

ISSN 2218-5178

ELMİ-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNAL

HÜQUQİ MÜSTƏVİ

Legal plane

Юридическая плоскость

Hukuki düzey

№ 1
BAKİ - 2021

QARABAĞI AZƏRBAYCANDIR

«GÜN GƏLƏCƏK AZƏRBAYCAN DÜNYAYA
GÜNƏŞ KİMİ DOĞACAQ».

HEYDƏR ƏLİYEV

HÜQUQİ MÜSTƏVİ

ELMİ-NƏZƏRİ, TƏCRÜBİ JURNALI REDAKSIYA ŞURASININ TƏRKİBİ:

Arif PAŞAYEV – Redaksiya şurasının sədri, Milli Aviasiya Akademiyasının rektoru, akademik, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru;

Əli HÜSEYNLİ – Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının sədri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Milli Məclisin Sədrinin birinci müavini;

Aytən MUSTAFAZADƏ – Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun direktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Fərhad ABDULLAYEV – Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin sədri, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Eminə YAZIÇIOĞLU – İstanbul Universiteti Hüquq fakültəsinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;

İrina SOPİLKO – Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti Hüquq fakültəsinin dekanı, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Leonid TİMÇENKO – Ukrayna Dövlət Vergi Xidməti Akademiyası Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin rəisi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Revol VALEYEV – Kazan Dövlət Universitetinin professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Əmir ƏLİYEV – Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin dekanı, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Lətif HÜSEYNOV – İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin hakimi, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Oktay ƏFƏNDİYEV – Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, “İqtisadiyyatın tənzimlənməsi” kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

İsaxan VƏLİYEV – Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası “Hüquq” kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Arif QULİYEV – Ukrayna Milli Aviasiya Universiteti, Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Beynəlxalq hüquq kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Yelena BAQREYEVA – Rusiya Federasiyası Hökumətinin yanında Maliyyə Universiteti, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Yesberqen ALAUXANOV – “Qazaxıstanın Elm və Həyatı” beynəlxalq elmi-kütləvi jurnalın baş redaktoru, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Qulu NOVRUZOV – Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyasının rəisi, gömrük xidməti polkovniki, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru;

Etibar ƏLİYEV – Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsinin “İnsan hüquqları və informasiya hüququ” UNESCO kafedrası, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru.

№1(5)

2020-ci ilin yanvar
ayından çıxır.

*Təsisçi və
baş redaktor:*

Əliyev Etibar Əli oğlu,
hüquq üzrə elmlər
doktoru.

Fəxri təsisçi təşkilat:

Azərbaycan
Hüquqşünasları
Konfederasiyası (AHK)

*Müəlliflə redaksiyanın
mövqeyi uyğun olmaya
bilər.*

Göndərilən əlyazmalar,
fotolar geri qaytarılmır.

Redaksiyanın ünvanı:

AZ1070 Bakı şəhəri,
Yasamal rayonu,
Yeni Yasamal y/sahəsi,
Ş.Bünyadzadə küçəsi, 12.

Tel.: +99412 533 97 90
mob.: +99450 220-24-42;
+99455 230-24-42

vebsayt: law-plane.az

Elektron poçt:
e-mail: a-etibar@rambler.ru

Nəşrin elektron variantının
internet saytı:
www.law-plane.az
URL: http://www.law-plane.az

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Elmi redaktor — **MƏMMƏDOV R.F.** — Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi Beynəlxalq ümumi hüquq kafedrasının müdiri, professor, hüquq üzrə elmlər doktoru;

Elmi məsləhətçi — **MƏMMƏDOV Ə.Q.** — BDU Hüquq fakültəsi “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasının müdiri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsul redaktor — **ADİLOV N.A.** — Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, sədrin müşaviri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Məsləhətçi redaktor — **HÜSEYNOVA F.E.** — BDU Hüquq fakültəsinin “BXH və Avropa hüququ” kafedrası, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

İnzibatçı redaktor — **HƏSƏNZADƏ S.B.** — AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

Böyük redaktor: — **Zümrüd TURABXANQIZI.**

Redaktorlar:

— **ABBASOV A.Q.** — BDU-nun «İngilis dili» kafedrasının müdiri, Əməkdar müəllim, professor, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **AĞAKİŞİYEV Ə.Y.** — BDU-nun dosenti, Əməkdar müəllim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

— **HÜSEYNOV M.H.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas.

Kiçik redaktorlar:

— **ƏLİYEV E.E.** — Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi, əməkdaş, hüquqşünas;

— **ƏLƏSGƏROVA S.Q.** — Azərbaycan Respublikası DİN Baş DYP İdarəsinin əməkdaşı – operator.

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi Milli Gəlirlər Baş İdarəsinin Hüquqi Şəxslərin Dövlət Qeydiyyatı İdarəsində 06.11.2019-cu il tarixdə dövlət qeydiyyatına alınmışdır (dövlət qeydiyyat №-si 1306401681).

8 yanvar 2021-ci il tarixdə 280
səhifə həcmində çap olunmuşdur.
Tirajı 300 ədəd.

2021

I RÜB

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ƏRAZİ BÜTÖVLÜYÜ BƏRPA OLUNDU!

*Noyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyev xalqa müraciət edib.*

– Əziz həmvətənlər.

Bu gün ölkəmiz üçün tarixi bir gündür. Bu gün Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə son qoyulur. Hesab edirəm ki, indicə imzalanmış üçtərəfli bəyanat məsələnin həlli istiqamətində son nöqtə olacaqdır. Bu bəyanatı Azərbaycan Prezidenti, Rusiya Prezidenti və Ermənistan baş naziri imzalamışlar. İstərdim ki, bəyanatın mətni ilə sizi tanış edim:

"Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin bəyanatı

Biz, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Ermənistan Respublikasının baş naziri Nikol Paşinyan və Rusiya Federasiyasının Prezidenti Vladimir Putin aşağıdakıları bəyan edirik:

1. 10 noyabr 2020-ci il tarixində Moskva vaxtı ilə saat 00.00-dan etibarən Dağlıq Qarabağ münaqişəsi zonasında atəşin və bütün hərbi əməliyyatların tam dayandırılması elan olunur. Bundan sonra Tərəflər adlandırılacaq Azərbaycan Respublikası və Ermənistan Respublikası hazırda tutduqları mövqelərdə qalacaqlar.

2. 20 noyabr 2020-ci il tarixində Ağdam rayonu Azərbaycan Respublikasına qaytarılır.

3. Dağlıq Qarabağda təmas xətti və Laçın dəhlizi boyu Rusiya Federasiyasının 1960 sayda odlu silahlı hərbi qulluqçusundan, 90 hərbi zirehli texnika, 380 ədəd avtomobil və xüsusi texnikadan ibarət sülhməramlı kontingenti yerləşdirilir.

4. Rusiya Federasiyasının sülhməramlı kontingenti erməni silahlı qüvvələrinin çıxarılması ilə paralel şəkildə yerləşdirilir. Rusiya Federasiyasının sülhməramlı kontingentinin qalma müddəti 5 ildir və müddətin bitməsinə 6 ay qalmış hazırkı müddəanın tətbiqinə xitam verilməsi niyyəti ilə bağlı Tərəflərdən hər hansı biri çıxış etməzsə, müddət avtomatik olaraq növbəti 5 ilə uzadılır.

5. Münaqişə tərəflərinin razılaşmalara əməl etməsinə nəzarətin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə atəşkəsə nəzarət üzrə sülhməramlı mərkəz yaradılır.

6. Ermənistan Respublikası 15 noyabr 2020-ci il tarixinədək Azərbaycan Respublikasına Kəlbəcər rayonunu, 1 dekabr 2020-ci il tarixinədək isə Laçın rayonunu qaytarır. Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında əlaqəni təmin edəcək və bununla belə Şuşa şəhərinə toxunmayacaq Laçın dəhlizi 5 kilometr enliyində Rusiya sülhməramlı kontingentinin nəzarəti altına verilir. Tərəflərin razılığı əsasında növbəti üç il ərzində Dağlıq Qarabağla Ermənistan arasında əlaqəni təmin edən Laçın dəhlizi üzrə yeni hərəkət marşrutunun inşası planı müəyyən ediləcək və bununla

da həmin marşrutun mühafizəsi üçün Rusiya sülhməramlı kontingentinin gələcək yerdəyişməsi nəzərdə tutulur. Azərbaycan Respublikası Laçın dəhlizi üzrə hər iki istiqamətdə vətəndaşların nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hərəkətinə təhlükəsizlik zəmanəti verir.

7. Daxili məcburi köçkünlər və qaçqınlar Dağlıq Qarabağın ərazisinə və ətraf rayonlara BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının ofisinin nəzarəti altında geri qayıdır.

8. Hərbi əsirlər, girovlar və digər saxlanılan şəxslərin, habelə cəsədlərin mübadiləsi həyata keçirilir.

9. Bölgədəki bütün iqtisadi və nəqliyyat əlaqələri bərpa edilir, Ermənistan Respublikası vətəndaşlarının nəqliyyat vasitələrinin və yüklərin hər iki istiqamətdə maneəsiz hərəkətinin təşkili məqsədilə Azərbaycan Respublikasının qərb rayonları və Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında nəqliyyat əlaqəsinin təhlükəsizliyinə zəmanət verilir. Nəqliyyat əlaqəsi üzrə nəzarəti Rusiyanın Federal Təhlükəsizlik Xidmətinin sərhəd xidmətinin orqanları həyata keçirir. Tərəflərin razılığı əsasında Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə Azərbaycanın qərb rayonlarını birləşdirən yeni nəqliyyat-kommunikasiyalarının inşası təmin ediləcək.

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Ermənistan Respublikasının baş naziri,
Rusiya Federasiyasının Prezidenti”.*

Əziz həmvətənlər, əziz bacılar və qardaşlar.

Bu bəyanatın tarixi əhəmiyyəti var. Bildirməliyəm ki, bu bəyanat videokonfrans

şəklində imzalanmışdır və ilk mərhələdə 3 ölkənin başçısı bu videokonfrans vasitəsilə bəyanatı imzalamalı idilər. Ancaq son anda Ermənistan baş naziri bundan imtina edib. Bu, müəyyən dərəcədə başadüşüləndir. Çünki faktiki olaraq bu bəyanat Ermənistanın hərbi kapitulyasiyası deməkdir. Ona görə bu bəyanatı videokonfrans formatında Rusiya Prezidenti və mən imzalamışıq və bu bəyanat rus dilində tərtib edilibdir. Mənim burada imzam var, bu sənəd bu imzalamadan sonra Rusiya səfirinə təqdim edilib və Rusiya və Ermənistan dövlət, hökumət başçıları bu sənədi imzalayacaqlar.

Bir daha demək istəyirəm ki, Ermənistan baş naziri Paşinyanın bu hərəkəti başadüşüləndir. Halbuki hesab edirəm ki, hər bir insan öz əməllərinə görə cavab verməlidir. Hər bir insan hətta onun üçün, ölkəsi üçün ən ağır, ən kritik vəziyyətdə özünə hörmət saxlamalıdır. Onsuz da Paşinyan bunu imzalayacaq. Biz onu məcbur etdik. Ancaq onu hansısa bağlı bir yerdə, qapalı bir yerdə, kameralardan uzaq bir yerdə qorxaqcasına, namərdcəsinə imzalayacaq. Öz xoşu ilə bunu imzalamır. Bunun - dəmir yumruğun hesabına imzalayır!

Bu bəyanat bizim şanlı qələbəmizdir. Şadam ki, bu gün bu müjdəni Azərbaycan xalqına verirəm. Hesab edirəm ki, bu bəyanatın imzalanmasının səbəblərindən biri də dünən qeyd etdiyimiz parlaq qələbəmizdir, tarixi qələbəmizdir, Şuşanın işğaldan azad edilməsidir, Şuşa Qarabağın tacıdır! Şuşanın azad edilməsi həm böyük siyasi, həm böyük strateji, eyni zamanda, çox böyük mənəvi mənə daşıyır. Biz Şuşaya qayıtdıq, biz Şuşanı qaytardıq, biz Şuşada yaşayacağıq və işğaldan azad edilmiş digər bütün torpaqlarda həyat

qaynayacaq. İnsanlar o torpaqlara qayıdacaq, orada yaşayacaq, insanlarımızın 30 illik həsrətinə son qoyulur.

Hesab edirəm ki, bu bəyanatın imzalanmasının səbəbi noyabrın 9-da - Dövlət Bayrağı Günündə bizim növbəti şanlı hərbi qələbəmiz olub. Çünki noyabrın 9-da 72 yaşayış məntəqəsini Azərbaycan Ordusu işğalçılardan azad edib. Şuşanın azad edilməsi, noyabrın 9-da 72 yaşayış məntəqəsinin azad edilməsi və sentyabrın 27-dən bu günə qədər 300-ə yaxın yaşayış məntəqəsinin azad edilməsi ilə Ermənistan ordusunun belini qırılmışıq. Paşinyan məcbur olub bu bəyanata öz imzasını atır. Amma çox miskin, çox acınacaqlı durumda. Mən isə böyük fəxarət və sevinc hissi ilə bu bəyanata öz imzamı atmışam. Çünki bu bəyanat uzun illər davam edən işğala son qoyur. Bu bəyanat imkan verir ki, hələ də işğal altında olan digər rayonlarımızı - Ağdam, Laçın, Kəlbəcər rayonlarını qan tökülmədən qaytararaq. Qısa bir müddət qoyulur, bu ayın sonuna qədər bu rayonlar bizə qaytarılır. Bu, böyük xoşbəxtlikdir. Mən fürsətdən istifadə edərək, Ağdam, Laçın, Kəlbəcər rayonlarının sakinlərini, bütün Azərbaycan xalqını bu münasibətlə təbrik edirəm. Hər dəfə işğal altında olan hansısa rayon, şəhər işğaldan azad ediləndə mən o şəhər və rayonların sakinlərini təbrik edirdim, təsəvvür edirəm ki, onların həyatında bu nə deməkdir. Onların bəziləri, bəlkə də bir çoxları görəndə ki, uzun illər ərzində məsələ öz həllini tapmır artıq ümidlərini itirmişdilər. Mən son 17 il ərzində köçkünlərlə çoxsaylı görüşlərimdə, onlar üçün yeni evlərin təqdimat mərasimlərində görürdüm ki, ildən-ilə onların ümidləri azalır. Görürdüm, ürək ağrısı ilə bunu görürdüm. Görürdüm ki, artıq onların

bəziləri ümidlərini itirib. Bəli, təşəkkürünü bildirirdilər, təbii ki, onlara yaxşı şərait yaradılırdı, onların problemləri həll olunurdu. Bilirsiniz ki, məcburi köçkünlər üçün Azərbaycanla görülməli işlər heç bir başqa ölkədə görülmür. Dünyanın bir çox ölkələrində köçkünlər var, amma bizim köçkünlərimizin vəziyyəti o biri ölkələrdə yaşayan köçkünlərlə müqayisəedilməz dərəcədə müsbətdir. Amma onların əsas arzusu doğma torpaqlara qayıtmaqdır və məndən xahiş edirdilər, cənab Prezident, qaytar bizi. Mən də hər dəfə onlarla görüşəndə həm onlarda güclü iradə görürdüm, yenilməzlik görürdüm, dövlətə sədaqət görürdüm, eyni zamanda, onların gözlərində nısgil, həsrət görürdüm. Buna son qoyulub, əziz soydaşlarım, gözlünüz aydın olsun, siz qayıdırsınız, biz qayıdırıq, Azərbaycan qayıdır! Azərbaycan öz ərazi bütövlüyünü bərpa edir. Bundan da böyük xoşbəxtlik ola bilərmi!

Məcburi köçkünlər yaxşı bilirlər ki, onların öz dədə-baba torpaqlarına qayıtması üçün biz əlimizdən gələni edəcəyik, işğaldan azad edilmiş bu torpaqları yenidən quracağıq. İndi bütün dünya görür ki, mənfur düşmənin bu torpaqları hansı vəziyyətə salıb. Bizim bütün binalarımız dağıdılıb, tarixi abidələrimiz dağıdılıb, muzeylərimiz talan edilib, təbiətimizə böyük ziyan vurulub, məscidlərimiz dağıdılıb, təhqir edilib. Azad edilmiş torpaqlarda yarıdağılmış məscidlərdə vəhşi düşmənin bizi təhqir etmək üçün, bizim qürurumuza toxunmaq üçün donuz saxlayırdı. Amma biz onların qisasını artıqlaması ilə aldığımız. Xocalı qurbanlarının da qisasını aldığımız, şəhidlərimizin də qisasını aldığımız.

Mən noyabrın 8-də Şuşanın azad edilməsi ilə əlaqədar xalqıma müjdə verərkən bildir-

mişdim ki, şəhidlərin ruhu qarşısında baş əyirəm. Birinci Qarabağ və İkinci Qarabağ müharibələrinin şəhidləri bizim qəlbimizdə əbədi yaşayacaq. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət eləsin. Onların qəhrəmanlığı, fədakarlığı nəticəsində biz torpaqlarımıza qayıdırıq. Allah bütün yaralı hərbiçilərimizə şəfa versin, onlar tezliklə sağalıb normal həyata dönsünlər, onların sağlması üçün də əlimizdən gələni edirik və edəcəyik. Hətta ən ağır vəziyyətdə olan yaralı əsgərimiz, zabitimiz bilməlidir, əlimizdən gələni edəcəyik ki, onu normal həyata qaytararaq. Biz bu Qələbəyə görə onlara borcluyuq. Onlar torpağımızı işğalçılardan qarış-qarış azad edib, onlar bizim bayrağımızı işğal edilmiş və işğaldan azad edilmiş torpaqlarda qaldırıb, bayrağımızı orada dalğalandırıb. Bu, bizim hamımızın qələbəsidir, bütün Azərbaycan xalqının. Azərbaycan xalqı bir daha göstərdi ki, nə qədər böyük xalqdır, nə qədər vətənpərvər xalqdır, nə qədər dəmir iradəyə malik olan xalqdır. 30 ilin əziyyəti, 30 ilin ümitsizliyi, 30 ilin əzabları xalqımızı sındırmadı, iradəmizə heç bir mənfi təsir göstərmədi. Əksinə, biz daha da bütövləşdik, daha da mətinləşdik, daha da gücləndik, özümüzü toparladığımızı dedik ki, artıq yetər, biz bu işğala dözməyəcəyik. Dedik ki, düşməni torpaqlarımızdan qovacağıq! Heç bir danışıqlar bizi maraqlandırmır. Siz də yaxşı bilirsiniz ki, son bir il ərzində mən danışıqlar haqqında, ümumiyyətlə, söhbət aparmıram. Xalqımı aldatmaq istəmirdim, heç vaxt aldatmamışam və aldatmayacağam. Azərbaycan xalqı bunu bilir. Mən müharibədən əvvəl deyəndə ki, mən bilirəm nəyi nə vaxt etmək lazımdır, əminəm ki, xalqımızın mütləq əksəriyyəti başa düşürdü mən nəyi nəzərdə tuturam və

səbirlə bu günü gözləyirdi, mənə inanırdı, Prezident kimi, Ali Baş Komandan kimi inanırdı, gözləyirdi və bu gün gəldi. Dedik yetər artıq, bu əsarət yetər! Bizim şəhərlərimiz əsarət altında nə qədər qalacaq?! Mənfur düşmən bizim təbiətimizi nə qədər murdarlayacaq, bizim torpağımızda gəzəcək, yeyəcək, içəcək, rəqs edəcək, bizi təhqir edəcək. Dedik ki, düşməni yerini göstərəcəyik, düşməni torpaqlarımızdan qovacağıq və qovduq da!

Sentyabrın 27-də nə baş verib, onu tarixçilər deyəcək. Necə başlayıb, onu hesab edirəm ki, bir çoxları bilir. Artıq Azərbaycan xalqının səbri tükənmişdi və mən Ermənistan baş nazirinə son görüşlərdə demişdim ki, siz odla oynamayın, Azərbaycan xalqının səbri ilə oynamayın. Siz Azərbaycan xalqını tanıyırsınız, siz tanıyacaqsınız bizi, amma gec olacaq. Düz yola gəlin, çıxın bu torpaqlardan, bu torpaqlar sizə mənsub deyil. Amma nə etdilər? Orada qanunsuz məskunlaşma aparmaq üçün beynəlxalq hüququ, beynəlxalq konvensiyaları, o cümlədən Cenevrə konvensiyalarını kobudcasına pozaraq nümayişkaranə şəkildə xaricdən erməniləri gətirib özü də məhz Şuşaya ki, bizi incitsin. Məhz Şuşada o dəstə başçısı hansı ki, indi dəşik axtarır gizlənməyə, xunta başçısı özünə and içmə mərasimi keçirmişdir və Ermənistan baş naziri gedib orada iştirak edib. Bu, bizə sataşmaq deyildimi? Bunun hesabını sizdən soruşan olmayacaqdımı?! Hesabını soruşduq, diz çökdürdük, diz üstə qoyduq! Onun-bunun ətəyindən yapışıb bu 40 gündən çox bir müddətdə adam qalmayıb ki, zəhləsini tökməsin, yardım istəməsin, özünü alçaltmasın. Biz alçaltmışıq onu, əcəb də etmişik. Bizim üçün müqəddəs olan Şuşa şəhərinin Cıdır düzündə sərxoş vəziyyətdə rəqs edəndə fi-

kirləşəydi ki, bu gün gələcək, cəzasını alacaq, siçan kimi gizlənib bax bu sənədi götürüb ağlaya-ağlaya imzalayacaq. Yerini göstərdik, dərslərini verdik. Qovmuşuq onları torpaqlarımızdan, iti qovan kimi qovmuşuq. Demişdim ki, qovacağıq, iti qovan kimi qovacağıq və qovmuşuq, iti qovan kimi qovmuşuq. Qorxularından indi bu sənədə imza atır, bilir ki, biz Ağdama da, Kəlbəcərə də, Laçına da gələcəyik. Heç kim bizi saxlaya bilməz. Hər kəs bizim gücümüzü gördü, hər kəs bizim dəmir yumruğumuz nədir, anladı. Ona görə qovmuşuq onları, əcəb də etmişik.

Onların demək olar ki, bütün texnikasını məhv etmişik, darmadağın etmişik. Bu 30 il ərzində qurulmuş istehkamları keçmişik, əsgərlərimiz aslan kimi keçiblər, əziblər düşməni keçiblər, əcəb də ediblər, öz torpağında. Biz beynəlxalq hüquqa əməl edirik, biz beynəlxalq hüquqa hörmət göstəririk. Biz mülki vətəndaşlardan intiqam almamışıq, heç vaxt almayacağıq və məhz buna görə mülki vətəndaşlar arasında düşmən tərəfdə itkilər çox azdır. Onlar nə etdilər? Onlar döyüş meydanında duruş gətirə bilmədilər, qaçdılar, ondan sonra ballistik raketlərlə mülki vətəndaşlara atəş açdılar. Bu, hərbi cinayətdir. Onlar bu hərbi cinayətə görə cavab verəcəklər. Gəncə şəhərini Ermənistandan ballistik raketlərlə vurmaq alçaqlıqdır, alçaq hərəkətdir, cinayətdir. Bərdəni kasetli bombalarla atəşə tutmaq hərbi cinayətdir. Mən demişəm Tərtər şəhəri, İkinci Dünya müharibəsi dövründə dağılmış Stalinqrad şəhərinə bənzəyir. Gündə, - özü də böyük şəhər deyil, - yüzlərlə mərmi düşürdü, amma bir nəfər də tərpənmədi. Amma ermənilər qaçıb getdilər. Onların "yenilməz" ordusu məhv oldu, fərarilik başladı, xunta başçısı Dağlıq Qarabağda əmr verdi

ki, kim oradan qaçacaq, o, məsuliyyətə cəlb olunacaq. Bizdə BİR nəfər fərari oldumu? Olmadı! Bir nəfər də olmadı! Budur Azərbaycan xalqı! Mülki vətəndaşlar, evi dağılıb, malı batıb, yaxın insanını itirib, yenə də deyir ki, "Vətən sağ olsun". Ancaq irəli, irəli! Mənə yazılan məktublarda deyilir, Ali Baş Komandan, irəli! Dəstəkləyirik səni, get irəli, dayanma və getmişəm, dayanmamışam.

Bu müharibə dövründə 30-a yaxın müsahibə vermişəm. Ömrümdə bəlkə də bu qədər müsahibə verməmişəm və bəziləri deyirlər ki, İlham Əliyev nə üçün müsahibə vermir. Hesab edirdim ki, mən öz mövqeyimi ifadə etmək üçün kifayət qədər imkanlara malikəm, tez-tez bütün məsələlərlə bağlı öz fikirlərimi bildirirəm. Mənim bütün fəaliyyətim şəffafdır, keçirdiyim bütün iclaslar ictimaiyyətə təqdim edilir. Lüzum bilmirdim onda. Amma lazım olan vaxtda 30-a yaxın müsahibə vermişəm və o müsahibələrdə demişəm ki, biz beynəlxalq hüquqa hörmətlə yanaşıırıq, biz beynəlxalq hüququ müdafiə edirik, biz ədaləti müdafiə edirik, biz BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrini icra edirik. Demişdim ki, bizim bütün addımlarımız beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında, əxlaq əsasında görülüb və bütün addımlarımız bu istiqamətdə atılıb. İntiqamımızı düşməndən aldığ, işğalçıdan aldığ. Mülki vətəndaşlarla bizim işimiz olmayıb və olmayacaq. Düşmənin məskunlaşdığı, gizləndiyi şəhərlərdə böyük dağıntılar yoxdur. Çünki biz mülki obyektlərə atəş açmamışıq. Bax, bizim fərqi bundan ibarətdir.

Mən bu müharibə başlayandan sonra demişdim ki, bir çoxları, demək olar, bu məsələ

ilə məşğul olan siyasətçilərin hamısı deyirdi ki, bu münaqişənin hərbi həlli yoxdur. Mən nə deyirdim? Deyirdim ki, var! Məni tənqid edirdilər ki, İlham Əliyev nə danışır? Yoxdur hərbi həlli. Dedim yaxşı yoxdursa, onda bunu sülh yolu ilə həll edin. Sizin əlinizdə bu imkanlar var. Siz böyük dövlətlərsiniz, böyük nüfuzunuz var, böyük imkanlarınız var. Nədir ki, sizin qabağınızda Ermənistan, nədir ki, ona təsir edə bilmirsiniz? Bəlkə təsir etmək istəmirsiniz? Yox, deyirdilər ki, olmaz müharibə aparmaq, sülh yolu ilə. Sülh yolu ilə 1 il, 2 il, daha 30 il sülh yolu ilə? Bizim başımızı nə qədər aldatmaq olar? Amma biz sübut etdik ki hərbi həlli var. Və mən demişdim ki, mən istəyirəm və Paşinyan, deyirəm sənə, bəyanat ver, öhdəlik götür, qrafik ver, cədvəl ver. Müharibənin ilk günündən mən bunu deyirdim. Hər kəs də bunu görə bilər. Müsahibələrimdə, xalqa müraciətlərimdə açıq demişəm, qrafik ver, cədvəl ver, rədd ol, çıx get, mən dayanıram. Yoxsa oradan deyirlər dayanın, buradan deyirlər dayanın. Yaxşı, bizim torpaqlarımızı işğal edəndə niyə bunlara "dayanın!" deyən olmadı? Bizim torpağımızı 30 il əsarət altında saxlayan Ermənistanla nə üçün "buradan çıx get!" deyən olmadı! Bu, nədir? Yaxşı, biz indi öz gücümüzə güvənərək bu torpaqları şəhid verə-verə, qan tökə-tökə azad edirik, bizə "dayanın" deyirsən, ona de ki, çıx. Demir. Bizə deyir dayan. Dedim dayanmayacağam mən. Heç kim məni dayandıra bilməz və dedim tələb edirəm səndən Paşinyan, şəxsən özün, sənəin xarici işlər nazirin, nə bilim o biri, bu biri yox, şəxsən özün öhdəlik götürməlisən, tarix verməlisən nə vaxt rədd olursan bizim torpaqlarımızdan. Bax bu bəyanatda o öhdəlik var. Məcbur edirik onu, məcbur etdik, zorla

məcbur etdik, başına vura-vura məcbur etdik, bütün bəd əməllərinə görə, o donuzları bizim məscidlərimizdə saxladığına görə. Bizim məscidlərimizdə donuz saxlayan özü donuzdur. İndi bu sənəddə öhdəlik var. Dekabrın 1-nə qədər rədd olacaq qalan işğal edilmiş torpaqlardan. Ona görə məsələnin hərbi yolu var. Amma mən deyirdim, istəyirəm ki, bu hərbi mərhələ də dayansın, keçək siyasi mərhələyə. Nə oldu? Mən deyən oldu. Bax, bu gün mən deyən oldu. Hərbi mərhələ başa çatır, keçirik siyasi məsələyə. Demək olar ki, bizə maksimum sərf edən sənəd imzalandı. Paşinyan onu imzaladı. Başqa yolu yox idi. Əslində, bu, məğlubiyyətin etirafıdır. Bu, hərbi kapitulyasiyadır. Prinsip etibarilə mən tələb edə bilərdim ki, gəlsin otursun orada, aşağıda, bax orada imzalasın onu. Amma mən belə adam deyiləm. Mən nə üçün kimisə alçaldım. O onsuz da özünü alçaldıb. Bu rəzil duruma özü-özünü salıb. Gərək orada qarnını qabağa verib, sərxoş vəziyyətdə Cıdır düzündə rəqs edəndə bu günü fikirləşərdi ki, gün gələcək hesabını verəcəksən, verirsən. Bax belə. Heç kim bizimlə zarafat edə bilməz. Heç kim Azərbaycan xalqının səbri ilə oynaya bilməz. Heç kim bizi təhqir edə bilməz. Edərsən, dərsini alarsan. Necə ki, dərsini vermişik.

Ona görə məsələnin həlli artıq təmin edilib. Əlbəttə, əgər Ermənistan atəşkəsə əməl etsə, - mən artıq bütün əmrlərimi vermişəm, - komandanlıqlara əmrimi vermişəm, biz dayanırıq. Biz imzamıza hörmətlə yanaşıırıq. Qarşı tərəf də dayanmalıdır. Çünki dayanmasa, biz də dayanmayacağıq.

İndi beynəlxalq müşahidəçilər yaxşı bilirlər ki, kim atəşkəsi pozub. Birinci dəfə

kim pozub Gəncəni ballistik raketlə bomba-layanda, ikinci dəfə kim pozub beş dəqiqə atəşkəs vaxtından keçməmiş və üçüncü dəfə Bərdəni kasetli raketlərlə vurmaqla. İndi bu dəfə də pozsa, artıq mən hesab edirəm ki, özü lap peşman olacaq. Ona görə biz istədiyimizə nail ola bilmişik. Biz düşməni məcbur edə bilmişik. Mən faktiki olaraq onlara ultimatum vermişəm. Demişəm ki, çıxmalısən, çıxmasan sona qədər gedəcəyəm. Sona qədər! Ayın 8-də Şəhidlər xiyabanında demişəm ki, sona qədər gedəcəyəm və heç bir qüvvə məni dayandıra bilməz.

Biz bu qələbəni döyüş meydanında qazandıq. 300-ə yaxın yaşayış məntəqəsi, o cümlədən Füzuli şəhəri, Cəbrayıl şəhəri, Zəngilan şəhəri, Qubadlı şəhəri, Şuşa şəhəri, Hadrud qəsəbəsi, Suqovuşan qəsəbəsi, digər qəsəbələr döyüş meydanında azad edildi.

Bu qələbələr düşməni məcbur etdi ki, Ağdam, Laçın, Kəlbəcər rayonları bizə siyasi yollarla qayıdır. Amma burada Ermənistan tərəfinin xoş niyyətini axtarmaq yersizdir. Onlarda xoş niyyət deyilən anlayış bütövlükdə yoxdur. Sadəcə olaraq, məcbur olub. Çünki bilirdi ki, bu sənədə imza atmasa, özümüz alacağıq bu torpaqları. Hər kəs bunu bilirdi. Mən demişdim ki, qan tökmək istəmirəm, müharibəni dayandırmalıyıq, rədd olsun bizim torpaqlarımızdan! Belə də oldu.

Mən bir məsələni də qeyd etmək istərdim. Mən əziz xalqımı sənədin mətni ilə tanış etdim. Burada yeni nəzarət mexanizmi tətbiq edilir. Bəyanatın beşinci bəndində yazılıb: "Münaqişə tərəflərinin razılaşmalara əməl etməsinə nəzarətin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə atəşkəsə nəzarət üzrə sülhməramlı mərkəz yaradılır". Mən deyə bilərəm ki, bu mərkəzdə Rusiya və Türkiyə hərbiçiləri fəa-

liyyət göstərəcək. Beləliklə Türkiyə rəsmi qaydada bu münaqişənin gələcək həlli və atəşkəsə nəzarət etmək işində rol oynaya-caqdır.

Mən videokonfrans formatında imzalama mərasimindəki çıxışında həm Türkiyə Prezidenti, əziz qardaşım Rəcəb Tayyib Ərdoğanın, həm Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin söylərini yüksək qiymətləndirdim. Çünki onlar doğrudan da bu 44-45 gün ərzində böyük söylər göstərmişlər ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunsun. Eyni zamanda, mən çox şadam ki, artıq münaqişənin dayandırılmasında bu iki lider öz müsbət rolunu oynayıb. Hesab edirəm ki, bu, eyni zamanda, bölgədə gələcək əməkdaşlıq formatını da böyük dərəcədə müəyyən edir. Çünki Türkiyə ilə Rusiya arasındakı əlaqələr bu gün tarixə baxsaq, hesab edirəm ki, ən yüksək səviyyədədir. Hər iki ölkə bizim üçün dost, qonşu ölkədir. Beləliklə, hesab edirəm ki, gələcəkdə bu əməkdaşlıq formatı daha da çoxşaxəli ola bilər.

Digər önəmli məsələ, xüsusilə qeyd etmək istəyirəm ki, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Azərbaycanın əsas hissəsi ilə əlaqəsi bu sənəddə təsbit edilir. Həm bütün kommunikasiyaların, yolların açılması, eyni zamanda, burada göstərilir ki, yeni nəqliyyat kommunikasiya infrastrukturunu yaradıla bilər və yaradılmalıdır. Biz bunu əlbəttə ki, çox dəstəkləmişik. Deyə bilərəm ki, mənim təkidimlə bu bənd bu bəyanata salındı. Çünki birbaşa Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bu bəndin əlaqəsi yoxdur. Ancaq mənim təkidli tələblərim şadam ki, qəbul olundu. Beləliklə Naxçıvan Muxtar Respublikasını Azərbaycanla, Azərbaycanın əsas hissəsi ilə quru yollarla birləşdirmə is-

tiqamətində tarixi addım atıldı. Çünki mənfur düşmən 1990-cı illərin əvvəllərində və ondan da bir qədər əvvəl Naxçıvanı faktiki olaraq mühasirəyə almışdı. Bütün kommunikasiya xətləri kəsildi, - çünki o vaxt Azərbaycanın əsas hissəsindən oraya enerji resursları ötürülürdü, - faktiki olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikası çox ağır vəziyyətdə qalmışdı. Eyni zamanda, Ermənistan ərazisindən oraya hücumlar da edilirdi. Dəfələrlə demişəm, məhz ulu öndər Heydər Əliyevin cəsarəti və fəaliyyəti nəticəsində Naxçıvan işğal altına düşmədi. Erməni vandallarının belə planları da var idi.

Ona görə bu bəndi xüsusilə qeyd etmək istərdim və əziz naxçıvanlıları da bu hadisə münasibətilə təbrik etmək istərdim. Bildirməliyəm ki, naxçıvanlılar da ikinci Qarabağ müharibəsində digər bütün bölgələrdən olan vətəndaşlar kimi fəal iştirak ediblər. İndi müharibə başa çatır, bu günə qədər açıqlanmayan bəzi məsələlər də üzə çıxacaq və hər kəs biləcək ki, başqa bütün bölgələrdən olan hərbiçilərlə bərabər naxçıvanlılar da böyük qəhrəmanlıq göstəriblər və torpaqlarımızın azad edilməsi işində fədakarlıq göstəriblər, şəhidlər veriblər.

Mən bir məsələyə də toxunmaq istəyirəm. Bu günlərdə biz Azərbaycan xalqının birliyini gördük. Bütün bölgələrdən ordumuza dəstək gəldi. Bütün bölgələrdə hər bir vətəndaş böyük həyəcan hissi ilə bu günləri yaşayıb, hər gün televiziya önündə, radio qarşısında, internetdə cəbhədən gələn xəbərləri izləyib, uğurlarımıza sevinib. Bütün bölgələrdə biz bunu gördük. Bir daha gördük ki, ölkəmiz və xalqımız nə qədər gözəl ölkədir və gözəl xalqdır. Ölkəmizdə yaşayan bütün millətlərin nümayəndələri, bütün dini konfessiyaların

nümayəndələri cəsarət göstərərək, düşmənlə vuruşaraq Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etdilər. Bu, bizim böyük sərvətimizdir, böyük dəyərimizdir. Mən bunu dəfələrlə demişəm. Ermənistan bu xoşbəxtlikdən məhrumdur. Çünki monodövlətdir, orada ermənilərdən başqa heç kim yaşamır. Avrasiyada, bizim bölgədə başqa belə ölkə tapmaq mümkün deyil. Çünki heç kim orada yaşaya bilmir. Ya onları qovurlar, azərbaycanlılar kimi etnik təmizləməyə məruz qoyurlar, ya da ki, başqa millətin nümayəndəsi orada yaşaya bilmir, sıxışdırırlar, sıxışdırırlar, sıxışdırırlar. Amma bizim üstünlüyümüz bax, bundadır, çoxmillətli, çoxkonfessiyalı Azərbaycan bu müharibədə də özünü göstərdi, bütün xalqların nümayəndələri birlik göstərdilər, qəhrəmanlıq göstərdilər. Bir daha demək istəyirəm ki, bu müharibə bir çox məsələlərə bir daha aydınlıq gətirmişdir.

Mən bir məsələni də bildirmək, əziz xalqıma çatdırmaq istəyirəm. Yəqin siz fikir vermisiniz ki, bu bəyanatda Dağlıq Qarabağın statusu haqqında bir kəlmə də yoxdur, yoxdur! Bəs hanı Ermənistan tərəfinin tələbləri ki, Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməlidir? Mən onlara muxtariyyət təklif edəndə buna razı olmadılar, dedilər ki, yox, bu, "müstəqil dövlətdir". Bunlar uzun illərdir "müstəqil dövlət" kimi yaşayıb və onlar Azərbaycandan müstəqillik almalıdırlar. Bir kəlmə də yoxdur, Paşinyan. Nə oldu bəs? Bu nə oldu, Paşinyan? Deyəsən, bir çox illər ərzində dillərdə qalacaq. Nə oldu Paşinyan, yol çəkirdin Cəbrayıla. Rəqs edirdin, nə oldu bəs status? Cəhənnəmə getdi status, gora getdi status, gorbəgər oldu status, yoxdur status və olmayacaq. Nə qədər ki, mən Prezidentəm, olmayacaq. Ona görə, bu sənədin çox böyük mənası var. Əminəm

ki, Azərbaycan xalqı bu sənədə böyük diqqət göstərərək onu dəqiq, böyük diqqətlə oxuyacaq və görəcək ki, biz nə qədər böyük siyasi qələbə qazanmışıq. Bu siyasi qələbənin qazanılmasında hərbi qələbəmiz müstəsna rol oynayır. Əlbəttə ki, son illər ərzində ölkəmizdə aparılan işlər, mövcud olan gözəl ab-hava, xalq-iqtidar birliyi, siyasi münasibətlərin müsbət səviyyəyə qalxması, beynəlxalq nüfuzumuz, beynəlxalq arenadakı fəaliyyətimiz - bütün bunlar, ordu quruculuğu təbii ki, bu qələbəmizi şərtləndirdi. Mən bu günlərdə bir şeyə də fikir verdim. Hətta fərqli siyasi baxışlara malik olan insanlar, bizim işimizə tənqidi yanaşan insanlar, hətta bir çox hallarda əsassız tənqidlər ifadə edən insanlar bu dövrdə hesab edirəm ki, yüksək şüur nümunəsi göstərdilər. Mən həmişə deyirdim ki, siyasi müstəvidə fərqli baxışlar var, olmalıdır, bu, normaldır. Muxalifət olmalıdır, bu, normaldır. Hər bir demokratik ölkədə olduğu kimi, bizdə də əlbəttə ki, bütün bu azadlıqlar var. Amma bir şey olmalıdır – dövlətə muxalifətdə olmaq olmaz, dövlətçiliyə muxalifətdə olmaq olmaz. "İqtidara, dövlətə nə qədər pisdır, mənim üçün bir o qədər yaxşıdır" fikri ilə yaşamaq olmaz. Mən deyə bilərəm, bu günlər ərzində mən gördüm ki, milli məsələlərdə biz hamımız birləşə bilirik. Bu da bizim gələcəyimiz üçün çox önəmlidir. Çünki biz hamımız istəyirik ki, Azərbaycan inkişaf etsin, hamımız istəyirik ki, daha güclü ölkə olsun. Gücümüzü göstərmişik, döyüş meydanında, siyasi müstəvidə, istənilən formatda. Müstəqilliyimizi göstərmişik. İndi gün gələcək müharibə dövründə ictimaiyyətə açıqlana bilinməyən bəzi məqamları yəqin ki, açıqlayacaqlar. Ola bilsin ki, mən də hansısa məsələnin üstündən

o pərdəni götürə bilərəm. Onda hər kəs görəcək ki, biz nə qədər böyük sınaqlardan çıxdıq, nə qədər böyük təzyiqlərə məruz qaldıq. Demək olar ki, gündəlik rejimdə deyirdilər, dayanın, dayanın, dayanın, dayanın. Amma biz qabağa getdik. Çünki mən xalqın dəstəyini hiss edirdim, xalqın inamını görrürdüm. Məni heç nə dayandıra bilməzdi. Çünki mən bilirdim ki, biz haqlıyıq. Biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edirik, öz torpaqlarımızı qaytarırıq. Bu müharibə bütün dünyaya Azərbaycan xalqının nə qədər böyük xalq olduğunu göstərdi - yenilməz xalq, dəmir iradəli xalq, müzəffər xalq, müzəffər ordumuz! Fəxr edirik xalqımızla, ordumuzla! Əminəm, hər bir Azərbaycan vətəndaşı hesab edir ki, onun həyatında bu günlər, bu dəqiqələr ən xoşbəxt günlər, dəqiqələrdir. Mən də xoşbəxtəm ki, bu xoş xəbərləri, bu müjdəni Azərbaycan xalqına verirəm. Xoşbəxtəm ki, bu tarixi sənədə imza atmışam. Xoşbəxtəm ki, biz öz Vətənimizə, doğma Qarabağımıza qayıdırıq, Qarabağımızın tacı olan Şuşaya qayıdırıq və bu torpaqlarda əbədi yaşayacağıq! Bundan sonra heç kim bizi o torpaqlardan tərpedə bilməz!

"Qarabağ Azərbaycandır və nida" ifadəsi artıq bizim qələbəmizin rəmzi idi, rəmzinə çevrildi. Bir il bundan əvvəl mən bunu demişəm. Mən fəxr edirəm ki, mənim dediyim ifadə artıq bir milli şüara çevrildi. Bu gün böyük qürur hissi ilə deyə bilərik ki, Füzuli bizimdir, Cəbrayıl bizimdir, Zəngilan bizimdir, Qubadlı bizimdir, Ağdam bizimdir, Laçın bizimdir, Kəlbəcər bizimdir, Şuşa bizimdir, Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır! Eşq olsun Azərbaycan xalqına! Yaşasın Azərbaycan!

PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV QARABAĞDA TARİXİ ƏDALƏTİ, QAFQAZDA İSƏ DAVAMLI SÜLH VƏ MÖHKƏM TƏHLÜKƏSİZLİK SİSTEMİ YARADIR

Azərbaycan Respublikasının Təhlükəsizlik Şurasının katibi, general-polkovnik Ramil USUBOV: "Qazanılan zəfərlər Ali Baş Komandanın regional rəhbərlik statusunun miqyasını daha da genişləndirərək, onu global platformada nüfuzlu dünya liderləri ilə bir sıraya çıxarır"

Ermənistanın işğalçılıq siyasəti bütün fəsadları ilə yanaşı, həm də Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinə qarşı ən böyük təhdidi yaratmışdı. Silahlı Qüvvələrimizin müzəffər hərbi əməliyyatları nəticəsində artıq bu təhlükənin aradan qaldırılması dövlətimizin və xalqımızın müqəddəratı baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Həmsöhbətimiz Azərbaycan Respublikasının Təhlükəsizlik Şurasının katibi, general-polkovnik Ramil USUBOV da hesab edir ki, Vətən müharibəsinin uğurlu nəticələri Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının bütün istiqamətlər üzrə gerçəkləşməsinə təmin edəcək. Həmçinin Prezident İlham Əliyevin qətiyyətli liderliyi ilə ümumilikdə Qafqaza azadlıq, rifah, inkişaf gələcək, bölgədə münəfiqə ocaqlarının sönməsinə, etnik separatizmin kökünün kəsilməsinə təkan olacaq, Ermənistan əsl müstəqillik bəxş ediləcək, beynəlxalq terrorizmlə mübarizəyə növbəti mühüm töhfə veriləcək.

– Ramil müəllim, Silahlı Qüvvələrimizin apardığı hərbi əməliyyatların ilkin nəticəsini Təhlükəsizlik Şurasının katibi kimi necə qiymətləndirirsiniz?

– Cənab Prezidentin rəhbərliyi altında ordumuzun apardığı rəşadətli əməliyyatların ilkin nəticələri çox uğurludur və indiyədək əldə edilən hərbi nailiyyətlər yekun nəticənin daha möhtəşəm olacağına tam əminlik yaradır.

Azərbaycan Ordusunun sentyabrın 27-dən etibarən başladığı əks-hücum əməliyyatı qısa müddətdə mühüm qələbələrlə müşayiət olunaraq, əsl Vətən savaşına çevrildi. 28 il müddətində aparılan danışıqlar nəticəsində əldə edilməyən tarixi ədalət məhz Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin qəhrəmanlığı sayəsində qısa zamanda bərpa olundu və bu proses inamla davam edir.

Cənab İlham Əliyev müdrik rəhbər və professional strateq kimi bu ədalətli savaşın hazırlığına, mübaliğəsiz dəyərdim ki, 17 il öncədən, Prezident fəaliyyətinin ilk günlərindən başlayıb. Mən 17 il ərzində görülən işlərin detalları

barədə danışmağa, prosesin geniş təfərrüatını açıqlamağa lüzum görmürəm. Bunların bir hissəsi məxfidir, əksər qismi isə xalqa məlumdur – hər şey göz önündə baş verib. Əsas nəticədir ki, bu nəticəni də elə hər gün Prezidentin qələbə "tvit"lərində görür, qururlanıırıq.

Ordumuzun dəqiqliklə həyata keçirdiyi uğurlu əks-hücum əməliyyatları hər birimizdə həm də böyük minnətdarlıq hissi doğurur.

Məsələ burasındadır ki, xalqımız ən azından son iki yüzillikdə işğal olunmuş, zəbt edilmiş torpaqlarını belə geniş ərazidə, həm də bu qədər qısa zamanda geri qaytara, tarixi ədaləti öz gücü, iradəsi və öz imkanları ilə bərpa edə bilməyib. Azərbaycan heç vaxt bugünkü qədər güclü söz, nüfuz sahibi olmayıb, onilliklər boyu qüdrətli havadarlarına arxalanaraq təcavüzkar əməllərini arxayınqla, cəza almadan həyata keçirən, Xocalı qətliamı kimi bəşəri cinayətə imza atan, həm də bunu heç vaxt gizlətməyən düşmənin belə şiddətli zərbə endirib yerində oturtmayıb.

Biz gücümüzü, xalqımızın iradəsini döyüş meydanında göstəririk və artıq işğalçı Ermənistan indiyədək törətdiyi cinayətlərə görə layiqli cavabını alır. İllər öncə Ümummilli Liderimizin vəd etdiyi Qələbə sevinci ilə xalqımızı bu gün qüdrətli Sərkərdəmiz, müzəffər Ali Baş Komandanımız müjdələyir.

– Bugünkü hərbi uğurlardan danışarkən, şübhəsiz ki, tariximizin məğlubiyyətlər dövrünü də unutmamalıyıq. Ən azından gələcək nəsillər tariximizin hər iki mənzərəsini bilməli, xaosdan qurtuluşa keçidin məşəqqətlərini anlamalıdır. Bildiyimiz qədər Siz həmin dövrdə müharibə iştirakçısı da olmusunuz. İki mərhələ arasındakı tarixi dönüşü necə dəyərləndirərdiniz?

– Təəssüf ki, bu həqiqəti bəzən elə müasirlərimiz də unudur, yaxud da buraxılan səhvləri etiraf etmək istəmirlər. Yəni gələcək nəsillərdən öncə müəyyən hallarda elə müasirlərimizə də məlum prosesləri xatırlatmaq gerek olur. Biz 28-30 il öncəki bu həqiqətləri bilməsək, yaxud unutsaq, bugünkü hərbi nailiyyətlərin mahiyyətini də, miqyasını da düzgün qiymətləndirə bilmərik.

Onu da daim xatırlamalıyıq ki, ovaxtkı döyüşdə məğlub olan Azərbaycan bu gün

elə bir qüdrətə sahibdir ki, indi tək Ermənistan qalib gəlmir, həm də təcavüzkarın cinayət hərəkətlərinə göz yuman, ona dəstək verənlərin təsirlərini, təzyiqlərini neytrallaşdırır. Bax, budur cənab İlham Əliyevin möhtəşəm liderliyi, hər bir azərbaycanlıya nümunə olacaq vətənpərvərliyi!

Qaldı ki, ötən əsrin 90-cı illərinin ilk dövrlərindəki məlum duruma, zənnimcə, bu barədə geniş məlumat ehtiyac yoxdur. Lakin onu da qeyd etməliyəm ki, Azərbaycanın minlərlə vətəndaşı daxili işlər orqanlarının əməkdaşları ilə birgə vətən üçün, xalq üçün, Qarabağ üçün döyüşür, şəhid olurdular. Yalnız silahlı qüvvələrimizin deyil, o cümlədən xalqımızın da ovqatını, döyüş ruhunu yaxşı xatırlayır və indi müfəssəl müqayisə etmək üçün yetərinə fakta maliklik.

Nə dəyişib? Xalq həmin xalqdır, vətəndaşlarımız və o cümlədən hərbi qüvvələrimiz o vaxt da döyüşkən ruhdaydı, vətən sevgisi hədsiz böyük idi, qələbə uğrunda sonadək getmək əzmi var idi. Çatışmayan yalnız lider qətiyyəti, rəhbər qeyrəti, sərkərdə qüdrəti, istedadı idi. Bunlar yox idi o dövrdə... Ancaq indi bunlar var və biz artıq real nəticəni görürük.

O illərdə siyasi rəhbərlərin göstərişi ilə tanklarımız Qarabağ cəbhəsində deyil, Bakı küçələrində irəliləyirdi. Batalyonlar Qarabağda yaşayış məntəqələrimizi müdafiə etmək, düşmənin qarşı hücumu keçmək əvəzinə burada siyasi partiyaların qərargahlarını qoruyurdular, mərkəzi icra orqanlarının binalarını ələ keçirməyə çalışırdılar. İşğalçı ölkə isə bu xaosdan bəhrələnərək təcavüz siyasətini həyata keçirir, azərbaycanlısız Ermənistan, azərbaycanlısız Qarabağ planlarını icra edir, etnik təmizləmə, soyqırımı törədirdilər.

Ulu Öndər Heydər Əliyev dövlətçiliyimizi, xalqımızı məhvə sürükləyən bu gedişatın qarşısını aldı. Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyev isə 90-cı illərin məğlub ordusunu bu gün dünyanın ən güclü Silahlı Qüvvələrindən birinə çevirdi. Müqayisədə meydana çıxan ən böyük həqiqət məhz budur.

Bir sözlə, Azərbaycan Milli Qurtuluşdan ümummilli qələbəyədək çətin, həm də şərəfli yol keçir.

– **Mövcud hərbi zəfərləri də elə Milli Qurtuluşun nəticələri saymaq olarmı?**

– Şübhəsiz ki, belədir. Ancaq bir məsələ də var. Möhtərəm Prezident bütün proseslərdə inkişaf yolunu müəyyənləşdirərkən müasir çağırışlarla, dünyanın ən mükəmməl nümunələri ilə yanaşı, özünün müdrikliyindən, böyük təcrübəsindən irəli gələn tələbləri, istiqamətləri də tətbiq edir.

Prezident İlham Əliyev indiyədək iqtisadi, sosial, siyasi, mədəni-mənəvi, humanitar sahələrdə çox təkmil modellər yaradıb. İnkişafın Azərbaycan modeli, Tolerantlığın və multikulturalizmin Azərbaycan nümunəsi, Sivilizasiyalararası əməkdaşlığın Azərbaycan platforması, idmanın yüksəlişinin ən uğurlu nümayəndəsi və digər bu kimi nümunələr, həmçinin xaosun, terrorizmin mənəfəsində olan qitədə sabitlik adası yaratmaq bacarığı indi dünyanın məşhur tədqiqat mərkəzlərində öyrənilir, global təşkilatlar tərəfindən qəbul olunur. Həm də ölkəmizin, xalqımızın beynəlxalq məkanda nüfuzunun möhkəmlənməsinə əhəmiyyətli töhfələr verir.

Vətən savaşında müzəffər Silahlı Qüvvələrimizin göstərdiyi şücaət isə onu sübut etdi ki, Ali Baş Komandanımız həm də dünyada az rast gəlinən bir nümunənin - ordu quruculuğunun ən mükəmməl modelinin

müəllifidir. Müasir qalib ordumuz, rəşadətli şəxsi heyət birmənalı olaraq möhtərəm İlham Əliyevin müdrik və məqsədyönlü ordu quruculuğu konsepsiyasının real təzahürü, tən-tənəsidir.

Biz gələcəyə hesablanmış uzaqgörən, müdrik siyasətin bəhrələrini işğaldan azad edilmiş 200-dən çox yaşayış məntəqəmizdə Azərbaycan bayrağının dalğalanması ilə görürük. Hazırda hərbi əməliyyatlarda tətbiq olunan müasir yanaşmalar, silah növləri və texnika illər öncə qəbul edilmiş qərarlar əsasında əldə olunmuş və inkişaf etdirilmişdir. Bu sıraya müasir hərbi əməliyyatlarda tətbiqi əvəzsiz olan, yerli coğrafi relyef şəraitində düşmən üzərində üstünlüyü təmin edən xüsusi təyinatlı qüvvələrin yaradılması və hazırlığı, ən müasir PUA-ların, yüksək dəqiqlikli silahların, müasir döyüş texnikasının silahlanmaya daxil edilməsi, informasiya mübarizəsinin səmərəliliyinin gücləndirilməsi aiddir.

– **Ramil müəllim, hazırda davam edən Vətən müharibəsini Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının təmini baxımından necə qiymətləndirmək olar?**

– Vətən müharibəsi mahiyyətə Azərbaycanın Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının bütün sahələrinin və istiqamətlərinin təmin olunmasını şərtləndirir. Elə konsepsiyada da əsas müddə kimi "Beynəlxalq hüquqda təsbit olunmuş bütün vasitələrdən istifadə etməklə öz ərazi bütövlüyünü bərpa etmək Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizlik siyasətinin ən ümdə vəzifəsidir" bəndi təsbit olunub.

Bu kontekstdə bir məqamı yenidən vurğulamaq istədim. Müsahibənin əvvəlində qeyd etdiyim kimi, cənab Prezident yeni mərhələdə Vətən müharibəsinə 2003-cü ildən

başlayıb. Sadəcə bu savaş sentyabrın 27-dən növbəti hərbi fazaya qədəm qoyub. 2016-cı ilin Aprel zəfərini də bu silsilədə xüsusi xatırlamalıyıq.

Möhtərəm İlham Əliyev Qarabağın işğalını milli təhlükəsizliyin əsas təhdidi kimi xarakterizə edərək, tarixi ərazilərimizin azadlığını da əsas hədəf – tarixi vəzifə kimi müəyyənləşdirib. Eyni zamanda milli təhlükəsizliyin təminatı olan bu başlıca vəzifənin həyata keçməsinə yalnız hərbi yönümdə nəzərə almayıb. Məsələn, hələ 2004-cü ildə Prezident sərəncamı ilə imzalanaraq qüvvəyə minən "Milli təhlükəsizlik haqqında" qanuna görə milli təhlükəsizliyin təmin olunması üçün hərbi istiqamətlə bərabər, siyasi, iqtisadi, sosial, informasiya, ekologiya, elm, o cümlədən mədəniyyət, mənəviyyat və digər sahələr əsas götürülürdü.

Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasında da milli təhlükəsizlik siyasətinin əsas istiqamətləri kimi – xarici siyasət; hərbi təhlükəsizlik; dövlət təhlükəsizliyi və ictimai təhlükəsizlik; iqtisadi təhlükəsizlik; sosial təhlükəsizlik; elm və təhsil; milli-mənəvi dəyərlər, tolerantlıq və multikulturalizm; informasiya təhlükəsizliyi; ekoloji təhlükəsizlik kimi yönümlər qruplaşdırılıb.

Möhtərəm Prezident bu istiqamətlərin hər biri üzrə ayrı-ayrılıqda xüsusi tədbirlər həyata keçirib, ardıcıl siyasət formalaşdırıb. Sonra isə onların hər birinin uğurlu nəticəsini birləşdirərək Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının təminini reallaşdırıb və Vətən müharibəsinin nəzərdə tutulan hədəflərə çatmasını müdrikliklə gerçəkləşdirib.

Fikrimi qısa olaraq belə ümumiləşdirmək istərdim. Xarici siyasətdə - Azərbaycanın diplomatiyada balanslaşdırmadan tam müs-

təqil siyasətə keçidi, ölkəmizin beynəlxalq birlikdə artan nüfuzu, BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzvlüyü, Qoşulmama Hərəkatına sədrliyi, bölgədə maraqları kəşifən dövlətlərlə ikitərəfli və üçtərəfli əməkdaşlıq formatlarını yaratması və s.; hərbi təhlükəsizlik - müasir və peşəkar ordu quruculuğu, ən yüksək və modern səviyyədə hərbi təchizatın təmini, müdafiə sənayesinin yaradılması və davamlı təkmilləşdirilməsi, Vətən savaşında əldə olunan hərbi zəfərlər; dövlət təhlükəsizliyi və ictimai təhlükəsizlik - vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu, demokratikləşmə və insan hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində davamlı irəliləyişlər, ölkədə ictimai sabitliyin təmini, kriminogen duruma tam nəzarət, qlobal təlatümlər və sərhədlərimiz yaxınlığında cərrəyan edən təhdidlər fonunda ölkədə asayişin səmərəli qorunması, xalq-iqtidar birliyinin davamlılığı; iqtisadi təhlükəsizlik - səmərəli islahatlar nəticəsində Azərbaycanın bölgənin əsas iqtisadi gücünə çevrilməsi, Avropanın əsas enerji təminatçılarından biri olması, valyuta ehtiyatlarını davamlı artırması və s.; sosial təhlükəsizlik - effektiv sosial islahatlar, dünyada az rastlanan və vətəndaşlarımızın 70 faizdən artıq kəsimini əhatə edən davamlı sosial dəstək paketləri, əhəlinin güzəranının yüksəldilməsi və s; elm və təhsil - bu sahələrdə müasir trendlərə əsaslanan islahatların aparılması, dünyanın innovativ elm-təhsil yeniliklərinin ölkəyə cəlbi və s; milli-mənəvi dəyərlər, tolerantlıq və multikulturalizm - tarixi irsin, mənəvi dəyərlərin və hərbi vətənpərvərlik hissinin kütləvi aşılınması, azərbaycançılıq ideyasının birləşdirici gücə çevrilməsi, Azərbaycanın fərqli dinlərə, etnik mənsubiyyətə malik insanların birgəyaşayının ən uğurlu təmin edildiyi ölkə kimi dünyada tanınması; informasiya təhlükəsizliyi - bu

sahənin texniki yönündən siyasi-iqtisadi, ən əsası isə hərbi mahiyyətli vacib sferaya çevrilməsi, global və lokal məkanda informasiya yükünün obyektivliyinin, operativliyinin, milli maraqlara uyğunluğunun təmini və s.; ekoloji təhlükəsizlik - ekoloji təhlükələrdən, risklərdən, təhdidlərdən, təbii fəvqəladə hallardan etibarlı qorunma və onların nəticələrinin aradan qaldırılması, həmçinin böhranların idarə olunması sahəsində effektiv fəaliyyət mexanizminin yaradılması və s.

Yuxarıda qeyd etdiyim sahələrdə əldə olunan uğurların sayı çoxdur, mən onların yalnız ən əsaslarını, cüzi hissələrini xatırlatdım. Bu möhtəşəm nailiyyətlər Azərbaycanın müasir dövlət kimi inkişafının və möhkəmlənməsinin zəmini olduğu kimi, onun milli təhlükəsizliyinin etibarlı təminatını da ehtiva edir. Bu gün Qarabağ cəbhəsində əldə olunan hərbi zəfərlərin təməlini diplomatik nailiyyətlərimiz, iqtisadi-sosial inkişafımız, Azərbaycanın sabitlik adasına çevrilməsi, elmin və təhsilin müasirləşdirilməsi, mədəni dəyərlərə sadiqlik əsasında çoxmillətli, çoxkonfessiyalı dövlətin təşəkkülü, güclü informasiya dəstəyi, sağlam mühit təşkil edir.

Ona görə də mən cəbhədə qazanılan zəfərlərin yalnız hərbi kontekstdə səciyyələndirilməsini tam dolğun qiymət saymıram. Bu həm də hərtərəfli, genişmiqyaslı quruculuq, inkişaf siyasətinin nəticəsidir. Cənab Prezident, etiraf edək ki, böyük çətinliklərə, maneələrə sinə gərərək, dövlətimizin düşmənlərini, xalqımızın bədxahlarını zərərsizləşdirərək yorulmadan bu nəticəyə doğru illər boyu irəliləyib. Və nəhayət, Ali Baş Komandan kimi qalib gəlib! Ədalət də, zəfər də birmənalı olaraq indi Azərbaycanımızın, Ali Baş Komandanımızın və Silahlı Qüvvələrimizin tərəfindədir.

– Qazanılan qələbələr Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasının əsas təhdid hədəflərini də tədricən aradan qaldırır. Demək, Azərbaycan artıq yeni təhlükəsizlik sistemi formalaşdırır?

– Ali Baş Komandanımız indi tək Azərbaycanın deyil, ümumilikdə Qafqazın yeni təhlükəsizlik sistemini formalaşdırır. Yəni mən bu prosesə lokal müstəvidə - Azərbaycan miqyasında baxılması ilə razılaşıram. Liderimizin fəaliyyətinin mühüm global təsir gücü var ki, bu, Qafqaz bölgəsinə də təsirsiz ötürməyəcək və nəticə etibarilə hətta Avroatlantik məkanda yeni korreklərə, mühüm düzəlişlərə rəvac verəcək.

Əsrlər boyu çoxsaylı münaqişələrin, etnik çaxnaşmaların, dini təfriqələrin, separatçılıq savaşlarının hədəfi olan Qafqaz bölgəsi möhtərəm Prezidentimizin sayəsində sülhə, etibarlı təhlükəsizlik mühitinə qovuşacaq.

Cənab İlham Əliyevin Azərbaycanın timsalında bütün Qafqazda yaradacağı yeni təhlükəsizlik konfiqurasiyası bölgənin qədimdən indiyədək davam edən savaşlar və itkilər tarixini, mənzərəsini tamamilə dəyişdirmək gücündədir.

O, Qarabağa tarixi ədalət, Qafqaza isə davamlı sülh və möhkəm təhlükəsizlik gətirir. Möhtərəm cənab Prezidentin Qarabağ bölgəsində yaratdığı yeni durum əslində bütün bölgədə münaqişə ocaqlarının sönməsinə, etnik separatizmin cilovlanmasına təkan verəcək. Həm də yüzilliklər boyu fəvqəldövlətlərin toqquşan maraqları zəminində qaynar nöqtəyə çevrilən Qafqazda artıq məlum güclərin təsir və təzyiqləri də minimuma enəcək.

Azərbaycan Prezidenti dəfələrlə bəyan edib ki, bu münaqişənin ən böyük ziyanını erməni xalqı çəkir. Məhdud iqtisadi potensiala

malik bu ölkənin vətəndaşları cüzi büdcələrinin əsasən ədalətsiz savaşa yönəlməsi və dövlətlərinin bütün enerji və logistik layihələrdən kənarda saxlanılaraq tam təcrid edilməsi nəticəsində səfalətə məhkum olunub. Zamanla Ermənistanın zərəri daha da artacaq, ölkə tam iflasa sürüklənəcək. Bu baxımdan bu gün yaranmaqda olan status-kvo erməni xalqı üçün böyük bir şansa çevrilə bilər. Həm dövlətləri külli miqdarda savaş xərclərindən azad olunur, həm də Azərbaycanla imzalanacaq yeni müqavilələr onların, nəhayət ki, müstəqil dövlət quruculuğuna başlamalarına imkan yaradar. Bu baxımdan tam əsasla deyə bilərik ki, Prezident İlham Əliyevin Qarabağa gətirdiyi tarixi ədalət Ermənistanına da əsl müstəqillik gətirəcəkdir. Buna görə də erməni xalqı müdriklik göstərməli, öz hakimiyyətini yeni Qafqaz iqtisadi-siyasi-təhlükəsizlik konfiqurasiyasında yaranmış yeni reallıqlarla hesablaşmağa məcbur etməlidir.

Qafqazın sülhə qovuşması və möhkəm təhlükəsizlik halqasına çevrilməsi bölgənin logistik və iqtisadi-ticari, enerji tərəfdaşlığı əhəmiyyətini də dəfələrlə artıracaq, yeni resursları üzə çıxaracaq. Prezident İlham Əliyevin müəllifi olduğu yeni təhlükəsizlik konfiqurasiyası bölgənin bütün dövlətləri üçün faydalı, səmərəli fürsətdir, inkişafı üçün real zəmindir.

Silahlı Qüvvələrimizin müzəffər qələbələri nəticəsində müəyyən olunan yeni status-kvo Azərbaycanı artıq Qafqazın yalnız iqtisadi gücü kimi deyil, həm də bütün istiqamətlər üzrə şəriksiz lideri statusunu birdəfəlik möhkəmləndirəcək. İndi Azərbaycan Avroatlantik məkanda mühüm iqtisadi-siyasi amilə çevrilərək, beynəlxalq miqyasda mühüm faktor kimi qəbul ediləcək. Bu status-kvo eyni za-

manda cənab İlham Əliyevin regional rəhbərlik statusunun miqyasını daha da genişləndirərək onu global platformada nüfuzlu dünya liderləri ilə bir sıraya çıxarır.

Həmçinin bundan sonra etnik separatizmlə üzləşən ölkələr problemlərini həll etmək üçün çox effektiv modelə – cənab İlham Əliyevin müəllifi olduğu "Qarabağa ədalət gətirən siyasət" nümunəsinə istinad edəcəklər. Yəni dövlət başçımız dünyanı bürüyən və getdikcə artan etnik separatizm təhlükəsinə güclü zərbə vuraraq ərəzi bütövlüyü prinsipinin pozulmazlığını beynəlxalq miqyasda birmənalı təsbit etdi.

Cənab Prezidentin Dağlıq Qarabağ ərazisində onilliklər boyu formalaşan terrorçuluq, qanunsuz narkotik, silah qaçaqmalçılığı şəbəkəsini zərərsizləşdirməsi həm də Azərbaycanın beynəlxalq terrorizmlə mübarizəyə növbəti mühüm töhfəsidir.

– Təəssüf ki, Vətən müharibəsinin zəfər salnaməsi ilə yanaşı, qanlı səhifələri də var. Rayon və şəhərlərimizin təcavüzkar tərəfindən ardıcıl bombalanması, onlarca mülki əhalinin həlak olması, dövlət və fərdi təsərrüfatlara külli miqdarda ziyanın dəyməsi erməni terrorunun yeni dəhşətləri kimi tarixə həkk olundu...

– Əlləri Azərbaycan xalqının qanına bulamış, yüzlərlə günahsız körpəni, qadını, qocanı soyqırımına məruz qoymuş təcavüzkar Ermənistan rəhbərliyi beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə, elan edilmiş humanitar atəşkəs rejiminin tələblərinə məhəl qoymayaraq vandallıq aktlarını davam etdirir. Hərbi meydanında darmadağın edilən Ermənistan məğlubiyyətin acığını mülki əhalidən, dinc vətəndaşlardan çıxır. Gəncə, Bərdə, Tərtər, Ağdam və digər yaşayış məntəqələrinin mülki əhalisinin sıx yaşadığı ərəzilərin mütəmadi

olaraq atəşə tutulması ağır müharibə cinayətidir.

Gəncədəki dəhşətli qətlialmlardan sonra Bərdədə də bu müharibə cinayətlərinin daha amansız formada davam etdirilməsi xalqımızda böyük hiddət doğurur, onun döyüş əzmini daha da artırır.

Fürsətdən istifadə edərək bütün şəhidlərimizin, həlak olan günahsız həmvətənlərimizin ailələrinə dərin hüznə başsağlığı verir, onların kədərinə şərik oluram. Övladlarını, valideynlərini, əzizlərini bu terror nəticəsində itirən insanların amansız itkilər qarşısında sınımadıqlarını, "Təki Vətən sağ olsun, təki Qarabağ azad olunsun, Ali Baş Komandanımıza güvənirik" demələrinə bütün xalqımız kimi, mən də qürurla, onlara böyük minnətdarlıq hissi ilə qatılıram! Bəli, itkilərimiz nə qədər böyük olsa da, milli birliyimiz, Ali Baş Komandan ətrafında vəhdətimiz və Qarabağın azadlığı uğrunda mübarizliyimiz əsla sarsılmayacaq, əksinə, daha da güclənəcəkdir!

– Prezidentin son dövrlərdəki fəaliyyətində Ermənistan tərəfindən törədilən müharibə cinayətləri barədə məlumatların müvafiq instansiyalara təqdim edilməsi xüsusi yer tutur. Bu prosesdə Təhlükəsizlik Şurası hansı işləri görür?

– Bu mövzuda xüsusi məxfilik daşımayan yalnız bir neçə faktı deyə bilərəm. Xarici həmkarlarımızla mütəmadi əlaqələr qururam. Ali Baş Komandanın tapşırığı ilə onlarla telefon əlaqəsi saxlayıram, təcavüzkarın törətdiyi cinayətlər, Azərbaycanın ədalətli müharibəsi barədə informasiyaları onların diqqətinə çatdırıram.

Status-kvonun dəyişməsinin labüdlüyü ilə bağlı elə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olan Rusiya, ABŞ və Fransa rəhbərlərinin bircə bəyanatındakı mövqeni söhbətlərdə

xüsusi vurğulayır, səmərəsiz danışıqlar prosesinin yaratdığı mənfi vəziyyəti – status-kvonu məhz bu əks-hücum əməliyyatlarının dəyişdirdiyini xatırladıram.

Rusiya Federasiyasının, Türkiyə Respublikasının, Gürcüstan Respublikasının, Belarus Respublikasının Təhlükəsizlik şuralarının katibləri, həmçinin Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatının baş katibi ilə bu mövzuda danışıqlar aparmışam. Müsahiblərimin əksəriyyəti münafişənin masa arxasında həllinin vacibliyini vurğulayıblar.

– Görünən odur ki, haqlı mövqeyimiz, təəssüf ki, müəyyən beynəlxalq müstəvirlərdə hələ də ikili standartlarla qarşılır...

– Bu kimi yanlış yanaşmalar, əlbəttə ki, var. Lakin beynəlxalq ictimaiyyət artıq bütün həqiqətləri bilir. Cənab Prezident hərbi sahə ilə yanaşı, eyni əzmlə informasiya cəbhəsində də əsl sərkərdəlik nümayiş etdirir. Bir aydan artıqdır ki, dünyanın öndə gələn KİV-ə müsahibələrində Azərbaycan həqiqətlərini, tarixi ədaləti bərpa etməyimizi, "Qarabağ Azərbaycandır!" çağırışının mahiyyətini böyük vətənpərvərlik və diplomatik peşəkarlıqla bəyan edir. Dövlət başımız bu müsahibələrdə göstərdiyi polad qətiyyəti, dəmir məntiqi, yüksək diskussiya və debat bacarığı, siyasi hazırlığı, fitri istedadı, ali diplomatik qabiliyyəti, hətta kəskin ironiyası ilə bəzi dövlət rəhbərlərinə, diplomatlara ustad dərsləri keçdi. Nə qədər qərribə görünsə də, ordumuzun əks-hücum əməliyyatlarını pisləyən bədxahlarımız Prezident İlham Əliyevin faktları, məntiqi qarşısında arqumentsiz qaldıqlarını açıq etiraf edib, susdular.

Beynəlxalq rəyi Azərbaycanın və ədalətli savaşıımızın xeyrinə dəyişdirən Ali Baş Komandanın bu fəaliyyətinin davamı kimi Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əli-

yevanın göstərdiyi fədakarlıq xüsusi qeyd edilməlidir. Mehriban xanım yalnız görkəmli dövlət xadimi kimi deyil, həm də bir ana kimi bu proseslərdə mərhəmətli, şəfqətli missiya yürüdür. Onun müharibədə yaralananlara göstərdiyi qayğı, şəhid ailələrinə himayədarlığı o insanlarla yanaşı, bütün xalqımıza böyük təsəlli, təskinlik və ruh yüksəkliyi verir. Mehriban xanım Əliyevanın vaxtaşırı xalqa müraciətləri, vətəndaşlarımızı müxtəlif sahələr üzrə fəallığa çağırması və düzgün istiqamət göstərməsi böyük səfərbəredici rol oynayır.

– **Ramil müəllim, əslən Qarabağdanasınız, Xocalıda doğulmusunuz. Müsahibəmizin sonunda o torpaqların yetirməsi kimi qazandığımız qələbələrə Sizin münasibətinizi bilmək istərdik?**

– Onilliklər sonrasında nəhayət ki, zəfər qürurunu, sevincini yaşamaq, doğulduğun, böyüdüyn, amma uzaq düşdüyn torpaqların artıq əlçatan olduğunu bilmək duyğusunu sözlə ifadə etmək çox çətindir. Qələbəmizin mahiyyəti bütün xalqımız kimi mənim üçün də misli görünməyən səviyyədə böyükdür.

Cənab Prezidentin "Mən çox xoşbəxtəm ki, bu qələbə sevincini bizim insanlara bəxş edə bildik" sözləri hər birimizin ürəyindən xəbər verir. Uğurlu hərbi əməliyyatları ilə qələbələrinin sayını gündən-günə artıran şanlı ordumuz, Ali Baş Komandanımız bu ədalət müharibəsində də məhz Azərbaycan insanını düşünür, onun yurd həsrətinə son qoyur, dünyadan bu arzuyla köçənlərin, şəhidlərimizin ruhunu şad edir.

Hər gün yeni yaşayış məntəqələrimizin azad olduğunu qürurla dinləyirik. Ancaq hər kəndin adı çəkiləndə sevinməklə yanaşı, mənim ürəyim həm də qövr edir. Çünki o kəndlərin, rayonların hər biriylə bağlı unu-

dulmaz xatirəm, təəssüratım var. İndi yeni torpaqlarımızın azad olunmasını oxuyarkən 90-cı illərin əvvəllərində bu yaşayış məntəqələrinin işğal xəbərlərini eşidərkən keçirdiyim mənəvi sarsıntıları, yaşadığım ruh düşkünlüyünü xatırlayıram. Cənab Prezident vaxtilə o mənəvi məşəqqətləri yaşamış mənim kimi yüz minlərlə insana indi bax, belə böyük sevinc, ıftixar hissi bəxş edir.

Möhtərəm Prezident xarici KİV-ə verdiyi müsahibələrində, xalqa müraciətlərində Qarabağ ərazisinin onun üçün müqəddəs torpaq olduğunu hər dəfə bəyan edir.

Möhtərəm Prezidentimizin qazandığı misilsiz qələbələr həm də Ulu Öndərimizin "İnanıram ki, mənim axıra çatdıra bilmədiyim taleyüklü məsələləri, planları, işləri İlham Əliyev başa çatdıra biləcək" məşhur fikrinin təntənəsi, təsdiqidir.

Cənab İlham Əliyev xalqımızın alternativsiz lideri, yeganə inam ünvanıdır, xilas-kardır, mümkünsüzü mümkünə çevirən qəhrəmandır. Ali Baş Komandan ürəyimizdə sağalmaz yaraya çevrilən Xocalı soyqırımının və digər faciələrin qisasını düşməndən alan qüdrətli Sərkərdədir!

Bütün xalqımız inanır ki, cənab Prezidentimiz, Ali Baş Komandanımız Qarabağı yenedən quracaq, Qafqazın ən abad, ən gözəl, ən müasir, ən inkişaf etmiş mərkəzlərindən birinə çevirəcəkdir.

Prezident İlham Əliyevin adı xalqımız, dövlətimiz var olduqca, əsrlər boyu tarixdə ən böyük Xilaskar, Qəhrəman kimi anılacaqdır!

**Müsahibəni apardı:
İxtiyar HÜSEYNLİ.**

www.azerbaijan-news.az

AZƏRBAYCAN QARABAĞ QƏLƏBƏLƏRİ İLƏ ÖZ HƏQİQƏTİNİ ÇAĞDAŞ TARİXƏ YAZIR

Bu gün qüdrətli, müstəqil dövlətimizin tarixinə parlaq, qürurverici, şanlı səhifələr yazılır. Prezident, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi Azərbaycan Ordusu 30 il ərzində Ermənistan silahlı birləşmələrinin tapdığı altında qalan torpaqlarımızı hər gün addım-addım işğaldan azad edir. Ölkə rəhbərinin ətrafında yumruq kimi birləşərək apardığımız müqəddəs Vətən müharibəsi xalqımızı arzu və istəklərinə qovuşdurur.

Sentyabrın 27-dən etibarən Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi növbəti hərbi təxribata cavab olaraq müzəffər Azərbaycan Ordusunun bütün cəbhəboyu başladığı əks-hücum əməliyyatları nəticəsində qısa müddət ərzində 4 rayonumuzun şəhər və qəsəbələri, yüzlərlə kəndi, strateji əhəmiyyət daşıyan yüksəkliklər düşməndən təmizlənmiş, həmin ərazilərimizdə üçrəngli bayrağımız əbədi olaraq dalğalandırılmışdır.

Rəşadətli ordumuz işğaldan azad etmə, sülhə məcburetmə əməliyyatlarını gündə-günə daha əzmlə, ruh yüksəkliyi ilə və peşəkarlıqla davam etdirir. Müzəffər Azərbaycan Ordusunun Ali Baş Komandanı, qüdrətli və yenilməz sərkərdəmiz cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə cəsur zabit və əsgərlərimiz dünya güclərinin uzun illər göz yumduğu, qulaqardına vurduğu tarixi ədaləti bərpa edir. Hər gün ölkə rəhbərinin böyük qürur, fəxr və sevinc hissi ilə xalqımıza verdiyi müjdələr, qələbə xəbərləri insanlarımızı hədsiz dərəcədə sevindirir, daha da ruhlandırır və hər kəsi böyük qələbənin çox yaxında olduğuna bir daha əmin edir.

Döyüş meydanında şanlı ordumuzun əldə etdiyi misilsiz qələbələrlə yanaşı, ölkə rəhbərinin bu həssas və tələyüklü günlərdə apardığı diplomatik mübarizə, dünyanın nüfuzlu nəşrlərinə verdiyi məntiqli, dolğun müsahibələr də Azərbaycanın haqq işinə zəruri dəstək qazandırır. Dövlətimizin yenilməz iqtisadi və hərbi potensialı, bu çətin günlərdə dünyaya nümunə olacaq xalq-iqtidar birliyi, başda qardaş Türkiyə olmaqla tərəf-

daşlarımızın siyasi və mənəvi dəstəyi işğalçı Ermənistanın terrorçu dövlət olaraq mövqelərini daha da zəiflədir. Bu təcavüzkar dövlətin qüdrətli Azərbaycanla qətiyyətlə rəqabət aparmaq iqtidarında olmadığına və ən yaxın zamanda iflasa uğrayacağına bütün dünya da əmin olur.

Ermənistanın reallıq hissini itirən, bütün fəaliyyətini siyasi riyakarlıq, terror üzərində quran, məğlubiyyətdən xilas edilmək üçün dünya liderlərinə yalvaran rəhbərliyi birmənalı və qəti şəkildə anlamalıdır ki, Azərbaycan Prezidenti, xalqımız, şanlı ordumuz əzəli torpaqlarımızın işğalı ilə heç zaman barışmadığı kimi, dünya birliyi tərəfindən tanınan ərazi bütövlüyümüzü də istənilən yolla bərpa ediləcəkdir.

Aparılan döyüş əməliyyatları bir daha sübut etdi ki, işğalçı Ermənistanın silahlı birləşmələri yenə də öz çirkin ənənələrinə, xislətlərinə sadıq qalaraq müharibə dövrünün qanunlarına, şərtlərinə əməl etmirlər. Düşmən qüvvələr beynəlxalq hüquq və beynəlxalq humanitar hüququn fundamental norma və prinsiplərini kobud şəkildə pozaraq məq-

sədyönlü şəkildə mülki əhalini və infrastrukturunu hədəfə alırlar. Qüdrətli və ədalətli Azərbaycan Ordusu isə səbr, təmkin və peşəkarlıq nümayiş etdirirərək bütün döyüş əməliyyatlarını yalnız legitim hədəflər üzərində aparır.

Hərbi əsir və girovlarla beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində rəftar edilir, mülki əhali və infrastruktur heç bir halda hədəfə alınmır. Bu, sülhməramlı Azərbaycan Ordusunun ən böyük üstünlüyü və fərqi. Göründüyü kimi, ölkə başçımızın və xalqımızın beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə yanaşma tərzı kimi, ordumuzun da döyüş əməliyyatları zamanı sərgilədiyi mövqə tam fərqlidir, ədalətlidir.

Onu da təəssüf hissi ilə qeyd etməliyə ki, 30 ilə yaxındır davam edən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində mühüm təsirə malik olan beynəlxalq təşkilatlar və siyasi güc mərkəzləri bu zaman kəsiyində mövcud problemə ikili standartlarla yanaşaraq, hər zaman öz qərəzli mövqelərini açıq şəkildə nümayiş etdirmişlər. Özünü bütün dünyada beynəlxalq hüququn, haqqın və ədalətin təminatçısı kimi tanıdan bəzi beynəlxalq təşkilatlar, təəssüf ki, bu illər ərzində Azərbaycanın üzləşdiyi hərbi təcavüzün və etnik separatizmin qarşısının alınması istiqamətində heç bir əməli addım atmamış, işğalçıya heç bir təzyiq göstərməmişlər. Münaqişə ilə bağlı BMT Təhlükəsizlik Şurasının qəbul etdiyi qətnamələr, ATƏT, Avropa Şurası, Avropa İttifaqı kimi beynəlxalq təşkilatların qərarları və bəyannamələri indiyə qədər yerinə yetirilməmiş qalmışdır.

Bu gün Azərbaycan Prezident, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında uğurlu hərbi əməliyyatlar keçirməklə strateji yüksəklikləri, kənd, qəsəbə və şəhərləri işğaldan azad edir, bununla da haqq və əda-

lətin qələbəsinə imza atır. Döyüşkən Azərbaycan Ordusu ölkə başçısının qeyd etdiyi kimi, faktiki olaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının 27 il öncə qəbul etdiyi məlum qətnamələrin beynəlxalq hüquqa söykənən tələblərini inamla icra etməkdədir. Beləliklə, Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlara onların qəbul etdikləri rəsmi sənədlərin tələblərinin qeyd-şərtsiz icrasının tamamilə yeni və ən effektiv modelini təqdim edir.

Dünyanın 50 ən güclü silahlı qüvvəsi sırasınday yer alan Azərbaycan Ordusunun qarşısında duruş gətirə bilməyən, sarsıdıcı zərbələr altında geri çəkilmə işğalçı Ermənistanın müharibə cinayətləri törətməkdən çəkinmir.

Düşmən bir ay ərzində 3 dəfə elan edilmiş humanitar atəşkəs rejimini kobudcasına pozaraq, Azərbaycan əhalisinin sıx yaşadığı şəhər və kəndləri, mülki obyektləri, o cümlədən fərdi və çoxmənzilli yaşayış binalarını, təsərrüfatları ağır artilleriya qurğularından, raket sistemlərindən, qadağan olunmuş silahlardan istifadə edərək atəşə tutdu. Erməni vandalları dağıntı və yangınlar törədərək öz məkrli niyyətlərini, vəhşi simalarını bir daha bütün dünyaya nümayiş etdirdilər.

İşğalçı dövlətin beynəlxalq hüquq normaları ilə qadağan edilmiş kütləvi qırğın silahlardan istifadə edərək cəbhədən kənarda yerləşən Gəncə, Mingəçevir, Yevlax, Daşkəsən, Xızı və Siyəzəni, cəbhəyanı Tərtər, Bərdə, Goranboy, Beyləqan və Ağcabədi ni müxtəlif istiqamətlərdən atəşə tutması 100-ə qədər dinc sakinin həlak olması, 400-dən çox dinc sakinin isə ağır yaralanması ilə nəticələnmişdir. 2 azyaşlı uşaq, 9 məktəbli erməni terrorunun qurbanı olub. Düşmən hücumları 50-yə qədər təhsil müəssisəsinə ziyan vurub.

Hərbi əməliyyatlar keçirilən ərazidən uzaqda yerləşən yaşayış məntəqələrinə raket zərbələrinin endirilməsi və mülki şəxslərin vəhşicəsinə qətlə yetirilməsi erməni vandalizminin növbəti təzahürü, erməni xislətinin aşkar nümunəsidir. Bu terror aktları Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin beynəlxalq humanitar hüquq normalarını, xüsusilə “Müharibə zamanı mülki şəxslərin müdafiəsi haqqında” 1949-cu il 12 avqust tarixli Cenevrə Konvensiyasını, BMT-nin Uşaq Hüquqları Konvensiyasını, habelə insan hüquqları sahəsində digər beynəlxalq sənədləri kobud şəkildə pozmaqla öz təcavüzkar siyasətindən əl çəkmədiyini, bəşəri dəyərlərə məhəl qoymadığını və insanlıq əleyhinə yönəlmiş iyrənc cinayətlərini məqsədli şəkildə davam etdirdiyini bir daha təsdiqləyir.

Amma bəlli bir həqiqət də var: bu hərbi cinayətlər və terror aktları Azərbaycan xalqının məğrurluğunu və iradəsini qıra bilməz. Öz ölkəsində əhalisinin diqqətini hökumətin yarıtmaz daxili və xarici siyasətinin ağır nəticələrindən, dərinləşməkdə olan sosial-iqtisadi və siyasi böhrandan yayındırmaq məqsədilə təxribatlara əl atan Ermənistanın xunta rəhbərliyi nəinki ölkəsinin və xalqının acınacaqlı vəziyyətini daha da çətinləşdirir, həm də bütün regionda sülhə və sabitliyə ciddi təhlükə yaradır. Paşinyan, onun sələfləri və havadarları törətdikləri cinayətlərə görə mütləq cavab verəcəklər.

Uzun illər işğal altında olan torpaqlarımızın azad edilməsi həm də şəhidlərimizin müqəddəs ruhları qarşısında borcumuzun yerinə yetirilməsi deməkdir. Ölkəmizin ərazi bütövlüyünün bərpası, əzəli torpaqlarımızın erməni işğalından azad olunması uğrunda canından-qanından keçən şəhidlərimizin qisasının yerdə qalmadığını dəfələrlə bəyan edən Ali Baş Komandanımız xalqımıza ün-

vanladığı hər bir müraciətində Azərbaycanın haqq yolunda olduğunu, böyük qələbənin hər gün, hər an yaxınlaşdığını qətiyyətlə və inamla bəyan edir.

Əminik ki, ana dilimizdə fikir və düşüncələrimizi xüsusi vurğu ilə təsdiqləyən nida işarəsi, nəhayət ki, gerçəklikdə böyük qələbənin rəmzi işarəsinə çevriləcəkdir. Ölkə rəhbərinin dilində ısrarla və inamla təkrarlanan, haqqı və ədaləti təsdiqləyən, dəyişməz reallığı əks etdirən nida işarəli “Qarabağ Azərbaycandır!” hökmü təkcə mübariz Ordumuzun deyil, bütün xalqımızın Vətən eşqini ifadə edən şüara çevrilmişdir. Bu taleyüklü günlərdə hər birimiz həmin şüarın yaratdığı əhval-ruhiyyənin cazibəsindəyik.

Qürurla deyə bilərik ki, bu gün biz yeni reallıqların şahidiyik, daha böyük qələbələrin isə bir addımlığındayıq. Bu reallıqların müəllifi ümummillə lider, xalqımızın xilaskarı Heydər Əliyevin ləyaqətli davamçısı, Prezident İlham Əliyevdir, Ali Baş Komandan kimi onun rəhbərlik etdiyi müzəffər Azərbaycan Ordusudur. qədirbilən, qürurlu xalqımızdır.

Qəlbində Vətən sevgisi yaşadan igidləri ilə daim zəfərə doğru irəliləyən ordumuz son bir ay ərzində Ermənistanın silahlı birləşmələri barədə süni şəkildə yaradılmış mifi darmadağın etdi, mənfur düşməni təkbaşına məhv etməyə qadir olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Silahlı Qüvvələrimizin irimiqyaslı hərbi əməliyyatlarda yüksək taktiki və strateji hazırlıq səviyyəsi və torpaqlarımızın erməni işğalından azad etmək əzmi dövlətimizin və xalqımızın haqq və ədalət, sülh və əmin-amanlıq uğrunda müqəddəs savaşının böyük zəfərlə bitəcəyini müjdələyir.

Azərbaycanın Vətən müharibəsi dövlətimizin və xalqımızın mövcud reallıqları dəyişmək iqtidarında, ordumuzun bütün bölgədə

sülhü və sabitliyi təmin etmək niyyətində və gücündə olduğunu bir daha göstərir. Bu savaşı özünə xüsusi məna kəsb edir. Ölkə Prezidenti xarici dövlətlərin media təmsilçiləri ilə hər görüşündə bu reallığın mahiyyətini yüksək məharətlə, peşəkarlıqla açıqlayır, savaşı məhz sülhə nail olmaq, tarixi ədaləti bərpa etmək naminə aparıldığını vurğulayır. Bu savaş xalqımızın həm hüquqi, həm də mənəvi haqqından doğan, beynəlxalq ədalətə söykənən və Vətən sevgisindən qaynaqlanan reallıqdır.

Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, ön cəbhə ilə bərabər, arxada və dünyada Qarabağ həqiqətlərinin beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılmasında hər birimiz üzərimizə düşən vəzifələrimizi məsuliyyətlə yerinə yetirməliyik. Bu gün Azərbaycana qarşı informasiya müharibəsi Ermənistan və onun havadarları tərəfindən müxtəlif informasiya resurslarından istifadə etməklə, bir sıra xarici televiziya kanalları və sosial media vasitəsilə aparılır. Sağlam, bilikli və vətənpərvər gənclərin yetişdirilməsinə daim öz töhfəsini verən Bakı Dövlət Universitetinin çoxminli professor-müəllim heyəti və tələbələri də informasiya müharibəsində, haqq səsimizin beynəlxalq aləmə çatdırılmasında önəmli mübarizə aparır, düşmən təcavüzünə dünyada qiymət verilməsinə köməyini göstərir.

Bakı Dövlət Universitetində bugünlərdə start verilmiş layihə də bu amala, Azərbaycan həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması, öz doğma torpaqlarından məcburən didərgin salınmış insanlarımızın haqq səsinin eşidilməsinə xidmət edir. “İşğal altında olmuş Azərbaycan Respublikası ərazilərində məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqlarına dair” Kompleks Beynəlxalq Hesabat hazırlamaq üçün BDU-nun müəllim və tələbələrindən, magistr və doktorantlarından təşkil olunmuş, həmçinin müx-

təlif ölkələrin nüfuzlu hüquqşünas-alimlərinin cəlb olunduğu işçi qrup yaradılmışdır. Bu əhatəli hesabatın yazılmasında beynəlxalq təşkilatların təcrübəsinə, müqavilə və məhkəmə təcrübəsinə, nəhayət müxtəlif dövlətlərin milli qanunvericilik təcrübəsinə geniş istinad ediləcəkdir.

Bu hesabatın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikası ərazilərindən didərgin salınmış məcburi köçkünlərin işğala qədər, işğal dövründə və işğaldan sonra öz doğma yurdlarına təhlükəsiz və şərəflə qayıtmaq hüquqları ilə əhatələnən və mühüm beynəlxalq sənədlərlə tanınaraq pozulmuş əsas hüquqları, işğalla əlaqədar vurulmuş ziyanların əhatə dairəsi, işğal dövründə törədilən beynəlxalq cinayətlər, Ermənistanın beynəlxalq-hüquqi məsuliyyətinin əsasları və s. kimi aktual problemlərin beynəlxalq-hüquqi həlli məsələləridir.

Bundan başqa, BDU-nun alimləri işğal altında olmuş Azərbaycan Respublikası ərazilərində ekoloji problemlərin öyrənilməsi, faydalı qazıntı yataqlarının, qiymətli metal mədənlərinin talanması və s. aktual mövzularda akademik layihələrin işlənilib hazırlanması üzərində də iş aparırlar.

Savaşın ilk günü, sentyabrın 27-də Ali Baş Komandan xalqa müraciətində bir daha qətiyyətlə bildirmişdir: “Biz haqq yolundayıq. Bizim işimiz haqq işidir. Biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!”

Müstəqil, qüdrətli dövlətimizin, yurdsevər xalqımızın və yenilməz ordumuzun mövqeyini və haqq səsinə ifadə edən bu hökm Azərbaycan xalqını yeni reallığın təntənəsinə səfərbər etmişdir. Böyük Qələbənin mübarək addımlarının səsi eşidilməkdədir.

Elçin BABAYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin rektoru.

URL: www.bsu.edu.az

QARABAĞ SAVAŞINDA XALQIMIZIN BÖYÜK QƏLƏBƏSİ GÜNLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSİYASININ QƏBUL EDİLMƏSİNİN 25 İLLİYİ TAMAM OLDU

Bu Konstitusiya Azərbaycan xalqının keçdiyi tarixi inkişaf yolunun məntiqi nəticəsidir. Konstitusiya ölkəmizdə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, müstəqil dövlətçiliyimizin qorunub saxlanması, möhkəmləndirilməsi və demokratik dəyişikliklərin həyata keçirilməsi üçün hərtərəfli zəmin və şərait yaradır. Azərbaycanın tarixi keçmişini, bugünkü reallıqlarını və gələcək inkişaf perspektivlərini əks etdirməsi, ümumbəşəri və milli dəyərlərə söykənməsi Konstitusiyamızı səciyyələndirən əsas cəhətlərdir.

Heydər Əliyev
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

Universal dəyərlərə əsaslanan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası bu gün də böyük hüquqi, siyasi və ideoloji potensiala malikdir və Azərbaycan xalqının firavanlığına xidmət edir.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bu gün Azərbaycan üçün tarixi bir gündür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 30 ilə yaxın davam edən Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi həm siyasi, həm də hərbi arenada Azərbaycanın şanlı qələbəsi ilə yekunlaşdı. Konstitusiyanın 25-ci ildönümünün Vətən Müharibəsində böyük qələbəmizə təsadüf etməsi bu tarixi daha da əlamətdar etdi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri sayəsində formalaşan və inkişaf yoluna qədəm qoyan Azərbaycan

Silahlı Qüvvələri bu gün Prezident, Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə öz şərəfli missiyasını uğurla icra edərək böyük qələbəyə imza atmışdır.

Qırx dörd gün sürən zəfər yürüşü ərzində ölkəmiz döyüş meydanında hərbi tarixinə düşəcək böyük uğurlar əldə etmişdir. Bu müddət ərzində hər gün cəbhədən yaxşı xəbərlər gəlmişdir. Dağlıq Qarabağ bölgəsi və ona bitişik yeddi rayon üzərindəki beynəlxalq səviyyədə tanınmış sərhədlərini bərpa etmək məqsədilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin 51-ci maddəsinə tam uyğun olaraq özünümüdafie hüququnun həyata keçirilməsi nəticəsində işğal olunmuş torpaqlarımızın böyük hissəsi bu müddət ərzində işğalçı-

lardan azad edilmişdir, 300-ə yaxın yaşayış məntəqəsi – şəhərlər, kəndlər işğalçılardan azad olunmuşdur. Bu gün böyük qürur və fəxarət hissi ilə deyə bilərik ki, Azərbaycanın şanlı bayrağı millətimizin mədəniyyət beşiyi olan Şuşa şəhərində dalğalanır.

Simvolik haldır ki, müstəqil dövlətimiz və xalqımız üçün tələyüklü əhəmiyyət kəsb edən Konstitusiyamızın qəbul edilməsinin 25 illik yubileyi Böyük Qələbəyə təsadüf edib. Çoxəsrlilik dövlətçilik ənənələrimizə, milli və ümumbəşəri dəyərlərə söykənərək yaradılan bu Konstitusiya Azərbaycan xal-

qının keçdiyi inkişaf yolunun məntiqi nəticəsidir.

Hələ 1918-ci ildə Azərbaycan xalqı müəslman Şərqiində ilk dəfə olaraq xalq cümhuriyyəti yaratmış, özünün demokratik dəyərlərə, insan hüquq və azadlıqlarına sadıqlıyını bəyan etmişdi. Azərbaycanın indiki Konstitusiyası isə xalqımızın müstəqil, azad, demokratik dövlət qurmaq və dünya birliyində layıqlı yer tutmaq istəyini, sülhə, tərəqqiyə, bəşəriyyətin sivil inkişafına öz töhfəsini vermək əzmini və iradəsini nümayiş etdirir. Konstitusiyamız ümumbəşəri dəyərlərə və mütərəqqi milli ənənələrə söykənərək, bu günün reallıqlarını, dövlətin, cəmiyyətin inkişaf perspektivlərini əks etdirir.

1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi – referendum yolu ilə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsi Azərbaycanın dövlətçilik tarixində mühüm hadisə olmuş, ölkəmizdə müasir dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu üçün böyük yol açmış, insan hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsinə zəmin yaratmaqla ölkə həyatının bütün sahələrinin inkişafına təkan vermişdir.

Müasir müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 25 il bundan əvvəl qəbul edilmiş bu ümumxalq əhəmiyyətli sənəd, sözün əsl mənasında, ölkənin Əsas Qanununa çevrilərək dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə edən genişmiqyaslı qanunvericilik və institusional islahatların əsası kimi çıxış etmişdir.

Bir qayda olaraq, müstəqillik əldə edən və demokratik inkişaf yoluna qədəm qoyan dövlətlərdə yeni konstitusiyanın qəbulu zərurətə çevrilir. Belə ki, müasir demokratik dövlətlərdə konstitusiya dövlətin bütövlükdə hüquq sisteminin əsasını təşkil edir, cəmiyyətdə

hüquq düşüncəsinə və hüquqi-siyasi münasibətlər sisteminə əhəmiyyətli təsir göstərir. Ölkədə siyasi sabitliyin, ictimai sülhün, bəzi hallarda hətta milli barışığın qarantı kimi çıxış edən konstitusiyalar şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət arasındakı münasibətlərin hüquqi çərçivələrini, dövlət quruluşunun əsaslarını, siyasi sistemin təşkili prinsiplərini, hakimiyyət orqanlarının təşkilini, səlahiyyətlərini və fəaliyyət qaydalarını müəyyənləşdirir, şəxsiyyətin statusunu, insan hüquqlarının və azadlıqlarının təminatı ilə bağlı mühüm məsələləri tənzimləyir. Dövlət quruluşunun başlıca prinsiplərini müəyyən etməklə yanaşı, konstitusiyalar həm də cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrinə dövlətin müdaxiləsinin meyarlarını və belə müdaxilənin yol verilə bilən hədlərini dəqiqləşdirir, bu sahədə dövlət siyasətinin ümumi istiqamətlərini müəyyən edir.

Azərbaycan konstitusionalizminin tarixinə nəzər saldıqda, görürük ki, Azərbaycanın Konstitusiyasının ilk qəbulu məhz SSRİ dövrünə təsadüf edir. 1921-ci il may ayının 19-da I Ümumazərbaycan Qurultayı tərəfindən 1918-ci il RSFSR Konstitusiyasının əsasında hazırlanmış Azərbaycan SSR-in Konstitusiyası qəbul olunmuşdur. Bu, ümumilikdə, Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin bir mərhələsidir və burada bir çox hüquq və azadlıqlar da öz əksini tapmışdı, mərkəzi dövlət - hakimiyyət orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin əsasları müəyyən olunmuşdu.

Azərbaycanın sayca ikinci Konstitusiyası 1927-ci ilin mart ayında qəbul olunmuşdur. Həmin Konstitusiyada 1921-ci ilin Əsas Qanunundan ciddi şəkildə fərqlənən məsələlər yox idi. Bu Konstitusiya daha çox sovet hakimiyyətinin əsaslarını təsbit edən Əsas Qanun kimi yadda qalmışdır.

Daha sonra 1936-cı ildə SSRİ Konstitu-

siyasının qəbulu 1937-ci ildə Azərbaycan SSR-in sayca üçüncü Konstitusiyasının qəbul olunmasına gətirib çıxardı. SSRİ Konstitusiyasına müvafiq olaraq 1937-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan SSR-in Konstitusiyasında bir sıra yeniliklər nəzərə çarpırdı. İlk dəfə olaraq vətəndaşlıq hüququ, vətəndaşların sosial-iqtisadi hüquqları, Konstitusiya dəyişikliklərinin edilməsi ilə bağlı bir çox müdələlər öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan SSR-in sayca dördüncü Konstitusiyası 1978-ci il aprelin 21-də 1977-ci ilin SSRİ Konstitusiyası əsasında qəbul edilmişdir. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, bu Konstitusiyanın qəbul olunmasında ulu öndər Heydər Əliyevin müstəsna rolu olmuşdu. Məhz Ümummilli lider Heydər Əliyevin tələbi ilə 1978-ci il Konstitusiyasında dövlət dili kimi Azərbaycan dili təsbit edildi. Bu Konstitusiyada, həmçinin Dağlıq Qarabağ və onun orqanlarının hüquqi statusu “Yerli dövlət hakimiyyəti orqanları” fəslinin içərisində verilmişdi, yəni ona ayrıca – xüsusi önəm verilmirdi. Hansı ki, əvvəlki konstitusiyalarda buna ayrıca fəsil həsr olunmuşdu. Bu da, təbii ki, Ulu Öndərin Azərbaycan xalqı və dövləti qarşısındakı tarixi xidmətlərindən biri idi.

Müasir dövrə nəzər saldıqda isə görürük ki, 1991-ci ildə Sovet İttifaqının dağılması nəticəsində dövlət müstəqilliyini elan edən Azərbaycan Respublikasının qarşısında bu müstəqilliyi qoruyub saxlamaq, dövlətçiliyimizi inkişaf etdirmək, demokratik islahatlar aparmaq kimi mühüm vəzifələr dururdu. Lakin ölkədə hökm sürən ictimai-siyasi qeyri-sabitlik nəticəsində Azərbaycan vətəndaş qarşıdurması astanasına gəlmiş, milli dövlətçiliyimiz məhv olmaq təhlükəsi ilə qarşılaşmışdı. Məhz belə bir çətin məqamda xalqın təkidi ilə ümummilli liderimiz Heydər

Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin əsasını qoydu. Ulu Öndər xalqı müstəqil Azərbaycan və azərbaycançılıq ideyaları ətrafında birləşdirməklə özünün tarixi missiyasını yerinə yetirdi və dövlətçiliyimizin tarixi səhifələrini yazdı.

Belə ki, qeyd olunduğu kimi, həmin illərdə ölkədə yaşanan siyasi destabillik, dövlət idarəçiliyindəki kaos və dəərbəylik, Konstitusiya yaradıcılığı sahəsindəki çalışmalara da təsir edərək bu mühüm prosesə ətalət və durğunluq gətirmişdi. 1991-ci il fevralın 19-da Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin qərarı ilə yeni Konstitusiyanın hazırlanması məqsədilə yaradılmış 74 nəfərdən ibarət işçi komissiyasının fəaliyyəti gözlənilən nəticəni vermədi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra məhz onun təşəbbüsü ilə müstəqil Azərbaycanın yeni Konstitusiya layihəsinin hazırlanmasına başlandı. İşçi komissiyasının tərkibi Prezident tərəfindən parlamentə təqdim olunmuş və Milli Məclis 1995-ci il mayın 2-də müvafiq qərar qəbul etmişdi. Bu dəfə komissiya 33 nəfərdən ibarət idi və onun tərkibinə qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətinin nümayəndələri ilə yanaşı, ölkənin hüquq ictimaiyyətinin tanınmış simaları da daxil idilər. Layihənin işlənilib hazırlanmasına şəxsən dövlət başçısının özü rəhbərlik edirdi ki, bu da prosesin sürət və keyfiyyətinə müsbət təsirini göstərməyə bilməzdi.

Ölkədə ictimai-siyasi sabitlik bərqərar olunandan sonra həyata keçirilən məqsədyönlü siyasət nəticəsində qanunçuluq və hüquq qaydası bərpa olundu. Bütün bunlar isə Azərbaycan xalqının və dövlətinin tarixində ilk milli Konstitusiyanın qəbul edilməsi üçün lazımi ictimai-siyasi şəraitin yaradılması ilə nəticələndi.

Nəhayət, Konstitusiyanın layihəsi ümumxalq müzakirəsi üçün 1995-ci il oktyabrın 15-də dərc edilmiş və 1995-ci il noyabrın 12-də keçirilmiş referendumda seçicilərin 94,8 faizi Konstitusiyanın qəbul edilməsinin lehinə səs vermişdir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası 1995-ci il noyabrın 27-dən qüvvəyə minmişdir.

Ümummilli Liderin dərin zəkası sayəsində, ilk növbədə, dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrinin mütərəqqi standartlara uyğunlaşdırılmasına, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması ilə bağlı davamlı demokratik islahatların həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. Müdrik şəxsiyyətin rəhbərliyi ilə hazırlanaraq ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası ölkənin gələcək inkişaf prioritetlərini müəyyənləşdirməklə yanaşı, insan hüquq və azadlıqlarının təminatını dövlətin ali məqsədi kimi ön plana çıxarmışdır.

Konstitusiyanın 12-ci maddəsinin I hissəsinə əsasən, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Əsas Qanunda əksini tapmış müddəaların üçdə birinin insan hüquq və azadlıqları ilə bağlı olması da Ulu Öndərin ümumbəşəri dəyərlərə sadiqliyinin, onun daxili demokratizminin bariz təəcəssümüdür.

Ölkədə demokratik quruluşun və hüquqi dövlətin sarsılmaz təməlini qoyan, hüquqi islahatların aparılmasına zəmin yaradan Azərbaycanın yeni Əsas Qanunu humanizm və demokratiya prinsiplərini özündə ehtiva edərək dövlətçiliyimizin tərəqqisi üçün hərtərəfli özü yaratdı. Bu ali hüquqi sənəd dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə edərək hüquqi dövlət ideyalarının inkişaf istiqamətlərini milli dəyərlərlə və müasir

yanaşmalarla zəngin hala gətirmişdir. Burada hakimiyyətin yeganə mənbəyi kimi xalqın tanınması, ölkənin bütövlüyünün qorunması, hakimiyyətlərin bölünməsi prinsipinə ciddi riayət olunması, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi kimi bəyan edilmişdir.

Konstitusiyaya dövlətin əsas vəzifələrini, Azərbaycan dövlətinin başqa dövlətlərlə münasibətini tənzimləyən prinsipləri özündə əks etdirməklə yanaşı, ali hakimiyyətin xalqa məxsus olduğunu göstərir, bu isə, öz növbəsində, Azərbaycanın məhz demokratik yolla inkişafını nəzərdə tutur. Əsas Qanunda öz müqəddəratını sərbəst və müstəqil şəkildə müəyyənləşdirmək xalqımızın suveren hüququ kimi təsbit olunur.

Əsas Qanunun ən böyük fəslə olan üçüncü fəslə bütünlüklə əsas insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına həsr edilmiş, həmin fəsildə demokratik, hüquqi dövlətdə təmin edilməsi zəruri olan hüquq və azadlıqlar, onların reallaşdırılması mexanizmləri, habelə ayrı-ayrı hüquqların beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq qanuni məhdudlaşdırılmasının yol verilən hədləri nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, Konstitusiyanın özündə nəzərdə tutulmuşdur ki, hüquqlar və azadlıqlar hər kəsin cəmiyyət və başqa şəxslər qarşısında məsuliyyətini və vəzifələrini də əhatə edir, digər tərəfdən hər kəsin hüquq və azadlıqları Konstitusiyada və qanunlarda müəyyən edilmiş əsaslarla, habelə digərlərinin hüquq və azadlıqları ilə məhdudlaşır. Şübhəsiz ki, demokratik cəmiyyətdə zəruri, qanunla müəyyən edilmiş və dövlətin beynəlxalq öhdəliklərinə uyğun tətbiq edilən məhdudiyyətlər insan hüquqlarının daha səmərəli təmin olunmasına, cəmiyyətin və millətin təhlükəsizliyinin qorunmasına xidmət edir.

Bununla yanaşı, Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquqların real həyata keçirilməsinin mühüm mexanizmlərindən biri kimi çıxış edən, eyni zamanda, ayrıca hüquq və ya təminat kimi nəzərdə tutulan hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı Əsas Qanunda kifayət qədər geniş mənada ifadə olunmuşdur. Bu konstitusiya təminatı Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquq sənədlərində əks olunan “ədalətli məhkəmə araşdırılması hüququ”nun bütün zəruri elementlərini özündə ehtiva edir. Sözügedən hüquq yalnız məhkəməyə müraciətlə məhdudlaşmır, habelə pozulmuş hüquqları və azadlıqları səmərəli bərpa etmək iqtidarında olan ədalət mühakiməsini də nəzərdə tutur.

Yuxarıda göstərilənlərə əsasən, əminliklə qeyd etmək olar ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, onun bütün normalarının və müddələrinin özəyini məhz demokratik dəyərlərə əsaslanan hüquqi, sosial dövlət konsepsiyası, insan şəxsiyyətinə hörmət amili təşkil edir. Bu mənada, ölkə Konstitusiyası müstəqil dövlətimizin inkişafının əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirən hüquqi prinsipləri özündə ehtiva edən tarixi sənəd olaraq, Azərbaycan xalqının rifahına xidmət göstərən dövlət idarəetmə mexanizminin təməlinə çevrilmişdir.

Konstitusiya quruluşunun xüsusiyyətlərindən biri kimi iqtisadi fəaliyyət azadlığı, mülkiyyət növlərinin müxtəlifliyi və onların bərabər müdafiəsinə verilən təminat, hər bir şəxs üçün layiqli həyat şəraitinin və azad inkişafın təmin olunmasına istiqamətlənmiş sosial dövlət konsepsiyası ölkə Konstitusiyasında geniş əksini tapıb. Konstitusiya xalqın və hər bir vətəndaşın rifahının yüksəldilməsini, onun sosial müdafiəsi və layiqli həyat səviyyəsi qayğısına qalmağı dövlətin üzünə vəzifə olaraq qoyur.

Konstitusiyada insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinin, ölkə vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsinin Azərbaycan dövlətinin ali məqsədi kimi müəyyənləşdirilməsi, dövlətin üzünə hər kəsin hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsinə təminat vermək vəzifəsinin qoyulması müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bu o deməkdir ki, ölkə Konstitusiyası dövlətin hər hansı abstrakt maraqlara deyil, məhz vətəndaşların mənafelərinə, azad cəmiyyətin aparıcı qüvvəsi olan insanın maraqlarına xidmət etdiyini ən yüksək səviyyədə bəyan edir.

Konstitusiyanın normalarından irəli gələrək, respublikamızda beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında mükəmməl normativ hüquqi baza yaradılmış, milli qanunvericiliyimiz təkmilləşdirilmiş, ölkəmiz insan hüquqları ilə bağlı çoxsaylı beynəlxalq hüquq müqavilələrinə qoşulmuşdur. Həmin hüquqların səmərəli təminatı üçün mövcud qanunvericilik bazası beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmış, beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin milli səviyyədə implementasiyası təmin olunmuşdur.

Konstitusiya normalarının həyata keçirilməsinin məntiqi nəticəsi kimi qısa müddət ərzində ölkədə demokratik, hüquqi dövlətin möhkəm təməli qoyulmuş, hüquq sistemində köklü dəyişikliklər həyata keçirilmişdir. Beynəlxalq təşkilatlar və ekspertlər tərəfindən yüksək qiymətləndirilən, insan hüquqlarının daha etibarlı təminatına xidmət edən, müasir tələblərə uyğun yeni qanunlar, o cümlədən “Konstitusiya Məhkəməsi haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Prokurorluq haqqında”, “Polis haqqında” qanunlar, Mülki, Mülki-Prosesual, Cinayət, Cinayət-Prosesual və digər qanunlar və məcəllələr qəbul edilmişdir.

Qeyd olunduğu kimi, Konstitusiya prinsiplərinin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə ölkəmizdə genişmiqyaslı qanunvericilik və məhkəmə-hüquq islahatları aparılmış, həmin islahatlar nəticəsində müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin yaradılması üçün zəruri qanunvericilik bazası formalaşdırılmış, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin və hakimlərin statusunun əsasları qanunvericilikdə təsbit edilməklə onların fəaliyyəti üçün zəruri şərait yaradılmış, məhkəmə icraatında demokratik prinsiplərin həyata keçirilməsini təmin etmək mümkün olmuşdur.

Məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində qanunun aliliyi, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması, cinayətkarlıqla mübarizənin səmərəsinin artırılması, hüquq-mühafizə orqanlarında xidmətin saf mənəviyyət əsasında qurulması təmin edilir.

Əsas Qanunda, həmçinin dövlətçilik tariximiz üçün səciyyəvi olmayan yeni institutun – konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanının yaradılması nəzərdə tutulmuşdu. Qeyd edilməlidir ki, hüquqi mədəniyyətin mühüm unsuru olan konstitusiya nəzarəti konstitusiyaların mövcudluğu ilə əlaqədar olub, konstitusiya ilə təsbit olunmuş norma və prinsiplərin qorunması, o cümlədən insan və vətəndaşların konstitusiya hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi məqsədi daşıyır və bütövlükdə cəmiyyətə və onun inkişafı prosesinə keyfiyyət baxımından əhəmiyyətli təsir göstərir. Başqa sözlə desək, konstitusiya nəzarəti Konstitusiyanın aliliyinin təmin edilməsi və Konstitusiyada təsbit olunmuş insan hüquq və azadlıqlarının müdafiə olunması, qanunvericilik normalarının təfsiri vasitəsilə hüququn inkişafı və hüququn tətbiqi təcrübəsinin istiqamətləndirilməsi kimi əhəmiyyətli səlahiyyətləri ehtiva edir.

1995-ci il Konstitusiyasının digər mütərəqqi xüsusiyyətlərindən biri konstitusiya ədalət mühakiməsi institutu – Konstitusiya Məhkəməsinin yaradılması olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi dövlət hakimiyyəti mexanizmində xüsusi yerə malikdir, hakimiyyətin digər qolları ilə qarşılıqlı əlaqə və təsirdə nüfuz etmək imkanları daha çoxdur, hətta hakimiyyət qolları arasında yaranan mübahisələrin həlli Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətinə aiddir. Bu onu ifadə edir ki, hakimiyyət bölgüsündə çəkindirmə və tarazlaşdırma mexanizmi və sistemində Konstitusiya Məhkəməsinin önəmli yeri var. Digər tərəfdən, bu qurum qanunların Konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlamaqla, qanunlara şərh verməklə, hətta vətəndaşların birbaşa müraciəti əsasında bunu yerinə yetirməklə, bütövlükdə, Konstitusiyanın özünün aliliyini qoruyur.

Məlum olduğu kimi, konstitusiyaların başlıca hüquqi əlaməti onların stabilliyidir, başqa sözlə, Konstitusiya – məzmununun sabitliyi olan, uzunmüddətli fəaliyyət üçün nəzərdə tutulmuş aktdır. Konstitusiyanın stabilliyi qanunçuluq rejiminin sabitliyinin, dövlət hakimiyyətinin təşkili və həyata keçirilməsinin, şəxs, dövlət və cəmiyyət arasındakı münasibətlərin əsas şərtlərindəndir. Bununla belə, Konstitusiyanın stabilliyi heç də onun tamamilə dəyişilməzliyi demək deyildir, ictimai münasibətlərin inkişafı prosesi konstitusiyaların zərurət yarandıqda təkmilləşdirilməsini, onlara müəyyən əlavə və dəyişikliklərin edilməsini labüd edir. Belə ki, Konstitusiyanın qəbulu zamanı onun tənzimləmə predmetini təşkil edən ictimai münasibətlər və bu münasibətlərin tərkib hissəsi olan hüquqi, siyasi, sosial və iqtisadi vəziyyət zaman keçdikcə dəyişə bilər.

Bu baxımdan, hüququn müasir inkişaf tendensiyaları və ölkəmizin inkişaf etmiş və müasir ölkələrin ailəsinə fəal integrasiyası Azərbaycanda konstitusiya islahatlarının aparılmasını, Əsas Qanunun daha da təkmilləşdirilməsini zəruri etmişdi. Bu zərurətdən irəli gələrək 2002-ci il avqustun 24-də, 2009-cu il martın 18-də və 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilmiş referendumlar nəticəsində Konstitusiyanın mətninə müvafiq dəyişikliklər edilmiş, bu dəyişikliklər Azərbaycanın hüquq sisteminin inkişaf etmiş dövlətlərin hüquq sisteminə və beynəlxalq hüquq normalarına uyğunlaşdırılması, ölkəmizdə demokratikləşmə proseslərinin dərinləşməsi, insan hüquqlarının və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiə edilməsi məqsədlərinə xidmət etmişdir.

Belə ki, 2002-ci il avqustun 24-də Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında referendum aktına uyğun olaraq Konstitusiyanın 24 maddəsində 29 əlavə və dəyişikliklər edilmişdir. Bu əlavə və dəyişikliklər, ilk növbədə, cəmiyyətimizin inkişafından doğan və Konstitusiyamızın, bütövlükdə hüquq sisteminin təkmilləşdirilməsi, demokratikləşdirmə proseslərinin dərinləşdirilməsi və insan hüquqlarının daha səmərəli müdafiə edilməsi zərurətindən irəli gəlir. Bütövlükdə isə dəyişikliklər ölkəmizin İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasına qoşulmasından, dövlətimizdə məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsindən irəli gələn öhdəliklərə əməl edilməsi, seçki sisteminin təkmilləşdirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi məqsədinə xidmət etmişdir.

Bu referendumla Konstitusiya Məhkəməsinin səlahiyyətlərinə də dəyişikliklər edilmiş və məhkəməyə müraciət etmək hü-

ququ olan subyektlərin dairəsi xeyli genişlənmişdir. Referendumla təsbit edilmiş bu yeniliklə bütün məhkəmələrə, vətəndaşlara və Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsmana) Konstitusiya Məhkəməsinə birbaşa müraciət etmək hüququ verilmişdir. Dəyişikliyin məzmununa görə hər kəs onun hüquq və azadlıqlarını pozan qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarından, bələdiyyə və məhkəmə aktlarından qanunla müəyyən edilmiş qaydada pozulmuş insan hüquq və azadlıqlarını bərpa etmək məqsədilə Konstitusiya Məhkəməsinə şikayət verə bilər.

Bu şikayətlər məhkəmə qərarlarından verilən apellyasiya və kassasiya şikayətlərindən fərqli olaraq konkret işlər üzrə qərarların ləğv edilməsi və ya dəyişdirilməsi məqsədilə deyil, yalnız insan hüquq və azadlıqlarını pozan aktların Konstitusiya və qanunlara zidd hesab olunması məqsədilə verilir. Ombudsman insan hüquq və azadlıqlarını pozan aktlardan Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu verir, məhkəmələr isə Konstitusiya Məhkəməsinə insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələləri ilə bağlı Konstitusiya və qanunların şərh edilməsi haqqında müraciət edirlər.

Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, hazırda İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil institutu ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm yer tutmaqdadır. Məlum olduğu kimi, Ombudsman şikayətlərə baxdıqdan sonra dövlət və ya yerli özünüidarəetmə orqanının, vəzifəli şəxsin qərarı və ya hərəkəti (hərəkətsizliyi) nəticəsində pozulmuş hüquqların bərpası üçün ümumi məhkəmələrə müraciət etmək, həmçinin insan hüquq və azadlıqlarını pozan normativ hüquqi aktlardan, məhkəmə və bə-

lədiyyə aktlarından Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu vermək hüququna malikdir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi ilə Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili arasında formalaşmış ikitərəfli əməkdaşlıq ümumi işimizə öz töhfəsini verməkdədir. Xüsusilə də qeyd olunan konstitusiya islahatlarından sonra Ombudsmana insan hüquq və azadlıqlarını pozan müvafiq aktlarla bağlı Konstitusiya Məhkəməsinə sorğu vermək səlahiyyətinin təqdim olunması əməkdaşlığımızın yeni mərhələsi üçün əlverişli zəmin yaratmışdır. Bunun nəticəsidir ki, ötən dövr ərzində Müvəkkilin sorğuları əsasında Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun 19 qərarı və 4 qərarı qəbul edilmiş, həmin sorğularda qaldırılan məsələlər ətrafında insan hüquqlarının daha səmərəli təminatına yönəlmiş mühüm hüquqi mövqelər formalaşmışdır.

Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklərin ikinci mərhələsi 2009-cu il martın 18-də Azərbaycan Konstitusiyasının 25 maddəsinə 30-dan artıq əlavə və dəyişiklik edilməsi ilə başlamışdır. Bu dəyişikliklərin özü də Konstitusiyanın bir çox müddələrinin təkmilləşdirilməsinə xidmət edirdi. Azərbaycan dövlətinin sosial-iqtisadi bazası daha da güclənmiş, onun vətəndaşların hüquq və azadlıqlarına bu sferada təminat vermək, sosial dövlət prinsiplərini təsbit etmək imkanları daha da genişlənməmişdi. Bütün bunların həm də Əsas Qanunda təsbit olunması məsələsi ortaya çıxmışdı. Bu isə nəticə etibarilə, cəmiyyətin inkişafı demək idi. Məhz belə bir şəraitdə Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklər edilməklə insan hüquq və azadlıqlarının təminatının daha da gücləndirilməsi, bu hüquqların məzmununun genişləndirilməsi və

digər məsələlər vasitəsilə Əsas Qanun daha da təkmilləşdirildi.

Referendumda ciddi ictimai dəstək almış yeniliklər hüquqi baxımdan Konstitusiyanın bir çox normalarını yeni dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyaraq, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmini sahəsində dövlətin məsuliyyətini artırmış, onun üzərinə bir sıra yeni hüquqi öhdəliklər qoymuşdur.

2009-cu ildən keçən 7 il ərzində Azərbaycanın sosial-iqtisadi, ictimai-siyasi və mədəni həyatında genişmiqyaslı inkişaf özünü göstərirdi. Ölkə iqtisadiyyatı dinamik inkişaf edir, genişmiqyaslı infrastruktur və quruculuq layihələri həyata keçirilir, sosialyönlü siyasət və əsaslı iqtisadi islahatlar konsepsiyası uğurla davam etdirilir. Bütün bu proseslər ölkəmizin siyasi idarəetmə sisteminin daha da müasirləşdirilməsini, iqtisadi idarəetmə mexanizmlərinin çevik fəaliyyətinin təmin edilməsini, vətəndaşların hüquqlarının daha təsirli müdafiə olunmasını və bu məqsədlə növbəti dəfə Konstitusiya islahatlarının aparılmasını zərurətə çevirmişdi. Buna görə də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı il iyulun 18-də "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktının layihəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinə göndərilməsi barədə" Sərəncam imzalamışdı. İyulun 25-də Konstitusiya Məhkəməsi Plenumunun xüsusi iclası keçirilmiş və Referendum Aktı layihəsinin Konstitusiyanın tələblərinə uyğun olması barədə rəy verilmişdi.

Referendum Aktında Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 23 maddəsində dəyişiklik edilməsi və 6 maddədə əlavə olunması nəzərdə tutulmuşdu. Əlavə və də-

yişikliklər insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına təminat verən əsasların təkmilləşdirilməsini; səmərəli və çevik dövlət idarəçiliyi mexanizminin formalaşdırılmasını, icra hakimiyyəti şaqulisinin və icra intizamının möhkəmləndirilməsini; həyata keçirilən iqtisadi islahatların effektivliyini və ardıcılığını təmin etmək üçün iqtisadi idarəetmə mexanizminin təkmilləşdirilməsini; qanunvericilik hakimiyyətinin fəaliyyəti ilə bağlı yeni tələblərin müəyyən edilməsini; dövlətin təhlükəsizliyinə, cəmiyyətdə sabitliyə əlavə təminatın yaradılmasını nəzərdə tutur. Ümumiyyətlə, dəyişikliklər ölkədə baş vermiş əsaslı inkişafdan irəli gələrək müasir dövrdə cəmiyyət həyatının əsas sahələrini əhatə etmişdir.

Bu mənada Konstitusiyanın 24-cü maddəsinə insan ləyaqətinin qorunması və ona hörmət edilməsi, hüquqlardan sui-istifadəyə yol verilməməsi prinsiplərinin əlavə edilməsi; 25-ci maddəsinə sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin hüquqlarının qorunması ilə bağlı müddəanın əlavə olunması; 32-ci maddəsində şəxsi toxunulmazlıq hüququ, yəni fərdi məlumatların qorunmasına etibarlı təminat yaradılması; 36-cı maddəsində əmək müqaviləsi əsasında işləyən şəxslərin hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə lokautun qadağan edilməsi (qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla); 60-cı maddəsində hüquq və azadlıqların inzibati və məhkəmə təminatının gücləndirilməsi və digər mütərəqqi əlavə və dəyişikliklər xüsusilə qeyd olunmalıdır.

Dövlət orqanlarının vətəndaşlara, onların hüquqları və azadlıqlarının müdafiəsinə münasibətdə məsuliyyətinin artırılması, hüquq və azadlıqların məhdudlaşdırılmasının dövlət tərəfindən gözlənilən nəticəyə mütənasibliyi prinsipinin Konstitusiyaya normaları qismində

təsbit edilməsi ölkəmizdə insan hüquqlarına və onların təmin olunmasına göstərilən yüksək diqqətin təzahürüdür.

Hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı ilə bağlı Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin yeni redaksiyada verilməsi, hüquq və azadlıqların məhkəmə müdafiəsi ilə yanaşı, inzibati qaydada da müdafiəsinə təminat verilməsi, hər kəsin işinə qərəzsiz yanaşılması və həmin işə inzibati icraat və məhkəmə prosesində ağılabatan müddətdə baxılması hüququnun, hər kəsin inzibati icraat və məhkəmə prosesində dinlənilmək hüququnun təsbit edilməsi olduqca mütərəqqi əlavələrdir. Bu, ölkəmizdə insan hüquqları və azadlıqlarının daha səmərəli və təsirli müdafiəsini, bütövlükdə məhkəmə hakimiyyətinin daha effektiv fəaliyyətini təmin edən, mümkün süründürməçilik hallarının qarşısını alan əhəmiyyətli Konstitusiyaya normalarından biridir.

Bununla da dövlət başçısı İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Əsas Qanununa - Konstitusiyaya əlavə və dəyişikliklərin edilməsi məqsədilə 2016-cı il sentyabrın 26-da keçirilən ümumxalq səsverməsi (referendum) ölkədə insan hüquq və azadlıqlarının konstitusiyaya təminatının daha da gücləndirilməsi, demokratik təsisatların fəaliyyətinin və bütövlükdə idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədlərinə xidmət göstərmişdir. Konstitusiyaya təklif olunmuş və ölkə vətəndaşları tərəfindən dəstəklənmiş dəyişikliklər Azərbaycan Respublikasının bəyan etdiyi demokratiyanın inkişafı konsepsiyasının daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət etmişdir.

Beləliklə, hazırda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası müasir dövrün ən demokratik prinsiplərini, müddəalarını təsbit edən ən təkmil konstitusiyalardan biridir.

Bu Konstitusiyaya hüquqi, demokratik, konstitusion dövləti inkişaf etdirmək üçün yetərinə hüquqi bazanı təsbit edib.

Qeyd etdiyimiz kimi, Konstitusiyanın Azərbaycanın dövlət və hüquq sisteminə gətirdiyi mühüm yeniliklərdən biri də ölkəmizdə konstitusiyaya nəzarəti orqanının yaranması olub. Bu baxımdan, məhz ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə 1998-ci il iyulun 14-də Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin fəaliyyətə başlaması olduqca mütərəqqi və əhəmiyyətli hadisə olmuşdur. Demokratik dəyərlərə əsaslanan, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsini ali məqsəd kimi bəyan edən Azərbaycan Konstitusiyası konstitusiyaya nəzarəti mexanizmini və Konstitusiyanın aliliyini təmin edən Konstitusiyaya Məhkəməsinin dövlət hakimiyyəti sistemində mühüm rolunu və yerini müəyyən etmişdir.

Ali konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanı olan Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin əsas məqsədi Konstitusiyanın aliliyini təmin etmək, hər kəsin Əsas Qanunda təsbit edilmiş hüquq və azadlıqlarını müdafiə etməkdir. Konstitusiyaya Məhkəməsi Konstitusiyanın və qanunların ona verdiyi səlahiyyətlər çərçivəsində qəbul etdiyi qərarlarla bu məqsədləri həyata keçirir və ölkəmizin milli hüquq sisteminin inkişafına öz töhfəsini verir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin əsas səlahiyyətləri sırasında qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının normativ aktlarının, bələdiyyə və məhkəmə aktlarının Konstitusiyaya və hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün olan aktlara uyğunluğunun yoxlanılması, Azərbaycan Respublikasının qüvvəyə minməmiş dövlətlərarası və hökumətlərarası müqavilələrinin Konstitusiyaya və qanunlara uyğunluğunun yoxlanılması, Konstitusiyanın

və qanunların şərhı, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri arasında səlahiyyətlər bölgüsü ilə bağlı mübahisələrin həll edilməsi xüsusi yer tutur.

Konstitusiyaya Məhkəməsi məhkəmə hakimiyyətinə daxil olan digər məhkəmə orqanlarından fərqli təbiətə malikdir, ümumi məhkəmə orqanlarının davamı, növbəti məhkəmə instansiyası deyil. Konstitusiyaya Məhkəməsinin qərarları ilə əlaqədar olaraq isə bu fərqlilik özünü daha aydın şəkildə büruzə verir. Qəbul edilən qərarlar vasitəsilə Konstitusiyaya Məhkəməsi Konstitusiyanın birbaşa hüquqi qüvvəsini təmin edir, Konstitusiyaya uyğun olmayan aktları ləğv edir, hüquq sistemində və hüquq tətbiqetmə təcrübəsində mövcud olan boşluqları aradan qaldırır.

Qeyd edilməlidir ki, normativ hüquqi aktların Konstitusiyaya və hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün olan aktlara uyğunluğunun yoxlanılması səlahiyyəti vasitəsilə Konstitusiyaya Məhkəməsi Konstitusiyanın və qanunların aliliyini təmin etmiş olur. Belə ki, Konstitusiyaya Məhkəməsi yoxlanılan normanın və ya onun hər hansı bir hissəsinin Konstitusiyaya, yaxud özündən üstün hüquqi qüvvəyə malik akta uyğun olmadığını müəyyənləşdirdikdə, onu qüvvədən düşmüş elan edir. Burada mühüm məqam ondan ibarətdir ki, yoxlanılan norma Konstitusiyaya Məhkəməsi tərəfindən Konstitusiyanın hərfinə və ruhuna, onun prinsiplərinə uyğunluq baxımından qiymətləndirilir və Konstitusiyaya ilə uyğunsuzluq təşkil etdiyinə görə qüvvədən salınmış normalar qanunvericilik sistemindən kənarlaşdırılır.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin başqa bir mühüm səlahiyyəti olan Konstitusiyanın və qanunların şərhı Məhkəməyə bu və ya digər normanın məzmununu aydınlaşdırmaqla, onun real konstitusion hüquqi predmetini

hüquq tətbiqedicilərin nəzərinə çatdırmağa və həmin normanın məhz bu mənaya uyğun dəqiq və eyni cür tətbiqi təcrübəsini formalaşdırmağa imkan verir. Konstitusiya Məhkəməsinin verdiyi rəsmi şərhə hüquq norması müasir dəyərlər baxımından dolğunlaşdırılaraq daha təkmil forma alır və həmin normanın hər hansı digər qeyri-konstitusion formada tətbiqi mümkünsüz olur. Beləliklə də, normanın tətbiqi qaydası dəqiqləşdirilməklə onun məhdudlaşdırıcı və ya genişləndirici formada olan qeyri-konstitusion tətbiqi təcrübəsi dəyişdirilmiş olur. Bu isə geniş mənada hüququn tətbiqi təcrübəsinin konstitusiya hüququna müvafiq inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət edir.

Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin tövsiyələrinə uyğun olaraq, Konstitusiya Məhkəməsi bu gün Konstitusiyanın aliliyini qoruyur.

Konstitusiya Məhkəməsi zamanın tələbindən çıxış edərək yarandığı gündən beynəlxalq əlaqələrə, xarici ölkələrin Konstitusiya Məhkəmələri və digər beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə və genişlənməsinə böyük diqqət yetirir.

Bu ilin avqust ayında hazırda Qazaxıstan Respublikasının Konstitusiya Şurasının sədrlik etdiyi Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyasının “XXI əsrin Konstitusiyası – hüququn aliliyi, insan dəyəri və dövlətin effektivliyi” mövzusunda təşkil olunan onlayn formatda keçirilmiş IV Konqresində iştirakımız zamanı qanunun aliliyinin təmin olunmasında konstitusiya nəzarəti orqanlarının rolu; COVID-19 pandemiyası şəraitində insan hüquqlarının müdafiəsi; rəqəmsal transformasiya dövründə demokratik dəyərlərin və insan hüquqlarının müdafiəsi; müasir dövlətin inkişafı və digər

mövzular üzrə məruzələr səsləndirilmiş və müzakirələr aparılmışdır. Tədbirin sonunda Konqresdə iştirak edən dövlətlər Bəyannamə qəbul etmişlər. Xüsusilə qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin təklifi ilə ölkələrin ərazi bütövlüyü və sərhədlərin pozulmaması kimi beynəlxalq hüququn fundamental prinsipləri Assosiasiyaya üzv olan ölkələrin Konstitusiya Məhkəmələri tərəfindən dəstəklənərək yekdilliklə Bəyannamənin mətninə daxil edilmişdir.

Bu gün demokratik dövlətlərin konstitusiya nəzarəti orqanları qarşısında duran mühüm vəzifələrdən biri də konstitusiya ədalət mühakiməsinin müasir meyillərinin davamlı olaraq izlənməsi və bu orqanların fəaliyyətində tətbiq edilməsidir. Nəzərə alınmalıdır ki, insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq-hüquqi aktların məhz məhkəmə təcrübəsində geniş tətbiq edilməsi insan hüquqlarının müdafiəsinin mühüm mexanizmlərindən biri kimi çıxış edir.

Fəaliyyəti müddətində Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu tərəfindən qəbul edilmiş qərarlarda Konstitusiyanın əsasları, onun aliliyi və birbaşa qüvvəsi, respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquq müqavilələrinin müddəaları, habelə insan hüquqlarının və azadlıqlarının prioriteti prinsipi nəzərə alınmaqla mühüm hüquqi mövqelər formalaşdırılıb.

Ötən illər ərzində Konstitusiya Məhkəməsi ümumilikdə 443 qərar və 123 qərardad qəbul etmiş və bu qərarların böyük bir hissəsi birbaşa və ya dolaylı yol ilə məhz insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı olmuşdur. Qəbul edilmiş qərarlardan 179-u, qərardadlardan isə 94-ü fərdi şikayətlər əsa-

sında qəbul edilmişdir ki, bu da ümumilikdə Konstitusiyaya Məhkəməsinin qəbul etdiyi qərarların 40,4 faizini təşkil edir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.1.2.6-cı maddəsinin “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 47 və 48-ci maddələri baxımından şərh edilməsinə dair” 2020-ci il 10 avqust tarixli Qərarında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin sorğusu əsasında qorunan əmanətlərin cəlb olunma tarixlərinin dəyişdirilməsi yolu ilə qorunmayan əmanət (depozit) statusuna aid edilmiş əmanətlərin və Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı və Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası tərəfindən təshih tədbirinin tətbiqindən sonra fiziki şəxslərdən müddətli əmanətlərin qəbulunun qadağan edildiyi dövrdə qəbul olunmuş, həmçinin qorunan əmanətlərin həcmnin artımı, habelə mövcud əmanətlərin (depozitlərin) şərtlərinin dəyişdirilməsinə dair əməliyyatların həyata keçirilməsi və ya əqdlərin bağlanması yolu ilə qorunan əmanət (depozit) statusuna aid edilmiş əmanətlərin qorunan əmanət hesab edilib-edilməməsinə münasibətdə “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.1.2.6-cı maddəsi şərh edilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu sorğu ilə bağlı belə nəticəyə gəlmişdir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsinə nəzərə alaraq, “Əmanətlərin sığortalanması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2.1.2.6-cı maddəsinə, “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 47 və 48-ci maddələrinə əsasən təshih tədbirinin tətbiqindən sonra qəbul edilmiş, həcmi artırılmış və şərtləri dəyişdi-

rilmiş əmanətlər qorunan əmanətlər hesab edilir. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 944.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, bank əmanəti müqaviləsi əmanətçinin əmanəti banka verdiyi andan bağlanmış sayılır və ilkin (əsas) müqavilə kimi qəbul olunmalıdır. Əmanət müqaviləsinin miqrasiya olunduğu tarix əmanət müqaviləsinin bağlanma vaxtı hesab edilə bilməz.

Bununla yanaşı, Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu bir sıra qərarlarında Konstitusiyada təsbit olunmuş hüquqların real həyata keçirilməsinin mühüm mexanizmlərindən biri kimi çıxış edən, eyni zamanda, ayrıca hüquq və ya təminat kimi nəzərdə tutulan hüquq və azadlıqların məhkəmə təminatı ilə əlaqədar qeyd edib ki, bu hüquq əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları sırasında olmaqla yanaşı, Konstitusiyada təsbit edilmiş digər hüquq və azadlıqların təminatı qismində çıxış edir. Həmin hüquq yalnız məhkəməyə müraciətlə məhdudlaşmır, habelə pozulmuş hüquqları və azadlıqları səmərəli bərpa etmək iqtidarında olan ədalət mühakiməsini də nəzərdə tutur.

Ümumiyyətlə, mövcud normativ hüquqi aktlara əsaslanan fəaliyyəti və qəbul etdiyi qərarları ilə Konstitusiyaya Məhkəməsi insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsində qanunvericilik və məhkəmə təcrübəsinin birliyini mühafizə edir. Bu isə bir daha göstərir ki, Konstitusiyanın aliliyinin təmin olunması hüquq və azadlıqların müdafiə olunması ilə ayrılmaz və sıx əlaqədədir.

Göründüyü kimi, Konstitusiyanın qəbul edilməsindən ötən 25 il ərzində dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrini əhatə edən genişmiqyaslı islahatlar öz mənbəyini məhz Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından götürmüş, Əsas Qanunda təsbit

edilmiş ümumi prinsip və istiqamətlər ölkəmizdə siyasi, hüquqi, iqtisadi, sosial və digər sahələrdə davamlı inkişafın əldə olunmasına zəmin yaratmışdır.

Əsas Qanuna ciddi riayət edilməsi dövlətin uğurlu inkişafının və cəmiyyətdə vətəndaş həmrəyliyi üçün əsasıdır. Qarşımızda duran əsas vəzifələrdən biri Konstitusiyamızın təbliği, onun prinsip və müddəalarının bütün Azərbaycan vətəndaşları tərəfindən öyrənilməsidir. Konstitusiyaya hamı tərəfindən ardıcıl və dönmədən əməl olunması, dövlət və cəmiyyət həyatının bütün sahələrinin Əsas Qanunumuzun tələblərinə uyğunlaşdırılması hər birimizin müqəddəs vətəndaşlıq borcudur.

Bu gün Azərbaycan xalqı gələcəyə daha inamla addımlayır, çünki dövlətimizin sükani müstəqil Azərbaycan Respublikasının memarı, ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunun layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin əlindədir və onun müdrik siyasəti ilə idarə olunur.

Respublikamız son illərdə inkişafının elə uğurlu mərhələsindədir ki, qazanılmış makroiqtisadi nailiyyətlər cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələrində sosial rifaha, iqtisadi azadlığa və səmərəli təşəbbüskarlığa yönələn, hər bir vətəndaşın taleyində mühüm dəyişikliklərlə müşayiət olunan, demokratik islahatların dərinləşdirilməsi yolu ilə insan amilinin inkişafına xidmət edən islahatları gerçəkləşdirmək imkanı yaradır. Vətəndaşların yaşayış tərzində, sosial rifah halında özünü qabarıq göstərməyə başlayan dəyişikliklər ümumbəşəri səciyyə daşıyan demokratik-hüquqi idealların ictimai şüurda adekvat dərkinə, qanunçuluğun, hüquq qaydalarının, insan hüquq və azadlıqlarının təminatına geniş imkanlar açır. Bütün bunları nəzərə

alan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev çıxışlarında dəfələrlə bildirmişdir ki, müstəqil məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılması, ədalət mühakiməsinin tamamilə şəffaf, demokratik, obyektiv şəraitdə həyata keçirilməsi, bu zaman insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının maksimum səviyyədə qorunması baxımından hakimlər korpusunun sağlamlaşdırılması vacib şərtlərdən biridir.

Son illər dövlətimizin başçısının rəhbərliyi ilə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması üzrə aparılan islahatlar nəticəsində məhkəmə sistemi daha da təkmilləşib, yeni məhkəmələr təsis olunub, hakimlərin ən şəffaf seçim qaydası müəyyən edilib, bu sahədə potensialın və infrastrukturun müasirləşdirilməsi üzrə xeyli işlər görüldü.

2019-cu il aprelin 3-də Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış “Məhkəmə-hüquq sistemində islahatların dərinləşdirilməsi haqqında” Fərman bu islahatların məntiqi davamıdır. Həmin Fərmanda məhkəmələrin işinin müasir tələblərə uyğun qurulması, onların fəaliyyətində şəffaflıq və açıqlıq prinsiplərinin rəhbər tutulması, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi, məhkəmə qərarlarının icra mexanizmlərinin müasirləşdirilməsi, hakim və məhkəmə aparatı işçilərinin sosial müdafiəsinin yaxşılaşdırılması istiqamətində verilən tövsiyə və tapşırıqlar məhkəmə-hüquq sistemində institusional potensialın gücləndirilməsinə yönəlmiş ardıcıl tədbirlərin davamı olmuşdur.

Fərmanın imzalanmasından bir ildən artıq vaxt keçir. Bu gün geriye nəzər saldıqda ölkəmizin məhkəmə-hüquq sistemi üçün müstəsna əhəmiyyət daşıyan dövlət sənədinin icrası çərçivəsində həyata keçirilmiş mühüm dəyişikliklərin, eləcə də yeni müstəvidə də-

yişən hüquqi konfigurasıyanın şahidi oluruq. Demokratik idarəetmə meyarlarının cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələrində bərqərar olmasının çevik hüquqi mexanizmlərin yaradılmasından bilavasitə asılı olduğuna diqqət yetirən dövlətimizin başçısı siyasi, sosial, iqtisadi tərəqqiyə paralel olaraq dövrün tələblərinə müvafiq qaydada hüquq sistemində də əsaslı dəyişikliklər və yeniləşmələri özündə ehtiva edən siyasət yürüdü.

Bu yeniliklərin və islahatların məntiqi davamı olaraq, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin buraxılması barədə Yeni Azərbaycan Partiyasının Siyasi Şurası tərəfindən irəli sürülmüş müraciətlə bağlı Prezident İlham Əliyev Konstitusiyaya Məhkəməsinə sorğu göndərmişdir. Dövlətimizin başçısı sorğuda parlamenti buraxmaqla bağlı son qərarı vermək üçün “hazırkı şəraitdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin buraxılmasının” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğun olub-olmadığı məsələsini qaldırmışdır. Dekabrın 4-də Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun iclasında Milli Məclisin buraxılmasının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına uyğunluğu barədə cənab Prezidentin sorğusuna baxılmış və qərar qəbul edilmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu 2019-cu il 4 dekabr tarixli Qərarında belə nəticəyə gəlmişdir ki, “Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə növbədənkənar seçkilərin təyin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinə müraciət edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 2019-cu il 2 dekabr tarixli Qərarı əsasında Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən buraxılması Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 981-ci maddəsinə uyğun hesab edilsin.

Məlumdur ki, ölkədə aparılan siyasi və iqtisadi islahatlarla yanaşı, Azərbaycanın beynəlxalq arenada da nüfuzu artmaqda davam edir. Həyata keçirilən xarici siyasət sahəsində ölkəmiz ikitərəfli münasibətlər, həmçinin beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində səmərəli və qarşılıqlı-faydalı əməkdaşlıq əlaqələri formalaşdırıb. Bütövlükdə isə müstəqil milli inkişaf Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində nüfuzunu artıran əhəmiyyətli amildir. Cənubi Qafqaz regionunun lider dövləti olan Azərbaycanın iştirakı ilə regional miqyaslı, qlobal xarakterli strateji layihələrin reallaşdırılması, eləcə də ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun daha da artması, ikitərəfli və çoxtərəfli əlaqələrin möhkəmlənməsi həyata keçirilən milli maraqların müdafiəsinə yönəlmiş xarici siyasətin pozitiv nəticələridir.

Bundan başqa, ölkəmiz qlobal xarakterli tələpəli məsələlərin həllində aktiv iştirak edir. Bu məqamda ölkəmizin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Təhlükəsizlik Şurasına, o cümlədən Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinə və Qoşulmama Hərəkatına uğurla sədrlik etməsini qeyd etmək lazımdır. Xüsusi olaraq vurğulanmalıdır ki, Qoşulmama Hərəkatı özündə 120 ölkəni birləşdirən, BMT Baş Assambleyasından sonra dünya dövlətlərinin təmsil olunduğu ən böyük siyasi platformadır. Məhz bu amilin özü Hərəkatın müasir beynəlxalq münasibətlərin tənzimlənməsi prosesində tutduğu yerindən və rolundan xəbər verir. Dünya dövlətlərinin üçdə ikisini əhatə edən bir təsisatın mühüm toplantılarında müzakirəyə çıxarılan məsələlər BMT Baş Assambleyasının gündəliyinin formalaşmasına da ciddi şəkildə təsir edir.

Qoşulmama Hərəkatı bizim üçün mövcud beynəlxalq əlaqələrimizin möhkəmləndirilməsinə uyğun hesab edilsin.

məsi, habelə yeni ikitərəfli münasibətlərin qurulması və təbii ki, ilk növbədə, Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin reallıqlarının dünya ictimaiyyətinə çatdırılması baxımından bir növ siyasi arenadır. Qoşulmama Hərəkatının əsaslandığı, dövlətlərin ərazi bütövlüyünə və suverenliyinə hörməti, bir-birinin daxili işlərinə qarışmamağı ehtiva edən Bandunq prinsipləri Azərbaycanın xarici siyasət prinsipləri ilə üst-üstə düşür. Bakıda keçirilən Zirvə görüşünün Yekun Sənədinə ilk dəfə olaraq çox mühüm yeni bənd daxil edilmişdir. Bu bənddə dövlət və hökumət başçıları güc yolu ilə ərazilərin zəbt edilməsinin yolverilməzliyini vurğulayır və təsdiq edirlər ki, heç bir dövlət Azərbaycan Respublikasının ərazilərinin işğal edilməsi nəticəsində yaranmış vəziyyətin qanuniliyini tanımayacaq, bu ərazilərdə iqtisadi fəaliyyətlər də daxil olmaqla, bu cür vəziyyətin saxlanması üçün hər hansı kömək göstərməyəcək. Burada bilavasitə işğalçı ifadəsi işlədilir ki, bu da Ermənistanın 120 dünya dövləti tərəfindən işğalçı kimi tanınması deməkdir.

Şübhəsiz ki, Müstəqil Azərbaycanın həm daxili, həm xarici uğurlu siyasəti, o cümlədən beynəlxalq arenada əldə etdiyi nailiyyətlər Ermənistanı öz əhalisinin diqqətini ölkə daxilində olan problemlərdən yayındırmaq üçün mütəmadi olaraq Azərbaycanla sərhəddə və işğal altında olan torpaqlarımızdan dövlətimizə qarşı təxribatlara əl atmağa vadar edirdi. Zaman ötdükcə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təxribatları müntəzəm xarakter almış, bu ilin iyul ayında Ermənistanın dövlət sərhədi istiqamətində növbəti təxribatı nəticəsində hərbcilərimiz və bir mülki şəxs həlak olmuşdur. Avqust ayında isə erməni diversiya dəstəsi təmas xəttini keçməyə cəhd etmişdir. Bu təxribatlar Er-

mənistanın avantürist və təcavüzkar hərbi-siyasi rəhbərliyinin bəyan etdiyi yeni ərazilər uğrunda yeni işğal siyasətinin davamı olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında sərhəddə, Tovuz istiqamətində baş verən hadisələr zamanı və həmin vaxtdan başlayaraq Ermənistanın geniş miqyasda daha böyük plan hazırladığı bəlli idi və Tovuz hadisələri sentyabrın 27-də baş verən hücumla hazırlıq rolunu oynayırdı. Məlum olduğu kimi, sentyabrın 27-də Ermənistan silahlı qüvvələri atəşkəs rejimini kobud şəkildə pozaraq cəbhə zonasında yerləşən Azərbaycanın silahlı qüvvələrinin mövqelərini və dinc insanların yaşadığı bir sıra məntəqələri qəsdən və hədəflənmiş şəkildə intensiv atəşə tutmuşdur. Bu hücum Azərbaycanı özünümüdafiə hüququndan istifadə edərək Ermənistanı sülhə məcbur etmək, onun təxribatlarının, hərbi avantüralarının və dövlətimizə qarşı işğalçı siyasətinin qarşısını almaq məqsədilə əks-hücum əməliyyatı həyata keçirmək məcburiyyətində qoydu.

Azərbaycan Ordusunun endirdiyi zərbələr nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələrinin bölmələri geri çəkilməyə məcbur edilmişdir. Düşmən xeyli itki vermiş, onun döyüş texnikası sıradan çıxarılmışdır. Cəbhədə məğlubiyyətə düşər olan Ermənistan silahlı qüvvələri beynəlxalq humanitar hüquq normalarını kobudcasına pozaraq dinc sakinləri və mülki infrastrukturunu hədəf almışdır. Belə ki, Ermənistan silahlı birləşmələri hərbi hədəfli obyektlərin vurulması adı ilə döyüş bölgəsindən xeyli uzaqda yerləşən, mülki əhalinin sıx yaşadığı əraziləri və məntəqələri ağır artilleriyadan atəşə tutaraq dinc əhaliyə qarşı cinayətlər törətməkdə davam etmişdir. Vətən müharibəsi başlanan vaxtdan Gəncə,

Mingəçevir, Bərdə, Tərtər, Ağcabədi, Goranboy şəhərləri və digər yaşayış məntəqələri raket hücumuna məruz qalmışdır.

İstifadəsi qadağan olunan xüsusi raket sistemlərindən istifadə etməklə mülki əhalini hədəf seçən işğalçı Ermənistan dövləti BMT Nizamnaməsini, beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərini, beynəlxalq humanitar hüququn normalarını, Cenevrə konvensiyalarını, xüsusilə “Müharibə zamanı mülki əhalinin müdafiəsi haqqında” 1949-cu il 12 avqust tarixli Konvensiyanın, “Silahlı münaqişə zamanı mədəni sərvətlərin mühafizəsi haqqında” 1954-cü il 14 may tarixli Haaqa Konvensiyasının və insan hüquqları sahəsində digər sənədlərin müddəalarını kobud şəkildə pozmaqla öz təcavüzkar siyasətini, müharibə cinayətlərini davam etdirmişdir. Bu əməllər Ermənistan silahlı qüvvələrinin döyüş hazırlığına daxil edilmiş taktikadır ki, 1992-ci ilin fevral ayında törədilmiş Xocalı soyqırımı zamanı xalqımız bu vəhşiliyin şahidi olmuşdu.

Düşmənin silahlı qüvvələrinin çirkin əməlləri və Azərbaycan xalqına qarşı törətdikləri növbəti dəhşətli və insanlıqdan uzaq cinayətin nəticəsində 94 dinc sakin həlak olmuş, 407 nəfər yaralanıb və mülki infrastrukturaya çox sayda ziyan vurulmuşdur.

Ermənistan dövlətinin törətdiyi hərbi cinayətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsi də öz növbəsində səy göstərməkdədir. Belə ki, Gəncə şəhərində Ermənistan tərəfindən törədilən hərbi cinayətlə bağlı Məhkəməmiz bütün dünya ölkələrinin Konstitusiya ədalət mühakiməsi orqanlarına müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin ölkəmizin beynəlxalq səviyyədə tanınmış dövlət sərhədləri daxilində ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ

və onun ətrafındakı yeddi rayonu düşməndən azad etmək məqsədilə Azərbaycan ərazisində keçirdiyi uğurlu əməliyyatlara cavab olaraq Ermənistan silahlı qüvvələrinin beynəlxalq və humanitar hüququ pozaraq dinc sakinlərə istifadəsi qadağa olunmuş raketlərlə zərbələr endirməsi diqqətə çatdırılmışdır.

Müraciətdə, həmçinin qeyd edilmişdir ki, Azərbaycanın Gəncə, Mingəçevir, Tərtər, Bərdə, Ağcabədi və digər şəhər və yaşayış məntəqələrində yerləşən mülki obyektlər və yaşayış binaları Ermənistan ərazisindən raket atəsinə məruz qalmışdır. Dəymiş ziyan və həlak olanlarla bağlı məlumatlar qeyd edilərək, bu faktlar Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin mülki əhaliyə qarşı apardığı terror və faşist siyasətinin növbəti təzahürü kimi qiymətləndirilmişdir.

Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi Konstitusiya Ədalət Mühakiməsi üzrə Dünya Konfransı, Avropa Konstitusiya Məhkəmələrinin Konfransı, habelə Asiya Konstitusiya Məhkəmələri və Ekvivalent İnstitutlar Assosiasiyası təşkilatları çərçivəsində dünyanın bütün Konstitusiya məhkəmələrinə bəyanatla müraciət edərək Azərbaycan həqiqətlərini diqqətə çatdırmışdır.

Konstitusiya məhkəmələrinin nəzərinə çatdırılıb ki, BMT, Avropa Şurası, ATƏT, Avropa İttifaqı və digər beynəlxalq təşkilatların qəbul etdikləri qərar və qətnamələrdə Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olduğu açıq şəkildə təsdiq edilir. Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən erməni qoşunlarının dərhal çıxarılmasına dair BMT Təhlükəsizlik Şurası 1993-cü ildə 4 qətnamə (822, 853, 874, 884 sayılı) qəbul edib. Lakin həmin qətnamələr Ermənistan tərəfindən könüllü olaraq icra edilməyib.

Həmçinin İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin “Çıraqov və başqaları Ermənistanına qarşı” 2015-ci il 16 iyun tarixli qərarında Dağlıq Qarabağdakı proseslərin Ermənistanın nəzarəti altında həyata keçirildiyi Strasburq Məhkəməsi tərəfindən qeyd edilib. Xüsusilə qeyd olunub ki, Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin hərbi əməliyyatları mülki əhali və mülki infrastrukturaya qarşı yönəlməyib. Həyata keçirilən əməliyyatlarda beynəlxalq humanitar hüququn prinsiplərinə və Cenevrə Konvensiyasından irəli gələn öhdəliklərə əməl olunub.

Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın rəşadətli ordusunun öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməsi uğrunda apardığı əməliyyatların başlanğıcından daim öz mənəvi dəstəyini əsirgəməyən Türkiyə dövlətinin Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədrinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin sədrinə zəng edərək Ermənistanın Azərbaycana qarşı növbəti hərbi təxribatını pisləməsi, Türkiyə Konstitusiyaya Məhkəməsinin kollektivi adından qardaş Azərbaycanın Vətən uğrunda şəhid olmuş əsgərlərinin, dinc əhalinin erməni işğalçıları tərəfindən qətlə yetirilməsindən kədərləndiyini bildirərək xalqımıza dərin hüznə və başsağlığı verməsi bir daha Türkiyənin daim Azərbaycan xalqının yanında olduğunu vurğulamışdır.

Erməni vandalizminin davamı olaraq, düşmənin silahlı birləşmələri tərəfindən Bərdə şəhərinə beynəlxalq hüquqlara qadağan olunmuş böyük dağıdıcı qüvvəyə malik balistik “cluster” tipli raketlərdən istifadə edilməklə iki dəfə zərbə endirilməsi nəticəsində 21 nəfər həlak olmuş, 70-ə yaxın şəxs isə yaralanmış, şəhərdə yerləşən mülki infrastruktur obyektlərinə və nəqliyyat vasitələrinə külli miqdarda ziyan dəymişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Bərdə şəhərində mülki əhaliyə qarşı Ermənistanın hərbi-siyasi rəhbərliyinin törətdiyi terror aktları ilə bağlı dünya ölkələrinin Konstitusiyaya ədalət mühakiməsi orqanlarına müraciət edərək həqiqətləri bəyan etmişdir. Ermənistan rəhbərliyinin vətəndaşlarımızda ruh düşkünlüyü yaratmağa yönəlmiş bu çirkin əməllərinə cavab olaraq, Azərbaycan xalqı birlik nümayiş etdirmişdir. Bu birlik isə öz növbəsində, ön cəbhədə vuruşan ordumuzu ruhlandırmışdır.

Azərbaycanın rəşadətli ordusu dünya miqyasında güclü ordular sırasındadır. Müzəffər Ali Baş Komandanın uğurla həyata keçirdiyi ordu quruculuğu siyasəti nəticəsində silahlı qüvvələrimiz ən müasir silahlar, döyüş texnikası ilə təchiz olunmuşdur. İstər hərbi texnika, istərsə də canlı qüvvə baxımından Azərbaycan Ordusu düşmən ordusunu dəfələrlə üstələyir, öz güc və qüdrətini ərazi bütövlüyümüz uğrunda aparılan haqlı mübarizəmizdə düşmənin tapdağından azad olunmuş torpaqlarımızda sübut etmişdir.

Azərbaycan xalqının apardığı mübarizə haqq işidir, haqq mübarizəsidir. Bu barədə cənab Prezident qeyd etmişdir: “Mən bunu bütün beynəlxalq kürsülərdən dəfələrlə demişəm, bu gün də deyirəm ki, biz haqq yolundayıq. Ərazi bütövlüyümüzü bərpa etməliyik və edəcəyik”.

Beləliklə, Azərbaycan Silahlı Qüvvələri öz doğma torpağında ölkəmizin ərazi bütövlüyünü müdafiə etmişdir. Beynəlxalq ictimaiyyət Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi, bizim əzəli tarixi torpağımız olduğunu tanıyır. BMT, Qoşulmama Hərəkəti, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, ATƏT, Avropa Parlamenti və digər aparıcı beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi çoxsaylı qərar və qətnamələr Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycana

məxsus olduğunu açıq-aydın təsbit edir. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi erməni silahlı qüvvələrinin işğal edilmiş torpaqlarımızdan dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb edir. Lakin bütün qeyd olunan bu beynəlxalq aktların kağız üzərində qalmasına baxmayaraq, Azərbaycan Ordusu öz şücaəti ilə bu qətnamələri icra edərək öz ərazi bütövlüyünü bərpa etdi.

Düşünülmüş mahir hərbi strategiyaya əsaslanan əməliyyatlar nəticəsində Azərbaycanın şanlı Ordusu Ali Baş Komandanın rəhbərliyi ilə əzəli torpaqlarımızı zəbt edən düşmənə sarsıdıcı zərbələr endirərək ərazilərimizi 30 illik işğaldan azad etmiş və tarixi zəfərə imza atmışdır.

Azərbaycanın beynəlxalq hüquq çərçivəsində apardığı haqlı müharibənin tarixi nəticəsi olaraq noyabrın 10-da Ermənistan faktiki olaraq hərbi kapitulyasiyanı imzaladı. Dövlətimizin başçısının sərgilədiyi siyasi qətiyyəti nəticəsində ilk olaraq Ağdam, Kəlbəcər və Laçın rayonları, sonradan isə işğal altındakı bütün torpaqlarımız heç bir itki olmadan işğaldan azad edilməkdədir. Bu tarixi zəfərdir və bu zəfəri müzəffər Azərbaycan Ordusu qazandı. Müzəffər Ali Baş Komandan İlham Əliyev rəşadətli Azərbaycan Ordusu ilə Vətənin müdafiəsi kimi şərəfli və məsuliyyətli bir vəzifəni yerinə yetirdi.

İşğal olunmuş torpaqların azad edilməsi və ərazi bütövlüyümüzün bərpa olunması həm də vətəndaşların konstitusion hüquqlarının bərpası və dövlətin əsasını bərqərar edir. Belə ki, Azərbaycan xalqı özünün çoxəsrlik dövlətçilik ənənələrini davam etdirərək, "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyi haqqında" Konstitusiyaya Aktında əks olunan prinsipləri əsas götürərək, bütün cəmiyyətin və hər kəsin firavanlığının təmin edilməsini arzulayaraq, ədalətin, azadlığın

və təhlükəsizliyin bərqərar edilməsini istəyərək, keçmiş, indiki və gələcək nəsillər qarşısında öz məsuliyyətini anlayaraq, suveren hüququndan istifadə edərək, Konstitusiyanın qəbul edilməsində bəyan etdiyi ülvi niyyət-lərdən birini - Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini, suverenliyini və ərazi bütövlüyünü qorumaqdadır.

Konstitusiyamıza əsasən Azərbaycan Respublikasının ərazisi vahiddir, toxunulmazdır və bölünməzdir. Bundan əlavə 30 ilə yaxındır öz yurdlarından məcburi köçürülmüş vətəndaşlarımızın öz torpaqlarına qayıtması onların pozulmuş mülkiyyət hüquqlarının bərpasına da şərait yaradacaq. Rəşadətli Azərbaycan Ordusunun apardığı uğurlu əməliyyatlar xalqımızın əsas konstitusion hüquqlarından biri olan təhlükəsiz yaşamaq hüququnun da bərpa olunmasının əsasını qoydu.

Bu gün ərazi bütövlüyümüzün bərpası uğrunda Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə əzəli torpaqlarımızın geri qaytarılması istiqamətində qazanılan tarixi qələbə hər birimizi qürurlandırır, çalışdığımız sahə üzrə fəaliyyətimizdə daha əzmlə işləməyə ruhlandırır.

Bütün Azərbaycan xalqı Müzəffər Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşərək düşmən üzərində şanlı zəfərə doğru birgə addımlayaraq, işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızda dövlət bayrağımızın ucaldılmasına və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının hüquqi qüvvəsinin bərpasına nail oldu.

Fərhad Abdullayev,
Azərbaycan Respublikası
Konstitusiyaya Məhkəməsinin Sədri,
hüquq üzrə elmlər doktoru.
e-mail: xalqqazeti@gmail.com

«КРОВАВАЯ РАНА» НА КАРТЕ МИРА: КАРАБАХ АЗЕРБАЙДЖАН!

Ариф Джамиль оглу Гулиев,
доктор юридических наук, профессор
кафедры международного права и
сравнительного правоведения На-
ционального авиационного универ-
ситета, Заслуженный работник об-
разования Украины, Академик На-
циональной Академии наук высшего
образования Украины, Глава обще-
ственной организации «Ученый со-
вет азербайджанцев Украины».

URL: Strategiya.az

e-mail: arifguliyev@ukr.net

*При описании армяно-азербайджан-
ского нагорно-карабахского конфликта не-
обходимо хотя бы в общих чертах раскрыть
сущность и характер событий, дать им об-
щую характеристику, исходные понятия о
правовом статусе данного противостояния.*

Ключевые слова: противостояние ,
правовой статус, Южный Кавказ, кон-
фликт, оккупация, территориальная це-
лостность, Карабах - это Азербайджан!

Аналитика и предистория

Для того чтобы уяснить смысл армя-
но-азербайджанский нагорно-карабахского
конфликта, достаточно обратить внимание
на последние два столетия в истории воз-
никновения предпосылок, создания и раз-
вития нагорно-карабахской автономии,
иначе говоря, на весь период с момента

присоединения Южного Кавказа к России
и до нынешних времен.

О частичной этнической ассимиляции
григорианизированного и в значительной
степени арменизированного населения
горных районов Карабаха и о многих
других известных истинах того времени
очень много писали информированные и
образованные люди еще в XIX веке. В.
Л. Величко утверждал: «Исключение со-
ставляли неправильно называемые армя-
нами жители Карабаха... и обарменив-
шиеся лишь три — четыре века тому на-
зад».

В своей книге «Народности Кав-
каза», выпущенной в Петрограде
в 1916 году, армянский автор Б.
Ишхаян писал: «Армяне, прожи-
вающие в Нагорном Карабахе,
частью являются аборигенами, по-
томками древних албанцев..., а
частью беженцами из Турции и Ира-
на, для которых азербайджанская
земля стала убежищем от преследований
и гонений». Об этом — о частичной це-
ленаправленной арменизации — писали
такие ученые, как академик И.А.Орбели,
С.Т.Еремян и др.

А Армения, помогая Российской им-
перии закрепиться на Южном Кавказе,
пользуясь ее покровительством, желала
захватить исконные азербайджанские зем-
ли и построить на них «великую Арме-
нию». Еще в 1721 году, во время похода
на Кавказ и завоевания прикаспийских
территорий Азербайджана, в том числе и
Баку, Петр I столкнулся с жестким со-

противлением местного населения и запустил в действие «армянскую карту», то есть дал указание разместить в Баку и Дербенте представителей вероломной нации. В продолжение этой политики в 1768 году Екатерина II издала указ о взятии армян под защиту империи, а в 1802 году император Александр I дал конкретные инструкции кавказскому наместнику А.Цицианову: «Во что бы то ни стало надо использовать армян для захвата азербайджанских ханств».

Между тем демографическая ситуация с армянскими населенными пунктами методично конструировалась на протяжении почти двух веков. Как в ходе русско-иранских войн 1804—1813 гг. и 1826—1828 гг. и после них, в результате переселения больших масс армян из Ирана и Южного Азербайджана, расселения их на Южном Кавказе, в том числе и в Карабахе, число их с каждым годом увеличивалось. Только в ходе русско-иранской войны 1826—1828 гг. из Ирана на Южный Кавказ, в том числе в Карабах, переселилось 18 тыс. армянских семей.

С начала XIX века десятки тысяч армян переехали из Ирана и Турции в горную часть карабахского региона Азербайджана. Ученый-историк Туркан Гасимова рассказала, что после подписания Туркменчайского соглашения между Россией и Ираном 10 февраля 1828 года начался массовый перевод армян в Азербайджан. Статья 15 Туркменчайского договора предусматривает, что армяне, проживающие в Иране, могут переехать из Араза на север в течение одного года после заключения соглашения.

В 1978 году армяне провели торжественную церемонию по случаю открытия памятника. Востоковед и историк академик Зия Буньядов в своей статье «Мифы и те, кто придумали мифы» заявляет, что открытие памятника Марага-150 к концу 1978 и началу 1979 года осветили все карабахские СМИ. (<https://versii.com/news/406284/>). После победы России в этой войне, как известно, был заключен двумя воюющими державами Туркменчайский договор (1828 г.), по которому разрешалось беспрепятственное переселение армян с территории Ирана на Южный Кавказ, в том числе в Карабах. Сразу же после подписания Туркменчайского договора, Николай I своим указом от 21 марта 1828 года на территориях Иреванского и Нахчыванского ханств создает «Армянскую область», в состав которой вошел город Иреван, в котором жили 7331 азербайджанец и всего 2369 армян. В то время началось массовое переселение армян из Ирана в Иреван, Карабах и Нахчыван, откуда впоследствии и изгоняли коренное население. Были разгромлены 200 азербайджанских сел, губернии Иреван и Гянджа, 75 сел в уездах Шуша, Джебраил, Зангезур. В течение двух лет, «с 1828 по 1830 гг.,... переселили в Закавказье свыше 40 тыс. персидских и турецких армян и водворили их на лучших коренных землях Елизаветпольской (ныне Гянджа, Азербайджан) и Эриванской губерний, где армянское население было ничтожно и им было отведено более 200 тыс. десятин казенных земель». Переселение армян в Закавказье, в том числе в Карабах, продолжалось и в последующие годы. «Насколько велико число пересе-

лившихся к нам за последние 13 лет армян, видно из сопоставления следующих цифр: в 1896 г. ...армян, проживающих в Закавказье, около 900 000 человек, а в 1908 г. их было уже 1 300 000 душ обоего пола, т. е. за это время (с 1896 по 1908 г.) они увеличились не менее как на 400 000 человек».

Еще 22 мая 1919 года А. И. Микоян в своем докладе В.И. Ленину сообщал: «Дашнаки — агенты армянского правительства — добиваются присоединения Карабаха к Армении, но это для населения Карабаха значило бы лишиться источни-ка своей жизни в Баку и связаться с Эри-ванью, с которой никогда и ничем не были связаны. Армянское крестьянство на пятом съезде решило признать и при-мкнуть тоже к Советскому Азербайджа-ну»...

Без прошлого нет настоящего ...

...Новое обращение армян последовало в начале 1964 года. Как писал об этом в своей книге «Кровавый омут Карабаха» Юрий Помпеев, «...и тот же А. Микоян, став председателем Президиума Верховного Совета СССР, предложил Н. С. Хрущеву в начале 1964 года присоединить НКАО к Армении, учитывая успешную передачу Крыма Украине десять лет назад. Н.С. Хрущев, по достоверным сведениям, не без раздражения сказал: «Я готов предоставить 12 тысяч военных грузовиков для переселения армян НКАО в Армению в течение одних суток». Далее автор отмечал: «Горбачев к подобному ответу не был готов, и, надо полагать, манипулирование национализмом, великой чело-

веческой слабостью, входило в план не только Збигнева Бжезинского».

...Вот каковы исторические корни ситуации, «БЛАГОДАРЯ» личная поддержка М. Горбачова его жена получившихся большой подарок участвовала и дала добра проходившем в Париже в 1987 г. очередном Армянском национальном конгрессе было принято решение использо-вать начавшиеся в СССР демократические преобразования для удовлетворения «законных требований армянского народа» о «воссоединении» НКАО с Арменией.

В Париже тогдашний экономический советник Горбачева А. Г. Аганбегян встретился с представителями армянской диаспоры во Франции, после чего поспешил дать французским газетам интервью, в котором заявил, что Карабах, расположенный на северо-востоке республики, стал армянским. А. Г. Аганбегян говорил: «Как экономист я считаю, что он более связан с Арменией, чем с Азербайджаном. Я представил одно предложение по этому поводу. Я надеюсь, что в условиях перестройки и демократии эта проблема найдет свое решение». Одновременно в армянской и всесоюзной прессе одна за другой появились статьи армянских публицистов, в которых проводится мысль о том, что азербайджанцы — пришлый народ в Закавказье, не имеющий исторических корней и собственной культуры, а вся его нынешняя территория, является якобы исконно армянской. Некоторые из этих авторов доходили до того, что «пытались объявить величайшего азербайджанского поэта Низами Гянджеви армянином».

...После этих благословение Горбачева Армяно-азербайджанский нагорно-кара-

бахский конфликт вошел в историю, как один из самых кровавых и трагических конфликтов XX века. Начавшийся в 1987 году, он отразился на судьбах миллионов людей. Противостояние сохраняется и сегодня, поскольку армянская сторона не желает идти ни на какие компромиссы, нагло игнорируя мнение мировой общественности. Сам конфликт начался задолго до его открытого развертывания, он уходит корнями еще во времена существования Советского Союза и связан с многолетней деятельностью определенной части армянской общественности. Армянская сторона годами наращивала конфликтную ситуацию, преследуя цель присоединения НКАО Азербайджанской ССР. Длившаяся годами скрытая агрессивная политика армян, вышла на поверхность осенью 1987 года, когда на митингах в Ереване были выдвинуты публичные требования передачи Нагорного Карабаха Армении.

Далее, 1 декабря 1989 года, Верховный Совет Армянской ССР инициировал ряд последующих событий: выбор депутатов Верховного Совета Армянской ССР от Нагорно-Карабахской автономной области, победа в 1990 году в парламентских выборах армянского общенационального движения и в результате приход к власти сепаратистов, привело к агрессивным действиям со стороны армян под лозунгами «воссоединения» и «права нации на самоопределение».

Решение о воссоединении Армянской ССР и Нагорного Карабаха вызвало накал в отношениях между армянским и азербайджанским народами. Фактически это обозначало расширение зоны конфликта и его усугубление. После известных ян-

варских событий 1990 г. в Баку авторитет Кремля и непосредственно президента Горбачева стал отрицательным. Не смотря чуть позже он стал лауреатом Нобельский премии, чтобы разрушит Советский Союз. Тогда же, 21 января, в Москве прозвучала обличительная речь Гейдара Алиева, обвинившего кремлевскую власть в кровавой трагедии. Тогдашние руководители Азербайджана запаздывали с переходом к новой политике построения государства, совершали многочисленные политические промахи. В результате агрессии Армении захвачено семь азербайджанских районов: Кельбаджарский, Лачинский, Кубатлинский, Джабраильский, Зангиланский, Агdamский и Физулинский. Около миллиона человек стали беженцами и вынужденными переселенцами.

Слово Лидера - закон!

И только возвращение во власть Гейдара Алиева 15 июня 1993 года открыло новую страницу в Нагорно-Карабахском конфликте. В 1993 году Гейдар Алиев создал новую азербайджанскую государственность. С тех пор нагорно-карабахская проблема стала рассматриваться в реальном ее свете: Азербайджан должен сохранить свою целостность и ни на шаг не отступит от этой позиции. То есть в вопросе территориальной целостности Азербайджана не может и не должно быть никаких других решений.

В 1993 года Совет Безопасности ООН принял четыре резолюции (822, 853, 874 и 884), относительно урегулирования нагорно-карабахского конфликта. В этих резолюциях была однозначно подтвер-

ждена территориальная целостность Азербайджанской Республики и принята формулировка: «Нагорно-Карабахский регион Азербайджанской Республики». Но, к сожалению, эти резолюции были полностью проигнорированы армянской стороной.

Что касается Азербайджана — Нагорного Карабаха, ситуация трагически проста. Был вооруженный конфликт, который повлек более 30 тысяч погибших с той и другой стороны. Конфликтная ситуация сохраняется. Необходимо выйти из этого состояния.

Как найти решение? Но путь-то наметен международным сообществом, в частности Лиссабонская декларация указала, что необходимо уважать территориальную целостность Азербайджана, предоставить значительную автономию Нагорному Карабаху и соответствующие международные гарантии. Но до сих пор стороны не смогли это конкретизировать и воплотить в жизнь...

В целом же, используя этот документ, азербайджанская дипломатия получила еще одну возможность, уже в рамках Пражского процесса, более успешно выступать на международной арене, защищая территориальную целостность страны. Однако следует отметить, что и в начале XXI века, когда все более обостряется геополитическая борьба конкурирующих мировых и региональных держав на Южном Кавказе, все еще актуальными продолжают оставаться мысли великих политических и военных деятелей позапрошлого века — Наполеона Бонапарта о том, что «большие батальоны всегда правы», и Отто Бисмарка — что «граница государства это его армия».

Армянский терроризм, на счету которого миллионы безвинных жертв, имеет почти двух вековую историю. Его кровавые следы тянутся не только по Южному Кавказу и Турции, где в основном совершались злодеяния армянских преступников, но и по Европе, Азии и даже Америке.

Азербайджан страдает от армянского террора с начала XX века. Многочисленные кровавые акты, совершенные в Азербайджане в конце 1980-х годов, жестокие убийства 613 мирных граждан в Ходжалы в 1992 году, нападения на азербайджанских гражданских лиц военнослужащих армянской армии сегодня - все это хроника армянского терроризма. В основе агрессивной политики этой страны издавна заложены террористические тенденции. А любое оправдание терроризма есть не что иное, как путь к самоуничтожению»

В недавнем интервью телеканалу «Гордон» экс-президент Грузии Михаил Саакашвили напомнил о покушении на президента США Джорджа Буша, предпринятом 27-летним жителем Тбилиси Владимиром Арутюняном. 10 мая 2005 года Арутюнян метнул гранату РГД-5 на трибуну площади Свободы, где были президент США Джордж Буш, находившийся в те дни с визитом в Тбилиси, и сам Саакашвили, тогдашний глава Грузии. Граната была приведена в боевое состояние, но не взорвалась, хотя и попала в голову 10-летней девочки, ранив ее. Преступнику удалось скрыться.

Задержали нового армянского террориста лишь через месяц благодаря фотографиям польского репортера, который снимал в тот день площадь как раз в том

квадрате, откуда полетела граната. При задержании Арутюнян оказал вооруженное сопротивление, убив начальника отдела контрразведки МВД Грузии. В подвале его дома были найдены отравляющие вещества и взрывчатка.

Врачи признали его вменяемым. А в ходе следствия Арутюнян заявил, что намеревался убить именно Буша. Более того, неудавшийся убийца утверждал, что совершил бы покушение на американского лидера еще раз, если бы ему представилась такая возможность.

В ходе расследования этого преступления американское ФБР выдвинуло версию, что злоумышленник действовал не в одиночку. И в принципе, в дальнейшем стало ясно, что Арутюнян входил в армянскую террористическую группировку, и граната была изготовлена в Армении. Однако грузинские следователи больше упирали на российский след... Арутюняну присудили максимально возможный срок заключения – пожизненный, однако его армянские «друзья» делали все возможное, чтобы террорист поскорее вышел на свободу...

Еще один миф о «карабахском народе, который добивается реализации своего права на самоопределение» выдуман Республикой Армения для прикрытия своих территориальных претензий и оправдания акта агрессии. Следует отметить, что мы, опираясь на нормы международного права, категорически исключаем с самого начала возможность применения принципа «самоопределения народов» к проблеме Нагорного Карабаха по целому ряду известных всем аргументов.

Нагорный Карабах — это территориальный регион Азербайджана

В Республика Молдова международных конференции «Право народов на самоопределение и территориальная целостность государств» профессор Намик Алиев сказал: «Азербайджанская Республика как суверенное государство является результатом выражения воли самоопределения всего азербайджанского народа (в том числе и этнических армян), проживающего на всей территории Азербайджанской Республики, а никак не его части. Часть народа не может принимать решения, имеющие судьбоносное значение для всего народа».

Можно согласится с грузинским экспертом, президентом Кавказского международного центра исследований геоистории и геополитики, историком Гурамом Мархулия, в том, что «История народов Южного Кавказа богата захватами территорий и изменением географических границ государств. Республика Армения, в частности, открыто или скрыто претендует на земли всех соседних государств. Часть земель, на которых сегодня существует Армения, являются историческими грузинскими территориями. Вообще, самосуществование Армении является исторической ошибкой».

Когда в 1992 году армянские вооруженные подразделения расширили масштабы оккупации территорий Азербайджана, то ни одна международная организация не дала объективной оценки действиям, грубо нарушающим нормы международного права.

В разные периоды были подписаны различные документы и резолюции ООН, ОБСЕ и Совета Европы, но эти документы не отражали истинных причин возникновения конфликта — не делали различий между оккупантом и оккупированным.

Следует отметить, что все резолюции, принятые по Нагорно Карабахскому конфликту, не содержали конкретных механизмов. Тогда как организация ООН, имеющая определенный опыт в области урегулирования конфликтов, обладает достаточно широкими возможностями для того, чтобы положить конец вершащейся несправедливости, остановить политику Армении против Азербайджана и восстановить мир в регионе. ОБСЕ, как организация служащая сохранению мира и расширению межгосударственных отношений в Европе, и в частности Минская группа, которая выполняла посредническую миссию в разрешении армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта, по его урегулированию не достигла ничего конкретного. Четыре резолюции, принятые Советом Безопасности ООН по освобождению оккупированного Нагорного Карабаха и прилегающих ему территорий, не выполнены армянской стороной, несмотря на то, что ОБСЕ имеет возможности оказания определенного давления на страну-оккупанта и привлечения мировой общественности к данному процессу.

Подобный формат — Минской группы ОБСЕ под сопредседательством России, Франции и США возник в 1994 году с целью добиться прекращения огня и начать переговоры по статусу Карабаха.

Программой максимум считалось достижение мира.

Только вот как возможно говорить о мире, когда не устранена главная и единственная причина конфликта. А никаких усилий для устранения факта оккупации азербайджанских территорий посредники не предпринимали. Минская группа сегодня — это скорее оружие против справедливого разрешения карабахского конфликта и установления реального мира в регионе, чем институт, ускоряющий его достижение.

Правдивая история написана кровью

Международные организации, многократно выражая поддержку территориальной целостности, суверенитету и неприкосновенности границ Азербайджана, понимают свою ответственность за происходящее, однако больше два прошедших десятилетия ничего не изменили. Конфликт остается открытым, неурегулированным, пятая часть азербайджанских земель находится под оккупацией армянских захватчиков (ущерб окружающей среде и природным ресурсам в течение 22 лет установлен в размере больше 265 миллиардов 281 миллиона 198 тысяч 203 долларов США), более миллиона азербайджанских беженцев и вынужденных переселенцев не могут вернуться к родным очагам, они лишены своих прав. Никто из полномочных представителей в международных кругах не старается сделать то, что необходимо, руководствуясь прецедентами двойными стандартами.

Понятно, что сопредседатели Минской группы всего лишь чиновники – «туристы» среднего уровня соответствующих внешнеполитических ведомств, но государства, которые они представляют, являются самыми могущественными в мире и им давно пора сказать свое веское слово в соответствии с нормами международного права, резолюциями Совбеза и Генассамблеи ООН, документами ОБСЕ, ПАСЕ. Без оказания эффективного давления сдвинуть процесс с мертвой точки не удастся. Однако оказывать давление на Азербайджан не представляется логичным из-за того, что все вышеуказанные международные документы фактически признают Азербайджан пострадавшей от агрессии стороной. То есть на стороне Баку международное право. Азербайджан, на языке международного права, старается быть более открытым миру и осведомить мир по этим вопросам. А за Арменией стоит многочисленная диаспора, вследствие влияния которой страны-сопредседатели не склонны к давлению на Ереван.

Слова президента Азербайджана Ильхама Алиева, посвящен пятилетию программы Европейского Союза «Восточное партнерство»: «Азербайджанский народ спрашивает, почему в отношении Армении не применяются санкции? Почему делегацию Армении в Совете Европы не лишают права голоса и слова? Они оккупировали территории другой страны, нарушают нормы международного права, грубо нарушают резолюции Совета Безопасности ООН, при этом не применяются никакие санкции, никакое наказание. Самозванные представители незаконного, криминального нагорно-карабахского ре-

жима получают визы в европейские столицы. Это невыносимо, и этому должен быть положен конец».

Создается ощущение, что закрепление украденного за вором является на сегодня задачей Минской группы. Излишне говорить, что это полностью отвечает интересам и расчетам Армении. До сих пор не было сделано ни одного шага в направлении освобождения оккупированных земель. Пустые заявления, ничего не значащие мониторинги — все это не более чем затягивание времени, которое, как считают в Ереване, играет на руку армянской стороне.

Очень сожалею, что сопредседатели Минской группы, которым надлежит непосредственно заниматься данным вопросом, стремятся не к урегулированию, а к замораживанию конфликта. Их сегодняшняя деятельность абсолютно бессмысленна. Они не только не оказывают давления на Армению, но и защищают ее от возможных проблем. Посмотрите, к чему привела их провокационная деятельность на последних слушаниях в Совете Европы.

В то же время следует учитывать и тот немаловажный фактор, что этот документ не имел обязательного характера и не предполагал применения санкций против Армении в случае его невыполнения.

В целом же, используя этот документ, азербайджанская дипломатия получила еще одну возможность, уже в рамках Пражского процесса, более успешно выступать на международной арене, защищая территориальную целостность страны.

Факты и только факты....

Армянской агрессии против Азербайджана, в том числе на продолжающейся более 27 лет незаконной оккупации Арменией Нагорного Карабаха и семи прилегающих районов Азербайджана, что последняя военная провокация и нападение со стороны Армении следует рассматривать в более широком контексте армянской стратегии по консолидации неприемлемого для всего мирового сообщества статус-кво, образованного в зоне конфликта в результате незаконной оккупации, этнической чистки и многочисленных грубых нарушений международного гуманитарного права.

В целую серию провокаций, совершенных в последнее время Арменией, как: интенсивные поставки вооружения в течение июля и августа, объявление планов правительства Армении мобилизовать до 100 000 ополченцев, усиленное заселение этническими армянами и другая незаконная деятельность на оккупированных территориях, переброска туда наемников и террористов из стран Ближнего Востока, запланированные на октябрь в Армении совместные учения в рамках ОДКБ и т.д.

Подобное поведение имело своей целью спровоцировать Азербайджан на ответные действия, заново развязать активную фазу конфликта, попытаться вовлечь в конфликт на своей стороне третьи силы и таким образом окончательно сорвать мирный процесс, сохранив еще надолго контроль над оккупированными территориями.

Азербайджан вынужден был дать адекватный ответ агрессору - решение патриотов

Азербайджан, в настоящее время проводит контрнаступление на своей суверенной территории, осуществляя предусмотренное ст. 51 Устава ООН право на индивидуальную самооборону и защищая свою территорию от незаконного иностранного военного присутствия.

Не так давно, выступая с трибуны Генассамблеи ООН, Президент Азербайджана Ильхам Алиев открыто говорил, что Армения готовится к войне и необходимо ее остановить. В июле они предприняли вооруженное нападение на наши населенные пункты на государственной границе. Это находится далеко от зоны конфликта. Тогда погиб один мирный житель и несколько военнослужащих. Столкновения длились четыре дня, и поскольку у нас не было и нет никаких военных целей на территории Армении, то как только армянские вооруженные силы были отброшены от нашей территории, по обоюдной договоренности огонь был прекращен.

В результате армянской военной провокации, которая началась утром 27 сентября, были подвергнуты массированному артиллерийскому обстрелу населенные пункты Азербайджана и боевые позиции. В этой агрессии 11 мирных жителей Азербайджана, включая 2 детей, погибли, также есть жертвы среди военнослужащих. Азербайджан вынужден был дать адекватный ответ агрессору и таким образом защитить свой народ, своих людей и свою землю.

Восстановление исторической справедливости

Потому что Армения грубо нарушает международное право, оккупируя территорию Азербайджана на протяжении около 30 лет. К сожалению ни какой полномочный представители мировых сообществ и государств признавшихся территориальных целостность Азербайджана не задают вопрос: «Что делает армянский солдат на землях Азербайджана?»

Азербайджан сегодня воюет на своей земле. Наши офицеры и солдаты погибают на своей земле, получают ранения и мы освобождаем свои территории. В боях, которые идут вот уже несколько дней, азербайджанская армия, проведя успешную операцию, освободила от оккупантов стратегические высоты, освободила от оккупации несколько населенных пунктов, после долгого перерыва вернулись на свои земли. На этих землях они водрузили свои флаги и с этих земель нас никто никогда не сможет согнать, они восстановят свою территориальную целостность.

Армянский народ должен это понять, что их действия преступление – держать под оккупацией землю другого государства около 30 лет, разрушить там все здания и исторические памятники, изгнать более 1 миллиона человек с их родины, совершить геноцид против азербайджанского народа. Мы восстанавливаем историческую справедливость! «Карабах - Азербайджанская родная, древняя, историческая земля». Азербайджанская армия достаточно подготовлена для того, чтобы обеспечить защиту своего народа и своей территории.

Однако, это справедливая борьба. Поэтому можно сказать, что Азербайджанская дело правое, историческая правда, международное право, справедливость на 100 процентов на его стороне.

Но что происходило за последние годы, после Соросовского переворота, который совершила нынешняя власть в Армении. Армянский премьер-министр публично заявляет, что Карабах – это Армения, и точка. В таком случае как можно реализовать «о каком переговорном процессе» может идти речь?

Ведь суть выработанных Минской группой ОБСЕ принципов заключается в том, что территории вокруг бывшей Нагорно-Карабахской автономной области должны быть переданы Азербайджану. А если он говорит, что Карабах – это Армения и вдобавок к тому, что Азербайджан должны вести переговоры с так называемым марионеточным режимом Нагорного Карабаха, тем самым пытается поломать формат переговоров, который уже существует более 20 лет, так значит Армения сознательно выдвигая неприемлемые требования, нарушает переговорный процесс – несмотря просит телефонными звонками лидеров мировых общественности и государств, и когда Минская группа уже в последнее время начинает более активно говорить о том, кто же все-таки является препятствием для урегулирования, вот делают такие провокации, как 27 сентября. А до этого 12 июля наши позиции были атакованы на государственной границе. А после этого - 23 августа, когда диверсионная группа Армении была захвачена, ее главарь был захвачен на линии соприкосновения. Все делается для того, обви-

нить Азербайджан, потом вовлечь третьи стороны и тем самым сорвать переговорный процесс. Потому что армянская сторона хочет сохранить статус-кво. А сопредседатели Минской группы ОБСЕ в лице глав государств России, Франции и США делали неоднократные заявления о том, что статус-кво неприемлем. А это значит, что территории под оккупацией должны быть возвращены Азербайджану. Азербайджан привержен переговорам, но с армянской стороны видим совершенно противоположные действия.

Затем армянская сторона публично, демонстративно объявляет о переселении на оккупированные территории и в древний азербайджанский город Шушу армян-выходцев из Ливана, что является военным преступлением. Это является нарушением Женевской конвенции. Делается это демонстративно. До этого они проводят так называемую «инаугурацию» так называемого главаря преступного Нагорно-Карабахского режима в Шуше – в древней жемчужине азербайджанской культуры. Все это сознательные провокации против втягивание в конфликт и провоцирование на ответные действия. Азербайджан проявляли сдержанность, конструктивность и здравый смысл, но, когда у них не получилось, они предприняли эту попытку. Более того, еще одна причина во внутривнутриполитическом кризисе, который в Армении существует. Ведь сегодня в Армении существует режим Сороса. Переворот, который не удался в Беларуси, удался два года назад в Ереване. И сегодня руководитель Армении в лице Пашиняна – это ставленник Сороса, это человек, который сделал очень много обе-

щаний и который не может их выполнить, и по существу страна находится в кризисе.

Таким образом, ему нужен был внешний фактор, какая-то заваруха, если можно так сказать, с тем, чтобы отвлечь внимание населения, что ему и удалось. Более того, буквально за два дня до того, как они напали в очередной раз лидера главной оппозиционной партии Армении и арестовали. То есть, диктаторский, деспотичный режим Пашиняна ликвидировал все оппозиционное поле у себя в стране и сейчас демонстрирует агрессию вновь по отношению к азербайджанскому народу.

Армения должна осознать, что нынешний статус-кво неприемлем и потому должен быть изменен. Во избежание дальнейших тяжелых последствий армянское руководство должно признать бесперспективность продолжения своей деструктивной политики, прекратить военную агрессию и сесть за стол нацеленных на результат переговоров без предварительных условий.

Именно чувство безнаказанности как результат бездействия международного сообщества подвигло армянское руководство на последнюю военную авантюру, являющуюся логическим продолжением деструктивной и провокационной политики.

Будучи союзником и ближайшим другом Азербайджана, Турция, Пакистан и Украина выступают за восстановление справедливого мира на Южном Кавказе путем устранения последствий агрессии Армении, в первую очередь прекращения незаконной оккупации азербайджанских земель. На фоне продолжающихся по-

пытках Армении привлечь на свою сторону и заручиться поддержкой внешних игроков, таких как ОДКБ.

И с самого первого часа как мировая общественность узнала о том, что Армения напала на Азербайджан, Турция на уровне главы государства и других руководителей высказалась однозначно в поддержку Азербайджана, в поддержку международного права.

Братские страны: Турция, Пакистан и Украина оказывают солидарность и моральную поддержку Азербайджану. Позиция Турции и ее солидарность с Азербайджаном следует рассматривать как стабилизирующий и уравнивающий фактор в контексте региональной безопасности. И все слухи о том, что Турция участвует как сторона конфликта, которые распространяются с армянской стороны,

носят провокационный характер. Нет ни одного необходимости и свидетельства участия в конфликте Турции и других дружественных стран. Азербайджанская армия достаточно подготовлена для того, чтобы обеспечить защиту своего народа и своей территории.

У Азербайджана профессиональная подготовленная армия, очень большой мобилизационный резерв. Буквально на днях Президент Ильхам Алиев объявил о частичной мобилизации, призывает под ружье десятки тысяч резервистов, и с населением 10 миллионов против 2 миллионов у Армении; у Азербайджана нет необходимости в человеческих ресурсах. Поэтому он способен сами за себя постоять и наказать агрессора так, чтобы ему было неповадно больше даже смотреть в Азербайджанскую сторону.

**DÜNYA XƏRİTƏSİNDƏ "QANLI YARA":
QARABAĞ AZƏRBAYCANDIR!**

Arif Cəmil oğlu Quliyev,

hüquq elmləri doktoru, Ukrayna Milli Aviasiya Universitetinin beynəlxalq hüquq və müqayisəli hüquq kafedrasının professoru, Ukraynanın əməkdar təhsil işçisi, Ukrayna Milli Ali Təhsil Akademiyasının akademiki, Ukrayna Azərbaycanlıları Elmi Şurasının rəhbəri.

URL: Strategiya.az

elektron poçtu: arifguliyev@ukr.net

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini təsvir edərkən, ən azından ümumi mənada hadisələrin mahiyyətini və xarakterini açmaq, onlara dair publik formada elmi-ictimai səciyyələndirmə və bu qarşıdurmanın hüquqi statusunun ilkin konseptual anlayışlarını vermək lazımdır.

Açar sözlər: qarşıdurma, hüquqi status, Cənubi Qafqaz, münaqişə, işğal, ərazi bütövlüyü, Qarabağ Azərbaycandır!

**"BLOODY WOUND" ON THE WORLD MAP:
KARABAKH IS AZERBAIJAN!**

Arif Jamil oğlu Guliyev,

Doctor of Law, Professor of International Law and Comparative Law at the National Aviation University of Ukraine, Honored Educator of Ukraine, Academician of the National Academy of Higher Education of Ukraine, Head of the Scientific Council of Azerbaijanis in Ukraine.

URL: Strategiya.az

e-mail: arifguliyev@ukr.net

When describing the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict, it is necessary to reveal the essence and nature of the events, at least in a general sense, to give a public scientific and social characterization of them and to give preliminary conceptual understanding of the legal status of this conflict.

Key words: confrontation, legal status, South Caucasus, conflict, occupation, territorial integrity, Karabakh is Azerbaijan!

**DÜNYA HARITASINDA "KANLI YARA":
KARABAĞ AZERBAJCAN'DIR!**

Arif Jamil oğlu Guliyev,

Hukuk Doktoru, Uluslararası Hukuk ve Karşılaştırmalı Hukuk Profesörü, Ukrayna Ulusal Havacılık Üniversitesi, Ukrayna Onursal Eğitimcisi, Ukrayna Ulusal Yüksek Öğretim Akademisi Akademisyeni, Ukrayna Azerbaycanlılar Bilim Kurulu Başkanı.

URL: Strategiya.az

e-posta: arifguliyev@ukr.net

Ermenistan-Azerbaycan Dağlık Karabağ ihtilafını anlatırken, olayların özünü ve mahiyetini en azından genel anlamda ortaya çıkarmak, kamuya açık bir bilimsel ve sosyal karakterizasyonunu vermek ve bu çatışmanın hukuki statüsüne ilişkin kavramsal bir ön anlayış vermek gerekir.

Anahtar Kelimeler: çatışma, hukuki statü, Güney Kafkasya, tartışma, işgal, toprak bütünlüğü, Karabağ Azerbaycan'dır!

ERMƏNİSTANIN BEYNƏLXALQ HUMANİTAR HÜQUQU POZMASI İNSAN HÜQUQLARINA ÖLKƏDAXİLİ MÜNASİBƏTİNİN MƏNTİQİ DAVAMIDIR

27 sentyabr 2020-ci il tarixdən başlayaraq Ermənistan silahlı qüvvələri növbəti dəfə atəşkəs rejimini pozmuş, Azərbaycan Respublikasının ərazilərinə hücum edərək düşünülmüş təxribat törətmişlər. Azərbaycan Respublikasının silahlı qüvvələri əks-hücum əməliyyatları keçirmiş, düşmənin cavabını verərək onu geri oturtmuş, işğal altında olan ərazilərin azad edilməsi istiqamətində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) Nizamnaməsinin 51-ci maddəsinə uyğun olaraq əməliyyatlara başlamışdır.

Ermənistan tərəfinin bu cür davranışı Azərbaycan xalqı üçün gözlənilməz olmamışdır. Tarixi aspektlərə nəzər salsaq, görürük ki, erməni millətçiliyi düşünülmüş şəkildə qonşu dövlətlərin ərazilərinə iddia edərək terror, təxribat, nəhayət, müharibə metodlarına əl atmış, özünün uydurma “böyük Ermənistan” xəyallarını gerçəkləşdirməyə cəhd göstərmişdir. Dünya erməniliyi, erməni diasporu və himayədar dövlətlərin bəzi dairələri tərəfindən dəstək alan ermənilər ümumbəşəri dəyərlərə və ideallara qarşı yönələn cinayətlər törətməkdən heç vaxt çəkinməmişlər.

Son dövrlərdə erməni təcavüzü və işğalı barədə kifayət qədər tarixi araşdırmalar aparılmış, tarixçilərimiz tərəfindən bu sahədə fundamental elmi-tədqiqat əsərləri ortaya qoyulmuşdur. İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil (Ombudsman) olaraq daha çox məhz insan hüquq və azadlıqları kontekstində bəzi məsələlərin üzərində dayanmağı vacib hesab edirik.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ölkənin bütün vətəndaşları

üçün bərabərlik prinsipini təsbit etmişdir. Əsas Qanunun 25-ci maddəsi bilavasitə müəyyən edir ki, dövlətimiz irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara bərabər hüquq təminatı verir. Ümumdünya İnsan Hüquqları haqqında Bəyannamənin 2-ci maddəsi eyni məqamları ehtiva edir. Başqa sözlə desək, Azər-

baycan Respublikası öz üzərinə öhdəlik kimi hər kəsin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsini götürmüşdür. Azərbaycan Respublikası qoşulduğu bütün beynəlxalq müqavilələrdə, konvensiyalarda, daxil olduğu beynəlxalq təşkilatlara qəbul edilərkən götürdüyü öhdəliklərdə bütün etnik qruplara bərabər şəkildə münasibət göstərməyi şüurlu şəkildə qəbul etmişdir.

Qarşı tərəfin təbliğatı isə, əksinə, milli və irqi ayrı-seçkilik, etnik fərqləndirmə kimi meyilləri vurğulayaraq klassik faşizm prinsiplərini özündə əks etdirir. Ermənistan Respublikasının keçmiş prezidenti Robert Koçaryanın çıxışlarının birində ermənilərlə azərbaycanlıların birgə yaşayışının mümkün olmadığını genetik amillərlə əsaslandırmaq cəhdi müasir dövrdə faşist və nasist yanaşmanın birbaşa etirafından başqa heç nə sayıla bilməz. Bu cür irqçi fikir Ermənistan dövlətinin monoetnik ölkə olmasının göstəricisidir. Təəssüf ki, işğalçı dövlətin prezidenti kimi məsul vəzifə tutan şəxsinin bu cür ifadələri beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən vaxtında qınağa səbəb olmamış, elə bu cür etinasız-

lıq halları erməni təcavüzünü daha da “həvəsləndirmişdir”. Cəzasızlıq faktoru, BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum 4 qətnaməsinin icra edilməməsi, beynəlxalq hüquqa hörmətsizlik bu dövlətin rəsmi siyasətinin faktiki təzahürləri olmuşdur.

Faktlara müraciət etsək, görərik ki, Ermənistan Respublikasında bu cür meyillər bu və ya digər formada olsa da, artıq beynəlxalq səviyyədə müzakirə mövzusunə çevrilmişdir. 2019-cu ildə aparılmış sorğunun nəticələrinə görə, Ermənistan aqressiv ölkələr arasında reytingdə birinci yerdə qərarlaşıb. Nüfuzlu “Gallup International” agentliyinin “Global Emotions” reytingində qeyd olunurdu ki, dünyanın 140-dan çox ölkəsində keçirilmiş sorğuda, məhz bu ölkə ən aqressiv insanların yaşadığı bölgə kimi xarakterizə olunur.

2017-ci ilin may ayında Cenevrədə BMT-nin İrqi ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə komitəsinin 92-ci sessiyası keçirilmişdir. Sessiya çərçivəsində 27 və 28 aprel tarixlərində İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsinə dair BMT Konvensiyasının Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilməsi ilə bağlı bu ölkə tərəfindən Komitəyə təqdim edilmiş yeddinci-on birinci birgə dövrü məruzə nəzərdən keçirilib.

Hesabatda ermənilərin Azərbaycanda kütləvi qırğınlara, təqiblərə məruz qalması, Ermənistanın adambaşına düşən qaçqınların sayına görə 2005-ci ilə kimi dünyada birinci yerdə olması, Azərbaycana aid olan 50-ə yaxın abidənin, əsasən məzarlıqların qorunub saxlanılması, Göy Məscidin fars arxitekturasına aid olması kimi uydurma və böhtanların yer alması bu dövlətin insan hüquqlarına münasibətinin əyani təzahürü sayıla bilər. Təbii ki, bu hallar nəzərdən qaçmamış və hesabat tənqidi münasibətlə qarşılanmışdır. Ermənistan tərəfinin məruzəsindən sonra bir

sıra Komitə üzvləri tərəfindən məruzəyə münasibət bildirilmiş, xüsusilə mənfi hal olaraq irqi ayrı-seçkilik zəminində qaldırılmış cinayət işlərinin sayının az olmasına diqqəti çəkilmişdir.

Ermənistan tərəfindən insan hüquqları sahəsində bir çox beynəlxalq sazişin ratifikasiya edilməməsi də daxil çoxsaylı tənqidi məqamlar səsləndirilmiş, eyni zamanda Pakistan və Mavriki nümayəndələri Ermənistan ərazisində hazırda nə qədər azərbaycanlının yaşadığını sorğu etmişlər. Pakistan nümayəndəsi ötən əsr ərzində Ermənistan ərazisində sayları yüz minlərlə olan azərbaycanlıların Ermənistanda 2011-ci ildə keçirilən əhalinin siyahıya alınmasının rəsmi nəticələrinə əsasən saylarının “0” (sıfır) olaraq qeyd edilməsinin səbəbləri ilə maraqlanmışdır. Bundan əlavə, Pakistan nümayəndəsi Ermənistan əhalisinin sürətlə azalmasının və ölkədə müsəlman mənşəli milli azlıqların mövcud olmasına baxmayaraq, rəsmi statistikaya əsasən ölkədə cəmi 812 müsəlman mənşəli əhalinin olmasının səbəblərini sorğu etmişdir. Mavriki nümayəndəsi isə çıxışında azərbaycanlılarla yanaşı Afrika mənşəli Ermənistan vətəndaşlarının da rəsmi statistikada mövcud olmasının irqi ayrı-seçkilik nəticəsində baş verə biləcəyi ehtimalını qeyd etmiş və əhalisinin 98.3%-ni ermənilərin təşkil etdiyi Ermənistan cəmiyyətinin kifayət qədər homogen bir cəmiyyət olduğunu bildirmişdir. Bundan əlavə o, sığınacaq və qaçqın statusu verilən şəxslər barədə qərar alınarkən müsəlman və Afrika mənşəli şəxslərə münasibətdə mövcud olan ayrı-seçkilik halları ilə bağlı QHT-lər tərəfindən səsləndirilən iddialara Ermənistan tərəfinin münasibət bildirməsini tələb etmişdir. Digər Komitə üzvləri daha çox erməni apostol kilsəsi ilə bağlı fənnin hansı səbəblərdən milli azlıqlara da

məcburi qaydada tədris edildiyini sorğu etmişlər. Qaldırılan məsələlərə reaksiya bildirən Ermənistan nümayəndə heyətinin rəhbəri Ermənistanda bir nəfər belə azərbaycanlının yaşamamasının səbəbləri ilə bağlı suala cavabında əhalinin siyahıya alınması zamanı sorğuda iştirak edən şəxslər tərəfindən etnik mənsubiyyətləri ilə bağlı hansı məlumat təqdim edilərsə onun əsas götürüldüyünü qeyd etmişdir. Bununla o, guya Ermənistan ərazisində azərbaycanlıların yaşadığının istisna edilmədiyini vurğulamışdır. Halbuki, Ermənistanda bir nəfər də olsun azərbaycanlının yaşamadığı məlum faktdır. Digər tərəfdən, nazir müavini bu məqamda insanların hansı səbəbə, nədən çəkinərək öz milli kimliklərini gizlətdiklərinə aydınlıq gətirməmişdir. Suriyadan məqsədyönlü şəkildə Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinə köçürülmüş Suriya erməniləri ilə bağlı faktlara, Ermənistan hökumətinin bu siyasətinin beynəlxalq hüququn bütün norma və prinsiplərinin kobud pozuntusu olması ilə yanaşı, bütün insan hüquqları prinsiplərinə də zidd olduğuna münasibət bildirməmişdir. Göründüyü kimi, bu ölkədə irqi və ya digər ayrı-seçkiliyin mövcudluğu və monoetnik ölkə yanaşması artıq beynəlxalq səviyyədə müzakirə predmetinə çevrilmişdir.

“Monoetnik dövlət” elə anlayışdır ki, burada mədəni sərhədlər siyasi sərhədlərlə toqquşur. Belə ölkələrdə yalnız bir millətin nümayəndəsi olur, digər millətlərin nümayəndələri ya olmur, ya da nəzərə çarpmayacaq dərəcədə az olur. Monoetniklik özlüyündə mədəni plüralizm və ya multikulturalizmlə ciddi toqquşur. Bu baxımdan, biz əminliklə deyə bilərik ki, Ermənistan Respublikası bu meyarlara tam cavab verir. Ölkədə yaşayan sakinlərin mütləq əksəriyyəti erməni millətinə mənsubdur. Bu, əslində 1988-ci ildə başlamış etnik təmizləmə siyasətinin nəticəsidir. Ölkədə

yaşayan 250 mindən artıq azərbaycanlının deportasiyası monoetnik əhali tərkibinin formalaşmasının əsas səbəbi qismində çıxış etməkdədir.

1991-ci ildə Ermənistanda, təxminən 60 min yezidi kürd yaşayırdı. Avropa Şurasının Milli Azlıqların Müdafiəsi haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitənin Ermənistanın vəziyyətinə dair dördüncü hesabatında qeyd olunur ki, toplanmış məlumatların qeyri-dəqiqliyi, qeyri-şəffaflığı və 2011-ci il əhalinin siyahıyaalınmasının nəticələrinə dair məlumatın dərc edilməsinin 2013-cü ilin dekabrına qədər gecikdirilməsi nəşr olunmuş yekun nəticələr haqqında şübhə yaradır. Məşvərətçi Komitənin hesabatında qeyd edilir ki, yezidilərin sayı 2001-ci ildə 40.620-dən 2011-ci ildə 35.308- dək azalıb. Ermənistan dövlətinin milli azlıqlara qarşı həyata keçirdiyi siyasət nəticəsində azsaylı yezidilər və digərləri Ermənistanın ictimai-siyasi və mədəni həyatında iştirak edə bilmirlər.

Ermənistanda bu gün cəmi 812 müsəlman və 500 yəhudi olduğu barədə məlumatların fonunda xarici dillərə münasibət məsələsi də maraqlı mənzərəni ortaya qoyur. Əgər, misal üçün, Azərbaycanda yüzlərlə rus bölməsi olan orta və ali məktəb varsa, Ermənistanda bir dənə də olsun belə təhsil ocağı yoxdur. Son 2 ildə isə yeni hakimiyyətə gəlmiş iqtidar Ermənistanda bütün rus televiziya kanallarının yayımını dayandırmışdır.

Tədqiqatçıların fikrincə, Ermənistanda antisemitizm 3 səviyyədə mövcuddur: erməni cəmiyyətində antisemitizm; hakimiyyət və siyasətçilər tərəfindən dəstəklənən antisemitizm; KİV vasitəsilə təbliğ olunan antisemitizm. Hələ 1959-cu ilin statistik göstəricilərinə görə, sovet Ermənistanında yəhudilərin sayı 10 min nəfər idi. 2018-ci ildə isə Ermənistanda

yaşayan yəhudilərin sayı bəzi mənbələrdə 100 nəfər, bəzi mənbələrdə isə 500 nəfər göstərilir. Bu azalmanın başlıca səbəbi antisemitizmin artmasıdır. Amerikada nəşr olunan "The Algemeiner" qəzetində "Ermənistanda yəhudilərə qarşı: açıq-aşkar və təhlükəli" adlı məqalədə yazılır: "Erməni cəmiyyətində antisemitizm hərəkətlərinin artması və iqtisadi vəziyyətin çökməsi yəhudiləri ölkəni tərk etməyə vadar etmişdir. Cəmi 20 il ərzində Ermənistanın yəhudi əhalisinin sayı azalaraq 5000 nəfərdən bir neçə yüz nəfərə enmişdir".

Faşizm ideyalarına pərəstişin əyani nümunəsi isə ideyasını Hitlerin "Mayn kampf" kitabından götürmüş "erməniçilik" cərəyanının banisi, İkinci Dünya müharibəsi illərində yəhudilərin kütləvi qətlində xüsusi rol oynamış Qaregin Njdey 2016-cı ilin may ayında İrəvanda ucaldılmış heykəl və onun açılışında həmin vaxt prezident olan Serj Sarkisyanın iştirakı oldu. Bütün beynəlxalq etirazlara baxmayaraq Njdey qoyulan abidə bu gün də yerində qalmaqdadır. Ümumiyyətlə, faşizm ideyalarının təbliği, antisemitizm, faşist "qəhrəmanların" təbliği bu ölkədə dövlət siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilmişdir.

Erməni cəmiyyətində antisemitizm o dərəcəyə çatmışdır ki, Azərbaycan ordusunun əks-hücum əməliyyatları zamanı istifadə etdiyi bəzi silahların təchizatını həyata keçirən İsrail dövlətinə və yəhudi xalqına nifrət ictimai bəlaya çevrilib. Ancaq oktyabrın son həftəsində Mixael Frinkel, Aqvidor Eskin kimi ictimai rəyə təsiri olan ekspertlər erməni milliyətindən olan şəxslər tərəfindən təhqirə məruz qaldıqlarını, onlara milli zəmində xoşagəlməz antisemit məzmunlu hədələr daxil olduğunu bildirmişlər. Ermənistanın İsraildəki səfirinin geri çağırılması faktı da özlüyündə çox mətləblərə işıq salır.

Ermənistanda mövcud olan "azərbaycanofobiya" isə ayrıca tədqiqat və hesabatlar

üçün əsas ola bilər. Kütləvi informasiya vasitələri, sosial şəbəkələr, elmi və bədii ədəbiyyat – bu ölkə ilə bağlı informasiya daşıyıcısı və mənbəyi qismində çıxış edən istənilən obyektin monitoring və təhlili bu fikri çox asan şəkildə təsdiq etmiş olar. İş o yerə gəlib çatmışdır ki, bir neçə ay bundan əvvəl bu dövlətin təhlükəsizlik konsepsiyasının mətni yayılanda öz qonşularına qarşı açıq-aşkar aqressiv çağırışların həmin sənəddə əks olunması neytral mövqeli şəxsləri belə təccübləndirmişdir. "Türkofobiya" isə erməni cəmiyyətində o qədər kultivasiya edilir ki, ölkənin dövlət və ictimai xadimləri bu barədə açıq-aşkar danışmaqdan belə çəkinmirlər. Bu ölkəyə səfər və ya səyahət edən çoxsaylı əcnəbi müşahidəçilər bunu öz qeydlərində vurğulamaqdan yəqin ki, artıq yorulmuşlar.

Bu baxımdan, irqi, etnik ayrı-seçkilik, antisemitizm və faşizm amillərinin geniş yayıldığı Ermənistanda insan hüquqlarının təminatı əlbəttə ki, böyük suallar doğurur. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrini icra etməkdən imtina edən dövlətdə yəqin ki, insan hüquqları anlayışından belə danışmaq yersiz olardı.

Bunun qarşılığında təcavüzə məruz qalan ölkə olan Azərbaycanda vəziyyət tam əks mənzərə ilə xarakterizə olunur. Təcavüzkar Ermənistandan fərqli olaraq Azərbaycan Respublikası çoxmillətli, tolerant, multikultural bir dövlətdir və burada müxtəlif dirlərə mənsub olan insanlar dostluq və qardaşlıq şəraitində birgə yaşayırlar. Azərbaycan müstəqil və demokratik prinsiplərə sadıq olan bir dövlət kimi öz ərazisində yaşayan bütün xalqlara, bütün millətlərə dinindən, dilindən, irqindən və digər əlamətlərindən asılı olmayaraq bərabər imkanlar yaradır.

Azərbaycan müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olaraq, əsrlər boyu millimədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı,

ayrı-ayrı millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı ölkə kimi tanınmışdır. Təkcə Bakı şəhərində rusların, ukraynalıların, kürdlərin, lakların, ləzgilərin, tatların, tatarların, gürcülərin, ingiloyların, talışların, avarların, axıska türklərinin, Avropa və dağ yəhudilərinin, gürcü yəhudilərinin, almanların iyirmidən çox cəmiyyətləri və mədəniyyət mərkəzləri vardır. Ölkənin paytaxtında katolik və pravoslav kilsələri, yəhudi sinaqoqları məscidlərlə yanaşı inancılı insanların ziyarət məkanları kimi fəaliyyət göstərməkdədir. Azərbaycanda dinlərarası dialoq və tolerantlığın dünyanın bir çox polietnik regionları üçün nümunə olan xüsusi modeli formalaşmışdır. Bu gün dünyanın bir sıra ali məktəblərində “Azərbaycan multikulturalizmi modeli” tədris edilir.

Xüsusilə vurğulamaq istərdik ki, Ermənistan dövləti və diaspora nümayəndələri qərəzli olaraq sistematik şəkildə Qarabağ münaqişəsini və Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzünü dini qarşıdurma kontekstində təqdim etməyə çalışaraq, bununla məqsədli şəkildə BMT Təhlükəsizlik Şurasının 4 qətnaməsi ilə təsdiq olunmuş işğal faktını pərdələməyə və məlumatsız şəxslərdə dini qarşıdurma təsəvvürü yaratmağa çalışır. Bütün müvafiq reytinglərdə dünya ölkələri arasında dini baxımdan ən tolerant dövlətlər siyahısında yer alan, antisemitizm, dini ayrışçılıq kimi halların olmadığı təsdiq edilən ölkəmiz barədə bu cür təbliğat təbii ki, ancaq təəssüf və təəccüb doğurmaqdadır. Bu baxımdan, yalnız onu xatırlatmaq yerinə düşər ki, Roma Papası Fransisk ölkəmizdə multikulturalizm ili kimi elan edilən 2016-cı ildə paytaxtımızda olmuş, ölkədə dini azadlıqların təmin edildiyini rəsmi şəkildə ölkə prezidenti ilə görüşündə bildirmişdir. Ümumi qəbul

edilmiş fikrə görə, Azərbaycan tolerantlıq və vicdan azadlığı hüququnun təmin edildiyi, müsəlman Şərqində ilk sekulyar demokratik respublikanın yarandığı nümunəvi, dünyəvi ölkədir. Bu baxımdan, Ermənistan tərəfinin dini amili qabardaraq qurmağa çalışdığı təbliğat əsassızdır və birmənalı olaraq indidən məhvə məhkumdur.

Qeyd edilənlər onu deməyə əsas verir ki, insan hüquqlarını ölkə daxilində müdafiə etməyən, ümumiyyətlə insan hüquqlarına selektiv yanaşmağa üstünlük verən Ermənistandan təbii ki, silahlı münaqişələr zamanı tətbiq olunan, döyüş aparılmasının müəyyən üsul və metodlarının tətbiqini qadağan edən və ya məhdudlaşdıran və silahlı münaqişə dövründə fərdin hüquqlarının qorunmasına yönəlmiş beynəlxalq-hüquqi normaların məcmusu olan beynəlxalq humanitar hüquq normalarına riayət edilməsini gözləmək sadəlövhlik olardı.

Belə ki, BMT tərəfindən qəbul olunmuş və dünya ictimaiyyətinin hər il Beynəlxalq Sülh Günü kimi qeyd etdiyi bir tarixdə – sentyabrın 21-də Azərbaycan-Ermənistan dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində Ermənistan silahlı qüvvələri atəşkəs rejimini növbəti dəfə pozmuşdur.

27 sentyabr 2020-ci ildə isə saat 06:00 radələrindən başlayaraq Ermənistan silahlı qüvvələri atəşkəs rejimini kobud şəkildə pozaraq Azərbaycan Ordusunun cəbhə zonasında yerləşən mövqelərini, Tərtər rayonunun Qapanlı, Ağdam rayonunun Çıraqlı və Orta Qərvənd, Füzuli rayonunun Alxanlı, Şükürbəyli və Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndlərini iriçaplı silahlar, minaatanlar və müxtəlif çaplı artilleriya qurğularından intensiv atəşə tutmuş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin mülki insanların sıx şəkildə yaşadığı yerləri və obyektləri intensiv şəkildə atəşə

tutması nəticəsində mülki əhali və hərbi qulluqçular həlak olmuş və yaralanmış, çoxsaylı evlərə və mülki obyektlərə ciddi ziyan dəymişdir. Ermənistanın növbəti dəfə mülki əhalini qəsdən hədəfə alması beynəlxalq hüquq normalarının, o cümlədən, beynəlxalq humanitar hüququn, Cenevrə konvensiyalarının müvafiq müddələrinin kobud surətdə pozulması ilə müşahidə olunmuşdur. Məhz bu təcavüz aktlarına cavab olaraq Azərbaycan ordusu əks-hücum əməliyyatlarına başlamağa məcbur olmuşdur.

Növbəti günlərdə Gəncə, Mingəçevir, Tərtər, Bərdə, Ağcabədi, Beyləqan, Naftalan, Ordubad və digər ərazilər də Ermənistan tərəfindən atəşə tutulmağa başlanmış, ağır artilleriya və raket zərbələrinə məruz qalmışdır. Mülki əhalinin məskunlaşdığı yaşayış məntəqələrini mütəmadi atəşə tutması nəticəsində insan hüquqlarının kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunan müxtəlif dağıntılar və insan tələfatı ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili tərəfindən faktaraşdırıcı monitoring həyata keçirilməyə başlamış, müvafiq təhlil və hesabatlar hazırlanmışdır. Bu monitoring Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumları nəticəsində insan hüquqlarının pozulmasına dair faktları araşdırmaq və həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədi daşımışdır.

Ağır artilleriya və iriçaplı silahlardan açılan atəşlər, o cümlədən, aviasiya zərbələri nəticəsində mülki əhali arasında çoxsaylı ölüm halları və yaralanmalar baş vermiş, yaşayış məntəqələrindəki çoxsaylı fərdi evlər və digər sosial obyektlər tamamilə dağıdılmış, onlara ciddi zərər vurulmuş, ev heyvanları kütləvi şəkildə tələf olmuşdur.

Bütün bunlar mülki əhalinin – uşaqların, qadınların, ahılların, əlilliyi olan şəxslərin hərbi münaqişələr zamanı insan hüquqlarının

qorunmasına dair beynəlxalq sənədlərin, o cümlədən BMT-nin “Qadın və uşaqların fəvqəladə hallarda, silahlı münaqişələr dövründə müdafiəsi haqqında Bəyannaməsi”nin, “Uşaq hüquqları haqqında”, “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında” konvensiyalarının, habelə 1949-cu il tarixli Cenevrə konvensiyaları və onların əlavə protokollarının müddələrinin ciddi şəkildə pozulması ilə nəticələnmişdir.

Halbuki, beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin əsas təminatçısı kimi çıxış edən BMT Təhlükəsizlik Şurasının 1993-cü ildə qəbul etdiyi – 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri Ermənistanın Azərbaycan ərazilərinə hərbi təcavüzü ilə əlaqədar münaqişənin beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri əsasında həlli üzrə siyasi prosesin hüquqi çərçivəsini müəyyən etmişdir. Həmin qətnamələrdə Azərbaycan ərazilərinin işğalı pislənilmiş, güc tətbiqi vasitəsilə ərazi iddialarının reallaşdırılmasının qəbul edilməzliyi vurğulanmış, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, suverenliyi və sərhədlərinin toxunulmazlığı bir daha təsdiq edilmiş və işğalçı qüvvələrin Azərbaycanın işğal olunmuş bütün ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılması tələb olunmuşdur. BMT-nin Baş Məclisinin 1974-cü il 14 dekabr tarixli qətnaməsi ilə qəbul edilmiş “Qadın və uşaqların fəvqəladə hallarda, silahlı münaqişələr dövründə müdafiəsi haqqında Bəyannamə”də də vurğulanır ki, mülki əhaliyə, xüsusilə, onun ən müdafiəsiz hissəsi olan qadınlara və uşaqlara, saysız-hesabsız əzab-əziyyət gətirən hücum edilməsi və onun bombardman olunması qadağandır və belə hərəkətlər pislənilməlidir. Bütün dövlətlər qadınların və uşaqların müdafiəsi üçün mühüm təminatlar verən 1925-ci il Cenevrə protokolu və 1949-cu il Cenevrə konvensiyaları, həmçinin silahlı münaqişələr

dövründə insan hüquqlarına hörmət edilməsinə aid digər beynəlxalq hüquqi aktlarla üzərlərinə götürdükleri öhdəlikləri yerinə yetirməlidirlər. Ermənistan Respublikası da həmin beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn və üzərinə düşən öhdəlikləri yerinə yetirməli olduğu halda bunu icra etmir. Azərbaycan ərazilərinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğalı və mülki əhalinin yaşadığı digər yaşayış məntəqələrinin isə ağır artilleriyadan atəşə tutulması beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinin, beynəlxalq humanitar hüquq normalarının kobudcasına pozulmasıdır. Azərbaycan ərazilərinin hərbi təcavüzə məruz qalması, mülki obyektlərin mütəmadi olaraq atəşə tutulması həmin ərazilərdə yaşayan əhalinin, o cümlədən, uşaqların, qadınların, əlilliyi olan şəxslərin, ahılların, qaçqın və məcburi köçkünlərin beynəlxalq sənədlərdə təsbit olunmuş hüquq və azadlıqlarının kobud şəkildə pozulması ilə nəticələnir. BMT-nin “Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya”sının 38-ci maddəsinə əsasən iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişələr zamanı onlara tətbiq edilən və uşaqlara aidiyyəti olan beynəlxalq humanitar hüquq normalarına hörmət bəsləməyi və onlara əməl olunmasını təmin etməyi öhdələrinə götürürlər. Silahlı münaqişələr zamanı mülki əhalinin müdafiəsi ilə bağlı beynəlxalq humanitar hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər silahlı münaqişənin toxunduğu uşaqların müdafiəsini və onlara baxılmasını təmin etmək üçün bütün mümkün tədbirləri görürlər. Eləcə də əlilliyi olan şəxslər və məcburi köçkünlər üçün inşa edilmiş yaşayış binasının Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən ağır artilleriya atəşinə tutulması faktı ilə bağlı qeyd olunmalıdır ki, BMT-nin “Əlilliyi olan şəxslərin hüquqları haqqında Konvensiyası”nın preambula his-

səsində BMT Nizamnaməsində şərh olunan məqsəd və prinsiplərə tam hörmət edilməsinə və insan hüquqları sahəsində tətbiq olunan müqavilələrə riayət edilməsinə əsaslanan sülh və təhlükəsizlik şəraitinin əlilliyi olan şəxslərin tam müdafiə olunması üçün, o cümlədən, silahlı münaqişələr və xarici dövlətlərin işğalı zamanı əlilliyi olan şəxslərin müdafiəsi üçün mütləq şərt olması təsbit olunmuşdur. Bu Konvensiyanın 11-ci maddəsi (Risk vəziyyətləri və fəvqəladə humanitar vəziyyətlər) tələb edir ki, iştirakçı dövlətlər beynəlxalq humanitar hüquq və insan hüquqlarına dair beynəlxalq hüquq da daxil olmaqla, beynəlxalq hüquq üzrə öz öhdəliklərinə uyğun olaraq silahlı münaqişələr, fəvqəladə humanitar vəziyyətlər və təbii fəlakətlər də daxil olmaqla risk vəziyyətlərində əlilliyi olan şəxslərin müdafiəsinin və təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün bütün zəruri tədbirləri görsünlər.

Qeyd olunan müharibə cinayətləri ilə kifayətlənməyən işğalçı Ermənistan region üçün ciddi ekoloji fəsadlar törədə biləcək və eyni zamanda, region dövlətləri və ümumilikdə, Avropanın enerji təhlükəsizliyinə yönəlik təxribatçı əməllərə də yol verir. Belə ki, mülki əhalinin sıx yaşadığı və münaqişə zonasından uzaq olan Yevlax rayonu ərazisini və bu ərazidən keçən Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri kaset tipli raket zərbələri ilə atəşə tutulub və raketlər Yevlax rayonu ərazisində Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin 10 metrliyinə düşüb. Nəticədə 300-dən çox kaset tipli bombaların qəlpələri ətrafa yayılıb. Bu isə mülki əhalinin həyat və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə və təhdiddir. Ermənistanın törətmiş olduğu növbəti müharibə cinayəti artıq yalnız Azərbaycan dövlətinə qarşı deyil, bütünlükdə region və Avropa dövlətlərinə yönəlik cinayət hadisəsi

olmaqla, global enerji təklükəsizliyinə zərbə vurmaq və region üçün ciddi ekoloji fəsadlar törətmək məqsədi daşımıdır.

Beynəlxalq humanitar hüququn tənzim etdiyi münasibətlər dairəsində hərbi əsirlərlə davranış məsələləri xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Əsir döyüş əməliyyatlarında iştirak edən hərbcinin və qeyri-hərbcinin sonrakı əməliyyatlarda iştirakına yol verməmək məqsədilə azadlığı məhdudlaşdırılan şəxsə deyilir. Başqa sözlə desək, döyüş əməliyyatlarında ələ keçirilən mülki vətəndaşlar "əsir", silahlı qüvvələrdə xidmət edənlər isə "hərbi əsir" adlandırılır. Hərbi əsirin – tərkisilahl edilən düşmən olduğunu, onların Hərbi əsirlər ilə rəftara dair Cenevrə Konvensiyasının tələbinə görə dövlətin müvəqqəti hakimiyyəti altında olmalı və həmin dövlətin onların taleyinə görə tam məsuliyyət daşımalı olduğunu qeyd etmək vacibdir.

Bu hərbi əsirlərlə rəftara dair dövlətlərin öz üzərinə götürdüyü beynəlxalq öhdəlikdən irəli gələn əsas tələbdir. Beynəlxalq humanitar hüquqa müvafiq olaraq hərbi əsirlər onları əsir götürən hər hansı hərbi hissənin, yaxud da konkret hansısa xüsusi şəxslərin nəzarəti altında deyil, birbaşa düşmən dövlətin himayəsi altında olmalıdır və onlar heç bir halda hərbi hissələrdə saxlanıla bilməz.

Azərbaycan tərəfi əsirlərlə davranış qaydalarına beynəlxalq konvensiyaların müddəalarına uyğun olaraq tam riayət edir. Ombudsman təsisatı da öz səlahiyyət dairəsinə uyğun olaraq bu kateqoriya şəxslərlə davranış məsələlərini monitorinq edir. Bu baxımdan, İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil Milli Preventiv Mexanizmin funksiyalarının icrası fəaliyyəti çərçivəsində hərbi əsirlərlə rəftar və onların saxlanma şəraiti ilə bağlı əsir

düşmüş hərbi əsirlərlə görüşmüşdür. BMT-nin İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə Konvensiyasının Fakültativ Protokolu və Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında Konstitusiya Qanununun tələbləri əsasında təşkil olunmuş başçəkmədə məqsəd hərbi əsirlərin saxlanma şəraiti, onlarla rəftar məsələləri, beləliklə də hüquqlarının təmin olunması vəziyyətinin beynəlxalq humanitar hüquq normaları, xüsusilə də Hərbi əsirlərlə rəftara dair Cenevrə Konvensiyasının müddəaları əsasında araşdırılmasından ibarət olub. Başçəkmə zamanı hərbi əsirlər Ombudsman tərəfindən fərdi qaydada qəbul olunub, onlara hüquqları və müraciət mexanizmləri ilə bağlı öz dillərində qanunvericilik aktları təqdim edilməklə hüquqları izah olunub. Ailələri ilə telefon danışqlarının təmin edildiyini bildirən hərbi əsirlər göstərilən rəftardan və saxlanma şəraitindən, tibbi xidmətdən, qidalanmadan razılıq etməklə yanaşı, əvvəlcədən belə humanist münasibəti gözləmədiklərini bildiriblər. Başçəkmə zamanı döyüşdə yaralanmış hərbi əsirlər Mili Preventiv Qrupun həkim üzvünün iştirakı ilə müayinə olunub. Hər hansı bir fərq qoyulmadan hərbi əsirlərə münasibətdə lazımi tibbi-psixoloji xidmətin təmin olunduğu, beynəlxalq humanitar hüquq normalarına, xüsusilə də Cenevrə Konvensiyalarının müddəalarına tam riayət edildiyi müşahidə olunub.

Yeri gəlmişkən, hərbi əsir döyüşən dövlətlərin silahlı qüvvələri ilə birbaşa əlaqədardırsa, girov adətən hərbi əməliyyatlar zonasını müəyyən səbəblər üzündən tərk edə bilməyən və hərbi əməliyyatlarda birbaşa iştirak etməyən mülki şəxslərin düşmən silahlı qüvvələri tərəfindən ələ keçirilməsi ilə

bağlıdır. Cenevrə Konvensiyası və digər beynəlxalq hüquqi aktların silahlı münaqişələr zamanı mülki şəxslərin girov götürülməsini və saxlanılmasını qadağan etməsinə baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin bütün tarixi ərzində erməni tərəfinin davranışlarında bunun tam əksini müşahidə etdiyimizi də vurğulamağa ehtiyac var.

Digər tərəfdən, humanitar atəşkəsə Ermənistanın riayət etməməsi, həlak olmuş şəxslərin təhvil verilməməsi, əsirlərin dəyişdirilməsindən imtina edilməsi açıq-aşkar ortada olan faktdır. Humanitar atəşkəs barədə razılığa gəldikdən bir neçə saat sonra Gəncə şəhərinə ballistik raketin atılması bütün dünya ictimaiyyətinin gözü önündə baş vermişdir. Təəssüflər olsun ki, müharibələrin acı nəticələrindən insanlarımızı qorumalı olan beynəlxalq humanitar hüquq hamımıza, bütün dünya dövlətlərinə, səlahiyyətli beynəlxalq təşkilatlara məxsus olsa da, bu insanlığa yaraşmayan praktikaya qəsdən göz yumulur və lazımi reaksiya verilmir.

Onu da unutmayaq lazım deyil ki, bu gün davam edən hərbi əməliyyatlar bütün dünya və beynəlxalq hüquq tərəfindən tanınmış Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədləri daxilində aparılır. Bu baxımdan qeyd etmək ki, hal-hazırda baş verən erməni təcavüzü cinayətləri Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin bir sıra maddələri ilə – təcavüzkar müharibəni planlaşdırma, hazırlama, aparma, beynəlxalq müdafiədən istifadə edən şəxslərə hücum etmə, mizdölülük, müharibə qanunlarını və adətlərini pozma, silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüquq normalarını pozma, müdafiə olunan nişanlardan sui-istifadə kimi cinayət tərkibləri yaradır. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan

Respublikası Baş Prokurorluğu tərəfindən son dövrdə bu maddələrin bir çoxu üzrə artıq cinayət işləri açılmışdır. İnanırıq ki, Azərbaycanın əraziləri tam azad edildikdən sonra Azərbaycan qarşısında cinayət törətmiş şəxslər tam şəkildə hüquqi məsuliyyətə cəlb ediləcəkdir.

Ümumiyyətlə, Ermənistanın insanlığa sığmayan hərbi cinayətləri əhalinin həyat və sağlamlığı üçün ciddi təhlükədir və bu təcavüz aktı beynəlxalq təşkilatları, dünya dövlətlərini, milli insan hüquqları təsisatlarını düşündürməli, narahat etməlidir. Ona görə də işğalçı Ermənistan qarşı hüquqi sanksiyaların tətbiq edilməsi ilə bağlı konkret tədbirlər görülməlidir. Azərbaycanın dinc əhalisinin həyat və sağlamlığı üçün ciddi təhlükə yaradan Ermənistanın ölkəmizə qarşı bu hərbi təxribatları, insanların təkcə fiziki və maddi cəhətdən deyil, mənəvi-psixoloji baxımdan da ağır və riskli vəziyyətdə qalmalarına, yaşamaq, təhlükəsiz və sağlam ətraf mühitdə yaşamaq və digər fundamental hüquq və azadlıqlarının kobud şəkildə pozulmasına səbəb olur. Buna görə də beynəlxalq təşkilatları və nüfuzlu dünya dövlətlərini ədalətli sülhün əldə olunması səylərinə zərbə vuran Ermənistan Respublikasından müharibə cinayətlərinə, mülki əhalinin hüquq və azadlıqlarının kobud şəkildə pozulmasına səbəb olan cinayətkar əməllərinə, işğal faktına qeyd-şərtsiz son qoymağı tələb etməyə, bu ölkəyə münasibətdə beynəlxalq hüquqi məsuliyyət müəyyən edən təcili tədbirlər görməyə çağırırıq.

Səbinə ƏLİYEVƏ,
Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman),
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

GENİŞ BEYNƏLXALQ CİNAYƏTLƏR SİYASƏTİ YERİDƏN ERMƏNİSTANA BEYNƏLXALQ HÜQUQ DA LAYİQLİ CƏZASINI VERƏCƏKDİR

Əmir Əliyev,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq
fakültəsinin dekani, hüquq üzrə
elmlər doktoru, professor.
e-mail: al.amir.ib@mail.ru

Açar sözlər: beynəlxalq cinayət, hərbi münaqişə, təcavüz, soyqırımı, müharibə cinayətləri, insanlıq əleyhinə cinayətlər, terrorizm, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət, insan hüquqları, beynəlxalq əməkdaşlıq.

Məqalədə müəllif tərəfindən Azərbaycan Respublikasına və Azərbaycan xalqına qarşı Ermənistanın törətdiyi beynəlxalq cinayətlərə – təcavüz, soyqırımı, müharibə cinayətləri, insanlıq əleyhinə cinayətlər, o cümlədən terrorizmə görə beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət məsələlərinin hüquqi həlli iki kontekstdə nəzərdən keçirilir.

Birincisi, Ermənistanın məsuliyyəti məsələsi qeyd edilmişdir. Beynəlxalq hüququn jus cogens və adət normalarının pozulması, beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulan öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi Ermənistanın bir dövlət kimi məsuliyyətini əsaslandıran əsas şərtidir.

İkincisi, beynəlxalq cinayətlərin törədilməsinə görə fərdi məsuliyyət prinsipinin tətbiqinə diqqət yetirilməlidir. Bu məqsədlə, habelə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində (822, 853, 874, 884 sayılı) Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının ərazilərinə hücumu və işğal faktlarının regional sülh və təhlükəsizliyə təhdid kimi qiymətləndirilməsini nəzərə alaraq, BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq, ad hoc Beynəlxalq Cinayət Tribunalının yaradılması zəruridir. Həmin ad hoc Beynəlxalq Cinayət Tribunalında sözügedən xüsusilə ağır beynəlxalq cinayətlərin törədilməsində təqsirləndirilən şəxslərin mühakimə olunması təmin edilməli, baş verən beynəlxalq cinayətlərin həm də insan hüquqlarının pozuntusu kimi qiymətləndirilməsi həyata keçirilməlidir.

Beləliklə, beynəlxalq cəmiyyət Ermənistanı beynəlxalq hüquq normalarına riayət etməklə öz qanunsuz əməllərindən əl çəkməsinə ciddi təsir edəcək, bu işdə məsuliyyətli olanlar beynəlxalq müstəvidə ciddi cəzalanacaq və regionda sülhün bərqərar olmasına dəstək verəcəkdir.

Beynəlxalq əməkdaşlığı və insan hüquqlarını təmin etməyi, elm, təhsil və mədəniyyətlərarası dialoqun daha da inkişafını əsas məqsəd kimi qarşıya qoyan beynəlxalq cəmiyyət əhatəli beynəlxalq münasibətlər sistemini idarə edən geniş beynəlxalq hüquq normaları qəbul etmişdir. Hər bir istiqamətdə qəbul edilən beynəlxalq sənədlərə hörmətlə yanaşmaq isə hər bir dövlətin mühüm öhdəliklərindəndir. Bəs onda nə üçün təcavüzkarlıq, soyqırımı və digər beynəlxalq cinayətlər siyasəti daha da aktivləşir, adi elementar insan hüquqları ayaqlar altına salınır? Başqa sözlə, Ermənistanın və bir qrup ermənilərin Azərbaycana və Azərbaycan xalqına qarşı hazırda da davam edən təcavüzkarlıq, soyqırımı, müharibə cinayətləri, insanlıq əleyhinə

cinayətlər və digər beynəlxalq cinayətlər siyasəti dünya ictimaiyyəti tərəfindən hələ də cavabsız qalır. Bütövlükdə, Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi beynəlxalq cinayətlər isə beynəlxalq hüququn əsas, ümumtənzim prinsiplərinin ciddi şəkildə pozulması ilə müşayiət edilir.

Məlumdur ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü ilə əlaqədar BMT Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən 4 qətnamə (822, 853, 874, 884 nömrəli) qəbul edilmişdir. Lakin hələ də həmin qətnamələr yerinə yetirilməmişdir. ATƏT çərçivəsində 30 ilə yaxın müddətdə danışıqlar prosesi isə hələlik heç bir nəticə verməmiş və həmin qətnamələr yalnız kağız üzərində qalmışdır.

BMT Baş Məclisinin “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət haqqında” 15 mart 2008-ci il tarixli Qətnaməsində ciddi narahatlıq ifadə edilərək qeyd edilir ki, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafındakı hərbi münaqişə beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyə təhlükə yaratmaqda davam etməklə Cənubi Qafqaz ölkələrində humanitar vəziyyətə mənfi təsir edir. BMT Baş Məclisi üzv-dövlətləri Azərbaycanın beynəlxalq qaydada tanınmış sərhədləri çərçivəsində suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə hörmət etməyə çağırır. Qəbul edilən sənəddə BMT Baş Məclisi bir daha bəyan edir ki, Azərbaycanın ərazisinin işğalı nəticəsində yaranmış vəziyyəti heç bir dövlət qanuni saymamalı və bu vəziyyətin qalmasını təşviq etməməlidir.

Avropa Şurası Parlament Assambleyası tərəfindən qəbul olunmuş “ATƏT-in Minsk Konfransının məşğul olduğu Dağlıq Qarabağ bölgəsi üzərində münaqişə”yə dair 1416 (2005) sayılı Qətnamənin 1-ci bəndində qeyd edilir ki, Azərbaycan ərazisinin əhəmiyyətli hissələri hələ də erməni qüvvələri tərəfindən işğal altındadır və separatist qüvvələr hələ

də Dağlıq Qarabağ bölgəsinə nəzarət edirlər. Eyni zamanda, Qətnamənin 3-cü bəndində Assambleya BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrini xatırladır və əlaqədar tərəflərin, xüsusilə silahlı əməliyyatlardan çəkinməklə və istənilən işğal olunmuş ərazilərdən silahlı qüvvələri çıxarmaqla onlara riayət etməsini təkid edir.

1988-1993-cü illər ərzində Ermənistanın Azərbaycan ərazisinin iyirmi faizini işğal etməsi nəticəsində 900 yaşayış məntəqəsi, 6 minə yaxın kənd təsərrüfatı və sənaye obyekti, 150 000 ev, 7000 ictimai birlik, 693 məktəb, 855 uşaq bağçası, 85 musiqi məktəbi, 695 tibb müəssisəsi, 927 kitabxana, 44 məbəd, 473 tarixi abidə, saray və muzey, 40000 muzey ekspozatı, 2670 km. avtomobil yolu, 160 körpü, 2300 km. su kommunikasiyası, 2000 km. qaz kommunikasiyası, 15000 km. elektrik xətti, 280000 hektar meşə, 1 milyon hektar kənd təsərrüfatı üçün yararlı torpaq, 1200 km. irriqasiya sistemi və s. dağıdılmış və məhv edilmişdir. Ümumilikdə, 2018-ci il hesablamalarına görə, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində Azərbaycana dəymiş ziyan təxminən 800 milyard ABŞ dollarından çox (bu rəqəm Beynəlxalq Qiymətləndiricilər Assosiasiyası tərəfindən dəqiqləşdirilir) qiymətləndirilir. Hazırda ölkəmizdə 1 milyon 200 min nəfərdən çox qaçqın və məcburi köçkün vardır. Həmçinin təcavüz nəticəsində iyirmi mindən çox şəxs həlak, əlli mindən çox şəxs isə əlil olmuşdur. Bütövlükdə, münaqişə müddətində altı mindən çox Azərbaycan Respublikası vətəndaşı itkin düşmüş, əsir və girov götürülmüşdür.

2020-ci ilin sentyabr ayından 27-dən isə yeni istiqamətdə başlanan və bu gün də davam edən Ermənistanın növbəti beynəlxalq cinayətlər siyasətinin ən ağır nəticəsi isə mülki əhaliyə qarşı edilən cinayətlərdir. Burada isə ən ağır forma kimi 11 oktyabr 2020-

ci il tarixdə Rusiya Federasiyasının təşəbbüsü ilə Azərbaycanla razılaşdırılmış humanitar məqsədlərlə atəşkəs imzalanandan sonra Ermənistan nəinki buna əməl etməmiş, əksinə Sazişi ciddi pozaraq öz ərazisindən heç bir hərbi təyinatə və məqsədlərə aid olmayan, yalnız dinc insanların yaşadığı Gəncə, Mingəçevir və digər böyük şəhərlərimizi “Toçka-U” raket kompleksindən atəşə tutmuşdur. Bilavasitə Gəncəyə atılan “Toçka-U” raket nəticəsində 10 mülki şəxs həyatını itirmiş, 40-a yaxın mülki şəxs isə yaralanmışdır. Onlardan 6-sı uşaq, 16-sı isə qadındır.

Oktyabr ayının 16-dan 17-nə keçən gecə isə Ermənistan Azərbaycanın Gəncə şəhərini yenidən ballistik raket atəşinə tutmuşdur. Gəncə şəhərinə sayca üçüncü dəhşətli hücum nəticəsində 12 şəxs, o cümlədən 2 uşaq həyatını itirmiş, 40 dan çox insan ağır yaralanmışdır.

Son iyirmi gündə isə Ermənistanın Azərbaycanın mülki əhalisinə qarşı hücumları nəticəsində 50-dən yaxın mülki şəxs həlak olmuş, 400-ə yaxın mülki şəxs isə yaralanmışdır. Onların əksəriyyəti uşaqlar və qadınlardır.

Azərbaycana qarşı Ermənistanın təcavüzünün davamlılığını göstərən bu təxribat, beynəlxalq cinayət hesab edilən müharibə cinayətləri olmaqla, Ermənistanın, ilk növbədə, BMT Nizamnaməsini, Müharibə aparılmasının adət və qaydalarını müəyyən edən 1907-ci il Haaqa Konvensiyalarını, Müharibə qurbanlarının müdafiəsi haqqında 1949-cu il Cenevrə Konvensiyalarını və həmin konvensiyalara edilən 1977-ci il tarixli Əlavə Protokolları, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statutunu, o cümlədən çoxsaylı beynəlxalq hüquq normalarını kobud şəkildə pozur. Belə ki, Quru müharibəsinin qanun və adətləri haqqında 1907-ci il Haaqa Konvensiyasına Əlavənin 25-ci maddəsinə əsasən,

müdafiə olunmayan şəhərin, kəndin, yaşayış yerinin və ya tikilinin hücumə məruz qalması və ya bombalanması birmənalı olaraq qadağandır. 1949-cu il Cenevrə Konvensiyalarına əlavə 1977-ci il I Protokolunun 51-ci maddəsinə müvafiq olaraq, mülki əhali hücum obyektinə ola bilməz. 85-ci maddəyə müvafiq olaraq isə, mülki əhalini hücum obyektinə çevirmək, mülki şəxslər arasında hədsiz tələfata, yaralanmaya və ya mülki obyektlərə ziyan dəyməsinə səbəb olacağını bilə-bilə mülki əhaliyə və ya mülki obyektlərə toxunan hücumlar etmək ciddi beynəlxalq hüquq pozuntusu sayılır.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı törətdiyi mühüm beynəlxalq cinayətlərdən biri də işğal edilmiş Azərbaycan ərazilərində dini, təhsil, incəsənət və elmi müəssisələrin, habelə tarixi abidələrin, incəsənət və elmi əsərlərin, bir sözlə mədəni mülkiyyətin ələ keçirilməsi, məhv edilməsi, yaxud onlara qəsdən zərər vurulmasıdır. Bunlar Azərbaycan ərazisi olan Xankəndi və Şuşa şəhərlərində, o cümlədən digər işğal edilmiş ərazilərdə vəhşicəsinə edilmişdir. UNESCO tərəfindən qəbul edilmiş Silahlı münaqişə zamanı mədəni mülkiyyətin qorunması haqqında 1954-cü il Konvensiyası, Mədəni mülkiyyətin qanunsuz olaraq ölkəyə gətirilməsi, ölkədən çıxarılması və mülkiyyət hüququnun qanunsuz olaraq başqasına verilməsinin qadağan olunması və qarşısının alınmasına yönəlmiş tədbirlər haqqında 1970-ci il Konvensiyası və digər beynəlxalq sənədlər Ermənistan tərəfindən kobud şəkildə pozulmuşdur.

Azərbaycan dövləti öz ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların, o cümlədən ermənilərin hüquqlarının qorunması istiqamətində mühüm addımlar atmışdır. 3 milyon əhalisi olan Ermənistan monoetnik bir ölkədir (98% erməni, azərbaycanlılar yaşamır). 10 milyonluq Azərbaycan isə multi-etnik bir ölkədir (91,6%

azərbaycanlı və ərazisində 16 milli azlıq (ruslar, yəhudilər, talışlar, ləzgi, erməni və s.) tolerantlıq və hörmət ruhunda yaşayır). Azərbaycan dini tolerantlıq səviyyəsi çox yüksək olan bir ölkədir və bu, bütün aparıcı beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT tərəfindən dəfələrlə qeyd olunmuşdur.

Bu gün də Azərbaycan öz ərazisində yaşayan digər xalqların, o cümlədən erməni xalqının insan hüquqlarının təminatına tam zəmanət verir. Lakin Qarabağda olan cinayətkar və Ermənistan da daxil olmaqla heç bir dövlət, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınmayan qondarma rejim Ermənistanın bilavasitə dəstəyi ilə erməni və azərbaycan xalqlarının dinc yanaşı yaşamasına imkan vermir. Bu rejimin Ermənistanın müvafiq rəhbərliyi, o cümlədən terrorist qruplarla etdiyi cinayətlərin isə sayı-hesabı yoxdur. Bu günlərdə Ermənistan Respublikası və Dağlıq Qarabağda olan qondarma rejim dünya ermənilərinə müraciət edərək onları Azərbaycana və azərbaycanlılara qarşı vuruşmağa çağırır. Bu isə açıq-aşkar muzdluların cəlb edilməsi deməkdir, nəhayət beynəlxalq hüququn ən ciddi və kobud şəkildə pozulmasıdır.

Azərbaycana və azərbaycanlılara qarşı nifrət Ermənistan tərəfindən daim təbliğ edilir. Belə ki, 21 iyul 2020-ci il tarixdə ABŞ-ın Kaliforniya ştatının Los-Anceles şəhərində yaşayan çoxsaylı ermənilərin daha az sayda yaşayan azərbaycanlılara zorakı hücumu nəticəsində 20-yə yaxın azərbaycanlı fiziki zorakılığa məruz qalmış, o cümlədən yeddi azərbaycanlı (bir qadın da daxil olmaqla) və bir polis məmuru bədən xəsarətləri almışdır, onlardan dördü tibbi müalicə almışdır. Bir nəfər ikinci dərəcəli beyin silkələnməsi ilə evdə üç həftə qalmaq və müalicə almaq məcburiyyətində qalmışdır. Gözü zədələnən başqa bir zərərçəkən sağalmaq üçün dörd gün müalicə almaqla evdə qalmalı olmuşdur. 8-10 kişi tərəfindən döyülən bir qadın zərər

çəkmiş şəxsə baş və bel ağrıları, ağır stress və depressiya müşahidə olunur, nəticədə o, hələ də yuxusuz-luqdan əziyyət çəkir və ciddi müalicə alır. Bununla bağlı Beynəlxalq işçi qrupunun hesabatında ermənilər tərəfindən zorakı Los-Anceles hücumunun Kaliforniya qanunları ilə və beynəlxalq-hüquqi müstəvidə nifrət cinayəti hesab edilməsi barədə mülahizələr də yer almışdır.

Göründüyü kimi, Ermənistan özünün işğalçılıq və hələ də davam edən beynəlxalq cinayətlər törətmək siyasətindən əl çəkmir, münaqişənin həlli ilə əlaqədar beynəlxalq təşkilatların qərarlarını yerinə yetirməkdən açıq-aşkar şəkildə imtina edir, Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü və beynəlxalq hüquqla tanınmış sərhədləri çərçivəsində Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı ATƏT-in Minsk Qrupu tərəfindən irəli sürülən bütün təklifləri beynəlxalq-hüquqi baxımdan əsaslandırmadan bu və ya digər formada müxtəlif bəhanələrlə rədd edir. Bununla da dünya və region üçün çox ciddi təhlükə olan belə bir problem hələ də həll edilməmiş qalır. Bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, Ermənistan tərəfindən güc tətbiq etməklə Azərbaycan Respublikası ərazilərinin işğalı, dəniz qırıqlar prosesinin süni şəkildə uzadılaraq işğal vəziyyətinin davamı, o cümlədən işğala məruz qalmış Azərbaycan Respublikasını öz əraziləri ilə bağlı güzəştə getməyə məcbur etmə beynəlxalq hüququn kobud və ciddi şəkildə pozulmasıdır.

Bəs, törədilən bu saysız-hesabsız beynəlxalq cinayətlərə görə beynəlxalq-hüquqi məsuliyyət məsələləri necə həll edilməlidir. Bu zaman Azərbaycan Respublikasına və dövlətçiliyinə, o cümlədən azərbaycan xalqına qarşı Ermənistanın törətdiyi beynəlxalq cinayətlərlə bağlı məsuliyyət məsələlərinin hüquqi həlli iki kontekstdə nəzərdən keçirilməlidir:

Birinci, Ermənistanın məsuliyyəti məsələsi qeyd edilməlidir. Beynəlxalq hüququn jus cogens və adət normalarının pozulması, beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulan öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi Ermənistanın bir dövlət kimi məsuliyyətini əsaslandıran əsas şərtidir.

İkinci, beynəlxalq cinayətlərin törədilməsinə görə fərdi məsuliyyət prinsipinin tətbiqinə diqqət yetirilməlidir. Bu məqsədlə, habelə BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnamələrində (822, 853, 874, 884 sayılı) Ermənistanın Azərbaycan Respublikasının ərazilərinə hücumu və işğalı faktlarının regional sülh və təhlükəsizliyə təhdid kimi qiymətləndirilməsini nəzərə alaraq, BMT Nizamnaməsinin VII fəslinə uyğun olaraq, ad hoc Beynəlxalq Cinayət Tribunalının yaradılması zəruridir. Həmin ad hoc Beynəlxalq Cinayət Tribunalında Azərbaycan Respublikasına və Azərbaycan xalqına qarşı beynəlxalq cinayətlərin törədilməsində təqsirləndirilən şəxslərin mühakimə olunması təmin edilməli, baş verən beynəlxalq cinayətlərin həm də insan hüquqlarının pozuntusu kimi qiymətləndirilməsi həyata keçirilməlidir.

Beləliklə, Ermənistanın Azərbaycana və Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi beynəlxalq cinayətlər – təcavüz, soyqırımı, müharibə cinayətləri, insanlıq əleyhinə cinayətlər, o cümlədən terrorizmə yox deməyin vaxtı artıq gəlib çatmışdır. Dünya buna son qoymalıdır. Hesab edirik ki, beynəlxalq cəmiyyət Ermənistanı beynəlxalq hüquq normalarına riayət etməklə öz qanunsuz əməllərindən əl çəkməyə ciddi təsir edəcək, bu işdə məsuliyyətli olanlar beynəlxalq müstəvidə ciddi cəzalanacaq və regionda sülhün bərqərar olmasına dəstək verəcəkdir.

İstifadə edilən mənbələr

1. Əliyev Ə.L İnsan hüquqları. Dərslik. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı", 2019, 352 s.
2. Əliyev Ə.İ. Azərbaycan beynəlxalq cinayətlər hədəfində: hüquqi təhlil. (Azərbaycan, fransız, ingilis, rus və türk dillərində). Bakı, "NURLAR" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2018, 176 s.
3. Hüseynov L.H. Beynəlxalq hüquq. Dərslik. Bakı, 2008, 240 s.
4. Pikte J. Beynəlxalq humanitar hüququn inkişafı və prinsipləri. Beyndxalq Qızıl Xaç Komitəsi. Bakı, 1999, 129 s.
5. Валеев Р.М. Контроль в современном международном праве. Казань, Издательство Центр инновационных технологий, 2001, 300 с.
6. Гроций Г. О праве войны и мира. Три книги. Кгина 2, глава II, XXII. Пер. с латин. А.Л.Саккетти. Под общ. Ред. С.Б.Крылова, Москва, 1994, 868 с.
7. Крюгер Х. Нагорно-Карабахский конфликт. Правовой анализ. Перевод с английского издания. Баку, Издательство Баки Университети, 2012, 228 с.
8. Севдималиев Р.М. Международный терроризм и политико-правовые проблемы борьбы с ним. Баку, INDIGO, 2011, 504 с.
9. Basic Facts about the United Nations. Department of Public Information United Nations. New-York, 1992, 291 p.
10. Guy S. Goodwin-Gill. The International Law of Refugee Protection. In The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. Edited by Elena Fiddian-Qasmiyeh, Gil Loescher, Katy Long, and NandoSigona. Oxford, OxfordUniversity Press, 2014, 747 p.
11. Ian Brownlie. Principles of Public International Law. Fifth Edition. Published by Oxford University Press Inc., New York, 1998, 743 p.
12. Moeddi D, Sangeeta Sh., Sandesh S. International Human Rights Law. Second edition. Oxford University Press, 2014, 630 p.
13. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı: «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2018, I cild, ümumi hissə, 752 s.; II cild, xüsusi hissə, 704 c.

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО ОБЕСПЕЧИТ СПРАВЕДЛИВОЕ
НАКАЗАНИЕ АРМЕНИИ ЗА ПРОВЕДЕНИЕ ШИРОКОЙ
МЕЖДУНАРОДНОЙ УГОЛОВНОЙ ПОЛИТИКИ**

Амир Алиев, декан юридического факультета Бакинского государственного университета, доктор юридических наук, профессор.
e-mail: al.amir.ib@mail.ru

В статье рассматривается правовое решение международных преступлений, совершенных Арменией против Азербайджанской Республики и азербайджанского народа - агрессии, геноцида, военных преступлений, преступлений против человечности, а также международной ответственности за терроризм в двух контекстах.

Во-первых, стоит упомянуть вопрос об ответственности Армении. Нарушение *jus cogens* и обычных норм международного права, невыполнение обязательств по международным соглашениям - основные условия, оправдывающие ответственность Армении как государства.

Во-вторых, следует обратить внимание на применение принципа индивидуальной ответственности за совершение международных преступлений. С этой целью, а также принимая во внимание резолюции Совета Безопасности ООН (822, 853, 874, 884), оценивающие армянскую агрессию и оккупацию территорий Азербайджанской Республики как угрозу региональному миру и безопасности, необходимо создать специальный Международный уголовный трибунал *ad hoc* в соответствии с главой VII Устава ООН. Международный уголовный трибунал *ad hoc* должен обеспечить, чтобы обвиняемые в совершении особо серьезных международных преступлений были привлечены к ответственности и чтобы международные преступления рассматривались как нарушения прав человека.

Таким образом, международное сообщество будет серьезно влиять на Армению, чтобы она отказалась от своих незаконных действий в соответствии с международным правом, виновные будут строго наказаны на международном уровне и будут поддерживать установление мира в регионе.

Ключевые слова: международная преступность, военный конфликт, агрессия, геноцид, военные преступления, преступления против человечности, терроризм, международное право, международно-правовая ответственность, права человека, международное сотрудничество.

**INTERNATIONAL LAW WILL ENSURE FAIR PUNISHMENT FOR ARMENIA
FOR PERFORMING A BROAD INTERNATIONAL CRIMINAL**

Amir Aliyev,
Dean of the Faculty of Law, Baku State University, Doctor of Law, Professor.
e-mail: al.amir.ib@mail.ru

The article considers the legal solution of the international crimes committed by Armenia against the Republic of Azerbaijan and the Azerbaijani people - aggression, genocide, war crimes, crimes against humanity, as well as international liability for terrorism in two contexts.

First, the issue of Armenia's responsibility should be mentioned. Violation of jus cogens and customary norms of international law, non-fulfillment of obligations under international agreements are the main conditions justifying the responsibility of Armenia as a state.

Second, attention should be paid to the application of the principle of individual responsibility for the commission of international crimes. To this end, as well as taking into account the UN Security Council resolutions (822, 853, 874, 884) assessing the Armenian aggression and occupation of the territories of the Republic of Azerbaijan as a threat to regional peace and security, it is necessary to establish an ad hoc International Criminal Tribunal in accordance with Chapter VII of the UN Charter. The International Criminal Tribunal ad hoc should ensure that those accused of committing particularly serious international crimes are brought to justice, and that international crimes are also assessed as human rights violations.

Thus, the international community will seriously influence Armenia to renounce its illegal actions in accordance with international law, those responsible will be severely punished at the international level and will support the establishment of peace in the region.

Key words: international crime, military conflict, aggression, genocide, war crimes, crimes against humanity, terrorism, international law, international legal responsibility, human rights, international cooperation.

ULUSLARARASI HUKUK, GENİŞ BİR ULUSLARARASI CEZA POLİTİKASI UYGULAMASI İÇİN ERMENİSTAN'A ADİL CEZA SAĞLAYACAK

Amir Aliyev,

Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı, Hukuk Doktoru, Profesör.

e-posta: al.amir.ib@mail.ru

Makale, Ermenistan'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ve Azerbaycan halkına karşı işlediği uluslararası suçların - saldırganlık, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve iki bağlamda terörizm için uluslararası sorumluluk - hukuksal çözümünü ele alıyor.

Öncelikle Ermenistan'ın sorumluluğu konusuna değinmek gerekiyor. Jus cogens'in ve uluslararası hukukun geleneksel normlarının ihlali, uluslararası anlaşmalar kapsamındaki yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, Ermenistan'ın bir devlet olarak sorumluluğunu haklı kılan temel koşullardır.

İkinci olarak, uluslararası suçların işlenmesi için bireysel sorumluluk ilkesinin uygulanmasına dikkat edilmelidir. Bu amaçla, Ermeni saldırganlığını ve Azerbaycan Cumhuriyeti topraklarını işgalini bölgesel barış ve güvenliğe tehdit olarak değerlendiren BM Güvenlik Konseyi kararlarını (822, 853, 874, 884) dikkate alarak, BM Şartı'nın VII. Bölümü uyarınca, ad hoc bir Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulması gerekmektedir. Ad hoc Uluslararası Ceza Mahkemesi, özellikle ciddi uluslararası suçlar işlemekle suçlananların adaletle teslim edilmesini ve uluslararası suçların insan hakları ihlali olarak değerlendirilmesini sağlamalıdır.

Böylelikle uluslararası toplum, Ermenistan'ı uluslararası hukuka uygun yasadışı eylemlerinden vazgeçmesi için ciddi şekilde etkileyecek, sorumlular uluslararası düzeyde ağır cezalandırılacak ve bölgede barışın tesisini destekleyecektir.

Anahtar Kelimeler: uluslararası suç, askeri çatışma, saldırganlık, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, terörizm, uluslararası hukuk, uluslararası yasal sorumluluk, insan hakları, uluslararası işbirliği.

XOCALIDAN GƏNCƏYƏDƏK...

Bəşəriyyət müstəmləkəçilik, ərazilərin işğalı və təbii sərvətlər uğrunda qanlı mübarizə tarixində doğma Vətənin yerli sakinlərinin – aborigenlərin əsrlər boyu kütləvi surətdə və amansızcasına qətlə yetirilməsinə və soyqırımı siyasətinə məruz qalmasına dair çoxsaylı faktların şahididir. Hətta bu gün demokratiyadan və insan hüquqlarından ağızdolusu danışan, “dərs verməyi” sevən bir sıra böyük dövlətlərin xalqlarının tarixi, belə utancverici səhifələrlə “zəngindir”. Dünyada hegemonluğu ələ keçirmək istəyən qüdrətli dövlətlərin iddiaları, bu gün də bitib-tükənmək bilmir. Elə buna görə də keçən əsrdə baş verən iki dünya müharibəsi bəşəriyyətə çox böyük itkilər hesabına başa gəlsə də, işğalçı ordular və onların rəhbərləri haqq-ədalət qarşısında diz çökdülər, məğlub oldular. Nəticədə, beynəlxalq miqyasda sülhü və təhlükəsizliyi qoruyub saxlamaq, beynəlxalq mübahisələrin və münaqişələrin dinc vasitələrlə və ədalətlə nizama salınmasını təmin etmək, insan hüquq və azadlıqlarını qoruya bilən və dünya dövlətlərinin iradəsini ifadə edən beynəlxalq bir təşkilatın yaradılmasına böyük zərurət yarandı. Bu məqsədlə 1945-ci il iyun ayının 26-da San-Fransiskoda Birləşmiş Millətlər Konfransının yekun iclasında yeni bir təşkilatın - Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT-nin) Nizamnaməsi təsdiq olundu və 1945-ci ilin oktyabr ayının 24-dən etibarən qüvvəyə mindi.

BMT-nin Baş Məclisi 11 dekabr 1946-cı il tarixli 96 sayılı qətnaməsində soyqırımının beynəlxalq hüquq normalarını pozduğunu, xeyirxah bəşəriyyətin ruhuna və məqsədlərinə zidd olduğunu, sivil dünyanın onu pis bir əməl kimi səciyyələndirdiyini nəzərə alaraq, belə əməllərin cinayət kimi qiymətləndirilməsini zəruri hesab etdi. Buna görə də tarixdə ilk dəfə olaraq 1948-ci ilin 9 dekabrında “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” BMT Kon-

vensiyası qəbul edildi. Bu Konvensiya 1951-ci il yanvar ayının 12-də qüvvəyə mindi.

Beynəlxalq hüquqda “genosid”, yunan dilində olan “genos” - nəsil, kök, soy mənasını verən sözlə, latın dilində “öldürürəm” mənasını verən “caedo” sözlərinin birləşməsi nəticəsində yaranan “genosid” termini – Azərbaycan dilində “soyqırımı” mənasını verməklə, ilk dəfə olaraq 1944-cü ildə yəhudi mənşəli polşalı hüquqşünas Rafael Lemkin tərəfindən, Avropa yəhudilərinin faşistlər tərəfindən milli mənsubiyyətinə görə kütləvi şəkildə, dövlət səviyyəsində, planlı surətdə məhv edilməsi siyasətini ifadə edən bir termin kimi işlədilməyə başlandı. Bu siyasətin sonrakı

mərhələlərində, ilk dəfə olaraq beynəlxalq hüquqda, insan qruplarının milli, etnik, irqi, dini mənsubiyyətinə görə kütləvi şəkildə məhv edilməsinə yönələn cinayət əməlləri “soyqırımı” hesab edildi. Nəticədə 9 dekabr 1948-ci ildə “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” BMT Konvensiyası qəbul edildi. Həmin Konvensiyanın 2-ci maddəsinin tələbinə görə milli, etnik, irqi, yaxud dini qrupun üzvlərinin öldürülməsi, onlara ağır bədən

xəsarətlərinin yetirilməsi, hər hansı qrup üçün qəsdən onun tam, yaxud qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraitinin yaradılması, bu qrupdan olan doğumun qarşısını almağa yönəldilmiş tədbirlərin görülməsi, uşaqların zorla bir insan qrupundan alınıb başqasına verilməsi kimi əməllər “soyqırımı” hesab edilir. Konvensiyanın 3-cü maddəsinin tələbinə görə soyqırımı, belə əməlləri törətməyə yönəlmiş gizli sövdələşmə, soyqırımı cinayətlərini törətməyə birbaşa və açıq təhrik, soyqırımı törətməyə yönəlmiş qəsd və soyqırımında iştirak etmək kimi əməllərin hər hansı birini törətmiş şəxslər, soyqırımı cinayətini törətmiş hesab olunur və cəzalandırılırlar.

Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra onun SSRİ tərkibinə müttəfiq respublika kimi daxil olarkən tanınmış ərazisi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvlüyünə qəbul edilərkən də eyni ilə tanındı. Bundan sonra ulu öndər Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi ilə ilk dəfə olaraq ölkəmiz, 31 may 1996-cı il tarixli qanunla BMT-nin “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” 9 dekabr 1948-ci il tarixli Konvensiyasına qoşuldu. Prezident Heydər Əliyevin 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanı ilə ölkəmizdə hər ilin 31 martı Azərbaycanlıların Soyqırımı Günü kimi qeyd edilir.

Müstəqillik illərində qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət Məcəlləsinin “Sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlər”ə görə məsuliyyət nəzərdə tutan VII bölməsinin “Sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlər” adlanan VI fəslinin 103-cü

maddəsi “soyqırımı”na, 104-cü maddəsi “Soyqırımının törədilməsinə təhrik etmə”yə görə cinayət məsuliyyəti nəzərdə tutmuşdur. Bu tərkiblər Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə ilk dəfə olaraq daxil edilsə də, milli qanunvericilikdə bu cinayətlərə görə cəzanın sonradan – 30 dekabr 1999-cu il tarixli qanunla müəyyən edilməsi cinayətkarların cəzalandırılması üçün heç bir maneə yaratmır. Beynəlxalq hüququn üstünlüyünü qəbul edən Azərbaycan Respublikasında, törədildiyi zaman cinayət sayılan əməlin milli hüquq sistemində retroaktiv tətbiq edilməsi qanuni hesab olunur. Belə ki, sülh və insanlıq əleyhinə olan cinayətlərə, soyqırımına və müharibə cinayətlərinə görə məsuliyyət nəzərdə tutan qanunun qüvvəsinin geriye şamil olunması haqqında 5 dekabr 2006-cı il tarixli Konstitusiya Qanunu bunu tamamilə mümkün hesab edir.

Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət Məcəlləsinə, soyqırımı əməllərinə görə məsuliyyət müəyyən edən cinayət hüquq-normaları - cinayət tərkibləri 30 dekabr 1999-cu il tarixli qanunla daxil edilsə də, əslində, millətimizə qarşı soyqırımı cinayətlərinin tarixi iki yüz ildən artıq bir dövrü əhatə edir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin imzaladığı “Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında” 26 mart 1998-ci il tarixli fərmanda 1905-1907, 1918-1920, 1948-1953, 1988-1994-cü illərdə azərbaycanlılara qarşı sistemli şəkildə soyqırımı cinayətlərinin törədildiyi xüsusi olaraq vurğulanmışdır. Elə buradaca xüsusi ilə qeyd edilməsi zəruridir ki, Türkmənçay və Gülistan sülh müqavilələrindən sonra İrandan və Tür-

kiyədən Azərbaycan ərazilərinə ermənilərin köçürülməsi Rusiya imperiyasının ideya rəhbərliyi ilə Azərbaycana qarşı tarixi soyqırımları başlamış və bu gün də davam etməkdədir.

Tarixən “Şərq məsələsi”nin tərkib hissəsi kimi formalaşdırılan “Erməni məsələsi”nin ideoloqları zaman-zaman milli ədavəti qızışdırmış, milli münaqişələr salmış, tarixən türklərə və digər müsəlman xalqlarına məxsus olan ərazilərin işğalı hesabına “böyük Ermənistan” yaratmaq arzusunda olmuşlar. Daşnakların bu niyyəti faşist ideologiyasına çox oxşardır. Belə ki, özlərini “ali irq” kimi təqdim edən alman faşistləri də “Generalplan Ost” planına əsasən, “aşağı irq” hesab etdikləri slavyanların yaşadıkları SSRİ-nin və Şərqi Avropanın bəzi ərazilərinin etnik təmizlənməsi və işğalı hesabına “alman xalqlarının həyatı məkanı”nı yaratmaq arzusunda olduqları kimi, erməni faşistləri də “dənizdən-dənizə böyük Ermənistan” yaratmaq arzusu ilə daim Anadolu və Azərbaycan türklərinə qarşı düşmənçilik siyasəti yeritmişlər. Bu da onların “erməni faşistləri” kimi səciyyələndirilmələrinin kifayət qədər əsaslı olduğunu təsdiq edir.

Beynəlxalq güclərin, beynəlxalq kəşfiyyatın və beynəlxalq erməni təşkilatlarının birgə səyi ilə 1988-ci ilin fevral ayından başlayaraq, vaxtilə Azərbaycan Respublikasının tərkibində fəaliyyət göstərən keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin ərazisində milli münaqişələr yenidən qızışdırıldı, Ermənistandan və Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisindən azərbaycanlılar milli, etnik və dini mənsəbiyyətinə görə qovuldu, öldürüldü və ən qəddar cinayətlərə məruz qaldı.

Etiraf edək ki, 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə törədilən Xocalı soyqırımı bütün bu cinayətlər içərisində, xüsusilə ağır ictimai təhlükəliliyi və dəhşətləri ilə erməni faşizminin iç üzünü açmaq baxımından səciyyəvidir.

Keçmiş Sovet İttifaqının Zaqafqaziyada yerləşən 4-cü ordusunun 23-cü diviziyasının 366-cı motoatıcı alayının (alay komandiri Yuri Zarviqorov olmuşdur) tərkibində milliyyətə erməni olan, yaxud erməni millətçiləri tərəfindən ələ alınmış çoxsaylı hərbi xidmət edirdi. Alayın ikinci motoatıcı təyinatının komandiri, mayor Seyran Ohanyanın özü (sonradan Ermənistanın müdafiə naziri olmuşdur), üçüncü motoatıcı təyinatının komandiri, mayor Yevgeni Nabokixin isə həyat yoldaşı milliyyətə erməni idi. Birinci təyinatın qərargah komandiri, milliyyətə erməni olan Valeri Cıtcıyan, topçu təyinatının komandiri kapitan Q.Liqodexiya idi. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ən qızğın dövründə 366-cı alayın tabe olduğu Zaqafqaziya hərbi dairəsinin komandir müavini, general-leytenant Q.Ohanovun da milliyyətə erməni olması mövqelərin real vəziyyəti haqqında tam təsəvvür yaratmağa imkan verir.

Beləliklə, o dövrün müasir sovet döyüş silahları ilə yaxşı təchiz olunmuş 366-cı motoatıcı alayın “Dağlıq Qarabağ separatçı qüvvələri”nin qərargah rəisi Arkadi Tomasyanın, müdafiə naziri Serj Sarkisyanın (Ermənistan Respublikasının prezidenti olmuşdur), həmin vaxt Xankəndi şəhər daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Armo Abramyanın, Əsgəran rayon daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Mavrik Qukasyanın, onun müavini Şaqen Barseqyanın, Dağlıq Qarabağda erməni

xalq cəbhəsinin sədri olmuş Vitali Balasan-yanın, Xankəndində yerləşən həbsxananın rəisi Serjik Koçaryanın və digərlərinin iştirak etdikləri hərbi qüvvələr, Ermənistanın keçmiş rəhbəri Robert Koçaryanın və digər erməni liderlərinin təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə Xocalı şəhərində azərbaycanlılara və ahıska türklərinə qarşı soyqırım cinayəti həyata keçirdilər. Belə ki, 1992-ci il fevral ayının 25-dən 26-na keçən gecə separatçı erməni hərbi birləşmələri 366-cı alayın şəxsi heyəti ilə birlikdə Xocalı şəhərinin dinc əhalisinə qarşı silahlı hücumu keçdi. Yeddi min nəfər əhalisi olan bu şəhər yerlə-yeksan edildi. Şəhərin əhalisi yalnız azərbaycanlı, türk və müsəlman olması əlamətlərinə görə kütləvi surətdə qətlə yetirildi. Müharibə qanunları tamamilə pozularaq dinc əhaliyə – qocalara, qadınlara, uşaqlara, xəstələrə qarşı ən amansız üsullarından istifadə edildi.

Nəticədə Xocalı əhalisinin 5379 nəfəri deportasiyaya məruz qalmış, 613 nəfər, o cümlədən onlardan 106 nəfər qadın, 63 nəfər uşaq və 70 nəfər qoca xüsusi qəddarlıqla qətlə yetirilmiş, 8 ailənin həyatına tamamilə son qoyulmuş, 27 ailənin yalnız bir üzvü qalmış, 239 ailənin başçısı məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq valideynlərdən birini itirmiş, 487 nəfər ağır yaralanmış, 1275 nəfər əsir götürülmüş, o cümlədən onlardan 150 nəfərin taleyi haqqında indiyə qədər heç bir məlumat yoxdur. Bunlardan 68 nəfəri qadın və 26 nəfəri uşaq olmuşdur. 1 aprel 1992-ci il tarixli vəziyyətə görə Xocalı hadisəsi nəticəsində Azərbaycan dövlətinə və xalqına 5 milyard rubl dəyərində maddi ziyan vurulmuşdur.

Qətləli zamanı beynəlxalq hüquq nor-

maları kobud formada pozularaq girovlar əzizlərinin gözü qarşısında güllələnmiş, hamilə qadınların qarınları yarılaraq bətnində olan azərbaycanlı uşaqlar süngüyə keçirilmiş, başlarının dərisi soyulmuş, müxtəlif əzaları kəsilmiş, körpələrin və yaşlıların gözləri çıxarılmış, diri-diri torpağa basdırılmış, əhalinin bir qismi ac-susuz və yaralı vəziyyətlərdə soyuqda saxlanılmış və onlara insanlığa yaraşmayan işgəncələr verilmişdir. Azərbaycanlı döyüşçülər erməni qəbirləri üzərində “qurban” kəsilmiş, alçaldılmış və təhqir edilmişlər. Girov götürülmüş əsirlərə qarşı da ən qəddar işgəncələr verilmişdir. Xocalıda azərbaycanlılara qarşı törədilmiş əməllərdə sülh və insanlıq əleyhinə olan və müharibə cinayətlərinin – Azərbaycan Respublikası CM-in 103 (soyqırımı), 104 (soyqırımının törədilməsinə təhrik etmə), 105 (əhalini məhv etmə), 107 (əhalini deportasiya etmə və məcburi köçürmə), 112 (beynəlxalq hüquq normalarına zidd azadlıqdan məhrum etmə), 113 (işgəncə), 115 (müharibə qanunlarını və ədaləti pozma), 116 (silahlı münaqişə zamanı beynəlxalq humanitar hüququ pozma), 117 (silahlı münaqişə zamanı cinayətkar əmr vermə), 118 (hərbi soyğunçuluq) və başqa maddələrində nəzərdə tutulan ağır cinayət əməllərinin tərkibi vardır.

Ötən dövr ərzində aparılan gərgin və böyük zəhmət tələb edən istintaq və əməliyyat-axtarış tədbirləri nəticəsində Xocalı şəhərində azərbaycanlılara qarşı törədilən soyqırımı cinayətlərinin – bəşəriyyətə qarşı ən ağır cinayət əməllərinin törədilməsi, bu sətirlərin müəllifinin də tərkibinə daxil olduğu Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputat-istintaq komissiyasının, Azərbaycan Res-

publikası Baş Prokurorluğunun xüsusi istintaq qrupunun topladığı çoxsaylı materiallarla – ifadələrlə və üzləşmələrlə, sənədlərlə, maddi sübutlarla, videoçəkilişlərlə, məhkəmə ekspertizasının rəyləri ilə mübahisəsiz qaydada və tamamilə sübuta yetirilmişdir. Buna görə də respublikanın prokurorluq orqanları cinayəti törətmiş bütün şəxslərin müvafiq qaydada Azərbaycan Respublikası CM-nin 103, 104, 105, 107, 112, 113, 115, 116, 117, 118-ci və digər maddələri ilə təqsirləndirilən şəxs kimi cəlb edilmələri haqqında qərar çıxarmışdır. Onların törətdikləri əməllərin xüsusilə ağır ictimai təhlükəliliyi və qaçıb gizləndikləri nəzərə alınaraq, haqlarında məhkəmənin qərarı ilə həbs-qətimkan tədbiri seçilmiş və beynəlxalq axtarış elan edilmişdir. Sülh və insanlıq əleyhinə və müharibə cinayətləri törətdiklərinə görə haqlarında həbsli axtarış elan edilmiş həmin şəxslər barəsində toplanmış sənədlər beynəlxalq axtarışın həyata keçirilməsi üçün İnterpolun Azərbaycandakı milli bürosuna tapşırılmışdır.

Böyük təəssüf hissi ilə qeyd edilməlidir ki, erməni canilərinin, faşistlərinin beynəlxalq havadarlarının səyi ilə həmin şəxslərin tutulması indiyə kimi nəinki təmin edilməmiş, hətta bundan istifadə edən erməni faşist liderləri, müasir Ermənistan Respublikasında və tanınmamış Dağlıq Qarabağ respublikasının hərbi siyasi rəhbərliyində təmsil olunaraq, öz cinayət əməllərini bu gün də davam etdirməkdədir. Halbuki Azərbaycan Respublikasının da qoşulduğu BMT-nin “Genosid cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında” 9 dekabr 1948-ci il Konvensiyasının 6-cı maddəsi, Azərbaycan Respublikasının Cinayət və Cinayət-Proses-

sual Məcəllələri, Xocalıda soyqırımı kimi ağır cinayətləri törətməkdə ittiham olunan həmin canilərin cinayət işlərinə Azərbaycan Respublikasının milli məhkəmələrində, yaxud yurisdiksiyası tanınmış Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində baxılmasını, təqsirli şəxslərin layiqincə cəzalandırılması üçün bütün qanuni tədbirlərin görülməsini tələb edir və buna hüquqi baxımdan tam əsas verir.

Bəzi Azərbaycan vətəndaşları haqlı olaraq Xocalı soyqırımına görə ittiham olunan cinayətkarların Haaqa Tribunalında – Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsində cəzalandırılmaları barədə tez-tez əsaslı bəyanatlar səsləndirir və təkliflər irəli sürürlər. Millətimizə qarşı belə qəddar cinayətləri törətmiş erməni faşistlərinin, onların himayədarlarının qanun qarşısında nəhayət ki, cavab verməli olmalarına dair belə iddialar tamamilə haqlıdır. Bu baxımdan beynəlxalq hüquqda Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutu məsələsinə müəyyən aydınlıq gətirilməsinə zərurət vardır.

BMT Nizamnaməsinin 92-ci maddəsinə əsasən Beynəlxalq Məhkəmə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının əsas məhkəmə orqanı hesab olunur. Baş Məclis və ya Təhlükəsizlik Şurası Beynəlxalq Məhkəmədən istənilən hüquqi məsələ üzrə məsləhət xarakterli rəy verməyi xahiş edə bilər. Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin Nizamnaməsinin 1-ci maddəsinə görə BMT-nin əsas məhkəmə orqanı kimi yaradılan Beynəlxalq Məhkəmə öz Nizamnaməsinin müddəalarına müvafiq təşkil olunur və fəaliyyət göstərir. O öz funksiyasını həyata keçirmək üçün prosedur qaydalar müəyyən etmək səlahiyyətlərinə malikdir. Məhkəmənin yurisdiksiyasına dövlətlərin

ona təqdim etdikləri bütün işlər aiddir, o cümlədən BMT Nizamnaməsində və Konvensiyalarda xüsusi olaraq göstərilmiş bütün məsələlər üzrə işlərə baxmaq səlahiyyətinə malikdir. Bütün bunlara baxmayaraq, Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsi Nizamnaməsinin 34-cü maddəsinin tələbinə görə “yalnız dövlətlər Məhkəmənin baxdığı işlərdə tərəf ola bilərlər prinsipi” birmənalı şəkildə təsdiq edir ki, bu məhkəmə ayrı-ayrı fiziki şəxslərin törətdikləri cinayət əməllərinə baxmaq statuta malik deyildir. Lakin bütün bunlar o demək deyildir ki, soyqırımı və digər bu kimi ağır cinayətlər törədən erməni faşistləri cəzasız qalmalıdır.

Tarixə ekskurs edək. Başər tarixinin ən qəddar müharibələrindən olan II Dünya müharibəsindən sonra bəşəriyyət əleyhinə törədilmiş ən ağır cinayətlərə görə Nürnberq beynəlxalq tribunalı 8 avqust 1945-ci ildə SSRİ, ABŞ, Böyük Britaniya və Fransa hökumətləri arasında Avropa ölkələrində əsas hərbi cinayətkarların tribunala verilməsi və cəzalandırılması haqqında bağlanmış dövlətlərarası saziş əsasında, Tokio tribunalı isə 19 yanvar 1946-cı ildə müttəfiq dövlətlərin baş komandanlarının birgə iclasında təsis edilmişdir. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin yaradılması üzrə BMT-nin himayəsi ilə səlahiyyətli nümayəndələrin diplomatik konfransı İtaliyanın paytaxtı Roma şəhərində 15 iyun – 17 iyul 1998-ci il tarixlərində Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunu təsdiq etmişdir. Bu məhkəmə beynəlxalq birliyi narahat edən ən ciddi cinayətlərə görə məsuliyyət daşıyan şəxslərə münasibətdə yurisdiksiyasını həyata keçirməyə səlahiyyətli olan daimi bir orqan kimi

yaradılmışdır. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunun 5-ci və 6-cı maddələrinə əsasən bu məhkəmə genosid cinayətlərini icraata qəbul etmək və mahiyyəti üzrə ona baxmaq səlahiyyətinə malikdir. Bütün bunlarla yanaşı, Roma statutunun “Ratione temporis yurisdiksiyası”na (11-ci maddə) görə, məhkəmə yalnız status qüvvəyə mindiyi tarixdən sonra, yəni, 17 iyun 1998-ci ildən sonra törədilmiş cinayətlərə münasibətdə müvafiq yurisdiksiyaya malikdir. Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Roma statutunun 5-ci maddəsinin tələbinə əsasən, bu məhkəmənin yurisdiksiyası yalnız Roma statutunun iştirakçısı olan dövlətlərə şamil edilə bilər. Həqiqətən tribunaldakı isə məsələyə o vaxt baxıla bilər ki, həmin cinayətlər Roma statutunu ratifikasiya etmiş dövlətin ərazisində və Roma statutunu ratifikasiya etmiş dövlətin vətəndaşı tərəfindən törədilmiş olsun. BMT Nizamnaməsinin VII fəslində göstəriləni kimi Təhlükəsizlik Şurası hər bir halda sülhə təhlükənin yaranması, sülhün pozulmasının və ya təcavüz aktının olmasını müəyyən edir,... beynəlxalq sülhün və təhlükəsizliyin qorunub saxlanılması məqsədi ilə Nizamnamənin 41-ci və 42-ci maddələrinə uyğun olaraq, müvafiq tədbirlər görülməsi barədə qərar qəbul etmək səlahiyyətlərindən istifadə edir.

Bəhram ZAHİDOV,
Azərbaycan Respublikası Müdafiə Sə-
nayesi Nazirliyi, Milli Aerokosmik
Agentliyinin baş hüquq məsləhətçisi,
hüquq elmləri doktoru, professor.

URL: www.xalqqazeti.com

MÜASİR AZƏRBAYCAN PARLAMENTİNİN BANISI

Azərbaycanın çağdaş tarixini Ulu Öndər Heydər Əliyevin fəaliyyətindən kənar təsəvvür etməyin mümkünsüzlüyü ictimai fikirdə birmənalı şəkildə qəbul edilən real həyat həqiqətidir. Bu həqiqət nəinki Azərbaycanın müasir mövcudluğunda, həm də ona aparan yollarda qarşıya çıxan saysız-hesabsız maneələrin aradan qaldırılmasında Heydər Əliyevin nümayiş etdirdiyi uzaqgörənlikdə, iradə və qətiyyətdə, müdriklik və dərin zəkada təzahür edir.

Həç kimdə şübhə yoxdur ki, Heydər Əliyevə məxsus dahilik keyfiyyətləri olmasaydı, həmin maneələr aradan qalxmaz və həmin maneələr aradan qalxmasa isə həyatımızın indiki gerçəkliyi olmazdı. Milli tariximizin Heydər Əliyev dövrü Azərbaycanın inkişafında keyfiyyətə yeni bir eranın başlanğıcı kimi dəyərləndirilir. Dövlətçiliyimizin ən ağır günlərində, mürəkkəb siyasi şəraitdə xalqımızın böyük oğlunun göstərdiyi qətiyyət və iradə onun sonsuz vətən sevgisinin parlaq nümunəsidir. Heydər Əliyev irsi xalqımızın dövlətçilik və azərbaycançılıq şüurunun, ictimai-siyasi fikrin ən ümdə keyfiyyətlərini özündə ehtiva edir. Onun müasir dövlətçilik konsepsiyası tarixi ənənələri və bəşəri dəyərləri birləşdirən yeni inkişaf modeli kimi bugünkü Azərbaycanın simasında öz əksini tapmışdır.

Heydər Əliyev uzaqgörən siyasətçi olduğunu hələ ölkəyə rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə sübut etmişdir. Həmin illərdə Azərbaycanda dövlət quruculuğunda, iqtisadiyyatın, elmin, mədəniyyətin, bir sözlə, həyatın müxtəlif sahələrində böyük nailiyyətlər qazanıldı. Məhz bu dövrdə milli və mənəvi dəyərlərin qorunmasında, o cümlədən parlamentarizm ənənələrinin inkişafı istiqamətində əməli addımlar atıldı, məqsədyönlü siyasət sayəsində xalqın milli oyanışı üçün əlverişli şərait formalaşdı.

Bu dövrdə Azərbaycan parlamenti Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikada aparılan quruculuq işlərinin hüquqi bazasının yaradılmasında mühüm rol oynadı. Ulu Öndər parlamentin cəmiyyətin həyatındakı rolunu yaxşı bilir, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin deputatı və ölkə rəhbəri kimi ali qanunvericilik orqanı ilə sıx əlaqədə fəaliyyət göstərirdi. O, parlamentdə bu dövrü əhatə edən beşillik proqramların təsdiq olunmasında və hər il respublika büdcəsinin qəbulunda yaxından iştirak edir, parlamentarizm ənənələrinin bərpası və inkişafı üçün əlindən gələni əsirgəmir, bu məsələ ilə bağlı tövsiyələrini verirdi. Heydər Əliyev Azərbaycan SSR Ali Sovetinin və SSRİ Ali Sovetinin tribunalarından müdrikliklə istifadə edir, deputat qrupunun Moskvadakı fəaliyyətini Azərbaycanın mənafeyi baxımından məharətlə istiqamətləndirirdi.

Bu siyasətin məntiqi nəticəsi kimi kommunist ideologiyasının tüğyan etdiyi bir vaxtda Heydər Əliyev Azərbaycana demokratik və azad düşüncə tərzini, milli özünüdərk duyğusunu gətirdi. O dövrdə keçmiş İttifaqın aparıcı təhsil ocaqlarında gənclərimiz lazımi ixtisaslara yiyələndilər, milli kadr korpusu formalaşdı. Həmin illərdə, sonralar SSRİ rəhbərliyində təmsil olunduğu vaxtlarda Heydər Əliyev Azərbaycanı yüksəkliklərə qaldırmaqla özü də dünyanın görkəmli siyasi və dövlət xadimlərindən birinə çevrildi. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tariximizin bu dövrünü belə şərh edir: "O illərdə Heydər Əliyev idarəetmə fəlsəfəsinin başlıca ideya istiqamətini milli özünüdərk güclənməsinə imkan verən sürətli inkişaf strategiyası təşkil etmişdir".

Ötən əsrin 80-ci illərinin sonunda isə SSRİ adlı böyük bir məkanda baş verən ictimai-siyasi proseslər və xalqımızın azadlıq mücadiləsi nəticəsində Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdi. Lakin çoxsaylı problemlərlə üzləşmiş Azərbaycan XX əsrin əvvəllərində mövcud olmuş Xalq Cümhuriyyətinin aqibətini yaşamağa çox yaxın idi. Bütün çətinliklərə rəğmən xalqımızın xoşbəxtliyi onda idi ki, bu dövrdə onun Heydər Əliyev kimi milli lideri var idi.

Ulu Öndər çağdaş Azərbaycan dövlətinin qurucusu olmaqla yanaşı, həm də haqlı olaraq müasir Azərbaycan parlamentinin banisi sayılır. Sovet dövründə Azərbaycanda parlamentin qəbul etdiyi qanunlar kommunist partiyasının ideoloji məqsədlərinə xidmət edirdi. Buna baxmayaraq, Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etdiyi ilk dövrdə hakimiyyət orqanlarının, o cümlədən parlamentin işini xalqın iqtisadi, mədəni tərəqqisinə, milli dirçəliş siyasətinin reallaşmasına yönəldə bildi.

Əslində Heydər Əliyevin 30 ildən artıq siyasi hakimiyyət dövrü tariximizin ən parlaq səhifəsini, ölkənin inkişaf mərhələsini təşkil edir. Azərbaycanda müstəqil dövlət təsisatlarının yaradılması, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması və yeni iqtisadi kursun müəyyənləşməsi məhz Ulu Öndərin şərəfli adı ilə bağlıdır. Bu baxımdan Heydər Əliyevin 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycanın Ali Sovetinə sədr seçilməsi ölkənin ən yeni tarixinə Milli Qurtuluş Günü kimi daxil oldu.

Bu dövrdə öz dövlət müstəqilliyini yeni elan etmiş Azərbaycanın qarşısında mühüm tarixi vəzifələr dururdu. Təəssüf ki, o dövrlük iqtidar baş verən proseslərdən düzgün nəticə çıxara bilmədi. Torpaqlarımız Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. Dağlıq Qarabağ məsələsi erməni ideoloqları tərəfindən süni şəkildə şişirdilərək beynəlxalq

arenaya çıxarıldı. AXC-Müsavat cütliüyünün birillik hakimiyyəti dövründə ölkə anarxiyaya sürüklənir, ekstremist meyillər getdikcə güclənirdi. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi kimi real təhlükənin bir addımlığında idi.

Belə bir vaxtda Heydər Əliyevin ölkə parlamentinə sədr seçilməsi – onun siyasi hakimiyyətə yenidən qayıdışı xalqda gələcəyə ümid yaradtdı. Sonrakı proseslər göstərdi ki, bu qayıdış müstəqillik tariximizdə keyfiyyətə yeni siyasi bir eranın başlanğıcı idi.

Heydər Əliyev müdrik dövlət xadimi kimi parlamentin milli dövlətçilik sistemində yerini və rolunu lazımınca dəyərləndirir, ölkə qarşısında duran məsələlərin həllində qanunverici orqanın imkanlarından maksimum yararlanmaq nümunəsi göstərirdi.

Ali Sovetin Sədri kimi Ulu Öndər ilk gündən parlamentarizm ənənələrinə sadıq qalaraq aşkarlıq prinsipinə üstünlük verdi. Milli Məclisin iclasları, mətbuat konfransları, respublika əhəmiyyətli müşavirələr birbaşa yayımla televiziya ekranlarına verildi. Ölkədəki vəziyyət olduğu kimi xalqa çatdırıldı. İctimai-siyasi həyatdakı gərginliyin aradan qaldırılması üçün lazımi tədbirlər görülməyə başlandı. Ulu Öndər parlamentarizm ənənələrinin inkişafına müstəqilliyimizin qorunub saxlanması, daha da möhkəmlənməsi prizmasından yanaşı, bu sahəni dövlətçilik məfkurəsinin tərkib hissəsi hesab edirdi.

Heydər Əliyevin 1993-cü il iyunun 15-dən oktyabrın 10-dək Ali Sovetə rəhbərlik etdiyi dövrdə parlamentarizm ənənələri yeni nəfəs, yeni qüvvə aldı. Ordu quruculuğu sahəsində mühüm qərarlar qəbul edildi. "Şəhid adının əbədləşdirilməsi və şəhid ailəsinə edilən güzəştlər haqqında" Qanun qəbul olundu. Konstitusiyada və müxtəlif hüquqi sənədlərdə dəyişikliklər edildi. Ümumiyyətlə, bu dövrdə 120-dən artıq qanun və qərar qəbul olundu. Bütün ölkə əhalisini narahat edən

məsələlərin parlamentdə ilk növbədə müzakirə edilməsi adi hala çevrildi.

Heydər Əliyev bu dövrdə əhalinin döyüş ruhunu qaldırmaq, müharibə dövrünə uyğun təbliğat aparmaq, qanunsuz silahlı dəstələri zərərsizləşdirmək üçün lazımı tədbirlər görür, ölkədəki vəziyyət barədə fikirlərini tez-tez xalqla bölüşürdü. O, parlamentin sədri kimi Azərbaycanın strateji maraqları əsasında ölkənin yeni xarici siyasət konsepsiyasını, onun beynəlxalq münasibətlər sistemində yerini müəyyənləşdirdi. İlk növbədə AXC hakimiyyətinin bu sahədə buraxdığı kobud səhvlər qısa vaxtda aradan qaldırıldı. Ali Sovetin Sədri mədəniyyətin, elmin və təhsilin inkişafına da böyük diqqət yetirir, alimlərlə, gənclərlə görüşlər keçirir, onlarla ölkənin gələcəyi barədə fikir mübadiləsi aparırdı.

Cəmi 4 ay Ali Sovetin Sədri vəzifəsində çalışsa da, Ulu Öndər bu qısa müddətdə parlamentin ruhunu kökündən dəyişdi, Milli Məclisə siyasi mədəniyyət gətirdi. Onun iclası aparmaq tərz, fikirlərini dəqiq əsaslandırması, çıxışların məğzini tutmaq bacarığı, qiymətli fikirləri ümumiləşdirmək qabiliyyəti özlüyündə parlamentin üzvləri üçün yeni bir nümunə, əsl parlamentarizm məktəbi idi.

Heydər Əliyev prezident seçildikdən sonra da parlamentlə sıx əlaqə saxlamış, yüksək səviyyəli prezident-parlament münasibətlərinin dövlətçiliyimizin daha da möhkəmlənməsinə, xalqın rifah halının yaxşılaşmasına xidmət etməsi üçün səylərini əsirgəməmişdir. Onun əsasını qoyduğu inkişaf strategiyası və onun milli məfkurəsi tezliklə Azərbaycanı davamlı inkişaf yoluna çıxartdı. Ulu Öndərin ölkə iqtisadiyyatında köklü dəyişikliyə gətirib çıxaran və müstəqil dövlətimizə beynəlxalq nüfuz qazandıran yeni neft strategiyasının həyata keçirilməsi nəticəsində 1994-cü ildə dünyanın iri neft şirkətləri ilə "Əsrin müqaviləsi" adlandırılan ilk neft müqaviləsi imzalandı.

Bu dövrdə müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası qəbul edildi, ölkəmiz Avropa Şurası kimi mötəbər beynəlxalq qurumların tamhüquqlu üzvü oldu. Müstəqil Azərbaycanın birinci çağırış Milli Məclisinə seçkilər keçirildi, bələdiyyə institutu yaradıldı, həyatın bütün sahələrində köklü islahatlar aparıldı. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə parlamentdə ilk kövrək addımlarını atmaqda olan müstəqil dövlətimiz üçün həyati əhəmiyyətli qanunlar qəbul olundu. Azərbaycanın təşəbbüsü və fəal iştirakı ilə bütöv bir regionun iqtisadi simasını dəyişə biləcək Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum kimi neft və qaz kəmərlərinin çəkilişinə başlandı.

Bu bir həqiqətdir ki, müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyasının qəbul olunması və müstəqillik tariximizdə ilk parlament seçkiləri keçirilməsi ilə Azərbaycanın tarixi inkişafının yeni bir mərhələsi başlandı. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi komissiya tərəfindən hazırlanan və ümumxalq müzakirəsinə çıxarılan Konstitusiya layihəsi həmin il, yəni 1995-ci ilin noyabrın 12-də keçirilən referendumda - ümumxalq səsverməsində qəbul edilmişdir.

Bu mühüm tarixi əhəmiyyətə malik sənəd ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına lazımı təminatlar yaratmaqla hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğunun möhkəm təməlini təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında yüz illər boyu bəşəriyyətin əldə etdiyi mütərəqqi dəyərlər, fundamental hüquq və azadlıqlar öz əksini tapmışdır.

Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə islahatların hüquqi bazasının yaradılması, insan hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində mühüm sənədlər qəbul edilmiş, ölkəmiz müxtəlif beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuş, qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətlərinin qarşılıqlı

fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədi ilə xeyli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər sırasında Heydər Əliyevin 21 fevral 1996-cı il tarixli sərəncamı ilə yaradılmış Hüquq İslahatları Komissiyasını xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bu komissiya xalqımızın dövlətçilik tarixində yaratdığı ənənələri qorumaqla inkişaf etmiş dövlətlərin hüquq islahatları ilə bağlı təcrübəsindən də bəhrələnmişdir. Komissiyanın 4 may 1996-cı ildə keçirilmiş iclasında Ümum-milli Liderimiz Heydər Əliyev demişdir:

"Müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasının həyata keçirilməsi prosesi hər birimizin əsas vəzifələrindən biridir. Bu baxımdan məhkəmə, hüquq-mühafizə orqanlarının islahatı ilə əlaqədar qanunların hazırlanması, qəbul olunması çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İndi qarşımızda Konstitusiyaya əsasən qanunların qəbul olunması kimi çox böyük vəzifələr var. Hər sahədə qanunlar qəbul edilməlidir. İndi mən vaxt deyə bilmərəm, - bir il, iki il, - hər halda müəyyən bir zaman ərzində nail olmalıyıq ki, bütün sahələr üzrə müstəqil Azərbaycan dövlətinin qanunları olsun".

Heydər Əliyevin Hüquq İslahatları Komissiyasındakı bu nitqi ölkəmizdə qanunvericilik sahəsində həyata keçirilən böyük işlərin proqram sənədi kimi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Hüquq islahatları sahəsində çox əhəmiyyətli sənədlərdən biri də Ulu Öndərin 1996-cı il iyunun

8-də imzaladığı "Avropa Şurası və Azərbaycan Respublikası arasında əməkdaşlıq proqramının həyata keçirilməsi haqqında" sərəncamıdır. Bu sənədə əsasən beynəlxalq standartlara uyğun "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında", "Məhkəmələr və hakimlər haqqında", "Prokurorluq haqqında" qanun və digər hüquqi sənədlərin layihələri Milli Məclisdə müzakirə edilərək müvafiq qaydada qəbul olunmuşdur.

Milli Məclisin bu günə qədər qəbul etdiyi hüquqi sənədlərin böyük bir hissəsi Heydər Əliyev tərəfindən parlamentin müzakirəsinə verilmiş qanun layihələri, konvensiyalar və sazişlərdir. Respublika parlamenti son illər ərzində bu istiqamətdə, yəni hüquq islahatları sahəsində xeyli tarixi sənədlər qəbul etmişdir. Qəbul olunan bu hüquqi sənədlər demokratik, dünyəvi dövlətin və vətəndaş cəmiyyətinin, bazar iqtisadiyyatının hüquqi bazasının yaradılmasında mühüm rol oynadı.

1998-ci ildə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Şərq aləmində ilk demokratik respublika quran Azərbaycan ilk dəfə olaraq ölüm cəzasını ləğv etdi. Bu, insan hüquq və azadlıqlarına dövlət səviyyəsində göstərilən diqqətin bariz nümunəsi idi.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Milli Məclisdə ölkəmizin Avropa xalqları ailəsi ilə inteqrasiyasını gücləndirən normativ sənədlər də qəbul olunmuşdur. Parlament bu sahədə "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında" Konvensiyanı, "İşgəncələrin və qeyri-insani və ya insan ləyaqətini alçaldan rəftarın və ya cəzanın qarşısının alınması haqqında" Avropa Konvensiyasını, "Yerli özünüidarəetmə haqqında" Avropa Xartiyasını təsdiq edən sənədləri, "Vətəndaşlıq haqqında", "Sərbəst toplaşmaq azadlığı haqqında", "Dini etiqad azadlığı haqqında" qanunları qəbul etmişdir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın Avropa Şurasına tamhüquqlu üzv qəbul olunması hüquq islahatları baxımından ölkəmizin qarşısında mühüm öhdəlik və vəzifələr qoymuşdu. Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi sahəsində ölkəmizdə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmiş, prezidentimizin təşəbbüsü ilə Milli Məclisdə dövlət qulluğunu tənzimləyən bir sıra qanunvericilik aktları da qəbul edilmişdir.

Hüquq islahatları sahəsində Milli Məclis Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bir neçə konstitusiya qanunu da qəbul etmişdir. Bunlar "Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında", "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında", "Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən etimad məsələsinin həll edilməsi hüququnun əlavə təminatları haqqında" konstitusiya qanunlarından ibarətdir. Bütün bu sənədlər ölkəmizdə insan hüquq və azadlıqlarının qorunmasına necə böyük əhəmiyyət verildiyinin əyani təsdiqidir.

Heydər Əliyev dövlət müstəqilliyinin onuncu ildönümünə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə ölkəmizdə aparılan hüquq islahatları haqqında demişdir:

"Hər bir qanunun arxasında Azərbaycanda dövlət quruculuğunu təmin etmək, iqtisadi islahatları həyata keçirmək, siyasi islahatları həyata keçirmək, sosial islahatları həyata keçirmək məsələləri durur. Azərbaycanı keçmiş sosialist ictimai-siyasi, iqtisadi sisteminə yeni sistemə keçirmək prosesini biz bu illərdə apardıq və buna da nail olmuşuq. Məhz bunların nəticəsində indi Azərbaycanda demokratik, hüquqi dövlət öz fəaliyyətini uğurla həyata keçirir. Azərbaycan xalqını bunların nəticəsində öz müstəqil ölkəsində tam azadlığa çıxardır".

Bu dövrdə siyasi islahatlar cəsarətlə davam etdirilirdi. 2002-ci ilin avqustunda keçirilən referendumda parlamentə seçkiləri daha da demokratikləşdirmə məqsədi ilə seçkilərin birmandatlı dairələr üzrə aparılması qaydası müəyyən edildi. Milli Məclisin səlahiyyətləri dəqiqləşdirilərək ona insan hüquqları üzrə müvəkkilin (ombudsmanın) seçil-

məsi, Apelyasiya Məhkəməsinə hakimlərin təyin olunması hüququ verildi.

Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Milli Məclisin qəbul etdiyi qanunvericilik aktları, o cümlədən Mülki Məcəllə, Mülki-Prosessual Məcəllə, İnzibati Xətalər Məcəlləsi, Cinayət Məcəlləsi, Cinayət-Prosessual Məcəllə, Cəzaların İcrası Məcəlləsi, "Torpaq islahatı haqqında", "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında", "Məhkəmələr və hakimlər haqqında", "Prokurorluq haqqında", "Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında" və digər qanunlar Azərbaycanın demokratik yolla ardıcıl inkişafı üçün bütün hüquqi təminatları yaratmışdır.

Bunlar bir tərəfdən Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğunun təmin edilməsi, çoxpartiyalılığa, müxtəlif siyasi cərəyanların ideyalarının azad ifadə olunmasına əsaslanan siyasi sistemin yaradılması, insan və vətəndaş hüquqlarının qorunmasına qulluq edən təsisatların formalaşması, digər tərəfdən isə, ölkəmizdə azad rəqabətə, inkişaf etmiş mülki dövryyəyə, müasir bazar münasibətlərinə əsaslanan iqtisadiyyatın qurulması məqsədini güdən qanunvericilik tədbirlərini əhatə etmişdir.

Beləliklə, Ulu Öndər hüquqi dövlət quruculuğu prosesində parlamentlə sıx əlaqə şəraitində böyük uğurlara nail oldu. Statistika müraciət etsək, görərik ki, 1993-cü il oktyabrın 10-dan 2002-ci il dekabrın 30-dək Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş 1715 qanun və qərardan 975-i Prezident Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə qəbul edilmişdir.

Ulu Öndərin əsasını qoyduğu milli inkişaf strategiyası bu gün ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Sınaqlardan ləyaqətlə çıxmış ölkəmizin iqtisadi inkişaf modeli hazırda bütün dünyada təqdir olunur. Prezident İlham Əliyevin müəyyənləşdirdiyi yeni inkişaf konsepsiyası ölkəmizin

qarşısında böyük perspektivlər açır. Keyfiyyətə yeni mərhələdə ölkə Prezidenti vətəndaş cəmiyyətinin yaradılmasını, demokratikləşmə prosesinin möhkəmlənməsini Azərbaycanın hərtərəfli inkişafı üçün başlıca şərt hesab edərək demişdir: "Siyasi və iqtisadi islahatların davam etdirilməsi zamanın tələbidir. Əgər biz doğrudan da müasir, güclü ölkə yaratmaq istəyiriksə, bunu etməliyik. Bu işdə həm dövlətin üzərinə böyük vəzifələr düşür, eyni zamanda Milli Məclisin üzərinə də böyük məsuliyyət düşür. Biz birlikdə buna nail olmalıyıq".

Siyasi sistemin dünya standartları səviyyəsinə yüksəlməsi ölkənin iqtisadi qüdrətinin artması və demokratik proseslərin dərinləşməsi məqsədilə yeni qanunların qəbulu və qüvvədə olan aktların təkmilləşdirilməsi həmişə Milli Məclisin diqqət mərkəzində olmuşdur. Parlamentin ictimai-siyasi həyatda baş vermiş köklü dəyişiklikləri nəzərə alaraq 2009-cu və 2016-cı illərdə Konstitusiya islahatları ilə bağlı referendum keçirilməsi barədə qərarları bunun bariz nümunəsidir.

Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə 2009-cu ildə keçirilən referendumla Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi konstitusional səviyyədə dövlətin ali məqsədi kimi tanındı. Bu referendumla həmçinin Ali Məhkəmənin qərarlarının dərc edilməsi məcburiyyəti gətirildi, uşaq hüquqlarının müdafiəsi və ətraf mühitin mühafizəsi gücləndirildi, Azərbaycan Respublikasının seçki hüququ olan 40 min vətəndaşına qanunvericilik təşəbbüsü hüququ verildi və insan hüquq və azadlıqlarının, ədalət mühakiməsinin müstəqilliyi və şəffaflığının yüksəldilməsi üçün digər əlavə və dəyişikliklər edildi.

26 sentyabr 2016-cı ildə keçirilmiş digər referendumla da Konstitusiyamıza insan hüquq və azadlıqları, xüsusilə seçki və ədalətli mühakimə hüquqlarının genişləndirilməsi,

sosial, iqtisadi təhlükəsizliyin gücləndirilməsi ilə bağlı əlavə və dəyişikliklər edilmiş oldu. Beləliklə, dövlət başçısı tərəfindən təşəbbüs edilən iki referendum da xalq tərəfindən müsbət qarşılandı və nəticədə insan hüquq və azadlıqlarına daha ali səviyyədə təminat verən, şəffaf cəmiyyət və dövlət aparatının ən qabaqcıl beynəlxalq standartlarda qurulmasını asanlaşdıran Konstitusiya və hüquq sistemi formalaşdırılmış oldu.

Hazırda müstəqil Azərbaycanın bütün sahələr üzrə qanunvericilik bazası mövcuddur. Qəbul olunmuş Konstitusiya qanunları, məcəllələr, qanunlar, təsdiq edilmiş konvensiyalar, sazişlər cəmiyyət və dövlət həyatında yaranan münasibətləri tənzimləməyə xidmət edir. Qanunvericilik fəaliyyətində bəşəri dəyərlər milli dəyərlərimizlə üzvi surətdə əlaqələndirilir.

Ötən illərdə Milli Məclis parlamentarizm ənənələrini inkişaf etdirərək qanunvericilik sistemini daha da təkmilləşdirmək istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyət göstərmişdir. Parlamentdə qəbul olunmuş sənədlərin əhəmiyyətli bir hissəsi qanunvericilik təşəbbüsü ilə ölkə Prezidenti tərəfindən Milli Məclisin müzakirəsinə təqdim edilmişdir. İlham Əliyev hələ Azərbaycan parlamentinin deputatı olduğu dövrdə, 1995-2003-cü illərdə Milli Məclisin qanun yaradıcılığı işində yaxından iştirak etmiş, qanunvericiliyimizin Avropa standartları səviyyəsinə yüksəlməsinə, parlamentin beynəlxalq əlaqələrinin genişlənməsinə öz layiqli töhfəsini vermişdir. Ulu Öndərin siyasi varisi kimi İlham Əliyev parlamentarizm ənənələrinə yeni çalarlar gətirərək bu mühüm dövlət institutunun nüfuzunu beynəlxalq miqyasda təsdiqləməyə nail olmuşdur.

Müstəqil Azərbaycanın xarici siyasət strategiyasında parlament diplomatiyası mühüm yer tutur. Bu siyasətin məntiqi nəticəsi kimi bu gün Milli Məclis ölkənin iştirak etdiyi bir

sıra nüfuzlu beynəlxalq qurumların parlament məclislərinin, o cümlədən Avropa Şurası Parlament Assambleyasının, Parlamentlərarası İttifaqın, ATƏT Parlament Assambleyasının, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlığı Parlament Məclisinin, MDB-nin Parlamentlərarası Assambleyasının, TÜRK PA, GUAM Parlament Assambleyasının, İslam Konfransı Təşkilatı Parlament Məclisinin tamhüquqlu üzvüdür. Avropa Parlamenti və Şimali Atlantika Parlament Assambleyası ilə yaxından əməkdaşlıq edir. Milli Məclisdə dünyanın 80-dən çox ölkəsinin parlamenti ilə əlaqələr üzrə işçi qrupları yaradılmış və bu qrupların fəaliyyəti ölkənin xarici siyasətinə öz töhfəsini verir.

Çağdaş Azərbaycan Parlament diplomatiyasının ən böyük uğuru cənab İlham Əliyevin millət vəkili, AŞ PA-da Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri kimi AŞ PA sədrinin müavini və büro üzvü seçilməsi faktı olmuşdur. Erməni diasporunun mütəşəkkil və güclü fəaliyyəti dövründə bu cür uğur diplomatiya tarixinin ən yadda qalan və fəxarətli hadisəsi oldu. Məhz bundan sonra AŞ PA-da və digər beynəlxalq parlament təşkilatlarında Azərbaycanın xeyrinə bir çox qərarlar qəbul edilmişdir.

İlham Əliyevin Avropa Şurası Parlament Assambleyasında nümayəndə heyətimizin rəhbəri olduğu dövrdə formalaşmış parlament diplomatiyası ənənəsi bu gün deputatlarımız tərəfindən nüfuzlu beynəlxalq qurumlarda uğurla davam etdirilir.

Ümumiyyətlə, Milli Məclisin fəaliyyət tarixini araşdırdıqda görürük ki, qanunvericilik beynəlxalq hüquqa uyğunlaşdırılmaqla yanaşı, milli mənəvi dəyərlər də əsas kimi qəbul edilir. Eyni zamanda qanunlarda cəzaların humanistləşdirilməsi, sosial yönümlülük, xarici ölkələrin parlamentariləri ilə qarşılıqlı əlaqələr və Ermənistan tərəfindən işğal olun-

muş torpaqlarımızla bağlı problemləri mötəbər beynəlxalq tribunalardan bəyan etmək parlament fəaliyyətinin prioritet istiqamətləridir.

Böyük və çoxşaxəli fəaliyyəti dövründə bir-birindən fərqli layihələrin müəllifi olaraq sayısız insanların mənəvi dostuna çevrilən Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban Əliyevanın parlament fəaliyyətinin Milli Məclis tarixində xüsusi rolu vardır. Millət vəkili olduğu dövrdə seçicilərə olan diqqət və qayğısı, qanunvericilik təşəbbüsü ilə parlament mədəniyyətinin inkişafına yeni töhfələr vermiş Mehriban Əliyevanın Milli Məclisin deputatı kimi fəaliyyətində yadda qalan məqamlardan biri də onun ədalət, humanizm və insanpərvərlik ideallarını rəhbər tutaraq, genişmiqyaslı amnistiya aktının qəbul edilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etməsidir. Azərbaycan parlamentarizmi tarixində ilk dəfə olaraq Milli Məclisin deputatı tərəfindən irəli sürülmüş və geniş ictimai dəstək almış bu amnistiya aktları böyük mənəvi-əxlaqi və siyasi məzmun daşımışdır. Bütövlükdə, Mehriban xanımın təşəbbüsü ilə təqdim olunan amnistiya aktları 40 min nəfərdən çox insana şamil olunmuşdur.

Ölkəmizin Birinci vitse-prezidentinin Azərbaycan xalqını beynəlxalq aləmdə layiqli təmsilçiliyi, Azərbaycan xalqının həqiqətlərini dünya ictimaiyyətinə çatdırması, şəxsi nüfuzu və fəaliyyəti ilə Azərbaycanın xeyrinə beynəlxalq qərarların qəbul olunmasındakı xidmətləri parlament tarixinin parlaq səhifələrindəndir.

Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycanda parlamentarizm ənənələri keyfiyyətə yeni mərhələ yaşayır, inkişaf edir və ölkəmizin tərəqqisinə, yüksəlişinə töhfə verir. Heydər Əliyevin dövlətçilik ideallarına tapınan Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi üzərinə düşən məsuliyyətli missiyanı uğurla yerinə yetirməyə, dövlətin və xalqın maraqlarının

keşiyində layiqincə dayanmağa çalışır, habelə dövlət başçısı İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən mütərəqqi siyasi, iqtisadi və hüquqi islahatlara layiqli töhfələrini verir.

Bu ilin 9 fevral tarixində ölkəmizdə keçirilmiş növbədənəkar parlament seçkiləri Azərbaycanın demokratiya tarixinə yeni bir səhifəni yazdı. Bu tarix eyni zamanda yeni, təkmil, müasir parlamentin formalaşmasının başlanğıcı oldu. Dövrün, zamanın tələbinə uyğun təkmilləşmənin qanunverici qurumda da öz əksini tapması günümüzün əsas tələbinə çevrilməklə ölkənin ictimai-siyasi həyatında aparıcı rol oynayan Yeni Azərbaycan Partiyasının belə bir təşəbbüslə çıxış etməsini şərtləndirdi.

VI çağırış Milli Məclisin ilk iclasında Prezident İlham Əliyev ötən çağırış Milli Məclisin ölkəmizin uğurlu inkişafı istiqamətində rolunu qiymətləndirməklə yanaşı, parlamentə növbədənəkar seçkilərin aparılan islahatları dərinləşdirmək ehtiyacından irəli gəldiyini söylədi. O, islahatların cəmiyyətimizdə yaratdığı demokratiya ab-havasının bir daha seçki prosesində də özünü göstərdiyini diqqətə çatdırdı. Buna əyani sübut kimi, əhalinin seçkilərə heç vaxt olmadığı qədər marağını, 1300 nəfərin namizədliyini irəli sürməsinə göstərdi: "Bütün namizədlər üçün bərabər şərait yaradılmışdı, ayrı-seçkiliyə yol verilməmişdi".

Dövlət başçısı çıxışında parlamentin yeni heyətinə tələpəli tövsiyələr verdi. Onları qanunvericilik bazası hazırlayarkən kəmiyyət ardınca qaçmamağa, keyfiyyət məsələsini ön planda tutmağa səslədi: "Biz bir çox gözəl qanunlar qəbul edirik, eyni zamanda Prezident tərəfindən bir çox önəmli sərəncamlar imzalanır, ancaq onların icrasına nəzarət lazımı səviyyədə deyil". Cənab İlham Əliyev bu iradə ilə deputatları ölkədə gedən pro-

seslərdə fəal iştirak etməyə, seçildiyi dairələrin əhalisinin problemlərini öyrənməyə, icra orqanları qarşısında qaldırmağa səsləyərək, eyni zamanda altıncı çağırış Milli Məclisin uğurla fəaliyyət göstərəcəyinə, ölkəmizdə aparılan genişmiqyaslı və çoxşaxəli islahatlara, onların dərinləşməsi işinə öz töhfəsini verəcəyinə əminliyini ifadə etdi: "Bu gün biz müstəqil ölkə kimi yaşayırıq, müstəqil siyasət aparırıq, heç kimin işinə qarışmırıq, heç kimə də imkan vermirik ki, bizim işimizə qarışsın. Əminəm ki, biz bundan sonra da bu müstəqillik və inkişaf yolu ilə gedəcəyik. Əminəm ki, Azərbaycan parlamenti bu işdə fəal olacaq".

Azərbaycanda, region ölkələrində və bütövlükdə dünyada gedən siyasi, iqtisadi və mədəni proseslərə verdiyi qiymət baxımından tarixi xarakter daşıyan bu çıxışla möhtərəm Prezident dövlətimizin yaxın və uzaq gələcəkdə Fəaliyyət Proqramının konturlarını ortaya qoydu.

Bu gün Azərbaycan həqiqətən etibarlı və möhkəm əllərdədir. Heydər Əliyev dühasından bəhrələnən, yeni şəraitə uyğun yüksək siyasi intellektə və potensiala malik bir siyasətçinin - İlham Əliyevin ölkəmizə böyük istedad və bacarıqla rəhbərlik etməsi, Heydər Əliyev siyasi kursunu, onun Azərbaycan naminə amallarını böyük ustalıqla davam etdirməsi hər birimizin qəlbini iftixarla döyündürür. Bu işdə hər birimiz, hər bir Azərbaycan vətəndaşı Prezidentimizə yardımçı olmalı, bununla da dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin, ərazi bütövlüyümüzün qorunmasına öz töhfəmizi verməliyik.

ƏLİ HÜSEYNLİ,
Milli Məclisin Sədrinin birinci
müavini, hüquq üzrə fəlsəfə dok-
toru.

www.azerbaijan-news.az

MÜASİR DÖVLƏT QURUCULUĞUNDA PROKURORLUĞUN YERİ VƏ ROLU

"Biz haqq yolundayıq. Bizim işimiz haqq işidir. Biz zəfər çalacağıq! Qarabağ bizimdir, Qarabağ Azərbaycandır!"

İLHAM ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Dünya şöhrətli ictimai-siyasi xadim, müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu, xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin milli inkişaf strategiyasını uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi konseptual daxili və xarici siyasət, zamanın tələbi ilə səsləşən pragmatik islahatlar ölkə həyatında yeni intibahın başlanmasının əsasını qoymuşdur.

Müasir dövrün reallıqları və inkişaf perspektivləri nəzərə alınmaqla iqtisadiyyatın davamlı tərəqqi modelinə transformasiya olunması, yeni çağırışlar fonunda həyata keçirilmiş strateji yol xəritələri makroiqtisadi dayanıqlılığın qorunub saxlanmaqla qlobal böhran şəraitində belə sosial-iqtisadi və struktur islahatların həyata keçirilməsi üçün real imkanlar yaratmışdır.

Mərkəzində Azərbaycan vətəndaşı, onun sosial-rifah halının davamlı olaraq yüksəldilməsi dayanan ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin müdrik və uzaqgörən siyasəti dövlətimizin koronavirus pandemiyasının mənfi təsirlərini layiqli qarşılamaqla zamanın istənilən çağırışına cavab vermək iqtidarında və əzmində olduğunu nümayiş etdirdi.

Qeyd edilməlidir ki, dövlətimizin qüdrətlənməsinə, pandemiyanın yaratdığı çətin-

liklərə baxmayaraq, sosial-yönümlü siyasətin reallaşdırılmasına, insanları narahat edən problemlərin aradan qaldırılmasına, bütövlükdə ölkəmizdə həyata keçirilən hərtərəfli islahatlara və görülən böyük iş-

lərə Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyəti misilsiz töhfələr verməkdədir.

Ölkədə ictimai həyatın bütün sahələrini əhatə edən sistemli islahatlar, dövlət idarəçiliyində çağdaş yanaşmanı önə çəkən ardıcıl tədbirlər hüquq sisteminin ən yüksək beynəlxalq standartlara uyğun formalaşdırılmasına və müasir dövrün tələbləri səviyyəsində təkmilləşməsinə zəmin yaradaraq prokurorluq orqanlarının da ardıcıl və müntəzəm inkişafını təmin etmişdir.

Əminliklə deyə bilərik ki, Azərbaycan Prokurorluğunun dövlətçiliyimizin maraqlarına, qanunun aliliyinin təmin olunmasına, cinayətkarlıqla mübarizəyə, qanunçuluğun və hüquq qaydasının qorunmasına xidmət edən bir qurum kimi formalaşması, onun fəaliyyətinin hərtərəfli təminatı üçün qanunvericilik və maddi-sosial bazanın yaradılması ölkəmizdə həyata keçirilən möhtəşəm islahatların, o cümlədən, məhkəmə-hüquq islahatlarının memarı kimi yalnız xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin dövlətçilik siyasəti, yüksək qayğısı və dəstəyi nəticəsində mümkün olmuşdur.

Prokurorluq orqanlarının ölkədə bərqərar olmuş ictimai-siyasi sabitliyin qorunması,

qanunçuluğun təmini, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyətini daim yüksək qiymətləndirən Ulu Öndərin "Respublika Prokurorluğu və Baş prokuroru Azərbaycan dövlətçiliyinin əsas sütunlarından biridir" sözləri prokurorluğa ali səviyyədə olan diqqət və önəmin bariz nümunəsi hesab edilmişdir.

Təsədüfi deyil ki, Ümummilli Liderin təşəbbüsü və bilavasitə rəhbərliyi ilə hazırlanaraq 12 noyabr 1995-ci il tarixdə keçirilmiş Referendumla qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycan Respublikasının ilk Konstitusiyasında prokurorluğa xüsusi maddə həsr edilərək dövlət idarəetmə sistemində bu təsisatın yeri məhkəmə hakimiyyəti orqanları sırasında müəyyənləşdirilməklə prokurorluq orqanlarına ilk dəfə olaraq konstitusion status verilməmişdir.

Dahi rəhbərin prokurorluğa olan diqqət və qayğısının davamı hesab edilən 17 iyul 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə oktyabr ayının 1-i respublikamızda prokurorluq işçilərinin peşə bayramı günü elan olunmuş, eyni zamanda onun şəxsi təşəbbüsü və rəhbərliyi altında Azərbaycan Respublikasında Prokurorluq orqanlarının yaradılmasının 80 illik yubileyi təntənəli şəkildə qeyd edilmişdir. Həmin təntənəli yığıncaqda Ulu Öndərin "Azərbaycan Prezidenti kimi mən Azərbaycan Prokurorluğuna inanıram, güvənirəm və arxalanıram" sözləri bu gün də hər bir prokurorluq işçisi tərəfindən iftixar hissi ilə yad edilir.

Xüsusi qeyd edilməlidir ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin prokurorluq orqanlarının rəhbər işçiləri ilə 26 aprel 2000-ci il tarixdə keçirdiyi müstəsna əhəmiyyətə malik görüşü Azərbaycan Prokurorluğunun de-

mokratik məzmununda yenilənməsinə və qanunla nəzərdə tutulmuş fəaliyyət istiqamətləri üzrə işlərin səmərəli təşkilinə təminat yaratmışdır.

Ulu Öndərin layiqli davamçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən cinayətkarlığa, korrupsiyaya və kriminal xarakterli bütün mənfi təzahürlərə qarşı mübarizənin yeni müstəviyə qaldırılması, bu sahədə işin təşkilinə məsul olan hüquq mühafizə, o cümlədən prokurorluq orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması, maddi-texniki təminatın yaxşılaşdırılması və əməkdaşların hərtərəfli dövlət qayğısı ilə əhatə olunması üçün məqsədyönlü addımlar atılmışdır.

Dövlət başçısının 27 sentyabr 2008-ci il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun fəaliyyətinin müasirləşdirilməsinə dair 2009-2011-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi milli prokurorluq orqanlarının müasirləşməsi baxımından xüsusi önəmə malik bir addım olmuşdur.

Bu gün dövlət başçısının dəstəyi ilə prokurorluqda yeni müstəvidə müasir məzmunlu islahat tədbirləri davam etdirilməklə şəffaflığın təmin edilməsi, elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqi, maddi-texniki bazanın və əməkdaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, işin səmərəliliyini artırmağa və mövcud çatışmazlıqları təxirə salınmadan aradan qaldırmağa təminat verən icra və nəzarət mexanizminin yaradılması istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Dövlət başçısı tərəfindən mayın 1-də Baş prokuror vəzifəsinə təyinatla əlaqədar qəbul edilərkən səsləndirilən "Bu gün Azərbaycanın hər sahəsində islahatların nəticələri vətəndaşlar tərəfindən yüksək qiymətləndirilir.

İslahatlar yeniləşmə, yeni yanaşma, müasir şəraitə uyğunlaşma deməkdir. Biz islahatlar aparmaqla ölkəmizi gücləndiririk və ölkəmizin gələcək dayanıqlı inkişafını şərtləndiririk. Ümid edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu bu islahatların aparılmasında uğurlar qazanacaq” sözləri prokurorluq orqanlarında beynəlxalq standartlara və milli dövlətçilik maraqlarına əsaslanmaqla müstəqil dövlətimizin müntəzəm irəliləyişlərlə müşahidə olunan dayanıqlı və davamlı tərəqqisinə adekvat dəyişikliyin aparılmasını zəruri etmişdir.

Cənab Prezidentin korrupsiyaya qarşı daha fəal iş görülməsi, struktur və kadr islahatları aparmaqla prokurorluğun yüksək standartlara və müasir tələblərə cavab verən qurum kimi formalaşdırılmasını tövsiyə etməsi, eləcə də ölkənin hazırkı inkişaf mərhələsində aktual olan məsələlərlə bağlı vurğuladığı digər vacib məqamlar prokurorluq orqanlarında cari islahatların ilkin mərhələsinin təməlini qoymuşdur.

Həmin görüşdən keçən qısa müddət ərzində prokurorluğun cəmiyyətdə formalaşan yeni çağırışlara adekvat uyğunlaşması və fəaliyyətində şəffaflığın təmin edilməsi, işin çevikliyinin və keyfiyyətinin artırılması məqsədilə əsaslı struktur və kadr islahatları həyata keçirilmiş, funksional idarəetmənin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə işin təşkilinə dair vahid mexanizmlər müəyyən edilmişdir.

Qeyd etməliyəm ki, dövlət başçısının rəhbər göstərişlərindən və müdrik tövsiyələrindən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi, eləcə də, prokurorluğa ictimai etimadın gücləndirilməsi, fəaliyyət istiqamətləri üzrə işin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və

müasir iş metodlarını tətbiq etməyə qadir olan kadr korpusunun formalaşdırılması ilə bağlı tədbirlər bundan sonra da davam etdiriləcəkdir.

Ölkə həyatının elə bir sahəsi yoxdur ki, orada davamlı və ardıcıl, müasir çağırışlara cavab verən islahatlar aparılsın. Bu baxımdan, 2020-ci il prokurorluq orqanları üçün əlamətdar olmaqla prokurorluğun tərəqqi dövrü kimi tarixin yaddaşına həkk olunacaqdır. Cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən mayın 1-də Baş prokuror vəzifəsinə təyinatla əlaqədar qəbul edilərkən məhkəmə-hüquq sisteminin keyfiyyətə yenilənməsi prosesi çərçivəsində prokurorluq orqanlarında da islahatların həyata keçirilməsi zərurəti vurğulanmaqla prokurorluq orqanları qarşısında bir sıra mühüm vəzifələr qoyulmuşdur.

Həmin vəzifələrin və tövsiyələrin icrası ilə bağlı 12 may 2020-ci il tarixdə geniş Fəaliyyət Planı təsdiq olunaraq görülməsi vacib olan işlərin əsas istiqamətləri müəyyənəndirilmiş, çoxsaylı tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Belə ki, prokurorluq orqanlarının fəaliyyətində çevikliyin və səmərəliliyin artırılması, şəffaflığın təmin edilməsi, müasir dövrün tələblərinə cavab verən peşəkar kadr korpusunun formalaşdırılması məqsədilə dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin 10 iyun 2020-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun yeni strukturu təsdiq edilmiş, bununla da Baş Prokurorluğun strukturu mahiyyətə tamamilə yenidən formalaşdırılaraq Baş prokurorun yeni müavini ştatı təsis edilmiş, daha mobil və dinamik idarəetmə məqsədilə Baş Prokurorluğun idarə və şöbələrinin sayı 15-dən 18-ə çatdırılmış, bəzi idarələr ləğv edilərək onların bazasında

Təşkilat və icraya nəzarət, Xidməti araşdırmalar, Beynəlxalq hüquqi əməkdaşlıq, Hüquqi təminat və insan hüquqları, Kriminalistika və informasiya texnologiyaları, Sənədlərlə və müraciətlərlə işin təşkili idarələri təsis olunmuş, həmçinin mərkəzi aparatın yeni, Cinayət təqibindən kənar icraatlar və Xüsusi müsadirə məsələlərinin əlaqələndirilməsi idarələri yaradılmışdır.

Eyni zamanda Baş Prokurorluq üzrə müvafiq əməllərlə prokurorluğun sisteminə daxil olan Azərbaycan Respublikasının Hərbi, Baş prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi, Naxçıvan Muxtar Respublikası, Naxçıvan Muxtar Respublikası Hərbi, Bakı şəhər prokurorluqlarının, eləcə də Baş Prokurorluğun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarənin yeni strukturu təsdiq edilmişdir.

Bundan əlavə, qısa müddət ərzində idarəçilik, icra və intizam, kadrlarla iş, sənədlərin dövriyyəsi, prosessual rəhbərlik və nəzarət fəaliyyətinin təşkilini təmin etmək üçün milli qanunvericiliyin tələbləri və beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla Baş Prokurorluq üzrə "İşin Təşkili Qaydaları" təsdiq edilməklə 1 avqust tarixindən qüvvəyə minmişdir.

Qaydalar səlahiyyətləri dəqiq təsbit edilmiş struktur qurumlar və rayon (şəhər) prokurorluqları arasında münasibətləri müasir tələblər səviyyəsində tənzimləmiş, həmçinin Qaydalarda Baş Prokurorluğun strukturuna daxil olmayan konkret vəzifənin icrası üçün təsis olunmuş Ad hoc qurumların funksiyaları təsbit olunmuşdur.

Qeyd edilməlidir ki, qaydaların hazırlanmasında prokurorluğun fəaliyyətində rəhbər tutulan normativ-hüquqi aktların əhəmiyyətli hissəsindən istifadə olunmuş, müasir

tələblərə cavab verməyən, əhəmiyyətini itirmiş əməllər isə ləğv olunmuşdur.

Baş Prokurorluğun və struktur qurumların "İşin Təşkili Qaydaları", eləcə də hazırlanmaqda olan "Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun Strateji İnkişaf Konsepsiyası" prokurorluq orqanlarının qarşısında duran vəzifələrin yerinə yetirilməsində uğurlu nəticələrin əldə olunmasına, fəaliyyətin təkmilləşdirilməsinə və səmərəliliyin artırılmasına şərait yaradacaqdır.

Dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən olan korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri Azərbaycanda həyata keçirilməkdə olan sosial-iqtisadi və hüquqi islahatların ruhuna uyğun olaraq daha intensiv xarakter almışdır. Ölkəmizdə iqtisadiyyatın liberallaşdırılması, bürokratik əngəllərin aradan qaldırılması, məmur-vətəndaş münasibətlərinin sağlam zəmində qurulması, şəffaflığın və hesabatlılığın təmin edilməsi və digər bu kimi korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri konkret əməli-praktiki addımlarla müşayiət olunmuşdur.

Aparılan genişmiqyaslı islahatların digər istiqaməti kimi milyonlarla vətəndaşa xidmət göstərməklə dövlət qulluqçusu-vətəndaş münasibətlərində yeni yanaşmanın formalaşmasına mühüm töhfə verən, süründürməçilik və korrupsiya hallarının aradan qaldırılmasında əhəmiyyətli rol oynayan "ASAN xidmət" mərkəzlərinin fəaliyyət coğrafiyasının daha da genişləndirilərək 20 mərkəzə çatdırılması, habelə yarandığı gündən keçən müddətdə xidmətə 38 milyondan çox müraciət daxil olması, əhalinin məşğulluğu, əmək, sosial müdafiə və təminat sahələri üzrə DOST mərkəzlərinin fəaliyyətə başlaması Azərbaycanda korrupsiyaya qarşı mübarizə

sahəsində dövlət və cəmiyyət arasında olan həmrəyliyin bariz nümunəsidir.

Eyni zamanda ölkəmizdə həyata keçirilən hüquq islahatları mövcud sosial-iqtisadi tendensiyanı tamamlamaqla ona paralel aparılan və azad bazar iqtisadiyyatı prinsiplərinin təbiətinə uyğun olan bir konsepsiya şəklində reallaşdırılmışdır.

Təsədüfi deyil ki, ölkəmizdə korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində əldə edilmiş uğurlar mötəbər beynəlxalq qurumların hesabatlarında da öz əksini tapmışdır.

"Beynəlxalq Şəffaflıq" təşkilatının (Transparency International) 2019-cu il üçün hesabatında Azərbaycanın Korrupsiya Qavrama İndeksi üzrə 26 pillə irəliləməsi bunun əyani təsdiqidir.

Bununla yanaşı, korrupsiyaya qarşı mübarizədə ixtisaslaşmış aparıcı beynəlxalq təşkilatlar hesab edilən BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsi (UNODC), İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD), Avropa Şurasının Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu (GRECO), MONEYVAL Komitəsi və digər ixtisaslaşmış nüfuzlu qurumlar tərəfindən də ölkəmizdə dövlət idarəciliyində şəffaflığın artırılması və korrupsiyaya qarşı mübarizə sahəsində həyata keçirilən islahatlar və əldə edilən nailiyyətlər yüksək qiymətləndirilmişdir.

Belə ki, GRECO-nun 2019-cu il üzrə fəaliyyətini əks etdirən hesabatında Azərbaycana verilən yüksək qiymət bunu bir daha təsdiqləmiş, sənədə əsasən ölkəmiz verilmiş tövsiyələrin əksəriyyətini icra etməklə əldə olunan göstərici üzrə Avropa Şurasına üzv 50 ölkə arasında 7-ci, MDB ölkələri arasında isə 1-ci yerdə qərarlaşmışdır.

Göstərilən uğurların əldə olunmasında digər dövlət qurumları ilə yanaşı, prokurorluq orqanları tərəfindən də zəruri tədbirlərin görülməsi təmin olunmuş, Ulu Öndərin "Korrupsiya ilə, rüşvətxorluqla mübarizə sahəsində hüquq mühafizə orqanlarından daha çox səmərəli iş tələb olunur" sözləri daim əsas götürülməklə bu sahədə kəsərli addımların atılması təmin edilmişdir.

Ötən ilin peşə bayramından keçən müddət ərzində Baş prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi tərəfindən 290 şəxs barəsində 194 cinayət işinin istintaqı tamamlanaraq baxılması üçün məhkəmələrə göndərilmiş, ümumilikdə istintaqı yekunlaşmış işlər üzrə vurulmuş maddi ziyandan ibtidai araşdırma mərhələsində 65 milyon 510 min manatın ödənilməsi və 11 milyon 877 min manat məbləğində əmlak üzərinə həbs qoyulması təmin olunmuşdur.

Eyni zamanda koronavirus pandemiyası ilə əlaqədar dövlət səviyyəsində həyata keçirilən sosial-iqtisadi tədbirlərdən sui-istifadə edən vəzifəli şəxslərə, kölgə iqtisadiyyatı subyektlərinə, o cümlədən qara mühasibatlıq aparmaqla dövlət nəzarətindən və qeydiyyatından gizli şəkildə qanunsuz fəaliyyət göstərən möhtəkiqlərə qarşı effektiv mübarizə tədbirləri aparılmaqdadır.

Qeyd edilənlərdən əlavə, son dövrlər geniş ictimai rezonansa səbəb olmuş yerli icra hakimiyyəti orqanlarının vəzifəli şəxslərinin fəaliyyətində aşkar olunan qanunsuz hallarla əlaqədar Dövlət Təhlükəsizliyi Xidməti və Baş prokuror yanında Korrupsiyaya qarşı Mübarizə Baş İdarəsi tərəfindən həyata keçirilmiş tədbirlər nəticəsində başlanmış cinayət işləri üzrə intensiv istintaq-əməliyyat tədbirləri davam etdirilir.

Dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin "Korrupsiyaya, rüşvətxorluğa qarşı amansız mübarizə aparılmalı və bunun kökü kəsilməlidir" göstərişinə uyğun olaraq prokurorluq orqanları tərəfindən ölkəmizdə həyata keçirilən quruculuq işlərinə, sosial, iqtisadi və siyasi sahədə aparılan islahatlara kölgə salan, habelə əhalinin haqlı narazılığına səbəb olan neqativ təzahürlərə qarşı daha ciddi mübarizə aparılması istiqamətində sistemli, ardıcıl və qətiyyətli mübarizə tədbirlərinin davam etdirilməsi təmin ediləcəkdir.

Ölkəmizin möhkəm təməllər üzərində formalaşmış ictimai-siyasi sabitlik şəraitində inkişafı, milli dövlətçiliyin hər cür cinayətkar qəsdlərdən qorunması, kriminogen durumun nəzarətdə saxlanmaqla Konstitusiya ilə təsbit olunmuş insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı dövlətimizin hüquq siyasətinin prioritetlərindəndir.

Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafında əldə olunan misilsiz nailiyyətlərin qorunmaqla davamlı uğurların əldə edilməsi prokurorluq orqanları tərəfindən fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq yeni neqativ tendensiyalarla, mütəşəkkil, transmilli cinayətkarlıqla səmərəli mübarizə aparılmasını tələb edir.

Prokurorluğun istintaq qurumları tərəfindən cinayətlərin müəyyən edilməsi, qarşısının alınması, onu törədənələrə qarşı qanunla müəyyən edilmiş təsir tədbirlərinin tətbiq edilməsi üzrə effektiv fəaliyyətin təşkili qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri hesab edilmişdir.

Bu məqsədlə Baş Prokurorluğun Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə istintaq idarəsi və Bakı şəhər Prokurorluğunun İstintaq İdarəsi ləğv olunaraq, onların bazasında Baş Pro-

kurorluğun İstintaq İdarəsi təşkil edilmiş, həmçinin prokurorluqda və müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarında ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərlik və nəzarət funksiyaları Baş prokurorun 2 müavini arasında bölüşdürülmüş, rayon, şəhər və ərazi hərbi prokurorlarının prosessual müstəqilliklərini məhdudlaşdıran normalar ləğv olunmuşdur.

Həyata keçirilmiş islahatların və əməliyyat-axtarış fəaliyyətini yerinə yetirən orqanlarla işin düzgün təşkili nəticəsində cari ilin iyul ayının 14-dən 15-nə keçən gecə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin inzibati binasında bir qrup şəxs tərəfindən ictimai qaydanın kobud surətdə pozulmasına səbəb olan əməllərin təşkil edilərək törədilməsi və sair faktlara dair ibtidai istintaqı aparılan cinayət işi üzrə təqsirli şəxslərin dairəsinin operativ surətdə müəyyənləşdirilməsi, ölkə xaricində yaşamaqla dövlətin konstitusiya quruluşunun əsaslarına, ictimai təhlükəsizliyə qarşı cinayətlər törətmiş şəxslərin məsuliyyətə cəlb olunmaları, ötən illərdən bağlı qalmış bir çox qəsdən adam öldürmə və digər cinayətlərin açılması təmin olunmuşdur.

Cinayətlərin strukturunda, dinamikasında və inkişaf meyillərində dəyişikliklərin baş verməsi cinayətkarlıqla mübarizədə prokurorluq orqanlarının müasir metodlardan, üsul və vasitələrdən, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərindən daha geniş istifadəsini şərtləndirir.

Eyni zamanda müstəntiqlərin taktiki məharətlərinin artırılması, rəqəmsal və nano texnologiyaların imkanlarından geniş istifadə etməklə kriminalistik tədqiqatların aparılması və bu istiqamətdə qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi ibtidai istintaqın yüksək

standartlar səviyyəsində təşkilinə zəmin yaradacaqdır.

Bu sahədə həmçinin, müasir texnologiyanın inkişafı fonunda ortaya çıxan və əsasən qlobal internet məkanında inkişaf edən yeni növ iqtisadi cinayətlərə, kibercinayətkarlığa və kibertəhdidlərə qarşı mübarizə imkanlarının genişləndirilməsi məqsədilə aidiyyəti qurumlar və beynəlxalq tərəfdaşlarla zəruri tədbirlərin görülməsi planlaşdırılmışdır.

Qarşıdakı müddət ərzində nəzərdə tutulmuş tədbirlərin realizəsi cinayət işləri üzrə tez bir zamanda obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsi, təqsirli şəxslərin müəyyən edilərək cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi, dövlətə və vətəndaşlara dəymiş ziyanın ödənilməsi kimi ibtidai istintaqın qarşısında duran ən vacib vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlməyə imkan verəcəkdir.

Cinayətlərin böyük qisminin latent şəraitdə törədilməsi nəzərə alınaraq istintaq orqanlarının əməliyyat-axtarış qurumları ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı təkmilləşdirilməklə cinayətlərin törədilməsinə səbəb və şərait yaradan halların kompleks analizi ölkədə kriminogen durumun istənilən səviyyədə qorunub saxlanmasına təminat yaradacaqdır.

Əminliklə qeyd etməliyəm ki, istintaq qurumlarının qarşısında duran vəzifələrin icrası cinayət təqibinin səmərəliliyinin artırılmasına, ölkədə ictimai-siyasi sabitliyi pozmaqla çirkin niyyətlərinə çatmağı hədəfləyən şəxslərin cinayətkar qəsdlərinin qarşısının alınmasına, bütövlükdə cəmiyyətimizin və dövlətimizin tərəqqisinə xidmət edəcəkdir.

Ölkəmizdə bərqərar olmuş ictimai-siyasi sabitliyin qorunması, cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi prokurorluğun

digər hüquq mühafizə orqanları ilə əlaqəli şəkildə birgə fəaliyyətinin əsasını təşkil etməkdədir.

Hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətində məhkəməyədək aparılan təhqiqat və istintaqa prosessual rəhbərliyi, həmçinin qanunların icra və tətbiq olunmasına nəzarəti Konstitusiyaya ilə nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirən prokurorluq orqanları dövlətin və cəmiyyətin qanunla qorunan mənafeələrinin müdafiə edilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

Bu baxımdan hüquq normalarının pozulmasının müəyyən edilməsi və qarşısının alınması, ibtidai araşdırma zamanı süründürməçilik hallarına yol verilməməsi, cinayətlərin tezliklə və tam açılması, cinayət prosesi iştirakçılarının hüquqlarının qanunsuz məhdudlaşdırılmasına imkan verilməməsi prokurorun qanunla nəzərdə tutulmuş vəzifələrinin əsasını təşkil edir.

İbtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyin məqsədi istintaqın yüksək peşəkarlıq səviyyəsində aparılmasının, qanun pozuntularına yol verilməsinin qarşısının alınmasının, cinayət əməli törətmiş hər bir şəxsin ifşa edilərək cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin, təqsiri olmayan şəxsin məsuliyyətə cəlb edilməməsinin, cinayət işlərinin tam və obyektiv araşdırılmasının təmin edilməsindən ibarətdir.

Qeyd edilməlidir ki, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərlik istintaq orqanlarının fəaliyyətinin qanuniliyini təmin etməyin mühüm üsulu olmaqla prokurorluğun qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri ibtidai araşdırma mərhələsində qanunların düzgün icra edilməsinə tam və effektiv nəzarətin həyata keçirilməsini təmin edəcək mexanizmin təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.

Bununla yanaşı, cinayət prosesində prokurorun əsas funksiyalarından biri də cinayət barədə məlumat daxil olduğu andan işin məhkəməyə göndərildiyi vaxta qədər təhqiqat və ibtidai istintaq orqanlarının qanunlara əməl etməsi vəziyyətini izləməyə imkan verən prokuror nəzarəti fəaliyyətidir. Bu proses zamanı qanun pozuntularının qarşısını almaq, onları müəyyən etmək və aradan qaldırmaq, təhqiqat və istintaq orqanlarının qanunsuz hərəkətləri ilə fiziki şəxslərin pozulmuş hüquqları və qanuni mənafeələrini bərpa etmək üçün prokurora qanunvericiliklə geniş səlahiyyətlər verilmişdir.

Prokurorluq, daxili işlər, dövlət təhlükəsizliyi, ədliyyə, gömrük, vergi, dövlət sərhəd və fəvqəladə hallar orqanlarının prosesual fəaliyyətlərinin qanunauyğunluğunun təmin olunmasına yönəlmiş prokuror nəzarəti institutu cinayətkarlıqla mübarizədə və cinayət işləri üzrə aparılan ibtidai araşdırmada qanunçuluq prinsipinin möhkəmləndirilməsinə geniş imkan yaradır.

Ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən dövlət gənclər siyasətinə uyğun olaraq prokurorluq orqanlarında müsabiqə yolu ilə işə qəbulun həyata keçirilməsi kadr tərkibinin şəffaf prosedurlar əsasında hərtərəfli biliyə və yüksək mənəvi keyfiyyətlərə malik, dövlətçilik ideyalarına sdaqətləri ilə seçilən gənc mütəxəssislər hesabına komplektləşdirilməsi üçün geniş imkanlar yaratmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 iyun 2001-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Prokurorluğa işə qəbul olunmaq üçün namizədlərlə müsabiqə keçirilməsi qaydaları haqqında" Əsasnamənin tələblərinə müvafiq olaraq, Dövlət İmtahan Mərkəzi ilə əlaqəli şəkildə, tam aşkarlıq şəraitində

və şəffaf prosedurlar əsasında, dövlət qurumları, vətəndaş cəmiyyəti təsisatları və beynəlxalq təşkilatlar, eləcə də kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin iştirakı ilə 2002-ci ildən başlayaraq keçirilən 21 müsabiqə əsasında hazırda prokurorluq işçilərinin 70 faizini təşkil edən gənc hüquqşünasların işə qəbul edilməsi aparılan uğurlu islahatların məntiqi nəticəsi olmuşdur.

Dövlət başçısının mayın 1-də Baş prokuror vəzifəsinə yeni təyinatla əlaqədar qəbul edərəkən səsləndirdiyi "Həm bu gün fəaliyyətdə olan kadrların peşəkarlığının təkmilləşdirilməsi üçün əlavə tədbirlər görülməlidir, həm də prokurorluq orqanlarına yeni qəbul oluna-caq işçilər yüksək peşəkarlığa malik olmalıdırlar" tövsiyəsi əsas götürülməklə qısa müddət ərzində aparılmış kadr islahatları nəticəsində müasir çağırışlara cavab verən və yüksək peşəkarlıqları ilə seçilən 100-dən artıq prokurorluq işçisi, o cümlədən dövlətimiz tərəfindən həyata keçirilən gender bərabərliyi siyasətinin uğurlu davamı kimi 8 qadın əməkdaş rəhbər vəzifələrə təyin edilmişlər.

Bununla yanaşı, təəssüflə qeyd etməliyəm ki, ötən peşə bayramından keçən dövr ərzində öz fəaliyyətini müasir tələblər səviyyəsində qura bilməyən, prokurorluq işçisinə yaraşmayan hərəkətlərə, xidməti intizamın kobud pozuntusuna yol verən və vəzifələrini layiqincə yerinə yetirə bilməyən, nəzəri və peşə hazırlığını artırmaq üçün səy göstərməyən 52 əməkdaş intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuş, onlardan 8-i tutduğu vəzifədən azad edilmiş, 4-ü isə prokurorluq orqanlarından xaric olunmuşdur.

Prokurorluğun kadr korpusunun keyfiyyətinin artırılması və vəzifədə irəli çəkilmə

üçün kadr ehtiyatının formalaşdırılması, müxtəlif nəsil prokurorluq işçiləri arasında sağlam varisliyin təmini, perspektivli gənc mütəxəssislər hesabına yenilənmə, kadr siyasətinin günün tələbləri, qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla ədalət və şəffaflıq meyarları əsasında həyata keçirilməsi prioritet hədəflərdir.

Diqqətə çatdırmalıyam ki, hüquqi biliklərlə yanaşı, geniş dünyagörüşünə, xüsusilə xarici dil biliklərinə yiyələnmiş mənəvi keyfiyyətləri ilə seçilən gənc hüquqşünasların prokurorluq orqanlarında işləmək arzusunu reallaşdırmaq məqsədilə 80 ştat vahidi üzrə cari ildə elan edilmiş müsabiqə ilə bağlı sənəd qəbulu davam etdirilir.

Eyni zamanda 2020-ci ilin ölkəmizdə "Könüllülər ili" elan edilməsi ilə əlaqədar "könüllülük hərəkətinin" prokurorluqda da davamlılığının təmin olunması məqsədilə hüquqşünaslıq ixtisası üzrə ali təhsil müəssisələrində təhsil alan gənclərin institusional bacarıqlarının artırılması, intellektual və mənəvi inkişafı, asudə vaxtının səmərəli təşkili üçün 162 tələbənin ictimai köməkçi qismində prokurorluq orqanlarının fəaliyyətinə cəlb edilməsi təmin edilmişdir.

Prokurorluq orqanlarının fəaliyyətinin elmi-nəzəri təminatının gücləndirilməsi, hüquq elminin inkişafı və Avropa hüquq təcrübəsinin tətbiqi ilə əlaqədar prokurorluq işçilərinin nəzəri biliklərinin, peşə hazırlığının artırılması vacib istiqamətlərdən biridir.

Prokurorluq orqanlarına həvalə edilmiş vəzifələrin həyata keçirilməsinə elmi-metodiki köməklik göstərilməsi məqsədilə yaradılmış Baş prokuror yanında Elmi-Məsləhət Şurasının fəaliyyəti bu cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Prokurorluq işçiləri ilə yanaşı, hüquqşünas alimlər, dövlət qurumlarının əməkdaşları və digər mühafizə hüquq orqanlarının təcrübəli işçilərindən ibarət şura ibtidai araşdırmanın aparılması və dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə vahid təcrübənin formalaşdırılmasını, qanunların icra və tətbiq olunmasına prokuror nəzarətinin, hüquqyaradıcı və hüquqtətbiquşəhər fəaliyyətin elmi-nəzəri əsaslarının müəyyən edilməsini təmin edəcəkdir.

Prokurorluq orqanlarında tədrisin təşkili fəaliyyətinin qabaqcıl beynəlxalq təcrübə əsasında müasirləşdirilməsini təmin etmək məqsədilə ölkəmizin aparıcı elm və təhsil, eləcə də bu sahədə qabaqcıl təcrübəsi olan ölkələrin tədris müəssisələri, hüquq mühafizə orqanlarının akademiyaları ilə işgüzar əlaqələrin qurulması və daha da inkişaf etdirilməsi üçün zəruri tədbirlər görülməkdədir.

Ölkəmizin dünya birliyinə inteqrasiyası, artan qloballaşma meyilləri və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı fonunda cinayətkarlığın yeni formalarının qarşısının dövlətlərin birgə səyi nəticəsində alınmasının mümkünlüyü hüquq mühafizə orqanlarının, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun digər ölkələrin müvafiq qurumları ilə sıx əməkdaşlıq etməsini, beynəlxalq təşkilatlarda iştirakını zəruri edir.

Beynəlxalq qurumlarla və tərəfdaşlarla əlaqələrin inkişafına mühüm əhəmiyyət verilirək ekstradisiya, hüquqi yardım və digər sahələr üzrə beynəlxalq müqavilə və konvensiyalarda təsbit edilmiş öhdəliklərin icrasında öz səlahiyyətləri çərçivəsində fəal iştirak edən prokurorluq orqanları tərəfindən əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlərin görülməsi davam etdirilmişdir.

Koronavirus pandemiyasının yaratdığı məhdudiyyətlərə baxmayaraq, ötən illərdə olduğu kimi, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla – Beynəlxalq Prokurorlar Assosiasiyası (IAP), BMT-nin Narkotiklər və Cinayətkarlıq üzrə İdarəsi (UNODC), İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD), Avropa Şurasının Korupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupu (GRECO), Beynəlxalq Antikorrupsiya Akademiyası (IACA) və digərləri, eləcə də bir çox ölkələrin prokurorluq orqanları ilə əməkdaşlıq uğurla davam etdirilmiş, prokurorluq işçiləri videoformat rejimində çoxsaylı tədbirlərdə iştirak etməklə ölkəmizi təmsil etmişlər.

Qeyd edilməlidir ki, pandemiyanın digər sahələrdə olduğu kimi, xüsusilə ekstradisiya məsələlərində çətinliklər yaratdığı bir zamanda prokurorluq orqanları tərəfindən digər aidiyyəti qurumlarla birgə zəruri tədbirlər görülərək cinayət törətməklə istintaqdan gizlənməmiş şəxslərin Azərbaycana ekstradisiya olunmaları təmin edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq aləmdə mövqeyinin möhkəmləndiyi, ikitərəfli və regional əməkdaşlıq sahəsində böyük uğurlar əldə edildiyi bir şəraitdə ölkə prokurorluğunun beynəlxalq əlaqələrinin daha da genişləndirilməsi, dünya dövlətlərinin prokurorluq orqanları və nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla səmərəli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi davam etdiriləcəkdir.

Günümüzün prokurorluq orqanları qarşımızda duran mühüm vəzifələrin əhəmiyyətini anlayaraq "Prokurorluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda müəyyən edilmiş əsas fəaliyyət istiqamətləri üzrə səmərəliliyə və operativliyə nail olunmasını, müasir və mütərəqqi standartların tələblərinə əməl edilməklə şəffaflığın ən

yüksək səviyyədə təminini diqqət mərkəzində saxlamaqla işin keyfiyyətə yeni mərhələyə qalxmasını və daha çevik yerinə yetirilməsini əsas tələblər kimi müəyyənləşdirmişdir.

Prokurorluğun üzərinə qoyulan vəzifələrin icrası istiqamətində insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi, cəzanın labüdlüyü prinsipinin təmin olunması, vətəndaşların pozulmuş hüquqların təxirə salınmadan bərpası üçün effektiv fəaliyyət mexanizminin qurulması üçün zəruri tədbirlər həyata keçirilməkdədir.

Prokurorluq işçiləri bundan sonra da ölkəmizdə həyata keçirilən hüquqi dövlət quruculuğu prosesində, məhkəmə-hüquq islahatlarının həyata keçirilməsində fəal iştirak edərək, ictimai-siyasi sabitliyin və dövlətçiliyimizin qorunması, qanunçuluğun və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi naminə tam gücləri ilə işləyərək dövlətimizin daha da inkişafına xidmət göstərəcəklər.

Sonda dövlət başçısını və Azərbaycan xalqını əmin etmək istəyirəm ki, prokurorluq orqanları millətimizin vətən müharibəsi üçün səfərbər olduğu belə bir həssas və çətin dönmədə üzərlərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcək, ordumuza və dinc əhaliyə qarşı cinayətlər törətmiş təxribatçı erməni birləşmələrinin hərbi qulluqçularının beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində məsuliyyətə cəlb edilmələri üçün bütün imkanlardan istifadə olunmaqla lazımi tədbirlərin görülməsini təmin edəcəklər.

Kamran ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının
Baş prokuroru, II dərəcəli
dövlət ədliyyə müşaviri.

www.azerbaijan-news.az

HEYDƏR ƏLİYEVİN HƏYATI VƏ FƏALİYYƏTİ XALQA XİDMƏT SİMVOLUDUR

Əsası ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan müstəqil Azərbaycan Respublikası ildən-ilə güclənir və inkişaf edir. Bu inkişafın təməli çox möhkəm, etibarlı və uzunömürlüdür. Azərbaycan xalqının və dövlətçiliyinin inkişafında misilsiz xidmətləri olan ümummilli lider, milli dövlətçiliyimizin memarı və qurucusu Heydər Əliyevin həyatı, siyasi və dövlətçilik fəaliyyəti tariximizdə müstəsna yer tutur. Yüksək insani keyfiyyətlərinə, dövləti idarə etmək bacarığına, xalqa xidmət mədəniyyətinə görə Heydər Əliyev nadir tarixi şəxsiyyətlər sırasındadır. Heydər Əliyev şəxsiyyəti hələ də tam öyrənilməmiş bütöv bir dünyadır. Misilsiz dövlət xadimi kimi ən mürəkkəb, ən ağır, hətta çıxılmaz hesab olunan vəziyyətlərdən Vətən üçün, doğma xalqından ötrü optimal çıxış yolu tapmaq bacarığı ulu Tanrının ona bəxş etdiyi vergi idi. Zəmanəmizin görkəmli dövlət xadimi olan ulu öndərimiz Heydər Əliyevin beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzunun artırılması, ərəzi bütövlüyünün qorunması, müstəqil dövlətçiliyimizin qurulması, möhkəmləndirilməsi yolunda apardığı müdrik və uzaqgörən siyasəti ölkəmizə həmişə başucalıqı gətirib.

Heydər Əliyev fenomeni, tarixi xidmətləri, xilaskarlıq və quruculuq missiyasına müasir dünyanın görkəmli dövlət xadimləri, siyasətçiləri çox yüksək qiymət veriblər. Azərbaycan tarixinin 34 illik dövrü yaddaşlarda məhz Heydər Əliyev epoxası, böyük quruculuq illəri kimi qalıb.

Xalqların və millətlərin taleyində, formalaşmasında, dünyadakı yerinin müəyyənləşdirilməsində tarixi şəxsiyyətlərin, böyük siyasətçilərin və dövlət başçıların müstəsna rolu danılmazdır. Bəşəriyyət nadir hallarda elə dühalar da yetişdirir ki, onlar özləri bütöv bir salnamə, tarix yaradır, həm ölkə daxilində, həm də regionda və dünyada cərəyan edən prosesləri dövlətin və xalqın maraqla-

rının təmin olunmasına yönəltməyi, başlıcası isə tarixin təkərrini nizamlamağı bacarırlar.

Vaxt gələcək, nəsillər bizə məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin müasiri olduğumuza görə qibtə edəcəklər. Yalnız bu səbəbdən ki, müdrik xalqımızın ötən əsrdə yetirdiyi bu böyük şəxsiyyətin müasiri olmaq, onun vətən, xalq naminə cəhəngşüml fəaliyyətinin hər bir mərhələsini izləmək, əslində, Azərbaycanın son yarım əsrlik tarixinin bələdçisi, cığırdaşı olmaq deməkdir.

Bu tarixə boylandıqca,

bir həqiqəti bütün varlığımızla dərk edir, Heydər Əliyev dühasının milli dövlətçilik qarşısındakı əvəzsiz xidmətlərini daha aydın görürük. Ulu öndər Heydər Əliyev çağdaş tariximizə təkcə milli müstəqillik ideyasını praktik olaraq gerçəkləşdirmiş lider kimi deyil, həm də yaratdığı dövləti böyük əzmlə hər cür qəsdlərdən qoruyan, möhkəmliyini, dayanıqlığını təmin edən, onun hərtərəfli inkişafı üçün iqtisadi, siyasi, hüquqi zəmin hazırlayan böyük strateq, müdrik rəhbər kimi əbədiyaşarlıq qazanıb.

Tarixə öz möhürünü vurmuş bir çox böyük liderlər kimi, ümummilli lider Heydər Əliyevin də siyasətdə və dövlət idarəçiliyində

qazandığı nailiyyətlər ilk növbədə xalqın səmimi dəstəyinə, ictimai inam amilinə söykənir. Ulu Öndər qarşıya qoyduğu ali məqsədlərə doğru irəliləyərkən təkcə daxili inamına, iti fəhminə, yüksək intellektinə və parlaq zəkasına deyil, həm də ictimai etimada əsaslanıb, ən böyük dəstəyi xalqdan alıb.

Müstəqil və qüdrətli dövlət qurmaq xoşbəxtliyi yalnız güclü şəxsiyyət, qüdrətli lider yetişdirmiş xalqlara nəsib olur. Bu, tarixin sınağından çıxmış gerçəklikdir. Xalqı vahid milli ideya ətrafında birləşdirməyi bacaran lider onu öz müqəddəs arzularına qovuşdurmağa qadirdir. Heydər Əliyev məhz belə bir nadir şəxsiyyət və alternativsiz milli lider kimi XX əsrin sonlarında Azərbaycanı başının üstünü almış bütün bələlərdən qorudu, onun suverenliyini saxlaya bildi. Həmin dövrdə Azərbaycanın bir dövlət kimi mövcudluğu şübhə altına düşmüşdü. Ölkədə kaos, özbaşınalıq, anarxiya hökm sürürdü, siyasi və iqtisadi böhran dərinləşmişdi. Dərin böhranı aradan qaldıra biləcək yeganə qüvvə isə yalnız Heydər Əliyev şəxsiyyəti ola bilərdi. Ölkəni görünməmiş bələlərdən xilas etmək üçün lazım olan enerji, müdriklik və uzaqgörənlik yalnız bu nadir insanda vardı. Çünki xalq hələ 1969-cu ildə hakimiyyətə gələndən sonra Heydər Əliyevin nəyə qadir olduğunu görmüşdü.

Heydər Əliyev fenomeni dünyanın tanımış siyasətçi və tarixçilərinin, filosoflarının geniş tədqiqat mövzusuudur və onlar belə bir məntiqi sualın araşdırılmasına çalışıblar ki, görəsən ulu Tanrı Heydər Əliyevi Azərbaycana bəxş etməsəydi, bu xalqın taleyi necə olardı? Bu sualın cavabı Türkiyənin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəlin ifadələrində öz əksini kifayət qədər tapıb: “Çörçill ingilis

millətinə 40 il xidmət etdi, ancaq bu, xidmətin sonunda, 1940-cı ildə lazım oldu. O zaman Çörçillin edəcəyi xidməti göstərəcək ikinci adam yox idi. Bəşər tarixində insanlar hər zaman millətinə xidmət edir, ancaq bəzən lazım olurlar. Ruzveltin 1942-ci ildə, de Qollun 1958-ci ildə, Adenauerin 1946-cı ildə lazım olduğu kimi... Heydər Əliyev Azərbaycan millətinə çox xidmət etmişdir, amma 1993-cü ildə lazım idi. Onun gördüyü işi görəcək heç kim yox idi. Yaxşı ki, o vardı!”.

Heydər Əliyev yalnız 1993-cü ildə deyil, ondan əvvəlki və sonrakı bütün dövrlərdə — Dövlət Təhlükəsizliyi orqanlarında işlədiyi 40-60-cı illərdə də, Azərbaycana birinci dəfə rəhbərlik etdiyi 1969-1982-ci illərdə də, Moskvada çalışdığı müddətdə də, xalqımızın qəddar düşməni M.Qorbaçovun göstərişi ilə SSRİ rəhbərliyindən xaincəsinə uzaqlaşdırıldığı və ciddi təzyiqlərə məruz qaldığı o ağrı-acılı günlərdə də, 88-93-cü illərin təlatümlü hadisələrində də, Naxçıvandakı fəaliyyəti illərində də, Azərbaycanın öz müstəqilliyini möhkəmləndirdiyi və ölkəmizin dinamik inkişaf mərhələsinə qədəm qoyduğu vaxtlarda da, bir sözlə, həyatının son 60 ilinin hər saatında, hər anında millətimizə, sözün həqiqi mənasında lazım olub. Heydər Əliyevi bəşəriyyətin digər dahi şəxsiyyətlərindən fərqləndirən, onu xalqımızın bir neçə nəslinin sevimlisinə, inam və ümid yerinə çevirən, millətimizin qəlbində müqəddəslik zirvəsinə ucaldan məhz bu fəvqəlbəşər insanın xalqı üçün gördüyü işlər və həmişə xalqına lazım olmasıdır.

Azərbaycanın çoxəsrlik dövlətçilik tarixində özünün müstəsna əhəmiyyəti, sanbalı, xalqımızın nəinki bu günü, həm də gələcək taleyinin müəyyənləşdirilməsi baxımından

Heydər Əliyev epoxası bənzərsizdir. Bu tipli epoxanın hər bir mərhələsi müasir tariximizin bütöv bir salnaməsini təşkil edir ki, onun da hər bir səhifəsi, hər bir sətri ulu öndərimiz Heydər Əliyevin qüdrətli əlləri ilə yazılıb. Bu mərhələləri təhlil etməzdən öncə, belə bir vacib aspekti önə çəkmək vacibdir ki, Azərbaycanın və böyük türk dünyasının müdrik lideri Heydər Əliyevin fəaliyyəti öz əhəmiyyəti etibarilə ölkəmizin hüdudlarından çox-çox kənara çıxaraq öz zəngin məna tutumu ilə bəşəri zirvəyə yüksəlib. Ulu Öndərimiz zamanı qabaqlayan, onun fəvqündə dayanan elə dahi şəxsiyyətdir ki, o yalnız öz dövrü üçün yaşamayıb, yalnız öz dövrünün qayğıları ilə məşğul olmayıb. Azərbaycanı bəşəriyyətin beşiyi olan ölkələrdən biri, xalqımızı isə nadir bir irsin övladları adlandıran Heydər Əliyevin ən böyük xidmətlərindən biri də məhz Azərbaycanın tarixi keçmişini bərpa etməsi, milli-mənəvi irsimizin dəyərlərini özümüzə qaytarması, milli adət-ənənələrimizi yaşatmasıdır. Azərbaycançılıq məfkurəsinin və milli ruhun hədsiz yüksəlişi, milli özünüdərkini hər cür buxovlardan azad olunaraq öz həqiqi təsdiqini tapması kimi fundamental prinsiplər əsasında milli dövlətçilik arzularımızın real siyasi amilə çevrilməsinə nail olmasıdır.

Bu gün Azərbaycan dinamik inkişaf edən, dünya birliyində layiqli yer tutan, müstəqil siyasət yürüdən bir dövlətdir, imzalar içində millətimizin də imzası görünür. İndi planetimizin çox yerindən nəzərlər dünyada ən böyük enerji layihələrinin gerçəkləşdiyi Azərbaycana yönəlib. Təkcə biz yox, bütün dünya bilir ki, “Əsrin müqaviləsi”nin və digər neft kontraktlarının, iqtisadi və strateji baxımdan misilsiz əhəmiyyətə malik neft kəmərinin

reallaşması Heydər Əliyevin xidmətidir. 1994-cü ildə çoxlarına qeyri-mümkün kimi görünən layihələri yalnız ulu öndərimizin şəxsi nüfuzu, qətiyyəti, uzaqgörənliyi sayəsində reallaşdırmaq mümkün olub.

Böyük öndərimizin titanik fəaliyyətinin digər mühüm nəticəsi Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə özünə layiqli yer tutması, dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri ilə səmərəli əlaqələr çərçivəsində bərabərhüquqlu əməkdaşlığa nail olmasıdır. Ardıcıl, düşünülmüş xarici siyasət kursu Azərbaycan dövlətinə demokratik dəyərləri hər şeydən uca tutan, dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq əlaqələri quran, qonşuları ilə dinc şəraitdə yaşamağa üstünlük verən sülhsevər ölkə imicini qazandırmışdır. Məhz ümummillî liderimizin gərgin səyləri və yenilməz iradəsi nəticəsində Azərbaycan bu gün dünya birliyi tərəfindən tükənməz təbii sərvətləri, iqtisadi imkanları ilə yanaşı, mədəni, elmi, intellektual, yaradıcı potensiala malik ölkə kimi qəbul olunur. İndi dünyanın qüdrətli dövlətləri regionla bağlı bir çox məsələlərin həllində ölkəmizin dəstəyinə arxalanır, onunla etibarlı tərəfdaş kimi hesablaşırlar.

Bu gün ola bilsin ki, bizlərdən bir çoxumuz hələ o qədər də dərk edə bilmirik ki, vətənimiz ötən yüzillikdə dünyaya kimi bəxş etmişdir, bu dünyanın pəncərəsindən necə böyük bir insan baxıb keçmişdir. Vaxt ötəcək, nəsillər bir-birini əvəz edəcək, onda hamı bir daha keçmişimizi araşdıranda görəcək ki, Heydər Əliyev böyük və tükənməz düha sahibi kimi ölkəmizin bu günü və gələcəyi üçün nələr etmişdir, necə əzəmətli tədbirlər həyata keçirmişdir. O, Azərbaycanın salnaməsində təkrarolunmaz rəhbər, unudulmaz el oğlu, fədakar insan kimi qalmışdır.

Hamımız üçün çox doğma və əziz olan Heydər Əliyev dünya şöhrətli siyasətçi, zəmanəsinin ən böyük şəxsiyyəti idi. O, Azərbaycanın güclü, inkişaf etmiş qüdrətli dövlətə çevrilməsində, sənayemizin, kənd təsərrüfatımızın, sosial-iqtisadi sahələrin güclənməsi yolunda əlindən gələni əsirgəməmişdir. Ölkə vətəndaşlarının həyat səviyyəsinin yüksəlməsində, pensiyaçıların, əlillərin, çoxuşaqlı ailələrin, əmək qabiliyyəti olmayan insanların sosial problemləri həmişə onun diqqət və qayğısı ilə əhatə olunmuşdur. Heydər Əliyev ümumxalq məhəbbətini təkcə öz vətəninə deyil, bütün dünyada qazanmışdı. Buna görə də dünya siyasətçiləri, dövlət və hökumət rəhbərləri, siyasi xadimlər onu həmişə yüksək qiymətləndirir, onunla razılaşırdılar. O, əvəzsiz, yeri görünən çox müdrik şəxsiyyət idi. Qazandığımız müstəqilliyə, əldə olunan sabitliyə, həyatımızdakı inkişafa və tərəqqiyə görə biz bu böyük şəxsiyyətə çox borcluyuq.

Heydər Əliyev bütün mənalı ömrünü yalnız insanlığa xidmət göstərməyə sərf etmişdi. Bu böyük şəxsiyyət Azərbaycan xalqının təhlükəsiz yaşaması, azadlıq haqqını tapması uğrunda mübarizə aparmışdı. “Haqqı tapdanan insanların arxasında güclü dövlət durmalıdır, ədalət durmalıdır”. Bu ideya və prinsiplər Heydər Əliyevin istər milli təhlükəsizlik orqanlarında, istər Sovet dönməndəki siyasi fəaliyyətində, istərsə də Azərbaycanın Prezidenti olduğu son 10 ildə həyat devizi, amalı idi. Ümummilli Liderimiz bu istiqamətdə zəngin milli-mənəvi dəyərlər yaradıb, ümumbəşəri dəyərlər formalaşdırıb.

Heydər Əliyev respublikamızın hansı bölgəsinə ayaq basıbsa, xalq onu ən əziz adamı kimi qarşılayıb, onun qədəmləri altında qurbanlar kəsib, onun gəlişinə sevinib. Hər bir böyük siyasətçinin qıbtə edəcəyi bir

ömür yaşadı Heydər Əliyev. O, zəngin, mübarizələrlə və qalibiyyətlə dolu həyatının hər gününü, hər anını doğma xalqına bağışladı. Bu xalqı parçalanmaqdan, məhv olmaqdan, əzilməkdən xilas etdi, onu dünyada layiq olduğu şöhrətə çatdırdı. Ümummilli Liderimiz müstəqil Azərbaycan dövlətini qurdu. Bu gənc və zəif dövləti öz qüdrətli əllərilə ayağa qaldırdı, möhkəmləndirdi, xarici düşmənlərdən və daxildəki xəyanətkarlardan qorudu. O, Azərbaycan dövlətinə, bu məmləkətə, bu xalqa yönələn bütün zərbələrə qarşı öz polad sinəsini sipər etdi.

Azərbaycan dövlətinə müstəqillik, əbədiyaşarlıq, xalqa bəxtiyarlıq bəxş edərək əbədiyyətə qovuşan böyük liderimiz əbədiyaşarlıq qazandı. Nə qədər ki dünyada müstəqil Azərbaycan dövləti var, Heydər Əliyev yaşayacaqdır.

Ümummilli liderimiz, möhtərəm Heydər Əliyevin milli və ümumbəşəri dəyərlərə söykənən ideyaları yüz illərlə yaşayacaq və qalib gələcəkdir. Heydər Əliyevin adının əbədiləşdirilməsi üçün ən əsas istiqamət isə ümummilli liderimizin siyasi kursuna axıradək sədaqətli olmaqdır. Ümummilli Liderimizin ideyalarının təntənəsi yolunda ləyaqətlə çalışmaq, müstəqil Azərbaycanın tərəqqisi naminə möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşmək, milli birliyə nail olmaq onun xatirəsinə ən böyük ehtiramdır.

Ulu öndərimizin layiqli siyasi varisi, Azərbaycanın və regionumuzun yeni pragmatik lideri, Prezident İlham Əliyev andıçmə mərasimindəki nitqində, ondan sonrakı çıxışlarında xalqa vəd edib ki, Heydər Əliyev siyasətini davam etdirəcəkdir. Çünki o, yeganə düzgün siyasətdir. Bu siyasət ona gətirib çıxardı ki, Azərbaycan xaos, hərc-mərclik, vətəndaş müharibəsi vəziyyətindən quruculuq

və tərəqqi, sülh və sabitlik mərhələsinə keçdi: “Mən ondan çox şey öyrənmişəm və onun təcrübəsini, məsələlərə baxışını öyrənməklə hələ çox şey əxz edəcəyəm. Hər hansı bir qərar qəbul etməzdən əvvəl düşünürəm ki, bu vəziyyətdə Heydər Əliyev necə hərəkət edərdi. Çalışıram ki, mənə inanan, mənə səs verən adamlar məndən razı qalsınlar. Prezident üçün ən yüksək mükafat onun ideyalarına inamdır, bunsuz işləmək çox çətinidir. Ona görə mən çalışacağam ki, Heydər Əliyevin bütün prinsipləri həyatda öz təcəssümünü tapmaqda davam etsin”.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin adı bu gün sözün həqiqi mənasında Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir. Bugünkü güclü, qüdrətli Azərbaycanı o öz əlləri ilə yaradıb, onun müstəqilliyini yaşadıb, inkişaf etdirib, bütün dünyaya tanıdıb.

Müstəqil Azərbaycanın inkişafında müstəsna rolu olan Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradılması da ümummillə liderimizin xalqı qarşısında əvəzsiz xidmətlərindəndir. Ulu Öndərin 1992-ci ildə hələ Naxçıvanda ikən Azərbaycan ziyalılarının böyük bir hissəsinin çağırışına səs verərək Yeni Azərbaycan Partiyasını yaratması zərurətdən doğan bir hadisə kimi ölkəmizin taleyində önəmli rol oynadı. Möhtərəm Heydər Əliyev tədqiqatçılara, siyasi elmlər sahəsində araşdırma aparanaqlara məsləhət görürdü ki, tədqiqat aparsınlar, başqa partiyalara YAP-ın proqramını müqayisə etsinlər. Onda fərqi də görər, Yeni Azərbaycan Partiyasının Naxçıvanda, ağır şəraitdə yazılmış proqramında müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyinin, xarici və daxili siyasətinin əsaslarını, müstəqil Azərbaycanın demokratik prinsiplər əsasında yaranması və qurulması müddəalarının hamısını orada tapa bilərlər.

Təsadüfi deyil ki, 1992-ci ilin sonlarında, 1993-cü ilin əvvəllərində ovaxtkı iqtidarın bütün təzyiq və maneələrinə baxmayaraq, Bakıda və Azərbaycanın digər bölgələrində YAP-ın ilk təşkilatları formalaşdı. Həç bir il keçmədən Yeni Azərbaycan Partiyası və onun dahi rəhbəri, lideri Heydər Əliyev respublikamızda yaranmış siyasi-iqtisadi, sosial böhranın, vətəndaş müharibəsinin aradan qaldırılması vəzifəsini öz üzərinə götürdü. YAP-ın gücü dünya səviyyəli siyasi-ictimai xadim Heydər Əliyevdə, bu dahi şəxsiyyətə sonsuz ümumxalq məhəbbətində öz təcəssümünü tapmışdı. Odur ki, qısa zamanda onun sıraları mətin, vətənpərvər insanlar hesabına yüz minləri keçdi, monolit və sarsılmaz qüvvəyə çevrildi.

Bu gün Yeni Azərbaycan Partiyası regionumuzun yeni pragmatik lideri, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə yeni, daha yüksək zirvələri fəth etməyə doğru inamla irəliləyir, Yeni Azərbaycan Partiyasının rəhbərliyi partiyanın daim yeniləşməsinə və güclənməsinə mühüm önəm verir. Çünki bu partiya, eyni zamanda, Heydər Əliyev siyasi irsinin ideoloji bazasını təşkil edən güc mərkəzidir.

Ümummillə Liderimizin bizlərə ərməğan qoyub getdiyi gərgin irsi bu gün də, sabah da, gələcəkdə də daim öyrənilməli, onun əsas mahiyyəti dərk edilməlidir. Bu zəngin irs müstəqil Azərbaycan dövlətinin sütun dirəkləridir. Məhz qüdrətli sütunlar üzərində ucalan müasir Azərbaycan güclü ola bilib. İctimai həyatımızın elə bir sahə və istiqamətini tapmaq mümkün deyil ki, orada Heydər Əliyevin izi, hərərəti duyulmasın. Ulu Öndərimizin hələ on səkkiz il bundan əvvəl uzaqgörənliklə müəyyənləşdirdiyi, konseptual əsaslarını yaratdığı xarici və daxili siyasət

kursu bu gün öz möhtəşəm bəhrələrini verir.

Ulu öndər Heydər Əliyev həm də zəmanəmizin böyük filosofu və mütəfəkkiri kimi tanınıb. Onun formalaşdırdığı və həyata keçirdiyi azərbaycançılıq fəlsəfəsi Azərbaycanın müasir dünyada xüsusi yerini müəyyən etmiş, dünya azərbaycanlılarının bir ideya ətrafında birləşməsinə, həmrəylik nümayiş etdirməsinə səbəb olmuşdur.

Təsadüfi deyil ki, dünyanın bir çox görkəmli dövlət başçıları və ictimai xadimləri, nüfuzlu politoloqları ümummilli liderimiz barədə yüksək fikirlər söyləmişlər. Türkiyənin sabiq prezidenti Süleyman Dəmirəl ulu öndərimiz Heydər Əliyevi “Azərbaycan xalqının nicatı üçün bir şans, canını vətəni və xalqı yolunda sipərə çevirən qeyrətli oğul” — adlandırır. Rusiya Xalqları Assambleyasının sədri Ramazan Abdullatipov demişdir: “O, elə nəhəng adamdır, elə çoxşaxəli və intəhasızdır ki, bu dahi insanın Qafqazın tarixindəki rolunu yalnız əlli ildən sonra anlamaq və dərk etmək mümkün olacaq”.

Bu gün ümummilli lider Heydər Əliyevin zəngin irsinin öyrənilməsi, onun milli dövlətçilik ideyalarının yeni nəsillərə aşılması məqsədilə 2004-cü ildə yaradılmış Heydər Əliyev Fondu məhz Mehriban xanımın rəhbərliyi altında Azərbaycanın, eləcə də regionun ən böyük ictimai təşkilatına çevrilib.

Ulu Öndərin adını daşıyan Fond milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliğ olunması ilə bağlı işlərin aparılmasına xüsusilə köməklik göstərər. Bununla yanaşı, əhəlinin rifahının yüksəldilməsinə yönəldilmiş müxtəlif proqram və tədbirlər, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə və idmanın inkişafını təmin edən layihələr Heydər Əliyev Fondu tərəfindən daim dəstəklənir. Mehriban xanım rəhbərlik

etdiyi Fond uşaq və gənclərin sağlam, milli-mənəvi dəyərlərə sadıq, hərtərəfli biliklərə malik vətəndaş kimi yetişdirilməsi, Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun artırılması ilə bağlı tədbirlərin reallaşdırılması istiqamətində də mühüm tədbirlər həyata keçirir. Ona görə də Heydər Əliyev Fondunun çoxşaxəli fəaliyyəti Azərbaycan xalqı tərəfindən daim yüksək qiymətləndirilib.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezident, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri, Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) sədrinin müavini, ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyeva ölkəmizin ictimai-siyasi, mədəni həyatında daim mühüm və fəal rol oynayır. Mehriban xanımın vaxtilə Milli Məclisin deputatı kimi də çoxşaxəli fəaliyyəti ilə diqqət çəkir. O, təmsil etdiyi dairənin sosial-ictimai problemlərinin həllində böyük addımlar atıb, vaxtilə fəal deputat kimi də seçiciləri ilə daim təmasda olub. Mehriban Əliyevanın fəaliyyətində yaddaqalan məqamlardan biri də onun ədalət, humanizm və insanpərvərlik ideallarını rəhbər tutaraq genişmiqyaslı amnistiya aktlarının qəbul edilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etməsidir. Bu təşəbbüslərin dövlət başçısı İlham Əliyev tərəfindən dəstəklənməsi sayəsində minlərlə məhbus azadlığa qovuşub. UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi ölkə daxilində və xaricində mühüm layihələrə imza atan Mehriban Əliyeva Azərbaycanın birinci xanım statusunu da şərəflə daşıyır. Mehriban Əliyevanın bütün çıxışları, müsahibələri özünün zənginliyi, dərin məzmunu, yenilikçi düşüncəsi ilə böyük maraq doğurur. Bu, fitri istedad sahibinin milli-bəşəri ideallara sadıqlığı, dünya cəmiyyətinə nikbin baxışlarının məntiqi ifadəsidir. Onun genişmiqyaslı fəaliyyəti ölkənin ictimai, so-

sial, mədəni həyatını əhatə etməklə tükənmir. O, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, mədəniyyətini, ölkəmizin özünəməxsusluğunu, özəlliklərini, dünya cəmiyyətində böyük fədakarlıqla, uğurla təbliğ edir. Qədim ənənələrimizlə bağlı olan multikultural dəyərləri, tolerantlığı başqa ölkələrdə əməli işləri ilə nümayiş etdirir. Qadın gözəlliyinin zərif örnəyi olan Mehriban Əliyeva bütün dünyaya xeyirxahlığın zirvə nümunəsini sərgiləməkdə davam edir. Ən parlaq işlər isə hələ qabaqdadır. Onun getdikcə yeni çalar qazanan ictimai-siyasi fəaliyyəti bunu diqtə edir. Burada Prezident cənab İlham Əliyevin fikrini xatırlatmaq yerinə düşür: “O, insanlara xoş münasibəti, xoş niyyəti, xoş ünsiyyəti ilə seçilib. Bu, onun xasiyyətinin ən fərqləndirici cəhətidir. Mən əminəm ki, Mehriban Əliyeva xeyriyyəçilik, insansevərlik, mərhəmət, Azərbaycan xalqının mentalitetinə, mədəniyyətinə, düşüncəsinə, əsrlərdən bəri formalaşan ənənələrimizə xas olan ən gözəl keyfiyyətləri davam etdirməyə çalışacaq”.

Bu gün hər bir azərbaycanlı fərəh hissi keçirir ki, dövlətimizin idarəçilik sükamı başında milli öndər Heydər Əliyevin yetirməsi, onun yaratdığı siyasi məktəbin davamçısı möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev durur. Hər bir azərbaycanlının Prezidenti olacağını qətiyyətlə bildirən və ötən müddət ərzində sözünün, vədinin sahibi olduğunu əməli işi, genişmiqyaslı fəaliyyəti ilə bir daha sübut edən cənab İlham Əliyevlə xalqımız yeniyeni müvəffəqiyyətlərə, uğurlara nail olacaqdır.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin adı bu gün sözün həqiqi mənasında Azərbaycan dövlətinin rəmzi kimi səslənir. Bugünkü güclü, qüdrətli Azərbaycanı o öz əlləri ilə ya-

radıb, onun müstəqilliyini yaşadıb, inkişaf etdirib, bütün dünyaya tanıdıb. Ümummillî Liderimiz ölkəmizin siyasi, sosial-iqtisadi konsepsiyalarını işləyib hazırlayıb, onların dönmədən həyata keçirilməsini təmin edib. Dövlət başçısı həyata keçirdiyi islahatları məhz ulu öndər Heydər Əliyevin müəllifi olduğu möhkəm təməl üzərində davam etdirir və yeni dövrün tələblərinə uyğun zənginləşdirməyə çalışır. Xalqımızı Heydər Əliyev ideyaları ətrafında birləşdirən cənab İlham Əliyev özünü azərbaycanlı sayan, bu mənasubyyətdən qürur duyan hər kəsi ulu öndərimizin işıqlı, nurlu arzularının, ideyalarının həyata keçirilməsi istiqamətində səfərbər edir. Bütün bunlar tam mənada deməyə əsas verir ki, Prezident cənab İlham Əliyevin dövlətçilik təcrübəsində siyasi varislik ənənələrinin davamı, üstəlik, mütərəqqi inkişaf meyillərinin gücləndirilməsi ideyası üstünlük təşkil edir. Bu gün xalqımız Ümummillî Liderin siyasi varisi - yüksək intellektli, pragmatik düşüncəli, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını dərindən bilən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşmişdir.

İnanırıq ki, dövlətimiz Heydər Əliyev dühasından bəhrələnen, onun siyasi kursunu yeniləşdirərək əzmlə davam etdirən ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin dövlətçilik və idarəçilik bacarığı, rəhbərlik qabiliyyəti sayəsində daha da inkişaf edəcək. Ulu öndər Heydər Əliyevin Azərbaycan dünyaya bir günəş kimi doğacaqdır” devizi artıq gələcəkdən çox bu günün reallığıdır.

Aydın QASIMOV,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor.
www.respublika-news.az

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ КАК ИНСТИТУТА ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ

Владимир Дорошенко,
академик Украинской академии наук.

э-почта: arifguliyev@ukr.net

Анализ научных исследований.

Данная тема рассматривается в работах таких авторов как: Д. Сковронский, В. Дубровский, О. Гайдей, О. Гомоляко, Л. Эрхард и др. Цель статьи – показать значение теоретико-методологических основ реформирования социальной политики как института публичного управления в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: публичное управление, реформирование, децентрализация, модернизация, социальная модель.

Постановка проблемы

Важно концептуализовать евроинтеграционную составляющую современной социальной политики Украины в качестве ведущего направления реформирования современной социальной политики Украины, определить устойчивое социальное, прежде всего демографическое развитие, наметить приоритетные направления перестройки социальной политики в условиях дальнейшей децентрализации си-

стемы публичного управления Украины, осуществить теоретико методологическое обоснование концептуальных основ формирования новой социальной политики Украины.

Изложение основного материала.

Задача в том чтобы, прежде всего, раскрыть противоречивый характер влияния евроинтеграционных процессов на определение направлений и содержания модернизации социальной политики Украины.

В частности, следует отметить, что недостаточно реализуется практический потенциал Европейской политики соседства (ЕПС), Европейского инструмента соседства и партнерства, режима Восточного партнерства, в рамках которых действуют соответствующие социальные программы и проекты.

С целью определения целостной картины проблем и перспектив модернизации социальной политики Украины необходимо проанализировать динамику изменений в сфере оплаты труда, определить и обосновать направления развития трудового потенциала страны на длительную перспективу, следует также оценить перспективы перехода от солидарной к накопительной пенсионной системы, кото-

рые обусловлены, в частности, неоднозначностью его восприятия населением страны. Целесообразно выявить противоречия в сфере медицинской реформы, констатировать, что позитивный характер этих мер, как показывает анализ, еще не подтвержден практикой. В связи с этим нужно отметить, что решающим фактором сохранения острого социального неравенства в Украине остается олигархически ориентированная экономика и производственные отношений, которые в свою очередь обуславливают характер политической системы.

Требуется анализа осуществляемая в последние годы политика децентрализации системы органов власти, ее влияние на социальные отношения в обществе. Децентрализация идентифицируется как реорганизация государственной власти и системы публичного управления, и передача значительных полномочий и ресурсов, возможностей от государственных органов органам местного самоуправления. Практические меры в этом направлении достаточно действенны.

Политика украинского государства сегодня базируется на экономической парадигме, в рамках которой решение проблем социальной сферы откладываются «на потом», когда произойдет рост общественного производства, ВВП и национального дохода. Но время господства подобной идеологии давно прошло. Возникла острая необходимость немедленного и глубокого социального поворота в сто-

рону конкретного человека, изменения условий его жизни, обеспечение достойного уровня и возможностей социального и профессионального развития путем результативных действий. В условиях трансформационного периода, когда необходимо достижение баланса между социальной интеграцией и мобильностью, ориентация только на одну из классических моделей социальной политики приведет к усилению перекосов социального развития и ухудшит общественный кризис.

Разработка новой доктрины социальной политики требует применения новых подходов, прежде всего:

1. Дальнейшего внедрения в деятельность государства механизмов публичной политики.
2. Оптимального сочетания либерализма и социальных гарантий.
3. Радикального усиления трудовой мотивации, ориентированной на все группы и слои населения.
4. Активизации местного самоуправления, благотворительных организаций, социальных инициатив, которые оказывают позитивное влияние на формирование гражданского общества.
5. Дальнейшей децентрализации государственной политики и системы публичного управления.

Кроме того, следует принимать во внимание, что социальное реформирование предусматривает большой комплекс разнородных общественных отношений и поэтому оно, с одной стороны, не может

быть осуществлено одномоментно, в течение короткого периода времени, а с другой - отдельные компоненты социальной сферы должны реализовываться не столько в определенной последовательности друг за другом, сколько в тесной взаимосвязи определенных элементов и временных границ.

Принятие этой доктрины предполагает и формирование новой модели социальной

политики, которая по своей направленности остается гуманистической и даже в большей степени антропоцентрической, чем действующая ныне - поскольку в ее основе должны находиться жизненные интересы не столько определенной социальной группы, сколько каждого конкретного человека. В свою очередь, построение этой модели предполагает оптимальное сочетание апробированных

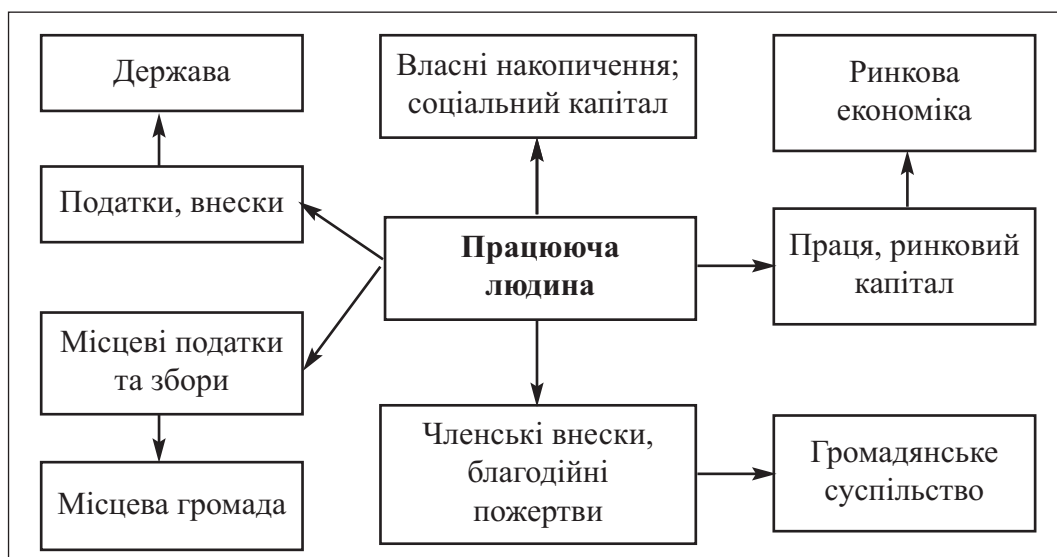

Рис.1. Модель социального участия работающего человека.

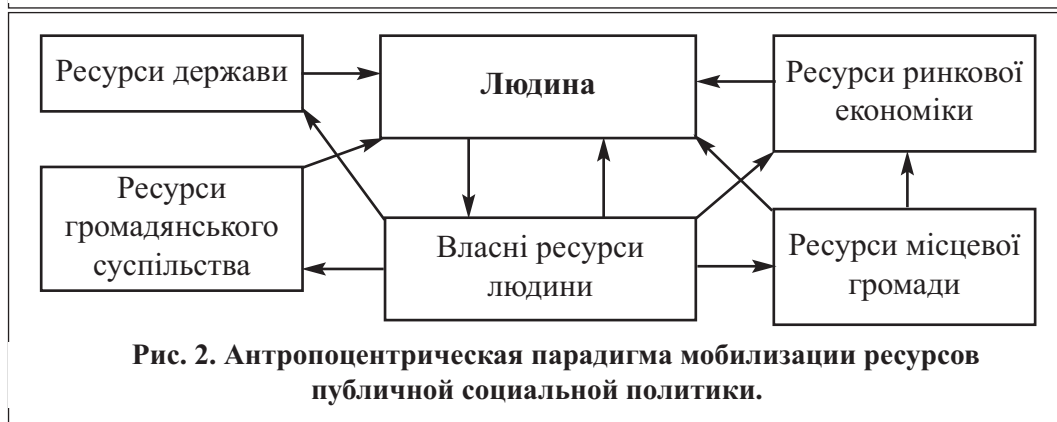

Рис. 2. Антропоцентрическая парадигма мобилизации ресурсов публичной социальной политики.

элементов патриархальной, патерналистской и либертарианской моделей. Но такое сочетание не должно быть чисто эклектичным. С этой целью автором разработана антропоцентрическая модель социального участия работающего человека:

В данном случае цель публичной социальной политики заключается в том, чтобы совместными усилиями активных субъектов публичной социальной политики обеспечить каждому человеку, как участнику социума, достаточные условия жизнедеятельности и совершенствования личности на уровне обоснованных социальных стандартов. Такая постановка

цели требует четкого определения источников и механизмов ресурсного обеспечения публичной социальной политики:

В рамках этой модели, взаимодействуя с другими субъектами публичной социальной политики через собственные ресурсы, человек берет солидарное участие в формировании ресурсов, которые в случае необходимости или в договорной форме, могут быть направлены на индивидуальные потребности человека и / или потребности членов ее семьи. Эту модель представлена в более детальном концептуально-методологическом изложении:

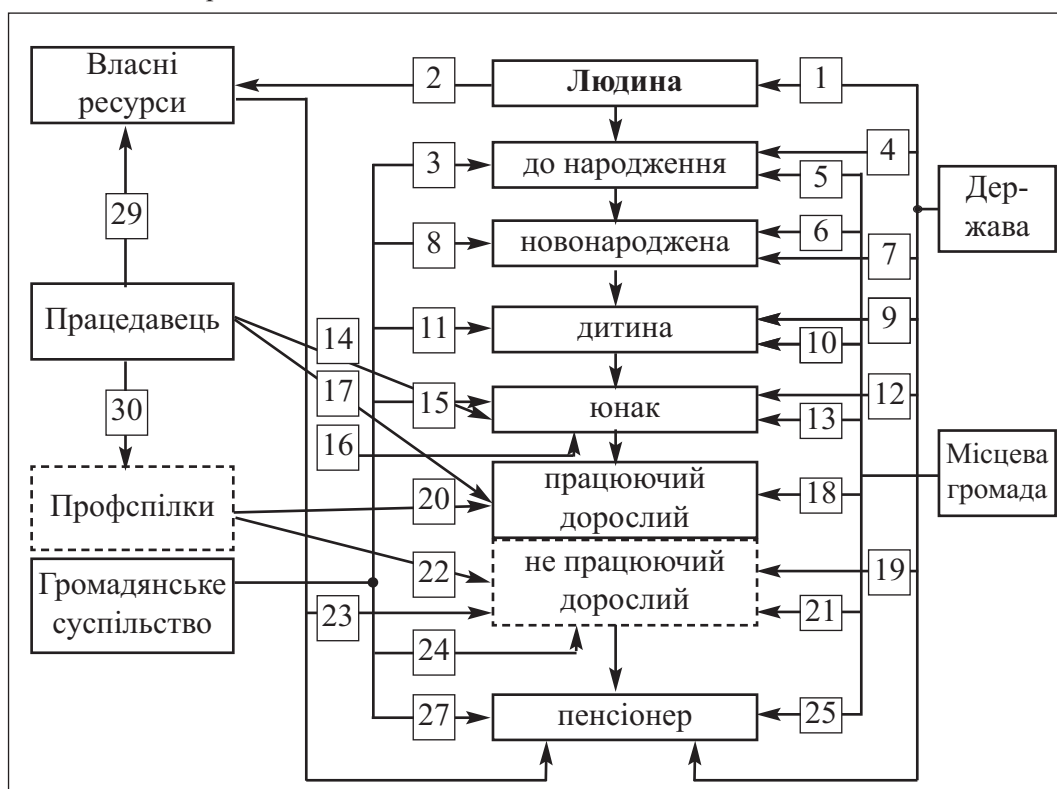

Рис. 3. Концептуально-методологическая модель публичной социальной политики.

1. Правовые гарантии. Социальные стандарты. 2. Накопление. Капитал. Имущество. 3. Благотворительная помощь *. 4. Затраты на перинатальный сопровождение матери *. 5. Расходы на роды *. 6. Одноразовая материальная помощь *. 7. Материальная помощь *. 8. Благотворительная помощь *. 9. Материальная помощь *. 10. Расходы на дошкольное и среднее образование *. 11. Благотворительная помощь *. 12. Материальная помощь "стипендия". 13. Стипендия на обучение. 14. Стипендия на обучение. 15. Грант на обучение. 16. Оплата за обучение. 17. Обязательный социальный пакет работающего (выходные, отпуска, премии, доплаты за особые условия, медицинское страхование и т.д.). 18. Коммунальные льготы и дотации *. 19. Помощь в трудоустройстве. Социальный пакет не работающего	(Материальная помощь *, медицинское страхование). 20. Социальный пакет профсоюза. 21. Материальная помощь людям с особыми потребностями. 22. Материальная помощь временно работающему члену профсоюза. Помощь в трудоустройстве. 23. Персональные страховые полисы. 24. Благотворительная помощь людям с особыми потребностями. 25. Коммунальные льготы и дотации для людей с особыми потребностями. Медицинское страхование пенсионеров. 26. Пенсия по возрасту (в размере прожиточного минимума). 27. Благотворительная помощь. 28. Персональная пенсия. Персональная медицинская страховка. 29. Дотации работодателя к персональным социальным фондам работника. 30. Дотации работодателя профсоюзам. * В случае, если совокупный доход на каждого члена семьи по объективным причинам не превышает прожиточного минимума
---	--

Выводы

По нашему мнению, формирование и внедрение этой модели требует разработки стратегии, задачами которой являются:

1. Постепенное сокращение солидарной пенсионной системы. Переход к смешанной системе социального обеспечения.
2. Постепенное уменьшение государственного финансирования здравоохранения. Внедрение различных форм страховой медицины.
3. Переход к смешанной системе финансирования высшего образования.
4. Перевод системы дошкольного вос-

питания и обязательного среднего образования в сферу компетенции местных общин. Введение смешанной системы финансирования в этой сфере.

5. Усиление роли рыночных рычагов в профессиональном образовании.
6. Диверсификация системы социальной опеки детей-сирот и инвалидов.
7. Общая диверсификация социальной политики, ее переход в публичную плоскость с максимальным привлечением ресурсов рыночной экономики, гражданского общества, местных общин и самих граждан.

Литература

1. Бонгард-Левин Г. М. Древнеиндийская цивилизация. - К., с. 54.
2. Антична культура і вітчизняна філософська думка. - К., 1990, с. 12.
3. Гофф Ж. Ле. Цивилизация средневекового Запада. - М., 1992, с. 54.
4. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичництва до християнства. - К., 1996, с. 73.
5. Acemoglu D., Robinson J. (2006) Economic Origins of Dictatorship and Democracy (Cambridge University Press, New York, p. 7. 324.153, с. 41.
6. Ліндсен Дж. Коротка історія культури: у 2 т. - К., 1995, с. 67. Деборин А. М., Соціально-політичні учіння нового і новішого часу, Т. 1-2, М., 1958-67, с. 25.
7. Волгин В. П. Развитие общественной жизни во Франции в XVIII в. М., 1958.
8. Европейское просвещение и Французская революция XVIII в.: Сборник статей / под ред. Г. С. Кучеренко. - М., 1988, с.

CONCEPTUAL FRAMEWORK FOR REFORMING SOCIAL POLICY OF UKRAINE AS AN INSTITUTE OF PUBLIC GOVERNANCE

Vladimir Doroshenko, academician of the Ukrainian Academy of Sciences.

e-mail: arifgulyev@ukr.net

This topic is considered in the works of such authors as: D. Skovronsky, V. Dubrovsky, O. Gaidey, O. Gomolyako, L. Erhard and others. The purpose of the article is to show the importance of the theoretical and methodological foundations of reforming social policy as an institution of public administration in the context of European integration.

Key words: public administration, reformation, decentralization, modernization, social model.

PUBLİK İDARƏETMƏ İNSTİTUTU KİMİ UKRAYNANIN SOSIAL SİYASƏTİNİN İSLAHATI ÜÇÜN KONSEPTUAL BAZA

Vladimir Doroşenko, Ukrayna Elmlər Akademiyasının akademiki.

e-mail: arifgulyev@ukr.net

Bu mövzuya dair məsələ D. Skovronsky, V. Dubrovski, O. Gaidey, O. Gomolyako, L. Erhard və başqa müəlliflərin əsərlərində də nəzərdən keçirilir. Məqalənin məqsədi Avropaya inteqrasiya şəraitində dövlət idarəçiliyi institutu kimi sosial siyasətin islahatının nəzəri və metodoloji əsaslarının əhəmiyyətini göstərməkdir.

Açar sözlər: dövlət idarəetməsi, islahatlar, mərkəzsizləşdirmə, modernləşmə, sosial model.

BİR KAMU YÖNETİM ENSTİTÜSÜ OLARAK UKRAYNA'NIN SOSYAL POLİTİKASININ YENİDEN OLUŞTURULMASINA İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Vladimir Doroshenko, Ukrayna Bilimler Akademisi akademisyeni.

e-posta: arifgulyev@ukr.net

Bu konu şu yazarların eserlerinde dikkate alınır: D. Skovronsky, V. Dubrovsky, O. Gaidey, O. Gomolyako, L. Erhard ve diğerleri. Makalenin amacı, Avrupa entegrasyonu bağlamında bir kamu yönetimi kurumu olarak sosyal politika reformunun teorik ve metodolojik temellerinin önemini göstermektir.

Anahtar sözcükler: kamu yönetimi, reform, ademi merkeziyetçilik, modernleşme, sosyal model.

MƏNİMSƏMƏ VƏ YA İSRAFETMƏ YOLU İLƏ TALAMA CİNAYƏT TƏRKİBİNİN HÜQUQİ TƏHLİLİ

Qurbanov Həbil Surxay oğlu,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Azad Həmkarlar İttifaqının sədri,
hüquq üzrə elmlər doktoru, professor.
e-mail:professorqurbanov@yandex.ru

keçirir, digər tərəfdən isə belə münasibətləri qoruyur. Cinayət hüququ xüsusi xarakterli münasibətləri – dövlətlə cinayət törətməkdə təqsirli olan şəxs arasında kriminal əməlin törədilməsilə bağlı yaranan münasibətləri tənzim edir [1, s.135].

Məqalədə qeyd edilir ki, hər bir ictimai təhlükəli əməl fəal hərəkətdə, yaxud passiv hərəkətsizlikdə ifadə olunur. Cinayətin hərəkət və hərəkətsizlikdə ifadə edilməsindən asılı olmayaraq, o, hər bir halda cinayət qanunu ilə qorunan sosial dəyərlərə, fərdin, yaxud cəmiyyətin mənafeələrinə qəsd edir. Cinayət heç bir halda zərərsiz ötürmür. Belə zərərin yalnız az və ya çox dərəcədə olması haqqında mülahizə yürütmək olar.

Deməli, törədilmiş əməl yalnız o halda cinayət hesab edilə bilər ki, cinayət qanunu ilə qorunan obyektə qəsd edilmiş olsun. Cinayətin obyekt qismində, həmçinin də cinayətkar qəsdlərdən mühafizə edilən ictimai münasibətlər çıxış edir.

Aşar sözlər: mənimsəmə, əməl, ictimai münasibətlər, israfetmə, cinayət qanunu, mülkiyyət, şəxsi maraq, oğurluq.

Talamanın obyektı

Hər hansı cinayətin obyektı qanunla mühafizə olunan, qorunan və xüsusi təyinatla malik olan hədəfdir (obyektidir). F.Y.Səməndərov yazır ki, “əməl qanunla qorunan obyektə ziyan yetirdikdə sosial təhlükəli xarakter alır və cinayətə çevrilir. Cinayətin obyektı cinayət hüquq normaları ilə kriminal qəsdlərdən qorunan ictimai münasibətlərdir. Cinayət hüququ bir tərəfdən ictimai münasibətləri tənzimləmə funksiyasını həyata

Məlumdur ki, hər bir ictimai təhlükəli əməl fəal hərəkətdə, yaxud passiv hərəkətsizlikdə ifadə olunur. Cinayətin hərəkət və hərəkətsizlikdə ifadə edilməsindən asılı olmayaraq, o, hər bir halda cinayət qanunu ilə qorunan sosial dəyərlərə, fərdin, yaxud cəmiyyətin mənafeələrinə qəsd edir ki, biz artıq bunun cinayətin obyektı olduğunu yuxarıda qeyd etdik. Cinayət heç bir halda zərərsiz ötürmür. Belə zərərin yalnız az və ya çox dərəcədə olması haqqında mülahizə yürütmək olar.

Cinayətin obyekt ilə əlaqədar tədqiqatçı İ.B.Ağayevin aşağıdakı ifadə edilən mülahizəsi maraqlıdır. Müəllif yazır: “Törədilmiş cinayət əməlinin ictimai təhlükə-

liliyini sübut edən, şəxsiyyət, cəmiyyət və dövlət üçün mənfi xarakter daşıyan dəyişikliklər məhz cinayətin obyekt sahəsində baş verir. Ümu-miləşdirilmiş şəkildə demək olar ki, cinayətin obyektı cinayət törədən şəxsin fəaliyyətinin qəsd etdiyi bir şeydir. Hər bir insan fəaliyyətinin öz tətbiq obyektı olduğu kimi, cinayət də özünün obyektı olmadan mövcud ola bilməz. Yəni hər hansı bir hərəkətin hansısa bir obyektə yönəlmiş olduğu, lakin obyektin cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş əlamətlərə uyğun gəlmədiyi halda hərəkət cinayət hesab edilmir. Məhz bu səbəbdən də cinayətin obyektı cinayət tərkibinin dörd zəruri elementlərindən biridir” [2, s.72]. Deməli, cinayət tərkibinin digər elementləri kimi, obyektin də mövcud olmadığı halda törədilmiş hərəkət və ya hərəkətsizliyin cinayət sayılması qeyri-mümkündür.

Hər bir cinayətin obyektinə xas olan əlamət və xüsusiyyətlər cinayət qanunvericiliyinin Xüsusi hissəsinin müvafiq normalarında, ilk növbədə, özündə konkret maddələri birləşdirən bölmə və fəsilərində ehtiva olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, cinayət qanunvericiliyinin Xüsusi hissəsi cinayətlərin məhz cinsi obyektləri üzrə formalaşdırılmışdır. Hüquq ədəbiyyatında deyildiyi kimi, cinayətin obyektinin... tərfi hələlik yalnız cinayətin obyektinin cinayət nəticəsində zərərin vurulduğu hər hansı bir fenomen olması qənaətinə gəlməyə əsas verir. Buna görə də ilkin bilgilərin konkretləşdirilməsinə və cinayətin obyektinin mahiyyətinin daha dərinədən və ...dəqiq başa düşülməsinə kifayət qədər diqqət yetirmək lazımdır [2, s.74].

Sosial əhəmiyyətli dəyər, maraq və sərvətlər özlüyündə istənilən sosial-iqtisadi formasiyanın mövcud olması prosesində yaranır. Onlar qanunla yaradılmır, qanun yalnız onların dövlətin maraqlarına uyğun yaranmalarına, inkişaf etmələrinə və möhkəmlənmələrinə kömək edə bilər və kömək edir. Qanun onların hüquqi təbiətlərinin ümumi ifadəçisidir. Sosial əhəmiyyətli dəyər, maraq və sərvətlərin təbiəti qanunda nə qədər dərinədən açıqlanmış və dərk edilmiş olarsa, konkret hüquq norması da bir o qədər əsaslandırılmış olar və buna görə də onların qorunmasına bir o qədər səmərəli xidmət edir. Cinayət qanunvericiliyinin təkamülünün indiki mərhələsində bu müddəə hər bir hüquqyaratma fəaliyyəti üçün zəruri və vacib olmalıdır [3, s.64].

Hər hansı cinayət obyektinin mövcudluğu hüquqyaratma ilə bağlı deyil, lakin hüquqyaratma prosesində cinayətlərin obyektlərinin məhz qanunla qorunan hədəflər qismində nəzərdə tutulması həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Həm də nəzərə almaq lazımdır ki, obyekt kimi ictimai münasibətlər də çıxış edir və buna görə də hüquqyaratmada ictimai münasibətlər tədqiqatçıların daim görüş dairəsində olur.

Yuxarıda qeyd edilənlərə istinadən gös-tərmək lazımdır ki, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama cinayətinin obyektini mülkiyyət, yəni hüquqi cəhətdən əmlakə sahiblik, əmlakdan istifadə və əmlak üzərində sərəncam vermək səlahiyyətlərində ifadə olunan mülkiyyət münasibətləri təşkil edir. Belə səlahiyyətlərə ancaq əmlakın qanuni mülkiyyətçisi malikdir və əmlakın qeyri-mülkiyyətçilərinin vəzifəsi həmin

səlahiyyətlərin həyata keçirilməsinə, habelə mülkiyyətçinin sahiblik, istifadə və sərəncam hüquqlarının gerçəkləşməsinə mane olmamaqdan ibarətdir.

Mülkiyyət iqtisadi kateqoriya olmaqla yanaşı, həm də hüquqi kateqoriyadır. Mülkiyyətin hüquqi izahının mahiyyətini onun cinayət-hüquqi mühafizənin obyektı olması təşkil edir. Mülkiyyət, həmçinin də ona görə hüquqi kateqoriyadır ki, o, hər bir vətəndaşın konstitusiyası hüququdur.

Hüquqi kateqoriya kimi, mülkiyyət nəinki yuridik, həm də iqtisadi sferada iqtisadi münasibətlərin zəruri forması qismində çıxış edir. Əslində, həmin sferada mülkiyyət hüquq münasibətləri vacib forma kimi çıxış edirlər. İnkişaf etmiş vətəndaş cəmiyyətində başqa cür ola da bilməz. Çünki mülkiyyət münasibətləri tarixboyu hüquqi cəhətdən möhkəmləndirilməyə ehtiyac duymuşdur, daha dəqiq desək, həmin münasibətlər buna təbiətən möhtacdır. Vətəndaş cəmiyyəti isə sərbəst iqtisadi münasibətlərin, bazar iqtisadiyyatının və firavan sosial-iqtisadi həyat şəraiti yaratmaq istəyənlərin cəmiyyətidir. Vətəndaş cəmiyyətinin üzvləri dövlətdən asılılığa ehtiyac hiss etməsələr də, onlar öz varlıqlarını, iqtisadi fəaliyyətlərinin qanuniliyini və öz sahibkarlıqlarının legitimliyini qoruyub saxlamaq üçün həmişə hüququn qüvvəsindən istifadə edirlər. Unutmaq olmaz ki, vətəndaş cəmiyyəti, eyni zamanda da hüquq və qanunun sıx qarşılıqlı əlaqəsinin mövcud olduğu sositumdur.

Bəs, əmlak hər hansı konkret cinayətkar qəsdin obyektı qismində çıxış edə bilərmə? Bu sualın dürüst cavabını mülki hüquq el-

mi verir. Hüquq ədəbiyyatında deyilir: “Əmlakın mülkiyyət anlayışı ilə sıx surətdə bağlı olmasına baxmayaraq, o, əmlak qəsdinin obyektı deyil, predmetidir [4, s.325]. Müəyyən əmlakın cinayətkar qəsdin predmeti olduğunun müəyyənləşdirilməsi üçün onun mühüm əlamətlərinin, həmin əlamətlərin spesifikliyinin aydınlaşdırılması son dərəcə vacibdir. Bu ondan ötrü zəruridir ki, bu əlamətlərin öz təbiətinə görə əmlakın talamanın predmeti ola bilməsi xassəsi dürüst müəyyən edilsin. Əks təqdirdə, qəsdin obyektı ilə predmeti arasında fərqlərin müəyyənləşdirilməsi mürəkkəb və xeyli çətin xarakter alar. Nəzərə almaq lazımdır ki, hər bir əmlak özünəməxsus müəyyən ada, spesifik əla-mətlərə, xüsusi təbiətə və mülki-hüquqi baxımdan əlahiddəliyə malikdir. Hətta bir-birinə yaxınlığı ilə seçilən eyni əmlakların da onları bir-birindən fərqləndirən xüsusi əlamətləri vardır.

Deməli, talamanın predmetini, ilk növbədə, bilavasitə əmlakın özü təşkil edir. Başqa cür də ola bilməz, çünki talanan əmlakdır. Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 135.2-ci maddəsinə uyğun olaraq əmlak istənilən əşyaların və qeyri-maddi əmlak nemətlərinin məcmusudur. Həmin Məcəllənin 135.1-ci maddəsinə görə, əşyalara yalnız fiziki obyektlər deyil, habelə pul və qiymətli kağızlar da aiddir. Mülki Məcəllənin 137-ci maddəsinə uyğun olaraq qeyri-maddi əmlak nemətlərinə başqa şəxslərə verilə bilən və ya sahibinə maddi fayda və ya başqa şəxslərdən nəyi isə tələb etmək hüququ vermək üçün nəzərdə tutulan tələblər və hüquqlar aiddir.

Talama cinayətləri çox vaxt əşyalara, yəni maddi aləmin müəyyən fiziki ölçülərə malik obyektlərinə qarşı yönəldilməli olur. Ona görə də belə fiziki ölçülərə (çəkiyə, miqdara, həcmə və s.-ə) malik olmayan dəyərlər (məsələn, intellektual mülkiyyət məlumat, istilik enerjisi və s.) talamanın predmeti deyil və belə dəyərləri tamah məqsədi ilə ələ keçirmə digər zəruri əlamətlər də mövcud olduqda və ya etibardan sui-istifadə etmə yolu ilə əmlaka ziyanvurmanı, məlumat ələ keçirmə kommersiya və ya bank sirri olan məlumatları qanunsuz yolla əldə etmə və ya yaymanı, yaxud cəsusluğu, intellektual mülkiyyətin mənimsənilməsilə isə müəlliflik hüquqlarını və ya əlaqəli hüquqları pozmanı yarada bilər [5, s.410].

Bir sıra xarici ölkələrin də cinayət hüququnda əmlak anlayışına yanaşma bir-mənalı deyildir. Əmlak adı altında nəyin başa düşülməsindən asılı olaraq, talamanın çərçivəsi müvafiq surətdə ya genişlənir, ya da məhdudlaşır. Məsələn, əgər ABŞ-ın Nümunəvi Cinayət Məcəlləsində əmlak dedikdə, bütün sərvətlər (daşınmaz əmlak, şəxsi maddi və şəxsi qeyri-maddi əmlak, müqavilələrdən irəli gələn hüquqlar, öhdəliklər, əmlaka dair tələblər və digər maraqlar, mədaxil və ya tədarük biletləri, ev heyvanları, elektrik enerjisi və sair enerji) başa düşülürsə, həmin Məcəllədə istifadə edilən talama anlayışı ümumiləşdirici səciyyə daşıyır. Həmin anlayışa əmlakı talama, əmlakı israf etmə, dələduzluq, hədə-qorxu ilə tələb etmə, şantaj, etibar edilmiş əmlakı öz xeyri üçün götürmə, oğurlanmış əmlakı ələ keçirmə və s. daxildir [6, s.147-148].

Böyük Britaniyanın oğurluq haqqında 1968-ci il Qanununun 4-cü maddəsində deyilir ki, “əmlak” anlayışı özündə pulları və daşınar, daşınmaz olan bütün digər əmlakı, o cümlədən tələb hüququnu və digər maddi əmlakları ehtiva edir [7, s.98].

İngilis qanunvericiliyində əmlaka verilən belə məzmunlu tərif talamaya görə borc öhdəliklərini, habelə müəyyən maddi ifadəyə malik olmayan sərvətlərdən ibarət digər əmlak növlərini mənimsəyən şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə imkan verir. Fikrimizcə, bu, ingilis hüququnun ingilis-sakson (ingilis-amerikan) hüquq sisteminə daxil olması ilə bağlıdır.

Belə ki, Böyük Britaniyanın, ABŞ-ın, Kanadanın və eləcə də bir sıra Avropa ölkələrinin daxil olduğu ingilis-amerikan hüquq ailəsində məhkəmə presedenti hüququn ilkin mənbəyi qismində qəbul olunur.

Roman-german hüquq sistemində isə vəziyyət başqadır. O cümlədən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi həm daşınar, həm də daşınmaz əmlakı talama əməllərinin predmetinə aid edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 135.4-cü maddəsinə uyğun olaraq daşınmaz əmlaka torpaq sahələri, yerin tək sahələri, ayrıca su obyektləri, meşələr, çoxillik əkinlər, binalar, qurğular və torpaqla möhkəm bağlı olan və təyinatına tənasübsüz zərər vurulmadan yerinin dəyişdirilməsi mümkün olmayan obyektlər aiddir. Bu növ əmlak içərisində mənzillər, təsərrüfat qurğuları, bağ evləri, habelə azad sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün istifadə edilən vahid əmlak kompleksi şəklində

özəl müəssisələr daha tez-tez talamanın predmeti olur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında intellektual mülkiyyət hüququnun məzmunu açılır. Ölkənin Əsas Qanunu intellektual mülkiyyət hüququnu yalnız təsbit edir. Belə ki, Konstitusiyanın 30-cu maddəsində deyilir: "Hər kəsin əqli mülkiyyət hüququ vardır. Müəlliflik hüququ, ixtirachılıq hüququ və əqli mülkiyyət hüququnun başqa növləri qanunla qorunur". Deməli, Əsas Qanunun 30-cu maddəsi blankət xarakterə malikdir. Əqli mülkiyyət hüququnun məzmununun başa düşülməsi üçün ölkənin digər müvafiq qanunvericilik aktlarına müraciət etmək lazım gəlir.

Göstərmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasında əqli mülkiyyət hüququ Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi (əqli mülkiyyət hüququna dair konkret maddələr müəyyən edilməmişdir), Azərbaycan Respublikasının "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında" 5 iyun 1996-cı il tarixli Qanunu, habelə Azərbaycan Respublikasının "Patent haqqında" 10 iyun 1996-cı il tarixli Qanunu ilə tənzim edilir.

Talamanın obyektiv cəhəti

Hər bir ictimai təhlükəli əməl insan davranışının qanunla qadağan olunmuş növüdür. Fərdin, hətta hərəkətsizliyi (məhz belə hərəkətsizlik cinayətin törədilməsinə və onun nəticələrinin meydana çıxmasına səbəb olur) cəmiyyətə və onun əxlaqına zidd olan cinayət kimi qiymətləndirilir.

Məlumdur ki, insanın davranışı mücərrəd

deyil, real gerçəkliyin konkret hadisə və ya prosesində, fəal hərəkətlərin məcmu-sunda ifadə olunmaqla insanı əhatə edən ətraf mühitdə obyektivləşir. Məhz buna görə də cinayət birmənalı şəkildə obyektiv sosial hadisə kimi qiymətləndirilir.

F.Y.Səməndərov yazır ki, cinayətin obyektiv cəhəti müəyyən zamanda və məkanda, müəyyən şəraitdə baş verən, mövcud ictimai münasibətlərə ziyan vuran ictimai təhlükəli qəsdin zahir cəhətidir. Cinayətin obyektiv cəhəti konkretləşdirən əlamətlərdən biridir. Obyektiv cəhət subyektin ictimai təhlükəli əməlini, yetirdiyi zərəri xarakterizə edir [1, s.151].

Cinayətin obyektiv cəhətinin məzmunu cinayət qanununun dispozişiyasında təsvir edilir. Buna görə də ayrı-ayrı cinayətlər qanunda daha çox özünün obyektiv cəhətinə görə fərqləndirilir. Cinayətin obyektiv cəhəti cinayətin aşağıdakı xüsusiyyətlərini müəyyən edir:

1. Cinayətin vurduğu zərərin xarakteri, yəni törədilmiş əməlin ictimai təhlükəliliyinin nədə ifadə edilməsi;
2. Qəsdin hansı əməllə törədilməsi;
3. Cinayət əməlinin hansı nəticələrə gətirib çıxarması;
4. Əməllə meydana çıxmış nəticə (nəticələr) arasında səbəbli əlaqənin olub-olmaması;
5. Cinayətin törədildiyi və zərərin vurduğu halların necə olması (şərait, məkan, zaman, cinayətin törədilməsi üsulu, törədilmiş cinayətin alət və vasitələri və s.) [2, s.91].

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamanın obyektiv cəhəti belə bir halı

müəyyənləşdirir ki, həmin zaman təqsirkarın qanuni ixtiyarında olan əmlak onun tərəfindən götürülür və öz mülkiyyətinə qatılır. Bu zaman təqsirkar etibardan sui-istifadə edir. Təqsirkar mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlini törədərkən öz cinayətkar niyyətinə özünün qulluq mövqeyi, müqavilə münasibətləri, yaxud xüsusi tapşırıq (mülkiyyətin qanuni sahibi tərəfindən verilən tapşırıq) sayəsində nail olur. O, mülkiyyətçinin əmlakla əlaqədar ona verdiyi səlahiyyətləri həyata keçirərkən həmin səlahiyyətlərdən talanan əmlakı mənimsəmək və ya israf etmək məqsədilə istifadə edir və bu məqsədinə nail olur.

Beləliklə, cinayətin subyektinə qanuni əsaslarla etibar edilən və qəsdin predmeti olan əmlak həmin ictimai təhlükəli əməli müəyyənləşdirən əlamət qismində çıxış edir. Bu, həm də o deməkdir ki, belə talamanın xüsusi subyekti yalnız əmlakın hüquqi əsaslarla etibar edildiyi konkret şəxs ola bilər.

Mülkiyyətin bütün formaları deyil, aşağıdakı hallarda etibar edilmiş mülkiyyət forması əmlak sayıla bilər:

1. Əmlakı etibar edən şəxs həmin əmlakın faktiki sahibi olduqda və ya əmlak onun qanuni ixtiyarında olduqda;
2. Mülkiyyət sahibinin əmlakı başqasına etibar etmək üçün müəyyən hüquqi əsaslarla malik olduqda;
3. Mülkiyyətin sahibi əmlak üzərində sərəncam vermək, əmlakı əməli idarəetməyə vermək, tədarükə və ya saxlanca vermək səlahiyyətlərini həyata keçirmək imkanına malik olduqda

da (bu zaman cinayətin subyektinin göstərilən səlahiyyətlər dəstəsinin hamısına malik olması tələb olunmur).

Fikrimizcə, yuxarıdakı təsnifata aşağıdakıları da əlavə etmək olar. Yəni etibar edilməli əmlak mülkiyyətin elə bir hissəsindən ibarət olmalıdır ki, onun üzərinə həbs qoyulmamış olsun, yaxud artıq müsadirə olunmuş əmlak olmasın. Bizim mövqeyimizə görə, miras əmlak da başqasına etibar edilə bilməz, lakin əgər bu, müəyyən zərurətdən irəli gələrsə, o halda varisin razılığının (yazılı) olması vacibdir. Nəhayət, yalnız yararlı, keyfiyyətli əmlak etibar edilməlidir, çünki əmlakın sonradan nasazlaşması, yaxud xarab və ya məhv olması xərcləri, adətən, etibar edilmiş şəxsin (əlbəttə, müqavilə şərtlərində nəzərdə tutulduğu hallarda) üzərinə düşür.

Hansı formada törədilməsindən asılı olmayaraq, talama özgənin əmlakını götürmədən və (və ya) özünün, yaxud başqa şəxslərin xeyrinə keçirmədən ibarətdir. Belə əməlin adlandırılması üçün talamanın qanunvericilikdə müəyyən edilmiş və elmi ədəbiyyatda istifadə edilən formuləsində “malikolma”, “keçirmə”, “götürmə”, “əldəetmə”, “mənimsəmə”, “saxlama” və s. bu kimi terminlərdən istifadə edilməkdə davam edilir. Hələ keçən əsrin 70-ci illərinin hüquq ədəbiyyatında belə bir mülahizə irəli sürülürdü ki, adları çəkilən terminlərdən hər hansı birinin vasitəsi ilə talama əməlinin məzmununu ifadə etmək səyinin uğursuzluğu onunla izah edilir ki, onlardan heç biri talama kimi mürəkkəb və özünəməxsus spesifik ictimai təhlükəli əməlin hərtərəfli, dolğun və aydın xarakteristikasını vermək

iqtidarında deyildir, çünki həmin terminlər mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamanın obyektiv cəhətinin məzmununu kifayət qədər tam əks etdirmirlər, habelə lazımi konkretlikdən xeyli uzaqdırlar [8, s.87].

S.Skalyarovun fikrincə, “götürmə” və (və ya) “keçirmə” məfhumları göstərilən hərəkətlərin tərəfindən tam alternativ, həm də birgə həyata keçirilməsi (həyata keçirilə bilməsi) nəticəsinə gəlməyə imkan verir. Bu isə o deməkdir ki, talama cinayəti obyektiv cəhətdən aşağıdakı yollarla törədilə bilər:

- özgənin əmlakını götürmə;
- həmin əmlakı öz xeyrinə keçirmə;
- həmin əmlakı təqsirkarın və ya digər şəxslərin xeyrinə götürmə və keçirmə.

Müəllif mülahizələrini yekunlaşdıraraq yazır ki, talamanın obyektiv cəhətinin tərifinin təklif edilən birinci variantı praktika üçün əlverişli ola bilməz, çünki talamanın başa çatmış hesab olunması üçün əmlakın nəinki götürülməsi, həm də təqsirkarın həmin əmlakdan real istifadə və ya onun üzərində sərəncam vermək imkanının olması zəruridir. Yəni talanmış əmlakı özünün və ya başqasının xeyrinə keçirmək vacibdir [9, s.53].

Beləliklə, talamanın yalnız bir formasında – mənimsəmə və ya israfetmədə təqsirkar talamanın əmlak barəsində mülkiyyət hüququnun bəzi elementlərinə (əsasən sahiblik, bir sıra hallarda isə həm də sərəncam və istifadə hüququna) malik olur. Lakin həmin hüquqlar əmlakın qanuni mülkiyyətçisinin verdiyi səlahiyyətlər çər-

çivəsində olur və müvəqqəti xarakter daşıyır.

Talamanın subyekti

Təhlil edilən cinayət xüsusi subyekt tərəfindən törədilir. Bu, mülkiyyətçinin öz əmlakını və maddi dəyərə malik olan digər predmetləri etibar etdiyi 16 yaşına çatmış anlaqlı maddi məsul şəxsdir.

Haqqında söhbət gedən cinayətin subyektinə belə yanaşma, məsələnin mahiyyətinin bir qədər sadələşdirilməsi o qədər də uğurlu görünə bilməz. Bir sıra əmlak cinayətləri üçün subyektin bəzi ümumi əlamətləri (yaş və anlaqlılıq) ilə bərabər, xüsusi əlamətlər də cinayət-hüquqi əhəmiyyətə malikdir.

Hər şeydən əvvəl, qeyd etmək lazımdır ki, istənilən talama əməli mahiyyətinə görə (burada, ilk növbədə, özgənin əmlakını ələ keçirmə nəzərdə tutulur) xüsusi subyekt – qeyri-mülkiyyətçi tərəfindən törədilir. Məhz belə subyekt hüquqi cəhətdən mülkiyyətçinin iradəsi əleyhinə onun mülkiyyət hüquqlarını pozur və bu zaman hüquqazidd vasitələrdən istifadə edir.

Lakin həmin xüsusi əlamət müsbət deyil, mənfi xarakter daşıyır, çünki o, subyektə xas olan deyil, onda olmayan xassəni əks etdirir. Bununla belə, o, xüsusi əlamət olmaq təyinatını itirmir, ona görə ki, subyekti xarakterizə edən əlavə xassə kimi çıxış edir. Yaxud xüsusi əlamət kimi əmlaka mülkiyyətçinin verdiyi səlahiyyətlər çərçivəsində münasibət göstərməli olan şəxsi hüquqi cəhətdən xarakterizə edir.

Qeyri-mülkiyyətçinin mənfi əlamətləri də, öz növbəsində, eyni məntiqi sxem üzrə xüsusi subyektlərin həmin qeyri mülkiyyətçilərə bölgüsünə əsas verirlər. Məhz bu qeyri-mülkiyyətçilər ələ keçirilən əmlaka münasibətdə heç bir səlahiyyətə malik deyillər. Onlar yalnız mənimsəmə və ya israfetmədə müəyyən səlahiyyətlərə malik olurlar. Nəticədə talamanın xüsusi subyektini səciyyələndirən əlavə əlamətlər aşağıdakı kimi qiymətləndirilir:

1. Talamanın bütün forma və növlərinin subyektləri üçün səciyyəvi olan qeyri-mülkiyyətçinin əlamətləri;
2. Oğurluğun, soyğunçuluğun, quldurluğun subyektlərini və götürülən əmlaka münasibətdə heç bir səlahiyyətə malik olmayan şəxslər kimi dələduzluq yolu ilə aldadan qeyri-mülkiyyətçinin əlamətləri;
3. Qarət edilən əmlaka münasibətdə müəyyən səlahiyyətlərə malik olan şəxslər kimi mənimsəmənin və israfetmənin subyektlərini səciyyələndirən qeyri-mülkiyyətçinin əlamətləri;
4. Qulluq mövqeyindən istifadə etmək vasitəsilə özgənin əmlakını ələ keçirməni törətməklə əlaqədar dələduzluğun (AR CM-nin 178.2.3-cü maddəsi), mənimsəmənin (AR CM-nin 179.2.3-cü maddəsi) və ya israfetmənin subyektlərini səciyyələndirən şəxslərin qulluq mövqeyini müəyyənləşdirən əlamətlər;
5. Talamanın bütün formalarının (AR CM-nin 177.3.3-cü maddəsi; 179.3.3-cü maddəsi; 180.3.3-cü maddəsi;

181.3.3-cü maddəsi; 182.3.4-cü maddəsi; 184.3.3-cü maddəsi) subyektlərini səciyyələndirən, dəfələrlə məhkumluğunun olması ilə fərqlənən xüsusi residivin əlamətləri.

Bundan başqa, elə xüsusi əlamətlər də vardır ki, onlar ailə üzvləri arasında təşəkkül tapmış əmlak münasibətləri ilə bağlı mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərin bilavasitə obyektini qismində fərqləndirilir. Məhz belə əlamətlər ər-arvad, valideynlər, uşaqlar, övladlığa götürülənlər, doğma qardaş və bacılar, baba, nənə və nəvələr kimi xüsusi subyektlərin mövcudluğunu nəzərdə tutur. Bu da, öz növbəsində, talamanın törədilməsində iştirak etmiş şəxslərin məsuliyyəti haqqında məsələni meydana çıxarır.

Yuxarıda göstərilən əlavə əlamətlərə malik olmayan şəxs bu cinayətlərin fərdi, yaxud birgə icraçısı ola bilməz. Belə şəxs hətta müvafiq yaş həddinə çatsa da, anlaşıqlı olsa da, fərdi və ya birgə icraçı qismində çıxış edə bilməz. Ümumiyyətlə, xüsusi subyekt olmayan şəxsin cinayətdə birgə icraçılığa görə məsuliyyəti istisna olunur.

Haqqında söhbət gedən məsələ ilə əlaqədar bir sıra uzaq və yaxın xarici ölkələrin cinayət qanunvericiliyində diqqəti cəlb edən məqamlar vardır. Məsələn, İspaniyanın Cinayət Məcəlləsinə görə, bir-birinə münasibətdə əmlak cinayəti törətmiş ər-arvadın, habelə yaxın qohumların cinayət məsuliyyətindən azad olunması haqqında müddəa (268-ci maddənin 1-ci hissəsi) cinayətin törədilməsində iştirak etmiş kənar şəxslərə şamil edilmir (268-ci maddənin 2-ci hissəsi) [10].

Əksinə, Rusiya cinayət qanunvericiliyi doktrinasında, XIX əsrdə və XX əsrin başlanğıcında Rusiyanın praktikasında belə cinayətkar qəsdlərə görə birgə iştirakçıların cinayət məsuliyyəti icraçının məsuliyyətindən bilavasitə asılı olmuşdur. Belə ki, əgər icraçı öz arvadının (ərinin) və ya yaxın qohumunun əmlakını qanunsuz mənimsəməyə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmədisə, əməlin digər birgə iştirakçıları da cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməzdilər. Məsələn, Rusiya Senatının konkret iş üzrə izahına uyğun olaraq əgər zərər çəkmiş şəxslər ailə sirrini aşkar etməyi, oğurluq haqqında şikayət verməyi mümkün hesab etməzdilərsə, oğurluqda iştirak etmiş kənar iştirakçılar cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməzdilər [11, s.217].

Subyektin anlaqsız olması ilə əlaqədar məsələdə isə cinayət məsuliyyəti, ümumiyyətlə, istisna olunur. Anlaqlılığı istisna edən psixi vəziyyətdə olan şəxs tərəfindən əmlak xarakterli ictimai təhlükəli əməl törədildikdə, həmin əmələ görə şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmir və ona tibbi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Özgə əmlakını qanunsuz ələ keçirmə və talama işləri üzrə qanunvericiliyin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsi haqqında” 14 may 1999-cu il tarixli 9 sayılı qərarının 8-ci bəndinin

3-cü abzasında izah edilir ki, “əmlakın müəyyən məqsədlə inanılıb tapşırıldığı şəxslərin mənimsəmə yolu ilə talamada bilavasitə iştirak etdikləri hallarda belə şəxslər CM-nin 179-cu maddəsi ilə, iştirakçılığın digər hallarında isə CM-nin 32-ci və 179-cu maddələri ilə məsuliyyət daşıyırlar”.

Talamanın subyektiv cəhəti

AR CM-nin 179-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət yalnız birbaşa qəsdlə və tamah məqsədi ilə törədilir. Təqsirkar özgə mülkiyyətçinin ona etibar edilmiş əmlakını qanunsuz və əvəzsiz olaraq götürdüyünü və ya həmin əmlak barəsində sərəncam verdiyini dərk edir, bunun nəticələrini qabaqcadan görür və dərk edir, həmin hərəkətlərin edilməsini arzu edir.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama zamanı hərəkətlərin qəsdən düşünlü xarakteri talama əməlinin özünün anlayışından irəli gəlməklə, mübahisəsiz xarakter daşıyır. Həmin cinayətkar qəsd məqsədayönlü fəaliyyətdən ibarətdir. Cinayət hüquq nəzəriyyəsində qeyd edildiyi kimi, bu və ya digər tərkibə malik məqsəd həmişə birbaşa qəsdin göstəricisi qismində təzahür edir [12, s.130].

Talamanın mənimsəmə və ya israfetmə formalarına xas olan hərəkətlərin qəsd xarakteri iştirakçılıqla törədilmiş talamaya görə cinayət məsuliyyətinə cəlbətmənin zəruri zəminidir. Bu zaman əməlin müvafiq tövsifi üçün talamaya hazırlıq, sui-qəsd və ya əməlin törədilməsində birgə iştirakçılıqda ifadə olunan halların obyektiv surətdə müəyyənləşdirilməsi vacibdir.

Öz davranışının sosial təhlükəliliyini dərk edən təqsirkar, hər şeydən əvvəl, özü üçün tamamilə özgə olan əmlakı mənimsədiyini, yaxud israf etdiyini dərk edir.

Bu zaman həmin əmlakın başqa şəxsin mülkiyyətində olduğunu anlayan təqsirkarın, həmçinin götürülən əmlak üzərində heç bir hüququnun olmadığını başa düşməsi, onun qəsdin obyektinin xassələri haqqında subyektiv təsəvvürlərini əks etdirir.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama zamanı qəsdin intellektual cəhəti də subyekt tərəfindən hüquqi əhəmiyyətli bütün faktiki halların dərk olunmasını əhatə edir. Məlum olduğu kimi belə faktiki hallar talamanın obyektiv cəhətini, o cümlədən əvəzsiz olaraq götürməni yaradır.

Eynilə də işlədikləri bu və ya digər müəssisələrdə və ya təşkilatlarda onların əmlakının qanuni sərəncamvericiləri olmayan və özgənin əmlakını ələ keçirən şəxslərin hərəkətləri adi oğurluq əlamətlərinin (məsələn, daşınan yükləri oğurlayan təyyarə limanı xidmətçilərinin hərəkətləri) altına düşürlər. Belə hallara gözətçilərin, yaxud qarovulun heyətinə daxil olan qarovulun və əmlak mühafizəsinin həyata keçirilməsində müqavilə üzrə əmlakın saxlanmasını təmin edən, lakin mühafizəolunan əmlakın dövryyəsinin təmin edilməsi üzrə səlahiyyətlərə malik olmayan subyektlərin də hərəkətləri uyğun gəlir. Çünki mülki-hüquqi cəhətdən əmlakın saxlanması onun mühafizəsilə eynilik təşkil etmir.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinə qəsdin iradəvi anı təqsirkarın özünün və digər şəxslərin xeyri üçün etibar edilmiş maddi sərvətləri götürmək iradəsinin istiqaməti ilə xarakterizə edilir.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama zamanı cinayətkar qəsd dövlət tə-

rəfindən verilən pensiya və müavinətləri, eləcə də digər ödəniş mənbələrini mənimsəməklə dövlət əmlakına real ziyanvurma zamanı da mövcud olur.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməllərində, bu cinayətin anlayışında “tamah” məqsəd kimi göstərilməsə də, belə əməllər yalnız tamah məqsədi ilə törədilir. Əməlin törədilməsində başlıca məqsəd etibar edilmiş özgə əmlakı mənimsəmək və ya israf etmək hesabına maddi mənfəət əldə etməkdən ibarətdir.

Başqa sözlə, talamanın subyektiv cəhəti özündə birbaşa qəsdlə bərabər tamah məqsədini ehtiva edir. Bu baxımdan özgənin əmlakını əvəzsiz götürmənin özünün də subyektiv ifadəsi tamah məqsədidir. Bunun məzmununu təqsirkarın ona etibar edilmiş əmlakı qaytarmamaqla özünün və ya digər şəxslərin xeyrinə keçirməsi təşkil edir. Belə hallarda təqsirkar yalnız öz şəxsi mənfəətini güdməklə, düzünə şəkildə tamah məqsədilə hərəkət edir və buna böyük say göstərir.

Beləliklə, özgə əmlakdan konkret əmlak mənfəəti əldə etmək niyyətindən ibarət olan tamah məqsədi mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamanın subyektiv cəhətinin məcburi əlamətidir. Əmlakı əvəzsiz götürmə əməlinin törədilməsi zamanı tamah məqsədinin olmasının sübuta yetirilmədiyi halda o, talama kimi tövsif edilə bilməz. Tamah məqsədi öz məzmunu etibarilə təqsirkarların varlanmağa cəhd göstərmələrindən ibarətdir və o, artıq qeyd edildiyi kimi, məcburi element qismində konkret olaraq aşağıdakılarda ifadə oluna bilər:

– təqsirkar şəxsin özünün varlanmaq cəhdi, istəyi;

– təqsirkarın maddi vəziyyətinin yaxşılaşmasında maraqlı olan qohumların varlandırılmasına göstərilən cəhd (belə təqsirkarlar bəzən təkcə özlərinin deyil, həm də yaxınlarının maddi cəhətdən varlanmasında maraqlı olurlar);

– təqsirkarın hüquqi şəxslərin maddi cəhətdən əlverişli imkanlara malik olmaları ilə əlaqədar öz niyyətinə çatmağa göstərdiyi cəhd;

– təqsirkarın, əməlin törədilməsində onunla birgə iştirak etmiş istənilən digər şəxslərin varlanmasına göstərdiyi cəhd.

Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talamanın istənilən digər şəxslərin xeyrinə törədilməsi əməlin tamah məqsədi olmadan edilməsi demək deyildir. Lakin S.F.Milyukovun fikrincə, bu halda təqsirkarın tamah məqsədi olmur [13, s.230]. Ancaq belə mövqe ilə razılaşmaq çətindir. Birincisi, ona görə ki, müəllif bu halda cinayətin motiv və məqsədini aşkar şəkildə qarışdırmışdır.

İkincisi, təqsirkarın əməli törədərkən öz maddi marağını düşünmədən yalnız üçüncü şəxslərin maddi mənfəət əldə etməsi üçün hərəkət etməsi mənasız olardı. Onun tamahı həm şəxsən özünün, həm də digərlərinin maraqlarını əhatə edir.

Cinayətin motivi və məqsədi bir-birilə sıx əlaqədə olan, bir-birini qarşılıqlı surətdə tamamlayan və şərtləşdirən anlayışlardır. Lakin onlar, eyni zamanda iradəvi prosesin müxtəlif cəhətlərini səciyyələndirirlər. Əgər motiv insanın bu və ya digər əməli nəyə

görə törətməsi sualına cavab verirsə, məqsəd insanın fəaliyyət istiqamətini (istiqamətlərini) müəyyən edir. Motiv insanın məhz nə üçün belə etdiyini, davrandığını izah edir. Məqsəd isə insanın öz hərəkətləri ilə konkret olaraq nə güddüyünü aydınlaşdırır. B.S.Volkovun fikrincə, motiv cinayətin subyektiv səbəbini, psixoloji mənbəyini, məqsəd isə təqsirkarın hərəkətlərinin səmimini, yönümünü xarakterizə edir. Beləliklə, motiv məqsədi müəyyən etsə də, lakin məqsədin özü deyildir. Motiv stimullaşdırıcıdır, təhrikedici səbəbdır. O, insanın davranış aktının rüşeymini təşkil edir. Məqsəd isə insan davranışının nəzərdə tutulmuş nəticəsidir və həmin davranışı başa çatdırmağın əsasını təşkil edir.

Deməli, mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama əməlinin törədilməsi zamanı tamah məqsədinin olmaması yalnız tamahın motivasiyasının olmaması ilə izah oluna bilər. Tamahın motivasiyasının olması isə tamah məqsədinin mövcudluğu deməkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə: Dərslik. Bakı, "Diges-ta", 2013.
2. Ağayev İ.B. Azərbaycan Respublikasının cinayət hüququ. Ümumi və Xüsusi hissələr: Dərslik. Bakı, "Nurlar", 2010.
3. Агаев И.Б. Состав преступления: понятие, элементы, значение. М., Юрист, 2008.
4. Гражданское право: Учебник, часть I (Под ред. А.П.Серегеева, Ю.К.Полского. М., 1996.
5. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası (prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə). Bakı, "Digesta", 2005.
6. Примерный Уголовный кодекс (США). Оригинальный проект Института американского права (Под. ред. Б.Е.Никифорова. М., 1969).

7. Решетникова Ф.М. Буржуазное уголовное право – орудие защиты собственности. М., Юрид.литр., 1982.
8. Пинаев А.А. Уголовно-правовая борьба с хищениями. Харьков, 1975.
9. Скаляров С. Уголовная ответственность за хищение недвижимого имущества // Российская юстиция, 2001, № 6.
10. Уголовный кодекс Испании (Под ред. Н.Ф.Кузнецовой)
11. Познышев С.В. Особенная часть русского уголовного права. М., 1912.
12. Кропачев Н.М., Николаева И.И. Уголовно-правовая защита имущественных прав неособенника //Вестник СПбГУ, 1997, Серия 6, Выпуск 3, № 20.
13. Милуков С.Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа. СПб., 2000.

ЮРИДИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ХИЩЕНИЯ СОВЕРШЕННОГО ПУТЕМ ПРИСВОЕНИЯ ИЛИ РАСТРАТЫ

Курбанов Габил Сурхай оглы

В статье отмечается, что совершенное деяние может считаться преступлением только в том случае, если оно посягалось на объект, охраняемый уголовным законом. При этом, в качестве объекта преступления выступают, в том числе охраняемые от преступных посягательств общественные отношения. Преступления хищения часто направлены против вещей, то есть объектов материального мира, имеющих определенные физические размеры. Далее указывается, что подход в уголовном праве ряда зарубежных стран к понятию имущества, также неоднозначен. Законодательство Азербайджанской Республики относит как движимое, так и недвижимое имущество к предмету деяний хищения. Заключается, что в совершенном деянии, важно обратить похищенное имущество в свою или чужую пользу. Хотя в деяниях хищения совершенного путем присвоения или растраты, «корысть», как цель и не указывается в определении этого преступления, такие деяния совершаются только в корыстных целях.

Ключевые слова: присвоение, деяние, общественные отношения, растрата, уголовный закон, имущество, корысть, хищение.

LEGAL ANALYSIS OF THE CORPUS DELICTI OF THEFT COMMITTED BY ACQUISITION OR EMBEZZLEMENT

Gurbanov Habil Surkhay oglu

The article notes that a committed act can be considered a crime only if it encroached on an object protected by criminal law. At the same time, public

relations, which are protected from criminal encroachments, act as the object of a crime. Theft crimes are often directed against things, that is, objects of the material world that have certain physical dimensions. Further, it is indicated that the approach in the criminal law of a number of foreign countries to the concept of property is also ambiguous. The legislation of the Azerbaijan Republic classifies both movable and immovable property as the subject of acts of theft. It concludes that in the act committed, it is important to turn the stolen property to one's own or someone else's favor. Although in acts of theft committed by appropriation or embezzlement, "greed" as a goal is not indicated in the definition of this crime, such acts are committed only for selfish purposes.

Key words: misappropriation, act, social relations, waste, criminal law, property, self-interest, theft.

ZİMMETE PARA GEÇİRME VEYA ZİMMETE PARA GEÇİRME İLE İŞLENEN HİRSIZLIK SUÇUNUN HUKUKİ ANALİZİ

Kurbanov Gabil Surkhay oğlu

Makale, işlenen bir eylemin ancak ceza hukuku tarafından korunan bir nesneye tecavüz edilmesi halinde suç olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Aynı zamanda, cezai tecavüzlerden korunan halkla ilişkiler de bir suçun konusudur. Hırsızlık suçları, genellikle belirli fiziksel boyutları olan şeylere, yani maddi dünyanın nesnelere yöneliktir. Ayrıca, bazı yabancı ülkelerin ceza hukukunda mülkiyet kavramına yaklaşımının da belirsiz olduğu belirtilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti mevzuatı, hem taşınır hem de taşınmaz malları hırsızlık konusu olarak sınıflandırmaktadır. İşlenen eylemde, çalınan mülkü kendi lehine veya başkasının lehine çevirmenin önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Ödenek veya zimmete para geçirme yoluyla işlenen hırsızlık eylemlerinde, bu suç tanımında amaç olarak "açgözlülük" belirtilmemesine rağmen, bu tür eylemler yalnızca bencil amaçlarla işlenmektedir.

Anahtar kelimeler: zimmete geçirme, eylem, sosyal ilişkiler, israf, ceza hukuku, mülkiyet, kişisel çıkar, hırsızlık.

VERKEHRSSICHERHEIT IM INTERNATIONALE

Aliyev Etibar Ali oglu,
Vollmitglied der International Trans-
port Academy, Doktor der Rechtswis-
senschaften, Professor am Abteilung
für Menschenrechts- und Information-
srecht der UNESCO, Rechtsfakultät
der Baku Staatliche Universität.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Abstrakt

Ziel: Vergleich und Analyse der Fragen der Verkehrssicherheit im internationalen Verkehr in der Praxis Aserbaidschans und einiger anderer Länder.

Methodologie: Abzug, formale logische, historische und vergleichende rechtliche Methoden.

Schlussfolgerungen. Schlussfolgerungen Auf der Grundlage von regulatorischen und doktrinären Quellen werden die Merkmale der Gewährleistung der Verkehrssicherheit im internationalen Verkehr berücksichtigt.

Das moderne internationale Verkehrsrecht im Zeitalter der Globalisierung ist eine der Hauptrichtungen der multilateralen Regulierung der zwischenstaatlichen Wirtschaftsbeziehungen.

Es ist kein Zufall, dass dieses wachsende Beziehungsspektrum eine entscheidende Rolle bei der Bildung und Entwicklung des Zweigs des modernen Völkerrechts spielt - des internationalen Verkehrsrechts. Unter modernen Bedingungen ist die Verkehrstätigkeit von Staaten, der direkte Verkehr, spielen eine exklusive Rolle in internationalen Integrationsprozessen. Darüber hinaus ist der internationale Verkehr eines der Bindeglieder

zwischen den Volkswirtschaften von Staaten, einzelnen Regionen und Kontinenten und gewährleistet die aktive Entwicklung des internationalen Handels und ihrer außenwirtschaftlichen Beziehungen.

Unter diesen Bedingungen ist das Problem der Entwicklung und Stärkung des normativen und rechtlichen Inhalts des Konzepts der wirtschaftlichen Superregierung besonders für postsowjetische Staaten besonders wichtig. Für Staaten wie die Republik Aserbaidshan ist nicht nur der Inhalt des souveränen Rechts, über seine natürlichen Ressourcen und seinen natürlichen Reichtum frei zu verfügen, alle Aspekte der Wirtschaftstätigkeit auszuüben, sondern auch die Verwirklichung dieses Rechts auf gegenseitigen Nutzen von größter Bedeutung und zivilisierte Basis in Übereinstimmung mit den Anforderungen des modernen Völkerrechts.

Der Autor stellt fest, dass internationale Verkehrsbeziehungen im Wesentlichen Beziehungen sind, die im Zusammenhang mit der Wirtschaftstätigkeit von Staaten entstehen.

Wissenschaftliche und praktische Bedeutung. Durch die Untersuchung der Erfahrungen des Auslandes auf dem Gebiet der Gewährleistung der Verkehrssicherheit im internationalen Verkehr können wir eine Reihe von Problemen lösen, die mit der Verbesserung der Verkehrsgesetzgebung der Republik Aserbaidshan verbunden sind.

Schlüsselwörter: Verkehrssicherheit, internationaler Verkehr, Verkehrsgesetzgebung, internationale Zusammenarbeit, internationale Verkehrsbeziehungen.

In der Neuzeit ist die Gewährleistung der Verkehrssicherheit im internationalen Verkehr eines der Hauptprobleme des modernen internationalen Verkehrsrechts (im Folgenden: MIVS), dessen Lösung nicht nur eine wichtige Aufgabe für internationale Verkehrsorganisationen darstellt, sondern als integraler Bestandteil der staatlichen Politik im Verkehrssektor angesehen wird.

Bei der Klassifizierung dieser Quellen wird das Fahrzeug in die physikalische Gefahrengruppe als mechanischer Typ eingestuft. Das Bürgerliche Gesetzbuch der Republik Aserbaidschan stuft Fahrzeuge auch als eine Tätigkeit ein, die eine erhöhte Gefahr für andere darstellt (Art. 1108) und sieht eine entsprechende Haftung für einen zivilrechtlichen Verstoß vor, der sich aus einer solchen Tätigkeit ergibt. Die Gewährleistung der Verkehrssicherheit während des Transports wurde immer als eines der dringenden Probleme in den außenwirtschaftlichen Beziehungen der Staaten angesehen.

Im MIVS wird das Konzept der Verkehrssicherheit als ein Staat betrachtet, der den Schutzgrad der am Verkehr beteiligten Personen vor Verkehrsunfällen und deren negativen Folgen widerspiegelt [3.118].

Die Hauptprinzipien zur Gewährleistung der internationalen Verkehrssicherheit sind:

- die Priorität von Leben und Gesundheit von Personen, die am internationalen Transport teilnehmen, gegenüber den wirtschaftlichen Ergebnissen der Wirtschaftstätigkeit;

- Prävalenz der staatlichen Verantwortung gegenüber der Verantwortung der am Transport beteiligten Personen (Transport);

- Abwägen der Interessen von Menschen, Gesellschaft und Staat;

- einen fokussierten und umfassenden Ansatz in Bezug auf die Aktivitäten der Stakeholder.

Die Gewährleistung der Transportsicherheit während des internationalen Transports erfolgt in der Regel in folgenden Bereichen:

- Gewährleistung der Sicherheit bei der Organisation von Transporten;

- Schaffung günstiger und bequemer Bedingungen für die Bewegung verschiedener Fahrzeuge;

- Schulung der Bevölkerung in den Regeln für sicheres Verhalten und Aufklärungsarbeit;

- Entwicklung und Anwendung von Regeln, Normen, technischen Normen und anderen Regulierungsdokumenten zur Verkehrssicherheit unter Berücksichtigung der wissenschaftlichen Errungenschaften moderner Technologie;

- garantierter Zugang von Fahrzeugen zu Transportmitteln und deren Bewegung;

- Organisation der Ausbildung von Fahrzeugmanagern für Personal (Fahrer, Ingenieur, Kapitän, Pilot usw.) und Verbesserung ihrer Qualifikationen;

- Umsetzung umfassender Maßnahmen im Zusammenhang mit der medizinischen Sicherheit der Verkehrssicherheit, einschließlich Fragen des Umweltschutzes;

- Festlegung der Kompetenzen und des Verantwortungsbereichs der zuständigen Exekutivorgane im Bereich der Verkehrssicherheit;

- materielle und finanzielle Unterstützung von Verkehrssicherheitsmaßnahmen;

– Verhütung von Verkehrsunfällen (Unfällen) und Koordinierung der Tätigkeiten der zuständigen Behörden, um die Schwere ihrer Folgen zu verringern;

– Umsetzung der staatlichen Aufsicht über die wirksame Einhaltung der Anforderungen der Gesetzgebung im Bereich der Gewährleistung der Verkehrssicherheit.

Im Zeitalter der Globalisierung ist die Einrichtung und Entwicklung von MIVS ohne die Bildung der Rechtsinstitution für „Verkehrssicherheit“ und ihrer Grundsätze nicht möglich [7.34-46].

Die Verkehrssicherheit ist einer der notwendigen Faktoren für den internationalen Verkehr zwischen zwei oder mehr Staaten auf der Grundlage der zwischen ihnen festgelegten Bedingungen für Vereinbarungen [6.29-38.70-76].

Trotz der Tatsache, dass sich der Grundsatz der Verkehrssicherheit aus den allgemeinen Grundsätzen des Verkehrsrechts ableitet, harmonisiert er mit den Anforderungen des zwingenden Völkerrechts, insbesondere mit den Bestimmungen des Wiener Übereinkommens von 1969 über das Recht von internationalen Verträge. In ihrer Kunst. 53 stellt fest, dass "die zwingende Norm des Völkerrechts die Norm ist, die von der internationalen Staatengemeinschaft als Ganzes angenommen und anerkannt wird und eine Abweichung davon inakzeptabel ist" [1, II Stunden, 10-11].

Es ist auch charakteristisch, dass die Republik Aserbaidschan unter Berücksichtigung der Bedeutung der Grundsätze des modernen Völkerrechts wie andere Länder des postsowjetischen Raums ihre Grundsätze in ihrem Grundgesetz festgelegt hat. Es ist

anzumerken, dass die Umsetzung des Grundsatzes der Organisation des Verkehrs zur Gewährleistung seiner Sicherheit zu einer der institutionellen Aufgaben für die Aktivitäten staatlicher Stellen im Verkehrsbereich geworden ist.

Gleichzeitig haben die allgemein anerkannten Grundsätze und Normen des modernen Völkerrechts einen großen Einfluss auf die Verkehrssicherheit der Staaten, die die Möglichkeit ihrer Organisation bei der Beförderung von Passagieren, Gütern und Gepäck sowie die Art des Verkehrs bestimmen Lebenszweck der notwendigen Maßnahmen. Dieser Umstand gewinnt eine wichtige Bedeutung in dem Sinne, dass beim internationalen Transport gefährlicher und besonders gefährlicher Güter nicht nur die Hauptpflicht vorausgeht, um eine gegenseitige Rückforderung zu erreichen die gleichen wirtschaftlichen Beziehungen, aber auch die Aufgabe ihrer gleichberechtigten Regulierung.

Somit erfüllen bei einem sicheren Transport sowohl allgemeine als auch spezielle internationale Rechtsgrundsätze ihre Regulierungsfunktion und andererseits zusammen mit den Bestimmungen MIVS werden in ein einheitliches Rechtssystem umgewandelt.

Wie Sie sehen, ist das Prinzip der Verkehrssicherheit in der heutigen Zeit zu einem der wichtigsten (besonderen) Prinzipien des MIVS geworden und hat insbesondere für den Transport von Passagieren und Gütern der Transporttätigkeit der Subjekte insgesamt besondere Bedeutung erlangt [9,22-40].

Wie bei jeder Art von Sicherheit ist die Hauptsache im internationalen Verkehr die Priorität des menschlichen Lebens unter strikter Beachtung der Verkehrssicherheit.

Die Verkehrssicherheit sollte nicht nur durch internationale rechtliche Mittel und Maßnahmen gewährleistet werden, sondern auch durch gesetzliche Vorschriften und Durchsetzungsmaßnahmen in Bezug auf internationale Transportvorgänge. Gleichzeitig ist es notwendig, den ökologischen Zustand der Umwelt nicht zu schädigen, um die Interessen der Unternehmen nicht zu schädigen oder negative Folgen für sie zu haben.

Internationale gesetzliche Garantie für die Transportsicherheit. Eine der Hauptaufgaben des internationalen Verkehrsrechts in der Zeit der Globalisierung ist die Schaffung einer gesetzlichen Garantie nicht nur für Personen, die von der Verkehrssicherheit betroffen sind, sondern für das gesamte System. MIVS definiert die Rechtsgrundlage für die Gewährleistung der Verkehrssicherheit auf internationaler Ebene und schützt das Leben, die Gesundheit und das Eigentum der am Verkehrsprozess beteiligten Stellen, ihre gesetzlichen Rechte und Interessen sowie die Interessen der Gesellschaft und des Staates.

Die Lösung des Problems der Schaffung internationaler Rechtsgarantien für die Verkehrssicherheit ist von zentraler Bedeutung für die fortschreitende Entwicklung der für beide Seiten vorteilhaften außenwirtschaftlichen Beziehungen der Staaten [2.519]. Unserer Meinung nach sollte dies durch die Normen internationaler Verkehrsübereinkommen (Abkommen) und durch die Bestimmungen nationaler Gesetzgebungsakte geregelt werden. Gleichzeitig nennen einige Autoren in der Rechtsliteratur die Vereinbarungen zur Gewährleistung der

internationalen Strafverfolgung im Bereich der Verkehrssicherheit [5.48; 3.121].

Vereinbarungen (Konventionen) in Bezug auf Verkehrsfragen werden in verschiedene Arten (Gruppen) unterteilt, von denen eine als Strafverfolgungsvereinbarung gilt und deren Hauptzweck darin besteht, die Interessen verschiedener Stellen an den Aktivitäten des internationalen Verkehrs zu schützen und zu gewährleisten.

Die Intensivierung der Transportaktivitäten der Staaten trug zu einer Zunahme der Zahl der Strafverfolgungsvereinbarungen bei, die hauptsächlich zwischen 60 und 70 geschlossen wurden. 20. Jahrhundert. Die Intensivierung der internationalen Verkehrstätigkeit der Probanden hat die Notwendigkeit wichtiger Ereignisse zur Gewährleistung ihrer Verkehrssicherheit beschleunigt. Diese Maßnahmen betrafen hauptsächlich die Entwicklung von gesetzlichen Regeln und Vorschriften zum Schutz der Interessen von Ladungseignern, Passagieren und Dritten, die aufgrund internationaler Transportaktivitäten verletzt werden könnten.

Internationale Zusammenarbeit und Partnerschaft im Bereich der Verkehrssicherheit. Das Problem der Gewährleistung der Sicherheit internationaler Transportsendungen ist eines der globalen Probleme der außenwirtschaftlichen Beziehungen der Staaten, deren Lösung nicht nur die gemeinsamen Anstrengungen der Mitglieder der internationalen Gemeinschaft auf verschiedenen Ebenen erfordert, sondern auch eine enge Zusammenarbeit und Partnerschaft [10,45-57] zwischen ihnen. Das menschliche Leben, die Umwelt und andere globale Faktoren

verwirklichen zunehmend die Notwendigkeit, die Sicherheit im internationalen Verkehr zu gewährleisten.

Daher liegt es auf der Hand, dass die internationale Zusammenarbeit und Partnerschaft in diesem Bereich sowohl auf der Grundlage allgemein anerkannter Normen als auch der Grundsätze des modernen Völkerrechts erfolgen sollte, nicht nur auf der Grundlage zwischenstaatlicher zwischenstaatlicher Vereinbarungen (Verträge), sondern auch auf der Grundlage der Normen des innerstaatlichen Rechts. Darüber hinaus sind abteilungsübergreifende und andere Vereinbarungen zwischen Verkehrsunternehmen, Transportunternehmen und ausländischen juristischen Personen sowie Einzelpersonen verschiedener Staaten von großer Bedeutung.

Eine solche Formulierung der Frage und Praxis sollte zur Bildung der institutionellen Basis der wirtschaftlichen Zusammenarbeit und Partnerschaft der Staaten beitragen, wie dies in den Aufgaben und Zielen des MIVS festgehalten ist.

In einem konkreten Plan können internationale Zusammenarbeit und Partnerschaften im Bereich der Verkehrssicherheit folgende Bereiche umfassen:

- Entwicklung und wirksame Anwendung einschlägiger einheitlicher Normen, Standards, Regeln und Sicherheitsempfehlungen;
- Überwachung, Umweltprüfung und Durchführung der Umweltkontrolle;
- Koordinierung der gemeinsamen Anstrengungen der Staaten zur Gewährleistung der Verkehrssicherheit und zur Erhöhung ihres Niveaus;

– Zusammenarbeit und Partnerschaft von Staaten in wissenschaftlichen, technischen und anderen Bereichen im Zusammenhang mit der Verbesserung der Verkehrssicherheit;

– technische Hilfe usw.

Bei der Gewährleistung und Gewährleistung der Verkehrssicherheit sind die Aktivitäten maßgeblicher internationaler Organisationen wie der WTO (Welthandelsorganisation), der IMO (Internationale Seeschiffahrtsorganisation), der WHO (Weltgesundheitsorganisation), der ICAO (Internationale Zivilluftfahrtorganisation) und der IAEA (Internationale Agentur für Atomenergie), MODPT (Internationale Organisation für Straßenpolizei und Verkehr) usw., das Ergebnis der Bemühungen nach dem Tod, von denen, wie Sie wissen, viele übernommen wurden nie Konvention, unterschiedliche Codes pravila, Wegleitungen und drugie rekomendatsionye wirkt.

Die Lösung des Problems der Verkehrssicherheit ist eng mit der Initiative der Staaten in ihrer für beide Seiten vorteilhaften internationalen Zusammenarbeit und Partnerschaft auf bilateraler und multilateraler Basis verbunden. Eine koordinierende und Schlüsselrolle gehört zu den Fragen der Gewährleistung der Verkehrssicherheit für das moderne internationale Verkehrsrecht. Ihre Wirksamkeit und aktive Funktionalität hängt in erster Linie von der Einhaltung der Anforderungen des Systems der modernen internationalen Beziehungen ab [8.319].

Das Interesse der internationalen Gemeinschaft an der Gewährleistung der Verkehrssicherheit als integraler Bestandteil der wirtschaftlichen Sicherheit, der neuen

internationalen Wirtschaftsordnung und anderer Faktoren trägt zur Aktivierung der Aktivitäten der Staaten in diesem Bereich sowie zur Notwendigkeit einer kontinuierlichen Zusammenarbeit und strategischen Partnerschaft untereinander bei.

Um die Verkehrssicherheit und die Entwicklung des internationalen Verkehrs zu gewährleisten, trat Aserbaidshan wie andere postsowjetische Länder einer Reihe internationaler Konventionen und Abkommen bei, die durch Gesetze genehmigt wurden, darunter: zum Beispiel:

- Übereinkommen zur Bekämpfung rechtswidriger Handlungen gegen die Sicherheit der Seeschifffahrt;

- Übereinkommen zur Bekämpfung rechtswidriger Maßnahmen gegen die Sicherheit der Zivilluftfahrt und das Protokoll zur Bekämpfung rechtswidriger Handlungen auf Flughäfen der internationalen Zivilluftfahrt, das dieses Übereinkommen ergänzt;

- das Übereinkommen über die Entschädigung für Schäden an Dritten auf der Erdoberfläche durch ausländische Flugzeuge und das Protokoll über die Änderung dieses Übereinkommens;

- Übereinkommen zur Unterdrückung rechtswidriger Beschlagnahme von Luftfahrzeugen;

- Europäisches Übereinkommen über die internationalen Folgen des Rechtsentzugs bei der Verwaltung von Kraftfahrzeugen;

- Europäisches Abkommen über die internationale Beförderung gefährlicher Güter auf der Straße (ADR);

- Vereinbarung über die Einführung globaler technischer Vorschriften für Rad-

fahrzeuge, Ausrüstungsgegenstände und Teile, die an Radfahrzeugen usw. installiert und / oder verwendet werden können.

In Vereinbarungen, die die Republik Aserbaidshan mit anderen Staaten im Bereich des internationalen Verkehrs geschlossen hat, wird besonderes Augenmerk auf die Gewährleistung der Verkehrssicherheit gelegt. Beispielsweise widmen sich der 16. und 17. Artikel des Abkommens zwischen der Regierung der Republik Aserbaidshan und der Regierung der Republik Korea über die Luftkommunikation [11.2006, Nr. 10] der Gewährleistung der Flugsicherheit. Ein weiteres Beispiel ist die 15. Kunst. Abkommen zwischen der Regierung der Republik Aserbaidshan und der Regierung der Republik Bulgarien über die Handelsschifffahrt [11.2005, Nr. 3] über die Frage der Regulierung der Verkehrssicherheit. In Absatz "q" des 2. Artikels des Abkommens über den internationalen Verkehrskorridor Nord-Süd [11, 2005, Nr. 9] wird besonderes Augenmerk auf Fragen wie die Gewährleistung der Sicherheit von Fahrzeugen im internationalen Verkehr und die Sicherheit von Gütern gelegt und Fracht, Umweltschutz usw.

Wie Sie sehen, bemüht sich die Republik Aserbaidshan konsequent um die Lösung der Probleme der Verkehrssicherheit und führt wirksame Maßnahmen zum Ausbau und zur Vertiefung der für beide Seiten vorteilhaften, gleichberechtigten Außenwirtschaftsbeziehungen durch.

Es ist auch charakteristisch, dass in den letzten Jahrzehnten positive Erfahrungen im Bereich der Gewährleistung der Verkehrssicherheit gesammelt wurden und

einige seiner Probleme auf der Ebene des innerstaatlichen Rechts gelöst wurden. Diese Praxis sollte nicht nur zur Schaffung noch engerer wirtschaftlicher Beziehungen zwischen Staaten beitragen, sondern auch zur Schaffung eines wirksamen und universellen Systems der internationalen Verkehrssicherheit [4.340], zur Stärkung einer neuen internationalen Wirtschaftsordnung.

Anstelle einer Schlussfolgerung. Das moderne internationale Verkehrsrecht im Zeitalter der Globalisierung ist eine der Hauptrichtungen der multilateralen Regulierung der zwischenstaatlichen Wirtschaftsbeziehungen, die ein komplexes Bündel nationaler und internationaler Rechtsnormen, Zoll, genannt wird ein breites Spektrum von (wirtschaftlichen) Beziehungen von Unternehmen in ihren Verkehrstätigkeiten regeln.

Es ist kein Zufall, dass dieses wachsende Beziehungsspektrum eine entscheidende Rolle bei der Bildung von spielt und die Entwicklung des Zweigs des modernen Völkerrechts - des internationalen Wirtschaftsrechts, was wiederum bezeugt, dass eine solche Entwicklung in den letzten Jahrzehnten seine wirtschaftliche Richtung klar unterscheidet. Ein weiterer grundlegender Faktor für diese Entwicklung ist die fortschreitende Ausweitung, Straffung der internationalen Verkehrstätigkeit selbst, ihre gesetzliche Regelung sowie die regionale Integration und der wirtschaftliche Charakter der Tätigkeit internationaler Organisationen.

Eines der Merkmale ist, dass unter modernen Bedingungen die direkten Transportaktivitäten der Staaten eine ausschließliche Rolle in internationalen Integrationsprozessen spielen. Darüber hinaus ist der internationale

Verkehr eines der Bindeglieder zwischen den Volkswirtschaften von Staaten, einzelnen Regionen und Kontinenten und gewährleistet die aktive Entwicklung des internationalen Handels und ihrer außenwirtschaftlichen Beziehungen. Die Verkehrskomponente ist nicht nur ein unverzichtbares Element der sich ständig entwickelnden außenwirtschaftlichen Aktivität der Staaten, sondern auch internationaler Verkehrsabkommen und Handelsverträge. Daher ist es kein Zufall, dass bei der Umsetzung des internationalen Verkehrs verschiedene rechtliche Probleme auftreten, die eine behördliche Regulierung erfordern.

Zu diesen Problemen gehört zuallererst das Verfahren zum Überschreiten von Staatsgrenzen, das der Souveränität jedes Staates unterliegt. Zweitens die Festlegung und Umsetzung einheitlicher Regeln für die Nutzung von Transportwegen, die Einhaltung der Anforderungen an Fahrzeuge, ihren technischen Zustand, die Umwelt und andere Sicherheit während ihres Betriebs.

Wichtig sind die Fragen der Regulierung durch internationale Übereinkommen und Vereinbarungen über Rechtsbeziehungen zwischen Teilnehmern am internationalen Verkehr, wie Beförderern, Passagieren, Versendern, Empfängern und einigen anderen Themen dieser Rechtsbeziehungen.

In Anbetracht der obigen Überlegungen behandelt dieses Lehrbuch die grundlegenden Aspekte der Organisation und Durchführung des Verkehrs durch alle Verkehrsträger, die von internationalen Quellen festgelegt wurden.

Unter diesen Bedingungen ist das Problem der Entwicklung und Stärkung des rechtlichen

Inhalts des Konzepts der wirtschaftlichen Souveränität, insbesondere für die „alten“ Entwicklungsländer und für die neu gebildeten Staaten im postsowjetischen Raum, von besonderer Bedeutung. Für Staaten wie die Republik Aserbaidschan ist nicht nur der Inhalt des souveränen Rechts, über seine natürlichen Ressourcen und seinen natürlichen Reichtum frei zu verfügen, alle Aspekte der wirtschaftlichen und wirtschaftlichen Tätigkeit zu erfüllen, sondern auch die Verwirklichung dieses Rechts auf gegenseitigen Nutzen von größter Bedeutung und eine zivilisierte Basis in Übereinstimmung mit den Anforderungen des modernen Völkerrechts.

Die Rechtsbeziehungen zwischen den Verkehrsthemen sind einer der wesentlichen Faktoren, die die Globalisierungsprozesse im Allgemeinen beeinflussen. Sie beeinflussen auch direkt nicht nur die Gestaltung der Politik souveräner Staaten, einschließlich der Republik Aserbaidschan, sondern auch die Bildung einer neuen ökoökonomischen Weltordnung, die Entwicklung des modernen internationalen Verkehrsrechts.

Es kann der Schluss gezogen werden, dass internationale Verkehrsbeziehungen im Wesentlichen Beziehungen sind, die im Zusammenhang mit der Wirtschaftstätigkeit von Staaten entstehen, die nicht nur zwischen Einheiten entstehen, sondern hauptsächlich zwischen dem internationalen Wirtschaftsrecht. Sie werden durch spezielle Regeln des Völkerrechts, eines Systems oder eines Wahlkreises reguliert und reguliert, die ein modernes internationales Verkehrsrecht bilden, dessen Hauptziel darin besteht, die internationale Rechtsregulierung sicherzustellen gerade im Bereich des

Verkehrs entstehen - wirtschaftliche und wirtschaftliche Beziehungen der Staaten.

Referenzen (transliteriert)

1. Kurs des internationalen (öffentlichen) Rechts. Lehrbuch / Unter der allgemeinen Leitung von E.A. Aliyev (in aserbaidtschan). Baku, Verlag und Druckerei "Gunesh-V", 2018, Band I - allgemeiner Teil, 752 seiten, Band II - spezieller Teil, 704 seiten.
2. Internationales Wirtschaftsrecht. Lehrbuch / Autor - E. A. Aliev (auf aserbaidtschanisch). Baku, Verlag und Druckerei „Gunesh-V“, 2016, 690 seiten.
3. Internationales Verkehrsrecht. Lehrbuch / Autor - E. A. Aliev (auf aserbaidtschanisch). Baku, QHT Publishing House LLC, 2013, 614 s.
4. Aliyev E.A. Internationale Verkehrsbeziehungen im Zeitalter der Globalisierung. M., LLC "R-STYLE", 2006, s. 340.
5. Aliyev E.A. Internationaler Verkehr im Zeitalter der Globalisierung: rechtliche Aspekte (in aserbaidtschan). Baku, 2006, s. 48.
6. Aliyev E.A. Konventionelle Konsolidierung des internationalen Verkehrs (in aserbaidtschan). Baku, 2002, s. 29-38.70-76.
7. Aliyev E.A. Verkehr in der internationalen Vertragspraxis der Republik Aserbaidschan (internationale Rechtsanalyse). Diss. für den Grad der Dose. legal Wissenschaften. Baku, 2002, p. 34-46.
8. Kovalev A.A. Modernes internationales Seerecht und die Praxis seiner Anwendung. M., Scientific Book, 2003, s. 319.
9. Anwendung des modernen internationalen Verkehrsrechts in der Republik Aserbaidschan. Lehrbuch / Ans. ed. S.R. Zeynalov. M.: OLMA-PRESS, 2002, p. 22-40.
10. Efendiev O.F. Aserbaidschan und die Europäische Union: Probleme bei der Annäherung von Partnerschaften // Verkehrsrecht. Baku, 2014, Nr. 1, s. 45-57.
11. Der Gesetzgebungskodex der Republik Aserbaidschan. Baku, Aserbaidschanischer Verlag, 2000 – 2019.

TRANSPORT SAFETY IN INTERNATIONAL TRANSPORTATION

Aliyev Etibar Ali oğlu,

Full member of the International Transport Academy, Doctor of Law, Professor of the Department of Human Rights and Information Law of UNESCO, Law Faculty of Baku State University.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Mission: to compare and analyze the issues of transport security in international transport in practice of Azerbaijan and some foreign countries.

Methodology: deduction, formal logical, historical legal and comparative legal methods.

Conclusions. On the basis of regulatory and doctrinal sources, the features of ensuring transport safety in international transport are considered.

Modern international transport law in the era of globalization is one of the main directions of multilateral regulation of intergovernmental economic relations.

It is no coincidence that it is this expanding range of relations that plays a decisive role in the formation and development of the branch of modern international law - international transport law. In modern conditions, the transport activity of states, directly transport, play an exclusive role in international integration processes. In addition, international transport is one of the connecting links between the economies of states, individual regions and continents, ensuring the active development of international trade and their external economic ties.

Under these conditions, the problem of the development and strengthening of the normative and legal content of the concept of economic super-government is especially important, especially for post-Soviet states. For such states as the Republic of Azerbaijan, not only the content of the sovereign right to freely dispose of its natural resources, natural resources, exercise all aspects of economic activity, but also the realization of this right to mutually beneficial is of paramount importance and civilized basis, in accordance with the requirements of modern international law.

The author notes that international transport relations, in essence, are relations arising in connection with the economic activity of states.

Scientific and practical significance. Studying the experience of foreign countries in the field of ensuring transport security in international transport allows us to solve a number of problems associated with improving the transport legislation of the Republic of Azerbaijan.

Key words: transport safety, international transport, transport legislation, international cooperation, international transport relations.

ТРАНСПОРТНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ

Алиев Этибар Али оглы,
действительный член Международной Транспортной Академии, доктор юридических наук, профессор кафедры «Права человека и информационное право» ЮНЕСКО Юридического факультета Бакинского государственного университета.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

Цель: сравнить и проанализировать вопросы транспортной безопасности в международных перевозках на практике Азербайджана и некоторых зарубежных государств.

Методология: дедукция, формально-логический, историко-правовой и сравнительно-правовой методы.

Выводы. На основе нормативных и доктринальных источников рассматриваются особенности обеспечения транспортной безопасности в международных перевозках.

Современное международное транспортное право в эпоху глобализации – это одно из основных направлений многостороннего регулирования межгосударственных экономических отношений.

Не случайно, именно этот расширяющийся спектр отношений играет решающую роль в формировании и развитии отрасли современного международного права – международное транспортное право. В современных условиях транспортная деятельность государств, непосредственно транспорт, играют исключительную роль в международных интеграционных процессах. Кроме того, международные транспортные перевозки являются одним из связующих звеньев между экономиками государств, отдельных регионов и континентов, обеспечивая активное развитие международной торговли, их внешнеэкономических связей.

В этих условиях особое значение приобретает проблема развития и укрепления нормативно-правового содержания понятия экономического суверенитета, особенно для постсоветских государств. Для таких государств, как Азербайджанская Республика, первостепенное значение имеет не только содержание суверенного права свободно распоряжаться своими природными ресурсами, естественными богатствами, осуществлять все аспекты экономической деятельности, но и реализация этого права на взаимовыгодной и цивилизованной основе, в соответствии с требованиями современного международного права.

Автор отмечает, что международные транспортные отношения, по своей сути, являются отношениями, возникающими в связи с экономической деятельностью государств.

Научная и практическая значимость. Изучение опыта зарубежных стран в области обеспечения транспортной безопасности в международных перевозках позволяет

решить ряд проблем, связанных с совершенствованием транспортного законодательства Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: транспортная безопасность, международные перевозки, транспортное законодательство, международное сотрудничество, международные транспортные отношения.

BEYNƏLXALQ DAŞIMALARDA NƏQLİYYAT TƏHLÜKƏSİZLİYİ

Əliyev Etibar Əli oğlu,

Beynəlxalq Nəqliyyat Akademiyasının həqiqi üzvü, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları və informasiya hüququ “ YUNESKO kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru.

elektron poçt: a-etibar@rambler.ru

Məqsəd: Azərbaycanın və bəzi xarici ölkələrin praktikasında beynəlxalq nəqliyyat daşımalarında təhlükəsizlik məsələlərini müqayisə və təhlil etmək.

Metodologiya: deduksiya, rəsmi məntiqi, tarixi- hüquqi və müqayisəli hüquqi metodlar.

Nəticələr: doktrinal mənbələr əsasında beynəlxalq nəqliyyat daşımalarında nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Qloballaşma dövründə müasir beynəlxalq nəqliyyat hüququ dövlətlərarası iqtisadi münasibətlərin çoxtərəfli tənzimlənməsinin əsas istiqamətlərindən biridir.

Təsadüfi deyil ki, beynəlxalq iqtisadi hüququn yarım sahəsi sayılan beynəlxalq nəqliyyat hüququnun formalaşmasında və inkişafında bu genişlənən münasibətlər həlledici rol oynayır. Müasir şəraitdə birbaşa nəqliyyat, dövlətlərin nəqliyyat fəaliyyəti beynəlxalq inteqrasiya proseslərində müstəsna rol oynayır. Bundan əlavə, beynəlxalq nəqliyyat dövlətlərin, ayrı-ayrı bölgələrin və qitələrin iqtisadiyyatları arasında birləşdirici əlaqələrdən biridir, beynəlxalq ticarətin və onların xarici iqtisadi əlaqələrinin aktiv inkişafını təmin edir.

Bu şəraitdə, xüsusən postsovet dövlətləri üçün iqtisadi inkişaf konsepsiyasının normativ və hüquqi məzmununun tərəqqisi və möhkəmləndirilməsi problemi xüsusilə vacibdir. Azərbaycan Respublikası kimi dövlətlər üçün yalnız öz təbii sərvətləri üzərində sərbəst sərəncam vermək, iqtisadi fəaliyyətin bütün sahələrini həyata keçirmək suveren hüququnun məzmunu deyil, eyni zamanda müasir beynəlxalq hüququn tələblərinə uyğun olaraq sivil əsaslarla qarşılıqlı fayda əldə etmək hüququnun həyata keçirilməsi də mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müəllif qeyd edir ki, beynəlxalq nəqliyyat münasibətləri, sözün əsl mənasında, dövlətlərin iqtisadi fəaliyyəti ilə əlaqədar yaranan münasibətlərdir.

Elmi və praktik əhəmiyyəti. Beynəlxalq nəqliyyat daşımalarında nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində xarici ölkələrin təcrübəsinin öyrənilməsi Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra problemləri həll etməyə imkan verir.

Əsas sözlər: nəqliyyat təhlükəsizliyi, beynəlxalq daşımalar, nəqliyyat qanunvericiliyi, beynəlxalq əməkdaşlıq, beynəlxalq nəqliyyat əlaqələri.

ULUSLARARASI TAŞIMACILIK- TAŞIMA GÜVENLİYİ

Aliyev Etibar Ali oğlu,

Uluslararası Ulaşıdırma Akademisi üzəsi, UNESCO İnsan Hakları və Enformasyon Hukuku Anabilim Dalı Profesörü, Bakü Devlet Üniversitesi, hukuk üzre elmler doktoru.

e-posta: a-etibar@rambler.ru

Amaç: Azərbaycan və bəzi yabancu ölkələrin uygulamalarında uluslararası taşımacılıkta güvenlik konularını karşılaştırmak ve analiz etmek.

Metodoloji: tündengelim, biçimsel mantık, tarihsel - yasal ve karşılaştırmalı yasal yöntemler.

Sonuçlar: doktriner kaynaklar temelinde uluslararası taşımacılığın güvenliğini sağlama özellikleri dikkate alınmaktadır.

Bu genişleyen ilişkilerin, uluslararası ekonomik hukukun bir alt bölümü olarak kabul edilen uluslararası taşımacılık hukukunun oluşumunda ve gelişiminde önemli bir rol oynaması tesadüf değildir, modern koşullarda, devletlerin doğrudan ulaşım ve taşımacılık faaliyetleri uluslararası entegrasyon süreçlerinde özel bir rol oynamaktadır. Buna ek olarak, uluslararası taşımacılık, devletlerin ekonomileri, münferit bölgeler ve kıtalar arasındaki birleştirici bağlantılardan biridir ve uluslararası ticaretin ve onların dış ekonomik ilişkilerinin aktif gelişimini destekler.

Bu bağlamda, özellikle Sovyet sonrası ülkeler için, ekonomik kalkınma kavramının normatif ve yasal içeriğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi sorunu özellikle önemlidir. Azerbaycan Cumhuriyeti gibi ülkeler için, sadece doğal kaynakları üzerinde egemenlik uygulamak değil, aynı zamanda sadece egemen hukukun içeriği değil, aynı zamanda modern uluslararası hukukun gerekliliklerine uygun olarak karşılıklı yararlanma hakkı da olmak üzere tüm ekonomik faaliyet alanlarını kullanmak önemlidir.

Yazar, uluslararası ulaşım ilişkilerinin aslında devletlerin ekonomik faaliyetlerinden kaynaklanan ilişkiler olduğunu belirtiyor.

Bilimsel ve pratik önemi. Yabancı ülkelerin uluslararası taşımacılıkta ulaşım güvenliği sağlama konusundaki deneyimlerini incelemek Azerbaycan Cumhuriyeti ulaşım mevzuatının iyileştirilmesi ile ilgili bir takım sorunları çözecektir.

Anahtar Kelimeler: Ulaştırma güvenliği, uluslararası ulaşım, ulaşım mevzuatı, uluslararası işbirliği, uluslararası ulaşım ilişkileri.

ФИЛОСОФСКИЕ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ МОШЕННИЧЕСТВА

Сакит Гусейнов,
заведующий отделом философии
устойчивого развития Института
философии НАНА, доктор философ-
ских наук, профессор.
электронная почта: sakit48@mail.ru

В статье рассматриваются вопросы философии мошенничества, социально-психологические аспекты мошенничества, социальные условия, влияющие на возникновение мошенничества, юридическая природа мошенничества, его социальная и психологическая природа, а также другие проблемы.

Ключевые слова: мошенничество, философия мошенничества, юридическая природа мошенничества, социально-психологическая сущность.

Социальные условия, влияющие на возникновение мошенничества

На протяжении всей истории всегда встречаются случаи человеческого поведения, связанное с мошенничеством. Однако в последние годы, особенно в конце XIX и начале XX веков, мошенническое поведение стало более распространенным. Некоторые связывают рост мошенничества в обществе с двадцатого века с развитием науки и техники. Как правило, мошенничество существует во всех странах, независимо от расы, национальности или религии. Факты показывают, что мошенничество стало более распространенным на постсоветском про-

странстве после распада системы социализма. По мнению социологов, когда в обществе изменяется политическая и экономическая структура, то есть когда политическая -экономическая структура заменяется другой структурой, мошенническая деятельность людей в этом обществе также становится более распространенной. Философы объясняют это изменяющимся политическим, социально-экономическим и культурным образом жизни, к которому люди давно привыкли.

Социологические наблюдения показывают, что, как и во многих странах, в нашей стране происходят мошеннические действия и по какой-то причине отдельные лица по-прежнему являются жертвами мошенничества. Следует отметить, что в этот период социально-экономического и культурного развития республики сфера действия мошенников продолжается. Правда, в последние годы по поручению президента Ильхама Алиева решаются социальные проблемы в нашей стране.

Тем не менее, наличие некоторых социальных проблем по-прежнему позволяет мошенникам продолжать свое сообщество. Учитывая это, существует необходимость в широких кампаниях по информированию общественности для снижения уровня мошенничества в обществе. Мы считаем целесообразным и необходимым в нынешнем контексте комментировать правовую, социально-психологическую и философскую природу этого преступления с целью сокращения числа жертв мошенничества в обществе.

Юридическая природа мошенничества

Прежде всего, поскольку мошенничество является одним из видов преступлений, давайте сначала рассмотрим его правовую природу. В Национальной энциклопедии Азербайджана 2015 года понятие мошенничества терминологически трактуется следующим образом: «Хищение чужого имущества или приобретение права на него путем обмана или злоупотребления доверием». Как способ распоряжения имуществом (stellionatus) обман был еще известен в древнеримском праве (см. источник: Азербайджанская национальная энциклопедия, т. 6. Научный центр Азербайджанской национальной энциклопедии, Баку, 2015, с.534). Обратите внимание, что мошенничество в уголовном праве во всех странах является преступным деянием. Согласно Национальной энциклопедии Азербайджана, мошенничество известно как уголовная практика почти во всех странах уголовного законодательства. Помимо мошенничества, одной из форм захвата частной собственности является мошенническая практика некоторых стран, например, за компьютерное мошенничество (УК ФРГ, §263 а, УК Швейцария, ст. 147), за получение мошеннической субсидии (УК ФРГ, §264) и др. предусмотрена уголовная ответственность.

Статья 178 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики устанавливает уголовную ответственность за мошенничество (м. источник: Азербайджанская Национальная Энциклопедия, т.6. Научный Центр Национальной Энциклопедии Азербайджана. Баку, 2015, с.535).

Следует отметить, что также Уголовный кодекс Азербайджанской Республики дает

юридическое определение мошенничества: мошенничество, то есть незаконное присвоение чужой собственности или приобретение имущественных прав (см. источник: Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Баку, Издательство «Юридическая литература», 2013, с.153). Интересно, что в Азербайджане слово «обман» широко используется в русском языке и приобрел значительную популярность. Так, в словаре русского языка дано понятие термина «обман» в русской версии (Русско-азербайджанский словарь, издательство «Элм», Баку, 1975, с. 104). Как видно, слово «мошенник» в переводе с русского на азербайджанский язык интерпретировалось в более значимых терминах: аферист, хитрый, обманщик, деледуз, негодяй и др. Причина, по которой слово «деледуз» в азербайджанском языке широко используется как «мошенник», возможно, связана с этим. В любом случае, люди воспринимают поведение «деледуза» как поведение «мошенника». Имея это в виду, мы также в этой статье считаем, целесообразно использовать термины «деледуз» и «мошенника» параллельно.

Социально-психологические аспекты мошенничества

Исследователи полагают, что социально-психологическая природа мошенничества основана на двух качествах: хитрость и обман. Потому что афера - это всегда вор и лжец. Мошенник всегда мог завоевать доверие своих соседей, злоупотребляя его высокопрофессиональными навыками. Кража и обман в мошенническом поведении оказывают разрушительное воздействие на всех людей. Умелая ложь заключается в мошенниках хитрости,

предательстве, непристойности, нечестности, небрежности, посягательстве на права других и запугивании, что создает негативные черты. Мошенники часто ассоциируют себя с дружбой, взаимопомощью, добротой, справедливостью, состраданием и т. д., с отрицательными чертами, которые возникают у них (как упоминалось выше). Они лишены человеческих ценностей. С этой точки зрения мошенники, которые начинают осуществлять свои коварные планы, не могут установить подлинные, нормальные, прозрачные, правильные и равнодушные отношения с окружающими их людьми. Профессиональным мошенникам, у которых есть негативные черты, очень трудно завязать дружбу с другими людьми. Потому что негативные эмоции, такие как хитрость, предательство, эгоизм и высокая самооценка, не позволяют ему построить подлинные отношения с окружающими. Хотя мошенник создает вокруг себя уникальную психологическую среду, он почти исключительно изолирован от всех окружающих, несмотря на свою ежедневную «дружескую» встречу со всеми. На этом этапе мошенники тайно замышляют своих жертв в своем внутреннем мире. По этой причине они более неохотны и более опасны для своих жертв на данном этапе.

Как и любой обычный преступник, «мошенник» более эгоистичен в своем характере и ведет себя намного лучше, чем другие. Иногда они ведут себя как уважаемые, каждый раз носят новые костюмы, ездят на дорогих автомобилях, используют имена известных чиновников и заявляют, что у них есть близкие родственники с некоторыми чиновниками. Такое поведение мошенников может уди-

вить некоторых людей, сделать их подозрительными и даже больше.

Обратите внимание, что профессиональные мошенники обладают определенной ораторской способностью, умело убеждают и добиваются успеха. Мошенник также может использовать имена некоторых известных людей, чтобы убедить других в том, что они способны решать многие сложные проблемы.

Социологические наблюдения показывают, что мошенники сначала узнают биографию, психологию и характер людей, которых они обманывают, нанося им как материальный, так и моральный ущерб. Затем они начинают выполнять свои секретные планы о них. Профессиональные мошенники далеко от таких чувств как честность, чистокровность, уважение закона и не касаются чужой собственности.

Основные психологические характеристики мошенничества

Подводя итог вышесказанному, отметим, что мошенническое поведение имеет много особенностей. Давайте объясним эти особенности, чтобы люди не попали в ловушку мошенничества:

1. Отметим, что одной из черт, включенных в психологию мошенников, является ложь. Мы не хотели останавливаться на этом, потому что в начале статьи был обширный комментарий к понятию мошенничества;

2. Одним из отличительных признаков мошеннического сознания и поведения является его частое артистическое действие, часто заменяет психологического лица и его частое мошенничество. Точнее, факты показывают, что мошенник обла-

дающим высококлассной актерской способности умеет привлечь внимание окружающих его своими красноречивыми и пафосными выступлениями, как благотворительный человек, который может помочь всем, и представляет себя как добросердечный человек;

3. Известный российский юрист-ученый И.Ю. Фойницкий считал «интеллектуальный инструмент» одной из главных черт формирования мошенничества. По его мнению, как теоретические, так и практические «интеллектуальные средства» играют важную роль в мошеннической деятельности. Осторожность, внимательность, интуиция, хитрость, бдительность и т. д., чтобы завоевать доверие других, убедить людей, обмануть людей. Таким образом, интеллектуальные инструменты играют важную роль. В связи с этим наблюдения показывают, что мошенники отличаются от обычных людей из-за их интеллектуального уровня;

4. Сочетание приведенных выше на 2 и 3 пунктах характеристик психологии мошенничества порождает 4 –ой особенности – обман с целью алчности. Суть этих мошеннических функций, хотя и отрицательных, была подтверждена экспертами. Эти особенности: креативность, как говорится, новаторская как в уме, так и в деятельности мошенников;

5. Еще одной особенностью мошенничества является аморальность, безнравственность. Несмотря на то, что любое интеллектуальное средство запутано, ясно, что мошенничество аморально. Мошенническая безнравственность, беспощадность, нечестность, жестокость, бессовестность и т. д. – являются из-за многих злых черт человеческого существования;

6. Еще одной особенностью мошенничества является то, что поведение является преступным в целом. Мошенничество – это не только аморальное поведение, но и причина посягательств на собственность, а также финансовое состояние, физическое и психическое здоровье человека с целью алчности или обмана. Эта линия мошеннического поведения по закону может быть названа преступной деятельностью.

Таким образом, все вышеперечисленные функции можно назвать мошенническими. Обратите внимание, что качественные характеристики мошенничества не отражают всей психологической природы мошеннической деятельности. С этой точки зрения, мы должны рассматривать этот вышеупомянутый комплекс философского и психологического мошенничества как постоянно меняющееся, современное, всегда непредсказуемое и неожиданное, особенное, опасное, коварное, многостороннее и многомерное явление (феномен).

Какие люди попали в ловушку?

Но кто являются основными целями мошенников, или, скорее, их жертвами? Исследователи делят жертв мошенничества на следующие группы:

1. Простые люди, которые верят во все и пытаются легко решить свои социальные проблемы;

2. Чистые, нравственно чистые и честные люди, которые верят в умные, приукрашенные, плюшевые и сладкие слова мошенника;

3. Люди, которые хотят создать карьеру по-своему без каких-либо усилий;

4. Мечтатели, которые хотят занимать определенную должность;

5. Жадный и эксцентричный, который стремится разбогатеть в одно мгновение;

6. Беззаботная, авантюрная склонность, жаждущий, быстрый верующий во все и так далее, с таким слабым характером люди.

Психология лиц-жертв мошенников

Социологические наблюдения показывают, что мошенники выбирают своих жертв, сначала общаются с ними, как если бы они были нежными, а затем глубоко доверяют их психологии, характеру и интересам, а затем используют своих жертв в различных целях.

Важно отметить, что основным вопросом в психологии мошенников является вопрос доверия. То есть изменение в психологии жертвы позволяет очень легко поверить в мошенничество. Поскольку жертва верит в мошенничество, он подвергается воздействию и начинает выполнять свои различные задачи. После этого мошенники начинают использовать свои лозунги в своих хитрых целях. Например, мошенники используют некоторых своих жертв в качестве источников информации, некоторые умело участвуют в своих грязных действиях, а некоторые используют ее, чтобы поднять кого-то и шантажировать. В последнее время одним из наиболее распространенных видов мошенничества является кража имущества другого человека путем мошенничества, продажа одной квартиры нескольким людям, погашение крупных займов другим, выдача кредитов

банкам от имени других и т. д., то есть профессиональные мошенники используют своих жертв в качестве средства для достижения своих преступных целей.

Большинство читателей этой статьи предполагают, что они больше не будут верить в сладкую ложь мошенников и слова благородных людей над горлом. С другой стороны, некоторые люди, которые поддерживают мошенничество, ложь, предрассудки, аморальность и в то же время профессиональные мошенничества, которые наносят ущерб нашему обществу и нашей государственности, больше не будут затронуты мошенничеством. Если такая ситуация случается в коллективе, тысячи смелых людей будут противостоять таким актам мошенничества и бороться с их мошенническим поведением. Потому что, по крайней мере, этот вопрос морали общества, в котором мы живем, и совести каждого человека.

НАУЧНЫЕ ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Азербайджанская Национальная Энциклопедия. Т 6 . Научный Центр "Азербайджанская Национальная Энциклопедия"(на азерб.языке). Баку, 2015, с.534.
2. Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики /Отв.за выпуск:Э.М.Эфендиев (на азерб.языке). Баку,Нут уг Йайин Еви ,2016, 416 с.
3. Уголовно-Процессуальный Кодекс Азербайджанской Республики /Отв.за выпуск:Э.М.Эфендиев (на азерб.языке). Баку,Юридическая литература,2012, 692 с.
4. Юридическая энциклопедия. Издание 5-е, дополненное и переработанное / Под ред. М.Ю.Тихомирова. М .: Юринформцентр, 2005, 972 с.
5. URL: <http://www.e-qanun.az>

DƏLƏDUZLUĞUN FƏLSƏFİ VƏ SOSIAL-PSIXOLOJİASPEKTLƏRİ

Sakit Hüseynov,

AMEA Fəlsəfə İnstitutunun Davamlı inkişafın fəlsəfəsi şöbəsinin müdiri, fəlsəfə elmlər doktoru, professor.

e-mail: sakit48@mail.ru

Məqalədə müəllif tərəfindən dələduzluğun fəlsəfəsi və dələduzun sosial-psixoloji aspektləri, dələduzluğun meydana gəlməsinə təsir edən sosial şərait, dələduzluğun hüquqi təbiəti, onun sosial-psixoloji mahiyyəti və s. məsələlər nəzərdən keçirilir.

Əsas sözlər: dələduzluq, dələduzluğun fəlsəfəsi, dələduzluğun hüquqi təbiəti, sosial-psixoloji mahiyyəti.

PHILOSOPHY AND SOCIAL-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF FRAUD

Sakit Huseynov,

Head of the Department of Philosophy of Sustainable Development of the Institute of Philosophy of ANAS, Doctor of Philosophical Sciences, Professor.

e-mail: sakit48@mail.ru

The article examines the author's philosophy of fraud and the socio-psychological aspects of fraud, the social conditions that influence the occurrence of fraud, the legal nature of fraud, its social and psychological nature, and issues.

Key words: fraud, philosophy of fraud, legal nature of fraud, socio-psychological essence.

DOLANDIRICILIĞIN FELSEFE VE SOSYO-PSİKOLOJİK BOYUTLARI

Sakit Huseynov,

Sürdürülebilir Kalkınma Felsefesi Bölüm Başkanı, ANAS Felsefe Enstitüsü, felsefe elmləri doktoru, profesör.

e-posta: sakit48@mail.ru

Makale yazarın dolandırıcılık felsefesini ve dolandırıcılığın sosyo-psikolojik yönlerini, sahtekârlığın ortaya çıkmasını etkileyen sosyal koşulları, dolandırıcılığın hukuki niteliğini, sosyal ve psikolojik doğasını ve sorunlarını inceler.

Anahtar kelimeler: Dolandırıcılık, dolandırıcılık felsefesi, dolandırıcılığın yasal yapısı, sosyo-psikolojik öz.

İQTİSADİ SFERADA NƏQLİYYAT MÜNASİBƏTLƏRİNİN HÜQUQİ TƏNZİMLƏNMƏSİ

Etibar Əliyev,

**Beynəlxalq Nəqliyyat Akademiyasının
həqiqi üzvü, Bakı Dövlət Universiteti
Hüquq fakültəsi “İnsan hüquqları və
informasiya hüququ” YUNESKO ka-
fedrasının professoru, hüquq üzrə
elmlər doktoru.**

e-mail: a-etibar@rambler.ru

telefon: +99450 220 24 42

Müasir dövrdə dünya təsərrüfat sis-
teminin tərkib hissəsi olan müstəqil
və suveren Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatın günbəgün inkişaf etməsi tendensiyası müşahidə edilir. İqtisadiyyatı dinamik şəkildə inkişaf edən Azərbaycan Respublikası öz qarşısında duran məqsədlərə nail olmaq, üzərinə düşən vəzifələri lazımınca yerinə yetirmək və malik olduğu funksiyaları həyata keçirmək

əzmindədir. Heç də sırr deyil ki, iqtisadiyyatı inkişaf etmiş dövlət həm siyasi, həm mədəni, həm ekoloji, həm də digər iqtisadi-sosial əhəmiyyətli məsələləri həll etmək qabiliyyətinə malikdir. Milli münasibətlər sisteminin mühüm komponenti olan iqtisadiyyat bu və ya digər ölkənin təsərrüfat həyatı üçün prioritet əhəmiyyət kəsb edən aparıcı sahələrdən biridir və dövlətin intensiv inkişaf infrastrukturunda vacib yer tutur [3].

Öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa et-

Məqalədə müəllif tərəfindən Azərbaycanda iqtisadi sferada nəqliyyat münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi, nəqliyyat təhlükəsizliyi, nəqliyyat daşımaları zamanı sığorta, məsuliyyət və s. məsələlər nəzərdən keçirilir.

Qeyd olunur ki, nəqliyyat təhlükəsizliyi nəqliyyat-daşıma prosesinin elə bir vəziyyətidir ki, bu vəziyyət həmin prosesdə iştirak edən subyektlərin nəqliyyat hadisəsindən və onun nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsini əks etdirir. Nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi hüquq sisteminin müstəqil sahəsi olan iqtisadi hüququn “nəqliyyat hüququ” adlı tərkib hissəsi ilə tənzimlənir.

Nəqliyyat hüququ dedikdə isə iqtisadi hüququn elə bir struktur hissəsi başa düşülür ki, bu hissə özündə iqtisadiyyat sahələrindən biri olan nəqliyyatın fəaliyyəti ilə bağlı yaranan ictimai münasibətləri – nəqliyyat münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının məcmusu başa düşülür. Bu normalar vasitəsi ilə nəqliyyat sahəsində yaranan iqtisadi münasibətlər nizamlanır və qaydaya salınır.

İqtisadi sferada nəqliyyat münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi, təhlükəsizliyin təmin olunması həm universal və regional mexanizmlər, həm də milli səviyyədə qanunvericilik, icra hakimiyyəti və məhkəmə hakimiyyəti institutları vasitəsilə həyata keçirilir.

Əsas sözlər: iqtisadi sfera, nəqliyyat münasibətləri, hüquqi tənzimlənmə, nəqliyyat təhlükəsizliyi, nəqliyyat daşımaları, sığorta, məsuliyyət, nəqliyyat hüququ, təminat sistemi.

dikdən sonra Azərbaycan Respublikasında ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında bir sıra global iqtisadi layihələr gerçəkləşdirilərək təsərrüfat əlaqələrinə inteqrasiya prosesləri baş vermiş, köklü islahatlar aparılmış, ölkə iqtisadiyyatında yeni

istehsal sahələri yaranmış, hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyətində ictimai münasibətləri, o cümlədən iqtisadi sferada nəqliyyat fəaliyyətini tənzimləyən normativ sənədlər qəbul olunmuşdur. Ulu öndərin elmi əsaslara söykənən siyasi-iqtisadi kursunu dövrün tələblərinə uyğun yeni çalarlarla zənginləşdirərək uğurla davam etdirən Prezident İlham Əliyev tərəfindən bu sahəyə daim xüsusi diqqət yetirilir, gələcəyə istiqamətlənmiş bu uğurlu və düşünülmüş sosial-iqtisadi addımlar özünün müsbət nəticələrini verməkdədir [5, I cild, s.7;10.4]. Əlamətdar hal kimi göstərə bilərik ki, müstəqil Azərbaycan dövlətində müasir nəqliyyat infrastrukturunun bərqərar olması ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz bunun nəticəsində, danılmaz həqiqətdir ki, inkişaf dinamikasına görə dünyada dövlətləri arasında liderlər sırasında yer alan və bu sahədə mövqeyini daim möhkəmləndirməkdə olan Azərbaycan regionda həyata keçirilən transmilli layihələrin əsas təkanvericisi hesab olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin uğurlu siyasəti nəticəsində nəqliyyat sahəsi neft sənayesindən sonra iqtisadi infrastrukturda ən vacib yerlərdən birini tutur. Dövlət Başçısının dediyi kimi, «neft sektorundan sonra nəqliyyat sektoru ölkəmiz üçün ən mühüm sektordur və burada inkişaf perspektivləri çox gözəldir, bütün imkanlarımızdan istifadə edərək nəqliyyat sektorunu da sürətlə inkişaf etdirəcəyik» [4;10.2].

Müasirlərimiz yeni əsrin əvvəllərini dünya təsərrüfat konyukturasının və milli iqtisadiyyatların qloballaşması fenomeninin başlanğıc dövrü kimi müəyyən edirlər. Bu fenomen isə son dərəcə mürəkkəb proses olub, iqtisadi amillərin – istehsalın, kapitalların, informasiyanın, texnologianın, əmtəə ba-

zarlarının, nəqliyyat fəaliyyətinin, loqistikanın və digər amillərin bir-birinə inteqrasiyası və birləşməsi ilə səciyyələnir. Təsədüfi deyil ki, XXI əsr iqtisadi ədəbiyyat səhifələrində alimlər tərəfindən dünya iqtisadiyyatının qloballaşma dövrü kimi xarakterizə edilir. Belə ki, beynəlxalq aləmdə ayrı-ayrı regional məkanlar getdikcə daha sıx surətdə qovuşur, transmilli əlaqələr mühüm dərəcədə genişlənir və mürəkkəb xarakter alır, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları vasitələri intensiv surətdə inkişaf edir, regional (məsələn, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, Avropa İttifaqı, Avropa Şurası, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Türkdillli Dövlətlərin Şurası, Demokratiya və İqtisadi İnkişaf Naminə Təşkilat və s. təşkilatlar formatında) qarşılıqlı əlaqə və asılılıq yüksəlir, habelə qarşılıqlı əməkdaşlıq, tərəfdaşlıq, iqtisadi fayda, dialoq və digər iqtisadi məsələlərlə bağlı fəaliyyətin rolu daha da artır [8, s.4-5].

Regional əlaqələrin qloballaşması kimi prioritet əhəmiyyətə malik olan fenomen öz ifadəsini həm də nəqliyyat-daşıma fəaliyyəti üzrə münasibətlərin transmilliləşməsində, dövlətlərin inteqrasiyasında və digər sosial-iqtisadi məsələlərdə tapır. Məhz bu cür vəziyyət sərnişin daşınması və yüklərin nəql olunması fəaliyyətilə bağlı ictimai münasibətlərin hüquqi mühafizəsini, nəqliyyat münasibətlərinin tənzimlənməsini şərtləndirir.

Müasir dövrdə Azərbaycanda həyata keçirilən ümumi siyasət bütövlükdə nəqliyyat sferasını da əhatə edir və nəqliyyat-daşıma fəaliyyəti hüquqi cəhətdən qorunur. İqtisadi siyasətin hüquqi əsaslarından biri sayılan belə fəaliyyətlə əlaqədar yaranan ictimai münasibətlər qrupunu milli hüquq sisteminin müstəqil sahəsi olan iqtisadi hüquq öz tərkibində formalaşmış hüquqi qurum ilə tənzimləyir.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il Konstitusiyasında (bundan sonra – Konstitusiya) təsbit olunduğu kimi, Azərbaycan dövləti demokratik, hüquqi, dünyəvi, unitar respublikadır (maddə 7). Konstitusiyada sadalanan hüquq və vəzifələr respublikamızın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edilir [1, s.4-6]. Belə ki, ölkədə nəqliyyat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, nəqliyyat və rabitə işinə dair ümumi qaydaların müəyyənəşdirilməsi Konstitusiyanın 94-cü maddəsində birbaşa ifadə olunmuşdur [1, s.24-25].

Ölkənin iqtisadi infrastrukturunda nəqliyyat sektoru xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Nəqliyyat ölkənin müxtəlif iqtisadi sahələrini, habelə sənaye və kənd təsərrüfatı arasındakı qarşılıqlı əlaqəni təmin edərək, ölkə iqtisadiyyatını vahid kompleks halında zəncirvari birləşdirən bağlayıcıdır. Məhz sənayenin, ticarətin və digər xidmət sahələrinin ahəngdar işi yüklərin, sərnişinlərin vaxtında daşınmasından, nəqliyyat müəssisələrinin müntəzəm fəaliyyət göstərməsindən funksional şəkildə asılıdır. Böyük klassik və hüquqşünas K.Marksın qeyd etdiyi kimi, nəqliyyat istehsal prosesinin tamamlayıcı halqasıdır.

Bu baxımdan, nəqliyyat münasibətlərinin hüquqi cəhətdən nizamlanması və qaydaya salınması məsələsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ümumiyyətlə, qeyd etməliyə ki, "iqtisadiyyat" və "hüquq" kimi – bu iki fenomen, fəlsəfi aspektdə yanaşsaq, daim bir-birilə qarşılıqlı dialektik əlaqədə olan anlayışlardır, yəni iqtisadiyyat olan yerdə onun idarə edilməsi və nizama salınması üçün müvafiq hüquq da olmalıdır. Bu o deməkdir ki, əgər nəqliyyat iqtisadiyyat sahəsidirsə, onda hüquq bu sahədə fəaliyyəti tənzimləyən, qaydaya salan sosial bir hadisədir. Bu kontekstdə, deməli, nəqliyyat münasibətləri mülli hüququn

əsas sahələrindən biri olan iqtisadi hüququn tərkibində təşəkkül tapmış "nəqliyyat hüququ" ilə tənzimlənir.

Qeyd olunanlarla yanaşı, eyni zamanda «nəqliyyat münasibətləri» anlayışının mahiyyətinə qısaca aydınlıq gətirək. «Nəqliyyat münasibətləri» termini müasir elmi dövriyyədə, kütləvi informasiya vasitələrində, rəsmi sənədlərdə və qanunvericilik aktlarında, eləcə də praktikada işlədilən termindir.

Elmi-praktik və qanunvericilik massivində nəqliyyat fəaliyyəti üzrə xidmətin aşağıda göstərilən nəqliyyat münasibətləri formaları fərqləndirilir:

- I.Avtomobil nəqliyyat daşımaları;
- II.Hava-aviasiya nəqliyyat daşımaları;
- III.Dəmir yol nəqliyyat daşımaları;
- IV.Dəniz və su (çay) nəqliyyat daşımaları;
- V.Boru kəmərlər nəqliyyat daşımaları [6,

s.139,156].

Müstəqil hüquq sahələrindən biri olan iqtisadi hüququn nizamasalma predmetinə müxtəlif növ iqtisadi münasibətlər daxildir. Nəqliyyat münasibətləri iqtisadi hüquqla tənzimlənən iqtisadi münasibətlərin bir növüdür ki, bu, təbii olub, heç də təsadüfi-süni xarakter daşımır. Nəqliyyat münasibətlərinin iqtisadi münasibətlərə aid olması bununla izah edilir ki, nəqliyyat, mahiyyət etibarilə, iqtisadiyyatın sahələrindən biridir [8,s.14,17]. Nəqliyyat iqtisadiyyatın elə bir sahəsidir ki, onsuz iqtisadiyyat nə öz funksiyasını normal həyata keçirə, nə də üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirə bilər. Təkcə bunu demək kifayətdir ki, malların istehsalına və ticarətinə yönələn iqtisadi proses məhz nəqliyyatın normal fəaliyyət göstərməsi sayəsində başa çatır; mallar nəqliyyatın köməyi ilə istehlakçılara (alıcılara) çatdırılır. Odur ki, nəqliyyat iqtisadiyyatın infrastruktur hissəsidir. İstehsalın ümumi şərti qismində çıxış edən

nəqliyyat istehsal prosesinin həyata keçirilməsində əhəmiyyətli dərəcədə rol oynayır və iqtisadiyyatın xüsusi xarakterli sahəsi kimi tanınır. Buna görə də, nəqliyyat fəaliyyəti ilə bağlı yaranan ictimai münasibətlər – nəqliyyat münasibətləri iqtisadi münasibətlərin bir növüdür və öz xarakterinə görə iqtisadi məzmunu malikdir. Belə münasibətlərin, yəni nəqliyyat münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi isə, təbii ki, iqtisadi hüquq vasitəsi ilə həyata keçirilməlidir. Bunun üçün iqtisadi hüququn tərkibində, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ayrıca struktur hissə formalaşmış və ayrılmışdır ki, həmin qurum nəqliyyat hüququ adlanır.

Beləliklə, nəqliyyat hüququ dedikdə iqtisadi hüququn elə bir struktur hissəsi başa düşülür ki, bu hissə özündə iqtisadiyyat sahələrindən biri olan nəqliyyatın fəaliyyəti ilə bağlı yaranan ictimai münasibətləri – nəqliyyat münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarını birləşdirir. Bu normalar vasitəsi ilə nəqliyyat sahəsində yaranan iqtisadi münasibətlər nizamlanır və qaydaya salınır. Nəqliyyat hüququnun yerinə yetirdiyi funksiyalardan biri də məhz bundan ibarətdir [8, s.376-413]. Göründüyü kimi, nəqliyyat hüququnun yaranmasının əsas elementi – genezis, əmələgəlmə əlaməti daşıma, nəql etmə fəaliyyətidir. Azərbaycan elmi ictimaiyyətinə təqdim etdiyimiz bu hüquqi model və konstruksiya müasir dövrün çağırışlarına uyğun bir elmi yenilikdir.

Müasir dövrdə iqtisadi sferada nəqliyyat münasibətlərinin tənzimlənməsinə dair hüquqların realizasiyasını təmin etmək dövlətin qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Belə ki, Konstitusiyanın 15-ci maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan dövləti bazar münasibətləri əsasında sosial yönümlü iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır, azad sa-

hibkarlığa təminat verir, iqtisadi münasibətlərdə inhisarcılığa və haqsız rəqabətə yol vermir.

Qeyd etmək lazımdır ki, göstərilən funksiya və vəzifələrin həyata keçirilməsinin hüquqi təminatı məqsədilə qanunverici orqan tərəfindən kifayət qədər normativ aktlar qəbul edilmişdir. Bu istiqamətdə qanunvericilik massivinin formalaşmasında aşağıdakı sənədlərin adları xüsusilə çəkilməlidir:

– “Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda “Azəri”, “Çıraq” yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi” haqqında Saziş (20.09.1994-cü il, “Əsrin müqaviləsi” adını almışdır);

– “...Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Neft Kəmərinin çəkilişi haqqında “Beynəlxalq Müqavilə (1999-cu il);

– “...Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz ixrac kəməri”nə dair Saziş (2001-ci il) və bu istiqamətdə digər silsilə müqavilələr;

– Avropa İttifaqının TRASEKA proqramı əsasında imzalanmış “Avropa-Qafqaz-Asiya dəhlizinin inkişafı üzrə beynəlxalq nəqliyyat haqqında” Əsas Çoxtərəfli Saziş (1998-ci il) – Böyük “İpək yolu”nun bərpası;

– “Bakı-Tbilisi-Qars yeni dəmir yolu haqqında” Saziş (2007-ci il);

– “Şimal-Cənub “nəqliyyat dəhlizi haqqında” Saziş (2000-ci il);

– “Nəqliyyat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il);

– “Azərbaycan Respublikasının Ticarət Gəmiçiliyi Məcəlləsi” (2001-ci il);

– “Avtomobil nəqliyyatı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2008-ci il);

– “Avtomobil yolları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1999-cu il);

– “Yol hərəkəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1998-ci il);

– “Aviasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il);

– digər üzvü qanunlar və məcəllələşdirilmiş aktlar, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı, qoşulduğu və bağladığı çoxsaylı beynəlxalq-hüquqi sənədlər [7, 614 səh.;10.1].

Müasir dövrdə nəqliymə-daşıma prosesləri zamanı nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması nəqliyyat hüququnun həll etməli olduğu əsas məsələlərdən biridir. Söhbət nəqliyyat təşkilatlarının və orqanlarının əsas vəzifələrindən biri sayılan və dövlət siyasətinin tərkib hissəsi olan iqtisadi təhlükəsizlik sistemində formalaşmış nəqliyyat təhlükəsizliyindən gedir. Məlum olduğu kimi, yük, sərnişin və baqaj daşınması nəqliyyat vasitələrinin köməyi ilə həyata keçirilir. Nəqliyyat vasitələri isə yüksək təhlükə mənbəyi hesab olunur və onların istismarı prosesində ətrafdakılara maddi, fiziki, ekoloji və s. formada zərər vurulur. Yüksək təhlükə mənbəyi növlərinin təsnifatında nəqliyyat vasitəsi fiziki təhlükə mənbəyi qrupunun mexaniki mənbə növünə aid edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi də (1999-cu il) nəqliyyat vasitələrini ətrafdakılar üçün yüksək təhlükə yaradan fəaliyyət növlərinin sırasına aid edir (maddə 1108) və belə fəaliyyət nəticəsində əmələ gələn mülki-hüquq pozuntusu üçün müvafiq məsuliyyət nəzərdə tutur [6, s.605-606]. Nəqliyyat (daşıma) prosesində nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması ən vacib məsələ kimi çox aktual görünür.

Nəqliyyat təhlükəsizliyi nəqliyyat (daşıma) prosesinin elə bir vəziyyətidir ki, bu vəziyyət həmin prosesdə iştirak edən şəxslərin, subyektlərin nəqliyyat hadisəsindən və onun

nəticələrindən müdafiə olunma dərəcəsini əks etdirir. Nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin başlıca prinsipləri qismində aşağıdakıları fərqləndirə bilərik:

– nəqliyyat (daşıma) prosesində iştirak edən insanların həyat və sağlamlığının təsərrüfat fəaliyyətinin iqtisadi nəticələrindən üstünlüyü;

– nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə görə dövlət məsuliyyətinin nəqliyyat (daşıma) prosesində iştirak edən şəxslərin məsuliyyətindən üstünlüyü;

– nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi zamanı insanların, cəmiyyətin və dövlətin mənafələrinə əməl olunması;

– nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı fəaliyyətə məqsədyönlü və kompleks yanaşma və s.

Təqdirəlayiq haldır ki, qloballaşma dövründə nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması, eləcə də beynəlxalq, regional və subregional səviyyədə beynəlxalq iqtisadi münasibətlər üzrə fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün, praktiki olaraq, dövlətlərarası əməkdaşlığın institusional bazası formalaşmaqdadır.

Nəqliyyat təhlükəsizliyi probleminin həlli universal, regional və lokal xarakterli beynəlxalq-hüquqi normalar arasında qarşılıqlı münasibətlərin olmasını və onların uzlaşdırılmasını tələb edir. Bu problemin effektiv həlli milli təşəbbüslərin və beynəlxalq əməkdaşlığın ikitərəfli və çoxtərəfli səviyyədə formalaşması ilə sıx surətdə bağlıdır. Başqa sözlə desək, nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması sahəsində əlaqələndirici rol beynəlxalq nəqliyyat hüququna məxsusdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, praktikada nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunması sahəsində çox pozitiv təcrübə toplanmış, hətta milli (daxili) miqyasda nəqliyyat təhlükəsizliyi ilə bağlı bir sıra problemlər uğurla həll edilir.

Lakin belə bir şəraitdə nəqliyyat təhlükəsizliyinin beynəlxalq sferada daha effektiv və etibarlı şəkildə təmin olunması məqsədilə dövlətlərin ali, yüksək səviyyəli əlaqələrinin və beynəlxalq nəqliyyat təhlükəsizliyi sisteminin yaradılmasını zəruri hesab edirik. Başqa sözlə, nəqliyyat təhlükəsizliyi sahəsində eyni (vahid) qlobal qaydaları bərqərar etmək vasitəsilə beynəlxalq nəqliyyat daşımalarını asanlaşdırmaq və belə daşımalar zamanı nəqliyyat təhlükəsizliyinin təmin olunmasını gücləndirmək məqsədilə beynəlxalq və ya regional səviyyədə “vahid nəqliyyat təhlükəsizliyi konsepsiyası”na aid hüquqi sənədin (məsələn, beynəlxalq konvensiya formasında aktın) gələcəkdə işlənib hazırlanması və qəbul edilməsi qloballaşma dövrünün aktual məsələlərindən biridir [7, s.140-143].

Təsəvvür edilən belə bir sistem çərçivəsində nəzərdə tutula bilər ki, beynəlxalq nəqliyyat daşımalarında nəqliyyat təhlükəsizliyinə dair vahid beynəlxalq strategiya hazırlansın və qəbul edilsin, dövlətlərin davranışı və əməkdaşlığı üçün əsas ümumi hüquqi prinsip və normalar qəbul edilsin, bunlara riayət edilməsinə beynəlxalq nəzarət formalaşsın və bu prinsip və normaları pozanlar üçün məsuliyyət müəyyən edilsin.

Zənn edirik ki, gələcəkdə dövlətlərin və digər subyektlərin intensiv və sıx əməkdaşlığı sayəsində, həmçinin müvafiq beynəlxalq təşkilatların söyləri nəticəsində sözügedən “nəqliyyat təhlükəsizliyi konsepsiyası”nın yaradılması mümkün olacaqdır.

Bəzi müəlliflər informasiya sferasında müvafiq hüquq normalarının sistemi kimi – cəmiyyətdə (məsələn, nəqliyyat fəaliyyəti sferasında) informasiyanın istehsalı, yenidən emalı, istehlakı üzrə yaranan və dövlət tərəfindən qorunan münasibətlərin məcmusu fonunda, habelə yeni əsrdə “elektron demok-

ratiya”, “elektron vətəndaş cəmiyyəti”, “elektron loqistika”, “elektron nəqliyyat mühəndisliyi”, “elektron-rəqəmsal cəmiyyət” kontekstində yeni “İnformasiya Məcəlləsi”nin yaradılması problemini də nəzərdən keçirirlər [9, s.13,25,62,258].

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, iqtisadi sferada nəqliyyat münasibətlərinin qorunması, müdafiəsi və təminatı mütərəqqi milli qanunvericilik bazasına əsaslanır və müstəqil Azərbaycanda iqtisadi hüququn tərkibində təşəkkül tapmış nəqliyyat hüququ vasitəsilə həyata keçirilir, təsərrüfat subyektləri bu hüquqlardan nəqliyyat-daşıma proseslərində effektiv şəkildə faydalanırlar.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, «N» nəşriyyatı, 2015, 52 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi / Naşir: B.C.Kərimli. Bakı, «Hüquq Yayın Evi», 2016, 848 s.
3. Heydər Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. 1 - 46 kitab / Buraxılışa məsul: R.Ə.Mehdiyev. Bakı, Azərneşr, 1997-2013.
4. İlham Əliyev. İnkişaf - məqsədimizdir. 1 - 100 kitab / Buraxılışa məsul: R.Ə.Mehdiyev. Bakı, Azərneşr, 2003-2020.
5. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslik / E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı, «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2018, I cild, ümumi hissə, 752 s.; II cild, xüsusi hissə, 704 s.
6. Əliyev E.Ə. Azərbaycan Respublikasının nəqliyyat hüququ. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş 3-cü nəşr. Bakı: «UniPrint» nəşriyyatı, 2011, 676 s.
7. Əliyev E.Ə. Beynəlxalq nəqliyyat hüququ. Dərslik. Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş ikinci nəşr. Bakı: «QHT nəşriyyatı» MMC, 2013, 614 s.

8. Əliyev E.Ə., Hüseynova F.E., Qəmbərov H.D. İqtisadi hüquq. Dərslik. Bakı: «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2019, 624 s.
9. İnformasiya hüququ. Dərslik / Kollektiv müəlliflər: Əliyev Ə.İ., Rzayeva G.A., İbrahimova A.N., Məhərrəmov B.A., Məmmədrzalı Ş.S. Bakı, "Nurlar" nəşriyyatı, 2019, 448 s.
10. Elektron informasiya resursları (URL – Uniform Resource Locator):
- 10.1. www.e-qanun.az;
- 10.2. www.president.az;
- 10.3. www.kabmin.gov.az;
- 10.4. www.azerbaijan-news.az;
- 10.5. www.respublika-news.az;
- 10.6. www.xalqgazeti.com;

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ТРАНСПОРТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СФЕРЕ

Этибар Алиев,
действительный член Международной транспортной академии,
доктор юридических наук, профессор кафедры «Права человека
и информационное право» ЮНЕСКО Юридического
факультета Бакинского государственного университета.
электронная почта: a-etibar@rambler.ru
телефон: +99450 220 24 42

Автор рассматривает правовое регулирование транспортных отношений в экономической сфере Азербайджане, транспортную безопасность, страхование и ответственности при транспортных перевозках и другие вопросы.

Отмечено, что транспортная безопасность - это состояние транспортно-перевозочного процесса, которое влияет на безопасность субъектов, участвующих в этом процессе, и отражает уровень их защищенности от его последствий. Общественные отношения по обеспечению безопасности на транспорте регулируется структурной частью экономического права, которая называется «транспортное право».

Транспортное право – это совокупность юридических норм, регулирующих общественные транспортно-экономические правоотношения.

Правовое регулирование транспортных отношений в экономической сфере, обеспечение безопасности осуществляется как через универсальные, так и региональные механизмы, а также на национальном уровне через законодательные, исполнительные и судебные органы.

Ключевые слова: экономическая сфера, транспортные отношения, правовое регулирование, транспортная безопасность, транспортные перевозки, страхование, ответственность, транспортное право, система обеспечения.

**LEGAL REGULATION OF TRANSPORTATION
RELATIONS IN THE ECONOMIC SPHERE****Aliyev Etibar Ali oğlu,****Full member of the International Transport Academy, Doctor of Law,****Professor of the Department of Human Rights and Information****Law of UNESCO, Law Faculty of Baku State University.**

e-mail: a-etibar@rambler.ru

phone: +99450 206 24 42

The article considers the legal regulation of transport relations in the economic sphere in Azerbaijan, transport safety, insurance, liability, etc. during transport.

It is noted that transport safety is the state of the transport and transportation process, which affects the safety of entities involved in this process, and reflects the level of their protection from it. Public relations to ensure transport safety are regulated by the structural part of economic law, which is called "transport law".

Transport law is a set of legal rules governing public transport and economic relations. Legal regulation of transport relations in the economic sphere, ensuring security is carried out both through universal and regional mechanisms, as well as at the national level through legislative, executive and judicial bodies.

Key words: economic sphere, transport relations, legal regulation, transport safety, transportation, insurance, liability, transport law, security system.

**EKONOMİK KÜREDE ULAŞIM İLİŞKİLERİNİN
HUKUKİ DÜZENLENMESİ****Aliyev Etibar Ali oğlu,****Uluslararası Ulaştırma Akademisi üyesi, UNESCO İnsan Hakları****ve Enformasyon Hukuku Anabilim Dalı profesörü,****Bakü Devlet Üniversitesi, hukuk üzre elmler doktoru.**

e-posta: a-etibar@rambler.ru

telefon: +99450220 24 42

Makale Azerbaycan'da ekonomik alanda ulaştırma ilişkilerinin yasal düzenlemesini, ulaştırma sırasında ulaştırma güvenliğini, sigortayı, yükümlülüğü vb. ele almaktadır.

Taşımacılık güvenliğinin, bu süreçte dahil olan kuruluşların güvenliğini etkileyen ve onlardan korunma seviyelerini yansıtan taşımacılık ve taşıma sürecinin durumu olduğu belirtilmektedir. Ulaştırma güvenliğini sağlamak için halkla ilişkiler, "nakliyat hukuku" olarak adlandırılan ekonomik hukukun yapısal kısmı tarafından düzenlenmektedir.

Ulaştırma hukuku, toplu taşıma ve ekonomik ilişkileri düzenleyen bir dizi yasal kuraldır. Ekonomik alanda ulaştırma ilişkilerinin yasal olarak düzenlenmesi, güvenliğin sağlanması hem evrensel, hem de bölgesel mekanizmaların yanı sıra yasama, yürütme ve yargı kurumları aracılığıyla ulusal düzeyde gerçekleştirilmektedir.

Anahtar kelimeler: ekonomik alan, ulaştırma ilişkileri, yasal düzenleme, ulaştırma güvenliği, ulaştırma, sigorta, sorumluluk, nakliyat hukuku, güvenlik sistemi.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA AİLƏ VƏ UŞAQ HÜQUQLARININ MÜHAFİZƏSİ

Həsənzadə Səidə Bəhram qızı,
AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları
İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, hüquq
üzrə elmlər doktoru, dosent.
saidahasan@gmail.com

Məqalədə müəllif tərəfindən Azərbaycan Respublikasında ailə və uşaq hüquqlarının qorunmasına və mühafizəsinə dair məsələ elmi kontekstdə araşdırılaraq nəzərdən keçirilir və müvafiq nəticələr çıxarılır.

Beynəlxalq və milli təcrübə təsdiq edir ki, ailə münasibətlərindən irəli gələn hüquq pozuntularının, xüsusilə yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən hüquq pozuntularının və cinayət faktlarının nəzarətdə saxlanılması üçün mühafizəedici və qoruyucu tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir.

Açar sözlər: qadın, uşaq, əxlaqi - mənəvi dəyərlər, pornoqrafiya, zorakılıq, əxlaqsızlıq, inzibati və cinayət qanunvericiliyi, dövlət siyasəti.

Bəşəriyyət tarixində insan münasibətlərinin ən qədim və ən geniş yayılmış birlik forması olan, yetkinlik yaşına çatmış kişinin və qadının ailə qurmaq məqsədilə meydana gətirdikləri birlik, ittifaq – ailə hesab olunur. Bu ittifaq insan istehsalının fasiləsiz olaraq təmin edilməsi ilə yanaşı, eyni zamanda insanın maddi və mənəvi ehtiyaclarının ödənilməsinə xidmət edir. Ən qədim nikah münasibətləri adətlərə, ənənələrə, dini qayda-qanunlara əsaslansa da, sonradan dövlət və hüququn təkamül prosesi, nikah hüququnun Konstitusiyada və müvafiq olaraq

digər normativ-hüquqi aktlarda təsbiti ilə nəticələnmişdir. BMT-nin “İnsan hüquqları haqqında Ümumi Bəyannaməsi”nin 16-cı maddəsi, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktının (16 dekabr 1966-cı il) 10-cu maddəsi, “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Paktın (16 dekabr 1966-cı il) 13-cü maddəsi, Avropa Şurasının “İnsan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi haqqında” Konvensiyasının (4 noyabr 1950-ci il) 12-ci maddəsi və digər beynəlxalq-hüquqi sənədlərdə insanın və vətəndaşın nikah hüquqları təsbit edilmiş və bu hüquq bərabər səviyyədə qadınlara da şamil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 34-cü maddəsi, Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin

2.3 maddəsi nikah hüququnu təsbit etmişdir. Bütün bunlara baxmayaraq nikah hüququnun bir sıra ciddi və mübahisəli problemləri də vardır ki, bunlar elmi araşdırmağa və müəyyən konkret nəticələrə gəlməyə zərurət meydana gətirir. Bu məqalədə həmin problemlər elmi olaraq araşdırılmağa və müəyyən nəticələr əldə edilməyə çalışılmışdır.

1. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsindəki tənzimləmələr

Dünyanın ən zərif, məsum, günahsız və müqəddəs varlığı hesab edilən uşaqlar, nəinki hər bir ailənin, hətta hər bir mütərəqqi cəmiyyətin və dövlətin qayğıya ən çox möhtac olan vətəndaşları hesab olunurlar. Uşaqların statusunun hüquqi tənzimlənməsinə xüsusi

önəm verilməsinə baxmayaraq, bu sahədə problemlər qalmaqdadır. Beynəlxalq və milli hüquqda əsasən II Dünya müharibəsindən, Azərbaycan isə dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra zəruri olan normativ-hüquqi aktların hazırlanması və qəbul edilməsi istiqamətində intensiv və səmərəli tədbirlər görülmüşdür. BMT Baş Assambleyasının 20 noyabr 1959-cu il tarixli 1386 sayılı Qətnaməsi ilə “Uşaq hüquqları haqqında Bəyannamə” elan edilmiş, 12 noyabr 1989-cu ildə isə “Uşaq hüquqları haqqında Konvensiya” qəbul edilmişdir [7, s.131]. Dövlət müstəqilliyi bərpa edildikdən sonra, 13 avqust 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası bu Konvensiyanı tanımış və ona qoşulmuşdur. Azərbaycan eyni zamanda 2 aprel 2002-ci il tarixli qanunla “Uşaq hüquqları haqqında” BMT Konvensiyasının “Uşaq alverinə, uşaq fahişəliyinə və uşaq pornoqrafiyasına dair fakültativ Protokolu”na və “Uşaq hüquqları haqqında” BMT Konvensiyasının “Uşaqların silahlı münaqişələrə cəlb edilməsinə dair fakültativ Protokolu”na da qoşulmuş və bununla bağlı olaraq əsaslı tədbirlər həyata keçirilmişdir [12, s.56-61].

“Uşaq əməyinin ən pis formalarının qadağan edilməsinə və onların aradan qaldırılması üçün təcili tədbirlərə dair” Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Baş konfransı tərəfindən qəbul edilmiş Konvensiya və onun müddəaları Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində tam nəzərə alınmışdır [12, s.56-61]. Buna görə də “Uşaq hüquqları haqqında BMT Konvensiya”sına, ümumilikdə isə uşaq hüquqlarına və azadlıqlarına dair beynəlxalq hüququn ən ümdə prinsiplərinə və şərtlərinə əməl edilməkdədir. Buna görə də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Uşaq Hüquqları Komitəsi, digər çoxsaylı beynəlxalq və regional təşkilatlar mütəmadi olaraq bu məsələyə

dair monitoring keçirir, ayrı-ayrı ölkələrə müvafiq köməkliklər göstərir və uşaq hüquqlarının qorunmasına dəstək verməyə çalışır.

“Azərbaycan Respublikasında yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyalar haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə Qanun”un qəbul edilməsi, Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə müstəqil Dövlət Komitəsinin yaradılması və s. bu kimi tədbirlər yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının mühafizəsinə dövlətin xüsusi önəm verdiyini bir daha təsdiq edir. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinə referendum yolu ilə edilmiş dəyişiklikdə, uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə nəzarəti Azərbaycan dövləti öz üzərinə götürmüşdür [5, s.10-11]. “Uşaq” anlayışına beynəlxalq hüququn müxtəlif normaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının ailə, mülki, inzibati, əmək, cinayət və digər qanunvericiliklərində müəyyən baxışlar sistemi öz ifadəsini tapmışdır. Mülki Məcəllənin 25.2-ci maddəsinin tələbinə əsasən fiziki şəxsin hüquq qabiliyyəti onun doğulduğu an əmələ gəlir və ölümü ilə xətm edilir. Uşağın vəərəsə olmaq hüququ isə ana bətnində maya bağlandığı andan yaranır. Fiziki şəxsin mülki hüquqi fəaliyyəti qabiliyyəti o, yetkinlik yaşına çatdıqda, yəni 18 yaşı tamam olduqda tam həcmdə əmələ gəlir. Mülki Məcəllənin 28.3-cü maddəsinin tələbinə görə isə 7 yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanların (azyaşlıların) fəaliyyət qabiliyyəti yoxdur. 7 yaşından 18 yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanların fəaliyyət qabiliyyəti məhduddur. 16 yaşı tamam olmuş yetkinlik yaşına çatmayan şəxs əmək müqaviləsi üzrə işləyirsə, o, tam fəaliyyət qabiliyyətli sayıla bilər. Eləcə də 18 yaşına çatmadanadək nikaha girməyə qanunun yol verdiyi

hallarda, 18 yaşına çatmamış fiziki şəxs nikaha girdiyi vaxtdan tam fəaliyyət qabiliyyəti əldə etmiş olur. Buna görə də 14 yaşlı tamam olmamış yetkinlik yaşına çatmayanların əvəzinə əqdlərin onların adından yalnız valideynlər və ya qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər şəxslərin imzalaya bilməsi şərti nəzərdə tutulmuşdur. Bununla belə Mülki Məcəllənin 29-cu maddəsi 7-14 yaşlı şəxslərin hansı əqdləri imzalamaq hüququ olduğunu daha konkret olaraq göstərmişdir. 14-yaşından 18 yaşınadək olan yetkinlik yaşına çatmayanlar Mülki Məcəllənin 30-cu maddəsində göstərilən əqdləri müstəqil şəkildə bağlamaq hüququna malikdirlər [6, s.12-26].

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinin V bəndinə əsasən 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürülə bilməzlər [5, s.11]. Lakin Əmək Məcəlləsinin 42-ci maddəsinin 3-cü bəndinə görə 15 yaşına artıq çatmış hər bir şəxs işçi kimi əmək müqaviləsində tərəf ola bilər [4, s.52]. Bununla belə Ailə Məcəlləsinin 49.1-ci maddəsinə görə “18 yaşına (yetkinlik yaşına) çatmayan və tam fəaliyyət qabiliyyəti əldə etməyən şəxslər uşaq hesab olunurlar” [1, s.55]. Bu norma eyni zamanda BMT-nin uşaq konvensiyasının tələbinə də tamamilə uyğundur.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 20.1-ci maddəsinə görə 16 yaşlı tamam olmuş şəxslər cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilərlər. Bununla belə qanunvericilik 14 yaşlı tamam olmuş şəxslərin də yalnız konkret əməllər törətdikləri hallarda cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsini mümkün hesab edir. Belə ki, CM-nin 20.2-ci maddəsinə əsasən, qəsdən adam öldürməyə, qəsdən sağlamlığa az ağır və ya ağır zərər vurmağa, adam oğurlamağa, zorlamağa, seksual xarakterli zorakılıq hərəkətlərinə, oğurluğa, soy-

ğunçuluğa, quldurluğa, hədə-qorxu ilə tələb etməyə, talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirməyə, ağırlaşdırıcı hallarda əmlakı qəsdən məhv etməyə və ya zədələməyə, terrorçuluğa, adamları girov götürməyə, ağırlaşdırıcı hallarda xuliqanlığa, odlu silahı, döyüş sursatını, partlayıcı maddələri və ya qurğuları talamağa və ya hədə-qorxu ilə tələb etməyə, narkotik vasitələri və ya psixotrop maddələri talamağa və ya hədə-qorxu ilə tələb etməyə, nəqliyyat vasitələrini və ya yolları yararsız vəziyyətə salmağa görə 14 yaşlı tamam olmuş şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinə icazə verilir [3, s.13-14].

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin beşinci bölməsinin on dördüncü fəslə ümumilikdə yetkinlik yaşına çatmayanların barəsində cinayət məsuliyyətinin və cəza təyin etmənin əsas xüsusiyyətlərini kifayət qədər mükəmməl tənzim etmişdir. Bundan başqa Cinayət Məcəlləsində yetkinlik yaşına çatmayanlar və ailə münasibətləri əleyhinə olan cinayətlərə görə məsuliyyət müəyyən edən yeddi maddədən ibarət tərkiblər sistemini əhatə edən normalar iyirmi ikinci fəsilə müstəqil olaraq nəzərdə tutulmuşdur [3, s.107-109].

Bütün bunlardan məlum olduğu kimi qanunverici orqan fiziki, əqli, psixi, mənəvi, tibbi, sosial və digər çoxsaylı komponentlər nəzərə alaraq insanın yalnız 18 yaşlı tamam olduqda yetkinlik yaşına çatmış şəxs hesab etmişdir. Bundan başqa qanunvericilik müxtəlif şəxslərə qarşı müxtəlif yaş senzləri müəyyən etmişdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 17-ci maddəsinə əsasən 15 yaşına çatmamış şəxslər işə götürülə bilməzlər [5, s.11]. Ailə Məcəlləsinin 10-cu maddəsinə əsasən nikah yaşı kişilər üçün 18, qadınlar üçün 17 yaş müəyyən edilmişdir

[1, s.14]. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 85-ci maddəsinə əsasən yaşı 25-dən aşağı olmayan hər bir vətəndaş Milli Məclisin deputatı, 100-cü maddəsinə əsasən yaşı 35-dən aşağı olmayan şəxs Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, 30 yaşı tamam olmuş şəxs Baş nazir, yaşı 25-dən aşağı olmayan şəxs Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavini, nazir, digər mərkəzi icra hakimiyyət orqanının rəhbəri vəzifəsini tuta bilərlər [5, s.36, 48, 61, 63]. Konstitusiyanın 126-cı maddəsinə əsasən yaşı 30-dan aşağı olmayan şəxslər hakim seçilə bilərlər. 16 yaşına çatmış şəxslər dövlət qulluğuna qəbul edilə bilərlər [9, s.37]. Yaşı 20-dən aşağı olmayan şəxs polis orqanlarına işə qəbul edilə bilər. 30 yaşınadək olan şəxslər prokurorluğa işə qəbul edilə bilərlər. Bu kimi yaş senzinə dair digər çoxsaylı nümunələr də göstərmək mümkündür.

Beləliklə, beynəlxalq və milli hüquq normalarının təhlili göstərir ki, 7 yaşınadək olan uşaqların körpə, 7-14 yaşınadək olan uşaqların yeniyetmə, 14-16 yaşınadək olan uşaqların azyaşlı, 18 yaşınadək olan şəxslər isə ümumiyyətlə yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər kimi qəbul edirlər. Bütün bunlar uşaq pornoqrafiyasına görə təqsirli şəxsin və zərər çəkmişin müəyyən edilməsi üçün hüquqi əhəmiyyətə malikdir. Uşaq pornoqrafiyası dedikdə, yetkinlik yaşına çatmamış şəxsin və ya yetkinlik yaşına çatmayan təsəvvürünü yaradan şəxsin aşkar seksual xarakterli hərəkətlərdə real və ya stimulyasiya edilmiş iştirakını əks etdirən əşyalar və ya materiallar, o cümlədən belə hərəkətlərdə iştirak edən azyaşlıların və ya yetkinlik yaşına çatmayanların realistik təsəvvürləri əks etdirilmiş olsun [3, s.470-472]. Bu zaman subyektin oğlan və ya qız olması heç bir əhəmiyyət daşımır.

Planetin müxtəlif regionlarında, inkişaf etmiş və inkişaf etməmiş ayrı-ayrı dünya dövlətlərində yetkinlik yaşına çatmamışların hüquqlarının cinayətkar qəsdlərdən qorunması və müdafiə edilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Elə buna görə də hər il BMT-nin Uşaq Hüquqları Komitəsi yetkinlik yaşına çatmamışlara qarşı və onlar tərəfindən törədilən kriminal əməllərin statistikasını təhlil edir, əsas inkişaf istiqamətləri üzrə müvafiq qərarlar qəbul edir. “Uşaqlara qarşı zorakılıq üzrə Dünya Hesabatı” bu sahədə böyük narahatçılığa əsas verir [8, s.8-36]. Son illər uşaq cinayətkarlığının ölkəmizdə də artması ciddi narahatçılıq doğurur. Ona görə də “Uşaq ili” layihəsinə müvafiq olaraq ölkənin müxtəlif qurumlarında – Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin, təhsil və elm müəssisələrinin, rayon və şəhər icra hakimiyyəti strukturlarının müvafiq komissiyaları, çoxsaylı qeyri-hökumət təşkilatları ayrı-ayrı layihələr üzrə bu məsələyə diqqəti artırmaqdadır [12, s.3-6].

Bütün bunlarla yanaşı cəmiyyətdə gedən proseslər onu göstərir ki, uşaq hüquqlarının müdafiəsi sahəsində mühüm tədbirlər görülməsinə baxmayaraq yetkinlik yaşına çatmamışlar tərəfindən törədilən hüquq pozuntuları, o cümlədən cinayət xarakterli əməllər faktiki olaraq bu və ya digər səviyyədə qalmaqdadır. Statistik məlumatlar göstərir ki, ölkədə yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən 1990-cı ildə 456, 1991-ci ildə 484, 1992-ci il 1030, 1993-cü ildə 948, 1994-cü ildə 814, 1995-ci ildə 945, 1996-cı ildə 785, 1997-ci ildə 716, 1998-ci ildə 601, 1999-cu ildə 596, 2000-ci ildə 573, 2001-ci ildə 444, 2002-ci ildə 432, 2003-cü ildə 412, 2004-cü ildə 491, 2005-ci ildə 554, 2006-cı ildə 487, 2007-ci ildə 485, 2008-ci ildə 498, 2009-cu ildə 453, 2010-cu ildə 484, 2011-ci ildə

558, 2012-ci ildə 567, 2013-cü ildə 611, 2014-cü ildə isə 581 cinayət hadisəsi qeydə alınmışdır. Bu dövrdə qeydə alınmış cinayətlərə görə məhkum edilənlərin sayı 1990-cı ildə 292, 1991-ci ildə 304, 1992-ci il 545, 1993-cü ildə 689, 1994-cü ildə 629, 1995-ci ildə 615, 1996-cı ildə 449, 1997-ci ildə 469, 1998-ci ildə 399, 1999-cu ildə 391, 2000-ci ildə 328, 2001-ci ildə 342, 2002-ci ildə 348, 2003-cü ildə 269, 2004-cü ildə 299, 2005-ci ildə 341, 2006-cı ildə 236, 2007-ci ildə 305, 2008-ci ildə 267, 2009-cu ildə 222, 2010-cu ildə 307, 2011-ci ildə 238, 2012-ci ildə 314, 2013-cü ildə 592, 2014-cü ildə isə 581 nəfər təşkil edir. Onlar müxtəlif məhkəmə hökmləri vasitəsilə ayrı-ayrı cinayətləri törətməkdə təqsirli bilinmiş və məhkəmə hökmləri ilə məhkum edilmişlər [2, s.35-38]. Ümumilikdə götürüldükdə təhlil edilən dövrdə yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən cinayətlər, ölkədə ümumiyyətlə qeydə alınmış cinayətlərin təxminən 4-6%-ni təşkil edir ki, bu da ümumdünya göstəricilərində o qədər də yüksək rəqəm hesab edilə bilməz. Əgər 14-15 yaşlı şəxslər arasında cinayətlərin orta göstəricisində rəqəm 54-75 arasında dövr edirsə, məsələn, yetkinlik yaşına çatmayanlar, o cümlədən 16-17 yaşlı şəxslər tərəfindən törədilən cinayətlər 2000-ci ildə 462, 2001-ci ildə 371, 2002-ci ildə 378, 2003-cü ildə 341, 2004-cü ildə 421, 2005-ci ildə 488, 2006-cı ildə 435, 2007-ci ildə 425, 2008-ci ildə 422, 2009-cu ildə 383, 2010-cu ildə 412, 2011-ci ildə 491, 2012-ci ildə 582, 2013-cü ildə 601, 2014-cü ildə isə 579 nəfər təşkil etmişdir. Bu da 16-17 yaş qrupu arasında olan şəxslərin yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayətlər içərisində öz yaş qruplarına görə çoxluq təşkil etdiyini göstərir.

Son illər cəmiyyətdə baş verən proseslər ailə-uşaq münasibətlərinə də mənfi təsirini göstərməkdədir. Məhz belə təzahürlərin nəticəsidir ki, ölkədə itkin düşmüş şəxslər sırasında yetkinlik yaşına çatmayanların xüsusi çəkisi artmaqdadır. Statistik məlumatlar göstərir ki, 2000-ci ildə 261, 2001-ci ildə 253, 2002-ci ildə 305, 2003-cü ildə 282, 2004-cü ildə 269, 2005-ci ildə 293, 2006-cı ildə 273, 2007-ci ildə 249, 2008-ci ildə 217, 2009-cu ildə 153, 2010-cu ildə 221, 2011-ci ildə 168, 2012-ci ildə 171, 2013-cü ildə 210, 2014-cü ildə isə 242 nəfər 14-17 yaşlı şəxslər itkin düşmüşlər. Onların axtarılıb tapılması sahəsində tədbirlərin səmərəliliyi və intensivliyi əhəmiyyətli dərəcədə artsa da, lakin həmin şəxslərin axtarılıb tapılması heç də həmişə uğurlu nəticələrə gətirib çıxarmamışdır. Bu da yetkinlik yaşına çatmayanların ciddi nəzarətdə saxlanılmasını, onlarla təlim-tərbiyə işinin gücləndirilməsini ümumxalq diqqətində saxlanmasına zərurət yaradır. Bütün bunlara görə də son illər ölkədə yetkinlik yaşına çatmayanların hüquqlarının mühafizəsinə diqqət artırılmışdır.

Uşaq hüquqlarının müdafiəsi problemi ümumdünya səviyyəsində baş verən proseslərin tərkib hissəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Buna görə də uşaqlar arasında hüquq pozuntularının artması və uşaq hüquqlarının müdafiəsi beynəlxalq təşkilatları dərindən narahat edir. Bu zaman nəzərə alınmalıdır ki, yalnız uşaqlar cinayət etməirlər, habelə onlara qarşı cinayətlər, zorakı hərəkətlər intensiv artmaqdadır. Uşaqların cinayətkar qəsdlərdən müdafiəsi, yaxud onların yaşlılar tərəfindən cinayətkarlığa cəlb edil-məsinin qarşısının alınması yetkinlik yaşına çatmayanların və gənc nəslin normal inkişafının, onun kamil şəxsiyyət kimi formalaşmasının mühüm şərtidir.

Cinayətkarlıqla mübarizədə uşaq hüquqlarının müdafiəsi böyük aktuallığa malik olan problemdir. Bu başlıca olaraq ondan irəli gəlir ki, qloballaşan dünyada bu problem təhlükəli xarakter almaqdadır. Buna görə də Azərbaycan Respublikasının daxili siyasətinin, o cümlədən hüquq siyasətinin qarşısında duran ən ümdə vəzifələrdən biri ölkədə cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsindən, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsindən, habelə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunmasının etibarlı şəkildə təmin edilməsindən ibarətdir. Bu sahədə qarşıda duran vəzifələrin layiqincə yerinə yetirilməsi Azərbaycan dövlətçiliyinin əsas prinsiplərindən və vəzifələrindən birini təşkil edir. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı ailə və uşaq münasibətlərində mənəvi-əxlaqi dəyərlərin etibarlı mühafizəsinə ciddi tələbat yaradır.

Yetkinlik yaşına çatmamışlar arasında kompyuterdən asılılıq prosesləri ailələri ciddi surətdə narahat etməkdədir. Bir çox hallarda uşaq psixologiyası ilə uyğun gəlməyən internet resurslarına açıq çıxışlar ciddi fəsadlar törədir. Müxtəlif məzmunlu e-disklər, internet filmləri, başqa materiallar və multiplikasiya filmləri ciddi nəzarət olmadan istifadəyə buraxılır. Bu filmlərin əksəriyyətində maraq xatirinə zorakılıq, qəddarlıq, uşaq pornoqrafiyası və s. analoji məzmunlu materialların dövriyyəyə buraxılması uşaqlar arasında müxtəlif kateqoriyada olan cinayətlərin və hüquq pozuntularının artmasına şərait yaradır. İnformasiya təhlükəsizliyinə dair tələbləri bu sahəyə diqqətin artırılmasını və xüsusi mexanizmlər vasitəsilə ciddi nəzarətin təmin olunmasına zərurət yaradır.

2. Ananın hüquqlarının müdafiəsi sahəsindəki tənzimləmələr

Şərq müsəlman ölkələrində qadına – anaya olan münasibət və diqqət bir qayda olaraq müsbət elementləri ilə diqqəti cəlb edir. Rusiya İmperiyasında baş verən Böyük Oktyabr Sosialist İnqilabından sonra fəhlə və kəndli hökuməti – proletar diktaturasının simasında ailənin və onun mühüm tərkib hissəsi olan qadınların və uşaqların hüquqlarının inkişafına xüsusi diqqət yetirilməyə başlanılmışdır. Buna görə də Rusiyada və Azərbaycanda inqilabın ilk illərində ailə münasibətləri ilə bağlı əhəmiyyətli Dekretlər verilmiş, nikah haqqında, ailə haqqında, qəyyumluq haqqında qanunlar məcəlləsi bu istiqamətdə mühüm rol oynamışdır. 14 iyul 1944-cü ildə “Hamilə, çoxuşaqlı və tək analara dövlət yardımının artırılması haqqında”, “Analığın və uşaqlığın mühafizəsi haqqında”, “Qəhrəman ana” fəxri adının təsis edilməsi, “Analıq şərəfi” və “Analıq medal”larının təsis edilməsi, bu ailələrə maddi yardımının göstərilməsi ailə münasibətlərinin inkişafına və ailələrin maddi rifah halının yaxşılaşmasına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. Ölkəmizdə müstəqillik illərində – 1999-cu ildə Ailə Məcəlləsinin qəbul edilməsi, ailə, qadın və uşaq hüquqlarının genişləndirilməsi sahəsində qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlar mühüm əhəmiyyət kəsb etmişdir. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin 2.3 maddəsinə görə nikah- kişi ilə qadının ailə qurmaq məqsədilə müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatı alınan könüllü ittifaqdır [1, s.6]. Qanunvericiliyə görə ailə qarşılıqlı məhəbbət və hörmət hisləri əsasında qurulmalı, ailənin işinə hər kəsin qarışmasının yolverilməzliyi gözlənilməli, ailə üzvlərinin ailə qarşısında qarşılıqlı yardım və məsuliyyətinin təmin

olunmalı, onların hüquqlarının maneəsiz həyata keçirilməli və məhkəmə müdafiəsi üçün real təminatlar verilməlidir.

Nəticə

Beynəlxalq və milli təcrübə təsdiq edir ki, ailə münasibətlərindən irəli gələn hüquq pozuntularının, xüsusilə yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilən hüquq pozuntularının və cinayət faktlarının nəzarətdə saxlanılması üçün aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi zəruridir: 1. Uşaq hüquqlarının müdafiəsi və mühafizəsi sahəsində milli qanunların beynəlxalq hüquq normalarına uyğunlaşdırılması sahəsində tədbirlər davam etdirilməlidir; 2. Uşaq hüquqlarının pozulması ilə bağlı hər bir fakt, xüsusilə cinayət faktları ciddi surətdə araşdırılıb qanuni tədbirlər görülməlidir; 3. Uşaq hüquqlarının qorunması və yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri üzrə profilaktiki tədbirlər sisteminin hazırlanıb həyata keçirilməsi zəruridir; 4. Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət işləri üzrə qanunvericiliklə müəyyən olunmuş prosessual normalara istintaq və məhkəmə orqanları tərəfindən ciddi əməl olunması təmin edilməlidir; 5. Yetkinlik yaşına çatmayanların cəzaçəkmə müəssisələrində təlim-tərbiyəsinə və təhsilinə diqqətin artırılması zəruridir; 6. Cəzaçəkmə müəssisələrindən buraxılan cinayət etmiş yetkinlik yaşına çatmayanların yaşayış və iş yeri ilə təmin olunması sistemli şəkildə həyata keçirilməlidir; 7. Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri dövlət nəzarətində saxlanılmalıdır; 8. Yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında hüquq tərbiyəsinə xüsusi önəm verilməli, beynəlxalq qabaqcıl təcrübədən istifadə edilməlidir; 9. Uşaq psixologiyasına ciddi təsir göstərən pornoqrafik materialların, zorakılıq, qəddarlıq, həyəcan

və emosional pozğunluq yaradan informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının qanunsuz materiallarının istehsalı, təbliği və dövriyyəyə buraxılması qadağan edilməlidir; 10. İnformasiya texnologiyalarından istifadə etməklə yetkinlik yaşına çatmamışların mə-nəvi-əxlaqi tərbiyəsinə pozan əməllərə görə məsuliyyətin və cəzanın sərtləşdirilməsi zəruri hesab edilməlidir. 11. Yetkinlik yaşına çatmamışlar arasında informasiya hüququnun tədrisinə diqqət artırılmalıdır. Ailə münasibətlərinin dinamik inkişafda olması nəzərə alınaraq, bu sahəyə diqqətin artırılması, mə-nəvi-əxlaqi dəyərlərin qorunması və özünü təsdiq etmiş Azərbaycan ailə modelinin inkişafı müasir mərhələ üçün olduqca önəmlidir və onun qorunması zəruridir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2006.
2. Azərbaycan Respublikasında cinayətkarlıq və hüquqpozmalar. Bakı, 2010.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2011.
4. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı, "Digesta" nəşriyyatı, 2014.
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2013.
6. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2008.
7. Beynəlxalq sənədlər toplusu. Bakı, "Qanun" nəşriyyatı, 2005.
8. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "Uşaqlara qarşı zorakılıq üzrə Baş katibin Ümumdünya Hesabatı", BMT-nin nəşri, 2006.
9. "Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2011.
10. Fəlsəfə ensiklopedik lüğət, Bakı, 1997.
11. Mehdiyev Ramiz. Fəlsəfə. Bakı, 2010.
12. Uşaq hüquqları hamı üçün. Bakı, Ombudsman Aparatının nəşri, 2009.

ЗАЩИТА ПРАВ СЕМЬИ И ДЕТЕЙ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

Хасанзаде Саида Бахрам кызы,
Ведущий научный сотрудник Института права и прав человека НАНА,
доктор юридических наук, доцент.
saidahasan@gmail.com

Конституции Азербайджанской Республики придает особое значение защите прав и свобод человека. Поэтому семья являющаяся основой ячейкой общества была взята под особую опеку государства. В законодательстве было закреплено право на конфиденциальность личной и семейной жизни, было сочтено неприемлемым вмешательство в личную жизнь и семейную жизнь. В последние годы происходит увеличение количества действий разнообразного содержания приносящих вред семье, чести и достоинству её членов – женщинам и детям, приводящих к нарушению нравственно-морального воспитания. В распространении и пропаганде этих действий в большом диапазоне широко используются интернет-ресурсы. Поэтому со стороны государства, защите и развитию исторически сложившихся нравственно-моральных ценностей, уделяется особое внимание. Многочисленные научные, образовательные и государственные учреждения считают главным приоритетом обеспечение нравственно-морального воспитания детей. В этом смысле, в нашей стране действия приносящие вред нравственно-моральному воспитанию членов семьи, осуждаются и порицаются членами общества, общественные отношения в этой области охраняются административным и уголовным законодательством. К сожалению, необходимо отметить, что отдельные предприниматели, любители и заинтересованные лица стремятся получить прибыль, в тех или иных целях широко используя порнографические материалы, фильмы пропагандирующие жестокость и насилие.

В статье раскрываются отрицательные стороны действий, приносящих вред ценностям, сформированным в сфере нравственно-морального воспитания женщин и детей, были выдвинуты взгляды и мнения по расширению и ужесточению правовых мер в области защиты прав женщин и детей.

Ключевые слова: женщины, дети, нравственно-моральные ценности, порнография, насилие, безнравственность, административное и уголовное законодательство, государственная политика.

**PROTECTION OF FAMILY AND CHILDREN'S RIGHTS IN
THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN**

Hasanzadeh Saida Bahram gizi,
Leading researcher of the Institute of Law and Human Rights
of ANAS, Doctor of Law, Associate Professor.
saidahasan@gmail.com

The constitution of Azerbaijan Republic affords a special priority to reliable protection and guarding of human rights and freedoms. That is why a family as a main kernel of a society is taken under a special ward ship of the state. In the legislation a right of everyone to keeping secret personal and family life secrecy is consolidated, interfering into families and personal life is considered inadmissible. Recent years there increase the actions of

different content doing harm to spiritual and moral education of family members, honor and dignity of women and children. In a broad expansion and propagation of these actions in the web internet resources are widely used. Therefore a special attention on side of our government is paid to preservation and development of historically formed of spiritual and moral values. The numerous scientific, educational and state organizations consider provision of spiritual and moral upbringing of children to be their duty of priority. In this sense the actions doing harm to spiritual and moral education of family members in our country are condemned and blamed by society members and public relations in this sphere are protected by the administrative and criminal legislation. It should be unfortunately noted that some businessmen, dilettantes and interested persons by this or other purposes, widely use pornographic materials, films propagating cruelty and mercilessness and work for getting profit. In the article the negative sides of the actions doing harm to values established in a sphere of spiritual and moral education of women and children are brought to light, thoughts and considerations on expansion and hardening the legal measures in a sphere of protection of information security are put forward.

Key words: woman, child, spiritual and moral values, pornography, brutality, immorality, administrative and criminal legislation, state politics.

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NDE AİLE VE ÇOCUK HAKLARININ KORUNMASI

Hasanzadeh Saida Bahram gizi,
ANAS Hukuk ve İnsan Hakları Enstitüsü'nün önde gelen araştırmacı,
Hukuk Doktoru, Doçent.
saidahasan@gmail.com

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası, insan hak ve özgürlüklerinin korunmasına özel önem vermektedir. Bu nedenle, toplumun temeli olan aile devletin özel bakımı altına alındı. Kanun, kişisel ve aile yaşamının gizliliği hakkını güvence altına aldı ve kişisel hayata ve aile hayatına müdahale edilmesinin kabul edilemez olduğu düşünülüyordu. Son yıllarda, aileye zarar veren çeşitli içeriklerin eylem sayısında, üyelerinin - kadın ve çocukların onuruna ve saygınlığına zarar veren ve ahlaki eğitimin ihlaline yol açan bir artış olmuştur. Bu eylemlerin geniş bir yelpazede yaygınlaştırılması ve yaygınlaştırılmasında internet kaynakları yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, devlet tarafından, tarihsel olarak geliştirilen ahlaki değerlerin korunmasına ve geliştirilmesine özel önem verilmektedir. Çok sayıda bilimsel, eğitimsel ve devlet kurumu, çocukların ahlaki eğitiminin öncelikli olmasını sağlamayı düşünmektedir. Bu anlamda ülkemizde aile üyelerinin ahlaki ve ahlaki eğitime zarar veren eylemler toplum üyeleri tarafından kınanmakta ve kınanmakta, bu alandaki halkla ilişkiler idari ve ceza mevzuatı ile korunmaktadır. Ne yazık ki, bireysel girişimcilerin, amatörlerin ve ilgili kişilerin pornografik materyalleri, zulüm ve şiddeti teşvik eden filmleri yaygın olarak kullanan bir amaç için kâr elde etmeye çalıştıkları belirtilmelidir.

Makale, kadınların ve çocukların ahlaki eğitimi alanında oluşan değerlere zararlı eylemlerin olumsuz yönlerini ortaya koymakta, kadın ve çocukların haklarının korunması alanında yasal önlemlerin genişletilmesi ve sıklaştırılması konusunda görüş ve görüşler öne sürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: kadın, çocuk, ahlaki değerler, pornografi, şiddet, ahlaksızlık, idari ve ceza mevzuatı, devlet politikası.

VERGİ HÜQUQU: ANLAYIŞI, PREDMETİ VƏ STATUSU

Məqalədə vergi hüququnun anlayışı, onun predmeti, statusu və hüquqi təbiətinə dair digər məsələlər elmi cəhətdən araşdırılır. Belə bir doktrinal definisiya formulu olunur ki, vergi hüququ dedikdə dövlətin vergi fəaliyyəti sahəsində yaranan vergi münasibətlərini tənzimləyən obyektiv hüquq normalarının sistemi başa düşülür.

Azərbaycan Respublikasının milli hüquq sferasında vergi hüququnun mövqeyi barədə qeyd edilir ki, vergi hüququ dövlətdaxili hüquq sistemində müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmış iqtisadi hüququn tərkibində yarım sahə statusuna malikdir.

Belə ki, vergilər yolu ilə iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsi həyata keçirilir, zəngin vergi və iqtisadi münasibətlər iqtisadi kontekstdə bir-birilə sıx surətdə əlaqəli olan anlayışlardır. Bu bağlılıq həm də Dövlət Vergi Xidməti qurumunun İqtisadiyyat Nazirliyinin strukturuna daxil olmasında təzahür edir.

Araz Kərimov,

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin Bakı şəhəri Kiçik Sahibkarlıqla İş üzrə Baş İdarəsi, rəisin birinci müavini, vergi xidməti müşaviri, hüquqşünas.

e-mail: araz.karimov@icloud.com

telefon: +99450 224 00 42.

Nadir Adilov,

Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, sədrin müşaviri, dosent, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru.

e-mail: nadir.adilov@gmail.com

telefon: +99450 211 57 02;

Etibar Əliyev,

Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının üzvü, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi "İnsan hüquqları və informasiya hüququ" YUNESKO kafedrasının professoru, hüquq üzrə elmlər doktoru,

e-mail: a-etibar@rambler.ru

telefon: +99450 220 24 42

Əsas sözlər: vergi hüququ, vergi münasibətləri, vergi fəaliyyət sferası, iqtisadi hüquq, dövlət tənzimləməsi, təsərrüfat subyektləri, vergi ödəyiciləri.

Azərbaycan Respublikasının 1995-ci il Konstitusiyasının (bundan sonra – Konstitusiya) 4-cü fəslində vətəndaşların əsas vəzifələri müəyyən edilmişdir. Vergiləri ödəmək vətəndaşların daşıdıqları vəzifələrdən biridir. Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin I hissəsində deyilir ki, qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəmək hər kəsin borcudur [1, s.19]. Vergi ödəmək vəzifəsi hər bir dövlətin şəxslərinin üzərinə qoyulmuş vəzifədir. Nəzərdən qaçıрмаq olmaz ki, vergi müəyyən etmək və tutmaq siyasi hakimiyyət daşıyıcısı olan dövləti xarakterizə edən, dövlətə xas olan əlamətlərdən biridir. Dövlətin bu cür əlamətlə xarakterizə olunması isə təsadüfi xarakter daşıyır. Heç də sirr deyil ki, dövlət büdcəsinin əsas mənbəyini vergi təşkil edir. Unutmaq olmaz ki, istənilən ölkədə dövlət gəlirləri içərisində vergi əsas yer

tutaraq ən mühüm faktor hesab olunur. İqtisadi nəzəriyyədə göstərilir ki, dövlət və yerli büdcələrin gəlir hissəsini, əsasən, vergi təşkil edir [13, s.573]. Odur ki, istənilən dövlət vergi sisteminin formalaşdırılmasına, eləcə də vergi siyasətinin həyata keçirilməsinə prioritet əhəmiyyət verir [8, s.10-45].

Aydın məsələdir ki, ictimai həyatda mövcud olan münasibətlər həm də vergi fəaliyyəti sahəsində yaranır. Cəmiyyətdə vergi ilə bağlı əmələ gələn ictimai münasibətlər vergi münasibətləri adlanır ki, belə münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi müvafiq hüquq normaları vasitəsilə həyata keçirilir; həmin normaların sistemi vergi hüququ adlanır. Bu normalarla tənzimlənən vergi münasibətləri dövlətin həyata keçirdiyi vergi fəaliyyəti prosesində yaranır ki, belə fəaliyyət vergilərin müəyyən edilməsinə və tutulmasına yönəlir.

Hüquq ədəbiyyatında göstərildiyi kimi, vergi hüququ dedikdə dövlətin vergi fəaliyyəti sahəsində yaranan vergi münasibətlərini tənzimləyən hüquq normalarının sistemi başa düşülür ki, həmin münasibətlər vergilər qoyulması və tutulması ilə bağlı yaranır [4, s.478]. Onun əsas funksiyası cəmiyyətdəki vergi münasibətlərini tənzimləməkdən ibarətdir ki, həmin münasibətlər dövlət və şəxslər (vergi ödəyiciləri) arasında əmələ gəlir. Mübaliğəsiz olaraq deyə bilərik ki, cəmiyyətin inkişafında vergi münasibətləri müstəsna rolə malikdir.

Deməli, vergi hüququ vergi fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətləri, yəni vergi münasibətlərini tənzimləyir. Məhz vergi münasibətləri vergi hüququnun nizamsalma predmetini təşkil edir. Vergi münasibətləri vergi hüququnun ibarət olduğu ayrı-ayrı hüquq normaları vasitəsilə tənzimlənir. Bu zaman vergi münasibətləri hüquqi forma

alır ki, həmin forma vergi-hüquq münasibətləri adlanır. Başqa sözlə, vergi-hüquq münasibətləri vergi-hüquq normaları ilə tənzimlənən və nizama salınan vergi münasibətləridir. Fəlsəfi nöqteyi-nəzərdən onlar arasındakı münasibət «məzmun» və «forma» kimi kateqoriyalar arasında mövcud olan dialektik əlaqə kimidir. Belə ki, fəlsəfi baxımdan əgər vergi münasibətləri məzmun-dursa, vergi-hüquq münasibətləri formadır.

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, vergi-hüquq münasibətləri dedikdə vergi-hüquq normaları ilə tənzimlənən və nizama salınan vergi münasibətləri başa düşülür. Hər bir hüquq münasibəti kimi, vergi-hüquq münasibətləri də quruluşca üç elementdən ibarətdir: obyekt; subyekt; məzmun.

Vergi-hüquq münasibətlərinin obyektidir odur ki, onun barəsində vergi-hüquq münasibətləri yaranır. Məlumdur ki, vergi-hüquq münasibətləri vergi fəaliyyəti barəsində və onunla bağlı olaraq əmələ gəlir. Ona görə də, verginin özü vergi-hüquq münasibətlərinin obyektidir; söhbət büdcəyə köçürülən vergidən gedir [9, s.63-64].

Doktrinal mənbələrdə təsbit olunduğu kimi, vergi dedikdə dövlət və yerli hakimiyyət (bələdiyyə) tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərdən məcburi surətdə alınan pul vəsaiti başa düşülür. Şəxslərdən məcburi surətdə alınan hər cür vəsait, təbii ki, vergi hesab olunmur. Bu və ya digər vəsaitin vergi hesab edilməsi üçün onun müəyyən əlamətlərə uyğun gəlməsi tələb edilir. Söhbət vergi anlayışını səciyyələndirən əlamətlərdən gedir ki, onlar aşağıdakılardan ibarətdir [7, s.197]: vergi şəxslərdən məcburi surətdə alınan pul vəsaitidir; vergi şəxslərdən əvəzsiz alınan pul vəsaitidir; vergi pul formasında ödəniş deməkdir; vergi geri qaytarılmayan pul ödə-

nişidir; vergi dövlət büdcəsinə və yerli büdcələrə köçürülən pul ödənişidir; vergi hüquqi əsası olan ödənişdir (hüquqi əsas dedikdə qanunlar başa düşülür); vergi faktiki əsası olan ödənişdir (faktiki əsas dedikdə isə gəlir, mənfəət, əmlak və s. başa düşülür). Bu kimi əlamətlər vergini digər pul ödənişlərindən fərqləndirməyə imkan verir.

Vergi-hüquq münasibətlərinin subyektlərinə gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, vergi-hüquq münasibətlərinin real (faktiki) iştirakçıları vergi-hüquq münasibətlərinin subyektləri adlanır. Vergi-hüquq münasibətlərinin mümkün (potensial) iştirakçılarına isə vergi hüququnun subyektləri deyilir. Onların sırasına aiddir: dövlət; vergi ödəyiciləri. Vergi-hüquq münasibətləri məhz dövlət və vergi ödəyiciləri arasında əmələ gəlir; vergi-hüquq münasibətləri həm də bələdiyyə və vergi ödəyiciləri arasında yaranır. Düzdür, vergi-hüquq münasibətlərində bilavasitə dövlət və bələdiyyə özü iştirak etmir. Bu münasibətlərdə onları müvafiq səlahiyyətli orqanlar (dövlət və bələdiyyə orqanları) təmsil edirlər. Dövlət orqanları müəyyən edilmiş dövlət vergilərinin ödənilməsinə tələb edir və onların ödənilməsinə nəzarət edir. Əvvəllər bu işi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı kimi Vergilər Nazirliyi həyata keçirirdi. Lakin son dövrlərdə Azərbaycan Respublikasında aparılan vahid maliyyə və büdcə siyasəti çərçivəsində vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının, habelə digər icbari ödənişlərin vaxtında və tam yığılmasının təmin edilməsi sahəsində dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsi məqsədilə İqtisadiyyat Nazirliyinin yanında Dövlət Vergi Xidməti yaradılmışdır [14.1; 14.6]. Adıçəkilən qurumun hüquqi bazası sayılan Əsasnamə Azərbaycan Respublikası Preziden-

tinin 12.05.2020-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir [14.2; 14.4].

Yerli özünüidarəetmə orqanları olan bələdiyyə orqanları yerli vergiləri tətbiq edir, yerli vergilərin yerli büdcələrə yığılmasını təşkil edir və onların ödənilməsi üzərində nəzarəti həyata keçirilir.

Vergi ödəyiciləri anlayışının məna yükü altında elə şəxslər başa düşülür ki, onlar dövlət və yerli vergiləri ödəmək vəzifəsi daşıyırlar. Onlar iqtisadi-təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərdir. Vergi ödəyicisi qismində həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər çıxış edə bilirlər.

Vergi ödəyiciləri olmayan şəxslər də vergi-hüquq münasibətlərinin iştirakçısı – vergi hüququnun subyekti ola bilər. Söhbət vergilərin ödənilməsi ilə bağlı şəxslərdən gedir. Vergilərin ödənilməsi ilə bağlı şəxslər dedikdə vergi ödəyiciləri olmayan, lakin qanuna əsasən vergilərin hesablanmasına və büdcəyə köçürülməsinə, vergi orqanlarına müvafiq məlumatın verilməsinə cavabdeh olan, habelə vergi yoxlamasının həyata keçirilməsinə köməklik göstərən işçilər başa düşülür. Onların sırasına vergi agentləri, banklar və digər kredit təşkilatları, ekspertlər və s. inzibati şəxslər daxildir [11, s.121].

Beləliklə, vergi hüququnun subyektləri aşağıdakılardan ibarətdir: dövlət (dövlət orqanları); bələdiyyə (bələdiyyə orqanları); vergi ödəyiciləri; vergilərin ödənilməsi ilə bağlı şəxslər (onlara həm də prosessual şəxslər deyilir).

Vergi-hüquq münasibətləri üç əlamətlə xarakterizə olunur. Birinci, vergi-hüquq münasibətlərinin obyektini bütün hallarda pul formasında olan vergi təşkil edir. İkinci, vergi münasibətləri hakimiyyət xarakterli münasibətlərdir. Unutmaq olmaz ki, vergi-

hüquq münasibətləri hakimiyyət səlahiyyətinə malik olan dövlət (bələdiyyə) və vergi ödəyiciləri arasında əmələ gəlir. Dövlət (bələdiyyə) hökmən vergi-hüquq münasibətlərinin tərəflərindən biri olmalıdır. Üçüncü, vergi-hüquq münasibətləri iqtisadi xarakterli münasibətlərdir.

Vergi-hüquq münasibətlərinin məzmununa gəldikdə, qeyd etmək lazımdır ki, bu münasibətlərdə iştirak edən subyektlərin hüquq və vəzifələrinin məcmusuna vergi-hüquq münasibətlərinin məzmunu deyilir. Məsələn, vergi-hüquq münasibətlərində iştirak edən subyektlərdən biri olan dövlət (dövlət orqanları) vergilərin ödənilməsini vergi ödəyicilərindən tələb etmək hüququna malikdir. Bu, dövlətin vergi-hüquq münasibətlərində malik olduğu hüquqdur. Vergiləri ödəmək isə vergi ödəyicilərinin daşındıqları vəzifədir. Yaddan çıxarmamalıyıq ki, vergiləri ödəmək hər kəsin borcudur.

Vergi hüququnun mənbələrinə gəldikdə, qeyd etməliyik ki, vergi hüququna daxil olan müvafiq hüquq normalarının ifadələnmə və mövcudolma formaları vergi hüququnun mənbələri adlanır [10, s.56-60]. Vergi-hüquq normaları, adətən, normativ hüquqi akt kimi formada ifadə edilir və mövcud olur. Odur ki, normativ hüquqi aktlar vergi hüququnun əsas mənbəyidir. Söhbət, hər şeydən əvvəl, normativ hüquqi aktların əsas növü kimi tanınan qanunlardan gedir. Qanunlar sırasında əsas rolu Konstitusiya oynayır ki, ali hüquqi qüvvəyə malik olan həmin qanun bütün hüquq sahələri, eləcə də hüquq yarım sahə və institutları üçün normativ əsas (baza) hesab olunur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Konstitusiyanın 73-cü maddəsi vətəndaşların üzərinə vergi ödəmək kimi vəzifə qoyur ki, bu, yəni vergiləri ödəmək onların daşındıqları

əsas konstitusion vəzifələrdən biridir. Vergi hüququ üçün Konstitusiyanın həm də aşağıdakı maddələri mühüm əhəmiyyətə malikdir: Milli Məclis bu və digər məsələyə dair ümumi qaydalar müəyyən edir ki, vergiləri ödəmək həmin məsələlərdən biridir (maddə 94); Prezident dövlətin iqtisadi proqramlarını təsdiq edir (maddə 109); Nazirlər Kabineti maliyyə-kredit və pul siyasətinin həyata keçirilməsini təmin edir (maddə 119) və s.

Vergi hüququnun mənbəyi olan qanunlar içərisində Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin (VM, 2000-ci il) adı, ilk növbədə, çəkilməlidir [2, 296 s.; 14.1; 14.7]. Azərbaycan Respublikasında yaranan vergi münasibətlərinin tənzimlənməsində bu məəcəllələşdirilmiş qanun mühüm və vacib rol oynayır. Adıçəkilən məəcəllə vergi sistemini, vergitutmanın ümumi əsaslarını, vergilərin müəyyən edilməsi, ödənilməsi və yığılması qaydalarını, vergi ödəyicilərinin və dövlət vergi orqanlarının, habelə vergi münasibətlərinin digər iştirakçılarının vergitutma məsələləri ilə bağlı hüquq və vəzifələrini, vergi nəzarətinin forma və metodlarını, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyəti, dövlət vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayət edilməsi qaydalarını və digər məsələləri müəyyənləşdirir. VM 2000-ci ildə qəbul olunmuş, 2001-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə minmiş və sonradan ona müasir dövrün tələbləri kontekstində əhəmiyyətli dərəcədə əlavə və dəyişikliklər edilmişdir [14.1; 14.5; 14.7].

Vergi hüququnun mənbəyi olan normativ hüquqi aktların digər növü qanunqüvvəli aktlardır ki, onlar vergi münasibətlərinin tənzimlənməsində heç də az rol oynamırlar. Söhbət Prezident fərmanlarından, Nazirlər

Kabinetinin qərarlarından, İqtisadiyyat Nazirliyinin və Dövlət Vergi Xidmətinin qəbul etdiyi normativ əhəmiyyətli hüquqi sənədlərdən (əsasnamə, təlimat, izah məktubları və digər aktlardan) gedir [14.2; 14.3; 14.7]. Bu cür aktlar vergi hüququnun nizamasalma predmetini təşkil edən bu və ya digər məsələnin tənzimlənməsinə həsr olunmuşdur.

Eyni zamanda vergi hüququnun mənbəyi qismində həm də bələdiyyələrin normativ xarakterli hüquqi aktları çıxış edir. Unutmaq olmaz ki, bələdiyyələr yerli vergilərin tətbiq olunması, yerli vergilərin yerli büdcələrə yığılmasının təşkil edilməsi və onların ödənilməsi üzərində nəzarət həyata keçirir. Təbii ki, bu kimi məsələlərlə bağlı olaraq bələdiyyələr normativ əhəmiyyətə malik olan hüquqi aktlar qəbul edir. Həmin aktlar vergi hüququnun mənbəyi hesab olunur.

Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr vergi hüququnun digər mənbə növüdür. Söhbət vergilərlə əlaqədar bağlanmış beynəlxalq müqavilələrdən gedir [3, s.628-632]; onlara beynəlxalq vergi sazişləri deyilir. Belə sazişlər, hər şeydən əvvəl, ikitərəfli səviyyədə (iki dövlət arasında) bağlanılır. İkitərəfli beynəlxalq vergi sazişləri içərisində ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması haqqında sazişlər vacib yer tutur. İkiqat vergitutma dedikdə vergi ödəyicisinin əldə etdiyi gəlirdən - vergitutma obyektindən eyni zamanda iki və ya daha çox dövlətin büdcəsinə eyni növ vergi alınması başa düşülür. Beynəlxalq vergi sazişlərinin bağlanması məhz ikiqat vergitutma kimi beynəlxalq aktual məsələni tənzimləmək məqsədinə xidmət edir. Odur ki, dünya təcrübəsində bu cür beynəlxalq müqavilələrin bağlanması praktikasından geniş səviyyədə istifadə olunur. Təsədüfi deyil ki, ikiqat vergitutmanın

aradan qaldırılması haqqında yüzlərlə müvafiq ikitərəfli saziş bağlanmışdır. Azərbaycan Respublikası tərəfindən 30-dan çox dövlətlə - Avstriya, Böyük Britaniya, Gürcüstan, Moldova, Norveç, Özbəkistan, Pakistan, Polşa, Rusiya Federasiyası, Türkiyə və digər ölkələrlə belə sazişlər imzalanmışdır [14.1; 14.7].

Qeyd etməliyik ki, vergi hüququnun mənbəyi olan qanunvericilik aktları vergi qanunvericiliyi adlanır. VM-in 2-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyi Konstitusiyadan, Vergi Məcəlləsindən və onlara uyğun olaraq qəbul edilmiş qanunvericilik aktlarından ibarətdir [2, s.17-20].

Vergi hüququ ilə vergi münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi onun özünəməxsus prinsipləri əsasında həyata keçirilir. Söhbət iqtisadi hüququn sahədaxili prinsiplərindən gedir ki, onlar vergi hüququna xas olan əsas normativ ideya və rəhbər başlanğıclardır.

Hər şeydən əvvəl, qeyd olunmalıdır ki, “qanunçuluq prinsipi” vergi hüququna xas olan prinsiplər sırasına aiddir. Bu prinsip öz ifadəsini bunda tapır ki, vergilər qanunla müəyyən edilir; şəxslər məhz qanunla müəyyən edilmiş vergiləri ödəmək vəzifəsi daşıyırlar. Qanunçuluq prinsipi Konstitusiyanın 73-cü maddəsində ifadə edilmişdir; həmin maddənin I hissəsində göstərilir ki, hər kəs qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini ödəməyə borcludur.

Fiziki və hüquqi şəxslər təkcə vergiləri ödəmək vəzifəsi daşıyırlar; onların borcudur ki, vergiləri tam həcmdə və vaxtında ödəsinlər. Xatırlatmaq istərdik ki, Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsinə görə, hər kəs qanunla müəyyən edilmiş vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini tam həcmdə və vaxtında ödəməyə borcludur. Məhz bu kimi konstitu-

sion göstərişdə “vergilərin tam həcmdə və vaxtında ödənilməsi prinsipi” formulə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının vergi hüququ həm də belə prinsiplərdən çıxış edir ki, şəxslər qanunla müəyyən edilməmiş vergiləri ödəməyə məcbur edilə bilməz. Söhbət “şəxslərin vergi ödənilməsinə məcbur edilməsinin yol-verilməzliyi prinsipi”ndən gedir. Bu prinsip öz normativ-hüquqi ifadəsini Konstitusiyanın 73-cü maddəsinin II hissəsində tapmışdır. Burada deyilir ki, heç kəs qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslar olmadan və qanunda göstərilmiş həcmdən əlavə vergiləri və başqa dövlət ödənişlərini ödəməyə məcbur edilə bilməz.

Vergi hüququnun prinsipləri sırasına həm də “müəyyənlik prinsipi” daxildir. Bu prinsipə görə, hamı və hər kəs üçün aşkar və qəti şəkildə müəyyən olunmalıdır: hansı növ verginin ödənilməsi; verginin ödənilmə müddəti; vergi ödənişinin həcmi; verginin ödənilmə forması.

Özünəməxsus prinsip qismində “ikiqat vergitutmaya yol verilməməsi prinsipi” də vergi hüququnun prinsipi kimi tanınır. Bu prinsipə görə, eyni bir mənbədən iki dəfə vergi alınə bilməz. Həmin prinsip VM-in 3.5-ci maddəsində ifadə olunmuşdur Burada deyilir ki, heç bir şəxs əldə etdiyi mənfəətdən (gəlirdən) eyni növ vergini bir dəfədən artıq ödəməyə məcbur edilə bilməz [2, s.20].

Vergi hüququ həm də “vergitutmanın ümumiliyi prinsipi”ni ehtiva edir. Bu prinsipə görə, iqtisadi-təsərrüfat fəaliyyəti ilə məşğul olan və mənfəət (gəlir) əldə edən hər bir şəxs vergi ödəyir; həm fiziki, həm də hüquqi şəxslər vergi ödəyiciləridir. Unutmaq olmaz ki, iqtisadi-təsərrüfat fəaliyyətinin subyektı olan bütün fiziki və hüquqi məxslər vergi

ödəmək vəzifəsi daşıyırlar.

Həmçinin “şəxslərin konstitusion hüquqlarını məhdudlaşdıran vergilərin müəyyən edilməsinin yolverilməzliyi prinsipi” vergi hüququnun özünəməxsus prinsiplərinə aiddir. Bu prinsipə görə, hər kəsin konstitusiyada nəzərdə tutulan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinə maneçilik törədən vergilərin müəyyən edilməsi qadağan olunur. Həmin prinsip VM-in 3.3-cü maddəsində formulə edilmişdir [2, s.20].

Göstərilənlərlə yanaşı, vergi hüququna aşağıdakı digər prinsiplər də xasdır: “vergi ödəyicilərinin qanuni fəaliyyətini məhdudlaşdıran vergilərin müəyyən edilməsinin yol-verilməzliyi prinsipi”; “vergilərin iqtisadi cəhətdən əsaslı olması prinsipi”; “vergilərin müxtəlifnövlü olması prinsipi”; “vergilərin ödənilməsinin məcburiliyi prinsipi”; “vergilərin suverenliyi prinsipi” və sairə prinsiplər [4, s.483-485].

Vergi hüququnun sistemi ilə bağlı qeyd edə bilərik ki, vergi hüququ öz tərkibində vergi münasibətlərini tənzimləyən ayrı-ayrı hüquq normalarını birləşdirir. Söhbət vergi-hüquq normalarından gedir. Əlbəttə, vergi-hüquq normaları vergi hüququnun tərkibində xaos halda deyil, həm hüquqa, həm də məntiqə əsaslanan müəyyən ardıcılıqla düzənir. Vergi-hüquq normalarının məntiqi-hüquqi ardıcılıqla yerləşməsinə vergi hüququnun sistemi deyilir.

Vergi hüququnun sistemi iki hissədən ibarətdir: ümumi hissə; xüsusi hissə.

Vergi hüququnun ümumi hissəsi özündə elə vergi-hüquq normalarını birləşdirir ki, bu normalar bütün vergilər üçün əhəmiyyəti olan müddəalar müəyyənləşdirir. Onlar vergi hüququnun xüsusi hissəsinə tətbiq olunmaq xüsusiyyətinə malikdir. Unutmaq olmaz ki,

vergi hüququnun ümumi hissəsi ümumi xarakterli məsələləri tənzimləyir (məsələn – vergi ödəyicisi, vergi agentı, dövlət vergi orqanları, vergi nəzarəti, vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə məsuliyyət və s.).

Vergi hüququnun xüsusi hissəsi vergilərin ayrı-ayrı növlərini tənzimləyən hüquq normalarından ibarətdir. Bu normalar əsasında müəyyən etmək mümkün olur ki, Azərbaycan Respublikasında hansı növ vergilər tətbiq olunur. Vergi növləri bunlardan ibarətdir: fiziki şəxslərin gəlir vergisi; hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi; əlavə dəyər vergisi; aksiz vergisi; əmlak vergisi; torpaq vergisi; yol vergisi; mədən vergisi; sadələşdirilmiş vergi.

Vergi hüququnun ümumi və xüsusi hissələrə bölünməsi Vergi Məcəlləsinin sistemində əsaslanır. Belə ki, Vergi Məcəlləsi ümumi və xüsusi hissələrdən ibarətdir. Vergi Məcəlləsinin ümumi hissəsində vergiyə leqal - normativ anlayış verilir, verginin növləri (dövlət, yerli vergilər və muxtar respublika vergiləri) haqqında normalar ehtiva edilir, vergitutmanın formaları müəyyənləşdirilir və digər məsələlərin hüquqi tənzimlənməsi həyata keçirilir. Buraya I–VIII fəsillər daxildir ki, bu fəsillər özlərində 1–94-cü maddələri birləşdirir.

Vergi Məcəlləsinin xüsusi hissəsində ayrı-ayrı vergi növlərini ödəyən şəxslər (vergi ödəyiciləri), vergitutma obyektı və digər məsələləri tənzimləyən normalar nəzərdə tutulmuşdur. Buraya VIII–XVII fəsillər daxildir ki, həmin fəsillər 95–221-ci maddələri əhatə edir.

Azərbaycan Respublikasının milli hüquq sistemində vergi hüququnun mövqeyi və statusu barədə qeyd etmək lazımdır ki, hüquq ədəbiyyatı səhifələrində mübahisə doğuran mövzulardan biri də məhz hüquq sistemində

vergi hüququnun tutduğu yer barədə məsələdir. Bununla əlaqədar bir-birindən fərqli fikirlər söyləyən alimlərin mövqeləri üst-üstə düşür. Müəlliflər arasında elələri vardır ki, onlar vergi hüququnu hüququn müstəqil sahələrindən biri kimi tanıyır. Məsələn, Vəliyev D.Ə., Balakışiyeva Y.H. və b. müəllifliyi ilə 2003-cü ildə nəşr olunan «Vergi hüququ» dərsliyində göstərilir ki, vergi hüququ müstəqil hüquq sahəsi kimi formalaşmışdır ki, bu, cəmiyyətin inkişafında vergi münasibətlərinin müstəsna rolu ilə izah olunur [11, s.18]. Hüquqşünas alim İ.V.Vəliyev də eyni mövqedə duraraq qeyd edir ki, vergi hüququ öz statusuna görə hüququn müstəqil sahəsidir. Bu hüquq sahəsinə ictimai münasibətlərin müəyyən qrupunu tənzimləyən vergi-hüquq normaları daxildir [12, s.54].

Müəlliflərdən bəzisi vergi hüququnu müstəqil hüquq sahəsi kimi tanımır. Məsələn, A.Q.Mirzəyeva məsələyə məhz bu cür yanaşaraq yazır ki, vergi hüququ maliyyə hüququnun çox mühüm bir sahəsidir [6, s.153]. Müəllif buna oxşar fikri vergi hüququ barədə yazdığı dərslikdə də söyləyir. Belə ki, həmin müəllifə görə, vergi hüququ maliyyə hüququnun aparıcı sahəsi hesab olunur [5, s.129].

Təbii ki, müəlliflərin söylədikləri fikirlərin hamısında müəyyən dərəcədə həqiqət elementləri vardır və vergi hüququnun formalaşmasında onların söylədikləri fikirlər əhəmiyyətli rol oynayır. Lakin, buna baxmayaraq, qeyd etməliyik ki, möasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının dövlətdaxili hüquq sistemində iqtisadi hüquq kimi müstəqil hüquq sahəsi ayrılmış və formalaşmışdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, iqtisadi hüququn əsas «iş» cəmiyyətdə və ictimai həyatda yaranan iqtisadi münasibətləri tənzimləməkdən ibarətdir. İqtisadi münasibətlər isə sahibkarlıq,

ticarət, bank, valyuta, kommersiya, gömrük və digər sahələrdə yaranır. İqtisadi münasibətlərin yarandığı sahələrdən biri də məhz vergidir. Təbii ki, vergi sahəsində yaranan iqtisadi münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi iqtisadi hüquqla həyata keçirilməlidir. Bundan ötrü, yəni vergi sahəsində əmələ gələn iqtisadi münasibətləri tənzimləmək üçün iqtisadi hüquq tərkibində vergi hüququ kimi yarım sahə təşəkkül tapmışdır. Höquq ədəbiyyatı səhi-fələrində qeyd olunduğu kimi, iqtisadi hüquq bir neçə yarım sahədən ibarətdir ki, vergi hüququ onlardan biridir. Unutmaq olmaz ki, vergi iqtisadi mahiyyəti olan termindir. Başqa sözlə, vergi iqtisadi anlayışdır. İqtisadi anlayış kimi, vergi məcmu milli məhsul və milli gəlirin bir hissəsinin dövlət tərəfindən məcburi surətdə toplanması və yığılmasıdır. Digər tərəfdən, vergi ümumxalq əhəmiyyətə malik olan sosial-iqtisadi məsələlərin həll edilməsində böyük rol oynayır. İqtisadi baxımdan verginin mahiyyəti də məhz bundan ibarətdir [4, s.487- 489].

Göstərdiklərimizdən əlavə, vergidən dövlətin iqtisadi inkişafına təsir göstərən alət kimi istifadə olunur. Onun müasir şəraitdə iki əsas funksiyası fərqləndirilir ki, onlardan biri fiskal, digəri isə iqtisadi funksiyadır [13, s.573]. Fiskal funksiyanın mahiyyəti bu funksiyadan istifadə etməklə dövlət pul fondları formalaşdırır. Fiskal funksiya verginin əsas funksiyası hesab edilir.

Verginin iqtisadi funksiyasına gəldikdə isə, qeyd etməliyik ki, milli gəlirin bölüşdürülməsində vergidən alət kimi istifadə olunur. Verginin iqtisadi funksiyası özünü həm də bunda göstərir ki, sahibkarlar və iqtisadi fəaliyyətin digər subyektləri vergidən istifadə etməklə mal istehsal edir, xidmət göstərir və iş görürlər, bir sözlə, öz fəaliyyətlərini

genişləndirirlər. Digər tərəfdən, vergilər yolu ilə iqtisadi münasibətlərin tənzimlənməsi həyata keçirilir. Deyilənlər onu göstərir ki, vergi və iqtisadi münasibətlər bir-birilə, sırf iqtisadiyyatla sıx surətdə bağlı olan anlayışlardır. Bu bağlılıq həm də Dövlət Vergi Xidməti qurumunun İqtisadiyyat Nazirliyinin strukturuna daxil olmasında təzahür edir [14.2; 14.6]. Buna uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının milli hüquq sisteminə müstəqil hüquq sahəsi kimi daxil olan iqtisadi hüququn tərkibində «vergi hüququ» adlı yarım sahə ayrılmışdır [4, s.489].

Vergi hüququ öz hüquqi təbiətinə görə iqtisadi hüququn yarım sahəsi olması fikri həm də belə bir amillə şərtlənir ki, vergi hüququnun subyektı olan vergi ödəyiciləri iqtisadi-təsərrüfat fəaliyyətinin subyektləridir. İqtisadi-təsərrüfat fəaliyyəti isə iqtisadi hüququn tənzim etmə sferasına aiddir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ MƏNBƏLƏR VƏ İQTİBASLAR

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: «N» nəşriyyatı, 2015, 52 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi Buraxılışa məsul: B.C.K rimli. Bakı: "Hüquq Yay n Evi", 2019, 442 s .
3. Əliyev E.Ə. Beynəlxalq iqtisadi hüquq. Dərslik. Bakı, 2016, s. 625-632.
4. Əliyev E.Ə., Hüseynova F.E., Qəmbərov H.D. İqtisadi hüquq. Dərslik. Bakı: «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2019, 624 s.
5. Mirzəyeva A.Q. Azərbaycan Respublikasının vergi hüququ. Dərslik. Bakı, 2007, s.129.
6. Mirzəyeva A.Q. Maliyyə hüququ. Dərslik. Bakı, 2008, s.153.
7. Ətraflı bax: məsələn, Müasir beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə istifadə edilən terminlər Müəllif-tərtibçilər: Əfəndiyev O.F., Əliyev E.Ə. Bakı, 2005, s.197.

8. Vergilərin təşəkkül tapması və tarixi barədə ətraflı bax: məsələn, Vəliyev İ.V. Vergilər və vergitutmanın hüquqi əsasları. Dərslik. Bakı, 2013, s.10-45.
9. Vergi-hüquq münasibətlərinin obyektı hüquq ədəbiyyatında mübahisə doğuran məsələlərdən biridir. Bu barədə söylənilən fikirlərlə bağlı daha ətraflı bax: Vəliyev İ.V. Vergilər və vergitutmanın hüquqi əsasları. Dərslik. Bakı, 2013, s. 63-64.
10. Vergi hüququnun mənbələri barədə ətraflı bax: Vəliyev İ.V. Vergilər və vergitutmanın hüquqi əsasları. Dərslik. Bakı, 2013, 56-60.
11. Vəliyev D.Ə., Balakışiyeva Y.N. və b. Vergi hüququ. Dərslik. Bakı. 2003, s.18,121.
12. Vəliyev İ.V. Vergilər və vergitutmanın hüquqi əsasları. Dərslik. Bakı, 2013, s.54.
13. Экономическая теория. Учебник / под общ. ред. В.И.Видяпина, А.И.Добрынина и др. М., 2002, с.573.
14. Elektron informasiya resursları (URL – Uniform Resource Locator):
 - 14.1. www.e-qanun.az;
 - 14.2. www.president.az;
 - 14.3. www.kabmin.gov.az;
 - 14.4. www.azerbaijan-news.az;
 - 14.5. www.respublica-news.az;
 - 14.6. www.xalqgazeti.com;
 - 14.7. www.taxes.gov.az.

НАЛОГОВОЕ ПРАВО: ПОНЯТИЕ, ПРЕДМЕТ И СТАТУС

Каримов Араз,

Главное управление малого предпринимательства Государственной налоговой службы при Министерстве экономики Азербайджанской Республики, первый заместитель начальника, советник налоговой службы, юрист,
e-mail: araz.karimov@icloud.com,
телефон: +99450 224 00 42;

Надир Адилев,

Агентство развития малого и среднего бизнеса Азербайджанской Республики, советник председателя, доцент, доктор философских наук,
e-mail: nadir.adilov@gmail.com,
телефон: +99450 211 57 02;

Этибар Алиев,

действительный член Конфедерации юристов Азербайджана, доктор юридических наук, профессор кафедры «Права человека и информационное право» ЮНЕСКО Юридического факультета Бакинского государственного университета.
электронная почта a-etibar@rambler.ru
телефон: +99450 220 24 42

В статье с научной точки зрения исследуются понятие налогового права, его предмет, статус и другие вопросы юридического характера. Сформулировано такое доктринальное определение, что налоговое право - это система объективных правовых норм, регулирующих налоговые отношения, возникающие в сфере налоговой деятельности государства.

Что касается положения налогового права в национальной правовой системе Азербайджанской Республики, то следует отметить, что налоговое право имеет статус подотрасля в структуре самостоятельного экономического права.

Таким образом, экономические отношения регулируются посредством налогов, поскольку налоги и экономические отношения являются тесно связанными понятиями в экономическом контексте. Эта связь нашла свое отражение и во включении Государственной налоговой службы в структуру Минэкономики.

Ключевые слова: налоговое право, налоговые отношения, налоговая сфера, хозяйственное право, государственное регулирование, хозяйствующие субъекты, налогоплательщики.

TAX LAW: CONCEPT, SUBJECT AND STATUS

Araz Karimov,

Baku Main Department for Small Entrepreneurship of the State Tax Service under the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan, First Deputy Chief, Tax Service Adviser, Lawyer,

e-mail: araz.karimov@icloud.com,

phone: +99450 224 00 42;

Nadir Adilov,

Agency for Small and Medium Business Development of the Republic of Azerbaijan, Advisor to the Chairman, Associate Professor, Doctor of Philosophy in Law,

e-mail: nadir.adilov@gmail.com,

phone: +99450 211 57 02;

Etibar Aliyev,

Full member of the Azerbaijan Lawyers Confederation, Doctor of Law, Professor of the Department of Human Rights and Information Law of UNESCO, Law Faculty of Baku State University.

e-mail: a-etibar@rambler.ru

phone: +99450 206 24 42

The article scientifically examines the concept of tax law, its subject, status and other issues of legal nature. Such a doctrinal definition is formulated that tax law is a system of objective legal norms governing the tax relations arising in the field of tax activity of the state.

Regarding the position of tax law in the national legal sphere of the Republic of Azerbaijan, it is noted that tax law has the status of a semi-field in the structure of economic law formed as an independent branch of law in the domestic legal system.

Thus, economic relations are regulated through taxes, because taxes and economic relations are closely related concepts in the economic context. This connection is also reflected in the inclusion of the State Tax Service in the structure of the Ministry of Economy.

Key words: tax law, tax relations, tax sphere, economic law, state regulation, economic entities, taxpayers.

VERGİ HUKUKU: KAVRAM, KONU VE DURUM

Araz Karimov,

Bakü Azərbaycan Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'na bağlı Devlet Vergi Servisi Küçük Girişimcilik Ana Departmanı, Birinci Başkan Yardımcısı, Vergi Servisi Danışmanı, Avukat,

e-posta: araz.karimov@icloud.com,

telefon: +99450 224 00 42;

Nadir Adilov,

Azərbaycan Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Geliştirme Ajansı, Başkan Danışmanı, Doçent, Hukuk Felsefesi Doktoru,

e-posta: nadir.adilov@gmail.com,

telefon: +99450 211 57 02;

Etibar Aliyev,

Azərbaycan Avukatlar Konfederasyonu'nun asil üyesi, UNESCO İnsan Hakları ve Enformasyon Hukuku Anabilim Dalı profesörü, Bakü Devlet Üniversitesi, hukuk üzre elmler doktoru.

e-posta: a-etibar@rambler.ru

telefon: +99450220 24 42.

Makale, vergi hukuku kavramını, konusunu, statüsünü ve hukuki nitelikteki diğer konuları bilimsel olarak incelemektedir. Böyle bir doktrinsel tanım, vergi hukukunun, devletin vergi faaliyeti alanında ortaya çıkan vergi ilişkilerini düzenleyen nesnel yasal normlar sistemi olduğu şeklinde formüle edilmiştir.

Azərbaycan Cumhuriyeti'nin ulusal hukuk alanındaki vergi hukukunun konumuna gelince, vergi hukukunun, iç hukuk sisteminde bağımsız bir hukuk dalı olarak oluşturulmuş ekonomik hukuk yapısında bir yarı alan statüsüne sahip olduğu belirtilmektedir.

Bu nedenle, ekonomik ilişkiler vergiler aracılığıyla düzenlenir, çünkü vergiler ve ekonomik ilişkiler ekonomik bağlamda yakından ilişkili kavramlardır. Bu bağlantı, Devlet Vergi Hizmetinin Ekonomi Bakanlığı yapısına dahil edilmesine de yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: vergi hukuku, vergi ilişkileri, vergi alanı, ekonomik hukuk, devlet düzenlemesi, ekonomik varlıklar, vergi mükellefleri.

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ТАМОЖЕННОЙ СФЕРЕ

Тургут Гаджи оглу Салаев,
аспирант Института законодатель-
ства Верховной Рады Украины.
е-почта:arifquliyev@ukr.net

В статье на основе анализа законодательных положений и научной литературы рассматривается сущность, освещаются особенности административно-правовых форм и методов обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере на современном этапе развития государства.

Ключевые слова: форма, метод, информационная безопасность, административно-правовое обеспечение, таможенная безопасность.

За последние годы в Украине все чаще обращают внимание на важность обеспечения информационной безопасности. О такой необходимости сообщают не только политики и СМИ, но и ученые-специалисты различных отраслей юридических наук. Согласимся с М. Дмитренко, который справедливо замечает, что сейчас ни одна сфера жизни не только отдельных обществ и государств, но и всего мирового сообщества не может функционировать без развитой информационной структуры [1, с.391]. А значит, без преувеличения можно утверждать, что обеспечение надлежащего уровня

охраны и защиты информационных отношений является одной из приоритетных задач современной Украины.

В свете стремительного развития технологий хранения и обращения информации, которые сопровождаются также процессом всеобщей глобализации, проблема обеспечения информационной безопасности суверенного государства выступает как никогда остро. Указанные и другие тенденции ставят перед государством новые вызовы, обуславливают необходимость поиска новых, более эффективных инструментов защиты информационных систем, таких, которые бы позволяли должным образом реагировать на эволюцию информационных связей. Не является исключением и Украина.

Исторически сложилось, что таможенная всегда была и остается той государственной структурой, которая первой формирует мнение иностранцев о государстве и его граждан. Выступая лицом страны таможенная не только свидетельствует уровень ее экономического и культурного развития, а выступает первичным «барьером» от внешних угроз самого различного характера. Учитывая, что на сегодняшний день, в веке информатизации, деятельность органов таможенного контроля предусматривает большое количество операций связанных с хранением и обменом информацией, эффективность выполнения задач

таможенными органами Украины напрямую зависит от создания высокого уровня функционирования таможенной информационной системы.

Следует отметить, что проблематика обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере не нова. Так, исследованием различных ее аспектов занимались такие ученые как С. Алексеев, С. Алферов, В. Алешкин, И. Аристова, А. Бандурка, И. Бережнюк, Ю. Битяк, В. Брижко, А. Войцешук, С. Володин, В. Гаращук, В. Гурковский, С. Кивалов, Б.Кормич, А. Мазур, В. Настюк, П.Пашко, В. Пилипчук, П. Писной, Д. Примаченко, С. Перепелкин, А. Полтораков, К. Сандаровський, А. Селиванов, А. Стельмашук и др. Однако, в приведенных научных трудах внимание в основном уделяется обеспечению информационной безопасности вообще или рассмотрения таможенной безопасности как составной части экономической и национальной безопасности Украины. Рассмотрения же информационной безопасности в таможенной сфере, административно-правовым формам и методам ее обеспечения, уделялось гораздо меньше внимания. А потому, выбранную для исследования проблематику никак нельзя назвать исчерпывающей и решенной.

Целью данной статьи является проведение анализа современных подходов к пониманию административно-правовых форм и методов обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере, выделение их особенностей в исследуемой области общественных отношений.

Безопасность, согласно со словарем Даля и С. Ожегова, определяется как состояние, при котором нет угрозы кому -

или чему-либо или отсутствие опасности, сохранность, надежность [2, 45]. В научном пространстве безопасность зачастую связывают с определенной характеристикой состояния системы и ее основных составляющих, оказывается в ее способности противостоять разнообразным опасностям, угрозам, вызовам, воздействиям. Нередко отмечается, что безопасность предполагает возведение потенциальных угроз до минимального уровня [см. 3,4]. Под угрозами понимают деструктивные факторы, создающие опасность как отдельным субъектам, так и обществу в целом.

Суть информационной безопасности как составной части национальной безопасности заключается в защите информационного пространства Украины от нежелательного воздействия, защите национальных информационных ресурсов, обеспечении безопасного функционирования информационных и телекоммуникационных систем, а также в защите информации, циркулирующей в них. Так, С. Гуцу определяет информационную безопасность как состояние защищенности потребностей в информации личности, общества и государства, при котором обеспечивается их существования и прогрессивное развитие независимо от наличия внутренних и внешних информационных угроз [5, с. 35]. Схожую позицию демонстрирует и Разумкова, которая характеризует информационную безопасность как состояние защищенности национальных интересов Украины в информационной сфере, при котором не допускается (или сводится к минимуму) ущерб личности, обществу, государству через: неполноту, несвоевременность, недостоверность информации; несанкционированное распространение

и использование информации; негативное информационное влияние; негативные последствия функционирования информационных технологий [6, с. 50].

Рассматривая содержание информационной безопасности в плоскости таможенной сферы, усматривается, что она характеризуется уклоном на экономическую составляющую, и имеет некоторые другие особенности связанные с функциональной направленностью таможенного контроля. Об этом говорят почти все ученые-юристы которые исследовали соответствующую проблематику. В частности, П. Пашко рассматривает таможенную безопасность как систему эффективных экономических, правовых, политических и других мероприятий государства в таможенной сфере, цель которой заключается в достижении устойчивой и предсказуемой работы таможенной службы, достаточного уровня содействие внешнеэкономической деятельности в нестабильных внутренних и внешних условиях [7]. В Таможенный Кодекс Украины под таможенной безопасностью понимает состояние защищенности таможенных интересов Украины, относя к таможенным интересам национальные интересы Украины, обеспечения и реализация которых достигается путем осуществления государственной таможенного дела (ст. 6) [8].

Исходя из вышесказанного, можно отметить, что информационная безопасность в таможенной сфере в наиболее простом виде представляет собой состояние защищенности информации, которая циркулирует в таможенных органах при исполнении ими текущей деятельности в соответствии с законодательством. Причем, следует отметить, что речь идет не о любой информации, а только о той, которая

защищается нормами права. Анализ нормативно-правового регулирования и научных трудов по исследуемой проблематике позволяет определить, что основными угрозами (или рисками) информационной безопасности в таможенной сфере на сегодняшний день являются: а) угрозы природно-климатического характера (пожары, землетрясения и другие стихийные бедствия); б) угрозы техногенного характера (возникновение системных сбоев технических средств хранения информации связаны с их неправильным использованием, истечении срока эксплуатации или непредвиденными обстоятельствами) в) угрозы связаны с непосредственным человеческим воздействием на носители информации (недостаточная профессиональность или халатность хранения или обработки информации персоналом таможенных и других государственных органов в ходе реализации служебных полномочий; целенаправленное воздействие на похищение или повреждение информации путем осуществления кибератак и других противозаконных действий).

Ради противодействия указанным отрицательным факторам государством был введен целый инструментарий средств, что находит свое выражение в определенных формах и осуществляется различными методами. Формами традиционно принято считать внешнее определение, внешнее выражение любого содержания. Что касается информационной безопасности, то ее формами следует считать внешнее выражение соответствующей управленческой деятельности. В теории административного права административно-правовые формы в сфере обеспечения информационной безопасности, как правило, определяют как внешнее про-

явление конкретных действий, совершаемых органами государственной власти для реализации поставленных перед ними задач [9, с. 47]. Административно-правовыми методами называют инструменты в руках государства. Они (методы) организуют и обеспечивают положительную деятельность субъектов в соответствии с предписаниями правовых норм, устанавливает связь между правами и обязанностями, предоставляют общественным отношениям определенный порядок [10]. Если формы - это внешнее выражение, то метод – это совокупность конкретных приемов и средств, объединяются форме. Традиционно выделяют два основных метода управленческой деятельности: убеждение и принуждение, которые охватывают всю полноту мер властно-распорядительной деятельности.

Отметим, что несмотря на существование различных подходов к выделению и классификации административно-правовых форм регулирования той или иной сферы общественных отношений (подробнее см. 11, 12), наиболее удачным, на наш взгляд является выделение таких юрисдикционных форм как: нормотворческая и правоприменительная деятельность; и неюрисдикционных: организационное и материально-техническое обеспечение. Рассмотрим каждую из вышеуказанных в контексте обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере.

Так, нормотворческая форма обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере состоит в разработке детальной нормативно-правовой регламентации различных аспектов использования, обработки и обращения информации в ходе реализации органами власти полно-

мочий по таможенному делу.

Отметим, что правовая регламентация выступает основной (читай первичной) формой обеспечения информационной безопасности, ведь любая другая форма воплощается в практическую плоскость на основе закрепленных правовых норм. Без этого признака она не будет правово¹. Нормативно-правовую основу обеспечения информационной безопасности Украины составляет многочисленные массивы актов различной юридической силы среди которых можно назвать: Конституцию Украины, Таможенный кодекс Украины, Кодекс Украины об административных правонарушениях, Уголовный Кодекс Украины, Законы Украины «Про информации», «О национальной безопасности Украины», «О государственной тайне», «О доступе к публичной информации», «О защите информации в информационно-телекоммуникационных системах» и многие другие. Указы Президента Украины «О доктрине информационной безопасности Украины», «О борьбе с контрабандой и нарушением таможенных правил, координацию деятельности в этой сфере», «О Министерстве доходов и сборов Украины», Постановления КМУ «О порядке организации электронной информационного взаимодействия государственных электронных информационных ресурсов», «об утверждении положения о Национальном реестре электронных информационных ресурсов», «о концепции технической защиты информации в Украине» и сотни других подзаконных актов. Также следует упомянуть и о многочисленных международных документах, как Декларация принципов ООН «Построение информационного общества - глобальная задача в новом тысячелетии»,

Конвенция о киберпреступности, Резолюция ООН (A / RES / 53/70) «Достижения в сфере информатизации и телекоммуникаций в контексте международной безопасности» и др. Обращаем внимание, что на сегодняшний день правовое регулирование информационной безопасности в таможенной сфере остается далеким от совершенного. Ведь наличие большого количества нормативно-правовых актов не указывает на детальную регламентацию соответствующей сферы, а скорее обозначает недостаток законодательной техники при систематизации актов посвященных ее благоустройству, порождая большое количество правовых коллизий.

Правоприменительная форма состоит в практическом применении таможенными органами и другими субъектами властных полномочий норм права путем издания властно-распорядительных актов управления, заключение административно-правовых договоров и совершение иных юридически значимых действий предусмотренных правовыми нормами. Спектр совершения таких действий может быть самым разнообразным, от выполнения требований законодательства по предоставлению доступа к информационным ресурсам, к привлечению лиц, виновных в совершении правонарушения к ответственности. Не рассматривая весь массив способов и средств имеющийся в арсенале государства для обеспечения информационной безопасности таможенной деятельности, акцентируем внимание только на контроле и надзоре как составляющей управленческой деятельности государства, которая занимает особое место в контексте противодействия опасностям и рискам информационным ресурсам таможни.

Так, контроль и надзор в сфере бес-

печения информационной безопасности в таможенной сфере характеризуется целевой направленностью, которая находит свое отражение в содержании поднадзорных объектов в существующем правовом режиме (состоянии безопасности) с помощью реализацией контролируемыми субъектами широкого комплекса действий, связанных с наблюдением за подконтрольными объектами. Цель контрольно-надзорной деятельности того или иного органа соответствует задачам и функциям, которые возлагаются на орган, его полномочиям. Для контрольно-надзорной деятельности в сфере обеспечения функционирования информационных таможенных систем характерно то, что, осуществляя эту деятельность, контролирующий орган не проверяет всю работу подконтрольного объекта, а сосредотачивает свое внимание на выполнении подконтрольным объектом четко определенных законодательством норм и правил повязкам связанных с хранением и оборотом информационных ресурсов. То есть, такой контроль является узкоспециализированным. На сегодняшний день среди контролирующих органов, в полномочия которых отнесено обязанности по обеспечению информационной безопасности в таможенной сфере, можно назвать Государственную службу специальной связи и защиты информации Украины, Совет национальной безопасности и обороны Украины, Национальный совет Украины по вопросам телевидения и радиовещания, Службу безопасности Украины, Государственную фискальную службу Украины и др.

Неюрисдикционные или, как их еще иногда называют, неправовые формы обеспечения информационной безопасности

в таможенной сфере - это обычные виды деятельности, необходимые для обеспечения четкой и эффективной работы всех субъектов таможенной деятельности в Украине в сфере безопасности информации [см. 13, с. 9-10]. Отметим, что несмотря на то, что они прямо не предусматривают наступление юридически значимых последствий для участников общественных отношений таможенной сферы, они также основываются на правовых нормах, а следовательно, могут быть отнесены к формам административно-правового обеспечения таможенной информационной безопасности. Организационные действия обуславливают необходимый фактор управленческой деятельности во всей системе органов исполнительной власти государства. Эти мероприятия осуществляются систематически, постоянно и направлены на обеспечение четкой и эффективной работы систем управления [14, с. 325]. Среди организационных действий, выполняемых органами властных полномочий по обеспечению информационной безопасности на таможне можно выделить: а) проведение разъяснительных мероприятий среди государственных служащих относительно целей и содержания законодательных актов; б) проведение инструктажей по вопросам обработки и использования информационных ресурсов; в) разработка программ, подготовка и проведение совещаний, конференций, осуществление других мероприятий по обучению государственных служащих использовать автоматизированные электронные системы по хранению информации связанной с таможенной деятельностью и тому подобное.

Следует отметить, что в системе мер организационного обеспечения инфор-

мационной безопасности в таможенной сфере важным элементом является формирование качественного кадрового состава органов таможенного контроля. Согласимся с В. Гаращуком, который во время исследования принципов осуществления контроля и надзора в государственном управлении отмечает, что: «Высококвалифицированные кадры контролеров, даже при недостаточном введении других элементов организационного обеспечения, способны выполнить поставленную задачу на достаточно высоком уровне, нивелируя просчеты и проблемы собственным опытом и профессионализмом» [14, с. 326]. Известное выражение «кадры решают все» не обходит и управленческую деятельность по обеспечению информационной безопасности в таможенной сфере.

Материально-технические мероприятия носят вспомогательный характер. С их помощью обслуживается управленческий процесс и все формы управленческой деятельности. К их числу можно отнести осуществление делопроизводства; статистические операции; систематизацию правовых актов управления; доведение управленческих решений до исполнителей [15, с. 37]. В сфере реализации таможенными органами властно-распорядительной деятельности, связанной с обеспечением информационной безопасности особое место занимает налаживание процедуры по ведению государственных реестров, таких как: Единая автоматизированная информационная система (ЕАИС), действующая в ее составе автоматизированная система таможенного оформления «Инспектор» (АСМО), Автоматизированная система анализа и управления рисками (АСАУР) и др. (подробнее см. [16]).

Согласно нашему мнению, надлежащее организационное и материально-техническое обеспечение является крайне важной задачей в вопросе обеспечения таможенной информационной безопасности, ведь именно с помощью соответствующих мероприятий создается тот микроклимат, который непосредственно влияет на работоспособность государственных служащих. Обеспечению комфортных психологических условий для работников таможенной службы много внимания уделяется на Западе, что, по нашему убеждению, является очень важным фактором для повышения не только эффективности проведения мероприятий по обеспечению информационной безопасности в таможенной сфере, но и вообще улучшение работы всего государственного аппарата Украины.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Дмитренко М.А. Политическая система Украины: развитие в условиях глобализации и информационной революции: Монография / в издании с доп. и изменениями / Дмитренко М.А. - М.: Университет «Украина», 2011. - 820 с.
2. Пилипчук В. Эволюция научных взглядов относительно понятия «государственная безопасность» // Стратегическая панорама. - 2006. - № 2. - с. 17-20.
3. Пашко П. Условия и факторы обеспечения таможенной безопасности // Таможенное дело. - 2010. - № 1 (67). - С. 5-16
4. Гордиенко С. Сущность и содержание понятия «государственная безопасность» // Стратегическая панорама. - 2003. - № 2. - с. 114-120.
5. Гуцу, С. Ф. Правовые основы информационной деятельности: учебное пособие / С. Ф. Гуцу.- Х.: Нац. аэрокосм. ун-т «Харьк. ави. ин-т», 2009. с. 48.
6. Проблемы информационной безопасности Украины (аналитический доклад УЦЭПИ) // Национальная безопасность и оборона. - 2001. - № 1. - 224 с.
7. Пашко П. В. Таможенная безопасность (теория, методология и практические рекомендации): монография / П. В. Пашко. - Одесса: АО «ПЛАСКЕ», 2009. - 628 с.
8. Таможенный кодекс Украины: Закон Украины от 25.11.2018 № 4495-VI // известны. Верхов. Рады Украины. - 2012. - 44-45, № 46-47, № 48. - ст.552.
9. Нашинец-Наумова А. Реализация административно-правовых форм в сфере обеспечения информационной безопасности корпораций / А. Нашинец-Наумова // Хозяйство и право. - 2015. - № 8. - С. 46-48.
10. Витченко А. М. Метод правового регулирования социалистических общественных отношений / А. Н. Витченко. - Саратов, 1972. - С. 52.
11. Учебник / Ю. П. Битяк (рук. Авт. Кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцкий и др.; под общ. ред. Ю. П. Битяк, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. - Х.: Право, 2010. - 624 с.
12. Коломеец Т.А. Административное право Украины. Академический курс: [учебник] / Т.А. Коломеец. - М.: Одиссей, 2011. - 576 с.
13. Бортняк Ф. В. Формы и методы деятельности государственной исполнительной службы: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - М., 2008. - 16 с
14. Гаращук В. Н. Контроль и надзор в государственном управлении: Дис. д-р юрид. наук. - Х., 2002. - 387 с.
15. Калюжный Р.А.. Формы и методы административно-правового обеспечения безопасности авиационных перевозок / Калюжный Р.А. / Наше право. - 2012. - № 1. - С. 36-42.
16. Официальный портал Государственной фискальной службы Украины: [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://zp.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-249074.html>.

*UDC 342.951***ADMINISTRATIVE AND LEGAL FORMS AND METHODS OF ENSURING INFORMATION SECURITY IN THE CUSTOMS SPHERE**

Turgut Haji oglu Salaev,
postgraduate student of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine.

e-mail: arifquliyev@ukr.net

In the article, on the basis of the analysis of legislative provisions and scientific literature, the essence is considered, the peculiarities of the administrative-legal forms and methods of ensuring information security in the customs sphere are highlighted at the present stage of development of the state.

Key words: form, method, information security, administrative and legal support, customs security.

*UDC 342.951***GÖMRÜK SAHƏSİNDƏ İNFORMASIYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİNATININ İNZİBATİ-HÜQUQİ FORMA VƏ METODLARI**

Turqut Hacı oğlu Salaev,
Ukrayna Ali Radasının Qanunvericilik İnstitutunun aspirant.

e-mail: arifquliyev@ukr.net

Məqalədə müəllif tərəfindən qanunvericilik aktlarının müddəalarının və elmi ədəbiyyat səhifələrində ehtiva olunan fikirlərin təhlili əsasında dövlət inkişafının hazırkı mərhələsində gömrük sahəsində informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin inzibati-hüquqi təminatının forma və metodlarının mahiyyəti, həmin aspektlərin xüsusiyyətləri araşdırılır.

Açar sözlər: forma, metod, informasiya təhlükəsizliyi, inzibati-hüquqi təminat, gömrük təhlükəsizliyi.

*UDC 342.951***GÜMRÜK ALANINDA BİLGİ GÜVENLİYİNİ SAĞLAMANIN İDARİ-YASAL ŞEKİLLERİ VƏ YÖNTEMLERİ**

Turgut Hacı oğlu Salaev,
Ukrayna Verkhovna Rada Mevzuat Enstitüsü yüksək lisans öğrencisi.

e-posta: arifquliyev@ukr.net

Makale, devlet gelişiminin mevcut aşamasında gümrük alanında idari ve yasal bilgi güvenliğinin sağlanmasının şekil ve yöntemlerinin özünü, bu yönlerin özelliklerini, mevzuat hükümlerinin analizine ve bilimsel literatür sayfalarında yer alan görüşlere dayanarak incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: biçim, yöntem, bilgi güvenliği, idari ve hukuki destek, gümrük güvenliği.

İNİZİBATİ İCRAATIN NƏZƏRİ VƏ HÜQUQİ ƏSASLARI

Məmmədova Könül Rafiq qızı,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademi-
yasının “Hüquq” kafedrasının müəllimi,
AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitu-
tunun dissertantı.

e-mail:konulrafiqoglu@gmail.com

*Müxtəlif xarakterli mübahisələrin tən-
zimlənməsi, insanlar, dövlət, qeyri-dövlət
orqanları arasında münaqişələrin mahiyyəti
üzrə həll edilməsi, ən optimal qanuni həlli
yolunun müəyyənəşdirilməsi məhz ədalət
mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələrin
səlahiyyət dairəsinə daxildir.*

*Digər məhkəmələr kimi inzibati məhkə-
mələr də insan hüquq və azadlıqlarının mü-
dafiəsində misilsiz rola malikdir. İnzibati
məhkəmə icraatı malik olduğu hüquqi təminat
və hüquq bərpaedici potensial vasitəsilə hü-
quqi kolliziyaların həll edilməsinə kömək
edə bilir.*

*İnzibati orqanlar dövlətin vətəndaşla,
şəxslərlə ünsiyyət quran vasitəsi olduğundan
yaranmış münasibətdə vicdanlı, qanuni, hü-
quqi, ədalətli davranış qaydalarına riayət
edilməsi inzibati sferada vətəndaş məmnun-
luğunun yaradılmasına, inam və etimadın
yüksəldilməsinə müsbət təsir edir.*

*Hüquqi dövlətdə inzibati məhkəmə icraatı
dövlətin cəmiyyətlə ünsiyyət vasitəsi, hətta
mühüm atributu olaraq hüquqları pozulmuş
şəxslərin hüquqlarına, mənafələrinə toxunan
inzibati xarakterli aktlarına, inzibati orqan-
ların qanunsuz hərəkətlərinə, yaxud hərə-
kətsizliyinə, özbaşınalığına qarşı çıxan, zəruri
məsuliyyət müəyyən edən məhkəmə sisteminin
bir qolu olmaqla ədalət mexanizmidir.*

*Məqalədə ədalət mühakiməsində inzibati
məhkəmə icraatının nəzəri və hüquqi əsasları
təhlil edilmiş və inzibati sahədə pozulmuş
hüquqların bərpasında mühüm rola malik
olması sistemli şəkildə tədqiq olunmuşdur.*

Açar sözlər: hüquq və azadlıq, ədalət
mühakiməsi, inzibati məhkəmə icraatı.

Cəmiyyət formalaşdıqdan sonra tə-
sərrüffat, şəxsi həyat, sosial-iqtisadi
sferada insanlar arasında müxtəlif məzmunlu
mübahisələr olmuşdur ki, hüququn forma-
laşması ilə bu mübahisələrin məhkəmə qay-
dasında həllinə daha da önəm verilmişdir.
Mübahisələr kateqoriyasına nəzər yetirdikdə
burada dövlət məmurları ilə vətəndaşlar ara-
sında yaranmış anlaşılmazlıqlar, pozuntuların
da xüsusi yer tutduğunu görmək müm-
kündür.

İlk öncə mübahisənin nə olması, hansı
mənəni ifadə etməsini aydınlaşdıraraq. “Mü-
bahisə” latın dilindəki “conflictus” sözündən
yaranmaqla maraqların, baxışların toqquş-
masını ifadə edir. Yerli təcrübəyə nəzər ye-
tirdikdə isə, Azərbaycan dilinin izahlı lüğə-
tində “mübahisə - müzakirə zamanı araya
çıxan bəhs, deyişmə” kimi qiymətləndirilir.
(1)

Sözündən anlayış həmçinin, mənbələrdə
qarşılıqlı fəaliyyətdə olan tərəflərin bir-birinə
zidd məqsədlərinin, mövqelərinin, görüşlə-
rinin toqquşması kimi də xarakterizə olunur.
(2)

Şəxslər arasında müxtəlif predmetə əsas-
lanan mübahisələr olsa da, həmin mübahisələr
hüquq pozuntusu ilə əhatə olunduğu təqdirdə
bu mübahisələr hüquqi münaqişə kimi for-

malaşır. Mübahisələr üzrə müxtəlif yanaşmalar olduğu kimi hüquqi mübahisələrə, müqəşilərə dair də müəlliflərin müxtəlif fikirləri, yanaşmaları mövcud olmuşdur.

Belə ki, bəzi tədqiqatçıların zənnincə, hüquqi münaqişə tərəflərin – yəni, dövlət və onun orqanlarının, ictimai birliklərin, vətəndaşların hüquq subyektlərinin hüquqi vəziyyətinin və statusunun qanuna zidd şəkildə dəyişdirilməsi məqsədilə yaranan qarşıdurması kimi dəyərləndirilir. (3)

Hüquqi sferada yaranmış münaqişələrin, mübahisələrin xarakterindən asılı olaraq mübahisənin inzibati olub-olmamasını aydınlaşdırmaq olur. Mənbələrdə qeyd olunur ki, inzibati orqanlar öz səlahiyyətlərindən hüquqazidd istifadə edərək vətəndaşların subyektiv hüquqlarını pozduqda tərəflər arasında inzibati hüquqa dair mübahisə mövcud olur. (4)

Azərbaycanlı alimlərdən akademik Ramiz Mehdiyev isə münaqişələrlə bağlı vurğulayır ki, vətəndaşların azadlıqlarını məhdudlaşdıran, insanın fərdi muxtariyyətini, onun niyyət və tələbatının sərbəst ifadə və təmin edilməsi imkanlarını buxovlayan və əzən şərait yarandıqda münaqişələr meydana çıxır. (5)

Əks edilmiş mübahisələrin və hüquqi münaqişələrin həllində, onların tənzimlənməsində, dövlət və qeyri dövlət orqanları, şəxslər arasında yaranmış anlaşmazlıqlara mahiyyəti üzrə baxmaq, qanuni şəkildə həll etmək bildiyimiz kimi məhz ədalət mühakiməsinin səlahiyyətinə daxil edilmişdir.

Mənbələrə nəzər yetirdikdə görünür ki, ədalət mühakiməsi özünü adətən iki səpkidə göstərir: ədalət mühakiməsi həm hüquq mühafizə fəaliyyətində, həm də məhkəmə hakimiyyətində mühüm yerə malikdir.

Haqlı olaraq vurğulanır ki, məhkəmə - haqq və ədalətin sadıq keşikçisi olub, ədalət mühakiməsini həyata keçirməklə müəyyən edilmiş hüquq qaydalarını pozanlar barəsində dövlət məcburiyyət tədbirlərini tətbiq etmək səlahiyyətinə malik hakimiyyət orqanıdır. (6)

Başqa bir ədəbiyyatda isə göstərilir ki, məhkəmələr həm də vətəndaşlarda qanunlara, cəmiyyətdə qəbul olunmuş davranış standartlarına hörmət hissi tərbiyə etməklə əhəmiyyətli ideoloji rol oynayırlar. (7)

Ədalət mühakiməsini həyata keçirən məhkəmələrin dövlət idarəçilik mexanizminin qayda və qanunlara uyğun sistemli şəkildə təşkil edilməsinə, sabitliyin, asayışın, qanuna itaətin formalaşmasında olqduca mühüm rola malik olmasını tarixə nəzər yetirdikdə daha aydın görmək mümkündür.

Şəxslərin qanunları pozması, bir-birinin hüquqlarına zidd hərəkət etməsi, üzərlərinə düşən vəzifələri, öhdəlikləri layiqincə yerinə yetirməməsi nəticəsində hüquqi münaqişələr meydana gəlir və onun da ədalətli tənzimlənməsi, mühakimə edilməsi üçün məhkəmələrə müraciət edilir. Əlbəttə ki, tarixə və müasirliyə müqayisəli şəkildə baxsaq hər bir dövrdə məhkəmə araşdırması, mübahisələrin hüquqi həlli prosedurunun fərqli olduğu aydın görünür. Lakin buna baxmayaraq zamanın, məkanın tələbinə uyğun şəkildə şəxslər tərəf olduqları mübahisələrin həllini son çıxış yolu kimi məhkəmələrdə görmüşlər.

Dünya yaranandan insanların, toplumun maraqlarına xidmət üçün cəmiyyət və dövlətin maraqları məcmu, vəhdət şəkildə təşkil edilsə də, danılmaz faktdır ki, bəzən dövlətin, yəni dövlət orqanları ilə vətəndaşların maraqları üst-üstə düşmür. Dövlətlə cəmiyyət arasında mövcud münasibət mahiyyət etibarilə inzibati

xarakter daşıyır və bu münasibətdən yaranan münafişələr də əlbəttə ki, inzibati icraat qaydasında xüsusi baxış tərzini tələb edir.

İnzibati münahisə, inzibati məhkəmə icraatına dair əslində konkret fikir mövcud deyil. Hüquq camiasında bu sahədə bir-birini təsdiq edən və hətta bəzən biri digərini təkzib edən müxtəlif yanaşmalar mövcud olmuşdur.

Belə ki, nəzəriyədə bir qrup müəlliflər inzibati məhkəmənin predmetinə inzibati xətalrı, bəziləri inzibati hüquqi mübahisələri, başqaları isə həm inzibati xətalrı, həm də inzibati hüquqi mübahisələri daxil edirlər. (8)

A.V. Zelentsov və E.V. Slepçenko da həmçinin, həm inzibati xətalrı, həm də inzibati mübahisələri inzibati məhkəmə icraatının predmeti hesab edən müəlliflərdəndirlər. (9)

Qeyd olunan müddəaya əsasən, haqlı olaraq, vurğulamaq mümkündür ki, müasir dövrdəki inzibati hüquq insan hüquq və azadlıqlarının qanuna uyğun təminində, dövlətin inzibati orqanlarının qanun pozuntularının qarşısını almasında, sui-istifadə, neqativ halların aradan qaldırılmasında zəruri əhəmiyyət kəsb edən qorunma, müdafiə, mühafizə üsullarını yaradaq qanunun aliliyinin təmin edilməsi istiqamətində mövcud mühüm sahədir.

İnzibati orqanlar dövlətin vətəndaşla, şəxslərlə ünsiyyət quran vasitəsi olduğundan yaranmış münasibətdə vicdanlı, qanuni, hüquqi, ədalətli davranış qaydalarına riayət edilməsi inzibati sferada vətəndaş məmnunluğunun yaradılmasına, inam və etimadın yüksəldilməsinə özlüyündə müsbət təsir edir.

Hüquqi dövlətdə inzibati məhkəmə icraatı, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi, dövlətin cəmiyyətlə ünsiyyət vasitəsi, hətta mühüm atributu olaraq hüquqları pozulmuş şəxslərin

hüquqlarına, mənafeələrinə toxunan inzibati xarakterli aktlarına, inzibati orqanların qanunsuz hərəkətlərinə, yaxud hərəkətsizliyinə, özbaşınalığına qarşı çıxan, zəruri məsuliyyət müəyyən edən məhkəmə sisteminin bir qolu olmaqla ədalət mexanizmidir.

Lakin onu da vurğulamaq gərəklidir ki, inzibati məhkəməni hüquqi dövlətin mühüm atributlarından hesab edənlərlə yanaşı, inzibati məhkəmə icraatını hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipinə qarşı qoyaraq bir orqanın daxilində inzibati hakimiyyətlə məhkəmə hakimiyyətinin birləşdirilməsini azadlıq ideyasına zidd hesab edənlər də olmuşdur.

Müasir inzibati məhkəmə icraatının tarixinə nəzər yetirdikdə, bu məhkəmənin yaranma vaxtına, ümumilikdə ilk olaraq harada yaranmasına dair konkret fikir, mühakimənin olmadığı bəlli olur.

M.M. Kovalevski, F.V. Taranovski kimi bir sıra müəlliflər inzibati məhkəmə icraatının tarixini qədim və orta əsrlər dövründəki Avropa ölkələri ilə əlaqələndirirlər. (10)

Digər bir mənbədə isə, inzibati ədliyyə ideyası ilk dəfə burjua cəmiyyətində meydana çıxaraq özünün sonrakı inkişafını Fransada, Almaniyada və Avstriyada tapması iddia edilir. (11)

Tarixə diqqət yetirdikdə inzibati məhkəməyə dair ilkin əlamətlərin məhz hələ qədim Roma dövrünə təsadüf etdiyi görünür. Araşdırma nəticəsində məlum olur ki, qədim Romada, hətta həmin dövrdə Yunanıstanda azad insanların hüquqlarına xüsusi önəm verildiyindən hüquq zaman-zaman inkişaf etdikcə də azad şəxslərin hüquqlarının vəzifəli, səlahiyyətli şəxslər tərəfindən pozulmasının, onlar tərəfindən edilən özbaşınalığın, sui-istifadənin qarşısının alınması üçün müdafiə hüququ tanınırdı.

Belə ki, Roma hüququnda cavabdehin şəxsiyyəti üzrə verilən iddialar *actiones in rem* (əşya iddiaları) və *actiones in personam* (şəxsi iddialar) adlanan iki qrupa ayrılırdı. Əşya iddiaları isə özlüyündə aşağıdakı şəkildə üç qrupa bölünürdü: 1. *actiones rei persecutoriae* (pozulmuş əmlak hüquqlarının bərpasına yönələn iddialar); 2. *actiones poenales* (cavabdehin cəzalandırılması məqsədilə cərimə tələbinə dair iddialar); 3. *actio mixtae* (vurulmuş zərərin ödənilməsinə və eyni zamanda da cavabdehin cəzalandırılmasına yönələn iddialar). (12)

Müddəaya əsasən qeyd etmək olar ki, Romada mövcud olan iddialar, o cümlədən vətəndaşların apellyasiya hüququna malik olmaları, vurulmuş ziyana qarşı müdafiənin təmin edilməsi üçün xalq yığıncağına müraciət hüququnun olması inzibati məhkəmənin ilk rüşeymlərinin elə qədim Romada yarandığını sübut edir.

O cümlədən, mənbələrdə qeyd olunur ki, Afinada azad şəxsiyyətin toxunulmazlığı hüququ qanunla qorunurdu. Hər bir yüksək seçkili vəzifəli şəxs öz vəzifəsinin icrasına başlamazdan öncə and içirdi ki, məhkəmənin hökmü olmadan heç kimi həbs etməyəcək. (13)

Bəllidir ki, digər məhkəmə icraatları kimi inzibati məhkəmə icraatı da anidən formalaşan, konkret quruluşa, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş dəqiq funksiyalara malik olan anlayış olmamaqla müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçmişdir.

İnzibati məhkəmənin ilkin formalarına qədim dövrlərdə rast gəlinə bilər deyilsə də müasir dövrdə mövcud olan inzibati məhkəmələr ilə onlar arasında köklü fərqliliklərin olduğu danılmazdır. Müasir dövrün inzibati məhkəmə sisteminə orta əsrlər baxışı daha

uyğun gəlir. Lakin orta əsrlərə də diqqət yetirdikdə xarici dövlətlər inzibati mübahisələrə dair ədalət mühakiməsini inzibati ədliyyə, inzibati məhkəmə və s. kimi sözlərlə ifadə edirdilər. İnzibati məhkəmələr formalaşana kimi bu səpkidə yaranan mübahisələrə baxmaq səlahiyyəti aidiyyəti qaydada ümumi məhkəmələrə aid edilmişdir.

Zaman keçdikdə, cəmiyyət müasir tələblərə əsasən formalaşdıqca hüquq sistemində də müəyyən dəyişikliklərin edilməsi labüd olmuş, mübahisələrin kateqoriyalarına müttənasib, daha obyektiv şəkildə araşdırılaraq hüquqi qiymət verilməsi üçün xüsusi səlahiyyətli məhkəmələr yaradılmışdır ki, həmin məhkəmələrdən biri də xarici dövlətlərdə müxtəlif cür adlanan, lakin mahiyyətinə baxıldıqda ümumi anlam kəsb edən inzibati məhkəmələr olmuşdur. Onu da qeyd etməliyəm ki, müasir dövrdə rəsmi şəkildə ilk dəfə demək olar ki, insanların inzibati orqanlar tərəfindən pozulmuş hüquqlarının bərpası mümkünlüyü 1875-ci ildə Avstriyanın, 1899-cu ildə isə İtaliyanın qanunvericiliyində əks edilmişdir.

Ümumilikdə isə, haqlı olaraq, demək olar ki, hüquqi inkişaf konsepsiyasını rəhbər tutaraq inkişaf etməyi planlaşdıran böyük dövlətlər qanuna uyğun fəaliyyət göstərəcək, qanunvericiliklə təsbitlənmiş formada işlərə baxacaq, dövlətlə cəmiyyət arasında sabitliyini təmin etmək iqtidarında olan xüsusi səlahiyyətli inzibati məhkəmənin yaradılma ləbüdlüyünü görmüşlər.

Elə bunun nəticəsidir ki, artıq XIX əsrdən Almaniya, Fransa, İtaliya, İspaniya və bunun kimi çoxsaylı Avropa dövlətlərində inzibati orqanların özbaşınalığına son qoyulması məqsədilə inzibati məhkəmələr yaradılmışdır.

Mənbələrdə A.N.Artomonov təşkilati

prinsipə əsasən, tarixən inzibati ədliyyənin üç əsas modelinin formalaşdığını yazır: 1. inzibati ədliyyə funksiyalarının ümumi yurisdiksiya məhkəmələrinə həvalə olunduğu unifikasiya edilmiş model (ABŞ, B. Britaniya, Kanada); 2. inzibati ədliyyə orqanlarının icra hakimiyyəti sisteminə daxil olduğu idarəetmə tipli model (fransız modeli) (Fransa, Portuqaliya, Yunanıstan); 3. ixtisaslaşdırılmış inzibati məhkəmələrin vahid məhkəmə sisteminin bir hissəsi olduğu məhkəmə tipli model (alman modeli) (Almaniya, Avstriya, Finlandiya). (14)

Müəlliflər tərəfindən fərqli yanaşmaların, bölgülərin olmasına birmənalı olaraq qeyd edilməlidir ki, inzibati mübahisələrə baxan orqanın inzibati ədliyyə, kvazi məhkəmə, inzibati məhkəmə şəklində adlandırılması həmin orqanın nə məqsədlə yaradılmasını, səlahiyyət dairəsini, mahiyyətini dəyişdirmir. Müxtəlif şəkildə bölgülərin isə olması həmin xarici dövlətlərin daxili quruluşu, idarəetmə sistemi, hüquqi tənzimlənmə mexanizmləri, inkişafı və s kimi amillər ilə bağlıdır ki, bu da əslində normal haldır.

Hüququn digər sahələrində olduğu kimi, inzibati hüququn da əsas mənbə rolunu konstitusiyaya təşkil edir. Belə ki, hüquqi dövlət quruculuğu təsbitlənmiş, konstitusiyaya ilə fəaliyyət göstərən ölkələrin əksəriyyətində məhkəmə hakimiyyəti barədə normalar birbaşa və ya dolay yolla konstitusiyada və yaxud digər qanunvericilik aktlarında təsbit edilir. Nümunə olaraq göstərmək olar ki, Amerika Birləşmiş Ştatları, Rumıniya, Yaponiya, İspaniya və bir neçə başqa ölkələrin konstitusiyalarında inzibati ədliyyə institutu birbaşa olaraq təsbit olunmayıb. Almaniya, Çexiya, Fransa kimi bir sıra dövlətlərin isə konstitusiyalarına nəzər yetirdikdə yalnız, inzibati

ədliyyənin ali orqanlarına dair müddəalara rast gəlinəndiyi görünür. (15)

Yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, inzibati hüquqi mübahisənin predmetinə konkret nəyin daxil edildiyi barədə vahid yanaşma yoxdur. Müasir hüquq sistemi inkişaf etdikcə bu sahədə aparılan araşdırmalar üzrə müəlliflər inzibati hüquqi mübahisənin nə olması, onun mahiyyəti barədə fikirlər, mülahizələr irəli sürürlər. İlk əvvəllər obyektiv hüququn müdafiəsinə istiqamətlənmiş inzibati məhkəmə sonradan həm də subyektiv hüquqların, eləcə də mənafeələrin də müdafiəsini təmin etmişdir.

Müəllif M.S. Aslanov hesab edir ki, inzibati-hüquqi mübahisə dedikdə maddi-prosesual inzibati hüquq münasibətlərinin elə bir kompleks tipi nəzərdə tutulur ki, tərəflər arasında dövlət idarəçiliyi prosesində meydana çıxan konfliktlər nəticəsində yaranan ziddiyyətlərin mövcudluğu və ya qanunçuluğa olan baxışların üst-üstə düşməməsi ilə xarakterizə edilsin. (16)

Lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, tərəflər arasında mövcud istənilən mübahisəni inzibati mübahisə kimi qiymətləndirmək də düzgün deyil. Mübahisənin inzibati xarakterli olması üçün bir tərəfin mütləq şəkildə inzibati səlahiyyətli orqan olması, qəbul etdiyi aktın isə inzibati məzmunlu olması vacibdir. Bundan sonra tərəflər arasında yaranmış mübahisə verilən inzibati iddiada təsbitini tapdıqda mövcud mübahisəyə inzibati hüquqi mübahisə kateqoriyasına daxil olur.

Onu da xüsusilə vurğulamaq lazımdır ki, ədəbiyyata nəzər yetirdikdə inzibati mübahisənin xüsusi hüquqdan formalaşan mübahisələrdən fərqləndirilən mühüm iki elementinin olduğu bəlli olur. Bu iki element özünü maddi və prosesual formada göstərir. Qeyd

olunan iki əsas elementlər mübahisənin xüsusi hüquqa, ümumi hüquqa və yaxud inzibati hüquqa aid olduğunu təsdiqləyən zəruri amillərdir.

Hüquqi mübahisənin növlərindən olan inzibati mübahisə inzibati aktlarla və ya hərəkətlərlə (hərəkətsizliklə) hüquqları, azadlıqları və ya qanuni mənafələri pozulan şəxslərin öz müdafiə hüququnu həyata keçirən üsullardan biridir.

Müəllif A.B.Zelentsovun fikrincə isə inzibati hüquqi mübahisənin xüsusiyyətlərinə aşağıdakılar daxildir:

- dövlət idarəetməsi sferasında icra hakimiyyəti orqanlarının öz idarəetmə funksiyalarını həyata keçirməsi prosesində yaranması;

- tərəflərindən biri kimi fərdlərin və ümumi idarəetmə orqanlarının çıxış etməsi;

- tərəflərinin biri-birilə hüquq münasibətlərində olmamasına baxmayaraq aralarındakı faktiki əlaqələrin xarakterinə, sosial rollarına və bu əlaqələr sistemində hüquq normaları ilə təşkilati cəhətdən qeyri-barəbər olması;

- bu mübahisələrin tərəflərindən biri kimi mütləq ümumi idarəetmə orqanının çıxış etməsi;

- məhkəməyə iddia ərizəsinin verilməsi yolu ilə qaldırılması;

- predmeti kimi həm subyektiv ümumi hüquqların (vəzifələrin) və inzibati aktların qanuniliyinin, həm də yalnız inzibati aktların qanuniliyinin çıxış etməsi;

- müəyyən hüquqi prosedur qaydalara əsasən qaldırılması və həll olunması. (4)

Hazırkı dövrdəki münasibətlər, inzibati hüququn predmeti inzibati mübahisələrin mövcudluq səbəbinin birbaşa olaraq inzibati aktlar və eləcə də hərəkət və hərəkətsizlik

olduğunu göstərir. İnzibati akt dedikdə, onu da nəzərə almaq lazımdır ki, mənbələrdə inzibati aktın məzmununa dair də müxtəlif fərqli yanaşmalar mövcuddur. Belə ki, inzibati aktın idarəetmə aktı, idarəetmənin hüquqi aktı, idarəetmənin rəsmi aktı şəklində qiymətləndirilməsinə rast gəlinir.

Azərbaycan Respublikasının inzibati hüquqi münasibətlər predmetinə nəzər yetirdikdə isə ölkəmizdə də inzibati mübahisələrin əsasını ilkin olaraq inzibati aktlar, həmçinin də hərəkət və hərəkətsizlik təşkil etdiyi məlum olur. İnzibati aktlara dair fikirlər isə konkret olaraq qanunvericilik aktlarında göstərilmişdir.

“İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda inzibati aktın anlayışı “inzibati orqan tərəfindən ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələni nizama salmaq və ya həll etmək məqsədilə qəbul edilmiş və ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaradan qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiridir” şəklində qeyd olunur. (17)

İnzibati mübahisələrin əsasını təşkil edən hərəkət və hərəkətsizliyə gəldikdə isə qeyd edilməlidir ki, hərəkət və hərəkətsizlik inzibati aktla bağlı olmayan, yəni inzibati aktın qəbulu, icra edilməsi ilə əlaqəli olmayan tərəfin hüquqlarına, mənafeyinə toxunan, xələl gətirən hərəkətlər hesab edilir. İnzibati hərəkətin və ya hərəkətsizliyin məzmunu, anlayışı, mahiyyəti ilə bağlı qanunvericilikdə konkret, vahid fikir, yanaşma olmasa da inzibati məhkəmə münasibətlərini tənzimləyən prosessual qanunvericilik aktlarında dolayı yolla da olsa bu ifadənin nəyi ehtiva etdiyi qənaətinə gəlmək olur. İnzibati prosessual qanunvericilikdə təsbit edilmiş iddia növlərinə daxil öhdəliyin icrası haqqında, müəyyən hərəkət

kətləri etməkdən çəkinməyə dair iddiaların mahiyyətinə nəzər yetirdikdə mübahisənin inzibati aktla deyil, hərəkət və yaxud hərəkətsizliklə bağlı olduğu aydın olur.

Lakin onu da nəzərə almaq lazımdır ki, bəzən, inzibati mübahisənin inzibati aktdan, yaxud da hərəkət və hərəkətsizlikdən yaranmasına dair fikir ayrılıqları da mövcud olur. Belə ki, ziyana səbəb olmuş hərəkətlə bağlı verilən iddianın hərəkətdən, yoxsa ki, inzibati aktdan meydana gəlməsi müəlliflər arasında fikir ayrılıqlarına, mahiyyət etibarilə müəyyən anlaşılmazlığın yaranmasına səbəb olur.

Burada əsas diqqət yetirilməsi vacib məqam vurulmuş ziyanın inzibati aktdan və yaxud da müstəqil şəkildə hansısa aktla əlaqədar olmayaraq törəfilməsi araşdırılmalıdır. Əslində isə inzibati mübahisənin inzibati aktdan və yaxud hərəkət və hərəkətsizlikdən yarandığını fərqləndirmək mövcud inzibati mübahisənin daha obyektiv şəkildə həll araşdırılmasına, qanuni və əsaslı yekun məhkəmə aktının qəbul edilməsinə zəmin yaradır.

Qeyd olunanları ümumiləşdirərək inzibati hüquqi mübahisələrlə bağlı aşağıdakı qənaətlə gəlmək mümkündür. Haqlı fikirdir ki, inzibati mübahisələr qeyri-bərabər tərəflər arasında mövcud olsa da, mövcud mübahisə inzibati münaqişə sferasında daxil edildikdən sonra qanunvericiliklə tərəflərin prosessual vəzifələri eyniləşir və mühakimə edilmək üçün bərabər hüquqlara malik olurlar. İnzibati məhkəmənin əsas vəzifəsi inzibati orqanın tərəfindən çıxış etməyərək, bərabərliyi təmin edərək ədalətin bərqərar olmasına zəmin yaratmaqdır.

Cəmiyyətlə dövlət arasında inzibati icraat, inzibati münasibətlər zəminində yaranmış inzibati mübahisələri həll etməkdə səlahiyyətli olan inzibati məhkəmələr dövlətin idarəet-

məsində geniş səlahiyyətlərə malik inzibati orqanların özbaşınalığının, qanuna sığmayan fəaliyyətinin tənzimlənməsində, ümumilikdə isə ədaləti bərqərar edərək xalqın dövlətə olan inamının, etimadının yüksəldilməsində mühüm vasitədir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. II cild. Bakı: Cıraq, 1999, s. 282.
2. Əfəndiyev M.Ə. Sosiologiya. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2009, s. 447.
3. Тихомиров Л.В., Тихомиров М.Ю. Юридическая энциклопедия. М., 1997, с. 213.
4. Зеленцов А.Б. Административно-правовой спор (теоретико-методологические подходы к исследованию) // Правоведение, 2000, № 1, с. 79.
5. Mehdiyev R.Ə. Fəlsəfə: Dərs vəsaiti. Bakı: Şərq-Qərb, 2010, s. 346.
6. Azərbaycan Respublikası məhkəmələrinin yaranması və inkişafı / Elmi red. M.F.Məlikova. Bakı: Çarşıoğlu, 2008, s. 11.
7. Dövlət idarəçilik nəzəriyyəsi / S.T.Qəndilovun redaktəsi ilə. Bakı: Elm və təhsil, 2010, s. 361.
8. Бойцова В. Нужна ли нам административная юстиция // Советская юстиция, 1993, № 7, с. 12-13.
9. Слепченко Е.В. Административное судопроизводство: понятие, единство и дифференциация. Электронный ресурс, 2009; Зеленцов А.Б. Административно правовой спор (теоретико-методологические подходы к исследованию) // Правоведение, 2000, № 1, с. 69.
10. Ковалеский М.М. Опыты по истории юрисдикции налогов во Франции с XIX века до смерти Людовика 14. Т.1. М., 1876, с. 6-7; Тарановский В.Ф. Отзыв на сочинение С.А. Корфа "Административная юстиция в России" (Т. 1-2. СПб., 1910). Юрьев, 1910, с. 19-20.
11. Салищева Г.Н. Гражданин и административная юрисдикция в СССР. М.: Наука, 1970.

12. Иск в гражданском судопроизводстве. Сборник / Под ред. О.В.Исаенковой. М.: Волтерс Клувер, 2009, с. 78.
13. Aslanov M.S. Azərbaycanca inzibati ədliyyə. Bakı: Azərneşr, 2009, s. 9.
14. Артамонов А.Н. Формирование и развитие органов административной юстиции в России. Автореф. дисс. ... к.ю.н. М., 2004, с.13.
15. Конституционное (государственное право) зарубежных стран. В 4 т. Тома 1–2. Часть общая. Учебник / Отв. ред. проф. Б.А.Струшин. М.: БЕК, 2000.
16. Aslanov M.S. İnzibati hüquqi mübahisənin əlamətləri / Qloballaşan cəmiyyətdə hüquq elminin aktual problemləri” mövzusunda elmi-praktiki konfransın materialları. Bakı, 2009, c. 25.
17. “İnzibati icraat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2012, s. 5.
18. Beynəlxalq (publik) hüquq kursu. Dərslük E.Ə.Əliyevin ümumi redaktəsi ilə. Bakı: «Günəş-B» nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, 2018, I cild, ümumi hissə, 752 s.; II cild, xüsusi hissə, 704 s.

THEORETICAL AND LEGAL BASIS OF ADMINISTRATIVE PROCEEDINGS

Mammadova Konul Rafiq

The jurisdiction of the courts administering justice includes the resolution of various kinds of disputes, the resolution of disputes between people, state and non-state bodies on the merits, and the determination of the most optimal legal solution.

Like other courts, administrative courts play an unprecedented role in protecting human rights and freedoms. The Administrative Court can help resolve legal conflicts due to its legal guarantees and restorative capacity.

Compliance with the rules of honest, lawful, lawful and fair behavior in relations arising from the fact that government bodies are a means of communication between the state and citizens and individuals, positively influences the formation of satisfaction and trust of citizens in the administrative sphere.

In a state governed by the rule of law, administrative prosecutions are a means of communication with the public and, as an important feature, a justice mechanism as a judicial branch that opposes administrative proceedings affecting the rights and interests of those whose rights are violated.

The article analyzes the theoretical and legal basis of administrative proceedings in justice and systematically examines their important role in the restoration of violated rights in the administrative sphere.

Keywords: law and freedom, justice, administrative proceedings.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Мамедова Кенуль Рафиг гызы

В компетенцию судов, отправляющих правосудие, входит разрешение разного рода споров, разрешение споров между людьми, государственными и негосударст-

венными органами по существу и определение наиболее оптимального юридического решения.

Как и другие суды, административные суды играют беспрецедентную роль в защите прав и свобод человека. Административный суд может помочь разрешить правовые конфликты благодаря имеющимся у него правовым гарантиям и реституционному потенциалу.

Соблюдение правил честного, законного, законного и справедливого поведения в отношениях, вытекающих из того, что органы управления являются средством общения государства с гражданами и отдельными лицами, положительно влияет на формирование удовлетворенности и доверия граждан в административной сфере.

В правовом государстве административное преследование - это средство общения с общественностью и, как важная особенность, механизм правосудия как судебная ветвь власти, которая выступает против административных процедур, затрагивающих права и интересы тех, чьи права нарушаются.

В статье анализируются теоретические и правовые основы административного судопроизводства в правосудии и систематически исследуется их важная роль в восстановлении нарушенных прав в административной сфере.

Ключевые слова: закон и свобода, правосудие, административное производство.

İDARİ UYGULAMANIN TEORİK VE HUKUKİ TEMELLERİ

Mammadova Konul Rafiq gizi

Adaleti idare eden mahkemelerin yargı yetkisi, çeşitli türden anlaşmazlıkların çözümünü, insanlar, devlet ve devlet dışı organlar arasındaki esasa ilişkin anlaşmazlıkların çözümünü ve en uygun hukuki çözümün belirlenmesini içerir.

Diğer mahkemeler gibi, idare mahkemeleri de insan hak ve özgürlüklerinin korunmasında benzersiz bir role sahiptir. İdari dava, sahip olduğu yasal garantiler ve onarıcı potansiyel aracılığıyla yasal çatışmaların çözülmesine yardımcı olabilir.

İdari organların devletin vatandaşlar ve bireylerle iletişim aracı olmasından doğan ilişkilerde dürüst, hukuka uygun, hukuka uygun, adil davranış kurallarına uyulması, idari alanda vatandaş memnuniyetinin, güveninin ve güveninin oluşmasında olumlu etki yapmaktadır.

Hukukun üstünlüğü ile yönetilen bir devlette, idari yargılama, devlet ile toplum arasında bir iletişim aracıdır ve önemli bir özellik olarak bile, hakları ve menfaatleri ihlal edilen kişilerin hak ve çıkarlarını etkileyen idari işlemlere karşı çıkan bir yargı organıdır.

Makale, adaletteki idari işlemlerin teorik ve hukuki temelini analiz etmekte ve idari alanda ihlal edilen hakların restorasyonundaki önemli rolünü sistematik olarak incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: haklar ve özgürlükler, adalet, idari işlemler.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПАТЕНТНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СВЕТЕ ДЕЙСТВУЮЩИХ МЕЖДУНАРОДНЫХ СОГЛАШЕНИЙ

Нигяр Мамедова,
докторант кафедры Международного
частного права и Европейского пра-
ва БГУ.

nigar.mamedova.1988@inbox.ru

они в значительной степени определили и изменили наш мир и образ жизни. В современном мире плоды интеллектуальной деятельности это главное богатство нации, ключевой фактор динамического

Патентное право является важным институтом современного права. Патентное право Азербайджанской Республики один из молодых правовых институтов по сравнению с аналогичными институтами европейских стран. Тем не менее, в нашей стране за короткое время сформированы его основные принципы. Развитие инновационной деятельности возможно только на основе эффективной нормативно-правовой базы по охране интеллектуальной собственности. Пути совершенствования патентного законодательства, несмотря на территориальное действие патента, следует также искать в направлении интенсивного сближения с законодательством индустриально развитых стран, а также соответствия положениям международных соглашений. В ряде правил нашего законодательства нашли отражения факты участия Азербайджанской Республики в международных соглашениях в этой области.

развития экономики, устойчивого роста благосостояния народа. Талантливые люди являются наиболее ценным достоянием страны.

В новой эпохе глобализации основная стоящая перед Азербайджанской Республикой (далее - АзР) задача – не допустить отставания в процессе развития стран мира. А это, прежде всего, требует, устранив существующую в экономике зависимость от углеводородных ресурсов постоянно держать в центре внимания такой важный вопрос, как предотвращение угрозы превращения технологического «аутсайдера» мировой экономики. В последнее десятилетие фактор экспорта углеводородов был основной движущей силой экономического роста, но глав-

Ключевые слова: патент, патентное право, принцип национального режима, право приоритета, международная патентная заявка.

ная задача, стоящая на нынешнем этапе – добиться опережающего развития не-нефтяного сектора, повысить эффективность и конкурентоспособность экономики, обеспечить его прогресс на инновационной основе.

История человеческой цивилизации и прогресса – это история изобретений и инноваций, поскольку именно

Стоит отметить, что ранние годы независимости политическое и экономиче-

ское положение было непростой для АзР. Но, несмотря на это, изобретательству уделяли большое внимание, понимали важность этого феномена на государственном уровне.

Стратегия развития интеллектуальной собственности является составной частью общенациональной стратегии развития АзР. Именно поэтому тезис Президента АзР г-на Ильхама Алиева «превратить черное золото в человеческий капитал» является яркой поддержкой креативности, творчества и новаторства.

Право интеллектуальной собственности является одной из наиболее быстро развивающихся и укрепляющихся как на международном, так и национальном уровне подотраслей гражданского права. По мере становления сильных национальных государств, право интеллектуальной собственности приобретало в каждом из них свои специфические черты. Эти черты вырабатывались под влиянием господствовавшей в той или иной стране философии, формы правления, правовой системы и т. В целях преодоления подобных различий, мешающих мировой торговле, необходимо было развивать международное взаимодействие в области охраны интеллектуальной собственности [12].

Из более широкого перечня интеллектуальной собственности можно выделить такую группу объектов интеллектуальной собственности как промышленная собственность. Национальное законодательство об охране промышленной собственности, находится в стадии становления и переживает активный процесс систематизации. Из перечисленных в Стокгольмской Кон-

венции (учреждающей Всемирную организацию интеллектуальной собственности) объектов охраны промышленной собственности юридическая наука выделяет еще одну, более специальную категорию – объекты патентных прав. Несмотря на то, что патентное право традиционно является институтом гражданского права, регулирование патентных правоотношений выходит за рамки предмета гражданско-правового регулирования.

Законодательство АзР о патенте состоит из Конституции АзР, Закона АзР о Патенте, других законодательных актов, принятых в соответствии с Законом о Патенте и международных договоров с участием АзР.

Согласно ст. 30 Конституции АзР [1], каждый обладает правом на интеллектуальную собственность. Право на авторства, право на изобретения и другие виды права интеллектуальной собственности охраняются законом. Таким образом, государство путем установления в Основном Законе конституционно-правовых гарантий охраны интеллектуальной собственности берет на себя ответственность за соблюдение на всей территории страны прав субъектов интеллектуальных прав.

На данный момент в Патентном законе АзР объектами патентного права являются изобретения, полезная модель и промышленный образец. Первые два относятся к результатам интеллектуальной деятельности в научно-технической сфере и отличаются только наличием изобретательского уровня, а промышленный образец – это результат интеллектуальной деятельности в сфере дизайна, здесь охраняется только внешний вид изделия.

Гармонизация законодательства по охране интеллектуальной собственности, в том числе, патентного законодательства, является сегодня первоочередной задачей, главной целью международных переговоров по интеллектуальной собственности и торговле. Большое влияние на развитие национальных патентных законодательств, их гармонизацию оказывает деятельность Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС), под эгидой которой осуществляется развитие международной системы охраны промышленной собственности и международное сотрудничество в этой сфере.

Пути совершенствования патентного законодательства, несмотря на территориальное действие патента, следует также искать в направлении интенсивного сближения с законодательством индустриально развитых стран, а также соответствия положениям международных соглашений, поскольку связанные с патентованием и внедрением технологий коммерческие интересы не ограничиваются географическими пределами отдельно взятой страны.

Гармонизация патентного законодательства предполагает не только унификацию критериев патентоспособности изобретения, сближение требований предъявляемых к форме и содержанию заявки на выдачу патента, но и сближение систем экспертизы заявок, сроков ее проведения, круга охраняемых и изъятых из охраны объектов, четкое определение пределов прав патентообладателя, разработку адекватных и эффективных мер по борьбе с нарушениями патентных прав, сближение некоторых характеристик административной, а также судебной практики.

Международные соглашения, в первую очередь заключенные под эгидой ВОИС, всегда оказывали существенное влияние на развитие патентного права. Как следует из пункта 2 статьи 148 Конституции АзР [1] «международные договоры, стороной которых является АзР, - неотъемлемая составная часть системы законодательства АзР». При этом статья 151 Конституции закрепляет приоритет положений международных договоров над нормами национального законодательства, а именно «при возникновении противоречия между нормативно-правовыми актами, входящими в систему законодательства АзР (исключая Конституцию АзР и акты, принятые путем референдума), и межгосударственными договорами, стороной которых является АзР, применяются международные договоры».

В статье 43. Патентного Закона АзР закреплено примат международного права, «если международными договорами с участием АзР установлены иные правила, чем те, которые предусмотрены настоящим Законом, то применяются правила международного договора» [11].

Следует отметить что, международные договоры применяются к правоотношениям в сфере патентного права либо непосредственно, либо путем издания для их применения внутригосударственных актов, когда это прямо предусмотрено самим международным договором. Например, Парижская Конвенция (Парижская конвенция по охране промышленной собственности) содержит ряд статей устанавливающих обязательность издания участниками Конвенции национальных законодательных актов, обеспечивающих ее применение [14].

АзР является членом Всемирной Организации Интеллектуальной Собственности и участвует в ее конвенциях и договорах. В 1996 году данная организация существенно расширила свою роль, заключив соглашение о сотрудничестве с Всемирной торговой организацией, что еще раз убедительно продемонстрировало важность прав интеллектуальной собственности в регулировании глобализованной торговли. Являясь членом ВОИС и намереваясь вступить в ВТО, АзР не может развивать национальное законодательство, в том числе патентное законодательство, без приведения его в соответствие с названными международными соглашениями.

Первой международной конвенцией в области охраны промышленной собственности, к которой присоединился АзР (1995 г.), является Парижская конвенция по охране промышленной собственности от 20 марта 1883 года. Присоединение к основополагающей международной конвенции ознаменовало начала нового пути для АзР в аспекте интегрирования в международную систему охраны интеллектуальной собственности. Значение правовых принципов, сформулированных Парижской конвенцией, выросло в связи с тем, что эти принципы восприняты внутренним законодательством почти во всех промышленно развитых странах мира. Парижская Конвенция касается вопросов промышленной собственности в самом широком смысле слова, включая патенты, товарные знаки, промышленные образцы, полезные модели фирменные наименования, географические указания и пресечение недобросовестной конкуренции [2].

В действующем законодательстве АзР определение промышленной собственности отсутствует. Под объектами промышленной собственности подразумевается изобретение, полезная модель и промышленный образец, являющиеся результатом интеллектуальной деятельности человека. Парижская конвенция в финальной своей редакции (Стокгольмского Акта 1967) тоже не предложила четкого определения объектов промышленной собственности и критериев их детерминации. В пунктах 2 и 3 ст.1. Конвенции лишь обозначается, что к объектам охраны промышленной собственности относятся патенты на изобретения, полезные модели, промышленные образцы, товарные знаки, знаки обслуживания, фирменные наименования и указания происхождения или наименования места происхождения, а также пресечения недобросовестной конкуренции [6].

Основные положения Конвенции это соблюдения принципа национального режима, выработка положения о конвенционном приоритете и защита патентных прав. Она определяет, какие объекты охраняются в качестве объектов промышленной собственности, хотя и не содержит их исчерпывающий перечень. В ней закреплён принцип национального режима, означающий, что каждая страна-участник Конвенции должна предоставить такую же охрану промышленной собственности иностранных граждан, которую она предоставляет собственным гражданам. Национальный режим для целей международно-правовой охраны интеллектуальной собственности является ключевым фундаментальным принципом.

Принцип национального режима установлен и в национальном законодательстве. В статье 42 Патентного закона АзР предусмотрена «иностранные юридические и физические лица пользуются правами, предусмотренными настоящим законом, наравне с гражданами АзР на основе международных договоров с участием АзР или принципа взаимности»[11].

Парижская Конвенция предусматривает право приоритета в отношении изобретений, товарных знаков и промышленных образцов [2]. Право приоритета позволяет заявителю, желающему получить охрану промышленной собственности в нескольких странах, большое преимущество: он не обязан подавать все заявки одновременно, а может воспользоваться имеющимся в его распоряжении сроком чтобы определиться, в каких странах он будет получать охрану.

В соответствии ст.28 Патентного закона АзР приоритет может быть установлен по дате подачи первой заявки в государстве-участнике Парижской Конвенции по охране промышленной собственности или Всемирной Торговой Организации, если заявка на изобретение и полезную модель поступила в соответствующий орган исполнительной власти в течении 12-ти месяцев, а заявка на промышленной образец – в течении – 6-ти месяцев с указанной даты. Приоритет объекта, который был продемонстрирован на международной официальной выставке в государстве – участнике Парижской Конвенции или ВТО, может быть испрашен по дате открытой демонстрации этого объекта на выставке, если заявление было подано не позднее 6 месяцев с указанием даты [11].

После Парижской Конвенции по охране промышленной собственности крупнейшим достижением в сотрудничестве по вопросам промышленной собственности считается Договор о Патентной Кооперации. Договор о патентной кооперации (далее - РСТ) был заключен в 1970 году, изменен в 1979 году и пересмотрен в 1984 и 2001 годах. В 1995 году АзР ратифицировала Договор о патентной кооперации (РСТ). Он открыт для государств-участников Парижской Конвенции. На текущий момент времени РСТ объединяет более 150 государств. РСТ позволяет испрашивать патентную охрану изобретения одновременно в большом количестве стран путем подачи одной международной патентной заявки вместо нескольких отдельных национальных или региональных патентных заявок [3]. Выдача патентов остается под контролем национальных или региональных патентных ведомств, не затрагивает прав государств-членов Союза патентной кооперации в отношении выдачи или отказа в выдаче патента и осуществляется в соответствии с требованиями национального законодательства.

Договор разделяет процедуру выдачи патента на две фазы; международную и национальную. Международная фаза включает в себя подачу международной заявки, проведение поиска и международной предварительной экспертизы. Заявитель подает в Получающее ведомство (роль которого в системе РСТ выполняет национальное либо региональное патентное ведомство или Международное бюро ВОИС) международную заявку, которая должна отвечать требованиям по содержанию и оформлению, установленным

РСТ и оплачивает предусмотренные пошлины. По каждой международной заявке проводится патентный поиск, который осуществляется Международным поисковым органом (МПО)- как правило, это крупные патентные ведомства, получившие такой статус в соответствии с требованиями РСТ. Указанный поиск проводится в целях выявления опубликованной патентной документации и непатентной литературы (предшествующий уровень техники), которые являются релевантными для установления патентоспособности заявленного изобретения. По результатам поиска МПО подготавливают отчет о поиске, сопровождаемый письменным сообщением в отношении патентоспособности изобретения ;

Незамедлительно по истечении 18 месяцев с даты подачи (в случае, если испрашен приоритет, - с даты приоритета), содержание международной заявки вместе с отчетом о поиске будет опубликовано Международным бюро ВОИС и станет доступным для широкой публики;

По окончании международной фазы РСТ заявитель может перевести международную заявку на национальную фазу, выполнив в этих целях определенные требования, установленные национальным законодательством.

На национальной фазе заявитель начинает процедуру по получению патента непосредственно в национальном или региональном патентном ведомстве стран, где он хотел бы получить патенты. В соответствии с Евразийской Патентной Конвенцией положения РСТ применяются в рамках евразийской патентной системы и Евразийское Патентное Ведомство может действовать в качестве получающего,

указанного или выбранного ведомства в соответствии с РСТ. Таким образом, на основе международной заявки может быть получен евразийский патент. Проведение этой процедуры позволяет выиграть время при получении конвенционного приоритета.

Процедуры, предусмотренные РСТ дают большие преимущества и заявителям и патентным ведомствам. Рассмотрим некоторые из них:

1. Заявитель, использующий процедуру РСТ имеет в своем распоряжении дополнительный срок по сравнению с заявителями, не использующими эту процедуру.

2. Заявителю гарантируется, что если его международная заявка соответствует форме, предписанной РСТ, то она не может быть отклонена по формальным основаниям ни одним из указанных ведомств на национальной стадии рассмотрения заявки.

3. На основании отчета о международном поиске и письменного заключения заявитель может с достаточной степенью вероятности оценить возможность получения патентной охраны для своего изобретения.

4. Благодаря отчету о международном поиске и письменному заключению, которые направляются указанным ведомствам, объем работы патентных ведомств по проведению поиска и экспертизы может быть значительно сокращен и тд.

5. Благодаря международной публикации заявители получают возможность оповестить весь мир о поданных ими заявках, что может служить эффективным средством рекламы и поиска возможных лицензиатов.

Несмотря что по статистике в 2018 году в АзР действует 43 патентов по системе РСТ, популярность системы РСТ в мире постоянно растет. Число международных патентных заявок, поданных по линии РСТ в 2019 г. выросло на 5,2% (265 800 заявок) чем в 2018. Увеличения числа заявок в рамках РСТ лишний раз подчеркнуло необходимость гармонизации патентных законодательств в мировом масштабе.

В результате в 2000 году был утвержден Договор о патентном праве (PLT), который вступил в силу в 2005 году и объединяет 18 государств. На повестке дня стоит также вопрос присоединения АзР к Договору о патентном праве, что влечет за собой необходимость выполнять не только нормы, записанные непосредственно в данном договоре, но и положения Договора о патентной кооперации, относящиеся к международной фазе рассмотрения заявки и вводимые в национальную практику через PLT путем отсылки. И, несмотря на то, что соответствующая корректировка Патентного закона и Правил составления, подачи и рассмотрения заявки на выдачу патента на изобретение уже осуществлена, представляется целесообразным проведение сравнительного анализа норм обновленного национального законодательства, касающихся формальных требований и процедур с соответствующими положениями PLT и РСТ. PLT еще не введен в действие и целый ряд содержащихся в нем положений требует практической отработки и толкования, которое на начальном этапе, скорее всего, будет различным в ведомствах разных стран. Это относится, например, к нормам, относящимся к установлению даты подачи

заявки, критериям, на основании которых осуществляется восстановление прав заявителей, а также к проведению границы между формальными требованиями и материально-правовыми нормами, регламентирующими экспертизу заявок, и соответственно, к определению области действия PLT [4].

Договор о патентном праве стал новой вехой развития и гармонизации патентного законодательства на международном уровне. Договор направлен на упрощение и гармонизацию формальных требований, предъявляемых патентными ведомствами к подаче заявок на изобретения, поддержанию патентов в силе и некоторых других формальностей. Несмотря на короткий своего существования, Договор оказал огромное влияние как на национальные законодательства, так и на ряд существующих международных соглашений и региональных патентных договоров. Гармонизация процедур, которых касается Договор, в национальных законодательствах призвана упростить получение патента в мировом масштабе, а также уменьшить расходы, связанные с получением патентов, для заявителей как развитых, так и развивающихся стран.

В части процедурных вопросов PLT содержит целый ряд положений, существенно более лояльных по отношению к заявителю, чем нормы РСТ. В частности это положения, относящиеся к установлению даты подачи заявки, к срокам совершения различных действий и восстановлению утраченных заявителем прав. Поэтому, одним из направлений осуществляемого в настоящее время реформирования РСТ является его приведение в соответствие с положениями PLT. С другой

стороны, так как значительная часть норм РЛТ является нормами РСТ, введенными путем отсылки, одним из вероятных результатов реформирования может являться автоматическое изменение содержания РЛТ.

Другой значимой сферой международного сотрудничества является участие в рамках Межгосударственного Совета по вопросам охраны промышленной собственности в разработке и создании концепции региональной системы правовой охраны изобретений, что, в результате, привело к созданию Евразийской патентной конвенции (ЕАПК). В мае 1995 г. Конвенция была ратифицирована Милли Меджлисом АР. Евразийская патентная система предоставляет возможность физическим и юридическим лицам защитить права на свои изобретения на основе единого евразийского патента, действующего на территории 9 государств. Для выполнения задач, связанных с функционированием Евразийской патентной системы и выдачи евразийских патентов, Конвенцией учреждена Евразийская патентная организация (ЕАПО), исполнительным органом которой является Евразийское патентное ведомство (ЕАПВ). Организация является межправительственной организацией, имеющей статус юридического лица. Официальным языком Организации является русский язык. ЕАПВ принимает евразийские заявки на изобретения, поступающие непосредственно в ЕАПВ и по процедуре РСТ; выполняет поиск, проводит экспертизы и все другие необходимые действия в отношении этих заявок. По результатам экспертизы по существу ЕАПВ выдает патенты и публикует сведения о них. Пользователями Евразийской

патентной системы являются заявители более чем из 80 стран мира. Для получения евразийского патента, действующего на территории одного или нескольких государств-участников ЕАПК, подается одна евразийская заявка. Заявка подается заявителями из стран участниц через национальное патентное ведомство, также может быть подано непосредственно в евразийское ведомство. Евразийская заявка может быть подана на любом языке с последующим предоставлением перевода на официальный язык (русский) на бумажном носителе, так и в электронном виде. Евразийский патент может быть получен и на основе международной заявки, поданной по процедуре Договора о патентной кооперации (РСТ) [7].

Евразийская патентная конвенция содержит ряд материально-правовых норм, которыми либо устанавливаются единые требования по ряду вопросов, либо допускается их самостоятельное решение в национальном патентном законодательстве стран — участниц Конвенции. Так, ст. 6 Конвенции указывает, что Евразийское патентное ведомство выдает евразийский патент на изобретение, которое является новым, имеет изобретательский уровень и промышленно применим. В соответствии со ст. 10 объем правовой охраны, предоставляемой евразийским патентом, определяется формулой изобретения, а описания и чертежи могут служить только для целей толкования формулы. Согласно ст. 11 срок действия евразийского патента составляет 20 лет с даты подачи евразийской заявки. Эти и некоторые другие положения, решенные в Конвенции в единообразном виде, детализируются в Патентной инструкции,

утверждаемой Административным советом. Что же касается таких вопросов, как право на подачу заявки на служебное изобретение (ст. 7), предоставление заявителю временной правовой охраны (ст. 9), ответственность за нарушение евразийского патента (ст. 13) и др., то они решаются в соответствии с национальным законодательством государств, участвующих в Конвенции [7].

Евразийская патентная система не затрагивает национальные системы. Выбор патента (евразийского или только национального) предоставляется заявителю. Кроме того имеются прямые отсылки национальному законодательству. Гражданско-правовая и иная ответственность за нарушения патента в каждом договаривающемся государстве определяется его национальным законодательством. Разрешения споров о нарушении патента, действительности патента и осуществлении патентных прав отнесено к компетенции национальных судов. Самым большим недостатком Конвенции является то, что ею не предусмотрено создание Евразийского апелляционного патентного суда, и это по сути означает возможность принятия отличающихся друг от друга решений в судах различных стран по вопросам юридической силы и нарушений охраны евразийских патентов [13]. Отказ Евразийского патентного ведомства в выдаче евразийского патента не лишает заявителя возможности получить национальный патент в каком-либо из государств, участвующих в Конвенции. До истечения шести месяцев с даты получения заявителем уведомления Евразийского патентного ведомства об отказе в выдаче евразийского патента либо с даты полу-

чения заявителем уведомления об отказе в удовлетворении возражения заявитель может подать в Евразийское патентное ведомство ходатайство с указанием тех участвующих в Конвенции государств, в которых он хочет получить патент по национальной процедуре. В активе азербайджанских изобретателей было 39 евразийских патент в 2018 г.

Руководствуясь желанием укрепить сотрудничество в области охраны изобретений в 2020 году Президент подписал закон АЗР об утверждении Протокола об охране промышленных образцов к Евразийской патентной конвенции от девятого сентября 1994 года. АЗР стала первой из восьми государств-участников Евразийской патентной конвенции, кто завершил внутригосударственные процедуры по ратификации Протокола об охране промышленных образцов. Протокол об охране промышленных образцов был принят 9 сентября 2019 г. на дипломатической конференции в г. Нур-Султане, Республика Казахстан.

В настоящее время ТРИПС (Соглашение по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности) является самым универсальным международным договором, который охватывает все основные объекты интеллектуальной собственности и является «двигателем» процесса создания всемирных систем их правовой охраны. В последние годы много говорится о намерении АЗР присоединиться к ВТО и, в свете этой задачи, уже проведена работа по приведению национального законодательства и практики в области интеллектуальной собственности в соответствие с нормами ТРИПС.

С принятием ТРИПС был унифицирован ряд основных норм материального права в области охраны изобретений и промышленных образцов. Относительно изобретений раздел 5 части II Соглашения устанавливает, что патенты должны выдаваться на продукты и способы во всех областях техники при условии, что они обладают новизной, содержат изобретательский уровень и являются промышленно применимыми. Кроме того, ограничивается перечень возможных исключений из области патентуемых изобретений, конкретизируются права, предоставляемые патентовладельцам, и возможные изъятия из этих прав, устанавливается единый для всех стран срок действия патента. В части формальных и процессуальных требований, связанных с приобретением прав интеллектуальной собственности в ТРИПС констатируется только то, что они должны быть разумными и осуществляться в срок, позволяющий избежать необоснованного сокращения периода охраны. Кроме того, ТРИПС обязывает ведомства требовать от заявителя, испрашивающего патент, достаточно ясного и полного раскрытия изобретения и указания наилучшего способа его осуществления, а также предоставляет ведомствам возможность требовать от заявителя информацию о поданных за рубежом заявках и полученных патентах, что направлено на упрощение процесса регистрации идентичных изобретений в разных странах. Особенностью ТРИПС является то что, ряд материально-правовых и процессуальных положений включены в текст путем ссылки на Парижскую конвенцию по охране промыш-

ленной собственности - первый международный договор, заключенный в 1883 году и направленный, прежде всего на облегчение процесса зарубежного патентования. Статья 2. Соглашения предписывает странам-членам ВТО в части охраны промышленной собственности соблюдать положения статей 1-12, 19 Парижской конвенции, вводящих в международное право такие базовые для зарубежного патентования понятия как принцип национального режима, предписывающий государствам предоставлять иностранным гражданам те же права, что и своим собственным, и право приоритета. В дополнение к принципу национального режима, статья 4. ТРИПС вводит так называемый «режим наибольшего благоприятствования», согласно которому любые привилегии и льготы, предоставляемые страной-членом гражданам другой страны, немедленно и безоговорочно распространяются на граждан всех других стран-членов [5].

В соответствии со ст. 33 Соглашения ТРИПС каждая участвующая в нем страна должна предоставлять, как минимум, срок патентной охраны на 20 лет. На практике так оно и есть, и в большинстве стран срок патентной охраны составляет 20 лет. В некоторых странах в особых случаях этот срок больше, например, когда выдача патента откладывалась по причине отношения изобретения к военной тайне или когда применение фармацевтического средства откладывалось по причине испытания лекарства и оформления лицензий на его использование. В законодательстве АзР, патент на изобретение действует в течение 20 лет. Указанный срок начинается, с даты поступления заявки в Агент-

ство интеллектуальной собственности, т.е. с даты приоритета. Поскольку определенное время уходит на проведение экспертизы заявки, реальный срок действия патентной охраны несколько меньше. Поэтому, патентный закон предусматривает возможности продления срока патентной охраны каких-либо видов изобретений.

Патентный закон АзР к сожалению, прямо не предусматривает возможности ареста, конфискации, уничтожения или передачи потерпевшему контрафактных товаров по требованию патентообладателя или суда. Представляется, однако, что уже сейчас, до внесения соответствующих изменений в Патентный закон, действующее законодательство не исключает применения некоторых из этих мер в рамках реализации других предусмотренных гражданским и патентным законодательством санкций. Споры, связанные с незаконным использованием изобретений, полезных моделей и промышленных образцов, как правило, относятся к гражданскому делопроизводству и разрешаются в судебном порядке. За нарушение патентного права предусмотрена также уголовная ответственность (ст. 166 Уголовного Кодекса АзР) в виде наложения штрафов или общественная работа. В случае неоднократного повторения нарушения группой лиц по предварительному сговору или организованной группой наказываются штрафом, либо исправительными работами, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на срок до двух лет.

Наряду со случаями свободного использования запатентованных разработок

национальное патентное законодательство, как и законодательство большинства других стран, предусматривает ряд дополнительных оснований, при наличии которых соответствующие разработки могут быть использованы без согласия патентообладателя. Если в течение 3-х месяцев с даты выдачи патента патентообладатель или его правопреемник без уважительной причины не используют изобретение, полезную модель и промышленный образец, не проделают серьезных приготовлений к этому или приостановят использование более чем на три года, по истечении указанного срока откажутся от выдачи лицензии любое юридическое или физическое лицо может обратиться в суд с иском о выдаче принудительной лицензии на использование изобретения, полезной модели и промышленного образца [11].

Чтобы создать эффективную систему международной патентной охраны, наряду с унифицированной законодательной базой необходима также единая классификационная система. Она была учреждена Страсбургским (Соглашение о международной патентной классификации) и Локкарнскими (Соглашения об учреждении международной классификации промышленных образцов) соглашениями. Классификация совершенно необходима для поиска патентных документов в процессе определения «предшествующего уровня техники». Такой поиск необходим как органам, выдающим патенты, так и потенциальным изобретателям, научно-исследовательским учреждениям и всем, кто имеет отношение к применению или созданию техники». Для поддержания МПК на уровне современных требований клас-

сификация постоянно пересматривается и 1 января каждого года выходит ее новая редакция. Локарнским соглашением (1968) учреждается классификация промышленных образцов (Локарнская классификация). Локарнское соглашение требует от патентных ведомств участвующих в соглашении государств включать в официальные документы для регистрации промышленных образцов и, если они официально публикуются, в публикацию номера классов Локарнской классификации, к которым принадлежат эти промышленные образцы [9]. В настоящее время действует 7-я редакция МКПО. Право свободного присоединения к Соглашению предоставлено государствам участникам Парижской Конвенции по охране промышленной собственности. АзР присоединилась к вышеупомянутым Соглашениям 13 мая 2003 г.

Таким образом, АзР в настоящее время, являясь участницей вышеназванных международных соглашений, входит как полноправный член в международную систему охраны интеллектуальной собственности. И действительно реформы АзР в этой сфере высоко оцениваются международными структурами. Уверенное инновационное развитие подтверждается данными Всемирного Экономического Форума в 2019, где по субиндексу «Охрана ИС» страна занимает 36-е место, 22-е место по эффективности законодательства и 20-е место по деятельности правительства ориентированной на будущее. И значение международных соглашений состоит, прежде всего в том, что они обеспечивают реальную правовую охрану интересов авторов и правообладателей в

странах-участницах на основе национального режима. Присоединение к основным международным соглашениям в области интеллектуальной собственности означает также обязательное выполнение предусмотренных в них минимальных стандартов охраны объектов интеллектуальной собственности на территории АзР.

В заключении отметим что, традиционно рассматриваемая как фактор экономической и социальной безопасности каждого государства патентная система должна играть важную роль в научно-технических и социально-экономических реформах и стать весомым фактором расширения рыночных отношений и приумножения интеллектуального потенциала страны.

Список литературы

1. Конституция Азербайджанской Республики // ru.president.az.
2. Парижская конвенция об охране промышленной собственности от 20 марта 1883 г. // www.wipo.int.
3. Договор о патентной кооперации (РСТ), подписанный в Вашингтоне 19 июня 1970 г. // www.wipo.int.
4. Договор о патентном праве, вступивший в силу 28 апреля 2005 г. // www.wipo.int.
5. Соглашение по торговым аспектам прав интеллектуальной собственности (Соглашение ТРИПС) от 15 апреля 1994 г. // www.wipo.int.
6. Конвенция, учреждающая всемирную организацию интеллектуальной собственности от 14 июля 1967 г. // www.wipo.int.
7. Евразийская патентная конвенция, вступившая в силу 12 августа 1995 г. // www.eapo.org.
8. Страсбургское соглашение о Международной патентной классификации от 24 марта 1971 г. // www.wipo.int.

9. Локарнское соглашение об учреждении Международной классификации промышленных образцов от 8 сентября 1968 г. // www.wipo.int.
10. Уголовный Кодекс Азербайджанской Республики // www.e-qanun.az.
11. Закон Азербайджанской Республики «О патенте» от 10 июня 1997 г. // www.wipo.int
12. Гаврилов, Э. П. Право интеллектуальной собственности. Краткий курс : учеб, пособие. М.: Юрсервитум, 2016, 146 с.
13. Еременко, В. И. К 20-летию Евразийской патентной конвенции // Патентный поверенный, 2015, № 7, с. 1-6.
14. Алексеев Г.В., Боровков М.И., Дмитриченко М.И. и др. Основы защиты интеллектуальной собственности. Учебное пособие. СПб: ИЦ Интермедия, 2012, 272 с.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ ÜZV OLDUĞU BEYNƏLXALQ SAZIŞLƏRİN MİLLİ PATENT QANUNVERİCİLİYİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİNDƏ ROLU

Nigar İ. Məmmədova,
BDU-nun "Beynəlxalq xüsusi hüquq və
Avropa hüququ" kafedrasının doktorantı.
nigar.mamedova.1988@inbox.ru

Patent hüququ müasir hüququn vacib bir institutudur. Azərbaycan Respublikasının patent hüququ Avropa ölkələrindəki oxşar qurumlarla müqayisədə ən gənc hüquq institutlarından biridir. Buna baxmayaraq, qısa müddət ərzində ölkəmizdə onun əsas prinsipləri formalaşmışdır. İnnovasiyanın inkişafı yalnız intellektual mülkiyyətin qorunması üçün effektiv tənzimləmə bazası əsasında mümkündür. Patentin ərazi təsirinə baxmayaraq, patent hüququnun təkmilləşdirilməsi yolları, həm də sənayeləşmiş ölkələrin qanunlarına intensiv yaxınlaşma, habelə beynəlxalq müqavilələrin müddəalarına riayət olunması istiqamətində axtarılmalıdır. Azərbaycanın bu sahədə beynəlxalq müqavilələrdə iştirak etməsi faktları qanunvericiliyimizin bir sıra qaydalarında öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: patent, patent hüququ, milli rejim prinsipi, üstünlük hüququ, beynəlxalq (patent) iddia sənədi.

IMPROVING THE PATENT LAW OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE LIGHT OF EXISTING INTERNATIONAL AGREEMENTS

Nigar I. Mammadova,
Ph.D. Student at the Department of Private International
Law and European Law.
nigar.mamedova.1988@inbox.ru

Patent law is an important institution of modern law. Patent law of the Republic of Azerbaijan is one of the youngest legal institution compared to similar institutions in

European countries. Nevertheless, in our country in a short time have been formed its basic principles. The development of innovation is possible only on the basis of an effective regulatory framework for the protection of intellectual property. Ways to improve patent law, despite the territorial effect of the patent, should also be sought in the direction of closer approximation with the laws of industrialized countries, as well as compliance with the provisions of international agreements. The facts of Azerbaijan's participation in international agreements in this area are reflected in a number of rules of our legislation.

Key words: patent , patent law, the principle of national treatment, patent-priority system, international patent applications.

AZERBAIJAN CUMHURİYETİNİN ÜYE OLDUĞU ULUSLARARASI ANLAŞMALAR ULUSAL PATENT MEVZUATININ İYİLEŞTİRİLMESİNDEKİ ROL

Nigar İ. Mammadova,
Bakü Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi "Uluslararası Özel Hukuk ve
"Avrupa Hukuku" bölümü doktora öğrencisi.
nigar.mamedova.1988@inbox.ru

Patent hukuku, modern hukukun önemli bir kurumudur. Azerbaycan Cumhuriyeti patent hukuku, Avrupa ülkelerindeki benzer kurumlara kıyasla en genç yasal kurumlardan biridir. Yine de temel ilkeleri ülkemizde kısa sürede oluşturulmuştur. Yeniliğin geliştirilmesi ancak fikri mülkiyetin korunmasına yönelik etkili bir düzenleyici çerçeve temelinde mümkündür. Patent bölgesel etkisine rağmen, patent kanununu iyileştirmenin yollarının yanı sıra sanayileşmiş ülkelerin kanunlarına yoğun bir yaklaşımın yanı sıra uluslararası anlaşmaların hükümlerine uyulmalıdır. Azerbaycan'ın bu alandaki uluslararası anlaşmalara katılımının gerçekleri, mevzuatımızın bir takım hükümlerine yansımaktadır.

Anahtar Kelimeler: patent, patent hukuku, ulusal rejim ilkesi, rüçhan hakkı, uluslararası (patent) talebi.

İNSAN ALVERİ CİNAYƏT TƏRKİBİNİN SUBYEKTİV ƏLAMƏTLƏRİ

Sevinc Usub qızı Hüseynova,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası
Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun
Cinayət hüququ və cinayət prosesi
şöbəsinin böyük elmi işçisi, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru.
e-mail: sevhusen@yahoo.com

Cinayət hüquq nəzəriyyəsində subyektiv əlamətlərə cinayətin subyektiv və subyektiv cəhətinin aid edilməsi qəbul olunmuşdur.

Cinayət hüququnda cinayətin subyektiv dedikdə – cinayət qanunvericiliyində cinayət kimi nəzərdə tutulmuş əməli qəsdən

və ya ehtiyatsızlıqdan törətmiş, həmin əməlin törədildiyi zaman qanunla müəyyən olunmuş yaş həddinə çatmış, anlaqlı olan, bəzi hallarda isə konkret cinayət hüquq normasında göstərilmiş xüsusi əlamətlərə malik olan və törətdiyi əmələ görə cinayət məsuliyyəti daşımaq iqtidarında olan şəxs başa düşülür. Cinayətin subyektiv cəhətini isə təqsirin konkret forması, motiv, məqsəd və emosiyalarla səciyyələnen, cinayət törədərkən şəxsin şüur və iradəsində gedən daxili proseslər haqqında təsəvvür yaradan cinayət tərkibinin elementi kimi ifadə etmək olar (1, 204-206).

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayət məsuliyyətinin ümumi şərtləri” adlanan 19-cu maddəsində göstərilir ki, bu Məcəllə ilə müəyyən olunmuş yaş həddinə çatmış və cinayət

törətmiş anlaqlı şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir (2).

Cinayətin subyektiv cinayət tərkibinin bir elementidir, onsuz cinayət və cinayət məsu-

Cinayətin subyektiv əlamətləri mahiyyət etibarilə cinayətin subyektiv əlamətlərinin məcmusunu təşkil edir. Ona görə də bu məqalə insan alveri cinayət tərkibinin subyektiv və subyektiv cəhətindən bəhs edir. AR CM-nin 144-1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin subyektiv 16 yaşına çatmış istənilən anlaqlı fiziki şəxs ola bilər. CM-nin 144-1-ci maddəsi – insan alveri cinayəti subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdə xarakterizə olunur. Təqsirli şəxs insana münasibətdə həyata keçirilən əməllərin ictimai-təhlükəli xarakterini tərk edir və bu hərəkətləri törətməyi arzu edir. AR CM-nin 144-1.1 və 144-1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş – insana münasibətdə cəlb etmə, gizlədilmə, daşınma, verilmə və s. bu kimi hərəkətlərə münasibətdə təqsirli şəxsin psixi münasibəti birbaşa qəsd, zərərçəkən şəxsin ölümünə, sağlamlığına ağır zərər vurulmasına və ya digər ağır nəticələr münasibətdə təqsirin ehtiyatsızlıq forması ilə xarakterizə olunur.

Açar sözlər: insan alveri, cinayət tərkibi, cinayətin subyektiv, cinayətin subyektiv cəhəti, motiv, məqsəd, emosiya, ictimai təhlükəli əməl, təqsirli şəxs, cinayət məsuliyyəti.

liyyəti yoxdur. Ancaq anlaqlı şəxslər törətdikləri ictimai-təhlükəli əmələ görə məsuliyyət daşıya bilirlər. Təqsirin və məsuliyyətin vacib şərti olan anlaqlıq dedikdə “şəxsin öz əməlinin xarakterini dərk etməsi və ona rəhbərlik etməsi, habelə bununla əlaqədar törədilən ictimai-təhlükəli əmələ görə cavabdeh olmaq qabiliyyəti” başa düşülür. “Anlaqlılıq” anlayışının cinayət-hüquqi mahiyyətini bir çox hüquqşünaslar təhlil etmişlər. Məsələn, A.V.Naumov bununla bağlı yazır: “...törədilmiş ictimai təhlükəli hərəkətə görə cinayət məsuliyyətini yalnız cinayət subyekti ola bilən anlaqlı şəxslər, yəni ağıl və iradəyə malik olan şəxslər ola bilər. Yalnız bu şəxslər öz hərəkətini başa düşə və idarə edə bilirlər. Bu qabiliyyətdən məhrum olan, yəni öz hərəkətini başa düşməyən və başa düşmədiyi üçün də idarə edə bilməyən şəxs anlaqsız hesab edilir və cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmur. Onlara qarşı yalnız tibbi xarakterli, həm də məcburi tədbirlər görülməlidir” (4, 218).

Eyni zamanda professor F.Y.Səməndərovun qənaətinə görə “Anlaqlılıq şəxsin öz əməlinin xarakterini dərk etmək və ona rəhbərlik etmək, habelə bununla əlaqədar törədilən ictimai təhlükəli əmələ görə cavabdeh olmaq qabiliyyətidir. Törədilən ictimai təhlükəli əmələ görə ancaq anlaqlı şəxslər cinayət məsuliyyəti daşıya bilirlər. Anlaqlılıq təsirin və məsuliyyətin vacib şərtidir. İctimai təhlükəli əməli törətsə də, anlaqsız olan şəxs təqsirli sayılmır və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə bilməz. Cəza yalnız islah etmək, habelə yeni cinayətdən çəkəndirmək məqsədilə kriminal əməli etməkdə təqsirli olan şəxslərə tətbiq edilir. Göründüyü kimi, belə məqsədin həyata keçirilməsi ancaq normal psixi qabiliyyətə malik şəxs barəsində mümkündür.

Anlaqsız şəxs cəzanın islahedici və xəbərdaredici təsirini qəbul etməyə qadir olmur”. (6, 258-266).

Cinayətin subyekti olmaq üçün tələb olunan yaş həddi hazırda qüvvədə olan qanunla müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin “Cinayət məsuliyyətinə cəlb etməyə imkan verən yaş həddi” adlanan 20-ci maddəsində cinayət törədənədək on altı yaşı tamam olmuş şəxslərin hansı əməllərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsinin mümkünlüyü konkret olaraq göstərilmişdir. Bu mənada CM-nin 144-1-ci maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayət tərkibinin subyekti 16 yaşına çatmış istənilən anlaqlı, fiziki şəxs ola bilər. Qanunverici hesab etmişdir ki, yaşı 16-dan az olan şəxslər özlərinin şüurunun və əqli fəaliyyətinin hələ tam formalaşmaması səbəbindən törədilən hərəkətlərin xarakterini və ictimai təhlükəlilik dərəcəsinə dərk etmək iqtidarında deyildirlər və buna görə də həmin maddənin subyekti ola bilməzlər.

İnsan alveri cinayətindən zərərçəkmiş şəxs barəsində Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 144-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan hərəkətləri həyata keçirən hər iki tərəf ümumi əsaslarla cinayət məsuliyyəti daşıyır. CM-in 99-4-cü maddəsində göstərilən şərtlər olduqda, CM-in 144-1-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətin törədilməsi ilə bağlılığı olan hüquqi şəxsə cinayət-hüquqi tədbirlər tətbiq oluna bilər.

İnsan alveri cinayətinin yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində törədilməsinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 144-1.2.3-cü maddəsi ilə tövsiyə edilməsi üçün zərərçəkmiş şəxs cinayət törədilənədək 18 yaşına çatmamalıdır. Təqsirkar 18 yaşına çatmayan şəxsi insan alverinin predmetinə çevirdiyini dərk edir və onun barəsində CM-

in 144-1.1-ci maddəsində göstərilən əməlləri törətməyi arzu edir. Əməlin CM-in 144-1.2.3-cü maddəsi ilə təsvif edilməsi üçün təqsirkarın zərərçəkmiş şəxsin 18 yaşına çatmadığını dərk etməsi zəruridir. Əgər o, bu əlaməti dərk etməmişdirsə, onun əməli ağırlaşdırıcı tərkib əlamətləri olmadıqda, CM-in 144-1.1-ci maddəsi ilə təsvif edilmişdir (3, 496-503).

İnsan alveri cinayətindən zərərçəkmiş şəxs barəsində Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 144-1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan hərəkətləri həyata keçirən hər iki tərəf ümumi əsaslarla cinayət məsuliyyəti daşıyırlar. İctimai təhlükəli əməl, ictimai təhlükəli nəticə, səbəbiyyət əlaqəsi və s. kimi cinayətin subyektiv tərəfinin əlamətləri cinayətin zahiri xüsusiyyətidirsə, cinayətin təqsir, cinayətin motivi və məqsədi, habelə cinayətin edilmə anında təqsirli şəxsi emosional vəziyyəti kimi cinayətin subyektiv tərəfinin elementləri onun daxili xüsusiyyəti, cinayətin törətdiyi kriminal əmələ daxili, psixi münasibətidir.

Cinayətin subyektiv cəhətinin zəruri əlamətlərindən birini təqsir təşkil edir. Həmin əlamət Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 7-ci maddəsindən, 14.1-ci maddəsindən və 24.1-ci maddəsindən irəli gəlir.

Təqsirə görə məsuliyyət prinsipi Cinayət Məcəlləsinin 7-ci maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Həmin maddənin 1-ci hissəsinə uyğun olaraq yalnız törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə görə təqsiri müəyyən olunmuş şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilə və cəzalandırıla bilər. Bu normadan göründüyü kimi, təqsirə görə məsuliyyət prinsipinə əsasən hər hansı fərd ancaq ictimai təhlükəli əməlinə və onun şəxsiyyətə, cəmiyyətə və

dövlətə zərər vuran nəticəsinə müəyyən psixi münasibəti mövcud olduqda məsuliyyət daşıya bilər. Əgər şəxs yol verdiyi əməlin ictimai təhlükəli nəticələrini dərk etməmişdirsə, yaxud dərk etmək imkanına malik olmamışdırsa, belə əmələ görə onun məsuliyyəti yaranmır.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 14.1-ci maddəsində cinayət qanunvericiliyində ilk dəfə olaraq cinayət sayılan əməllərin əlamətlərini tam əhatə edən anlayış verilmişdir. Cinayət dedikdə, qanunla qadağan edilən, ictimai təhlükəli, təqsirli, cəzalanmalı olan əməl başa düşülür. Cinayətə verilən bu anlayış formal-maddi xarakterli olmaqla, eyni zamanda cinayət əməlinin daha iki əlamətini – əməlin təqsirli və cəzalandırılmalı olması kimi mühüm əlamətlərini özündə əks etdirir. Əməlin qanunla qadağan olunması onun formal əlaməti, ictimai təhlükəli olması isə onun maddi əlaməti sayılır. Qanunun bu normasında əməl dedikdə, insanın hərəkət və ya hərəkətsizlikdə ifadə olunan davranışı başa düşülür. Hərəkət hər bir insanın fəal iradi fəaliyyətində təzahür edir. Hərəkətsizlik dedikdə isə, müəyyən hərəkəti etməyə borclu olan insanın üzərinə düşən öhdəlikləri yerinə yetirməməkdə ifadə olunan passiv iradi fəaliyyəti nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 24.1-ci maddəsində deyilir ki, əməli (hərəkət və ya hərəkətsizliyi) yalnız qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan törətmiş şəxs cinayət törətməkdə təqsirli sayılır. Cinayət Məcəlləsinin 24-cü maddəsi təqsirin formalarını müəyyən edərkən bu Məcəllənin 7-ci maddəsində təsbit edilmiş təqsirə görə məsuliyyət prinsipinin məntiqi davamı kimi çıxış edir. İstinad olunan hər iki maddədəki

cinayət-hüquq norması təqsiri cinayət tərkibinin zəruri əlaməti, cinayət məsuliyyətinin və cinayət cəzasının subyektiv əsası qismində nəzərdə tutur.

Beləliklə, təqsir dedikdə, şəxsin törətdiyi ictimai təhlükəli əmələ (hərəkət və ya hərəkətsizliyə) və onun nəticələrinə qəsd və ya ehtiyatsızlıq formasında psixi münasibəti başa düşülür.

Təqsir cinayətin motivi və məqsədləri, cinayətin edilmə anında, cinayətkarın emosional vəziyyəti kimi cinayətin subyektiv tərəfini yaradan əlamətlərin “fərqli məzmunlarına baxmayaraq bu əlamətlər cinayətin subyektiv tərəfini yaradan eyni bir qrupda birləşirlər, çünki onların hamısı cinayət törətmiş şəxsin psixikasında baş verən prosesləri xarakterizə edir” (4, 230).

Motiv və məqsəd cinayətin subyektiv cəhətinin elementlərindəndir. Cinayət işlərinin istintaqı zamanı təqsir kimi cinayətin motiv və məqsədi də araşdırılır və aydınlaşdırılır. Motiv və məqsəd qəsdə formalaşdırır və onu icra etməyə yönəldir. Motiv cinayət tərkibinin subyektiv cəhətinin fakultativ ünsürü olduğu üçün bütün tərkiblərə daxil edilmir. Lakin belə vəziyyət heç də məhkəmələri cinayətin motiv və məqsədini aydınlaşdırmaqdan azad etmir. Cinayətin motiv və məqsədinə həm də cəzanın fərdiləşdirilməsində mühüm əhəmiyyət verilir.

Cinayət prosessual qanunvericilik motivin cinayət tərkibinin subyektiv tərəfinin zəruri elementi olub-olmamasından asılı olmayaraq məhkəmələr və istintaq orqanları tərəfindən cinayətkar qəsdin motivlərinin öyrənilməsinin vacibliyini göstərir. “Motivin müəyyənləşdirilməsinin zəruriliyi cinayət-prosessual qanunvericiliyin tələblərindən irəli gəlir. Müvafiq cinayət tərkibinə daxil olub-olmamasından

asılı olmayaraq, motiv, hər bir cinayət işində sübut olunmalı hallar sırasına daxil edilir. Cinayətin motivi həmişə sübut predmetidir. Hər bir cinayət işində motiv müəyyən edilməlidir, çünki bunsuz nəinki cinayətin düzgün tövsif edilməsi, hətta cəzanın fərdiləşdirilməsi də mümkün deyildir” (4, 261-262).

Motivdən fərqli olaraq, məqsəd törədiləcək cinayətin xarici aləmdə yaradacağı arzu olunan dəyişiklik barəsində şəxsin təsəvvürüdür. Cinayətin məqsədi cinayətin nəticəsi anlayışına yaxındır, lakin bunlar eyni mənalı anlayışlar deyildir. Cinayətin nəticəsi obyektiv amil olduğu halda cinayətin məqsədi subyektiv amillər sırasına daxildir. Məqsədin həyata keçirilməsi nəticəyə gətirib çıxarır.

Məqsəd sözü gedən cinayət tərkibinin zəruri əlamətidir. İnsan alveri cinayəti aşağıdakı məqsədlərlə törədilə bilər: 1) şəxsin alqı-satqısı və ya ona sahibliklə əlaqədar digər əqdlərin bağlanması; 2) şəxsin istismar edilməsi. Məqsəd bu cinayət tərkibini adam oğurluğu cinayətindən fərqləndirən əlamətlərdən biridir. Adam oğurluğu cinayəti istənilən məqsədlə törədilə bilər, insan alveri cinayəti yalnız şəxsin alqı-satqısı və ya ona sahibliklə əlaqədar digər əqdlərin bağlanması, yaxud onun istismar edilməsi məqsədilə törədilə bilər. İnsan alveri cinayətindən zərərçəkmiş şəxsin alqı-satqısı dedikdə, həmin şəxsin əvəzli əsaslarla digər şəxslərə satılması və ya digər şəxslərdən alınması başa düşülür.

Cinayətin subyektiv cəhətinin ünsürlərindən birini də emosiya təşkil edir. Emosiya insanın hiss keçirmə, həyəcanlanma, iztirabla yaşama kimi psixi halıdır. Emosional hisslər insan fəaliyyətinə az-çox təsir göstərir. Emosiya insan fəaliyyətinin, eləcə də kriminal fəaliyyətin müəyyən komponentlərindən biridir.

Beləliklə, motiv, məqsəd və emosional vəziyyət cinayətin subyektiv cəhətinin ünsürü kimi aşağıdakı hallarda hüquqi əhəmiyyət kəsb edir: əvvəla, motiv, məqsəd və emosional vəziyyət cinayət tərkibinə müstəqil əlamət kimi daxil ola bilər və belə hallarda onlar cinayətin tövsifində iştirak edir; ikincisi, motiv, məqsəd və emosional vəziyyət cəzanı yüngülləşdirən və ağırlaşdıran hallar sırasında nəzərdə tutulduğundan konkret iş üzrə bu hallar müəyyən edildikdə (əgər tərkibə əlamət kimi daxil deyildirsə) cəza təyini zamanı nəzərə alınır. Nəhayət, qanunda nəzərdə tutulmayan hallarda da cinayətin motiv və məqsədi aydınlaşdırmadan cinayətkarın şəxsiyyətini düzgün qiymətləndirmək olmaz (6, 225-231).

İnsan alveri cinayəti subyektiv cəhətdən birbaşa qəsdlə törədilir. Təqsirkar insan alveri cinayətindən zərərçəkmiş şəxs barəsində Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 144-1-ci maddəsində göstərilən əməllərin törədilməsinin ictimai təhlükəli olduğunu dərk edir və belə əməlləri törətməyi arzu edir. Cinayətin motivləri müxtəlif ola bilər: tamah, intiqam, öz şəxsiyyətini başqa şəxslərin fəvqündə qoymaqla "ağalıq" etmək hissləri və s. Motiv şərh olunan cinayət tərkibinin zəruri əlaməti olmadığına görə cinayətin hər hansı motivlə törədilməsi əməlin bu maddə ilə tövsifinə mane olmur (3, 500).

Hər bir cinayət işinin istintaqı gedində və işə məhkəmədə baxılması prosesində təqsirkarın törətdiyi ictimai təhlükəli hərəkətlərə və meydana çıxmış zərərli nəticələrə, habelə qanunda göstərilən tövsifedici, yaxud yüngülləşdirici hallara psixi münasibəti aydınlaşdırılır. Bütün bunlar cinayət qanunvericiliyi ilə nəzərdən keçirilən istənilən cinayətin subyektiv əlamətlərinə aid edilmişdir.

Hüquq ədəbiyyatında qeyd edilir ki, cinayətin subyektiv cəhəti üzrə tövsif həyata keçirilərkən nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət qanunu ancaq təqsirkarın törətdiyi cinayətə psixi münasibətinin ciddi müəyyən formada ifadə olunmuş psixi münasibətini cinayətin subyektiv cəhəti hesab edir.

Professor F.Y.Səməndərov yazır ki, cinayətin subyektiv cəhəti cinayətin bilavasitə törədilməsi ilə əlaqədar psixi fəaliyyətdir. Cinayətin subyektiv cəhəti ictimai təhlükəli əməli etməyə qətiyyət yaradan, dərk edilən tələbatı, əməlin obyektiv əlamətlərinin şüurda inikasını (yaxud inikas imkanını) və bunlara münasibəti ifadə edir. Yalnız idrak nəzəriyyəsi mövqeyindən insanın psixi münasibəti kimi təqsiri, cinayətin motiv və məqsədini düzgün anlamaq olar. Kriminal əmələ qədər vadar edən daxili tələbatlar, əməlin motiv və məqsədi formalaşır, faktiki törədiləcək əməlin subyektiv elementləri şüurda inikas edilir, ona seçici, fəal, müsbət, yaxud da mənfi psixoloji münasibət ifadə olunur. Burada psixoloji inikas həm də psixoloji münasibəti ifadə etdiyi üçün, təqsir də subyektin qəsd edilən sosial sərvətlərə münasibətini ifadə etmiş olur (5, 191).

Cinayət hüququ elmində hamılıqla qəbul olunmuşdur ki, cinayətin subyektiv cəhəti əqli, iradi və emosional maraqlarla, bunların müxtəlif çalarları ilə və həm əməlin özünə, həm də onunla bağlı olan, eləcə də ondan əvvəl gələn, onunla eyni bir vaxtda mövcud olan və ya gələcək zamana aid olan birləşmələrdə ifadə olunur. Törədilmə münasibətinin formalaşması şəxsin obyektiv hallarla qarşılıqlı əlaqəsi (bu halların şəxs tərəfindən dərk edilməsi və qiymətləndirilməsi) zamanı baş verir və bu hal dəyişkən xarakterə malikdir. Həmin münasibət cinayətin törədilməsi

prosesində də dəyişə bilər. Törədilənə münasibət prosesi təqsirkarın psixi fəaliyyətinin nəticəsidir (1, 205).

Beləliklə, məlum oldu ki, cinayətin subyekti ictimai təhlükəli əməli törədən və buna görə qanunauyğun cinayət məsuliyyəti daşımaq qabiliyyəti olan şəxsdir. Cinayətin subyekti cinayətin dörd tərkib ünsürdən biridir. Buna görə də cinayətin subyekti cinayət tərkibinə zəruri əlamət kimi daxil olur. Əməldə cinayət qanunu ilə müəyyən edilən subyekt əlaməti olmadıqda cinayət tərkibi mövcud olmur. Nəhayət, cinayət sosial hadisə olduğundan cinayətin də subyekti ağıla və iradə azadlığına malik olan insan ola bilər. Belə mövqe cinayət qanunvericiliyinin vəzifələrinə, onun prinsiplərinə uyğundur.

Həmçinin insanın daxili psixi elementləri onun daxili fəaliyyətinin göstəriciləridir. Həmin daxili fəaliyyət cinayətin subyektiv məzmununu bildirir və cinayət tərkibinin müstəqil elementini – cinayətin subyektiv cəhətini

xarakterizə edir. Ona görə də cinayətin subyektiv cəhəti təqsirkarın iradə və şüurunun törətdiyi əməllə əlaqəsini əks etdirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Ağayev İ.B. Cinayət tərkibi: Dərs vəsaiti. Bakı: Təhsil, 2005, 496 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Digesta, 2018, 472 s.
3. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası. I hissə / hüquq elmləri doktoru, professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. Bakı, 2018, 704 s.
4. Naumov A.V. Rusiya cinayət hüququ. Ümumi hissə. Mühazirə kursu. Bakı: Qanun, 1998, 640 s.
5. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququnda cəza problemi: tarix və müasirlik. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2009, 286 s.
6. Səməndərov F.Y. Cinayət hüququ. Ümumi hissə. Bakı: "Hüquq Yayın Evi" nəşriyyatı, 2018, 724 s.

SUBJECTIVE FEATURES OF THE COMPOSITION CRIME OF TRAFFICKING

Sevinj Usub Huseynova

The subject and the subjective signs of a crime are essentially a set of subjective signs of a crime. Therefore, this article describes the subjective and subjective aspects of the crime of human trafficking. The subject of a crime under article 144-1 of the Criminal code of the Republic of Azerbaijan may be any sane person who has reached the age of 16. Article 144-1 of the Criminal code - the crime of human trafficking is subjectively characterized by direct intent. The accused leaves the socially dangerous nature of the actions committed against the person and wishes to commit these actions. 144-1. 1 and 144-1.2 of the criminal code of the Republic of Armenia-attraction, concealment, transportation, delivery, etc. in relation to a person. the mental attitude of the perpetrator in relation to such actions is characterized as direct encroachment, careless form of guilt in connection with the death of the victim, causing serious harm to his health or other serious consequences.

Key word: human trafficking, crime structure, subject of crime, subjective side of the crime, motive, goal, emotion, socially dangerous act, guilty person, criminal liability.

СУБЪЕКТИВНЫЕ ПРИЗНАКИ СОСТАВА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ТОРГОВЛИ ЛЮДЬМИ

Севиндж Усуб кызы Гусейнова

Субъект и субъективные признаки преступления по существу составляют совокупность субъективных признаков преступления. Поэтому эта статья рассказывает о субъективном и субъективном аспекте состава преступления в торговле людьми. Субъектом преступления, предусмотренного статьей 144-1 Уголовного кодекса Азербайджанской Республики, может быть любое вменяемое лицо, достигшее 16-летнего возраста. Статья 144-1 Уголовного кодекса - преступление торговли людьми субъективно характеризуется прямым умыслом. Обвиняемый оставляет общественно-опасный характер действий, совершаемых в отношении человека, и желает совершить эти действия. 144-1.1 и 144-1.2 УК АР-привлечение, сокрытие, перевозка, выдача и т.д. по отношению к человеку. психическое отношение виновного по отношению к таким действиям характеризуется как прямое посягательство, неосторожная форма вины в связи со смертью потерпевшего, причинением тяжкого вреда его здоровью или иными тяжкими последствиями.

Ключевые слова: торговля людьми, состав преступления, субъект преступления, субъективная сторона преступления, мотив, цель, эмоция, общественно опасное деяние, виновное лицо, уголовная ответственность.

İNSAN TİCARETİNİN ÖZNESEL BELİRTİLERİ

Sevinj Usub gizi Huseynova,

Azərbaycan Ulusal Bilimler Akademisi Hukuk və İnsan Hakları

Enstitüsü Ceza Hukuku ve Ceza Muhakemeleri Usulü Bölümü

kıdemli araştırmacısı Hukukta Felsefe Doktoru.

e-posta: sevhuseyn@yahoo.com

Suçun öznesi ve öznел özellikleri özünde suçun bir dizi öznел özellikleridir. Bu nedenle bu makale insan ticareti suçunun konusunu ve öznел yönünü ele almaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanunun 144-1. Maddesinde öngörülen suçun konusu, 16 yaşını doldurmuş akli başında herhangi bir kişi olabilir. Ceza Kanunun 144-1. Maddesi - insan ticareti suçü öznел olarak doğrudan kasıtlı nitelendirilir. Suçlu şahıs aleyhine işlenen eylemlerin sosyal açıdan tehlikeli niteliğini terk eder ve bu tür eylemlerde bulunmak ister. Azerbaycan Cumhuriyeti Ceza Kanununun 144-1.1 ve 144-1.2. Maddelerinde öngörülmüştür - bir kişiye ilişkin olarak çekim, gizleme, nakliye, nakil vb. Suçlu kişinin bu tür eylemlere karşı zihinsel tutumu, doğrudan kasıt, ölüm, mağdurun sağlığına ciddi zarar veya diğer ciddi sonuçlara ilişkin ihmalkar bir suçluluk biçimiyle karakterize edilir.

Anahtar kelimeler: insan ticareti, suç örgütü delicti, suç konusu, suçun öznел doğası, saik, amaç, duygu, sosyal açıdan tehlikeli eylem, suçlu, cezai sorumluluk.

BƏZİ “YUVENAL İSTINTAQ” NORMALARI BARƏDƏ MÜLAHİZƏLƏR

Xəlilov Fərdin Yaşar oğlu,
Azərbaycan Respublikası Ədliyyə
Nazirliyi Ədliyyə Akademiyasının
Elmi-tədqiqat və doktorantura şö-
bəsinin baş elmi işçisi, hüquq üzrə
fəlsəfə doktoru.

Məqalədə qeyd edilir ki, Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət-Prosessual Məcəlləsində yetkinlik yaşına çatmayan proses iştirakçıları ilə əlaqədar olan bir sıra differensiasiya edilmiş müddəalar nəzərdə tutulmuşdur. Həmin normalar arasında cinayət təqibinə məruz qalan yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər barəsində ibtidai istintaqın xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən müddəalar da mövcuddur. Şərti olaraq, yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin barəsində həyata keçirilən ibtidai istintaq fəaliyyətini tənzim edən cinayət-prosessual hüquq normalarını “yüvenal istintaq” normaları adlandırılır və onlara doktrinal təfsir verilir.

Açar sözlər: cinayət prosesi, yüvenal ədliyyə, yüvenal istintaq, uşaq cinayət-karlığı, differensiasiya, qanunvericilik, təhlil.

Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan Cinayət-Prosessual Məcəlləsində (bundan sonra – CPM) yetkinlik yaşına çatmayan proses iştirakçıları ilə

əlaqədar olan bir sıra differensiasiya edilmiş müddəa nəzərdə tutulmuşdur. Həmin normalar arasında cinayət təqibinə məruz qalan yetkinlik yaşına çatmamış şəxslər barəsində ibtidai istintaqın xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən müddəalar da mövcuddur. Şərti olaraq, yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin barəsində həyata keçirilən ibtidai istintaq fəaliyyətini tənzim edən cinayət-prosessual hüquq normalarını “yüvenal istintaq” normaları adlandırmaq olar.

Yüvenal ədliyyə prosedurlarının differensiasiyası, ilk növbədə, barəsində icraat aparılan şəxslərin özlərinin müəyyən xüsusiyyətlərinin mövcudluğu ilə şərtlənir. Professor M.Ə. Cəfərquliyevə görə, bu, birinci növbədə, yetkinlik yaşına çatmayanların həyat tərzı və şəxsiyyətlərinin psixoloji aspektləri ilə bağlıdır. Yetkinlik yaşına çatmayanlar yaşlı şəxslərlə müqayisədə emosional hissiyyatlılıqla xarakterizə edilən özünəməxsus psixi xüsusiyyətlərə malikdirlər. Buna görə də, bir sıra hallarda yetkinlik yaşına çatmayanlar cinayət törətdiyini və ya cinayətdə iştirak etdiyini və məhz bu hərəkət zamanı cinayət baş verdiyini heç də həmişə anlamır. Yetkinlik yaşına çatmayanların həyat təcrübəsinin olmadığına, biliyinin azlığına görə həddi-

bülüğa çatanların intellektual səviyyəsində deyillər, əksər hallarda hüquq məsələlərindən xəbərsizdirlər. Onlar həm də güclü həssaslıq və təsirəduşmə qabiliyyəti, xarici informasiyanən qəbulunun və araşdırılmasının özünəməxsusluğu ilə xarakterizə olunurlar (11, s. 635-636). Professor F.M. Abbasovanın fikrinə görə isə, yetkinlik yaşına çatmayanların barəsində cinayət mühakimə icraatının differensiasiya edilməsinin əsasını həm onların xüsusi psixoloji durumu və fizioloji yetkinliyə çatmamaları çıxış edir, həm də müasir dövrdə yetkinlik yaşına çatmayanlar barədə həyata keçirilən ədalət mühakiməsi zamanı xüsusi prosedur qaydaların milli qanunvericilikdə təsbit edilməsi bir sıra beynəlxalq xarakterli normativ sənədlərlə şərtlənir (10, s. 272-273).

CPM-də yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində icraatın əsas xüsusiyyətləri L Fəslin tərkibində yer almış normalarda cəm edilmişdir. Bununla belə, qeyd edilməlidir ki, “yüenal istintaq” normalarına CPM-in L Fəslində deyil, onun bu fəsilə əhatə olunmayan bir sıra digər hissələrində də rast gəlmək mümkündür. Biz, məqalənin predmetinə uyğun olaraq, CPM-in L Fəslinin aşağıdakı bəzi müddəalarına daha detallı şəkildə diqqət yetirməyi məqsədəuyğun hesab edirik.

Məsələn, CPM-in 430-cu maddəsinin adında yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayətlər üzrə ibtidai istintaqın aparılmasının məcburiliyi bəyan edilir, maddənin mətnində isə göstərilir ki, yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayətlər üzrə məhkəməyədək icraat yalnız

ibtidai istintaq şəklində aparılır.

Bununla əlaqədar olaraq, qeyd etmək istərdik ki, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (bundan sonra – BMT) 29 noyabr 1985-ci il tarixli “Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində ədalət mühakiməsinin icrasına aid minimal standart qaydaları”na (bundan sonra – Pekin Qaydaları) əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində ədalət mühakiməsi sistemi ilk növbədə yetkinlik yaşına çatmayanın əmin-amanlığının təmin edilməsinə, yetkinlik yaşına çatmayan qanun pozucularına hər hansı təsir tədbirlərinin həmişə qanun pozucusunun şəxsiyyətinə, həm də qanun pozucusunun şəraitinə uyğun olmasına yönəlmişdir. Başqa sözlə, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində icraat zamanı cinayət cəzasının labüdlüyü ideyasına deyil, dövlətin, cinayət əməlinə, ümumiyyətlə, hər hansı bir reaksiyasının labüdlüyü ideyasından bəhs etmək daha məqsədəuyğundur və bu zaman dövlətin, cinayət əməlinə reaksiyası digər formalarda da təzahür oluna bilər. Qeyd edilən amil yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində cinayət prosesinə də öz təsirini göstərir. Belə ki, cinayət məsuliyyətinin realizəsi və cəza tətbiqi yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə yeganə əsas məqsəd olmadığına görə, qanunla yol verilən hallarda bu kateqoriyadan olan işlər üzrə cinayət məsuliyyətinin və cəza təyin etmənin əsas və yeganə rəsmi (qanuni) realizə vasitəsi olan cinayət təqibinin özünün də realizə edilməsi zərurəti aradan qalxır. Pekin Qaydalarına görə, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə səlahiyyətli hakimiyyət orqanları mümkün qədər işin rəsmi araşdırılmasından çəkin-

məlidirlər; polis, prokurorluq və yetkinlik yaşına çatmayanların işlərini aparan digər orqanlar bu işlər üzrə öz mülahizələrinə görə, işə rəsmi şəkildə baxılmadan, müvafiq hüquq sistemində bu məqsədlə qoyulmuş meyarlara, həmçinin bu Qaydalardakı prinsiplərə əsasən qərar qəbul etməyə müvəkkil olunmalıdır. İstinad edilən beynəlxalq hüquq normasına münasibət bildirmiş müəlliflərin əksəriyyəti həmin normanın məhiyyətini onun, məhz cinayət təqibinə alternativ vasitələrin tətbiqinə üstünlük verməsi kimi izah etmişlər. Yuvenal cinayət ədliyyəsinin beynəlxalq standartlarından irəli gələn tələblərə görə, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə cinayət təqibinin başlanması və onun həyata keçirilməsini istisna edən, lakin yetkinlik yaşına çatmayanın islah edilməsi üçün kifayət edəcək və onun tərəfindən yeni qanun pozuntularının törədilməsinin qarşısını alacaq zəruri təsiri təmin edən hüquqi tədbirlərin tətbiqi daha məqsədəuyğundur (13, s. 307).

BMT-nin 14 dekabr 1990-cı il tarixli “Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığının xəbərdar edilməsinin Rəhbər Prinsipləri”ndə də qeyd olunur ki, yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığı cəmiyyətdə cinayətkarlığın xəbərdar edilməli olduğu ən vacib aspektdir. Cinayətkarlığın bu növünə qarşı mübarizədə cəmiyyətin bütün gücü istifadə edilməlidir. Cinayətkarlığın xəbərdar edilməsinə dair tədbirlər sistemində yetkinlik yaşına çatmayanların rifahının təmin edilməsi diqqət mərkəzində olmalıdır. Adı qeyd edilən Rəhbər Prinsiplərdə xüsusi vurğulanır ki, uşaqların ciddi zərər vurmaqla bağlı olmayan cina-

yətlərinə görə cəzalandırma siyasətindən uzaq olmaq lazımdır.

Qeyd edilənlər əsasında belə nəticə çıxarmaq olar ki, yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayətlər üzrə ibtidai istintaqın aparılmasının məcburiliyi yalnız yetkinlik yaşına çatmamış konkret şəxs barəsində cinayət işinin başlanmış olduğu hallara aiddir. Həmçinin, belə nəticə çıxarmaq olar ki, qanunun yol verdiyi hallarda yetkinlik yaşına çatmamış konkret şəxs barəsində cinayət işinin başlanmasının özü heç də vacib deyildir. Milli hüquq ədəbiyyatında, fikrimizcə, haqlı olaraq, belə bir sual qoyulur ki, yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində cinayət cinayət işi başlamadan cinayət mühakimə icraatının məqsədlərinə nail olmaq mümkündürmü? Bu sual ətrafında mülahizələr bildirilərkən, doğru olaraq, göstərilir ki, CPM-in 40.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş cinayət məsuliyyətindən və cəzadan azad etmə hallarının mövcudluğu cinayət təqibinin həyata keçirilməməsinə imkan verir. CM-in 88.1-ci maddəsinə əsasən isə, yetkinlik yaşına çatmayan ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən və ya az ağır cinayət etdikdə, tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməklə onun islah olunması mümkün hesab edilərsə, həmin şəxs cinayət məsuliyyətindən azad edilə bilər. Başqa sözlə, CM-in 88.1-ci maddəsi də cinayət məsuliyyətindən azad etmə halı nəzərdə tutur və deməli, bu halda cinayət təqibinin həyata keçirilməməsinə imkan verilir. Diqqət yetirilən normalar CM-in 88.1-ci maddəsində qeyd edilən şərtlər daxilində yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində cinayət

işini başlamamağı imkan verir. Qüvvədə olan nə maddi, nə də prosessual qanunvericiliyin özündə bu və ya digər cinayət məsuliyyətindən azad edilmə əsasının tətbiq edilməsinə yol verilən cinayət prosesi mərhələsinə dair hər hansı məhdudiyyət nəzərdə tutan müddəa mövcud deyildir. Belə olan təqdirdə, yetkinlik yaşına çatmayanlara tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq etməklə onların məhkəməyədək icraatda cinayət məsuliyyətindən azad edilmələrinə mane olan və ya yol verməyən hüquqi əsas yoxdur. Nəzərə almaq lazımdır ki, tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlər cəza deyildir, odur ki, onların tətbiqinin müstəsna olaraq, məhkəmənin səlahiyyətlərinə aid etməyə lüzum yoxdur. Pekin Qaydalarının 11-ci maddəsində yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə polis və prokurorluq orqanlarına da işə rəsmi şəkildə baxmadan müvafiq qərar qəbul etmək səlahiyyətlərinin verilməli olmasına dair göstəriş nəzərdə tutulmuşdur. Odur ki, cinayət işinin başlanması mərhələsində həyata keçirilən ilkin yoxlama zamanı CM-in 88.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş şərtlərin mövcudluğu müəyyən edilərsə, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində tərbiyəvi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi ilə cinayət işinin başlanmasının rədd edilməsindən çəkinilməməlidir (14, s. 13).

Hesab edirik ki, bizim məqalənin predmeti baxımından CPM-in 432-ci maddəsinin təhlili xüsusi önəmlidir, çünki bu maddə özündə yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində ibtidai istintaqın aparılmasının xüsusiyyətlərini cəm etmişdir.

CPM-in 432.1-ci maddəsinə görə, yet-

kinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində ibtidai istintaq imkan daxilində müvafiq ibtidai istintaq orqanının xüsusi bölmələri və ya yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərlə müvafiq iş təcrübəsinə malik olan şəxslər tərəfindən aparılmalıdır. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində ibtidai istintaqı aparan şəxslərə və orqanlara qoyulan tələblərlə əlaqəli bu xüsusiyyətin məqsədi ibtidai istintaqı yetkinlik yaşına çatmayanların yaş xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla aparılmasına təminat vermək, cinayətlərin hərtərəfli, tam və obyektiv istintaqının aparılmasına şərait yaratmaq və yetkinlik yaşına çatmayana ibtidai istintaq mərhələsində psixoloji travmaların vurulmasının qarşısını almaqdır. Bu tələbi realizə etmək üçün yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərin törətdikləri cinayət işləri üzrə ibtidai istintaq aidiyyəti üzrə ibtidai istintaq orqanlarının müvafiq bölmələrində aparılmalı və bu zaman həmin işin icraatı ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərlə müvafiq iş təcrübəsinə malik olan müstəntiqlərə tapşırılmalıdır. Belə kateqoriyalı şəxslərin barəsində istintaqın effektivliyinin və onların hüquqlarının təminatı baxımından cinayət mühakimə icraatının məhkəməyədək mərhələsini həyata keçirən subyektlərə xüsusi tələblərin qoyulması çox vacibdir.

CPM-in 432.2-ci maddəsinin 1-ci cümləsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində cinayət işi üzrə icraat hər hansı bir gecikdirməyə yol verilmədən aparılmalıdır. Bu müddəa ilə bağlı qeyd edilməlidir ki, əslində, cinayət prosesində

bütün işlər üzrə icraatın bilə-bilə gecikdirmə hallarına yol verilmir (məsələn, Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin II hissəsi; CPM-in 49.3, 91.5.24, 146.3, 215.9, 218.9-cu və s. digər maddələri), odur ki, CPM-in 432.2-ci maddəsinin 1-ci cümləsi yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində icraat zamanı həmin hüququn “əlavə” təminatı kimi dəyərləndirilə bilər.

İşə əqlabatan müddətdə baxılması hüququ özü təminat xarakterli hüquq kimi başa düşülə bilər. İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi Stoqmüller Avstriyaya qarşı iş üzrə 10 noyabr 1969-cu il tarixli qərarda ifadə etdiyi hüquqi mövqeyə əsasən, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsində nəzərdə tutulmuş hər kəsin işinin əqlabatan müddətdə araşdırılması hüququ bir təminat olub, mühakimə prosesindəki bütün tərəfləri bu prosesin həddən artıq uzadılmasından müdafiə etmək məqsədi daşıyır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, barəsində cinayət ittihamı irəli sürülmüş şəxsin barəsində yekun məhkəmə qərarının qəbul edilməsinə (bəzi müəlliflərin təqsirsizlik prezumpsiyasını rəhbər tutan yanaşmasına görə, hətta yekun məhkəmə qərarının qüvvəyə minməsinə) qədər onun hüquqi vəziyyəti qeyri-müəyyən olaraq qalır. İbtidai istintaq da ədalət mühakiməsinin yekun məhkəmə qərarının qəbul edilməsinə qədər (məhkəməyə qədər) olan hissəsidir. İcraatın bu hissəsində ittiham olunan şəxsin təqsiri məsələsi həll edilməmiş olsa da, o, müəyyən məhdudiyyətlərdən, məcburiyyətlərdən, faktiki olaraq, əziyyət çəkir. İbtidai istintaq mərhələsində cinayət mühakimə icraatının

öz yekun vəzifələrinin də nə dərəcədə həll edilmiş olması məsələsi hələ qeyri-müəyyən olur, çünki bütün istintaq zamanı təqsirliliyi barədə sübut toplanmış şəxs məhkəmədə bəraət də ala bilər və bu zaman cinayət mühakimə icraatının təqsirli şəxslərin ifşası vəzifəsindən bəhs etmək yersiz olar. Bu anlamda, cinayət ittihamına məruz qalmış şəxsin işinin əqlabatan müddətlərdə həlli həm həmin şəxsin öz hüquqi vəziyyətində, həm də ümumilikdə icraatda qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılması üçün vacibdir (15, s. 111; 16, s. 157; 17, s. 315;).

CPM-in 432.2-ci maddəsinin ikinci cümləsinin tələbinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində iş üzrə onun müdafiəçisinin iştirakı məcburidir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında” 22 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamında qeyd edildiyi kimi, vətəndaşların yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun həyata keçirilməsi, insan hüquq və azadlıqlarının etibarlı müdafiəsi və ədalət mühakiməsinin səmərəli fəaliyyəti üçün güclü və nüfuzlu vəkillik təsisatının böyük əhəmiyyəti vardır. Həqiqətən də, hüquqi dövlətdə və demokratik cəmiyyətdə vəkillik institutu özünəməxsus və əvəzedilməz yer tutur. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə təmin edilən yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnun realizə-sində əsas rolu öz üzərinə götürən bu institut insan və vətəndaşın hüquq və azadlıqlarının qaranlıqlarından biri kimi çıxış edir.

Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun “Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri barədə işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında” 30 iyun 2008-ci il tarixli Qərarında bildirilmiş hüquqi mövqeyə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanların cinayət işlərinə baxılarkən nəzərə almaq lazımdır ki, CPM-in 92.4.2-ci maddəsinə əsasən, bu növ işlər üzrə müdafiəçinin iştirakı şəxsin ilk dəfə dindirildiyi, ona tutulması haqqında cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarının, tutma haqqında protokolunun və ya həbs qətimkan tədbirinin seçilməsi haqqında qərarın elan edildiyi andan, iş məhkəmədə baxılarkən isə təqsirləndirilən şəxsin artıq yetkinlik yaşına çatmasından asılı olmayaraq məcburidir. Bu qayda şəxsin bir cinayəti 18 yaşına çatana qədər, digər cinayəti isə 18 yaşına çatdıqdan sonra törətməsi hallarına da aiddir. CPM-in 432.2-ci maddəsinə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində ibtidai istintaq aparılarkən müdafiəçinin iştirakı məcburidir. Qanunun həmin tələbinin pozulması kobud qanun pozuntusu hesab edilir və məhkəmənin hazırlıq iclasının qərarı ilə CPM-in 303.3.1-ci maddəsinə əsasən işin ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarılmasına səbəb olur.

Hesab edirik ki, CPM-in 432.2-ci maddəsinin ikinci cümləsinin mahiyyətinin tam və dolğun izahı üçün müdafiəçinin işdə iştirakının məcburiliyi tələbi ilə əlaqədar bu tələbin bir neçə aspektinə diqqət yetirmək lazımdır. Belə ki, bu tələb müdafiəçinin iştirakının məcburiliyini həm

cinayət prosesini həyata keçirən orqana, həm barəsində icraat aparılan yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə, həm də cinayət təqibinə məruz qalan şəxsin müdafiəçisinə münasibətdə nəzərdə tutur.

Cinayət prosesini həyata keçirən orqana münasibətdə müdafiəçinin iştirakının məcburiliyinə dair tələb müvafiq dövlət orqanı və vəzifəli şəxs üçün konkret öhdəlik – işdə müdafiəçinin iştirakını təmin etmək öhdəliyi yaradır. Belə ki, CPM-in 92.3.5-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayəti törədikən yetkinlik yaşına çatmadıqda cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır; 92.4-cü maddəsinə görə isə, 92.3.5-ci maddədə nəzərdə tutulmuş halda cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı şəxs ilk dəfə dindirilərək, ona tutulması haqqında cinayət prosesini həyata keçirən orqanın qərarı, tutma haqqında protokol və ya qətimkan tədbiri seçilməsi haqqında qərar, yaxud ittiham elan edilərkən təmin olunur. Həmçinin, qeyd edilməlidir ki, CPM-in 92.6-cı maddəsinə əsasən, cinayət prosesində müdafiəçinin məcburi iştirakını cinayət prosesini həyata keçirən orqan təmin edir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcələsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddəalarının şərh edilməsinə dair” 20 may 2011-ci il tarixli Qərarında xüsusi vurğulanır ki, CPM-in 92.3-cü maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçi ilə məcburi təmin olunması cinayət prosesini həyata keçirən orqanların müla-

hizəsindən asılı deyildir. Müdafiəçinin məcburi iştirakı CPM-in 92.3.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin tələb etdiyi halda, 92.3.2-92.3.13-cü maddələrində göstərilən hallarda isə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin tələb edib-etməməsindən asılı olmayaraq, cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar tərəfindən təmin edilməlidir.

Göründüyü kimi, bu müddəalar müdafiəçinin iştirakının məcburiliyi halında icraatı aparan vəzifəli şəxslər üçün cinayət prosesində müdafiəçi-vəkilin iştirakının təmin edilməsi vəzifəsini yaradır.

Müdafiəçinin işdə iştirakının məcburiliyi ilə əlaqədar ikinci aspekt bu tələbin şübhəli və təqsirləndirilən şəxsə münasibətdə hansı kontekst kəsb etməsi ilə əlaqədardır, çünki bu tələb həm də, cinayət təqibinə məruz qalan şəxsin “müdafiəçidən imtina etmək” hüququ ilə əlaqədardır.

Belə ki, CPM-in 92.12-ci maddəsinin üçüncü cümləsinə əsasən, hüquqi yardımı ödəmək üçün vəsaitin olmaması üzündən, habelə CPM-in 92.3.2-92.3.5, 92.3.8, 92.3.12, 92.3.13-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəçidən imtina etməsi qəbul olunmur, ona müdafiəçi məcburi təyin olunur və ya müdafiəçisi qismində təyin olunmuş vəkilin səlahiyyətləri saxlanılır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, CPM-in 92.3.5-ci maddəsinə əsasən, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxs cinayəti törədərkən yetkinlik yaşına çatmadıqda cinayət prosesində müdafiəçinin iştirakı təmin olunmalıdır. Odur ki, CPM-in 92.12-ci maddəsi

ilə 92.3.5-ci maddələrinə birlikdə baxdıqda, belə nəticə çıxır ki, yetkinlik yaşına çatmamış şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin «müdafiəçidən imtina etmək» hüququ tanınmır, iş üzrə müdafiəçinin iştirakının məcburiliyi tələbi yetkinlik yaşına çatmamış şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsi müdafiəçinin hüquqi yardımından imtina etməklə, özü-özünü müdafiə etməsini istisna edir. Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumunun yuxarıda adı çəkilən 20 may 2011-ci il tarixli Qərarında da qeyd edilir ki, sistemli əlaqədə olan və normativ vahidliyi ilə xarakterizə olunan CPM-in 92.3 və 92.12-ci maddələrinə görə, CPM-in 92.12-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydalar əsasında həyata keçirilən müdafiəçidən imtina yalnız 92.3-cü maddədə göstərilən bəzi hallarda mümkündür. Adıçəkilən maddələr arasında müvafiq əlaqəni CPM-in 92.12-ci maddəsinin sonuncu cümləsi göstərir. Bu normada qanunverici müdafiəçidən imtinanın qəbul olunmaması hallarını sadalayarkən CPM-in 92.3-cü maddəsinə istinad edir. Bu hallar 92.3.2-92.3.5, 92.3.8, 92.3.12, 92.3.13-cü maddələrində nəzərdə tutularaq şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin fərdi keyfiyyətləri ilə bağlıdır. CPM-in 92.3-cü maddəsində göstərilən bütün digər hallarda (92.3.1, 92.3.6, 92.3.7, 92.3.9-92.3.11-ci maddələr) isə müdafiəçidən imtina qəbul oluna bilər, lakin onun realizə olunması CPM-in 92.12-ci maddəsinin ikinci cümləsinin tələblərinə cavab verməlidir. Cinayət prosesini həyata keçirən orqanların mülahizələrinə əsasən təyin edilmiş müdafiəçidən imtina da eyni tələblərə uyğun həyata keçirilməlidir. Yu-

xarıda qeyd edildiyi kimi cinayət prosesini həyata keçirən orqanlar öz mülahizələrinə əsasən müdafiəçi təyin edərkən şəxsin fərdi keyfiyyətlərini deyil, işin konkret xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır.

Nəhayət, qeyd edilməlidir ki, iş üzrə müdafiəçinin iştirakının məcburiliyi tələbi müdafiəçi-vəkillərə münasibətdə də konkret kontekstə malikdir və müdafiəçi vəkillərin öz mülahizələrinə görə bu və ya digər istintaq hərəkətində, yaxud digər prosesual hərəkətdə iştirak edib-etməyəcəklərinə qərar vermək hüququna malik olub-olmaması məsələsinin həlli üçün önəmlidir. Hesab edirik ki, bu məsələ ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu özünün “Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosesual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair” 28 mart 2019-cu il tarixli Qərarında, haqlı olaraq, göstərmişdir ki, qanunverici CPM-in 92.3-cü maddəsində xüsusi hallar müəyyən edərək müdafiəçinin cinayət prosesində iştirak etməsinin vacibliyini nəzərə almış və onun iştirakı olmadan cinayət prosesinin həyata keçirilməsini qadağan etmişdir. Həmin hallar mövcud olduqda, cinayət təqibini həyata keçirən orqan və ya məhkəmə müdafiəçinin mütləq iştirakını təmin etdikdən sonra istintaq və ya digər prosesual hərəkətləri həyata keçirə bilər. CPM-in 92.10.1-ci maddəsinin təhlili belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, müdafiəçinin müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirak etməsi qanunvericiliyin tələbidir və ona belə hərəkətlərin aparıl-

masında iştirakdan imtina etmək müdafiə etdiyi şəxsin qanuni mənafeyini qorumaq məqsədi ilə qadağan olunmuşdur. Belə imtina müdafiə olunan şəxsin qanuni mənafeyinə və cinayət-prosesual qanunvericiliyinin tələblərinə zidd olmaqla, müdafiəçinin qanunvericiliklə üzərinə qoyulmuş vəzifələrini lazımcına yerinə yetirməməsi kimi qiymətləndirilə bilər. Bununla bağlı vurğulanmalıdır ki, şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin qanuni mənafeyinin qorunması üçün müdafiəçi müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə iştirak etməklə öz prosesual vəzifələrini yerinə yetirir. Cinayət prosesində müdafiəçinin qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş prosesual hüquqlarının və vəzifələrinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi son nəticədə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinə mühüm töhfə kimi çıxış edir.

Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu qeyd etməyi zəruri hesab etmişdir ki, CPM-in 92.10.3-cü maddəsinin “özbaşına müdafiədən imtina etmək” müddəası müdafiəçinin müdafiədən tam imtina etməsi ilə yanaşı, müdafiə prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərindən, eləcə də üzrsüz səbəbdən hər hansı prosesual hərəkətlərdə iştirak etməkdən imtina etməsini də ehtiva edir.

Beləliklə, qanunverici şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin iştirakı ilə aparılan prosesual hərəkətlərdə müdafiəçinin iştirakını müdafiəçinin və ya müdafiə etdiyi şəxsin mülahizəsindən asılı etməmişdir. Müdafiəçinin müdafiə etdiyi şəxsin iştirakı olmadan aparılan prosesual hərəkətlərdə

iştirakı isə müdafiə etdiyi şəxsin mənafeyi nəzərə alınaraq müdafiəni səmərəli təşkil etmək məqsədilə onunla razılaşdırılmaqla həyata keçirilməlidir.

Bütün yuxarıdakı fikirləri ümumiləşdirməklə, göstərmək olar ki, yetkinlik yaşına çatmayanların törətdikləri cinayət işləri üzrə ibtidai istintaq zamanı müdafiəçinin dəvət olunması məcburi olduğundan qanunun bu göstərişi həmişə təmin olunur, lakin təcrübənin analizi əsasında aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, müdafiəçinin seçimi və təyin olunması zamanı da həll olunmalı problemlər mövcuddur. Belə ki, yetkinlik yaşına çatmayan şəxs və ya onun qanuni nümayəndəsi vəkil tutmaq hüququndan istifadə etmədikdə, vəkil (müdafiəçi) müstəntiq tərəfindən hüquq məsləhətxanası vasitəsilə dəvət edilir. Burada praktiki fəaliyyətdə təşkilati-hüquqi məsələlər ortaya çıxır. İşdə təyinat üzrə müdafiəçinin iştirakı adətən iş stajı az vəkillər və ya ixtisas səviyyəsi aşağı olmasına görə «ödənişli» işlərdə çətinlik çəkən vəkillər tərəfindən həyata keçirilir. Nəticədə özünü müdafiə etmək imkanı olmayan yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin müdafiəçisi əksər hallarda təcrübəsiz və ya ixtisas dərəcəsi aşağı olan hüquqşünas olur. Hüquq ədəbiyyatında haqlı olaraq, təklif edilir ki, yetkinlik yaşına çatmayanların işləri üzrə müdafiə vəkillər kollegiyasının yüksək ixtisaslı, 3 ildən (bu müddət fərqli də müəyyən edilə bilər) az iş stajı olmayan, pedaqogika və yeniyetmə psixologiyası sahəsində ixtisaslaşmış üzvlərinə həvalə olunsun (12, s. 119-121).

CPM-in 432.4-cü maddəsi yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində ibtidai istintaqın bütün mərhələlərində riayət edilməli olan hüquqların təmin edilməsinin əsas prosessual təminatlarına həsr edilmişdir. CPM-in 432.4-cü maddəsinin əhəmiyyətini və təfsirinin genişliyini nəzərə alaraq, hesab edirik ki, bu məsələlərin gələcəkdə ayrıca bir məqalə miqyasında tədqiq edilməsi daha məqsədəuyğundur.

CPM-in 432-ci maddəsinin yerdə qalan digər müddəalarına görə, ibtidai istintaq zamanı yetkinlik yaşına çatmayan şəxslə müstəntiq arasında əlaqələr cinayət işinin hallarının lazımı qaydada nəzərə alınması, yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə hörmətlə yanaşılması, yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin rifahına kömək edilməsi və ona ziyan vurulmasına yol verilməməsi şərtlə həyata keçirilir. 16 yaşnadək və əqli cəhətdən zəiflik əlamətləri olan yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin iştirakı ilə istintaq hərəkətlərinin aparılmasında müstəntiq müəllim və ya psixoloqun iştirakını təmin etməlidir. Yetkinlik yaşına çatmayan şəxs barəsində cinayət işi üzrə icraata xitam verilməsinə hər bir halda yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin və ya onun valideynlərinin (digər qanuni nümayəndələrinin) razılığı ilə yol verilir. Yetkinlik yaşına çatmayan təqsirləndirilən şəxsə ibtidai istintaqın qurtarmasını elan edərkən və ona cinayət işinin materiallarını təqdim edərkən müstəntiq və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror öz mülahizələrinə görə yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə mənfi təsir göstərə biləcək cinayət işinin mate-

riallarının yetkinlik yaşına çatmayan şəxsə təqdim edilməməsi barədə əsaslandırılmış qərar çıxarmaq hüququna malikdirlər. Belə halda göstərilən materiallarla məcburi qaydada yetkinlik yaşına çatmayan şəxsin müdafiəçisi və ya qanuni nümayəndəsi təmin edilməlidir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası: 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul edilmiş, 27 noyabr 1995-ci ildə qüvvəyə minmişdir.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi: 30 dekabr 1999-cu ildə qəbul edilmiş, 1 sentyabr 2000-ci ildə qüvvəyə minmişdir.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi: 14 iyul 2000-ci ildə qəbul edilmişdir, 1 sentyabr 2000-ci ildə qüvvəyə minmişdir.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin inkişafı ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında" Sərəncamı: 22 fevral 2018-ci il.
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.12-ci maddəsinin bəzi müddələrinin şərh edilməsinə dair" Qərarı: 20 may 2011-ci il.
6. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumunun "Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 92.10.1, 92.10.3 və 244.2-ci maddələrinin əlaqəli şəkildə şərh edilməsinə dair" Qərarı: 28 mart 2019-cu il.
7. Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin Plenumunun "Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətləri barədə işlər üzrə məhkəmə təcrübəsi haqqında" Qərarı: 30 iyun 2008-ci il.
8. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Yetkinlik yaşına çatmayan şəxslər barəsində ədalət mühakiməsinin icrasına aid minimal standart qaydaları: 29 noyabr 1985-ci il.
9. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığının xəbərdar edilməsinin Rəhbər Prinsipləri: 14 dekabr 1990-cı il.
10. Abbasova F.M. Cinayət prosesi. Xüsusi hissə. Yenidən işlənmiş 2-ci nəşr. Dərslik. Bakı: Bakı Universiteti, 2016, 456 s.
11. Cəfərquliyev M.Ə. Azərbaycan Respublikasının cinayət prosesi. Dərslik. Bakı: Qanun, 2008, 768 s.
12. Qəfərov M.S. İbtidai istintaqda müstəntiq tərəfindən müttəhimin hüquqları və qanuni mənafeyinin təmin edilməsi. Bakı: Elm, 1999, 200 s.
13. Məmmədova L.İ. Yetkinlik yaşına çatmayanlar barəsində cinayət təqibinin başlanması məsələsinin alternativ həlli haqqında / Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğunun aktual problemləri. II Beynəlxalq elmi konfrans materialları. Bakı, 23-24 oktyabr 2014-cü il, s. 307-311.
14. Məmmədova L.İ. Azərbaycan Respublikasının cinayət prosesində ayrı-ayrı kateqoriya şəxslər barəsində icraatın xüsusiyyətləri. Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın Avtoreferatı. Bakı, 2016, 26 s.
15. Некенова С.Б. Обеспечение права на разумный срок уголовного судопроизводства как принцип уголовного процесса // Вестник Волгоградского государственного университета, 2014, № 1 (22), с. 110-113.
16. Рожков Д.Г. Понятие разумного срока в уголовном процессе // Вестник Омского университета, 2012, № 4 (33), с. 157-159.
17. Сидорова Н.А. Право на разумный срок судопроизводства в уголовном процессе / Проблемы модернизации правовой системы современного российского общества. Материалы Международной научной конференции. Красноярск, 30 сентября - 1 октября 2010 г. с. 313-316.

СУЖДЕНИЯ О НЕКОТОРЫХ НОРМАХ «ЮВЕНАЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ»**Халилов Фардин Яшар оглы**

Уголовно-процессуальное законодательство Азербайджанской Республики содержит в себе ряд дифференцированных норм, относительно несовершеннолетних участников уголовного судопроизводства. Часть таких положений посвящены особенностям предварительного следствия в отношении уголовно преследуемого несовершеннолетнего лица. В контексте задач, поставленных перед данной статьей, эти нормы названы обобщающим термином нормы «ювенального следствия». Автор предпринял попытку проанализировать некоторые нормы «ювенального следствия» в свете аналитики и критики. В статье также дано доктринальное толкование некоторых статей действующего уголовно-процессуального законодательства.

Ключевые слова: уголовный процесс, ювенальная юстиция, ювенальное следствие, детская преступность, дифференциация, законодательство, аналитика.

JUDGMENTS ON SOME NORMS OF "JUVENILE INVESTIGATION"**Xalilov Fardin Yashar oğlu**

The criminal procedure legislation of the Republic of Azerbaijan contains a number of differentiated norms regarding juvenile participants in criminal proceedings. Some of these provisions deal with the peculiarities of the preliminary investigation of a criminal juvenile. In the context of the tasks assigned to this article, these norms are called the generalizing term of the norm of "juvenile investigation." The author attempted to analyse some norms of the "juvenile investigation" in the light of analytics and criticism. The article also gives a doctrinal interpretation of some articles of the current criminal procedure law.

Key words: criminal process, juvenile justice, juvenile investigation, child crime, differentiation, legislation, analytics.

BAZI "JUVENAL SORUŞTURMA" NORMLARI HAKKINDA YORUMLAR**Halilov Fardin Yaşar oğlu,****Azərbaycan Cumhuriyyəti Adəlet Bəkanlığı Adəlet Akademisi Araştırma ve Doktora Bölümü Baş Araştırmacısı Hukukta Felsefe Doktoru.**

Makale, Azərbaycan Cumhuriyyəti Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun çocuk yargılamalarına ilişkin bir dizi farklılaştırılmış hükümler getirdiğini belirtmektedir. Bu normlar arasında, yargılanan çocuklara yönelik ön soruşturmanın özelliklerini yansıtan hükümler bulunmaktadır. Geleneksel olarak, çocuklara yönelik ön soruşturma faaliyetlerini düzenleyen ceza usulü normlarına "çocuk soruşturması" denir ve onlara doktrinsel bir yorum verilir.

Anahtar kelimeler: ceza süreci, çocuk adaleti, çocuk soruşturması, çocuk suçluluğu, farklılaştırma, mevzuat, analiz.

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ ВЗГЛЯД НА МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО ПО ЗАЩИТЕ И ПООЩРЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ

Чыраглы М.А.

e-mail: oktay001@rambler.ru

В статье приведен анализ исторического развития международного права по защите и поощрению иностранных инвестиций, а также изменений подходов к формированию международно-правовых норм, которые регулируют иностранные капиталовложения и международные инвестиционные отношения, в историческом аспекте. Производится рассуждение на тему взаимосвязи с международным правом и его историей. Рассмотрены различные аспекты регулирования инвестиционных отношений в различные исторические периоды. Особое внимание в контексте современного периода было обращено на деятельность Транснациональных корпораций, которые стали важнейшими хозяйствующими субъектами на мировой арене и обладают достаточно крупной силой влияния.

Ключевые слова: право, инвестиции, история, международное право, международное инвестиционное право, инвестиционные отношения, транснациональная корпорация.

На сегодняшний день в международно-правовой доктрине господствует мнение о том, что международное инвестиционное право (или международное право по защите и поощрению иностранных капиталовложений) является составной частью международного эконо-

мического права, которое в свою очередь представляет собой отрасль международного права. Тем не менее, нельзя напрямую связывать историю становления международно-правового регулирования иностранных инвестиций с историей развития международного права, хотя, безусловно, тут есть определенные связи, что особенно проявляется в новейший период развития международных экономических отношений. В различные исторические периоды вопросы защиты иностранных инвестиций не всегда оказывались взаимосвязаны непосредственно с международным правом. Таким образом, историю развития данной подотрасли можно рассматривать как в призме истории международного права, так и самостоятельно.

Операции, связанные с иностранными капиталовложениями, начались задолго до того момента, когда государства в своих отношениях стали придавать значение соблюдению норм международного права. Ранние политические сообщества обычно отрицали правоспособность и права тех, кто происходил из-за пределов их общины. Эти «чужие», известные как, «aliens» от латинского слова *alius*, что означает «другой», часто рассматривались как посторонние субъекты. Правовой статус иностранцев с древних времен до

средневековья и современной эпохи значительно преобразовался. В своем классическом трактате 1915 года «Дипломатическая защита граждан за границей» известный английский ученый Э. Бочард писал, что «правовое положение иностранца с течением времени перешло от положения полного запрета во времена раннего Рима и германских племен к практической ассимиляции с гражданами в настоящее время[1]». К началу современной эпохи юристы-международники стали считать, что международное право защищает права иностранцев на их пребывание за границей и торговлю[2]. Франсиско де Виттория утверждал, что согласно международному праву иностранцы имеют право путешествовать, жить и торговать в зарубежных странах[3]. Гуго Гроций, которого называют «отцом международного права», рассматривал статус иностранцев в категории «вещей, которые принадлежат всем людям», то есть рассматривал данные права как общие для всех, неотъемлемые в духе естественных прав. Кроме того, Г. Гроций в своих трудах отстаивал норму о недопустимости дискриминации при обращении с иностранцами [4].

В XVIII-XIX веках вложение инвестиций осуществлялось, в основном, в рамках колониальной экспансии. По мнению известного исследователя в области международного инвестиционного права, М. Сорнараджа, подобные инвестиции не нуждались в предоставлении защиты, так как правовые системы колониальных стран были полностью интегрированы в правовые системы самой метрополии, которой они фактически принадлежали[5].

В свою очередь, правовая система государства-метрополии предоставляла достаточно высокий уровень защиты для капиталовложений, осуществляемых на колониально зависимых территориях. В данном случае потребность в международно-правовых нормах защиты и поощрения инвестиций была минимальной. Защита этих инвестиций исходила от законодательного и судебных органов государства. Инвесторы успешно осуществляли лоббирование благоприятных законодательных актов для своих капиталовложений в колониях. То есть международное право в данном случае не играло никакой роли в том, чтобы обеспечить защиту инвестиций, которые осуществляются за пределами государства происхождения инвестора. Это обуславливалось тем, что подобная практика была выгодна всем сторонам: крупные компании, которые вкладывали инвестиции в эти страны, создавали успешную почву для последующего полного присоединения этих территорий в качестве колоний к метрополии. Так как данный подход позволял осуществлять защиту инвестиций в рамках одной системы, не возникало необходимости для создания отдельных правовых норм защиты иностранных инвестиций. В тех случаях, когда инвестиции осуществлялись на не колонизированных территориях, успешное сочетание дипломатии и силы обеспечивало, чтобы эти государства не слишком мешали иностранным инвесторам. В государствах, находившихся за пределами самой метрополии, создавались анклавные территории, на которые не распространялась юрисдикция государства, с тем, чтобы можно было облег-

чить торговлю и осуществление инвестиций. Экстерриториальное действие закона (т.е. его действие, распространяющееся за пределы территории этого государства) в таких случаях было заложено договорами, вытекающими из применения силы. В этих анклавах закон, применявшийся к европейским торговцам, был законом их родных государств, соответственно, они пользовались полной защитой для своих торговых операций и капиталовложений.

С другой стороны, учитывая мнение многих экспертов в этой области, которые считают, что международное инвестиционное право все же «часть» [6] международного права, можно рассмотреть становление норм регулирования в этой области непосредственно в рамках возникновения международного права. Тем не менее, сложно напрямую отождествить историю появления международного права с зарождением международного инвестиционного права. История международного права в целом неразрывно связана с историей международных отношений. В западной юридической доктрине существует мнение о том, что международное право возникло лишь с созданием централизованных государств в Европе [7]. Вместе с тем, налицо тот факт, что еще с древних времен, при наличии различных государств, создавались определенные правовые нормы поведения на международной арене, заключались различного рода договоры (о прекращении войн, выплатах компенсаций, передаче земель и т.д.), что свидетельствует о зарождении международного права, разумеется, в наиболее простом его проявлении. Система меж-

дународного права сформировалась намного позже, так же как и система международного инвестиционного права получила импульс развития в период новейшей истории – в первую очередь, в период освобождения обширных территорий от колониальной зависимости, создания новых независимых государств в различных регионах мира и глобализации. Нет никаких сомнений в том, что международные инвестиционные отношения существовали в ранние периоды в Азии, на Ближнем Востоке, в Африке и других частях мира. Однако их систематизированное оформление, которое послужило становлению международного инвестиционного права в его современном виде, приходится на более поздние периоды, когда иностранные капиталовложения стали неотъемлемой частью международных отношений, главным образом, международных экономических отношений.

Как и в изучении международного права, в истории становления международно-правового регулирования иностранных инвестиций тоже существует периодизация, которая систематизирует этапы формирования международно-правовых норм в этой области. Достаточно четкую периодизацию истории становления в этой области предложил российский исследователь И. З. Фахрутдинов, выделивший следующие периоды: средневековый этап – первый этап становления, который охватывает период с XII по XV века; второй – эпоха Великих географических открытий (XV-XII века); третий – колониальный период (XVIII-XIX века); четвертый – постколониальный (XX век) и, наконец, пятый – глобализационный, наи-

более современный период (на рубеже XX-XXI веков)[8].

Эммерих де Ваттель был первым современным ученым, обратившимся к правовому статусу иностранцев в деталях. В «Зако́не На́ций» (1758) Ваттель утверждал, что государство имеет право контролировать и устанавливать условия для въезда иностранцев[9]. Иностранцы подчиняются местным законам, и государство обязано защищать иностранцев здесь как своих подданных. В то же время, иностранцы сохраняют свою гражданско-правовую связь с государством своего происхождения и не «обязаны подчиняться, как местные подданные, всем повелениям суверена». По мнению Ваттеля, связь иностранцев с их национальным государством распространялась и на их собственность, которая рассматривалась как часть имущественных прав их государства происхождения. В результате ненадлежащее обращение государства с иностранцами или с их имуществом наносило ущерб государству национальности иностранцев. Эта точка зрения в конечном итоге перешла в международно-правовой принцип дипломатической защиты.

В ранние периоды осуществление политики в инвестиционной сфере сопровождалось заключением двусторонних соглашений с частными иностранными компаниями в области развития горнодобывающей промышленности, железнодорожного сообщения и др. В этот период не было отдельных международно-правовых норм, которые регулировали бы подобные капиталовложения, однако это вполне успешно компенсировалось за счет применения института дипломатической защиты. Как отметил Д. К. Лабин,

«дипломатическая защита может применяться государством в связи с действием или бездействием принимающего государства, противоречащим его обязательствам в отношении инвестора по международному праву»[10]. Э. Бочард дал следующее определение институту дипломатической защиты, подчеркнув его важную роль в международных инвестиционных отношениях: «дипломатическая защита по своей природе есть международная процедура, в соответствии с которой одна нация призывает другую исполнить свои обязательства, вытекающие из их взаимных прав и обязанностей»[11].

Принципы международно-правового регулирования иностранных инвестиций основываются на общем понятии об ответственности государства за причинение вреда гражданам иностранных государств и их собственности. В данном контексте, основное положение можно сформулировать так, что от государства требовалось соблюдение на своей территории определенных минимальных стандартов защиты инвестиций иностранных лиц, а также их собственности, независимо от того, существуют ли в этом государстве подобные стандарты защиты по отношению к собственным гражданам, юридическим лицам, а также к их деятельности и собственности. Тем не менее, так называемый международным минимальный стандарт цивилизованности не получил своего письменного закрепления, однако был обобщен в доктрине. Так, например, Д. К. Лабин выделил следующие элементы этой концепции: обязанность уважать законы принимающего государства, обязательство предоставить иностранным инвесторам определенный режим, суверен-

ное право на законную национализацию, законность мер, затрагивающих права и интересы нерезидентов, а также использование местных средств правовой защиты[12]. Вышеуказанные стандарты вполне можно отнести к нормам обычного права, служащим источником международного инвестиционного права.

В рамках истории становления международно-правовых норм, регулирующих иностранные капиталовложения, необходимо упомянуть также возникновение такого понятия, как «принцип национального режима», который нашел свое закрепление в трудах аргентинского юриста К. Кальво в XIX веке. По этой причине данный принцип имеет научное название «Доктрины Кальво». В основе его лежит концепция, которая была противопоставлена международному минимальному стандарту, и в качестве основополагающего закрепляет принцип территориального суверенитета государств (в данном случае речь идет о государствах, принимающих иностранные инвестиции, т.е. – государствах-реципиентах). Кальво считал, что стандарты защиты иностранных капиталовложений имеют национально-правовую природу, а не международно-правовую, как то предписывалось международным минимальным стандартом, проявлявшееся в форме обычных норм.

XX век стал началом эпохи глобализации всей мировой экономики. Подобные процессы получили свой импульс развития в Европе с середины XX столетия. Экономическая интеграция плавно переросла в политическую и на долгие годы поменяла ситуацию на европейском континенте. На сегодняшний день процессы экономиче-

ской глобализации протекают во всех регионах, во всем мире. Государства, которые в данном случае могут не всегда выступать в роли субъекта именно международного права, их физические и юридические лица активно сотрудничают между собой в различных областях хозяйственной деятельности.

Невероятный рост осуществления иностранных капиталовложений приходится на период после Второй мировой войны. Данное явление было обусловлено также и распадом колониальной системы и процессом деколонизации во всем мире. Вместе с этим остро встал вопрос о необходимости обеспечения защиты иностранных инвестиций в эти страны, которые по-прежнему оставались важнейшими экспортерами капиталами. Процесс деколонизации привел к появлению новых независимых стран, в результате чего изменилось содержание международных экономических отношений. С начала 1970-х годов развивающиеся страны начали требовать структурной реконструкции международной торговли и финансовой системы и создания Нового международного экономического порядка. Эти требования были зафиксированы в таких документах, как Декларация об установлении нового международного экономического порядка[13] и в Хартии экономических прав и обязанностей государств, которая была включена в Программу действий по установлению нового международного экономического порядка[14]. Кроме того, в этом направлении ранее была принята и Международная стратегия развития на второе Десятилетие развития Организации Объединенных Наций[15].

Одним из основных изменений в этот период стало все большее признание того факта, что национализация в целях проведения экономических реформ или переустройства общества не будет считаться незаконной в международном праве. Это изменение указывает на возможность прогресса в международных отношениях, связанного с тем, чтобы вытеснить преобладающие нормы теми, которые лучше отражают тенденции в международном сообществе[16].

Наряду с этим, стоит выделить такой этап, как период рационализации экономического поведения стран, который проявлялся в изменении отношения государств-реципиентов к поступлению иностранных инвестиций. Безусловно, страны, в особенности это касалось новых независимых государств, старались установить полный контроль над собственными ресурсами, о чем свидетельствует принятие в качестве одного из принципов Нового международного экономического порядка принцип суверенитета государств над их природными ресурсами. В соответствии с этим принципом каждая страна имеет исключительное право регулировать использование своих природных ресурсов и иностранных инвестиций, в том числе участие иностранных инвестиций в форме деятельности Транснациональной корпорации (ТНК). Вместе с тем, развивающиеся страны в этот период стали придерживаться мнения, согласно которому при должном регулировании деятельности ТНК на внутригосударственном уровне, можно добиться прогресса экономики страны и извлечь выгоду. Это послужило возникновению двойного подхода: с одной

стороны эти государства не смягчали свои позиции на международной арене, присоединяясь к идеям наибольшего, по возможности, ограничения. С другой стороны, они стали активнее заключать двусторонние договоры и создавать благоприятные условия посредством принятия необходимых правовых актов национального законодательства, которые служили привлечению иностранных инвестиций в качестве стратегии развития экономики страны. В эпоху глобализации мировой экономики роль ТНК возрастает еще больше. Современные международные экономические отношения между государствами зачастую формируются с учетом интересов тех или иных транснациональных корпораций, что говорит о возросшей роли последних в мировых процессах. В настоящий момент транснациональные корпорации по праву считаются ведущими субъектами международной хозяйственной деятельности. Данный период обусловил привлечение внимания мировой общественности к их деятельности. Вопросы международно-правового регулирования деятельности ТНК в различных странах начали обсуждаться на крупнейшей международной платформе – в рамках ООН.

Современный период в области становления международно-правовых норм, регулирующих иностранные инвестиции, можно охарактеризовать разработкой механизмов для осуществления контроля над деятельностью ТНК. В этом контексте, получили распространение различные документы, как на региональном, так и на универсальном уровнях. Примером регионального регулирования может послужить Решение № 24 Андского пакта[17]

1971 г. Вместе с тем, документы, принимаемые в этой области на универсальном уровне, в большинстве своем, носили лишь рекомендательный характер, что не сильно могло ограничивать в действиях ТНК, которые по факту не являются субъектами международного права.

На смену бюрократическому государственному контролю над собственностью при ограничении иностранных капиталовложений пришли совершенно новые подходы. В этой связи стоит отметить принятие Соглашения об инвестиционных мерах торгового характера (ТРИМС), которое вошло в группу многосторонних соглашений о торговле товарами, включенных в Соглашение об учреждении ВТО. Назначение ТРИМС — противостоять распространенной практике многих, в том числе и развитых, государств, допускающей иностранные инвестиции для реализации какой-либо точной экономической цели.

В современную эпоху успешное международно-правовое регулирование иностранных инвестиций остается приоритетной целью многих государств. С одной стороны иностранные капиталовложения оказывают положительное влияние на развитие экономик государств. С другой стороны, эти инвестиции в различных их формах, к примеру, в форме деятельности ТНК, могут навредить государству, его суверенитету над собственными природными ресурсами, а также могут стать причиной избегания хозяйствующими субъектами налогообложения со стороны государства, принимающего инвестиции и т.д. На сегодняшний день, исследования и юридическая практика в области меж-

дународно-правовой защиты и поощрения иностранных инвестиций вышли на новый уровень. В то же время, трудно не согласиться с мнением Д. К. Лабина о том, что на современном этапе проблема неурегулированности международных инвестиционных отношений является основным сдерживающим фактором глобального экономического развития[18].

Список литературы:

1. Международное право: учебник/отв. ред. А. Н. Вылегжанин. – М.: Высшее Образование, Юрайт- Издат, 2009.
2. Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций/Д.К. Лабин. – М.: Волтерс Клувер, 2008
3. Фархутдинов И.З., Трапезников В.А. Инвестиционное право: учеб.-практ. пособие. – «Волтерс Клувер», 2006 г.
4. ЛАБИН Д.К., СОЛОВЬЕВА А.В. О МЕСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРАВА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА. Московский журнал международного права. 2017.
5. Фахрутдинов И.З. Становление и развитие международного инвестиционного права в условиях глобализации: основные параметры <https://www.sovremennoepravo.ru/>
6. Borchard E. The Diplomatic Protection of Citizens Abroad of The Law of International Claims. 1915.
7. Sornarajah The International Law on Foreign Investment, Third Edition, Cambridge University Press, 2010.
8. Georg Schwarzenberger Foreign Investments and International Law, London: Stevens & Sons Ltd. Library of World Affairs, 1969.
9. Andrew Newcombe, Lluís Paradell Law and Practice of Investment Treaties. Standards of Treatment. 2009 Kluwer Law International BV, The Netherlands.
10. Neufeld, The International Protection of Private Creditors from the Treaties of Westphalia to the Congress of Vienna (1648-1815): A

- Contribution to the History of the Law of Nations (Leiden: Sijthoff, 1971).
11. de Vitoria, De Indis et De Ivre Belli : Relectiones (1696), E. Nys, ed., J.P. Bate, trans. (Washington, DC: Carnegie Institution of Washington, 1917).
 12. Grotius, De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres (1625), J. B. Scott, ed., F.W. Kelsey, trans. (Oxford: Clarendon Press, 1925)
 13. Резолюция ГА ООН 3201 (S-VI) от 01.05.1974 г., принятая по докладу специального комитета шестой специальной сессии
 14. Резолюция ГА ООН 3202 (S-VI) от 01.05.1974 г., принятая по докладу специального комитета шестой специальной сессии
 15. Резолюция ГА ООН 2626 от 24.10.1970 г., принятая на 1883-м пленарном заседании
 16. Бейнялхалг (публик) щцгуг курсу. Дярслик / Е.Я.Ялийевин цмуми редактяси иля. Бакы: «Эңняш-Б» няшрийят-полиграфийа мяссисяси, 2018, Ы Ылд, цмуми щисся, 752 с.; ЫЫ Ылд, хцсу си щисся, 704 с.
 - [1] Borchard E. The Diplomatic Protection of Citizens Abroad of The Law of International Claims. 1915. P.33
 - [2] Н. Neufeld, The International Protection of Private Creditors form the Treaties of Westphalia to the Congress of Vienna (1648-1815): A Contribution to the History of the Law of Nations (Leiden: Sijthoff, 1971) p. 47-55
 - [3] F. de Vitoria, De Indis et De Ivre Belli : Relectiones (1696), E. Nys, ed., J.P. Bate, trans. (Washington, DC: Carnegie Institution of Washington, 1917), s. III
 - [4] Н. Grotius, De Jure Belli Ac Pacis Libri Tres (1625), J. B. Scott, ed., F.W. Kelsey, trans. (Oxford: Clarendon Press, 1925), Book II, Chapter II, XXII)
 - [5] М. Sornarajah The International Law on Foreign Investment, Third Edition, Cambridge University Press, 2010, p.19
 - [6] ЛАБИН Д.К., СОЛОВЬЕВА А.В. О МЕСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ИНВЕСТИЦИОННОГО ПРАВА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА. Московский журнал международного права. 2017;(3):40-51.
 - [7] Международное право: учебник/отв. ред. А. Н. Вылегжанин. – М.: Высшее Образование, Юрайт- Издат, 2009, с. 48
 - [8] И. З. Фахрутдинов Становление и развитие международного инвестиционного права в условиях глобализации: основные параметры <https://www.sovremennoepravo.ru/>
 - [9] E. Vattel, Law of Nations, J. Chitty, trans. (Philadelphia: T.&J.W. Johnson & Co., 1858), Book II, Chapter VIII, §100
 - [10] Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций/Д.К. Лабин. – М.: Волтерс Клувер, 2008 – с. 181-182
 - [11] Borchard E. The Diplomatic Protection of Citizens Abroad of The Law of International Claims. 1915. P.354.
 - [12] Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций/Д.К. Лабин. – М.: Волтерс Клувер, 2008 – с. 179-180
 - [13] Резолюция ГА ООН 3201 (S-VI) от 01.05.1974 г., принятая по докладу специального комитета шестой специальной сессии
 - [14] Резолюция ГА ООН 3202 (S-VI) от 01.05.1974 г., принятая по докладу специального комитета шестой специальной сессии
 - [15] Резолюция ГА ООН 2626 от 24.10.1970 г., принятая на 1883-м пленарном заседании
 - [16] М. Sornarajah The International Law on Foreign Investment, Third Edition, Cambridge University Press, 2010, p.23
 - [17] Andean Pact, Commission of the Cartagena Agreement, Decision 24, Common Rules on the Treatment of Foreign Capital and on Trademarks, Patents, Licenses and Royalties, Decision 24, 1971, reprinted in International Legal Materials. Vol. 10. 1971. P.126
 - [18] Международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций/Д.К. Лабин. – М.: Волтерс Клувер, 2008 – с. 200.

A RETROSPECTIVE LOOK AT INTERNATIONAL LAW TO PROTECT AND PROMOTE FOREIGN INVESTMENT

Chyragly M.A.

e-mail: oktay001@rambler.ru

The article provides an analysis of the historical development of international law on the protection and promotion of foreign investment, as well as changes in approaches to the formation of international legal norms that govern foreign investment and international investment relations. A discussion is being held on the relationship with international law and its history. Various aspects of regulation of investment relations in various historical periods are considered. Particular attention in the context of the modern period was paid to the activities of transnational corporations, which have become the most important business entities on the world stage and have a fairly large power of influence.

Keywords: law, investment, history, international law, international investment law, investment relations, transnational corporation.

XARİCİ İNVESTİSIYALARI QORUMAQ VƏ TƏŞVİQ ETMƏK ÜÇÜN BEYNƏLXALQ HÜQUQA RETROSPEKTİV BAXIŞ

Çıraqılı M.A.

e-mail: oktay001@rambler.ru

Məqalədə xarici investisiyaların qorunması və təşviq edilməsi üçün beynəlxalq hüququn tarixi inkişafı, xarici sərmayə və beynəlxalq investisiya münasibətlərini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarının formalaşmasına yanaşmalardakı dəyişikliklər tarixi baxımdan təhlil edilmişdir. Məqalədə beynəlxalq hüquqla qarşılıqlı əlaqələr və tarixdən bəhs olunur. Müxtəlif tarixi dövrlərdə investisiya münasibətlərinin tənzimlənməsinin müxtəlif aspektləri nəzərdən keçirilir. Müasir dövr kontekstində dünya arenasında ən vacib iqtisadi subyektlərə çevrilmiş və kifayət qədər böyük təsir gücünə sahib olan transmilli şirkətlərin fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Açar sözlər: hüquq, investisiyalar, tarix, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq investisiya hüququ, investisiya münasibətləri, transmilli şirkət. Xarici investisiyaları qorumaq və təşviq etmək üçün beynəlxalq hüquqa retrospektiv baxış.

YABANCI YATIRIMI KORUMAK VE TEŞVİK ETMEK İÇİN ULUSLARARASI HUKUKA GERİYE DÖNÜK BİR BAKIŞ

Chyragly M.A.

e-posta: oktay001@rambler.ru

Makale, yabancı yatırımı korumak ve teşvik etmek için uluslararası hukukun tarihsel gelişiminin yanı sıra, yabancı yatırımı ve uluslararası yatırım ilişkilerini düzenleyen uluslararası hukuk normlarının oluşumuna yönelik yaklaşımlardaki değişiklikleri tarihsel açıdan analiz etmektedir. Makale, uluslararası hukuk ve tarihiyle ilişkisini tartışıyor. Farklı tarihsel dönemlerde yatırım ilişkilerinin düzenlenmesinin çeşitli yönleri ele alınmıştır. Modern dönem bağlamında, dünya arenasında en önemli ekonomik varlıklar haline gelen ve oldukça büyük bir etki gücüne sahip olan ulusötesi şirketlerin faaliyetlerine özel önem verilmiştir.

Anahtar sözcükler: hukuk, yatırımlar, tarih, uluslararası hukuk, uluslararası yatırım hukuku, yatırım ilişkileri, ulusötesi şirket.

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ PARLAMENTİNİN HÜQUQİ BAZASI

**Bayramov Orxan Zabil oğlu,
AMEA-nın Hüquq və İnsan haqları
İnstitutunun böyük elmi işçisi.**

26 may 1918-ci ildə Zaqafqaziya Seymi dağılandan sonra Azərbaycan Müvəqqəti Milli Şurası yaradıldı. 28 May 1918-ci ildə yeni yaradılan Milli Şuranın iclasında Azərbaycanın Müstəqillik Aktı qəbul edildi, Müvəqqəti Milli Şuranın və ona cavabdeh Müvəqqəti Hökumətin hüquqları və səlahiyyətləri müəyyən edildi. Elə həmin ilin 19 noyabrında Azərbaycan parlamentinin yaradılması haqqında qanun qəbul edildi. Qanunvericilik orqanı olan Azərbaycan parlamentinin ilk iclası keçirildi. Beləliklə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövlət quruculuğunun hüquqi bazası formalaşdı.

Açar sözlər: Seym, Parlament, Respublika, hüquqi baza.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və onun Parlamenti çox çətin və mürəkkəb bir tarixi dövrdə meydana gəlmişdi. Bakının azad edilməsinin çətinlikləri, Osmanlı imperiyasının birinci dünya müharibəsində məğlub olmasının doğurduğu siyasi böhran, 1918-ci ilin noyabrında ingilislərin Bakıya daxil olması Müəssisələr məclisinə seçkilər keçirməyə imkan vermədi.

Belə şəraitdə, 1918-ci il noyabrın 16-da Milli Şura beş aylıq fasilədən sonra

yenidən fəaliyyətə başladı və noyabrın 19-da “Azərbaycan parlamentinin yaradılması haqqında” qanun qəbul etdi. Yaranmış fəvqəladə şəraitdə ümumazərbaycan Müəssisələr məclisini çağırmaq mümkün olmadığı üçün Milli Şuranın ümumdövlət qanunvericilik orqanına-Azərbaycan parlamentinə çevirmək qərara alındı.[4,39-40;156-160;2,11]

Bu qanuna əsasən təkpəllətli parlament 120 deputatdan ibarət olmalı idi. Milli Şuranın 44 üzvündən əlavə yerli müsəlman əhalisindən daha 36 deputat seçilməsi nəzərdə tutulurdu. Ölkə əhalisinin çoxmillətli tərkibi nəzərə alınaraq parlamentdə 21 yer ermənilərə, 10 yer ruslara verilməli idi. Ölkədə yəhudi, alman, gürcü, polyak əhalisinin sayı nəzərə alınaraq onların hər biri üçün bir yer, Bakı həmkarlar təşkilatı üçün 2 yer nəzərdə tutulmuşdu. Son nəticədə erməni və rusların bir hissəsi onlara verilmiş yerlərdən imtina etsə də, parlament haqqında qanunda nəzərdə tutulmuş 120 deputatın əksəriyyətinin toplanması ilə dekabr ayının 7-də gündüz saat 1-də, Hacı Zeynalabdin Tağıyevin keçmiş qız məktəbinin binasında müsəlman Şərqində ilk dəfə olaraq Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin ilk iclası təntənəli şəkildə açılır [4,40,163-164;7,11-12,29-32].

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamentinin fəaliyyəti bilavasitə onun nizamnaməsi rolunu oynayan «Azərbaycan parlamentinin təlimatı» ilə tənzimlənirdi. «Azərbaycan parlamentinin təlimatı» əsasında ilk gündən Parlamentin iclasları məcburi surətdə yalnız Azərbaycan dilində aparılırdı. Ancaq başqa millətlərin nümayəndələri rus dilində danışa bilərdilər.

Parlamentin iclasında «Müsavət» fraksiyasının təklifi ilə Əlimərdan bəy Topçubaşov onun sədri, doktor Həsən bəy Ağayev isə sədrin birinci müavini seçilirlər.[2,37-38] Əlimərdan bəy Topçubaşov bu vaxt İstanbulda olduğu üçün Parlamentə Həsən bəy Ağayev sədrlik edir. 1918-ci il dekabrın 28-də Azərbaycan hökuməti, Parlamentin ağsaqqallar şurasının iştirakı ilə keçirdiyi iclasında Avropada ümumi sülh konfransında iştirak etmək üçün Parlamentin sədri Əlimərdan bəy Topçubaşovun sədrliyi ilə Parisə göndəriləcək xüsusi nümayəndə heyətini müəyyən edir. Bu ölkənin istər daxili və istərsə də beynəlxalq həyatında mühüm hadisə idi.

Parlamentin ilk iclasını Azərbaycan Milli Şurasının sədri Məmməd Əmin Rəsulzadə açıb böyük təbrik nitqi söyləmişdi. Tez-tez alqışlarla kəsilən nitqində M.Ə.Rəsulzadə şəxsi-qərəzləri və bütün bu kimi vətən və millət qayəsi qarşısında olan qalan qərəzləri atıb, vətən qayğısı və millət duyğusunu, hər şeydən əvvəl, yüksək tutmağa çağırırmışdı.

Daha sonra parlamentin xitabət kürsüsünü Nazirlər Şurasının sədri Fətəli Xan

Xoyski tutub, müvəqqəti hökumətin istefası ilə bütün hakimiyyətin parlamentə təhvil verilməsini elan etdi. Hökumətin fəaliyyətini dərindən təhlil edən F.X.Xoyski çıxışının sonunda bildirdi: "Hökumətin fəaliyyətində nə qədər qüsurlar və nöqsan olmuşsa da yol göstərərən işıqlı yıldızı bu olmuşdur: - Millətin hüququ, istiqlalı və xeyri". Parlamentin qərarı ilə hökumətin istefası qəbul edilib yeni kabinetin təşkilinə qədər ona öz işini davam etdirməsi tapşırıldı. Yeni hökumətin təşkil edilməsi yenidən Fətəli Xan Xoyskiyə həvalə edilir. Dekabrın 26-da yeni hökumət kabinetinin tərkibi elan edildi. Yeni hökumətin yaradılmasından iki gün sonra Antanta dövlətlərinin Bakıda olan nümayəndəsi V.Tomson Azərbaycan hökumətini tanıdığını bildirdi [3,246-247]. Azərbaycanın müstəqilliyi Antanta Ali Şurası tərəfindən tanındıqdan sonra hökumətin hazırladığı "Qərbi Avropa və Amerikada Azərbaycan Cümhuriyyətinin diplomatik missiyalarının yaradılması və Paris sülh konfransındakı Azərbaycan nümayəndəliyinin ləğv edilməsi haqqında" qanun layihəsi Parlamentdə müzakirə olundu və qəbul edildi. Həmin qanuna görə, Böyük Britaniya, Fransa, İsveçrə, İtaliya, ABŞ, Almaniya, Rusiya, Polşa, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Ukrayna və Rumıniyada Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin diplomatik nümayəndəlikləri təsis olunmalı idi. Dekabr ayında təşkil edilən Azərbaycan hökuməti koalisiyalı kabinet idi. Burada üç nəfər rus naziri də təmsil edilmişdi. Koalisiyon yeni kabinetə partiya

prinsipi üzrə deyil, parlament fraksiyalarının hökumət başçısına və proqramına etimad prinsipi üzrə təşkil edilmişdi. 1919-cu ilin mart və dekabr aylarında olan hökumət dəyişikliyinə də həmi prinsip əsas tutulmuşdu. Son iki kabinəyə müsəvat partiyasının liderlərindən biri olan Nəsim bəy Yusifbəyli başçılıq etdi. Onu hökumət proqramı Fətəli Xan Xoyskinin hökumət proqramının bilavasitə davamı idi. 1918-ci ilin dekabrından 1920-ci ilin aprelinə qədər müstəqil Azərbaycan hökuməti dövlət quruculuğu, milli mənafeyin və milli təhlükəsizliyin qorunması xarici siyasət, iqtisadiyyat və mədəniyyətin inkişafı baxımından tarixi əhəmiyyətli işlər gördü. Ən böyük fraksiya bitərəf demokratların müsəvatçılara birləşməsi ilə yarandı. Ona M.Ə. Rəsulzadə başçılıq edirdi. Bu fraksiyanın 38 üzvü var idi. Bitərəf demokratlardan bir neçə nəfər Müsəvat fraksiyası ilə birləşmək istəmədiyindən bitərəf (3 nəfər) və partiyasızlar (4 nəfər) fraksiyalarını yaratdılar [2, 16]. Müsəlman sosialistlər ittifaqı ilə hümmətin üzvləri 13 nəfərdən ibarət sosialistlər fraksiyasında birləşdilər. Fraksiyanın sədri S. Ağamalıoğlu idi.

İttihad partiyasının parlamentdə 11 nümayəndəsi var idi. Müsəvat fraksiyasının əsas rəqibi hesab edilirdi. Fraksiyanın sədri Q. Qarabəyli idi. Əhrar partiyaşının, rus-slavyan ittifaqının və digər milli azlıqların da parlament fraksiyası var idi [2, 16].

Parlament qanunverici və icraedici hakimiyyətin bölünməsi prinsipinə uyğun olaraq millət vəkiliinin dövlət orqanlarında

işləməsinə məqbul saymadı. Dövlət qulluğunda işləyən parlament üzvü bir neçə gün ərzində iki vəzifədən birini seçib parlamentin rəyasət heyətinə bildirməli idi.

Azərbaycan parlamentinin qanunvericilik və mərkəzi dövlət orqanlarını formalaşdırmaq, onların səlahiyyətini müəyyən etmək funksiyasından başqa bu və ya digər orqanın hesabətini dinləyib, onlar haqqında müvafiq qərar qəbul etmək, eləcə də ali dövlət nəzarətini həyata keçirmək hüququ da var idi. Parlament iclaslarının gündəliyinin xeyli hissəsi bu məsələlərə həsr edilmiş və bu barədə xüsusi qərarlar qəbul olunmuşdu. Azərbaycan parlamenti ölkədə ali qanunvericilik orqanı hesab edildiyindən bir sıra köklü məsələlər müəssislər məclisində həll edilməli idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin konstitusiyası da burada qəbul edilməli idi. Müəssislər məclisinə seçkilərin əsaslarını hazırlamaq üçün parlamentdə böyük komissiya yaradılmışdı. Bu komissiyaya bütün fraksiyaların nümayəndələri cəlb edilmişdi. Uzun müzakirələrdən sonra 1919-cu ilin iyulun 21-də Azərbaycan Respublikasının Müəssislər məclisinə seçkilərdə cinsindən, dilindən, milliyyətindən asılı olmayaraq 20 yaşına çatmış bütün respublika vətəndaşları iştirak edə bilərdilər. Parlamentdə 11 komissiya - Maliyyə-büdcə komissiyası, Qanunvericilik təklifləri komissiyası, Müəssislər Məclisinə seçkilər keçirmək üçün mərkəzi komissiya, Mandat komissiyası, Hərbi komissiya, Aqrar məsələlər komissiyası, Sorğular üzrə komissiya, Təsərrüfat-sərəncamverici mə-

səhlələr üzrə komissiya, Ölkənin istehsal qüvvələrindən istifadə üzərində nəzarət komissiyası, Nəşriyyat-redaksiya komissiyası və Fəhlə məsələləri üzrə komissiyalar fəaliyyət göstərirdi. Azərbaycan Parlamentində Müsavat ən böyük partiya kimi təmsil olunurdu. Parlamentdə təmsil olunan siyasi partiyalar dövlətin möhkəmləndirilməsinə yönəlmiş qanun layihələri və islahat proqramları ilə qanunvericilik hakimiyyətinin fəaliyyətinə istiqamətləndirilirdilər. Onlar qüvvətli ordu yaradılması, torpaqların kəndlilər arasında pulsuz bölüşdürülməsini, 8 satlıq iş günü, söz, mətbuat, ittifaq və digər demokratik azadlıqları bərqərar edilməsinə çağırırdılar [2, 876-889].

Azərbaycan Parlamenti yarandığı ilk gündən öz işlərini demokratik cümhuriyyətlərə xas təşkilati prinsiplər əsasında qurur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, ümumiyyətlə, mövcud olduğu qısa tarixi dövr ərzində, son dərəcə mürəkkəb və ziddiyyətli tarixi şəraitdə olduqca fəal xarici siyasət yeritdi. Azərbaycan dövləti 1920 il yanvarın 11-də Paris sülh konfransında Azərbaycan haqqında xüsusi qərar qəbul edilməsinə nail oldu. Həmin qərara əsasən, konfrans iştirakçısı olan ölkələr Azərbaycanı müstəqil dövlət kimi de-fakto tanıdılar. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Osmanlı imperiyası, Qacar-İranı, Ukrayna, Böyük Britaniya, ABŞ, Fransa, İtaliya, Belçika, Hollandiya, Yunanıstan, Polşa, İsveçrə, İsveç, Danimarka, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Rumıniya, Almaniya, Gürcüstan, Ermə-

nistan, Dağlılar Respublikası, Krım və başqa ölkələrlə səfirlik və nümayəndəliklər səviyyəsində diplomatik münasibətlər yaratdı, ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr, sazişlər imzaladı [1, 44].

Artıq 1919-cu ilin axırlarına yaxın Parlamentdə 11 müxtəlif partiya fraksiyası və qrupunu cəmi 96 deputat təmsil edirdi. Bütün partiya fraksiya və qrupları öz fəaliyyət proqramları haqqında bəyanatlar verirlər. Bu bəyanatlarda ümumi bir məqsəd var idi – gənc Azərbaycan Cümhuriyyətinin müstəqilliyi və ərazi toxunulmazlığını, milli və siyasi hüquqlarını qoruyub saxlamaq, Azərbaycan xalqının və hökumətinin digər xalqlar və dövlətlərlə, xüsusilə qonşu dövlətlərlə dostluq əlaqələrini yaratmaq və möhkəmləndirmək, respublikada hüquqi-demokratik dövlət quruluşunu bərqərar etmək, geniş sosial islahatlar həyata keçirmək, ölkəni müdafiə edə biləcək güclü ordu yaratmaq. Azərbaycan dövlətinin parlamentli respublika formasında qurulması hakimiyyətin bölünməsi prinsipində öz əksini tapırdı. Qanunverici hakimiyyət isə parlamentə, icraedici hakimiyyət isə hökumətə məxsus olub, dövlət ali qanunverici orqan olan Parlamentin qəbul etdiyi qanun və qərarlarla idarə edilməli idi. Hökumət parlament qarşısında cavabdeh idi. Azərbaycanın dövlət quruluşu haqqında M.Ə.Rəsulzadə yazırdı: “Millət məclisi, məmləkətin bütün sinif və millətlərini təmsil edib, dövlətin tamamilə tələyinə hakim idi. Onsuz heç bir əmr keçməz, heç

bir məsrəf yapılmaz, heç bir müharibə başlanmaz, heç bir barışıq imzalanmazdı. Hökumət məclisin etimadını qazananda qalır, itirəndə düşürdü. Ortada hakim olacaq vasitə – vəzifə də yox idi. Parlament hakimi-mütləq idi. Burada Avropada tətbiq olunmayan həqiqi bir xalq cümhuriyyəti qurulmuşdu” (5,41) Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Parlamenti ümumilikdə 17 ay fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, özünün vacibliyi və yüksək işgüzarlıq qabiliyyətini sübut edərək, Azərbaycan dövlətinin parlament idarəçiliyi səviyyəsinə yüksəlməsini göstərdi.

Parlamentə seçkilər 20 aprel 1920-ci ilə təyin edilmişdi. Lakin ölkənin xarici siyasi vəziyyətinin kəskin surətdə dəyişməsi Azərbaycan Müəssislər məclisinə seçkilərin keçirilməsinə mane oldu. Cəmi 17 aylıq fəaliyyəti dövründə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin 145 iclası keçirilmişdir. Yetərsay olmadığı üçün icaslardan 15-i baş tutmamışdır. Öz fəaliyyəti dövründə Azərbaycan Cümhuriyyəti Parlamentinin müzakirəsinə 270-dən çox qanun layihəsi çıxarılmışdır ki, onlardan da 230-a yaxını qəbul olunmuşdu. Bu icaslardan ikisi tarixi - 28 may və 15 sentyabr (1919-cu ildə) tarixlərində müvafiq olaraq Azərbaycanın İstiqlalının və Bakının azad edilməsinin birinci ildönümləri münasibətilə; dördü təntənəli 12 mart, 1919-cu il və 12 mart 1920-ci illərdə Böyük Rus İnqilabının 2-ci və 3-cü ildönümləri; 27 iyun, 1919-cu il Azərbaycanla-Gürcüstan arasında hərbi

əməkdaşlıq haqqında müqavilə bağlanması və 14 yanvar, 1920-ci il Paris sülh konfransı iştirakçısı olan dövlətlər tərəfindən Azərbaycanın müstəqilliyinin de-fakto tanınması münasibətilə keçirilmişdir. İkisi isə fəvqəladə vəziyyətlə bağlı - 1918-ci il dekabrın 20-də Ermənistanın Gürcüstana müharibə elan etməsi və 1920-ci il martın 17-də Gürcüstanla-Azərbaycan arasında bağlanmış iqtisadi əməkdaşlıq haqqında müqavilələrin təsdiqi münasibətilə keçirilmiş icaslardır. Qalan icaslarda ölkənin daxili və xarici siyasəti, iqtisadiyyat və maliyyə məsələləri, qanunvericilik aktlarının müzakirəsi və qəbulu, ordu quruculuğu və sair məsələlər müzakirə olunmuşdur. Parlamentin 1920-ci il aprelin 27-də keçirilən son iclasında hakimiyyətin dinc yolla bolşeviklərə təhvil verilməsi haqqında qərar qəbul edilmişdir [2,18].

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. İki cild. I cild, Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, 440 s.
2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti. (1918-1920). Parlament (Stenoqrafik hesabatlar). I cild. Bakı: Azərbaycan, 1998, 976 s.
3. Балаев А. Азербайджанское национальное движение в 1917-1918 г.г. Bakı: Elm, 1998, 280 s.
4. Zaqafqaziya seyminin Müsəlman fraksiyası və Azərbaycan Milli Şurası iclaslarının protokolları. Bakı: Adiloğlu, 2006, 216 s.
5. M.Ə.Rəsulzadə. Əsrimizin Səyavusu. Bakı, 1991.

**ПРАВОВАЯ БАЗА ПАРЛАМЕНТА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ**

**Байрамов Орхан Забил оглы ,
старший научный сотрудник Института Право и права человека НАНА.**

После роспуска Закавказского Сейма 26 мая 1918 года был создан Временный Национальный Совет Азербайджана. На заседании новосозданного Национального Совета 28 мая 1918 года был принят Акт о независимости Азербайджана, определены права и компетенция Временного Национального Совета и ответственного перед ним Временного правительства. В 19 ноября того же год принят закон о создании парламента Азербайджана. Прошло первое заседание Азербайджанского парламента – законодательного органа. Так формировалась правовая база государственного строительства Азербайджанской Народной Республики.

Ключевые слова: Сейм, Парламент, Республика, юридическая база.

**THE JURIDICAL BASIS OF THE PARLIAMENT OF AZERBAIJAN
DEMOCRATIC REPUBLIC**

**BAYRAMOV ORXAN ZABİL OGLU,
Senior scientific researcher of Institute of Law and Human Rights of ANAS.**

On May 28, 1918, the Transcaucasian Sejm was declined and immediately created Temporary National Council on 27 may. On 28 May was accepted the declaration on independence of Azerbaijan in the assemble of Temporary National Council and determined the laws and authorities of Temporary government which responsibility in front of Temporary National Council. The 1918 same year the law was adopted of created parliament of Azerbaijan. Took place the first meeting of the parliament of Azerbaijan, which was a legislative body. Thereby the Democratic republic of Azerbaijan had created the basis of state establishment.

Key words: Sejm, Parliament, Republic, juridical basis.

**AZERBAIJAN DEMOKRATİK CUMHURİYETİ
PARLAMENTOSU'NUN HUKUKİ BAZASI**

**Bayramov Orkhan Zabil oğlu,
ANAS Hukuk ve İnsan Hakları Enstitüsü kıdemli araştırmacısı.**

Özet 26 Mayıs 1918'de Transkafkasya Seym'in çöküşünden sonra Azerbaycan Geçici Ulusal Konseyi kuruldu. 28 Mayıs 1918'de, yeni kurulan Ulusal Konseyin toplantısında, Geçici Ulusal Konseyin ve bundan sorumlu Geçici Hükümetin haklarını ve yetkilerini tanımlayan Azerbaycan'ın Bağımsızlık Yasası kabul edildi. Aynı yılın 19 Kasımında Azerbaycan Parlamentosu'nun kurulmasına ilişkin bir yasa kabul edildi. Azerbaycan Parlamentosu'nun ilk oturumu, yasama organı yapıldı. Böylece Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti devlet inşasının yasal dayanağı oluşturuldu.

Anahtar Kelimeler: Şeym, Parlamento, Cumhuriyet, yasal çerçeve.

YENİ KİTABLAR

**PREZİDENT İLHAM ƏLİYEV: "VƏTƏNƏ BAĞLILIQ VƏ
MİLLİ DƏYƏRLƏR HƏR ŞEYDƏN ÜSTÜN OLMALIDIR"**

Ölkəmizin hər bir bölgəsi inkişaf edir. Gənclər gələcəkdə elə işləməlidirlər ki, bu inkişaf dayanıqlı olsun, müstəqilliyimiz əbədi olsun. Ona görə bir daha demək istəyirəm – bunu nə qədər çox təkrarlasaq ziyanı yoxdur - bilik, savad, vətənpərvərlik, Vətənə bağlılıq və milli dəyərlər hər şeydən üstün olmalıdır. Bizi xalq kimi, millət kimi əsrlərboyu qoruyan, assimilyasiyadan qoruyan bizim dəyərlərimiz olub. Ana dilimiz, ədəbiyyatımız, incəsənətimiz və milli şüurumuz. Bunu biz heç vaxt itirə bilmərik, heç vaxt! Nə qədər ki, mən Prezidentəm, var gücümə çalışacağam ki, bu dəyərlər tam bərqərar olsun.

“İlham Əliyev. İnkişaf - məqsədimizdir” çoxcildliyinin yenicə çapdan çıxmış 101-ci kitabında yer alan bu fikirlər dövlətimizin başçısının bu il martın 4-də Tovuzda “ASAN Həyat” kompleksinin açılışındakı çıxışından götürülüb.

Çoxcildliyin növbəti kitabındakı materiallar 2020-ci ilin fevral-mart aylarını əhatə edir.

Yeni kitabda Prezident İlham Əliyevin İtaliya Respublikasına dövlət səfərinə, Türkiyə və Türkmənistan prezidentlərinin ölkəmizə səfərləri zamanı apardığı danışıqlara, imzalanan sənədlərə və mətbuata birgə bəyanatlara dair materiallar toplanıb.

Nəşrə Azərbaycan Prezidentinin ABŞ, Böyük Britaniya və Rusiyanın, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının ölkəmizə gəlmiş yüksəkvəzifəli şəxslərini qəbul etməsi haqqında informasiyalar daxil edilib.

Dövlətimizin başçısı bütün görüşlərində və apardığı danışıqlarda Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə ətraflı məlumat verib, uzun illərdir Azərbaycanın terrorizmdən əziyyət çəkdiyini, işğalçı Ermənistanın xalqımıza məxsus qədim dini və digər maddi mədəniyyət abidələrini dağıtdığını diqqətə çatdırıb.

Bu cildə oxucular Azərbaycan Prezidentinin Goranboy, Şəmkir, Qazax, Ağstafa və Tovuz rayonlarına səfərləri zamanı infrastruktur obyektlərinin, o cümlədən “ASAN xidmət” mərkəzinin, xəstəxanaların, parkların, sənaye müəssisələrinin açılışında söylədiyi nitqlərinin mətnləri, ictimaiyyət nümayəndələri ilə görüşləri barədə materiallarla da tanış ola bilərlər.

Prezident İlham Əliyevin Cənub Qaz Dəhlizi Məşvərət Şurası çərçivəsində nazirlərin altıncı toplantısında, altıncı çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin ilk iclasında dərin məzmunlu nitqlərinin mətnləri və digər materiallar da yeni nəşrdə yer alıb.

URL: www.azerbaijan-nevs.az

RƏSMİ SƏNƏDLƏR

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnamə”nin təsdiqi və “Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və “Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli 504 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 20 fevral tarixli 111 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 911 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə **qərara alıram**:

1. “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin Əsasnaməsi” təsdiq edilsin (*əlavə olunur*).

2. “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin Əsasnaməsi” təsdiq edilsin (*əlavə olunur*).

3. “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidmətinin Əsasnaməsi” təsdiq edilsin (*əlavə olunur*).

4. Müəyyən edilsin ki:

4.1. bu Fərmanın 1–3-cü hissələri ilə əsasnamələri təsdiq edilən Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin və Azərbaycan Respublikası Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyinin hüquqi varisləridir, onların bütün hüquq və öhdəlikləri, habelə əmlakı aidiyyəti üzrə yuxarıda adları çəkilən dövlət xidmətlərinə keçir;

4.2. bu Fərmanın 1–3-cü hissələri ilə əsasnamələri təsdiq edilən Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidmətinin hər birinin yeni strukturu və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların siyahısı təsdiq edilənə qədər Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin və Azərbaycan Respublikası Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Agentliyinin strukturuna daxil olan qurumlar və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlar fəaliyyətlərini davam etdirirlər və onların strukturu, işçilərinin say həddi, vəzifə maaşları, əməyin ödənilməsi sistemi, xidmətkeçmə ilə bağlı hüquq və vəzifələri bu Fərmanın 9.1–9.4-cü bəndləri icra olunanadək dəyişməz qalır.

5. “Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 29 mart tarixli 454 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001, № 3, maddə 162; 2005, № 9, maddə 797; 2006, № 5, maddə 400; 2007, № 4, maddə 323, № 12, maddə 1246; 2008, № 11, maddə 972; 2009, № 10, maddə 780, № 12, maddə 983; 2011, № 2, maddə 85; 2013, № 2, maddə 111, № 7, maddə 806; 2016, № 6, maddə 1038; 2017, № 2, maddə 183, № 5, maddə 842,

№ 10, maddə 1783; 2018, № 12 (I kitab), maddə 2572; 2019, № 3, maddə 409; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 2 iyul tarixli 766 nömrəli Fərmanı) ləğv edilsin.

6. “Azərbaycan Respublikasının Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi tədbirləri və “Azərbaycan Respublikasının Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 24 iyun tarixli 116 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 4 may tarixli 516 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2015, № 5, maddə 522; 2018, № 1, maddə 39, № 9, maddə 1838; 2019, № 2, maddə 218, № 3, maddə 410, № 4, maddə 618, № 6, maddə 1037) 1-ci hissəsi ləğv edilsin.

7. “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidmətinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi tədbirləri və “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi yanında Antiinhisar Siyasəti və İstehlakçıların Hüquqlarının Müdafiəsi Dövlət Xidmətinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 25 dekabr tarixli 203 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 28 aprel tarixli 888 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2016, № 4, maddə 693; 2017, № 1, maddə 47; 2018, № 4, maddə 658) 1-ci hissəsi ləğv edilsin.

8. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 911 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2019, № 12, maddə 1954) “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnamə”də aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

8.1. 1.3-cü bəndə “təşkilatları ilə” sözlərindən sonra “, habelə digər hüquqi və fiziki şəxslərlə” sözləri əlavə edilsin;

8.2. 2.0.22-ci yarımbəndə “metrologiya,” sözündən sonra “texniki tənzimləmə,” sözləri əlavə edilsin;

8.3. 3.0.5-ci yarımbəndə “dövlət büdcəsinə vergilərin” sözlərindən əvvəl “strukturuna daxil

olan müvafiq qurum vasitəsilə” sözləri əlavə edilsin;

8.4. 3.0.88-ci yarımbəndə “reklam” sözündən əvvəl “strukturuna daxil olan müvafiq qurum vasitəsilə” sözləri əlavə edilsin;

8.5. aşağıdakı məzmununda 3.0.91-1-ci, 3.0.91-2-ci, 3.0.91-3-cü və 3.0.91-4-cü yarımbəndlər əlavə edilsin:

“3.0.91-1. strukturuna daxil olan müvafiq qurum vasitəsilə insanların həyat və sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına yaratdığı təhlükənin dərəcəsindən asılı olaraq, malların (işlərin, xidmətlərin) yüksək, orta, aşağı risk qruplarının təyin edilmiş meyarlar üzrə təsnifatını müəyyən etmək;

3.0.91-2. strukturuna daxil olan müvafiq qurum vasitəsilə texniki rəqləmətdə müəyyənləşdirilmiş əsas tələblərin təmin olunması məqsədilə istinad edilmiş standartların siyahısını təsdiq və dərc etmək;

3.0.91-3. strukturuna daxil olan müvafiq qurum vasitəsilə uyğunluq sertifikatlarının və uyğunluq bəyannamələrinin reyestrini, habelə xarici mənşəli uyğunluq sənədlərinin tanınması nəticələrinin reyestrini aparmaq;

3.0.91-4. strukturuna daxil olan müvafiq qurum vasitəsilə istehlak bazarlarında texniki rəqləmətlərin tələblərinə uyğun olmayan mallara nəzarət tədbirlərini həyata keçirmək, istehlakçıların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə texniki rəqləmətlərin tələblərinə uyğun olmayan malların dövriyyədən çıxarılmasını təmin etmək və belə malların uçotunu aparmaq;”;

8.6. aşağıdakı məzmununda 5.5.3-1-ci yarımbənd əlavə edilsin:

“5.5.3-1. Nazirlik yanında dövlət xidmətlərinin Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların əsasnamələrini və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların (nizamnamələri Azərbaycan Respublikasının Prezidenti və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilən hüquqi şəxslər istisna olmaqla) nizamnamələrini təsdiq edir;”;

8.7. 5.5.4-cü yarımbənddə “yarımbəndinə” sözü “və 5.5.3-1-ci yarımbəndlərinə” sözləri ilə əvəz olunsun və həmin yarımbəndə “tabeliyindəki” sözündən sonra “, habelə strukturuna daxil olan qurumların tabeliyindəki” sözləri əlavə edilsin;

8.8. 5.5.7-ci yarımbəndə “ixtisas dərəcələri”

sözlərindən sonra “və baş vergi xidməti müşaviri və ondan aşağı olan xüsusi rütbələr” sözləri əlavə edilsin.

9. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

9.1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılması ilə bağlı təkliflərini beş ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

9.2. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin işçilərinin ümumi say həddi barədə təkliflərini iki ay müddətində hazırlayıb Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim etsin;

9.3. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin normativ hüquqi aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını beş ay müddətində təmin edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

9.4. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat

Nazirliyinin təklifləri əsasında, onun strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların siyahısını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla üç ay müddətində təsdiq etsin;

9.5. mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını nəzarətdə saxlasın və bunun icrası barədə beş ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

9.6. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

10. Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarının və normativ xarakterli aktların bu Fərmana uyğunlaşdırılmasını təmin edib Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə məlumat versin.

İlham ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 12 may 2020-ci il

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin ƏSASNAMƏSİ

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il
12 may tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir*

1. Ümumi müddəalar

1.1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti (bundan sonra – Xidmət) Azərbaycan Respublikasında aparılan vahid maliyyə və büdcə siyasəti çərçivəsində vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının, habelə qanunla və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktı ilə Xidmətin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər icbari ödənişlərin vaxtında və tam yığılmasının təmin edilməsi sahəsində (bundan sonra – müvafiq sahə) dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin edən, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) strukturuna daxil olan qurumdur.

1.2. Xidmət öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Res-

publikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsini (bundan sonra – Vergi Məcəlləsi) və Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnaməni, bu Əsasnaməni, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, habelə Nazirliyin hüquqi aktlarını rəhbər tutur.

1.3. Xidmət öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən Azərbaycan Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə, habelə digər hüquqi və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

1.4. Xidmətdə qulluq dövlət qulluğunun xüsusi növü olmaqla, Azərbaycan Respublikasının 2001-ci il 12 iyun tarixli 141-IIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş “Dövlət vergi orqanlarında xidmət haqqında Əsasnamə” ilə müəyyənləşdirilmiş qaydada həyata keçirilir. Xidmətin vəzifəli şəxsləri xüsusi rütbələrə uyğun olaraq geyim forması daşıyırlar.

1.5. Xidmətin müstəqil balans, istifadəsində olan dövlət əmlakı, xəzinə və bank hesabları, üzərində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gərbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürü, müvafiq ştampları və blankları vardır.

1.6. Xidmətin saxlanılma xərcləri və fəaliyyəti, habelə maddi-texniki təminatı Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi, büdcədən kənar vəsait və qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

1.7. Xidmət Bakı şəhərində yerləşir.

2. Xidmətin fəaliyyət istiqamətləri

2.0. Xidmətin əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

2.0.1. dövlət vergi siyasətinin formalaşmasında iştirak etmək və həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.2. müvafiq sahənin inkişafı üçün tədbirlər görmək;

2.0.3. müvafiq sahəni tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

2.0.4. vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının, habelə qanunla və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktı ilə Xidmətin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər icbari ödənişlərin vaxtında və tam yığılmasını təmin etmək;

2.0.5. qanunla müəyyən olunmuş qaydada kommersiya hüquqi şəxslərinin və publik hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatının həyata keçirilməsini və dövlət reyestrinin aparılmasını təmin etmək;

2.0.6. Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada vergi nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmək.

3. Xidmətin vəzifələri

3.0. Bu Əsasnamə ilə müəyyən olunmuş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, Xidmətin vəzifələri aşağıdakılardır:

3.0.1. vergi münasibətlərini, habelə məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının hesablanması və ödənilməsi sahəsində münasibətləri tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

3.0.2. müvafiq sahəyə dair inkişaf proqramlarının hazırlanmasında iştirak etmək və həyata keçirmək;

3.0.3. ölkədə aparılan iqtisadi siyasətə uyğun olaraq, aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə vergilərin və digər icbari ödənişlərin dərəcələri ilə, habelə bu sahədə güzəşt və azadolmalarla bağlı təkliflər hazırlanmasında iştirak etmək;

3.0.4. vergitutma ilə bağlı digər ölkələrlə Azərbaycan Respublikası arasında münasibətlərin tənzimlənməsinə dair təkliflər hazırlanmasında iştirak etmək;

3.0.5. vergilər, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqları üzrə daxilolma proqnozunun hazırlanmasında iştirak etmək;

3.0.6. Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinə, sığorta haqlarının hesablanması və ödənilməsinə münasibətdə sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və tibbi sığorta qanunvericiliklərinə riayət olunmasını təmin etmək;

3.0.7. vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta, icbari tibbi sığorta haqlarının, habelə qanunla və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktı ilə Xidmətin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər icbari ödənişlərin düzgün hesablanmasına, vaxtında və tam yığılmasına nəzarəti təmin etmək;

3.0.8. hesablanmış və təyinatı üzrə daxil olmuş vergilərin, habelə məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının uçotunu aparmaq və bu barədə hesabatın Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə və Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyinə təqdim edilməsi məqsədilə Nazirliyə məlumat vermək;

3.0.9. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin istifadəsindəki torpaqlar və ya dövlət obyektlərinin tikintisi layihələşdirilmiş, özəlləşdirilmiş, habelə üzərində hüquqi və fiziki şəxslərin inşa etdikləri müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi dövlətə məxsus

torpaqlar istisna edilməklə, dövlət mülkiyyətində olan digər torpaqların icarəyə verilməsindən da-xilolmalara nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.10. “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən olunmuş hallarda mühasibat uçotu sahəsində dövlət nəzarətini həyata keçirmək;

3.0.11. kommersiya hüquqi şəxslərinin, publik hüquqi şəxslərin, xarici kommersiya hüquqi şəxslərin filial və nümayəndəliklərinin dövlət qeydiyyatını həyata keçirmək və dövlət reyestrini aparmaq;

3.0.12. vergi ödəyicilərinin, onların filial, nümayəndəlik və ya digər bölmələrinin (obyektlərinin), nəzarət-kassa aparatlarının, habelə məcburi dövlət sosial sığortanın məqsədləri üçün ailə kəndli təsərrüfatlarını və mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatına yararlı torpaqları istifadə edən şəxslərin uçotunu aparmaq;

3.0.13. Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq aksiz markalarının hazırlanmasını, satışını və uçotunu təşkil etmək, habelə istehsalçıların və idxalçıların aksiz markaları ilə təchiz olunmasını təmin etmək;

3.0.14. Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq məcburi nişanlamanın hazırlanmasını, vergi ödəyicilərinə verilməsini və uçotunu təşkil etmək, habelə istehsalçıların və idxalçıların məcburi nişanlama ilə təchiz olunmasını təmin etmək;

3.0.15. “Dini etiqad azadlığı haqqında” və “Dərman vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq nəzarət markalarının hazırlanmasını təmin etmək;

3.0.16. siyahıya aldığı aksiz markası olmayan və ya saxta aksiz markaları ilə markalanmış, habelə məcburi nişanlama ilə nişanlanmalı olan, lakin nişanlanmamış və ya saxta məcburi nişanlama ilə nişanlanmış malların müsadirə edilməsi ilə bağlı məhkəmədə iddia qaldırmaq;

3.0.17. vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının, habelə qanunla və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktı ilə Xidmətin səlahiyyətlərinə aid edilmiş digər icbari ödənişlərin hesablanması və ödənilməsi ilə bağlı hesabatların, bəyannamələrin və digər sənədlərin formalarını tərtib etmək;

3.0.18. vergi ödəyicisinin riskli vergi ödəyicisi olması, habelə riskli vergi ödəyiciləri siyahısından çıxarılması barədə qərar qəbul etmək;

3.0.19. Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyi, sığorta haqlarının hesablanması və ödənilməsinə münasibətdə sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və tibbi sığorta qanunvericilikləri ilə bağlı vergi ödəyicilərinə məlumatların, habelə vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının hesablanması və ödənilməsi barədə əvəzsiz izahların verilməsini təmin etmək;

3.0.20. vergi orqanlarının qərarlarından (aktlarından), habelə vergi orqanlarının vəzifəli şəxslərinin hərəkətlərindən (hərəkətsizliyindən) şikayətlərə və müraciətlərə vaxtında və obyektiv baxılmasını təmin etmək, vergi ödəyicilərinin hüquqlarının və qanuni mənafelərinin pozulması hallarının aradan qaldırılması üçün tədbirlər görmək;

3.0.21. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək, pozulmasının qarşısını almaq;

3.0.22. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsini fəaliyyət istiqamətləri üzrə təmin etmək;

3.0.23. öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı qanunla müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daim yenilənməsini təmin etmək;

3.0.24. fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlərə “Vətəndaşların müraciətləri haqqında”, “İnzibati icraat haqqında” və “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.0.25. dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin, habelə fəaliyyət istiqamətləri çərçivəsində vergi, kommersiya və bank sirrinin qorunması üçün zəruri tədbirlər, habelə fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun təhlükəsizlik tədbirləri görmək;

3.0.26. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işini əlaqələndirmək, onların fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.27. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.28. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə kadr hazırlığını təmin etmək, mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili üçün tədbirlər görmək;

3.0.29. Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.30. müvafiq sahəyə ayrılan büdcə vəsaitindən, kreditlərdən, qrantlardan və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə istifadə olunmasını təmin etmək;

3.0.31. Xidmətdə kargüzərlik və arxiv işinin aparılmasını təşkil etmək;

3.0.32. fəaliyyətinin nəticələri barədə Nazirliyə hesabat təqdim etmək;

3.0.33. Vergi Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktları ilə müəyyən olunmuş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

4. Xidmətin hüquqları

4.0. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Xidmətin aşağıdakı hüquqları vardır:

4.0.1. müvafiq sahədə islahatların aparılmasına dair Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.2. müvafiq sahədə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrə tərəfdar çıxması barədə Nazirlik qarşısında təşəbbüslə çıxış etmək;

4.0.3. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmək və belə tədbirlərin, habelə konfransların, seminarların və treyning kurslarının ölkədə və ya xaricdə keçirilməsini təşkil etmək;

4.0.4. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq və xarici əməkdaşlığı həyata keçirmək, xarici dövlətlərin aidiyyəti orqanları və digər qurumları ilə, beynəlxalq təşkilatlarla, xarici hüquqi və fiziki şəxslərlə əməkdaşlığı təşkil etmək və həyata keçirmək, danışıqlar aparmaq və ya danışıqlar aparılmasında iştirak etmək, beynəlxalq müqavilələrin layihələrini hazırlamaq və ya hazırlanmasında iştirak etmək, müvafiq sahədə xarici dövlətlərin təcrübəsini öyrənmək və tətbiq edilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.5. müvafiq sahə üzrə dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına, fiziki və hüquqi şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək, onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

4.0.6. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim etmək;

4.0.7. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə rəy vermək, təhlillər, ümumiləşdirmələr, monitorinqlər və tədqiqatlar aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq;

4.0.8. strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların və onların vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv etmək;

4.0.9. strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların yaradılması, yenidən təşkil və ləğv edilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.10. müstəqil ekspert və mütəxəssisləri, məsləhətçi şirkətləri, elmi təşkilatları müqavilə əsasında, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində öz fəaliyyətinə cəlb etmək, ictimai əsaslarla işçi qruplar və komissiyalar yaratmaq;

4.0.11. “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövrü mətbu orqanın təsis edilməsi, xüsusi bülletenlərin və digər nəşrlərin buraxılması ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.12. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə qeyri-normativ metodiki və təlimat xarakterli göstərişlər, məsləhət və izahlar vermək;

4.0.13. Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hallarda və qaydada kameral və səyyar vergi yoxlamalarını, operativ vergi nəzarətini həyata keçirmək;

4.0.14. vergi nəzarəti tədbirləri həyata keçirilərkən Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş hüquqlardan istifadə etmək;

4.0.15. səyyar vergi yoxlamaları zamanı əsas məqsədi vergi üstünlüyü əldə etmək olan vergidən yayınma sxemi aşkar etdikdə, faktiki iqtisadi göstəriciləri əsas götürülməklə vergilərin, faizlərin, maliyyə sanksiyalarının və inzibati cərimələrin hesablanması təmin etmək;

4.0.16. maliyyə institutlarında vergi monitorinqi aparmaq və bununla bağlı maliyyə institutlarından vergi və maliyyə məlumatlarının mübadiləsini nəzərdə tutan Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq həyata keçirilən maliyyə əməliyyatları barədə sənədləri və məlumatları elektron və (və ya) kağız daşıyıcılarda almaq;

4.0.17. qanunla müəyyən edilmiş qaydada Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinin, sığorta haqlarının hesablanmasına və ödənilməsinə münasibətdə sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və tibbi sığorta qanunvericiliklərinin pozulması ilə bağlı işlərə baxmaq, vergi ödəyicilərinin vergi, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta üzrə borclara faizlər hesablamaq, onlara maliyyə sanksiyaları və inzibati cərimələr tətbiq etmək;

4.0.18. qanunla müəyyən edilmiş müddətlərdə ödənilməmiş vergilərin, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqlarının, faizlərin, maliyyə sanksiyalarının və inzibati cərimələrin ödənilməsinin təmin etmək məqsədilə Vergi Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikasının digər qanunları, habelə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktları ilə nəzərdə tutulmuş tədbirləri həyata keçirmək;

4.0.19. Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada vergi öhdəliklərinin, habelə məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqları üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsi müddətini dəyişdirmək;

4.0.20. aksiz markaları ilə markalanmalı və məcburi nişanlama ilə nişanlanmalı olan malların Azərbaycan Respublikasının ərazisində dövriyyəsinin tənzimlənməsi ilə bağlı müəyyənləşdirilmiş qaydaların tələblərinə riayət olunmasına nəzarət etmək;

4.0.21. nəzarət markalarının qəsdən məhv edilməsinin, saxtalaşdırılmasının, qeyri-qanuni yolla hazırlanmasının, istifadəsinin və satışının qarşısının alınması sahəsində nəzarətin həyata keçirilməsini təmin etmək;

4.0.22. lisenziya və ya icazə tələb olunan fəaliyyət lisenziya və ya icazə olmadan həyata keçirildiyi halda, qanuna və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktına uyğun olaraq müvafiq tədbir görmək;

4.0.23. lisenziya və ya icazə tələb olunan fəaliyyət növləri ilə məşğul olan şəxslərə verilmis lisenziyanın və ya icazənin dayandırılması və ya ləğv edilməsi barədə lisenziya və ya icazə verən orqan qarşısında vəsatət qaldırmaq;

4.0.24. nəzarət-kassa aparatlarının tətbiqinə və əhali ilə pul hesablaşmalarının aparılması qaydalarına riayət olunmasına nəzarəti təmin etmək;

4.0.25. hesablanmış vergilər, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqları üzrə borcların və faizlərin, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının alınması barədə, yaxud hesablanmış vergilər, məcburi dövlət sosial sığorta, işsizlikdən sığorta və icbari tibbi sığorta haqları üzrə borcların və faizlərin, tətbiq edilmiş maliyyə sanksiyalarının ödənilməsinin təmin olunması məqsədilə vergi ödəyicisinin siyahıya alınmış əmlakının ixtisaslaşdırılmış açıq hərraclarda satılması barədə məhkəmədə iddia qaldırmaq;

4.0.26. qanunla müəyyən edilmiş hallarda kommersiya hüquqi şəxslərinin və publik hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatının ləğv edilməsi barədə məhkəmədə iddia qaldırmaq;

4.0.27. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin istifadəsindəki torpaqlar və ya dövlət obyektlərinin tikintisi layihələşdirilmiş, özəlləşdirilmiş, habelə üzərində hüquqi və fiziki şəxslərin inşa etdikləri müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi dövlətə məxsus torpaqlar istisna edilməklə, dövlət mülkiyyətində olan digər torpaqlardan istifadəyə görə ödənilməmiş icarə haqlarının tutulması barədə məhkəmədə iddia qaldırmaq;

4.0.28. "Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən olunmuş hallarda və qaydada əməliyyat-axtarış fəaliyyətini həyata keçirmək;

4.0.29. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada təhqiqat və istintaq aparmaq;

4.0.30. müvafiq sahədə qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə bağlı inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq, inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq etmək;

4.0.31. Vergi Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş qaydada və hallarda vergi ödəyiciləri üçün icrası məcburi olan qərarlar qəbul etmək;

4.0.32. vəzifə və hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı məhkəmədə öz adından çıxış etmək;

4.0.33. Vergi Məcəlləsi və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin aktları ilə müəyyən edilmiş digər hüquqları həyata keçirmək.

5. Xidmətin fəaliyyətinin təşkili

5.1. Xidmət öz fəaliyyətini Aparatı, strukturuna daxil olan qurumlar və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlar vasitəsilə həyata keçirir.

5.2. Müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin strukturunu, ştat cədvəlini və ayrılmış büdcə təxsisatı daxilində xərclər smetasını Nazirlik təsdiq edir.

5.3. Xidmətin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi rəis rəhbərlik edir. Rəis Xidmətə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə və hüquqlarının həyata keçirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyır.

5.4. Rəisin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi 4 (dörd) müavini vardır. Rəisin müavinləri vəzifə bölgüsünə uyğun olaraq fəaliyyət göstərirlər və onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

5.5. Rəis:

5.5.1. Xidmətin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

5.5.2. Nazirliklə razılaşdırmaqla, müavinləri arasında vəzifə bölgüsü aparır;

5.5.3. Xidmətin digər vəzifəli şəxslərinin səlahiyyətlərini müəyyənləşdirir, qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edir;

5.5.4. müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların strukturunu, ştat cədvəlini və xərclər smetasını təsdiq olunmaq üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.5. Xidmətin Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların əsasnamələrini və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların nizamnamələrini təsdiq üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.6. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərini (Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərlərini və müavinlərini Nazirliklə razılaşdırmaqla) vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edir, Xidmətin işçiləri barəsində qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görür;

5.5.7. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərinə qanunla müəyyən

edilmiş qaydada xüsusi rütbələr verir, işçilərin ixtisasının artırılması, həmçinin onların peşə hazırlığının təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görür;

5.5.8. xüsusi fərqlənmiş əməkdaşlara Azərbaycan Respublikası fəxri adlarının verilməsi və ya onların dövlət mükafatları ilə təltif olunması məqsədilə təqdimat verilməsi üçün Nazirliyə müraciət edir;

5.5.9. əmr və sərəncam formasında qeyri-normativ hüquqi aktlar və Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq qərarlar qəbul edir və onların, habelə Nazirliyin qəbul etdiyi normativ hüquqi aktların icrasını təşkil edir, yoxlayır və buna nəzarəti həyata keçirir;

5.5.10. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflərini, o cümlədən hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim edir;

5.5.11. Xidmətə dövlət büdcəsindən, büdcə-dənkənar və qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələrdən ayrılmış vəsaitin təyinatı üzrə xərclənməsini təmin edir və həmin vəsaitin xərclənməsinə dair hesabatları Nazirliyə təqdim edir;

5.5.12. Nazirliklə razılaşdırmaqla, öz səlahiyyətlərinin bir hissəsinin həyata keçirilməsini, yaxud vəzifələrinin müvəqqəti olaraq icrasını müavinlərindən birinə həvalə edə bilər;

5.5.13. Xidmətin fəaliyyəti barədə Nazirliyin müəyyən etdiyi qaydada və müddətlərdə Nazirliyə hesabat verir;

5.5.14. dövlət orqanları (qurumları), yerli özünüidarəetmə orqanları ilə, hüquqi və fiziki şəxslərlə münasibətlərdə Xidməti təmsil edir;

5.5.15. vətəndaşların qəbulunu və müraciətlərinə baxılmanı təmin edir.

5.6. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərləri onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və funksiyaların həyata keçirilməsi üçün birbaşa məsuliyyət daşıyırlar.

5.7. Xidmət öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, elmi-texniki nailiyyətlərin və qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və həyata keçirilməsi üçün ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən elmi-texniki şuranın yaradılması barədə Nazirliyə təkliflər verir.

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidmətinin ƏSASNAMƏSİ

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il
12 may tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir*

1. Ümumi müddəalar

1.1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti (bundan sonra – Xidmət) antiinhisar, haqsız rəqabət, dövlət satınalmaları, reklam (açıq məkanda reklam istisna olmaqla), standartlaşdırma, metrologiya, texniki tənzimləmə, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, akkreditasiya, keyfiyyətin idarə edilməsi, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi və istehlak bazarına nəzarət sahələrində (bundan sonra – müvafiq sahə) dövlət nəzarətinin və tənzimlənməsinin həyata keçirilməsini təmin edən, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin (bundan sonra – Nazirlik) strukturuna daxil olan qurumdur.

1.2. Xidmət öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnaməni, bu Əsasnaməni, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, habelə Nazirliyin hüquqi aktlarını rəhbər tutur.

1.3. Xidmət öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən Azərbaycan Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, beynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə, habelə digər hüquqi və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

1.4. Xidmətin müstəqil balans, istifadəsində olan dövlət əmlakı, xəzinə və bank hesabları, üzərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gerbinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhürü, müvafiq ştamları və blankları vardır.

1.5. Xidmətin saxlanılma xərcləri və fəaliyyəti, habelə maddi-texniki təminatı Azərbaycan Res-

publikasının dövlət büdcəsi, büdcədənkanar vəsait, qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

1.6. Xidmət Bakı şəhərində yerləşir.

2. Xidmətin fəaliyyət istiqamətləri

2.0. Xidmətin əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

2.0.1. müvafiq sahədə dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak etmək və həmin siyasətin həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.2. müvafiq sahənin inkişafı üçün tədbirlər görmək;

2.0.3. müvafiq sahəni tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

2.0.4. istehlakçıların hüquqlarının və qanuni maraqlarının qorunması, istehlak mallarının (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinin təmin olunması sahəsində aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək, eləcə də ticarət, ictimai işə, məişət və digər növ xidmət sahələrində norma və qaydalara riayət olunmasına, istehlak bazarında malların (işlərin, xidmətlərin) keyfiyyətinə və təhlükəsizliyinə dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.5. dövlət vəsaiti hesabına malların (işlərin və xidmətlərin) satın alınması sahəsində dövlət siyasətinin aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə həyata keçirilməsində iştirak etmək, bu sahədə dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.6. standartlaşdırma, metrologiya, texniki tənzimləmə, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, akkreditasiya və keyfiyyətin idarə olunması sahələrində dövlət siyasətinin aidiyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.7. reklam (açıq məkanda reklam istisna olmaqla) fəaliyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək;

2.0.8. aidıyyəti dövlət orqanları ilə birlikdə dövlətin qiymət-tarif siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək.

3. Xidmətin vəzifələri

3.0. Bu Əsasnamə ilə müəyyən olunmuş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq Xidmətin vəzifələri aşağıdakılardır:

3.0.1. müvafiq sahəni tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

3.0.2. müvafiq sahədə dövlət proqramlarının və inkişaf konsepsiyalarının hazırlanmasında iştirak etmək və həyata keçirilməsini təmin etmək;

3.0.3. antiinhisar qanunvericiliyinin tələblərinə riayət olunmasına dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsini təmin etmək, inhisarçılıq və haqsız rəqabət fəaliyyətinin qarşısının alınması, məhdudlaşdırılması və aradan qaldırılması, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki və hüquqi şəxslərin (bundan sonra – təsərrüfat subyektləri) və istehlakçıların mənafələrinin pozulmasına gətirib çıxaran və ya gətirib çıxara bilən hərəkətlərin qarşısının alınması ilə bağlı antiinhisar qanunvericiliyi ilə səlahiyyətlərinə aid edilmiş tədbirləri görmək;

3.0.4. antiinhisar qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada hüquqi şəxslərin, o cümlədən dövlətə və bələdiyyəyə məxsus olan hüquqi şəxslərin yaradılması, yenidən təşkili, ləğv edilməsi, fiziki və hüquqi şəxslər arasında əqdlər bağlanması və nizamnamə kapitalındakı səhmlərin (payların) alqı-satqısı zamanı antiinhisar qanunvericiliyinə uyğun olaraq razılıq vermək;

3.0.5. rəqabətin vəziyyətini araşdırmaq, təsərrüfat subyektlərinin hökmran mövqeyini müəyyən etmək və əmtəə bazarında payı antiinhisar qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş həddən çox olan təsərrüfat subyektlərinin dövlət reyestrini aparmaq;

3.0.6. antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması və sahibkarlıq fəaliyyətinin ədalətsiz üsullarla aparılması haqqında işlərə baxmaq, bazar subyektlərinin tətbiq etdiyi haqsız rəqabət hallarının, təsərrüfat subyektlərinin kartel sövdələşmələrinin aşkarlanması və aradan qaldırılması, bazarda il-

kin vəziyyətin bərpa edilməsi, həmçinin qanun pozuntusuna yol vermiş şəxslərin antiinhisar qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün tədbirlər görmək;

3.0.7. təsərrüfat subyektlərinin, icra hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanlarının xarici ölkələrin hüquqi və fiziki şəxsləri ilə bağladığı razılıqları saziş və müqavilələrin daxili bazarda rəqabətin məhdudlaşdırılmasına gətirib çıxardığı hallarda tədbirlər görmək;

3.0.8. qiymətlərlə süni şəkildə manipulyasiya edilməsinə, qiymət ayrı-seçkiliyinə və dempinqə qarşı antiinhisar qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.0.9. qiymətlərin artımına təsir göstərən inhisarlaşma, rəqabətin məhdudlaşdırılması, bazarların bölüşdürülməsi, razılaşdırılmış qiymətlərin tətbiq edilməsi hallarının qarşısının alınması məqsədilə hər bir əmtəə bazarı üzrə monitorinqlər aparmaq;

3.0.10. antiinhisar qanunvericiliyinin pozulması hallarının aradan qaldırılması barədə verilmiş qərarlar (göstərişlər) yerinə yetirilmədikdə məhkəməyə müraciət etmək;

3.0.11. antiinhisar qanunvericiliyini pozan təsərrüfat subyektləri cəriməni (maliyyə sanksiyasını) vaxtında ödəmədiyi və ya qismən ödədiyi halda cərimənin (maliyyə sanksiyasının), yaxud onun ödənilməmiş hissəsinin məcburi qaydada ödənilməsi üçün tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar qəbul etmək;

3.0.12. inhisarçılıq fəaliyyəti göstərən və ya rəqabətin məhdudlaşdırılmasına və istehlakçıların mənafələrinin pozulmasına səbəb olan hərəkətlərə yol verən, hökmran mövqe tutan təsərrüfat subyektlərinin təşkilati, texnoloji və ərəzi şəraiti imkan verdiyi halda məcburi bölünməsi haqqında qərar qəbul etmək;

3.0.13. antiinhisar, istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi, standartlaşma və akkreditasiya haqqında qanunvericiliyin pozulması ilə əlaqədar təsərrüfat subyektinə verilmiş lisenziyanın və ya icazənin qüvvəsinin dayandırılması üçün onu vermiş icra hakimiyyəti orqanlarına təqdimat göndərmək;

3.0.14. təbii inhisar subyektlərinin fəaliyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək, onların istehlakçıların mənafeyinə və rəqabətə mənfi təsir göstərə bilən hərəkətlərinin qarşısının alınması

və aradan qaldırılması üçün antiinhisar qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.0.15. təbii inhisar subyektlərinin siyahısına dair Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.16. təbii inhisar subyektlərinin dövlət nəzarətində olan hərəkətlərinin həyata keçirilməsinə razılıq vermək;

3.0.17. təbii inhisar subyektlərinin hər biri üçün tətbiq edilməli olan tənzimləmə üsullarını qanuna uyğun müəyyənləşdirmək və tətbiq etmək;

3.0.18. dövlət tərəfindən qiymətləri tənzimlənən malların (işlərin, xidmətlərin) siyahısına, o cümlədən sosial əhəmiyyətli və təbii inhisar subyektlərinin məhsullarının qiymətlərinin tənzimlənməsinə, habelə tənzimlənən qiymətlərin formalaşdırılmasına dair təkliflər vermək, daxil olmuş təkliflərə rəy vermək, tətbiqi qaydalarına nəzarətin həyata keçirilməsinə təmin etmək;

3.0.19. “Antidempinq, kompensasiya və mühafizə tədbirləri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada antidempinq, kompensasiya və mühafizə tədbirləri üzrə araşdırmanı həyata keçirmək;

3.0.20. maliyyə-sənaye qruplarının fəaliyyətinə “Maliyyə-sənaye qrupları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada nəzarət etmək;

3.0.21. maliyyə-sənaye qruplarının yaradılmasına dair müqavilələrə, həmin müqavilələrin şərtlərində və ya qrup iştirakçılarının tərkibində edilən dəyişikliklərlə bağlı müərciətlərə antiinhisar qanunvericiliyinin tələblərinə uyğunluq barədə rəy vermək;

3.0.22. texniki normativ hüquqi aktların tələblərinə cavab verməyən, insanların həyat və sağlamlığı, ətraf mühit üçün təhlükə yaradan malların (işlərin, xidmətlərin) istehsalının, idxalının, satılmasının, məcburi sertifikatlaşdırılması tələb olunan, lakin sertifikatı olmadan malların (işlərin, xidmətlərin) satışının (yerinə yetirilməsinin) qarşısının alınması ilə bağlı tədbirlər görmək;

3.0.23. istehlakçının hüquqlarını məhdudlaşdıran şərtlərin müqaviləyə daxil edilməsinin qarşısının alınması ilə bağlı tədbirlər görmək;

3.0.24. istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi haqqında qanunvericiliyə, o cümlədən ticarət,

ictimai işə, məişət və digər növ xidmət normalarına və qaydalarına riayət olunmasına dövlət nəzarətini həyata keçirmək, istehlakçıların hüquqlarının və ya ticarət qaydalarının pozulmasının aradan qaldırılması haqqında yazılı tələbnamə (göstəriş) vermək, bu sahədə qanun pozuntularının qarşısının alınması və pozuntuya yol vermiş şəxslərin qanunla müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə bağlı tədbirlər görmək;

3.0.25. istehlakçıların çəkiddə (ölçüdə), qiymətdə, hesablaşmalarda aldadılması, mallar barədə istehlakçılara tam və düzgün məlumat verilməməsi, satış şərtlərinin pozulması barədə alıcıların müərciətlərinə baxmaq və tədbirlər görmək;

3.0.26. özgənin ticarət markalarından və əmtəə (xidmət) nişanlarından, əmtəənin mənsə yerinin adından və ya eynicinsli əmtəələrin adına oxşar adlardan qeyri-qanuni istifadə olunmasına qarşı qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş tədbirlər görmək, o cümlədən aşkar edilmiş nöqsanların aradan qaldırılması ilə bağlı aidiyyəti dövlət orqanlarına təqdimatlar vermək;

3.0.27. qida məhsulları, həmçinin baytarlıq və fitosanitar nəzarətində olan yüklər istisna olmaqla, malların saxlanılması və ya satışı zamanı mal qonşuluğuna, temperatur rejiminə, satılmış malların dəyişdirilməsi və ya geri qaytarılması qaydalarına əməl olunmasına nəzarət etmək;

3.0.28. qiymət intizamına, o cümlədən qiymətləri dövlət tərəfindən tənzimlənən malların (işlərin, xidmətlərin) təqdim olunması zamanı qiymət intizamına riayət edilməsinə və qiymətlərin düzgün tətbiqinə nəzarət etmək;

3.0.29. dövlət satınalmaları zamanı antiinhisar qanunvericiliyinin tələblərinə riayət olunmasına nəzarət etmək, bütün malgöndərənlərin satınalmalarda iştirakı üçün bərabər rəqabət mühitinin yaradılması məqsədilə tədbirlər görmək;

3.0.30. dövlət satınalmaları zamanı dövlət vəsaitindən səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsi, dövlət satınalmalarının şəffaflıq, aşkarlıq, bərabərlik və rəqabətlik prinsipləri əsasında həyata keçirilməsi, dövlət satınalmaları haqqında qanunvericiliyin pozulmasının qarşısının alınması üçün tədbirlər görmək;

3.0.31. dövlət vəsaiti hesabına malların (işlərin, xidmətlərin) müsabiqə və “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunun-

da nəzərdə tutulan digər əsaslarla satın alınmasının qanuniliyinə və satınalma müqavilələrinin icrasına nəzarət etmək, mübahisəli məsələləri araşdırmaq, bu sahədə münasibətləri tənzimləyən normativ hüquqi aktların tələblərinin pozulması hallarını aşkar etdikdə, satınalma prosedurunu dayandırmaq və satınalan təşkilat qarşısında tenderin nəticələrinin ləğv edilməsi barədə məsələ qaldırmaq;

3.0.32. dövlət satınalmalarının vahid internet portalının operatoru funksiyalarını yerinə yetirmək;

3.0.33. “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada satınalan təşkilatın qərarlarını təsdiq etmək;

3.0.34. satınalmalarla bağlı malgöndərənlərin (podratçıların) şikayətlərinə “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq baxmaq və tədbirlər görmək;

3.0.35. satınalma müqaviləsi imzalanarkən, malların (işlərin, xidmətlərin) hər bir vahidinin qiymətini və meyarlarını dəyişdirməmək şərtilə, malların (işlərin, xidmətlərin) həcmnin “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq artırılıb-azaldılmasına, həmçinin illik satınalma planına daxil edilməyən hər hansı malın (işin, xidmətin) satın alınmasına təcili tələbat yarandıqda, həmin malın (işin, xidmətin) satın alınmasına razılıq vermək;

3.0.36. dövlət satınalmaları üzrə illik hesabatları hazırlamaq və Nazirliyə təqdim etmək;

3.0.37. açıq məkanda reklam istisna olmaqla, reklam subyektlərinin fəaliyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək;

3.0.38. dövlət kəmiyyət vahidlərinin etalonlarını təsdiq etmək, habelə onların əldə olunmasını, qorunub saxlanılmasını və dövlət etalonlarından kəmiyyət vahidlərinin ötürülməsini təşkil etmək;

3.0.39. keçirilən sınaqların müsbət nəticələri əsasında standart nümunələrinin və ya ölçmə vasitələrinin tipinin təsdiq edilməsi haqqında qərar qəbul etmək, bu barədə sertifikatlar vermək və ölçmə vasitələrinin dövlət reyestrini aparmaq;

3.0.40. dövlət metroloji nəzarəti, habelə ölçmə vasitələrinin kalibrənməsi fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.41. müqavilə əsasında ölçmə vasitələrinin kalibrənməsi işlərini aparmaq, kalibrənmə haq-

qında sertifikat vermək və ya kalibrənmə nişanı vurmaq hüququnu vermək;

3.0.42. “Standartlaşdırma haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq standartlaşdırma sisteminə daxil olan normativ sənədlərin vahid dövlət reyestrinin aparılmasını və nəşrini təmin etmək;

3.0.43. standartların hazırlanmasını, qəbulunu, təbqiini, standartların təbqi ilə bağlı əlaqəli xidmətləri təşkil etmək;

3.0.44. “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq akkreditasiya üzrə prinsip və qaydalara riayət edilməsini, uyğunluğun qiymətləndirilməsi sahəsində akkreditasiyanı həyata keçirmək, habelə uyğunluğu qiymətləndirən qurumların vahid dövlət reyestrini aparmaq;

3.0.45. insanların həyat və sağlamlığına, ətraf mühitə, əmlaka və dövlətin maraqlarına yaratdığı təhlükənin dərəcəsindən asılı olaraq, malların (işlərin, xidmətlərin) yüksək, orta, aşağı risk qruplarının təyin edilmiş meyarlar üzrə təsnifatını müəyyən etmək;

3.0.46. uyğunluq sertifikatlarının və uyğunluq bəyannamələrinin reyestrini aparmaq, habelə texniki rəqlamentdə müəyyən edilmiş əsas tələblərin təmin edilməsi məqsədilə istinad edilmiş standartların siyahısını təsdiq və dərc etmək;

3.0.47. istehlak bazarlarında texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğun olmayan mallara nəzarət tədbirlərini həyata keçirmək, istehlakçıların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə texniki rəqlamentlərin tələblərinə uyğun olmayan malların dövriyyədən çıxarılmasını təmin etmək;

3.0.48. xarici mənşəli uyğunluq sənədlərinin tanınmasına dair sənədlərin reyestrini aparmaq;

3.0.49. malın mənşə ölkəsinin müəyyən edilməsi üzrə ekspertizalar keçirmək və belə ekspertizaların nəticələrinə uyğun olaraq, malın mənşə ölkəsini təsdiq edən sertifikat vermək;

3.0.50. “İcra haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərarlar qəbul etmək;

3.0.51. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə aparılan araşdırmalar, monitorinqlər, yoxlamalar, ekspertizalar və onların nəticələri ilə bağlı

görülən işlərə dair məlumatları təhlil etmək və vahid informasiya bankı yaratmaq;

3.0.52. müvafiq sahədə qanunvericiliyin pozulması ilə bağlı inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq, inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq etmək;

3.0.53. fəaliyyət istiqamətləri üzrə dövlət rüsumlarının məbləği və xidmət haqlarının tarifləri barədə aidiyyəti üzrə təqdim edilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.54. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək, pozulmasının qarşısını almaq;

3.0.55. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsini fəaliyyət istiqamətləri üzrə təmin etmək;

3.0.56. öz fəaliyyəti haqqında əhəlinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılmasını, malik olduğu və siyahısı qanunla müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daim yenilənməsini təmin etmək;

3.0.57. fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlər "Vətəndaşların müraciətləri haqqında", "İnzibati icraat haqqında" və "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.0.58. dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin qorunması üçün zəruri tədbirlər, habelə fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun təhlükəsizlik tədbirləri görmək;

3.0.59. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işini əlaqələndirmək, onların fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.60. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.61. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə kadr hazırlığını təmin etmək, həmçinin mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili üçün tədbirlər görmək;

3.0.62. Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.63. müvafiq sahəyə ayrılan büdcə vəsaitindən, kreditlərdən, qrantlardan və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə istifadə olunmasını təmin etmək;

3.0.64. Xidmətdə kargüzarlıq və arxiv işinin aparılmasını təşkil etmək;

3.0.65. fəaliyyətinin nəticələri barədə Nazirliyə hesabat təqdim etmək;

3.0.66. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi digər vəzifələri yerinə yetirmək.

4. Xidmətin hüquqları

4.0. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Xidmətin aşağıdakı hüquqları vardır:

4.0.1. müvafiq sahədə islahatların aparılmasına dair Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.2. müvafiq sahədə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrə tərəfdar çıxması barədə Nazirlik qarşısında təşəbbüslə çıxış etmək;

4.0.3. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmək və belə tədbirlərin, habelə konfransların, seminarların və trening kurslarının ölkədə və ya xaricdə keçirilməsini təşkil etmək;

4.0.4. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq və xarici əməkdaşlığı həyata keçirmək, xarici dövlətlərin aidiyyəti orqanları və digər qurumları ilə, beynəlxalq təşkilatlarla, xarici hüquqi və fiziki şəxslərlə əməkdaşlığı təşkil etmək və həyata keçirmək, danışıqlar aparmaq və ya danışıqlar aparılmasında iştirak etmək, beynəlxalq müqavilələrin layihələrini hazırlamaq və ya hazırlanmasında iştirak etmək, müvafiq sahədə xarici dövlətlərin təcrübəsini öyrənmək və tətbiq edilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.5. müvafiq sahə üzrə dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına, fiziki və hüquqi şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək, onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

4.0.6. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim etmək;

4.0.7. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə rəy vermək, təhlillər, ümumiləşdirmələr, monitorinqlər və tədqiqatlar aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq;

4.0.8. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə apardığı monitorinqlər zamanı qanun po-

zuntuları aşkar edildikdə hüquq mühafizə və digər dövlət orqanları ilə əlaqəli fəaliyyət göstərmək;

4.0.9. strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların və onların vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv etmək;

4.0.10. strukturuna daxil olmayan tabeliyində qurumların yaradılması, yenidən təşkil və ləğv edilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.11. müstəqil ekspert və mütəxəssisləri, məsləhətçi şirkətləri, elmi təşkilatları müqavilə əsasında, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində öz fəaliyyətinə cəlb etmək, ictimai əsaslarla işçi qruplar və komissiyalar yaratmaq;

4.0.12. “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövrü mətbu orqanın təsis edilməsi, xüsusi bülletenlərin və digər nəşrlərin buraxılması ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.13. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə qeyri-normativ metodiki və təlimat xarakterli göstərişlər, məsləhətlər və izahlar vermək;

4.0.14. maliyyə-sənaye qruplarından, təbii inhisar subyektlərindən, inhisarçı mövqe tutan şəxslərdən fəaliyyətləri haqqında qanunla müəyyən edilmiş hesabat və məlumatları, o cümlədən təbii inhisar subyektlərinin investisiya layihələrini almaq;

4.0.15. dövlət satınalmaları sahəsində elmi-texniki, iqtisadi və normativ hüquqi məlumat bazalarını yaratmaq, məsləhət xidmətlərinin göstərilməsini təşkil etmək;

4.0.16. vəzifə və hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı məhkəmədə öz adından çıxış etmək;

4.0.17. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə müqavilələr bağlamaq, strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların fəaliyyət istiqamətləri üzrə göstərdiyi xidmətlərə görə alınan xidmət haqlarından daxil olan vəsaitdən istifadəni, Nazirliklə razılaşdırmaqla təmin etmək;

4.0.18. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi digər hüquqları həyata keçirmək.

5. Xidmətin fəaliyyətinin təşkili

5.1. Xidmət öz fəaliyyətini Aparatı, strukturuna

daxil olan qurumlar və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlar vasitəsilə həyata keçirir.

5.2. Müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin strukturunu, ştat cədvəlini və ayrılmış büdcə təxsisatı daxilində xərclər smetasını Nazirlik təsdiq edir.

5.3. Xidmətin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi rəis rəhbərlik edir. Rəis Xidmətə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə və hüquqlarının həyata keçirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyır.

5.4. Rəisin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi 4 (dörd) müavinini vardır. Rəis müavinləri vəzifə bölgüsünə uyğun olaraq fəaliyyət göstərir və onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

5.5. Rəis:

5.5.1. Xidmətin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

5.5.2. Nazirliklə razılaşdırmaqla, müavinləri arasında vəzifə bölgüsü aparır;

5.5.3. Xidmətin digər vəzifəli şəxslərinin səlahiyyətlərini müəyyənləşdirir, qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edir;

5.5.4. müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların strukturunu, ştat cədvəlini və xərclər smetasını təsdiq üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.5. Xidmətin Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların əsasnamələrini və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların nizamnamələrini təsdiq üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.6. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərini (Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərlərini və müavinlərini Nazirliklə razılaşdırmaqla) vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edir, Xidmətin işçiləri barəsində qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görür;

5.5.7. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərinə qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət qulluğunun ixtisas dərəcələrini verir, işçilərin ixtisasının artırılması, habelə onların peşə hazırlığının təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görür;

5.5.8. xüsusi fərqlənmiş əməkdaşlara Azərbaycan Respublikası fəxri adlarının verilməsi və ya onların dövlət mükafatları ilə təltif olunması məqsədilə təqdimat verilməsi üçün Nazirliyə müraciət edir;

5.5.9. əmr və sərəncam formasında qeyri-normativ hüquqi aktlar qəbul edir və onların, habelə Nazirliyin qəbul etdiyi normativ hüquqi aktların icrasını təşkil edir, yoxlayır və buna nəzarəti həyata keçirir;

5.5.10. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflərini, o cümlədən hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim edir;

5.5.11. Xidmətə dövlət büdcəsindən, büdcə-dənkənar və qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələrdən ayrılmış vəsaitin təyinatı üzrə xərc-lənməsini təmin edir və həmin vəsaitin xərc-lən-

məsinə dair hesabatları Nazirliyə təqdim edir;

5.5.12. Nazirliklə razılaşdırmaqla, öz səlahiyyətlərinin bir hissəsinin həyata keçirilməsini, yaxud vəzifələrinin müvəqqəti olaraq icrasını müavinlərindən birinə həvalə edə bilər;

5.5.13. Xidmətin fəaliyyəti barədə Nazirliyin müəyyən etdiyi qaydada və müddətlərdə Nazirliyə hesabat verir;

5.5.14. dövlət orqanları (qurumları), yerli özünüidarəetmə orqanları ilə, hüquqi və fiziki şəxslərlə münasibətlərdə Xidməti təmsil edir;

5.5.15. vətəndaşların qəbulunu və müraciətlərinə baxılmanı təmin edir.

5.6. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərləri onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və funksiyaların həyata keçirilməsi üçün birbaşa məsuliyyət daşıyırlar.

5.7. Xidmət öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, elmi-texniki nailiyyətlərin və qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və həyata keçirilməsi üçün ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən elmi-texniki şuranın yaradılması barədə Nazirliyə təkliflər verir.

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin ƏSASNAMƏSİ

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il

12 may tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir

1. Ümumi müddəalar

1.1. Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti (bundan sonra – Xidmət) dövlət əmlakının idarə edilməsi, onun özəlləşdirilməsi, daşınmaz əmlakın dövlət reyestrinin, daşınmaz əmlakın vahid dövlət kadastrının tərtibi və aparılması, ünvan reyestrinin aparılması, dövlət torpaq kadastrı, yerquruluşu, torpaqların dövlət idarəetməsi, torpaq bazarının təşkili sahəsində dövlət siyasətini, habelə torpaqlardan istifadəyə və onların mühafizəsi sahəsində (bundan sonra – müvafiq sahə) dövlət nəzarətini həyata keçirən, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin (bundan

sonra – Nazirlik) strukturuna daxil olan qurumdur.

1.2. Xidmət öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnaməni, bu Əsasnaməni, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin digər fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, habelə Nazirliyin hüquqi aktlarını rəhbər tutur.

1.3. Xidmət öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən Azərbaycan

Respublikasının mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları, yerli özünüidarəetmə orqanları, bəynəlxalq və qeyri-hökumət təşkilatları ilə, habelə digər hüquqi və fiziki şəxslərlə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

1.4. Xidmətin müstəqil balans, istifadəsində olan dövlət əmlakı, xəzinə və bank hesabları, üzərində Azərbaycan Respublikası Dövlət Gəlinin təsviri və öz adı həkk olunmuş möhür, müvafiq ştampları və blankları vardır.

1.5. Xidmətin saxlanılma xərcləri və fəaliyyəti, habelə maddi-texniki təminatı Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsi, büdcədən kənar vəsait və qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

1.6. Xidmət Bakı şəhərində yerləşir.

2. Xidmətin fəaliyyət istiqamətləri

2.0. Xidmətin əsas fəaliyyət istiqamətləri aşağıdakılardır:

2.0.1. müvafiq sahədə dövlət siyasətinin formalaşdırılmasında iştirak etmək və onun həyata keçirilməsini təmin etmək;

2.0.2. müvafiq sahənin inkişafı üçün tədbirlər görmək;

2.0.3. müvafiq sahəni tənzimləyən normativ hüquqi aktların layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

2.0.4. Azərbaycan Respublikasının ərazisində və xarici ölkələrdə yerləşən dövlət əmlakının idarə edilməsi və onun barəsində sərəncam verilməsi sahəsində tədbirlər görülməsini təmin etmək;

2.0.5. dövlət əmlakının, o cümlədən dövlət mənzil fondunun və dövlət mülkiyyətində olan torpaqların özəlləşdirilməsini həyata keçirmək;

2.0.6. daşınmaz əmlakın dövlət reyestrini tərtib etmək və aparmaq, daşınmaz əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqlarının dövlət qeydiyyatını həyata keçirmək;

2.0.7. ünvan reyestrinin aparılmasını həyata keçirmək, daşınmaz əmlak obyektlərinə ünvan verilməsini təmin etmək;

2.0.8. daşınmaz əmlakın, o cümlədən torpaqların, tikililərin, binaların, qurğuların, yaşayış və qeyri-yasayış sahələrinin, yaşayış və bağ evlərinin, habelə özəlləşdirilən müəssisələrin qiymətləndirilməsini təşkil etmək;

2.0.9. daşınmaz əmlakın vahid dövlət kadas-trının, dövlət torpaq kadastrının tərtib edilməsini və aparılmasını həyata keçirmək;

2.0.10. dövlət torpaq kadastr, torpaqların monitorinqi və yerquruluşu işlərinə, torpaqlardan istifadəyə və onların mühafizəsinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək, torpaqların münbitliyinin təmin olunmasına (münbitliyin bərpasına və artırılmasına nəzarət istisna olmaqla) dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək;

2.0.11. ərazi vahidlərinin, inzibati ərazi dairələrinin, sahə inzibati ərazi dairələrinin və bələdiyyələrin sərhədlərinin müəyyən edilməsi işlərini yerinə yetirmək və xəritələrini hazırlamaq.

3. Xidmətin vəzifələri

3.0. Bu Əsasnamə ilə müəyyən olunmuş fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, Xidmətin vəzifələri aşağıdakılardır:

3.0.1. müvafiq sahəni tənzimləyən normativ hüquqi aktların hazırlanmasında iştirak etmək, onlara dair rəy və təkliflər vermək;

3.0.2. müvafiq sahədə dövlət proqramlarının, inkişaf konsepsiyalarının layihələrinin hazırlanmasında iştirak etmək və həyata keçirilməsini təmin etmək;

3.0.3. dövlət əmlakının idarə olunması və özəlləşdirilməsi ilə əlaqədar iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələrinin inkişafının təhlilində, proqnozlaşdırılmasında və perspektiv inkişaf istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsində iştirak etmək;

3.0.4. dövlət əmlakının idarə edilməsini və özəlləşdirilməsini, onun barəsində sərəncam verilməsini, qeydiyyatının aparılmasını, özəlləşdirilən dövlət müəssisələrinə investisiyaların cəlb olunmasını təmin etmək;

3.0.5. dövlət əmlakının mühafizəsinə və qorunub saxlanılmasına nəzarəti həyata keçirmək, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslər tərəfindən dövlət əmlakının inventar siyahılarının tərtib olunmasını təşkil etmək, əmlakdan istifadə barədə hesabatlar əsasında dövlət əmlakından təyinatı üzrə səmərəli istifadə olunması vəziyyətini təhlil etmək, daşınmaz dövlət əmlakının təyinatının dəyişdirilməsinə razılıq vermək;

3.0.6. Dövlət Əmlakının Registrinin aparılmasını təşkil etmək, bu məqsədlə dövlət orqan-

larından (qurumlarından) zəruri məlumatların alınmasını həyata keçirmək;

3.0.7. dövlət əmlakının bələdiyyə mülkiyyətinə verilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə Nazirlik vasitəsilə aidiyyəti orqanlarla razılaşdırılmış təqdimat vermək və qəbul olunmuş qərar əsasında əmlakın bələdiyyə mülkiyyətinə verilməsini həyata keçirmək;

3.0.8. Nazirliklə razılaşdırmaqla, Azərbaycan Respublikasının adından əmlakın alınmasını və dövlət əmlakının satılmasını təşkil etmək;

3.0.9. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə məxsus obyektlərin (əsas vəsaitin) satılmasına Nazirliklə razılaşdırmaqla razılıq vermək;

3.0.10. əsas fondların təzələnməsi, yenidən qiymətləndirilməsi, amortizasiya normalarının hazırlanması ilə əlaqədar Nazirliyə təkliflər vermək və onların tətbiq edilməsində iştirak etmək;

3.0.11. Azərbaycan Respublikasının qanunlarının və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, daşınmaz dövlət əmlakını, o cümlədən dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə məxsus daşınmaz əmlakı icarəyə və istifadəyə vermək, bu məqsədlə bağlanmış əqdlərin qeydiyyatını aparmaq, icarə haqlarının müəyyən edilməsi ilə bağlı təkliflər hazırlayıb Nazirliyə vermək və bu sahədə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.12. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə məxsus daşınar əmlakın, eləcə də dövlət mülkiyyətində olan digər əmlakın icarəyə və istifadəyə verilməsinə dair razılıq vermək və bu sahədə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.13. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, dövlət əmlakının və dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə məxsus obyektlərin (əsas vəsaitin) girov (ipoteka) qoyulmasına razılıq vermək və bu sahədə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.14. dövlət mülkiyyətində olan qeyri-yaşayış sahələrindən səmərəli istifadəyə nəzarət etmək və dövlət orqanlarının (qurumlarının) yerləşdirilməsi barədə Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.15. dövlət əmlakı barəsində bağlanmış əqdlər Azərbaycan Respublikasının iqtisadi ma-

raqlarına ziyanla nəticələndikdə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, həmin əqdlərlə bağlı məhkəmədə iddia qaldırmaq, dövlətə məxsus olan, habelə nizamnamə kapitalında dövlətin payı olan hüquqi şəxslərlə bağlı məhkəmə mübahisələrində dövlətin mənafeyini təmsil etmək;

3.0.16. dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən, icarəyə verilməsindən və onun barəsində həyata keçirilən digər əməliyyatlardan əldə edilən vəsaitin uçotunun aparılmasını və onun dövlət büdcəsinə daxil olmasını təmin etmək, habelə mühasibat uçotunu aparmaqla maliyyə və statistik hesabatların tərtib olunmasını həyata keçirmək;

3.0.17. dövlət əmlakının, o cümlədən dövlət mülkiyyətinə keçməklə müsadirə olunmuş əmlakın, "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda digər əmlakın hərraclarda satışını təşkil etmək;

3.0.18. daşınmaz əmlakın dövlət reyestrini aparmaq, daşınmaz əmlak üzərində mülkiyyət və ya digər əşya hüquqlarının qeydiyyatını həyata keçirmək;

3.0.19. daşınmaz əmlakın kadastr uçotuna alınmasını təmin etmək, daşınmaz əmlakın vahid dövlət kadastrını, dövlət torpaq kadastrını və onun tərkib hissəsi olan torpaq reyestrini tərtib etmək və aparmaq, daşınmaz əmlakın kadastr qiymətinin müəyyən edilməsi sahəsində tədbirlər görmək;

3.0.20. dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan bütün kateqoriyalı torpaqların daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində, daşınmaz əmlakın vahid dövlət kadastrında, dövlət torpaq kadastrında və onun tərkib hissəsi olan torpaq reyestrində elektron uçotunun aparılması və xəritələşdirilməsi yolu ilə avtomatlaşdırılmış torpaq kadastr informasiya sistemini və məlumat bankını yaratmaq;

3.0.21. kadastr uçotuna alınması məqsədilə daşınmaz əmlakın kütləvi inventarlaşdırılmasını və qiymətləndirilməsini həyata keçirmək;

3.0.22. mülkiyyət növündən asılı olmayaraq, daşınmaz əmlakın qiymətləndirilməsini təşkil etmək və bu sahədə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.23. daşınmaz əmlakla, o cümlədən torpaq sahələri ilə bağlı inventarlaşdırma işlərini aparmaq və texniki sənədləri, torpaq sahələrinin planını

və ölçüsünü tərtib etmək, daşınmaz əmlak obyektlərinin və torpaqların yerquruluşu məqsədləri üçün kadastr planlarını hazırlamaq;

3.0.24. daşınmaz əmlak üzərində hüquqların qeydiyyatı və daşınmaz əmlakın kadastr məqsədləri üçün mərzçəkmə işlərini özəl hüquqi və fiziki şəxslərin həyata keçirməsini təşkil etmək və “Uyğunluğun qiymətləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq akkreditə olunmuş qurum vasitəsilə bu fəaliyyəti həyata keçirən özəl hüquqi və fiziki şəxslərin (kadastr mühəndislərinin) uyğunluğunun qiymətləndirilməsini həyata keçirmək;

3.0.25. ünvan reyestrini tərtib etmək və aparmaq, həmçinin ünvan reyestrinin məlumatlarını Ünvan Reyestri İnformasiya Sisteminə daxil etmək və onun aparılmasını təmin etmək, daşınmaz əmlak obyektlərinə ünvan vermək, ünvan reyestrində saxlanılan və açıq hesab edilən məlumatları internet saytında yerləşdirmək;

3.0.26. daşınmaz əmlak üzərində hüquqların dövlət qeydiyyatının və dövlət reyestrinin aparılmasını, ünvan reyestri, daşınmaz əmlakın vahid dövlət kadastrı, yerquruluşu, dövlət torpaq kadastrı, torpaqların dövlət idarəetməsinin və torpaq bazarının təşkili sahəsində funksiyaların icrasını və digər aidiyyəti dövlət orqanları ilə əlaqələndirilməklə məkan məlumatları infrastrukturunun formalaşdırılmasını təmin etmək, o cümlədən məkan məlumatlarının daxil edilməsinin, saxlanılmasının, idarə olunmasının, inteqrasiyasının və istifadəsinin təmin edilməsi sahəsində tədbirlər görmək;

3.0.27. dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarının, fiziki və hüquqi şəxslərin müraciətləri əsasında onlara müəyyən edilmiş qaydada daşınmaz əmlakın (torpaqların) elektron kadastr uçotu informasiya sistemindən yerquruluşu planına və kadastr məlumatlarına dair elektron və (və ya) kağız formatlarında çıxarışların verilməsini təmin etmək;

3.0.28. dövlət mənzil fondu obyektlərinin xüsusi mülkiyyətə verilməsini rəsmiləşdirmək;

3.0.29. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, Nazirliklə razılaşdırmaqla dövlət təşkilatları tərəfindən dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin (o cümlədən

onların filial və nümayəndəliklərinin) yaradılmasına, yenidən təşkilinə, ləğv olunmasına və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, hüquqi şəxslərin yaradılmasında dövlət əmlakının pay şəklində qoyuluşuna razılıq vermək;

3.0.30. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və nizamnamə kapitalında dövlətin payı olan hüquqi şəxslərin nizamnamələrinin təsdiq edilməsi barədə təkliflərini Nazirliyə təqdim etmək;

3.0.31. Nazirliyin müəyyən etdiyi hallarda dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin təsisçisi (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin başqa qayda müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla) və iştirakçısı kimi çıxış etmək;

3.0.32. Nazirliklə razılaşdırmaqla, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin yenidən təşkili barədə qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydada qərar qəbul etmək, onların dövlət qeydiyyatına alınmasını və özəlləşdirilməsini təmin etmək;

3.0.33. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, tabeliyindən və sahə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə məxsus obyektlərin (əsas vəsaitin) balansdan balansə verilməsinə razılıq vermək və silinməsinə dair rəy vermək;

3.0.34. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, dövlət orqanlarının, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin fəaliyyəti üçün lazımsız və yararsız olan əmlakı onların müraciətləri əsasında sərəncama götürmək, habelə dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin tərkibindən onların hər hansı bölməsinin (bina, tikili, qurğu və digər əmlakın) çıxarılmasını və ayrıca özəlləşdirilməsini həyata keçirmək;

3.0.35. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və nizamnamə kapitalında dövlətin payı olan ödəniş qabiliyyəti olmayan hüquqi şəxslərin fəaliyyətini, maliyyə vəziyyətini təhlil edib rəy vermək, özəlləşdirilən müəssisə və obyektlərin müflisləşmə proseduru həyata keçirmək və bu zaman dövlətə məxsus əmlakın satışını təşkil etmək;

3.0.36. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə və özəlləşdirilən hüquqi şəxslərə məxsus obyektlərin (əmlakın) və torpaq sahələrinin zəbt olunması və qanunazidd formada istifadə olunması

hallarının qarşısını almaq üçün tədbirlər görmək, bu məqsədlə aidiyyəti orqanlara məlumat vermək, o cümlədən məhkəmə qarşısında iddia qaldırmaq;

3.0.37. Nazirliklə razılaşdırmaqla, dövlət əmlakının müvafiq üsullarla özəlləşdirilməsi barədə qərar qəbul etmək, özəlləşdirilməsini ictimai nəzarət və şəffaflıq, əmək kollektivi üzvlərinin hüquqlarının və sosial ədalət prinsipinin qorunması əsasında həyata keçirmək, dövlət əmlakının alıcıları ilə bağlanmış alqı-satqı müqavilələrinin qeydiyyatını aparmaq, icrasını təmin etmək, habelə şərtlərinə riayət olunmasına nəzarət etmək;

3.0.38. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi hallar istisna olmaqla, Nazirliklə razılaşdırmaqla birgə müəssisələrin nizamnamə kapitalındakı dövlət payının özəlləşdirilməsi barədə əqdlər bağlamaq və alıcılara həmin payın satılmasına dair şəhadətnamələr vermək;

3.0.39. özəlləşdirməyə açıq elan edilmiş dövlət məxsus olan hüquqi şəxslərə, o cümlədən onların özəlləşdirilməsi ilə bağlı həmin hüquqi şəxslərə verilən maliyyə və texniki yardımların əlaqələndirilməsinə, həmin məsələlərlə əlaqədar verilmiş xarici kreditlərdən (yardımlardan) məqsədli və səmərəli istifadə olunmasına nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.40. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və obyektlərin investisiya müsabiqələri vasitəsilə özəlləşdirilməsini təşkil etmək, bu barədə müqavilələr bağlamaq və həmin müqavilələrin icrasına nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.41. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin özəlləşdirməqabağı və özəlləşdirilmiş hüquqi şəxslərin investisiya qoyuluşu imkanları haqqında məlumat bankı yaratmaq, potensial investorlar arasında həmin hüquqi şəxslərin imkanları ilə bağlı zəruri məlumatların yayılmasını təşkil etmək;

3.0.42. özəlləşdirməyə açıq elan edilmiş dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə investisiyaların cəlb edilməsi məqsədilə tədbirlər görmək, bu məsələlərlə əlaqədar investisiya qoyuluşuna dair təkliflərin ekspertizasını aparmaq, investisiya layihələrinin (proqramlarının) iqtisadi səmərəliliyi və məqsədəuyğunluğu barədə rəy vermək, özəlləşdirməyə açıq elan edilmiş dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin özəlləşdirilməsi ilə bağlı

həmin hüquqi şəxslərə investisiyaların cəlb edilməsi sahəsində bağlanmış müqavilələrin icrası zamanı dövlət mənafeələrinin qorunmasına nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.43. Azərbaycan Respublikasının və xarici ölkələrin dövlət orqanlarında, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərdə və ya nizamnamə kapitalında dövlətin payı olan hüquqi şəxslərdə dövlətin maraqlarını təmsil etmək;

3.0.44. dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi prosesində təsis olunmuş və tam özəlləşdirilməmiş səhmdar cəmiyyətlərinə məxsus daşınar və daşınmaz əmlakın satılmasına, icarəyə verilməsinə, digər qaydada özgəninkiləşdirilməsinə razılıq vermək;

3.0.45. dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən daxil olan vəsaitdən ayırmaları dövlət əmlakının özəlləşdirilməsində müstəqil maliyyə məsləhətçisinin cəlb edilməsi, özəlləşdirmə ilə bağlı informasiya təminatının təşkili və hüquqi şəxslərin özəlləşdirməqabağı sağlamaşdırılması, özəlləşdirmədən sonra hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin dəstəklənməsi tədbirlərinin maliyyələşdirilməsi, dövlət əmlakının qorunub saxlanması və mühafizəsi, mülkiyyət hüquqlarının qorunması ilə bağlı Azərbaycan Respublikasını xarici ölkələrin müvafiq orqanlarında, habelə məhkəmə orqanlarında təmsil etmə xərclərinin ödənilməsi məqsədilə istifadə etmək;

3.0.46. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin, özəlləşdirilən hüquqi şəxslərin və obyektlərin yerləşdiyi dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahələrində tikinti, yenidənqurma və quraşdırma işlərinin aparılmasına, onların təyinatının dəyişdirilməsinə razılıq vermək, dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və özəlləşdirilən hüquqi şəxslərin və obyektlərin yerləşdiyi torpaq sahələrinin təyinatı üzrə istifadəsi vəziyyətinin araşdırılması məqsədilə monitoring aparmaq və aşkar edilmiş pozuntu hallarının aradan qaldırılması üçün tədbirlər görmək;

3.0.47. özəlləşdirilən dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin və obyektlərin, fiziki və hüquqi şəxslərin inşa etdikləri müəssisələrin və obyektlərin yerləşdiyi dövlət torpaq sahələrinin qiymətləndirilməsini və satışını həyata keçirmək;

3.0.48. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin istifadəsində olan və ya dövlət obyektlərinin tikintisi layihələşdirilmiş, özəlləşdirilmiş, habelə üzərində hüquqi və fiziki şəxslərin inşa etdikləri müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi dövlətə məxsus torpaqları (sənaye, yaxud texnologiyalar parkları üçün nəzərdə tutulmuş dövlət mülkiyyətində olan torpaq sahələri istisna edilməklə) icarəyə və istifadəyə vermək, bu məqsədlə bağlanılmış əqdlərin qeydiyyatını aparmaq, icarə haqlarının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər hazırlayıb aidiyyəti üzrə təqdim edilməsi üçün Nazirliyə vermək, dövlət mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar istisna olmaqla, digər dövlət torpaqlarının icarəyə və istifadəyə verilməsinə rəy vermək;

3.0.49. “Torpaq icarəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, dövlət mülkiyyətində olan kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqların icarəyə verilməsinə razılıq vermək;

3.0.50. Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının qanuni istifadəsindəki yaşayış evlərinin, həyətyanı sahələrin, fərdi, kollektiv və kooperativ bağların, dövlət bağçılıq təsərrüfatlarının idarəçiliyində olmuş bağların yerləşdiyi torpaqların yerquruluşu işləri aparılmaqla və normativ hüquqi aktlarda müəyyən edilmiş qaydada torpaq istifadəçiliyində mövcud uyğunsuzluqlar aradan qaldırılmaqla, onların mülkiyyətinə verilməsini rəsmiləşdirmək;

3.0.51. dövlət və bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaqların mülkiyyətə və ya icarəyə verilməsi ilə bağlı torpaq müsabiqələrinin və hərraclarının keçirilməsini tənzimləyən sənəd nümunələri hazırlamaq və təsdiq olunmaq üçün Nazirliyə təqdim etmək, müsabiqələri və hərracların keçirilməsini təşkil etmək;

3.0.52. bələdiyyə mülkiyyətində olan torpaq sahələrinin xüsusiyyətinə və torpağın ayrılma məqsədinə, mövcud texniki normalara, yerquruluşu və şəhərsalma sənədlərinə uyğun olaraq mülkiyyətə, istifadəyə, icarəyə verilməsinə dair rəy vermək;

3.0.53. dövlət, bələdiyyə və xüsusi mülkiyyətdə olan bütün kateqoriyalı torpaqların elektron uçotunun aparılması və xəritələşdirilməsi yolu ilə avtomatlaşdırılmış torpaq kadastr informasiya sistemini və məlumat bankını yaratmaq;

3.0.54. ərazi vahidlərinin, inzibati ərazi dairələrinin və sahə inzibati ərazi dairələrinin xəritələrinin hazırlanması məqsədilə sərhədlərinin müəyyən edilməsi üçün çöl tədqiqat və mərzçəkme işlərini yerinə yetirmək, yerquruluşu sənədlər qovluğunu hazırlamaq, elektron daşıyıcıda və (və ya) kağız üzərində xəritələşdirilməsini həyata keçirmək və təsdiq etmək;

3.0.55. dövlət torpaq kadastrı, torpaqların monitorinqi və yerquruluşu işlərinə, torpaqlardan istifadəyə və onların mühafizəsinə, xüsusi (sahəvi) təyinatlı geodeziya fəaliyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək, torpaqların münbitliyinin təmin olunmasına (münbitliyin bərpasına və artırılmasına nəzarət istisna edilməklə) dövlət nəzarətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək, torpaqların dövriyyəsi və münbitliyinin vəziyyəti barədə milli hesabatı hazırlamaq;

3.0.56. dövlət torpaq kadastrının aparılması və yerquruluşu işlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı layihə-axtarış və təcrübi-eksperimental işlərin aparılmasını təşkil etmək;

3.0.57. dövlət torpaq kadastrının aparılmasını təmin etmək məqsədilə xüsusi (sahəvi) təyinatlı geodeziya, topoqrafiya, kartoqrafiya, yerquruluşu, torpaq tədqiqatı işlərini həyata keçirmək, müvafiq dövlət və bələdiyyə orqanları ilə birlikdə torpaq, aqrokimya, geobotanika və digər axtarış işlərinin aparılmasını təşkil etmək;

3.0.58. yerquruluşu və kadastr məqsədləri üçün daimi fəaliyyət göstərən geodeziya istinad stansiyaları şəbəkəsinin yaradılmasını, istismarını təşkil etmək və şəbəkə xidmətinin fasiləsizliyini təmin etmək;

3.0.59. mülkiyyət növündən asılı olmayaraq, torpaq sahələrinin kəmiyyət və keyfiyyət göstəricilərinin dəqiqləşdirilməsi, torpaq sahələrində baş verən dəyişikliyin vaxtında aşkara çıxarılması və qiymətləndirilməsi, torpaqların münbitliyinin müəyyən edilməsi məqsədilə tədqiqat və monitorinq aparmaq;

3.0.60. torpaqların kateqoriyalara aid edilməsi və onların bir kateqoriyadan digərinə keçirilməsi barədə vəsatətlərə baxmaq və aidiyyəti orqanlarla razılaşdırılmış təklifləri əsaslandırmaqla, aidiyyəti üzrə təqdim olunması üçün Nazirliyə təqdim etmək;

3.0.61. kadastr qiymət rayonları və ora daxil olan inzibati rayonlar üzrə kənd təsərrüfatı torpaqlarının təyinatı, coğrafi yerləşməsi və keyfiyyəti nəzərə alınmaqla şərti balları müəyyənləşdirmək, habelə torpağın normativ qiymətinin müəyyənləşdirilməsinə və torpaqlardan səmərəli istifadə olunmasına və onların mühafizəsini təmin edən iqtisadi həvəsləndirmə tədbirlərinə dair təkliflər hazırlamaq və Nazirliyə təqdim etmək;

3.0.62. şəhərsalma və tikinti qanunvericiliyinə uyğun olaraq, ərazi planlaşdırılması sənədlərinin layihəsinə, ümumi və baş planlara dair təkliflər vermək;

3.0.63. torpaq bazarını təşkil etmək, torpaq bazarında qiymətləri əqdlərin növlərindən, satışın formalarından, satış obyektinin təyinatından, hüquqi statusundan, rejimindən, torpaqların normativ qiymətindən, habelə tələb və təklifdən asılı olaraq formalaşdırmaq, torpaq bazarı subyektlərinin hüquq və vəzifələrini əhali arasında təbliğ etmək, torpaq bazarını tənzimləyən rəsmi məlumatların müntəzəm toplanılmasını, xüsusi bülletenlər və kütləvi informasiya vasitələri ilə açıqlanmasını təmin etmək;

3.0.64. torpaq qanunvericiliyinin tələblərinin pozulması ilə həyata keçirilən faydalı qazıntıların hasilatı, aqrokimyəvi, meşə-meliorasiya, geoloji-kəşfiyyat, axtarış işlərində aşkar olunmuş qanun pozuntularının aradan qaldırılması sahəsində tədbirlər görmək;

3.0.65. müvafiq sahədə qanunvericiliyin tələblərinin pozulması ilə bağlı inzibati xətlər haqqında işlərə baxmaq, inzibati tənbeh tədbirləri tətbiq etmək;

3.0.66. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə dövlət rüsumlarının məbləği və xidmət haqlarının tarifləri barədə aidiyyəti üzrə təqdim edilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.67. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsini fəaliyyət istiqamətləri üzrə təmin etmək;

3.0.68. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək, pozulmasının qarşısını almaq;

3.0.69. öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını, internet saytının yaradılma-

masını, malik olduğu və siyahısı qanunla müəyyən edilmiş açıqlanmalı olan ictimai informasiyanın həmin saytda yerləşdirilməsini və bu informasiyanın daimi yenilənməsini təmin etmək, habelə konfransların, seminarların, treninq kurslarının keçirilməsini təşkil etmək;

3.0.70. fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan müraciətlərə Azərbaycan Respublikasının “Vətəndaşların müraciətləri haqqında”, “İnzibati icraat haqqında” və “İnformasiya əldə etmək haqqında” qanunlarına uyğun olaraq baxmaq və qanunla müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;

3.0.71. dövlət sirrinin və məxfilik rejiminin qorunması üçün zəruri tədbirlər, habelə fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq təhlükəsizlik tədbirləri görmək;

3.0.72. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işini əlaqələndirmək, onların fəaliyyətinə nəzarəti həyata keçirmək;

3.0.73. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.74. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə kadr hazırlığını təmin etmək, mütəxəssislərin hazırlanması və əlavə təhsili üçün tədbirlər görmək;

3.0.75. Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların işçilərinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

3.0.76. müvafiq sahəyə ayrılan büdcə vəsaitindən, kreditlərdən, qrantlardan və digər maliyyə vəsaitindən təyinatı üzrə istifadə olunmasını təmin etmək;

3.0.77. Xidmətdə kargüzarlıq və arxiv işinin aparılmasını təşkil etmək;

3.0.78. fəaliyyətinin nəticələri barədə Nazirliyə hesabat təqdim etmək;

3.0.79. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi digər vəzifələri yerinə yetirmək.

4. Xidmətin hüquqları

4.0. Öz vəzifələrini yerinə yetirmək üçün Xidmətin aşağıdakı hüquqları vardır:

4.0.1. müvafiq sahədə islahatların aparılmasına dair Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.2. müvafiq sahədə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrə tərəfdar çıxması barədə Nazirlik qarşısında təşəbbüslə çıxış etmək;

4.0.3. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq tədbirlərdə iştirak etmək və belə tədbirlərin, habelə konfransların, seminarların və trening kurslarının ölkədə və ya xaricdə keçirilməsini təşkil etmək;

4.0.4. Nazirliklə razılaşdırmaqla, beynəlxalq və xarici əməkdaşlığı həyata keçirmək, xarici dövlətlərin aidiyyəti orqanları və digər qurumları ilə, beynəlxalq təşkilatlarla, xarici hüquqi və fiziki şəxslərlə əməkdaşlığı təşkil etmək və həyata keçirmək, danışıqlar aparmaq və ya danışıqlar aparılmasında iştirak etmək, beynəlxalq müqavilələrin layihələrini hazırlamaq və ya hazırlanmasında iştirak etmək, müvafiq sahədə xarici dövlətlərin təcrübəsini öyrənmək və tətbiq edilməsi ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.5. müvafiq sahə üzrə dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanlarına, fiziki və hüquqi şəxslərə zəruri məlumatlar (sənədlər) barədə sorğu vermək, onlardan belə məlumatları (sənədləri) almaq;

4.0.6. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim etmək;

4.0.7. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə rəy vermək, təhlillər, ümumiləşdirmələr, monitorinqlər və tədqiqatlar aparmaq, analitik materiallar hazırlamaq;

4.0.8. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə apardığı monitorinqlər zamanı qanun pozuntuları aşkar edildikdə hüquq mühafizə və digər dövlət orqanları ilə əlaqəli fəaliyyət göstərmək;

4.0.9. strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların və onların vəzifəli şəxslərinin qanunvericiliyə zidd olan qərarlarını ləğv etmək;

4.0.10. strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların yaradılması, yenidən təşkil və ləğv edilməsi üçün Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.11. müstəqil ekspertləri və mütəxəssisləri, məsləhətçi şirkətləri və elmi təşkilatları müqavilə əsasında, bu məqsəd üçün nəzərdə tutulmuş vəsait çərçivəsində öz fəaliyyətinə cəlb etmək, ic-

timai əsaslarla işçi qruplar və komissiyalar yaratmaq;

4.0.12. “Kütləvi informasiya vasitələri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada dövrü mətbuat orqanının təsis edilməsi, xüsusi bülletenlərin və digər nəşrlərin buraxılması ilə bağlı Nazirliyə təkliflər vermək;

4.0.13. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə qeyri-normativ metodiki və təlimat xarakterli göstərişlər, məsləhətlər və izahlar vermək;

4.0.14. dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərə fəaliyyətlərinin tənzimlənməsi ilə əlaqədar icrası məcburi olan göstərişlər vermək;

4.0.15. torpaq ehtiyatlarından səmərəli istifadə və onların mühafizəsi məsələləri üzrə yerli icra hakimiyyəti orqanlarının və bələdiyyələrin qanunvericiliyin tələblərinə uyğun gəlməyən qərarlarının icrasının dayandırılması və ya ləğv edilməsi barədə aidiyyəti orqanlar qarşısında məsələ qaldırmaq və ya məhkəmədə iddia qaldırmaq;

4.0.16. torpaq istifadəçiləri tərəfindən torpaq qanunvericiliyinin tələbləri müntəzəm olaraq pozulduqda, ayrılmış torpaq sahəsindən təyinatı üzrə istifadə edilmədikdə və ya qanunla müəyyən edilmiş digər hallarda, həmin sahənin torpaq istifadəçisindən geri alınması barədə tədbirlər görmək, rayon, şəhər icra hakimiyyəti orqanı və ya bələdiyyə qarşısında vəsatət qaldırmaq, məhkəmədə iddiaçı qismində çıxış etmək;

4.0.17. ölkə ərazisində həyata keçirilən aerofotoplanaalma işlərinin nəticələrinə dair məlumatlardan istifadə etmək;

4.0.18. vəzifə və hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı məhkəmədə öz adından çıxış etmək;

4.0.19. fəaliyyət istiqamətlərinə aid məsələlər üzrə müqavilələr bağlamaq, strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların fəaliyyət istiqamətləri üzrə göstərdiyi xidmətlərə görə alınan xidmət haqlarından daxil olan vəsaitdən Nazirliklə razılaşdırmaqla istifadəni təmin etmək;

4.0.20. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müəyyən etdiyi digər hüquqları yerinə yetirmək.

5. Xidmətin fəaliyyətinin təşkili

5.1. Xidmət öz fəaliyyətini Aparatı, strukturuna daxil olan qurumlar və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumlar vasitəsilə həyata keçirir.

5.2. Müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin strukturunu, ştat cədvəlini və ayrılmış büdcə təxsisatı daxilində xərclər smetasını Nazirlik təsdiq edir.

5.3. Xidmətin fəaliyyətinə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi rəis rəhbərlik edir. Rəis Xidmətə həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə və hüquqlarının həyata keçirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyır.

5.4. Rəisin Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin vəzifəyə təyin və vəzifədən azad etdiyi 4 (dörd) müavinini vardır. Rəisin müavinləri vəzifə bölgüsünə uyğun olaraq fəaliyyət göstərir və onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsinə görə şəxsən məsuliyyət daşıyırlar.

5.5. Rəis:

5.5.1. Xidmətin fəaliyyətini təşkil edir və ona rəhbərlik edir;

5.5.2. Nazirliklə razılaşdırmaqla, müavinləri arasında vəzifə bölgüsü aparır;

5.5.3. Xidmətin digər vəzifəli şəxslərinin səlahiyyətlərini müəyyənləşdirir, qarşılıqlı fəaliyyətini təmin edir;

5.5.4. müəyyən edilmiş struktur, əməkhaqqı fondu və işçilərin say həddi daxilində Xidmətin Aparatının, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların strukturunu, ştat cədvəlini və xərclər smetasını təsdiq olunması üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.5. Xidmətin Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların əsasnamələrini və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların nizamnamələrini təsdiq olunmaq üçün Nazirliyə təqdim edir;

5.5.6. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərini (Aparatının struktur bölmələrinin, strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərlərini və müavinlərini Nazirliklə razılaşdırmaqla) vəzifəyə təyin və vəzifədən azad edir, Xidmətin işçiləri barəsində qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada həvəsləndirmə və intizam tənbehi tədbirləri görür;

5.5.7. Xidmət rəisinin müavinləri istisna olmaqla, Xidmətin digər işçilərinə qanunla müəyyən edilmiş qaydada dövlət qulluğunun ixtisas dərəcələrini verir, işçilərin ixtisasının artırılması, eləcə də onların peşə hazırlığının təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görür;

5.5.8. xüsusi fərqlənmiş əməkdaşlara Azərbaycan Respublikası fəxri adlarının verilməsi və ya onların dövlət təltifləri ilə təltif olunması məqsədilə təqdimat verilməsi üçün Nazirliyə müraciət edir;

5.5.9. əmr və sərəncam formasında qeyri-normativ hüquqi aktlar qəbul edir və onların, habelə Nazirliyin qəbul etdiyi normativ hüquqi aktların icrasını təşkil edir, yoxlayır və buna nəzarəti həyata keçirir;

5.5.10. Xidmətin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflərini, o cümlədən hüquqi aktların layihələrini hazırlayıb Nazirliyə təqdim edir;

5.5.11. Xidmətə dövlət büdcəsindən, büdcə-dənkənar və qanunda nəzərdə tutulmuş digər mənbələrdən ayrılmış vəsaitin təyinatı üzrə xərclənməsini təmin edir və həmin vəsaitin xərclənməsinə dair hesabatları Nazirliyə təqdim edir;

5.5.12. Nazirliklə razılaşdırmaqla, öz səlahiyyətlərinin bir hissəsinin həyata keçirilməsini, yaxud vəzifələrinin müvəqqəti olaraq icrasını müavinlərindən birinə həvalə edə bilər;

5.5.13. Xidmətin fəaliyyəti barədə Nazirliyin müəyyən etdiyi qaydada və müddətlərdə Nazirliyə hesabat verir;

5.5.14. dövlət orqanları (qurumları), yerli özünüidarəetmə orqanları ilə, hüquqi və fiziki şəxslərlə münasibətlərdə Xidməti təmsil edir;

5.5.15. vətəndaşların qəbulunu və müraciətlərinə baxılmanı təmin edir.

5.6. Xidmətin strukturuna daxil olan qurumların və strukturuna daxil olmayan tabeliyindəki qurumların rəhbərləri onlara həvalə edilmiş vəzifələrin yerinə yetirilməsi və funksiyaların həyata keçirilməsi üçün birbaşa məsuliyyət daşıyırlar.

5.7. Xidmət öz fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, elmi-texniki nailiyyətlərin və qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi və həyata keçirilməsi üçün ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən elmi-texniki şuranın yaradılması barədə Nazirliyə təkliflər verir.

“ELEKTRON MƏHKƏMƏ” İNFORMASIYA SİSTEMİ HAQQINDA ƏSASNAMƏ

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il
1 iyun tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir*

1. Ümumi müddəalar

1.1. Bu Əsasnamə “Elektron məhkəmə” informasiya sisteminin (bundan sonra – İnformasiya sistemi) formalaşdırılmasının, aparılmasının, digər qurumların informasiya sistemləri və ehtiyatları ilə Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi (bundan sonra – EHİS) vasitəsilə integrasiyasının, habelə İnformasiya sistemi ilə bağlı mühafizə tədbirlərinin təmin edilməsinin hüquqi, təşkilati və texnoloji əsaslarını müəyyən edir.

1.2. İnformasiya sistemi Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosessual Məcəlləsi, “Fərdi məlumatlar haqqında”, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında”, “Elektron imza və elektron sənəd haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, integrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları” (bundan sonra – Qaydalar) və digər normativ hüquqi aktlar əsasında fəaliyyət göstərir.

1.3. İnformasiya sisteminin tətbiqi insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının səmərəli müdafiəsinə, məhkəməyə müraciət imkanlarının genişlənməsinə, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin səmərəliliyinin və şəffaflığının artırılmasına, süründürməçilik və sui-istifadə hallarının qarşısının alınmasına, aşkarlığın və operativliyin təmin edilməsinə, məhkəmə qərarlarının icrasına nəzarətin effektivliyinin artırılmasına, elektron kargüzarlığın və elektron sənəd dövriyyəsinin təmin olunmasına xidmət edir.

1.4. İnformasiya sisteminin saxlanması, fəaliyyəti və inkişaf etdirilməsi üçün zəruri xərclər dövlət büdcəsindən ayrılan və Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin hesabına daxil

olan vəsait, habelə qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilir.

1.5. İnformasiya sisteminin istifadəçiləri iştirakçısı olduqları məhkəmə işləri barədə məlumatları, İnformasiya sisteminin iştirakçıları isə xidməti vəzifələrinin icrası ilə bağlı məlumatları İnformasiya sistemindən ödənişsiz əldə edirlər.

1.6. İnformasiya sisteminin formalaşdırılmasına, aparılmasına, integrasiyasına və arxivləşdirilməsinə dair bu Əsasnamə ilə tənzimlənməyən digər məsələlər Qaydalara uyğun olaraq həll edilir.

2. Əsas anlayışlar

2.1. Bu Əsasnamədə istifadə olunan anlayışlar aşağıdakı mənalara ifadə edir:

2.1.1. istifadəçi – normativ hüquqi aktlarla müəyyən edilmiş qaydada İnformasiya sistemindən informasiya əldə etmək və ya ötürmək hüququ verilmiş dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları, hüquqi və fiziki şəxslər;

2.1.2. iştirakçı – hakimlər və məhkəmə aparatı işçiləri;

2.1.3. sahib – normativ hüquqi aktlarla müəyyən edilmiş qaydada İnformasiya sistemi üzərində sahiblik və istifadə hüququnu həyata keçirən, habelə sistemin aparılmasını təmin edən Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi;

2.1.4. operator – sahibin normativ hüquqi aktlarla müəyyən edilən həcmdə və şərtlərlə İnformasiya sisteminin fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üzrə hüquq və vəzifələrini həvalə etdiyi struktur bölmə;

2.1.5. elektron kabinet – istifadəçinin özü barəsindəki məlumatlarla tanış olmasını, onları əldə etməsini və dəyişdirməsini, xidmətlərdən istifadə etməsini, ödənişlər həyata keçirməsini,

həmçinin sahib və operator ilə qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən fərdi elektron səhifə;

2.1.6. anonimləşdirmə – dövlət, peşə, qulluq, bank, kommersiya, vergi sirri ilə bağlı, habelə şəxsi və ailə həyatına dair fərdi məlumatların onları müəyyənləşdirməyə imkan verməyən və ziyyətə salınması;

2.1.7. məlumatların yayılması – İnformasiya sistemi vasitəsilə bütün məhkəmə qərarlarının (qətnamələr, hökmlər, əmrlər, qəraradlar və qərarlar) elektron qaydada dərc edilməsi;

2.1.8. vahid məhkəmə portalı – məhkəmələr, hakimlər və məhkəmə işləri barədə məlumatların elektron qaydada əldə olunmasına xidmət edən vasitə.

3. İnformasiya sisteminin fəaliyyətinin prinsipləri

3.1. İnformasiya sistemi Qaydaların 2.1-ci bəndində qeyd edilən prinsiplər nəzərə alınmaqla formalaşdırılır və aşağıdakı prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərir:

3.1.1. istifadə rahatlığı – İnformasiya sistemindən istifadənin və informasiya mübadiləsinin rahat, əlavə əməliyyatlar aparılmadan təmin edilməsi;

3.1.2. operativlik – müvafiq sənədlərin və müraciətlərin təqdim edilməsinin, qəbulunun, cavablandırılmasının, informasiyanın əldə olunmasının və mübadiləsinin avtomatlaşdırılmış qaydada həyata keçirilməsi;

3.1.3. fasiləsizlik – İnformasiya sistemində aparılan təşkilati, inzibati, texniki və digər dəyişikliklərdən asılı olmayaraq, fəaliyyətin fasiləsiz həyata keçirilməsi;

3.1.4. şəffaflıq – sistemin fəaliyyətində aşkarlığın və hesabatlılığın təmin edilməsi, həyata keçirilən prosedurların və onların nəticələrinin izlənilməsi imkanının mövcudluğu.

4. İnformasiya sisteminin texniki-texnoloji infrastruktur

4.1. İnformasiya sistemi aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:

4.1.1. İnformasiya sisteminin proqram kompleksi;

4.1.2. İnformasiya sisteminin mərkəzi və ehtiyat avadanlıq kompleksi;

4.1.3. İnformasiya sisteminin şəbəkə infrastruktur;

4.1.4. İnformasiya sistemi iştirakçılarının işçi stansiyalarının texniki vasitələri;

4.1.5. İnformasiya ehtiyatı.

4.2. İnformasiya sisteminin proqram kompleksinə əməliyyat sistemləri, tətbiqi proqram təminatı, informasiyanın mühafizəsi və digər proqram vasitələri aiddir. Tətbiqi proqram təminatına aşağıdakılar daxildir:

4.2.1. Vahid məhkəmə portalı;

4.2.2. Elektron kabinet;

4.2.3. Dövlət rüsumlarının məhkəmələr üzrə elektron uçotu;

4.2.4. Yekun məhkəmə qərarlarının vahid bazası;

4.2.5. Elektron əmr icraatı altsistemi;

4.2.6. Məhkəmələrdə insan resurslarının elektron idarəetmə altsistemi;

4.2.7. Məhkəmə işlərinin elektron idarəedilməsi altsistemi;

4.2.8. Sənədlərin elektron dövriyyəsi altsistemi;

4.2.9. Məhkəmə proseslərinin elektron audio-video protokollaşdırma altsistemi;

4.2.10. Proses iştirakçılarının iclasa gəlmədən texniki vasitələrdən istifadə olunmaqla iclasda iştirak etmək imkanını təmin edən videokonfrans altsistemi;

4.2.11. Dövlət və digər informasiya sistemləri ilə məlumat mübadiləsinin təmin edən inteqrasiya və elektron məlumat sorğulama modulu;

4.2.12. Məhkəmə işinin təşkili üzrə məlumat pəncərəsi;

4.2.13. Məhkəmə qərarlarını avtomatlaşdırılmış anonimləşdirmə modulu;

4.2.14. Məhkəmə işlərinin avtomatlaşdırılmış təsadüfi bölgüsü modulu;

4.2.15. Analitik təhlil və statistik hesabat modulu.

4.3. İnformasiya sisteminin avadanlıq kompleksinə serverlər, yaddaş qurğuları, soyutma sistemləri, fasiləsiz enerji mənbələri və digər texniki vasitələr aiddir. İnformasiya sisteminin ehtiyat mərkəzi yaradılır və həmin sistemin proqram-texniki vasitələrinin nüsxəsi bu mərkəzdə

saxlanılır. İnformasiya sisteminin mərkəzi və ehtiyat avadanlıq kompleksi operatorun nəzarəti altında fəaliyyət göstərir.

4.4. İnformasiya sisteminin şəbəkə infrastrukturunu kommunikasiya avadanlığı və mühafizə olunan telekommunikasiya kanalları təşkil edir.

4.5. İnformasiya sistemi iştirakçılarının işçi stansiyalarının texniki vasitələrinə kompüter dəsti, çap qurğusu, veb kamera, barkod və sənəd-oxuyucu skanerlər, habelə digər zəruri elektron cihazlar daxildir. Bu texniki vasitələrin mühafizəsini və onlardan aidiyyəti üzrə istifadəni iştirakçı təmin etməlidir.

4.6. İnformasiya ehtiyatı bütün məhkəmələr, hakimlər, məhkəmə aparatının işçiləri, məhkəmə proseslərində iştirak edən şəxslər, məhkəmə işləri, iclaslar, prosesin gedişi, çıxarılan qərarlar, onların icra vəziyyəti, onlardan verilən şikayətlər və protestlər barədə məlumatları ehtiva edir. İnformasiya ehtiyatının əsas və ehtiyat nüsxələri mövcuddur.

5. Təhlükəsizlik tədbirləri

5.1. Məlumatların mühafizə səviyyəsinin daim nəzarətdə saxlanılmasını, onların təhlükəsizliyinə qarşı yönələn təhdidlərin müəyyən edilməsini və ehtimal olunan təhdidlərin neytrallaşdırılmasını təmin edən mühafizə sisteminin işlənilib hazırlanması və daim təkmilləşdirilməsi İnformasiya sisteminin təhlükəsizliyinin vacib elementidir.

5.2. İnformasiya sistemində məlumatların işlənməsi zamanı proqram-texniki vasitələrin işinin pozulmasına gətirib çıxaran təsirlərə yol verilməməlidir.

5.3. Sahib məlumatlara qanunsuz müdaxilə faktlarının vaxtında aşkar edilməsini, həmin faktların, habelə məlumatların surətlərinin çıxarılmasının və (və ya) bu məlumatların onlarla işləməyə icazəsi olmayan şəxslərə ötürülməsinin qarşısının alınmasını, dəyişdirilmiş və ya məhv edilmiş məlumatların dərhal bərpası imkanının olmasını təmin etməlidir.

5.4. İnformasiya sistemi üzrə məlumatların təhlükəsiz şəkildə yazılması, sistemləşdirilməsi, yenilənməsi, dəyişdirilməsi, çıxarılması, silinməsi, anonimləşdirilməsi, yayılması, saxlanılması, ötür-

rülməsi və məhv edilməsi üçün mühafizə vasitələri sertifikatlaşdırılmalı, texniki tələblərə uyğun quraşdırılmalı və istismara verilməlidir.

5.5. İnformasiya sisteminə daxil edilən məlumatların etibarlılığının və təhlükəsizliyinin təmin olunması məqsədilə İnformasiya sisteminin istifadəçiləri "Vahid Giriş Sistemi"ndən ("ASAN login") istifadə etməklə İnformasiya sisteminə daxil olmalı və eyniləşdirilməlidirlər. İnformasiya sistemində elektron sənədlərin təsdiqi və göndərilməsi gücləndirilmiş elektron imzadan istifadə etməklə həyata keçirilməlidir.

5.6. Operator sahibin tələbinə əsasən İnformasiya sisteminin istismarı, inkişafı və təhlükəsizliyi üzrə fəaliyyəti həyata keçirir.

5.7. İnformasiya sisteminin yaradılması və istifadəsi prosesində "İnformasiya, informasiya-laşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq, informasiyanın mühafizəsinə dair tələblərə riayət edilməlidir.

6. İnformasiya sisteminin funksionallığına dair tələblər

6.1. İnformasiya sistemi vasitəsilə aşağıdakılar təmin edilir:

6.1.1. informasiyanın informasiya ehtiyatında toplanması, emalı, axtarışı, təhlili və ötürülməsi;

6.1.2. İnformasiya sisteminə daxil edilən məlumatların dəqiqliyi, tamlığı, aktuallığı və etibarlılığı;

6.1.3. İnformasiya sisteminin fasiləsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi;

6.1.4. İnformasiya sistemindən, eyni zamanda, çoxsaylı istifadəçilərin istifadə etməsinin mümkünlüyü;

6.1.5. təhlükəsizlik və məlumatların mühafizəsi;

6.1.6. informasiya mübadiləsində bir-biri ilə uzlaşa bilən texnologiyaların və proqram-texniki vasitələrin tətbiqi;

6.1.7. məhkəmə prosesi ilə bağlı elektron xidmətlər göstərilməsi;

6.1.8. məhkəmə sənədlərinin layihələrinin hazırlanması;

6.1.9. məhkəmə prosesində iştirak edən şəxslərin zəruri məlumatlarının real vaxt rejimində

yoxlanılması və İnformasiya sistemində olduqda, şəxsdən tələb edilməməsi;

6.1.10. məhkəmə icraatı zamanı tələb olunan məlumatların bu Əsasnamənin 11-ci hissəsində göstərilən qaydada elektron əldə edilməsi;

6.1.11. İnformasiya sisteminin iştirakçıları və istifadəçiləri tərəfindən ərizə, şikayət və digər sənədlərin elektron formada tərtib edilməsi, göndərilməsi, qəbulu, sənədlərin elektron qeydiyyatı və elektron dövriyyəsi;

6.1.12. mülki işlər və kommersiya mübahisələrinə dair işlər üzrə icraatın elektron qaydada aparılması;

6.1.13. məhkəməyə daxil olan işlərin hakimlər arasında təsadüfi və avtomatik şəkildə elektron qaydada bölüşdürülməsi;

6.1.14. məhkəmədə işlərə baxılma vaxtlarına və tarixlərinə dair avtomatlaşdırılmış qaydada elektron cədvəlin tərtibi;

6.1.15. məhkəmə prosesində iştirak edən şəxslərə məlumatların elektron qaydada (elektron kabinet, elektron poçt və SMS məlumatlandırma) çatdırılması;

6.1.16. məhkəmə iclasının audio və video texniki vasitələrdən istifadə etməklə qeydə alınması və onları real vaxt rejimində müşahidə etmək imkanının yaradılması;

6.1.17. mülki və kommersiya mübahisələrinə dair işlər üzrə proses iştirakçılarının iclasa gəlmədən texniki vasitələrdən istifadə yolu ilə iclasda iştirak etmələrinə imkan yaradılması;

6.1.18. məhkəmə işləri üzrə prosessual müddətlərə riayət olunmasına nəzarət edilməsi və müddətlərin bitməsi ilə bağlı xəbərdaredici funksiyaların olması;

6.1.19. qəbul edilən məhkəmə qərarlarının icraya yönəldilməsi və icra prosesinin izlənməsi;

6.1.20. İnformasiya sistemində proses iştirakçısının iştirak etdiyi iş üzrə prosesin gedişi, çıxarılan qərarlar, onlardan verilən şikayət və ya protestlər barədə məlumat almağa imkan yaradan elektron kabinetin təşkili;

6.1.21. elektron qaydada yayılan məhkəmə qərarlarının anonimləşdirilməsi və müxtəlif meyarlar əsasında həmin qərarlarda effektiv axtarış aparılması;

6.1.22. məhkəmələrin bütün qərarlarının gücləndirilmiş elektron imza ilə təsdiq edildikdən sonra elektron qaydada yayılması;

6.1.23. məhkəmə fəaliyyəti ilə bağlı analitik təhlil və statistikanın elektron qaydada aparılması;

6.1.24. statistik məlumatların emalında intellektual idarəetmədən istifadə olunması;

6.1.25. məhkəmə fəaliyyətində süni intellektdən istifadə edilməsi;

6.1.26. məlumatların sistemləşdirilmiş şəkildə saxlanması.

7. İnformasiya sistemi sahibinin hüquqları və vəzifələri

7.1. İnformasiya sistemi sahibinin aşağıdakı hüquqları vardır:

7.1.1. bu Əsasnamənin 9.2.5-ci yarım bəndində göstərilmiş və qanunla müəyyən edilmiş hallarda iştirakçıların İnformasiya sistemində giriş imkanını ləğv etmək;

7.1.2. əldə olunması qanunla məhdudlaşdırılan, o cümlədən xidməti istifadə üçün nəzərdə tutulan informasiyadan yalnız müvafiq normativ hüquqi aktlara uyğun şəkildə istifadə məqsədilə həmin məlumatların ötürülməsində məhdudiyyətlər tətbiq etmək;

7.1.3. iştirakçının və istifadəçinin yazılı müraziəti əsasında İnformasiya sistemində saxlanılan məlumatlarda dəyişiklik etmək.

7.2. İnformasiya sistemi sahibinin aşağıdakı vəzifələri vardır:

7.2.1. iştirakçıların İnformasiya sistemində giriş hüququnu təmin etmək;

7.2.2. digər dövlət qurumları ilə məlumatların elektron formada mübadiləsinin Qaydaların tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirmək;

7.2.3. İnformasiya sisteminin təkmilləşdirilməsi və onun funksional imkanlarının artırılması istiqamətində tədbirlər görmək;

7.2.4. İnformasiya sisteminin beynəlxalq təcrübəyə uyğun inkişaf etdirilməsini təmin etmək;

7.2.5. İnformasiya sisteminin digər informasiya ehtiyatları və sistemləri ilə EHİS vasitəsilə inteqrasiyasını həyata keçirmək;

7.2.6. İnformasiya sisteminin funksiyaları barədə iştirakçıları məlumatlandırmaq, onlara metodiki kömək göstərmək, bu sahədə mütəmadi

bilik və bacarıqlarının artırılması məqsədilə təlimlər təşkil etmək;

7.2.7. İnformasiya sisteminin komponentlərinin və proqram təminatının təyinatı üzrə istismarını, texniki xidmətini, saxlanılmasını, tərtib olunmuş qrafik üzrə operator tərəfindən müvafiq profilaktik işlərin aparılmasını təşkil etmək və onlara nəzarəti həyata keçirmək;

7.2.8. İnformasiya sisteminə daxil edilmiş məlumatların təhlükəsizliyi ilə bağlı təşkilati və texniki tədbirlər görmək, məlumatlardan istifadənin və onların mühafizəsinin təşkilini təmin etmək;

7.2.9. İnformasiya sistemindəki məlumatların aktuallığını, etibarlılığını, ölçətlənliyi, tamlığını, habelə onların ehtiyat surətlərinin saxlanmasını və qorunmasını təşkil etmək;

7.2.10. İnformasiya sistemi vasitəsilə dayanıqlı və fasiləsiz məlumat mübadiləsi aparılmasını təşkil etmək;

7.2.11. iştirakçılarda və istifadəçilərdə yaranmış çətinliklərin müəyyən edilməsi və zəruri təlimatlandırma işlərinin aparılması üçün qaynar xətt təşkil etmək;

7.2.12. mərkəzi və ehtiyat avadanlıq komplekslərində hər hansı bir qəza (xəta) baş verdiyi və ya İnformasiya sisteminin fəaliyyətində fasilə yarandığı halda İnformasiya sisteminin iştirakçılarını və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyini (bundan sonra – Əlaqələndirici qurum) bu barədə məlumatlandırmaq;

7.2.13. məhkəmə qərarlarının anonimləşdirilməklə elektron qaydada yayılmasını təşkil etmək;

7.2.14. İnformasiya sisteminə məlumatların tam və vaxtında ötürülməsinə və həmin məlumatların əldə edilməsinə qanunla müəyyən edilmiş hədlərdə nəzarət etmək;

7.2.15. İnformasiya sisteminin informasiya ehtiyatında dəyişiklikləri müvafiq qeydlər etməklə aparmaq, belə qeydlər üçün əsas olan sənədləri müvafiq sənədlər qovluğuna daxil etmək;

7.2.16. İnformasiya sistemi üzrə statistik hesabatlar hazırlamaq və onlar əsasında təhlillər aparmaq;

7.2.17. İnformasiya sisteminin təşkili və fəaliyyəti ilə bağlı Əlaqələndirici qurumun qiymətləndirmələr aparmasına zəruri şərait yaratmaq;

7.2.18. İnformasiya sisteminin formalaşdırılması, aparılması, integrasiyası və ya arxivləşdirilməsi ilə bağlı rəsmi sənədləri və texniki məlumatları Əlaqələndirici quruma təqdim etmək;

7.2.19. Əlaqələndirici qurumun əsaslandırılmış tələbinə uyğun olaraq, İnformasiya sisteminin fəaliyyətini təşkil etmək, onda dəyişiklik etmək və təkmilləşdirmələr aparmaq;

7.2.20. İnformasiya sisteminə çıxışı olan, habelə onun aparılmasında iştirak edən əməkdaşlarını gücləndirilmiş elektron imza ilə təmin etmək;

7.2.21. dövlət xidmətləri göstərilməsi üçün tələb edilən sənədlər barədə məlumat İnformasiya sistemində olduqda, həmin məlumatın ilkin mənbədən əldə edilməsini bu Əsasnamə və Qaydalara uyğun təmin etmək;

7.2.22. elektron xidmətlərin “bir pəncərə” prinsipi əsasında sahibin rəsmi internet resursu və EHİS vasitəsilə göstərilməsini təmin etmək;

7.2.23. istifadəçilərin tələbi əsasında onlar barədə məlumatlarda aparılan düzəlişləri təsdiq və ya rədd etmək;

7.2.24. İnformasiya sisteminin fəaliyyətini bu Əsasnamənin 1.2-ci bəndində göstərilən normativ hüquqi aktların tələblərinə uyğun təşkil etmək, onun formalaşdırılmasına, aparılmasına, integrasiyasına, arxivləşdirilməsinə, dayanıqlı və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsinə nəzarət etmək;

7.2.25. iştirakçılara və istifadəçilərə İnformasiya sisteminin iş prinsipi və funksional imkanları haqqında məlumat vermək, metodiki kömək göstərmək.

8. İnformasiya sistemi operatorunun hüquqları və vəzifələri

8.1. İnformasiya sistemi operatorunun aşağıdakı hüquqları vardır:

8.1.1. İnformasiya sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində rəy və təkliflər vermək;

8.1.2. İnformasiya sistemi ilə məlumat mübadiləsində iştirak edəcək informasiya ehtiyatları və sistemləri müəyyən edilmiş texniki və funksional tələblərə cavab vermədiyi hallarda onlarda

zəruri dəyişiklik və təkmilləşdirmə aparılması məqsədilə məsələ qaldırmaq;

8.1.3. digər informasiya ehtiyatları və sistemləri ilə məlumat mübadiləsinin təşkili üçün zəruri elektron servislər təşkil etmək və onları yeniləmək;

8.2. İnformasiya sistemi operatorunun aşağıdakı vəzifələri vardır:

8.2.1. İnformasiya sistemi vasitəsilə iştirakçının dayanıqlı, fasiləsiz, etibarlı və təhlükəsiz məlumat mübadiləsi aparmasını təmin etmək;

8.2.2. İnformasiya sisteminin proqram kompleksinə nəzarəti həyata keçirmək və mütəmadi texniki baxışları təşkil etmək;

8.2.3. proqram təminatının lisenziyalasdırılmasını, lisenziyalı proqram təminatlarının işlək vəziyyətdə olmasını və yenilənməsini təmin etmək;

8.2.4. İnformasiya sistemində toplanılan texniki vasitələrin əməliyyatların qeydiyyat fayllarının (loq-faylların) monitorinqini həyata keçirmək və baş verən xətlər üzrə təhlillər aparmaq;

8.2.5. saxlanılan məlumatların sürətli axtarışının həyata keçirilməsi məqsədilə informasiya ehtiyatının mütəmadi optimallaşdırılmasını təşkil etmək;

8.2.6. informasiya ehtiyatının ehtiyat nüsxəsinin saxlanılması üçün tədbirlər görmək;

8.2.7. müəyyən edilmiş qrafik üzrə, eləcə də sahibin müraciəti əsasında İnformasiya sisteminin yerləşdiyi server və şəbəkə avadanlığına profilaktik baxış keçirilməsini təmin etmək və aktlaşdırmaq;

8.2.8. mütəmadi olaraq şəbəkə infrastrukturunda məlumatötürmə sürətini ölçmək və fasilələr yaranmasının səbəblərini müəyyən etmək məqsədilə monitorinqlər keçirmək;

8.2.9. İnformasiya sistemində daxil edilən məlumatların tamlığını, təhrifolunmazlığını, əlçatanlığını, konfidensiallığını (məxfiliyini) və mühafizəsini təmin etmək;

8.2.10. İnformasiya sistemindən istifadə zamanı yaranan nasazlıqları aradan qaldırmaq məqsədilə təxirəsalınmaz tədbirlər görmək;

8.2.11. mərkəzi və ehtiyat avadanlığında hər hansı bir qəza (xəta) baş verdiyi və İnformasiya sisteminin fəaliyyətində hər hansı fasilə yarandığı halda sahibi bu barədə məlumatlandırmaq;

8.2.12. server və şəbəkə avadanlığının yerləşdiyi otaqlarda fasiləsiz elektrik enerjisini, yan-

ğın təhlükəsizliyini və tələb olunan temperaturu tənzimləyən avadanlığa müəyyən edilmiş qaydada texniki baxışların keçirilməsini və aşkar olunmuş nasazlıqların aradan qaldırılmasını təmin etmək;

8.2.13. sahibin müraciəti əsasında, qanunvericilikdə edilmiş dəyişikliklərə əsasən ən qısa müddətdə proqram təminatında uyğunlaşdırma-ların aparılmasını, eləcə də yeni proqram modulların yazılmasını və sınaqların keçirilməsini təmin etmək;

8.2.14. informasiya ehtiyatı üzrə sahibin tələb etdiyi məzmununda hesabatlar hazırlamaq;

8.2.15. qanunsuz daxil olma və saxtalaşdırma hallarının qarşısını almaq, habelə giriş və əməliyyat tarixçələrini (loqları) saxlamaq;

8.2.16. sisteminin formalaşdırılması, aparılması, integrasiyası və arxivləşdirilməsi işlərini texniki tələblərə, eləcə də bu Əsasnamə ilə və Qaydalarla müəyyən edilən tələblərə uyğun formada aparmaq;

8.2.17. informasiya sisteminin dayanıqlı və fasiləsiz fəaliyyətini, sistemin komponentlərinin və proqram təminatının təyinatı üzrə istismarını, texniki xidmətini, təmirini və yenilənməsini, habelə təkmilləşdirilməsi üzrə profilaktik işlərin görülməsini təmin etmək.

9. İnformasiya sistemi iştirakçılarının hüquqları və vəzifələri

9.1. İnformasiya sistemi iştirakçılarının aşağıdakı hüquqları vardır:

9.1.1. İnformasiya sisteminin işinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər vermək;

9.1.2. məhkəmə prosesində iştirak edən şəxslər barədə İnformasiya sistemində məlumatları yoxlamaq, zəruri sənəd və arayışlara dair məlumatları əldə etmək və ötürmək;

9.1.3. iclasın real vaxt rejimində müşahidə edilməsini, habelə texniki vasitələrdən istifadə yolu ilə iclasda iştirak etməsi imkanını təmin etmək.

9.2. İnformasiya sistemi iştirakçılarının aşağıdakı vəzifələri vardır:

9.2.1. məlumatları dolğun şəkildə İnformasiya sistemində daxil etmək, bu məlumatların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün zəruri tədbirlər görmək;

9.2.2. İnformasiya sistemindən və oradakı məlumatlardan yalnız xidməti məqsədlər üçün istifadə etmək;

9.2.3. sahib tərəfindən İnformasiya sistemində daxil edilən və iştirakçının bilavasitə fəaliyyəti ilə bağlı olan yeni məlumat və sənədləri daim izləmək;

9.2.4. məhkəmə sənədlərinə dair İnformasiya sistemində saxlanılan məlumatlarda aşkar edilmiş səhvlərin aradan qaldırılması məqsədilə dərhal sahibə məlumat vermək.

9.2.5. iş yerini dəyişdikdə və ya işdən çıxdıqda, İnformasiya sistemindən istifadənin dayandırılması barədə məhkəmə sədri və ya məhkəmə aparatının rəhbəri vasitəsilə sahibə məlumat vermək;

9.2.6. məlumatların mühafizəsini təmin edən avadanlıq və proqram vasitələrinə müdaxilə etməmək;

9.2.7. İnformasiya sisteminin fəaliyyətini ləngidən, ona zərər vuran və ya onun fəaliyyətinin dayanmasına səbəb ola bilən hərəkətlərə yol verməmək;

9.2.8. İnformasiya sisteminin fəaliyyətinin texniki səbəblərdən dayandığı hallar istisna olmaqla, mülki işlər və kommersiya mübahisələri üzrə məhkəmə sənədlərini İnformasiya sistemi vasitəsilə tərtib etmək;

9.2.9. İnformasiya sistemində giriş imkanı verən avtomatlaşdırılmış işçi stansiyası və İnformasiya sistemindən əldə olunan qanunla qorunan məlumatları özündə əks etdirən kağız daşıyıcıları nəzarətdən kənar qoymamaq;

9.2.10. İnformasiya sistemindən istifadə zamanı kompüterin monitorunda əks olunan məlumatları kənar şəxslərin oxumasına imkan verməmək, eləcə də internet şəbəkəsi vasitəsilə yayımlamamaq;

9.2.11. İnformasiya sistemində daxil olmağa imkan verən elektron imza vasitələrinin konfidensiallığını (məxfiliyini) pozmammaq;

9.2.12. məlumatların mühafizəsi ilə bağlı tədbirlərin yoxlanılmasını həyata keçirən şəxslərə maneələr yaratmammaq;

9.2.13. məhkəmə işləri üzrə işdə iştirak edən şəxslər İnformasiya sistemində qeydiyyatdan keçmişlərsə, məhkəmə sənədlərini bu şəxslərin həmin sistemdə yaradılmış elektron kabinetlərində yerləşdirmək və onlara bu barədə məlumatı hə-

min sistem vasitəsilə elektron qaydada (elektron poçt və SMS vasitəsilə) çatdırmaq;

9.2.14. məhkəmə işləri üzrə işdə iştirak edən şəxslər İnformasiya sistemində qeydiyyatdan keçməmişlərsə, onlara məhkəmə sənədləri barədə məlumatları bu sistem vasitəsilə şəxsin təqdim etdiyi mobil telefon nömrəsinə SMS-lə çatdırmaq;

9.2.15. məhkəmə işləri üzrə işdə iştirak edən şəxslər İnformasiya sistemində qeydiyyatdan keçməmişlərsə və şəxs mobil telefon nömrəsi təqdim etməmişdirsə, məhkəmə sənədləri barədə məlumatların bu sistem tərəfindən mövcud dövlət məlumat mənbələrindən əldə edilən bütün aktiv mobil telefon nömrələrinə SMS-lə çatdırılmasını təmin etmək (İnformasiya sistemi iştirakçılarının dövlət məlumat mənbələrindən əldə edilən mobil telefon nömrələri barədə məlumata çıxışının olmaması şərtlə);

9.2.16. kommersiya mübahisələri üzrə işlərdə iştirak edən şəxslərin məhkəmə sənədlərini onların İnformasiya sistemində yaradılmış elektron kabinetlərində yerləşdirmək və onlara bu barədə məlumatı həmin sistem vasitəsilə elektron qaydada (elektron poçt və SMS vasitəsilə) çatdırmaq;

9.2.17. məhkəmə iclasının audio və video texniki vasitələrdən istifadə etməklə qeydə alınmasını təmin etmək;

9.2.18. məhkəmə qərarları tərtib və gücləndirilmiş elektron imza ilə təsdiq edildikdən sonra onların avtomatlaşdırılmış qaydada, işdə iştirak edən şəxslərin elektron kabinetlərində yerləşdirilməsini təmin etmək;

9.2.19. məhkəmə iclaslarının fasiləsiz audio-video yazısının aparılması barədə məhkəmə prosesinin tərəflərini və işdə iştirak edən digər şəxsləri xəbərdar etmək.

10. İnformasiya sistemi istifadəçilərinin hüquqları və vəzifələri

10.1. İnformasiya sistemi istifadəçilərinin aşağıdakı hüquqları vardır:

10.1.1. məhkəmənin fəaliyyət istiqamətlərinə aid olan xidmətlərdən İnformasiya sistemi vasitəsilə istifadə etmək;

10.1.2. xidmətlərdən istifadə etmək üçün elektron kabinet yaratmaq;

10.1.3. iştirak etdikləri bütün məhkəmə işləri, o cümlədən məhkəmə prosesləri barədə mövcud məlumatlarla tanış olmaq;

10.1.4. ərizə, şikayət və digər sənədləri məhkəməyə elektron qaydada göndərmək;

10.1.5. iştirak etdiyi iş üzrə prosesin gedişi, çıxarılan qərarlar, onlardan verilən şikayət və ya protestlər barədə elektron qaydada (elektron poçt və SMS vasitəsilə) məlumat almaq;

10.1.6. İnformasiya sisteminin işinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər vermək;

10.1.7. Bu Əsasnamə ilə nəzərdə tutulmuş digər hüquqlardan istifadə etmək.

10.2. İnformasiya sistemi istifadəçilərinin aşağıdakı vəzifələri vardır:

10.2.1. kommersiya mübahisələri üzrə işlərlə bağlı elektron kabinet yaratmaq;

10.2.2. İnformasiya sisteminə məlumatları düzgün daxil etmək.

11. İnformasiya sistemi ilə əlaqəli fəaliyyət göstərən digər dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri

11.1. Məlumat-axtarış işinin operativliyini və səmərəliliyini artırmaq məqsədilə İnformasiya sistemi Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinin, “Dövlət sirri haqqında”, “Fərdi məlumatlar haqqında”, “Banklar haqqında” və “Kommersiya sirri haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunlarının tələbləri nəzərə alınmaqla digər dövlət informasiya sistemləri ilə əlaqəli fəaliyyət göstərir.

11.2. İnformasiya sisteminin iştirakçıları qanunla müəyyən edilmiş hallarda və qaydada məhkəmə icraatı ilə bağlı iş üçün əhəmiyyət kəsb edən halların araşdırılması üçün müvafiq olaraq hakimin sorğusu və ya hakimin gücləndirilmiş elektron imzası ilə təsdiq olunmuş və qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında EHİS vasitəsilə aşağıdakı məlumatları əldə edirlər:

11.2.1. hüquqi şəxslər və hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti göstərən fiziki şəxslər barədə məlumatlar;

11.2.2. vergi ödəyicisi ilə bağlı keçirilmiş yoxlamalar haqqında məlumatlar;

11.2.3. telefon nömrələri barədə məlumatlar;

11.2.4. əmək müqaviləsi, pensiya və sosial müavinətlər haqqında məlumatlar;

11.2.5. daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatata alınmış mülkiyyət və istifadə hüquqlarına dair məlumatlar;

11.2.6. daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyatata alınmış mülkiyyət, icarə və istifadə hüquqlarının məhdudlaşdırılmasına (yükülüyünə) dair məlumatlar;

11.2.7. şəxslər barəsində axtarış və cinayət işlərinə, məhkumluğa, cərimə ödənişlərinə dair məlumatlar;

11.2.8. şəxsə məxsus olan nəqliyyat vasitələri barədə məlumatlar;

11.2.9. sürücülük vəsiqələri barədə məlumatlar;

11.2.10. şəxslərin və nəqliyyat vasitələrinin sərhədkeçmə uçuşu;

11.2.11. sərhədkeçməsinə məhdudiyyət qoyulmuş şəxslər barədə məlumatlar;

11.2.12. ipoteka kreditləşməsi və təminat verilən kreditlər üzrə bank sirri təşkil edən məlumatlar;

11.2.13. kredit təşkilatlarından – şəxslərin bank və ya kredit təşkilatlarında mövcud olan hesabları, əmanətləri, hesablardakı vəsaitlərinin miqdarı barədə məlumatlar;

11.2.14. kredit məlumatlarının icmalı, borcalanın aktiv öhdəlikləri, borcalanın bağlanmış öhdəlikləri, borcalanın zəmin olduğu öhdəliklər;

11.2.15. ipoteka və ya girov saxlayan qismində xeyrinə yüklü edilən daşınmaz və ya daşınar əşyalar barədə məlumatlar;

11.2.16. məcburi köçkünlər barədə məlumatlar;

11.2.17. elektrik enerjisi, içməli su və qaz abunəçiləri, onların borcları barədə məlumatlar;

11.2.18. yaşayış sahələrini satmaq öhdəliyi ilə kirayəyə vermə mexanizmi üzrə kirayəçiyə dair məlumatlar;

11.2.19. qiymətli kağızlar və onların yüklülüyü barədə məlumatlar;

11.2.20. icbari sığorta müqavilələrinə dair məlumatlar;

11.2.21. şəxsin təhsili və təhsil sənədləri barədə məlumatlar;

11.2.22. Azərbaycan Respublikası Əhalisinin Dövlət Reyestrindən – vətəndaşlar və Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayan, yaxud qaçqın statusu almış əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, habelə vətəndaşlıq vəziyyəti aktları barədə məlumatlar;

11.2.23. “Elektron icra” informasiya sistemindən – məhkəmə qərarlarının icrası vəziyyəti barədə məlumatlar;

11.2.24. “Cəza çəkən məhkumlar və həbs edilmiş şəxslər” informasiya sistemindən – barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş şəxslər, məhkumlar, habelə həbs qətimkan tədbirinin və cəzaların icrası vəziyyəti barədə məlumatlar;

11.2.25. Sahibkarlıq sahəsində aparılan yoxlamaların vahid məlumat reyestrindən – yoxlamalar barədə məlumatlar;

11.2.26. “Elektron notariat” informasiya sistemindən – notariat hərəkətləri barədə məlumatlar.

12. İnformasiya sisteminin fəaliyyətinin təşkili

12.1. İnformasiya sisteminin fəaliyyətinin və təhlükəsizliyinin təşkilini, aidiyyəti qurumlarla qarşılıqlı fəaliyyətin əlaqələndirilməsini sahib həyata keçirir.

12.2. İnformasiya sistemi daxilində informasiya ehtiyatlarından istifadəyə buraxılış həddini sahib müəyyən edir.

12.3. İnformasiya sisteminə iştirakçı tərəfindən daxil edilən məlumatlar həmin şəxsin gücləndirilmiş elektron imzası ilə təsdiqlənməlidir.

12.4. Məhkəmə fəaliyyəti ilə bağlı tələb olunan məlumatlar İnformasiya sistemi vasitəsilə yoxlanılır, sənəd və arayışlara dair məlumatlar bu Əsasnamənin 11.2-ci bəndində müəyyən olunmuş qaydada əldə edilir.

12.5. Məhkəmə sənədlərinin layihələri İnformasiya sistemi vasitəsilə avtomatlaşdırılmış formada generasiya olunaraq tərtib edilir.

12.6. Tərtib edilən məhkəmə qərarı qanunvericilik aktlarının tələblərinə uyğunluq baxımından yoxlanıldıqdan sonra hakim həmin qərarı gücləndirilmiş elektron imza ilə təsdiq edir. Məhkəmələrin bütün qərarları qəbul olunduğu gündən 1 (bir) aydan gec olmayaraq anonimləşdirilməklə elektron qaydada yayılmalıdır.

12.7. İnformasiya sisteminə daxil edilən məlumatlar dolğun olmalı, zəruri xanalar tam doldurulmalı və anonimləşdirilən məlumatlar istisna olmaqla, sözlər ixtisarla ifadə edilməməlidir.

12.8. Məlumatlar İnformasiya sisteminə Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində daxil edilir.

12.9. İnformasiya sisteminə daxil edilmiş məlumatlarda çatışmazlıqlar aşkar olunduqda,

iştirakçının yazılı müraciəti əsasında sahib həmin çatışmazlıqları aradan qaldırır.

13. İnformasiya sistemindən istifadə qaydası

13.1. İnformasiya sistemindən istifadə “Vahid məhkəmə portalı” və onun tərkib hissəsi olan elektron kabinet vasitəsilə həyata keçirilir.

13.2. İstifadəçilər “Vahid məhkəmə portalı” vasitəsilə açıq sənədlərlə (məlumatlarla) tanış ola, Vahid Giriş Sistemi (“ASAN login”) ilə eyniləşdirildikdən sonra avtomatik qaydada yaradılmış elektron kabinetləri vasitəsilə özlərinə aid sənədləri (məlumatları) əldə edə, habelə onların gücləndirilmiş elektron imza ilə təsdiq edilmiş elektron variantlarını çap edə, ödənişlər və digər əməliyyatlar həyata keçirə bilirlər.

13.3. İstifadəçilər, həmçinin İnformasiya sistemində yaradılan elektron kabinetləri vasitəsilə özləri haqqında toplanan məlumatlarda dəyişiklik edilməsi barədə müraciət edə, habelə həmin məlumatlardan istifadə olunması barədə informasiyanı əldə edə (onlarla tanış ola) bilirlər.

13.4. İnformasiya sistemində həyata keçirilən elektron xidmətlərdən istifadə sahibin rəsmi internet saytında dövlət xidmətləri bölməsi və EHİS vasitəsilə ödənişlərin edilməsi isə “ASAN ödəniş” və digər ödəniş sistemləri vasitəsilə (elektron kabinetdə “ASAN ödəniş” və digər ödəniş sistemlərinə keçid verilməklə) həyata keçirilir.

13.5. Sahib istifadəçinin İnformasiya sistemindəki məlumatlarına (elektron kabinetə) giriş hüquqlarını aşağıdakı hallarda məhdudlaşdırıla bilər:

13.5.1. İnformasiya sisteminə qeyri-qanuni daxilolma və ya müdaxilə baş verdikdə;

13.5.2. bu Əsasnamədə müəyyən edilmiş tələblər yerinə yetirilmədikdə.

13.6. Məhkəmə və proses iştirakçıları tərəfindən ərizə, şikayət və digər sənədlərin elektron formada tərtib edilməsi, göndərilməsi, qəbulu, sənədlərin elektron qeydiyyatı və elektron döviyyəsi Azərbaycan Respublikası Mülki Prosessual Məcəlləsinin 10-1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan “Elektron məhkəmə” informasiya sistemindən istifadə qaydalarına uyğun olaraq həyata keçirilir.

“Aviasiya təhlükəsizliyi üzrə Dövlət Proqramı”nın və “Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 24 aprel tarixli 613 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN FƏRMANI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 24 aprel tarixli 613 nömrəli Fərmanında (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2012, № 4, maddə 292; 2017, № 1, maddə 50; 2018, № 9, maddə 1840, № 11, maddə 2263; 2019, № 3, maddə 430, № 5, maddə 823) aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1.1. həmin Fərmanın 1-ci hissəsi ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya təhlükəsizliyi üzrə Dövlət Proqramı” yeni redaksiyada təsdiq edilsin (*əlavə olunur*);

1.2. həmin Fərmanın 2-ci hissəsi ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Qaydaları”nda dəyişiklik təsdiq edilsin (*əlavə olunur*).

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

2.1. “Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Qaydaları”nın 10.40.37-ci bəndinə uyğun olaraq, təhlükəli yüklərin mülki hava gəmiləri ilə daşınması qaydasını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla üç ay müddətində təsdiq etsin;

2.2. həmin Qaydaların 14.4-cü bəndinə uyğun olaraq, aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sahəsində personalın hazırlığı qaydasını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla üç ay müddətində təsdiq etsin;

2.3. həmin Qaydaların 17.5-1-ci bəndinə uyğun olaraq, aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sahəsində yoxlamaların həyata keçirilməsi qaydasını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla üç ay müddətində təsdiq etsin;

2.4. həmin Qaydaların 3.12.22-1-ci yarım-bəndinə uyğun olaraq, mülki aviasiya sahəsində yüklərin və poçt göndərişlərinin aviasiya təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə qeydiyyatdan keçmiş yük agentlərinə və məlum yükgöndərənlərə

sertifikat və fərdi kod nömrəsinin verilməsi qaydasını üç ay müddətində təsdiq edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

2.5. həmin Qaydaların 7.1-3-cü bəndinə uyğun olaraq, hava limanının nəzarət edilməyən zonalarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi qaydasını üç ay müddətində təsdiq edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

2.6. həmin Qaydaların 10.40.2-ci yarım-bəndinə uyğun olaraq, mülki hava gəmiləri ilə daşınan yük və poçt göndərişlərinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi qaydasını üç ay müddətində təsdiq edib Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə məlumat versin;

2.7. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi:

3.1. aşağıdakı normativ hüquqi aktları iki ay müddətində təsdiq etsin:

3.1.1. “Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Qaydaları”nın 10.30.2-1-ci yarım-bəndinə uyğun olaraq, sərnişinlərdən hava gəmisində daşınması qadağan edilmiş maddə və (və ya) predmetlərin götürülməsi, saxlanması, geri qaytarılması və məhv edilməsi qaydasını;

3.1.2. həmin Qaydaların 14-6.5.2-ci yarım-bəndinə uyğun olaraq, mülki aviasiya sahəsində təhdidlərin qiymətləndirilməsi və risklərin idarə olunması metodikasını;

3.2. bu Fərmandan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

4. Aidiyyəti dövlət orqanları (qurumları) bu Fərmanın 1-ci hissəsi ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya təhlükəsizliyi üzrə Dövlət Proqramı”nın icrasını təmin etmək üçün zəruri tədbirlər görsünlər.

İlham ƏLİYEV,

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.

Bakı şəhəri, 17 avqust 2020-ci il.

*Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il
17 avqust tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir*

AVIASIYA TƏHLÜKƏSİZLİYİNƏ DAİR DÖVLƏT PROQRAMI

Giriş

Azərbaycan Respublikasında mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinin təmini sistemi Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin vacib elementidir. Ölkə mülki aviasiyasının təhlükəsizlik strategiyasının məqsəd və vəzifələri beynəlxalq norma və prinsiplərə, habelə mütərəqqi xarici təcrübəyə əsaslanır.

Qeyd olunan prinsiplər nəzərə alınaraq mülki aviasiyanın fəaliyyətinin qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunması tələblərini, normalarını və qaydalarını özündə birləşdirən "Aviasiya təhlükəsizliyinə dair Dövlət Proqramı" (bundan sonra Dövlət Proqramı) işlənib hazırlanmışdır.

Dövlət Proqramı "Aviasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, Beynəlxalq Mülki Aviasiya Təşkilatının (İCAO), Avropa Mülki Aviasiya Konfransının (ECAC) və digər beynəlxalq mülki aviasiya təşkilatlarının standartları və tövsiyə olunan təcrübəsi, habelə Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq hüquqi aktların, habelə Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan digər normativ hüquqi aktlarının tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır və mülki aviasiyanın fəaliyyətinin qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunmasına yönəlmiş qaydaların, eləcə də təşkilati tədbirlərin toplusundan ibarətdir.

Dövlət Proqramı özündə mülki aviasiyanın qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunması sahəsində dövlət siyasətini və bu siyasətin reallaşdırılmasının təşkilati aspektlərini ehtiva edir.

Dövlət Proqramı aviasiya təhlükəsizliyinin tənzimlənməsini, eyni zamanda, belə təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində məqsədləri, vəzifələri, prinsipləri, maliyyə mənbələrini, əsas tədbirləri, vaxt çərçivələrini, vahid anlayış və terminologiyayı müəyyən edir və aviasiya təh-

lükəsizliyinin təmini sisteminin təşəkkülünə yönəlmişdir.

Dövlət Proqramında aviasiya təhlükəsizliyi dedikdə insan və material resursları daxil olmaqla aviasiyanı qanunsuz müdaxilə aktlarından qorumaq üçün tədbirlər kompleksi olmaqla mülki aviasiya sahəsində aeroportların, hava gəmilərinin və mülki aviasiyanın digər obyektlərinin mühafizəsi, ekipaj üzvlərinin, xidmət personalının və səmənşinlərin həyat və sağlamlığının qorunması, əl yüklərinin, baqajın, poçtun, digər yüklərin və hava gəmilərindəki bort ehtiyatlarının yoxlanılması, hava gəmilərini zəbt etmək və qaçıрмаq cəhdlərinin qarşısının alınması, təhlükə mənbələrinin və risk faktorlarının müəyyən edilməsi yolu ilə insanlara və əmlakla zərər vurulması riskinin minimuma endirilməsi məqsədilə həyata keçirilən, habelə uçuşların təhlükəsizliyinin, muntəzəmliyinin və səmərəliliyinin təmin olunmasına xidmət edən kompleks tədbirlər nəzərdə tutulur.

Dövlət Proqramı daxili və beynəlxalq uçuşlara şamil edilir. Dövlət Proqramının icrası çərçivəsində aviasiya subyektlərindən aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi səviyyəsinin mütəmadi monitorinqini aparmaq, mülki aviasiyanın fəaliyyətinə mümkün təhdidləri müəyyən etmək və risklərin qiymətləndirilməsini aparmaq, uçuşların ümumi təhlükəsizlik səviyyəsini artırmaq tələb olunur.

Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi aviasiya təhlükəsizliyinin və uçuşların təhlükəsizlik səviyyəsinin yüksəldilməsinə, insan itkilərinin və iqtisadi itkilərin qarşısının alınmasına kömək göstərəcək və davamlı inkişafa münbit şərait yaradacaqdır.

1. Dövlət Proqramının məqsəd, vəzifə və prinsipləri

1.1. Dövlət Proqramının məqsədləri aşağıdakılardır:

1.1.1. mülki aviasiyaanın fəaliyyətinin qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunması strategiyasını müəyyən etmək;

1.1.2. mülki aviasiyaanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktlarına yol verilməməsi və onların qarşısının alınması tədbirlərini nəzərdə tutan qaydaları, təcrübə və prosedurları həyata keçirmək yolu ilə uçuşların təhlükəsizliyini, müntəzəmliyini və səmərəliliyini təmin etmək;

1.1.3. strateji, normativ və texniki tədbirlərin işlənilməsi və həyata keçirilməsi yolu ilə aviasiya təhlükəsizliyi səviyyəsini yüksəltmək, bu tədbirlərin səmərəli və dayanıqlı reallaşdırılmasını təmin etməklə səmərəlilərin, ekipaj üzvlərinin, aviasiya personalının və əhəlinin təhlükəsizliyini təmin etmək;

1.1.4. Azərbaycan Respublikasında aviasiya təhlükəsizliyi sistemini beynəlxalq mülki aviasiya təşkilatlarının standartlarına və tövsiyə edilən təcrübəsinə uyğun inkişaf etdirmək;

1.1.5. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sahəsində idarədaxili və idarələrarası kompleks planlaşdırma sistemini yaratmaq və tətbiq etmək;

1.1.6. aviasiya təhlükəsizliyinə təhdidlərin güclənməsi zamanı cavab tədbirlərini təkmilləşdirmək və qərarların operativ qəbulunu təmin etmək;

1.1.7. Dövlət Proqramının həyata keçirilməsinə cəlb edilmiş dövlət qurumlarının, müəssisə, idarə və təşkilatların qarşılıqlı fəaliyyətini əlaqələndirmək, aviasiya təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi üzrə birgə səyləri istiqamətləndirmək;

1.1.8. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə səmərəli nəzarət sistemi yaratmaq;

1.1.9. aviasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətini inkişaf etdirmək.

1.2. Dövlət Proqramının vəzifələri aşağıdakılardır:

1.2.1. səmərəlilərin, ekipaj üzvlərinin, aviasiya personalının, hava gəmilərinin, aeroportların (hava limanlarının), aerodromların, aeronaviqasiya obyektlərinin, həmçinin mülkiyyət və təşkilat-hüquqi formasından asılı olmayaraq mülki aviasiyaanın digər obyektlərinin qanunsuz müdaxilə

aktlarından qorunmasının və mühafizəsinin təmin edilməsi üzrə tədbirlər görmək;

1.2.2. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sahəsində əsas prioritetləri dəqiqləşdirmək;

1.2.3. aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində dinamik dəyişən risklərə adekvat cavab tədbirlərini təmin etmək;

1.2.4. mülki aviasiyaanın fəaliyyətinin qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunması məqsədilə aviasiya təhlükəsizliyi üzrə bütün aspektləri əhatə edən ümumi sistemli yanaşma işləyib hazırlamaq və aidiyyəti dövlət orqanlarının yerinə yetirəcəkləri qabaqlayıcı əməliyyat tədbirlərini vaxtında planlaşdırmaq;

1.2.5. Dövlət Proqramının icrasına cəlb edilmiş dövlət orqanlarının əməliyyat qruplarının daim hazırlıqlı olmalarını təmin etmək;

1.2.6. mülki aviasiyaanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktlarının qarşısının alınması üzrə əməliyyatlar zamanı səmərəlilərin, hava gəmilərinin və onların ekipaj üzvlərinin, aviasiya müəssisələri personalının təhlükəsizliyini təmin etmək;

1.2.7. Azərbaycan Respublikasında aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində maarifləndirmə işini təşkil etmək;

1.2.8. aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində innovasiya texnologiyalarının və müasir avadanlıqların tətbiqinin hüquqi və təşkilati əsaslarını işləyib hazırlamaq və bu tədbirlərin aviasiya təhlükəsizliyi xidmətləri, hava limanları və hava gəmilərinin istismarçıları tərəfindən tətbiqini dəstəkləmək.

1.3. Dövlət Proqramı aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır:

1.3.1. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sisteminin risklərin qiymətləndirilməsi, idarə olunması və sistemli yanaşma yolu ilə qurulması;

1.3.2. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sisteminin qurulmasında səmərəlilik, mütənəsiblik və dayanıqlılıq aspektlərinin nəzərə alınması;

1.3.3. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini üzrə tətbiq edilən tədbirlərin mövcud təhdidlərin səviyyəsinə uyğun olması;

1.3.4. aviasiya təhlükəsizliyi nəzarətindən keçməmiş şəxs, əl yükünün, baqajın, yükün,

kuryer və poçt göndərişlərinin, bort ehtiyatlarının, habelə digər əşya və avadanlığın hava gəmisində daşınmasının yolverilməzliyi;

1.3.5. aviasiya təhlükəsizliyi nəzarətindən keçməmiş və buraxılış vərəqi olmayan şəxslərin və nəqliyyat vasitələrinin hava limanlarının nəzarət edilən zonalarına daxil olmasının yolverilməzliyi;

1.3.6. mülki aviasiyanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktlarının qarşısının alınması sahəsində Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə əməkdaşlığının beynəlxalq müqavilələr və qəbul olunmuş beynəlxalq təcrübə əsasında həyata keçirilməsi;

1.3.7. mülki aviasiya sahəsində fəaliyyət göstərən aviasiya subyektlərinin, digər hüquqi və fiziki şəxslərin Dövlət Proqramının tələblərinə riayət etməsi.

2. Qanunvericilik aktları

2.1. Mülki aviasiya sahəsində Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu beynəlxalq konvensiya və sazişlər:

2.1.1. “Beynəlxalq Mülki Aviasiya haqqında” Konvensiya (1944-cü il 7 dekabr, Çikaqo) və həmin Konvensiyanın dəyişdirilməsinə dair 1977-ci il 30 sentyabr tarixli, 1980-ci il 6 oktyabr tarixli və 1984-cü il 10 may tarixli protokollar;

2.1.2. “Hava gəmilərində törədilmiş cinayətlər və bəzi digər aktlar haqqında” Konvensiya (1963-cü il 14 sentyabr, Tokio);

2.1.3. “Hava gəmilərinin qanunsuz zəbt edilməsinə qarşı mübarizə haqqında” Konvensiya (1970-ci il 16 dekabr, Haaqa);

2.1.4. “Mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinə qarşı yönəldilən qanunsuz hərəkətlər əleyhinə mübarizə haqqında” Konvensiya (1971-ci il 23 sentyabr, Monreal);

2.1.5. “Mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinə qarşı yönəldilən qanunsuz hərəkətlər əleyhinə mübarizə haqqında Konvensiya”-nı tamamlayan Beynəlxalq mülki aviasiyaya xidmət göstərən aeroportlarda qanunsuz zorakılıq hərəkətləri əley-

hinə mübarizə haqqında Protokol (1988-ci il 24 fevral, Monreal);

2.1.6. “Plastik partlayıcı maddələri aşkar etmək məqsədilə onlara nişan vurulması haqqında” Konvensiya (1991-ci il 1 mart, Monreal);

2.1.7. “Hava gəmilərinin qanunsuz zəbt edilməsinə qarşı mübarizə haqqında” Konvensiya (2010-cu il 10 sentyabr, Pekin);

2.1.8. “Hava gəmilərində törədilmiş cinayətlər və bəzi digər aktlar haqqında” Tokio Konvensiyasına əlavə Protokol (2014-cü il 4 aprel, Monreal).

2.2. Milli qanunvericilik aktları:

2.2.1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;

2.2.2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi;

2.2.3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsi;

2.2.4. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi;

2.2.5. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi;

2.2.6. “Aviasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.7. “Nəqliyyat haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.8. “Xidməti və mülki silah haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.9. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.10. “Əməliyyat-axtarış fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.11. “Azərbaycan Respublikasının dövlət sərhədi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.12. “Sərhəd mühafizə orqanları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.13. “Terrorçuluğa qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;

2.2.14. “Azərbaycan Respublikasında nəqliyyat, rabitə və yüksək texnologiyalar sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası

Prezidentinin 2018-ci il 12 yanvar tarixli 1785 nömrəli Fərmanı;

2.2.15. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 22 may tarixli 90 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Mülki Aviasiya Agentliyi haqqında Əsasnamə”;

2.2.16. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 22 mart tarixli 87 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya qəzasının və insidentinin araşdırılması üzrə işlərin maliyyə-ləşdirilməsi Qaydası”;

2.2.17. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 30 aprel tarixli 105 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Hava Yolları” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin Nizamnaməsi”;

2.2.18. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2008-ci il 19 sentyabr tarixli 219 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya qəzası və ya insidenti barədə məlumatın verilməsi Qaydası”;

2.2.19. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2009-cu il 5 avqust tarixli 118 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Aviasiya qəzalarını və insidentlərini araşdıran Komissiyanın fəaliyyət göstərməsi Qaydaları”;

2.2.20. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2011-ci il 18 fevral tarixli 32 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Mülki aviasiya hava gəmilərinin uçuşlarının təhlükəsizliyinə dair məlumatların toplanması və işlənməsi sistemlərində informasiyanın qorunması Qaydaları”;

2.2.21. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2013-cü il 15 yanvar tarixli 3 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının hava məkanından istifadə Qaydaları”.

3. Vəzifələrin bölüşdürülməsi

3.1. Mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə səlahiyyətli orqanlar aşağıdakılardır:

3.1.1. aviasiya təhlükəsizliyi üzrə idarələrarası orqanlar:

1. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Aviasiya Təhlükəsizliyi üzrə Respublika İdarələrarası Komissiyası (bundan sonra Respublika Komissiyası);

2. Aviasiya Təhlükəsizliyi üzrə Aeroport İdarələrarası Komissiyası (bundan sonra Aeroport Komissiyası);

3.1.2. aviasiya təhlükəsizliyi üzrə respublika sahələrarası orqanları;

3.1.3. aviasiya təhlükəsizliyi üzrə digər qurumlar.

3.2. Aviasiya təhlükəsizliyi üzrə idarələrarası orqanların əsas vəzifələri:

3.2.1. mülki aviasiyanın qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunmasına yönəlmiş tədbirlər görmək;

3.2.2. qanunsuz müdaxilə aktlarına qarşı əks-təsir tədbirləri ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Mülki Aviasiya Agentliyinə (bundan sonra Aviasiya Agentliyi) təkliflər vermək;

3.2.3. hava gəmilərinin qaçırılması və ya digər qanunsuz müdaxilə aktları ilə bağlı vəziyyətin tənzimlənməsi üzrə əməliyyat qərargahının fəaliyyətinə dəstək vermək.

3.3. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə sahələrarası orqanların əsas vəzifələri:

3.3.1. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə dair müvafiq norma və qaydaların aidliyyəti qurumlar tərəfindən hazırlanmasına, yerinə yetirilməsinə və onlara riayət edilməsinə nəzarət etmək;

3.3.2. hava gəmilərinin qaçırılması və digər qanunsuz müdaxilə aktları ilə bağlı halların qarşısının alınması üçün Respublika Komissiyasının işində iştirak etmək.

3.4. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə digər dövlət orqanlarının əsas vəzifələri:

3.4.1. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə müvafiq norma və qaydaların həyata keçirilməsini təmin etmək;

3.4.2. Aeroport Komissiyasının işində iştirak etmək.

4. Əməkdaşlıq, koordinasiya və rabitə

4.1. İnformasiya əlaqəsi

4.1.1. aviasiya təhlükəsizliyi üzrə tədbirlərin səmərəliliyini artırmaq üçün mülki aviasiyanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktları ilə bağlı və ya belə təhlükə barədə beynəlxalq, dövlət və yerli səviyyədə analitik məlumatların toplanması müntəzəm olaraq təşkil edilir və onların yayılmasının qarşısını almaq məqsədilə müvafiq tədbirlər görülür;

4.1.2. qanunsuz müdaxilə aktına məruz qalmış hava gəmisi haqqında ilkin informasiyanın toplanması və aidiyyəti üzrə ötürülməsi məlumatlandırma sxeminə əsasən həyata keçirilir.

4.2. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində çoxtərəfli və ikitərəfli əməkdaşlıq

4.2.1. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində xarici dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq mülki aviasiyanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktları ilə mübarizənin beynəlxalq hüquqi əsaslarının, metodlarının və mübarizə vasitələrinin təkmilləşdirilməsi, insidentlərin nizamlanmasında digər dövlətlərin müvafiq orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələrin yaxşılaşdırılması, xarici təcrübənin öyrənilməsi və ondan istifadə edilməsi, hava gəmilərinin qaçırılması cəhdlərinin və Azərbaycan Respublikasında mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinə qarşı digər hərəkətlərin qarşısının səmərəli surətdə alınması məqsədilə həyata keçirilir;

4.2.2. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə çoxtərəfli əməkdaşlıq İCAO, ECAC, həmçinin Azərbaycan Respublikasının tamhüquqlu üzv olduğu digər beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində, müvafiq beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn hüquq və öhdəliklərə uyğun olaraq həyata keçirilir;

4.2.3. İCAO çərçivəsində beynəlxalq əməkdaşlıq aşağıdakı istiqamətlərdə həyata keçirilir:

1. aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində beynəlxalq konvensiyaların və çoxtərəfli sazişlərin işlənilməsi hazırlanması;

2. beynəlxalq standartların və tövsiyə edilən təcrübənin təkmilləşdirilməsi;

3. İCAO və ECAC-ın aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə daimi əsaslarla fəaliyyət göstərən orqanlarının işində iştirak edilməsi;

4. aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində İCAO, ECAC və digər beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən keçirilmiş yoxlamaların nəticələrinə dair məlumatların təqdim olunması. Bu sahədə aparılan məlumat mübadiləsi aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və yerlərdə tətbiqinə imkan yaradır, dövlətlərarası münasibətləri, qarşılıqlı etimadı möhkəmləndirir, beynəlxalq norma və standartların düzgün yerinə yetirilməsinə zəmin yaradır;

5. aviasiya təhlükəsizliyinə dair digər normativ hüquqi aktların təkmilləşdirilməsinə dair təkliflər verilməsi;

4.2.4. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində xarici dövlətlərlə ikitərəfli əməkdaşlıq hava nəqliyyatı haqqında hökumətlərarası və mülki aviasiyanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktları ilə mübarizəyə, habelə hava nəqliyyatında fəvqəladə halların təhlilinin nəticələri barədə məlumatların vaxtında təqdim edilməsinə dair xüsusi sazişlərə əsaslanır;

4.2.5. ikitərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində bağlanmış xüsusi sazişlərlə aşağıdakı məsələlər tənzimlənir:

1. aviasiya təhlükəsizliyi üzrə məsul şəxslərin adları, ünvanları, telefon, teleks və faks nömrələri, avtomatik fiksasiyalı teleqraf rabitəsinin (AFTN) ünvanı göstərilməklə, onlar arasında əlaqə yaratma qaydası;

2. qabaqlayıcı xarakterli cari məlumat mübadiləsinin, habelə qanunsuz müdaxilə aktı barədə məlumat daxil olduqda qarşılıqlı fəaliyyətin təşkili qaydası;

3. cinayətkarların zərərsizləşdirilməsi və hava gəmisi üzərində nəzarətin bərpa edilməsi məqsədilə güc vasitələrindən istifadə edilməsi qaydası;

4. qanunsuz müdaxilə aktına məruz qalmış hava gəmisinin havaya qalxmaması tələb olunduqda, bu barədə razılaşma əldə edilməsi;

5. qanunsuz müdaxilə aktına məruz qalmış hava gəmisinə məxsus olduğu dövlətin ərazisində yerə enmək imkanının verilməsi barədə razılaşma əldə edilməsi;

6. hava gəmisinin və sərnişinlərin geri qaytarılmasına dair razılaşma əldə edilməsi;

7. Azərbaycan Respublikasında aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində personalın hazırlığı və keyfiyyətə nəzarət sahəsində milli proqramlar, həmçinin Azərbaycan Respublikasının aviasiya daşıyıcılarının və Azərbaycan Respublikasında uçuşlar həyata keçirən digər aviasiya daşıyıcılarının aviasiya təhlükəsizliyi üzrə proqramları haqqında məlumat mübadiləsi;

8. mülki aviasiyanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktlarının qarşısının alınması və onlarla mübarizə sahəsində məlumat və təcrübə mübadiləsi;

9. aeroportlarda sərnişinlərin yoxlanılması, həmçinin əl yükünün, baqajın, yük və poçt göndərişlərinin mühafizəsi və yoxlanılması üçün tətbiq edilən texniki vasitələr barədə məlumat mübadiləsi;

4.2.6. Azərbaycan Respublikası özünün konkret reyslərinin və ya istismarçıların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə əlavə təhlükəsizlik tədbirləri görülməsi barədə xarici dövlətlərə müraciət etməzdən əvvəl müvafiq məsləhətləşmələr aparır və müraciətdə qeyd olunan əlavə təhlükəsizlik tədbirlərinin alternativ variantlarının həmin dövlət tərəfindən tətbiq edilməsi imkanlarını nəzərdən keçirir;

4.2.7. Azərbaycan Respublikası xarici dövlətlərin konkret reyslərinin və ya istismarçıların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə əlavə təhlükəsizlik tədbirləri görülməsi barədə müraciətləri qəbul edir və öz praktiki imkanları daxilində həmin müraciətlərin təmin edilməsi üçün tədbirlər görür;

4.2.8. Azərbaycan Respublikasında bu Dövlət Proqramının 4.2.7-ci yarımbəndində nəzərdə tutulan müraciətlərin cavablandırılması Azərbaycan Respublikası Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin və Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə

və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin rəyi nəzərə alınmaqla, Aviasiya Agentliyi və "Azərbaycan Hava Yolları" QSC tərəfindən həyata keçirilir;

4.2.9. Azərbaycan Respublikası bu Dövlət Proqramının, aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində keyfiyyətə nəzarət və aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində personalın hazırlığı üzrə milli proqramların işlənilib hazırlanmasında xarici dövlətlərlə əməkdaşlıq edir və bu sahələr üzrə məlumat mübadiləsini təmin edir;

4.2.10. Azərbaycan Respublikasında bu Dövlət Proqramının 4.2.9-cu bəndində qeyd edilən məsələlər üzrə məsul qurum Aviasiya Agentliyidir.

5. Dövlət Proqramının maliyyə təminatı

5.1. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə xərclərin Azərbaycan Respublikasının qanunlarına, beynəlxalq qayda və təcrübəyə uyğun olaraq maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulur.

5.2. Aeroport istismarçılarının aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üzrə xərcləri həmin aeroportlarda göstərilən xidmətlərdən istifadə edən aviasiya müəssisələrinin ödədikləri yığımlar hesabına təmin edilir.

5.3. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə görə yığımlar, sərnişinlərin sayı və (və ya) hava gəmisinin çəkisi nəzərə alınmaqla, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq tətbiq edilir.

5.4. Aeroport istismarçıları aviasiya daşıyıcılarının və digər müəssisə, idarə və təşkilatların sifarişinə əsasən əlavə aviasiya təhlükəsizliyi tədbirləri həyata keçirdikdə, əlavə yığım tətbiq etmək hüququna malikdirlər.

5.5. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə görə yığımlardan yalnız aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədləri üçün istifadə olunmalıdır.

6. Dövlət Proqramının əsas istiqamətləri

6.0. Dövlət Proqramında müəyyən edilmiş əsas vəzifələrə uyğun olaraq mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinin aşağıdakı əsas istiqamətlərdə inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulur:

6.0.1. mülki aviasiyaanın təhlükəsizliyi sahəsində dövlət strategiyasının mövcud təhlükələrə adekvat olmasının təmin edilməsi;

6.0.2. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində müəyyən edilmiş strategiyanın hüquqi bazasının təkmilləşdirilməsi;

6.0.3. aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində dövlət strategiyasının reallaşdırılmasına dəstək olan texniki həllərin işlənilib-hazırlanması və innovasiyaların tətbiqi;

6.0.4. mülki aviasiyaanın təhlükəsizliyi ilə bağlı informasiya resurslarının yaradılmasında müasir texnologiyaların tətbiqi;

6.0.5. mülki aviasiyaanın fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktları ilə bağlı təhdid və insidentlər barədə analitik informasiyanın müntəzəm olaraq toplanmasının və yayılmasının beynəlxalq, dövlət və yerli səviyyədə təşkili;

6.0.6. mülki aviasiyaanın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi işində iştirak edən subyektlərin fəaliyyəti üçün zəruri şərait yaradılması və onların maddi-texniki təchizatının yaxşılaşdırılması;

6.0.7. mülki aviasiyaanın təhlükəsizliyi sahəsində kadr hazırlığı işinin təkmilləşdirilməsi və peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi;

6.0.8. aeroportların, hava gəmilərinin, aeronaviqasiya obyektlərinin və mülki aviasiyaanın digər obyektlərinin mühafizəsinin təşkili;

6.0.9. hava gəmilərinin aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədilə hava gəmilərinə buraxılan şəxslərə və yüklənən əşyalara nəzarətin təmin edilməsi;

6.0.10. qanunsuz müdaxilə aktları ilə əlaqədar cavab tədbirlərinə operativ rəhbərliyin həyata keçirilməsi;

6.0.11. mülki aviasiyaanın təhlükəsizliyi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi.

7. Dövlət Proqramının icrasından gözlənilən nəticələr

7.0. Dövlət Proqramının yerinə yetirilməsi aşağıdakı nəticələri əldə etməyə imkan verəcəkdir:

7.0.1. mülki aviasiya sahəsində dövlət siya-

sətinin möhkəmləndirilməsi, o cümlədən İCAO, ECAC və digər aidiyyəti beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın gücləndirilməsi, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq konvensiyaların icrasına nəzarətin artırılması;

7.0.2. mülki aviasiyaanın qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunmasının təşkilati-hüquqi əsaslarının formalaşdırılmasına yönəlmiş tədbirlərin, qaydaların, təcrübə və prosedurların təkmilləşdirilməsi, uçuşların təhlükəsizliyinin, müntəzəmliyinin və səmərəliliyinin təmin edilməsi;

7.0.3. aviasiya təhlükəsizliyinin təmini sistemində risklərin qiymətləndirilməsi və idarə olunması sahəsinin əhəmiyyətinin artması, risklərin qiymətləndirilməsi və idarə olunması yolu ilə təhlükəsizlik sisteminin zəif yerlərinin aşkar edilməsi, onların aradan qaldırılmasının ən optimal yollarının müəyyən edilməsi;

7.0.4. risklərin qiymətləndirilməsi əsasında daxili və beynəlxalq uçuşlara münasibətdə mülki aviasiyaanın qanunsuz müdaxilə aktlarından qorunması məqsədilə yeni qayda, prosedur və tədbirlərin hazırlanması və tətbiqi;

7.0.5. aviasiya təhlükəsizliyi mədəniyyətinin və insan resursları imkanlarının yüksəlməsi;

7.0.6. aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində innovasiya texnologiyalarının və müasir avadanlıqların tətbiqinin genişlənməsi, daha səmərəli innovativ texniki həllərin tətbiqi yolu ilə aviasiya təhlükəsizliyinin təkmilləşdirilməsi;

7.0.7. keyfiyyətə nəzarət tədbirlərinin təkmilləşməsi və nəticə etibarilə aviasiya təhlükəsizliyinin təmininin uyğunluq səviyyəsinin artması;

7.0.8. Dövlət Proqramının tələblərinin aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə cəlb olunmuş aidiyyəti dövlət orqanları, müəssisə, idarə və təşkilatları, o cümlədən xarici hava gəmiləri istismarçıları tərəfindən daha səmərəli şəkildə yerinə yetirilməsi;

7.0.9. sənişinlərin, ekipaj üzvlərinin, aviasiya personalının, hava gəmilərinin, mülkiyyət və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq aeroportların, aerodromların, aeronaviqasiya və digər mülki aviasiya obyektlərinin mühafizəsi ilə bağlı tədbirlərin təkmilləşdirilməsi;

7.0.10. Dövlət Proqramının icrasına cəlb olunmuş müvafiq dövlət orqanlarının əməliyyat qruplarının mülki aviasiya fəaliyyətinə qanunsuz müdaxilə aktlarının qarşısının alınması sahəsində daimi hazırlığının təmin edilməsi;

7.0.11. mülki aviasiya sahəsində fəaliyyət göstərən hər bir hüquqi və fiziki şəxsin bu Dövlət Proqramının müddəalarına dair biliklərinin

artırılması və onlar tərəfindən Dövlət Proqramının tələblərinin yerinə yetirmələrinə nail olunması;

7.0.12. Azərbaycan Respublikasının hava limanlarında həyata keçirilən aviasiya təhlükəsizliyi tədbirlərinin, o cümlədən aviasiya təhlükəsizliyi üzrə baxışın, nəzarətin, buraxılış və obyekt daxili rejimin səviyyəsinin İCAO-nun standartlarına və tövsiyə olunan təcrübələrinə uyğunlaşdırılması.

8. Dövlət Proqramının həyata keçirilməsi üzrə TƏDBİRLƏR PLANI

Sıra №-si	Tədbirin adı	İcraçı qurumlar	İcra müddəti (illər üzrə)
1	2	3	4
8.1. Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi			
8.1.1.	Azərbaycan Respublikasının aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində beynəlxalq konvensiyalara qoşulması ilə bağlı təkliflərin hazırlanması	Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi	2020—2021
8.1.2.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində qüvvədə olan hüquqi aktların təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanması	Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi	mütəmadi
8.1.3.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində qəbul edilmiş qanunların və digər normativ hüquqi aktların izahına dair məcmuələrin hazırlanması	Aviasiya Agentliyi	mütəmadi
8.1.4.	Mülki aviasiya hava limanlarının, aviasirkətlərin, aviasiya subyektlərinin, habelə digər idarə, təşkilat və müəssisələrin aviasiya təhlükəsizliyi proqramlarının təkmilləşdirilməsi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC, digər mülki aviasiya subyektləri	mütəmadi
8.1.5.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində qanun pozuntuları ilə mübarizə tədbirlərinin həyata keçirilməsini tənzimləyən aktların təkmilləşdirilməsi, yeni aktların hazırlanması	Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi	2021
8.1.6.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində risklərin qiymətləndirilməsi və idarə olunması üzrə sənədlərin işlənib hazırlanması və tətbiqi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	2020—2021

8.2. Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində nəzarət prosedurlarının beynəlxalq standartlara və tövsiyə olunan təcrübəyə uyğunlaşdırılması

8.2.1.	Aviasiya təhlükəsizliyi tədbirlərinin təkmilləşdirilməsi və Dövlət Proqramına uyğun olaraq həyata keçirilməsi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	mütəmadi
8.2.2.	Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu aviasiya təhlükəsizliyi üzrə beynəlxalq konvensiyaların tələblərinin həyata keçirilməsinin təmin edilməsi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	mütəmadi
8.2.3.	Aviasiya təhlükəsizliyinin ICAO və ECAC standartlarına və tövsiyələrinə uyğunluğunun təmin edilməsi üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi	Aviasiya Agentliyi	mütəmadi
8.2.4.	Mülki aviasiyanın fəaliyyətinə mümkün müdaxilə hallarının qarşısının alınması məqsədilə qabaqlayıcı tədbirlər görülməsi, habelə müvafiq struktur bölmələrinin daim hazır vəziyyətdə saxlanılması üçün tədbirlərin həyata keçirilməsi	Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Aviasiya Təhlükəsizliyi üzrə Respublika İdarələr-arası Komissiyanın tərkibinə daxil olan dövlət orqanları	mütəmadi
8.2.5.	Mülki aviasiya hava limanlarında aviasiya təhlükəsizliyinin vəziyyəti haqqında məlumatların yayılmasının qarşısının alınması üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi	"Azərbaycan Hava Yolları" QSC	mütəmadi
8.2.6.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində keyfiyyətə nəzarət tədbirlərinin beynəlxalq standartlara və tövsiyə olunan təcrübələrə uyğunlaşdırılması	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	2020—2021
8.2.7.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində personalın hazırlığı üzrə tədbirlərin beynəlxalq standartlara və tövsiyə olunan təcrübələrə uyğunlaşdırılması	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	2020—2021
8.2.8.	Hava limanlarının müasir texniki vasitələrlə təchiz edilməsi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	2020—2021
8.2.9.	Fövqəladə hallarda mülki aviasiya hava limanlarında stasionar və səyyar idarəetmə məntəqələrinin yaradılması və müvafiq texniki vasitələrlə təchiz edilməsi	Aviasiya Agentliyi, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC	2020—2021

8.2.10.	Mülki aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində “qaynar xətt”in yaradılması	Aviasiya Agentliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	2020
8.3. Kadr hazırlığı və beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi			
8.3.1.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində xarici dövlətlərlə təcrübə mübadiləsi, həmçinin aviasiya personalının əlavə təhsili üçün tədbirlərin həyata keçirilməsi	Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	mütəmadi
8.3.2.	Aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində tədris vəsaitlərinin hazırlanması	Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	mütəmadi
8.3.3.	Yerli və xarici mütəxəssislər cəlb edilməklə aviasiya təhlükəsizliyi sahəsində tədbirlərin təşkili	Aviasiya Agentliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	mütəmadi
8.3.4.	Aviasiya təhlükəsizliyi personalının peşəkarlığının və biliklərinin artırılması üçün Milli Aviasiya Akademiyasının imkanlarından geniş istifadə edilməsi	Aviasiya Agentliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	mütəmadi
8.3.5.	Mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinin təmin olunmasında iştirak edən dövlət orqanları (qurumları) arasında əməkdaşlıq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi	Aviasiya Agentliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	2020–2021
8.3.6.	Mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi	Aviasiya Agentliyi, “Azərbaycan Hava Yolları” QSC	2020–2021

“ASAN MÜRACİƏT” İNFORMASIYA SİSTEMİNİN YARADILMASI HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq **qərara alıram**:

1. İctimai xarakter daşıyan kommunal, yol və nəqliyyat problemləri, infrastrukturun cari təmiri, abadlaşdırılması və təmizliyi ilə bağlı şikayətlərin elektron xəritə üzərində qeyd edilməklə operativ surətdə aidiyyəti dövlət qurumlarına göndərilməsini və həmin şikayətlərə baxılmanın nəticələrinin izlənilməsini təmin edən "ASAN müraciət" informasiya sistemi yaradılsın.

2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi "ASAN müraciət" informasiya sisteminin operatoru müəyyən edilsin.

3. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi:

3.1. "ASAN müraciət" informasiya sistemini və onun mobil tətbiqini formalaşdırsın;

3.2. "Dövlət informasiya ehtiyatları və sistemlərinin formalaşdırılması, aparılması, integrasiyası və arxivləşdirilməsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi və elektron hökumətlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 12 sentyabr tarixli 263 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq, "ASAN müraciət" informasiya sisteminin digər dövlət informasiya ehtiyatları və sistemləri ilə Elektron Hökumət İnformasiya Sistemi vasitəsilə əlaqələndirilməsini, habelə yerli icra hakimiyyəti orqanlarının "ASAN müraciət" informasiya sistemində çıxışını təmin etsin.

4. Dövlət orqanları (qurumları) "ASAN müraciət" informasiya sistemi vasitəsilə daxil olmuş şikayətlərə "Vətəndaşların müraciətləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada baxılmanı təmin etsinlər.

5. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti:

5.1. "ASAN müraciət" informasiya sistemi haqqında əsasnamənin layihəsini üç ay müddətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti ilə razılaşdırmaqla təsdiq etsin;

5.2. "ASAN müraciət" informasiya sisteminin formalaşdırılması, aparılması və saxlanması xərclərinin maliyyələşdirilməsi məsələlərinin həll edilməsi üçün müvafiq tədbirlər görsün;

5.3. bu Sərəncamdan irəli gələn digər məsələləri həll etsin.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 21 avqust 2020-ci il

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ANIM GÜNÜNÜN TƏSİS EDİLMƏSİ HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

Ermənistanın Azərbaycana qarşı 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayan növbəti hərbi təcavüzünə cavab olaraq, Azərbaycan xalqı işğal altındakı torpaqlarımızın azad edilməsi məqsədilə Vətən müharibəsinə başlamışdır.

Haqq və Şərəf işimiz olan, Azərbaycan Respublikasının suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda gedən mübarizədə qəhrəmanlıq göstərən əsgər və zabitlərimiz, arxa cəbhədə çalışan mülki insanlarımız, bütövlükdə xalqımız əzm və iradə, bir yumruq kimi birlik və həmrəylik nümayiş etdirərək, düşməni sarsıdıcı zərbələr endirmişdir.

Azərbaycan Ordusunun zəfər yürüşünə dəzə bilməyən düşmən təxribatlara əl ataraq, günahsız mülki insanları hədəfə almaqla müharibə cinayətləri törətmişdir.

Həmvətənlərimizin bir çoxu şəhid olmuş, itkin düşmüş, yaralanaraq sağlamlığını itirmişdir. Torpaqlarımız qəhrəman şəhidlərimizin, əsgər və zabitlərimizin, qazilərimizin qanı və canı bahasına işğaldan azad edilmişdir. Müzəffər Ordumuzun bu gün yazdığı tarix sabah daha da güclü inkişaf edəcək, çiçəklənəcək Azərbaycan üçün möhkəm bünövrədir. Bu, eyni

zamanda, regionda dayanıqlı və uzunmüddətli sülhü, əmin-amanlığı və təhlükəsizliyi təmin edən mühüm amildir.

Azərbaycan hər zaman mübariz oğul və qızlarının şücaətini yüksək qiymətləndirir, bütün şəhidlərimizin ruhuna ehtiram göstərir, xatirəsini uca tutur. Vətən müharibəsində qəhrəmancasına döyüşmüş, Azərbaycan Bayrağını işğaldan azad edilən torpaqlarımızda dalğalandırmış, ölkəmizin ərazi bütövlüyü yolunda canlarını fəda etmiş əsgər və zabitlərimizə, bütün şəhidlərimizə dərin ehtiram əlaməti olaraq, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, **qərara alıram:**

1. Hər il sentyabrın 27-si Azərbaycan Respublikasında Anım Günü kimi qeyd edilsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 2 dekabr 2020-ci il.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA ZƏFƏR GÜNÜNÜN TƏSİS EDİLMƏSİ HAQQINDA

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

XX əsrin 80-ci illərinin sonları-90-cı illərinin əvvəllərində Ermənistan Azərbaycanın tarixi torpaqlarına açıq formada ərazi iddiaları ilə çıxış etmiş və ölkəmizə qarşı hərbi təcavüzə başlamışdır. Həmin dövrdə Azərbaycanda hökm sürən hərc-mərclikdən istifadə edən Ermənistan torpaqlarımızın 20%-ni işğal etmiş, Ermənistanın həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasəti nəticəsində 1 milyondan artıq azər-

baycanlı öz doğma yurd-yuvasından didərgin düşmüşdür.

Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzün nəticələrinin aradan qaldırılması və BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələrinin həyata keçirilməsi üzrə 30 ilə yaxın davam edən danışıqlar prosesi Ermənistanın destruktiv mövqeyinə görə nəticə verməmişdir.

2019-cu ildən etibarən isə Ermənistan hərbi-siyasi rəhbərliyinin bir-birinin ardınca verdiyi təxribatçı bəyanatlar və atdığı addımlar danışıqlar prosesini məqsədyönlü şəkildə tamamilə pozmuşdur. Bununla Ermənistan bir daha özünün əsl məqsədinin mövcud statuskvonu möhkəmləndirməkdən və Azərbaycan ərazilərini ilhaq etməkdən ibarət olduğunu nümayiş etdirmişdir.

Ermənistanın qəbul etdiyi təcavüzkar və hücum xarakterli milli təhlükəsizlik strategiyası və hərbi doktrina, işğal edilmiş ərazilərdə qeyri-qanuni məskunlaşdırma siyasətini genişləndirməsi, “yeni ərazilər uğrunda yeni müharibə” çağırışı, mülki şəxslərdən ibarət “kənnüllü dəstələri” yaratmaq qərarı, 2020-ci il iyulun 12-də Ermənistan–Azərbaycan dövlət sərhədinin Tovuz istiqamətində təxribat törətməsi, eyni zamanda, bütövlükdə qoşunların təmas xəttində gərginliyi artırması, cəbhə xəttinə yaxın ərazilərdə qoşunlarını cəmləşdirməsi, böyük həcmdə silah-sursat toplaması Ermənistanın genişmiqyaslı hücumu hazırladığını göstərir.

Azərbaycan dəfələrlə bəyan etmişdi ki, Ermənistan qoşunlarının işğal olunmuş ərazilərdə qanunsuz mövcudluğu regionda sülh və təhlükəsizlik üçün əsas təhdiddir və hər zaman vəziyyətin gərginləşməsinə səbəb ola bilər.

Ermənistanın təxribatına və növbəti hərbi təcavüzünə cavab olaraq, Azərbaycan xalqı torpaqlarımızın işğaldan qurtarılması, Ermənistanın sülhə məcbur edilməsi, BMT Təhlükəsizlik Şurasının məlum qətnamələrinin tələblərinin yerinə yetirilməsi, məcburi köçkünlərin öz doğma torpaqlarına qayıtması və ədalətin bərpası üçün Vətən müharibəsinə başladı. Bu müqəddəs əməl uğrunda bütün Azərbaycan xalqı səfərbər və həmrəy oldu.

44 gün sürən hərbi əməliyyatlar nəticəsində müzəffər Azərbaycan Ordusu Cəbrayıl, Füzuli, Zəngilan, Qubadlı şəhərlərini, Azərbaycan xalqının tarixində, mədəniyyətində və qəlbində xüsusi yeri olan, Qarabağın tacı sayılan Şuşa şəhərini, Zəngilan rayonunun Mincivan, Ağbənd, Bartaz qəsəbələrini, Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsini və bir çox kəndlərini, Tərtər rayonunun Suqovuşan kəndi, Xocalı və Laçın

rayonlarının bir neçə kəndləri daxil olmaqla, ümumilikdə, 300-dən çox yaşayış məntəqəsini, həmçinin Ağdərə, Murovdag və Zəngilan istiqamətlərində mühüm strateji yüksəklikləri işğaldan azad etdi.

Rəşadətli Azərbaycan əsgər və zabidləri addım-addım irəliləyərək, Ermənistanın uzun illər ərzində qurduğu mühəndis-istehkam sistemlərini yarıb keçdilər, torpaqlarımız qəhrəman əsgər və zabidlərimizin, şəhidlərimizin qanı və canı bahasına azad edildi.

Azərbaycanın hərbi sahədə qazandığı qələbələr, xüsusilə Şuşanın düşmən əsarətindən qurtarılması müharibənin taleyində həlledici rol oynadı, Ermənistanın öz məğlubiyyətini etiraf etməsi və kapitulyasiyası ilə nəticələndi, Ermənistanı Kəlbəcər, Ağdam və Laçın rayonlarını Azərbaycana qaytarmağa məcbur etdi.

Azərbaycan xalqının əzmi və iradəsi, iqtisadi gücü, müasir ordu quruculuğu və xalq-iqtidar birliyi ölkəmizin qələbəsini təmin edən mühüm amillər oldu. Ulu əcdadlarımızın zəngin dövlətçilik və hərbi tarixindən ilhamlanan Azərbaycan xalqı daha bir şanlı qəhrəmanlıq salnaməsi yazaraq, özünün qalib xalq olduğunu bütün dünyaya sübut etdi və düşmən üzərində tarixi zəfər çaldı.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, xalqımızın qüdrətinin və milli qururumuzun təntənəsinə çevrilən, dövlətimizin nüfuzu və gələcək inkişafı baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən bu misilsiz qələbənin əbədləşdirilməsi məqsədilə qərara alıram:

1. Hər il noyabrın 8-i Azərbaycan Respublikasında Zəfər Günü kimi təntənəli şəkildə qeyd edilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 3 dekabr 2020-ci il.

MÜNDƏRİCAT

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü bərpa olundu! Noyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin xalqa müraciəti	3
Prezident İlham Əliyev Qarabağda tarixi ədaləti, Qafqazda isə davamlı sülh və möhkəm təhlükəsizlik sistemi yaradır	12
<i>Elçin Babayev.</i> Azərbaycan Qarabağ qələbələri ilə öz həqiqətini çağdaş tarixə yazır ...	20
<i>Fərhad Abdullayev.</i> Qarabağ savaşında xalqımızın böyük qələbəsi günlərində Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının qəbul edilməsinin 25 illiyi tamam oldu ..	24
<i>Ариф Гулиев.</i> «Кровавая рана» на карте мира: Карабах Азербайджан!	42
<i>Səbinə Əliyeva.</i> Ermənistanın beynəlxalq humanitar hüququ pozması insan hüquqlarına ölkədaxili münasibətinin məntiqi davamıdır	55
<i>Əmir Əiyev.</i> Geniş beynəlxalq cinayətlər siyasəti yeridən Ermənistana beynəlxalq hüquq da layiqli cəzasını verəcəkdir	64
<i>Bəhram Zahidov.</i> Xocalıdan Gəncəyədək... ..	71
<i>Əli Hüseynli.</i> Müasir Azərbaycan parlamentinin banisi	77
<i>Kamran Əliyev.</i> Müasir dövlət quruculuğunda prokurorluğun yeri və rolu	85
<i>Aydın Qasımov.</i> Heydər Əliyevin həyatı və fəaliyyəti xalqa xidmət simvoludur	95
<i>Владимир Дорошенко.</i> Концептуальные основы реформирования социальной политики Украины как института публичного управления	102
<i>Habil Qurbanov.</i> Mənimsəmə və ya israfetmə yolu ilə talama cinayət tərkibinin hüquqi təhlili	108
<i>Etibar Aliyev.</i> Verkehrssicherheit im internationale	121
<i>Сакит Гусейнов.</i> Философские и социально-психологические аспекты мошенничества	133
<i>Etibar Əliyev.</i> İqtisadi sferada nəqliyyat münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi	139
<i>Həsənzadə Səidə.</i> Azərbaycan Respublikasında ailə və uşaq hüquqlarının mühafizəsi	147
<i>Araz Kərimov, Nadir Adilov, Etibar Əliyev.</i> Vergi hüququ: anlayışı, predmeti və statusu	156
<i>Тургут Салаев.</i> Административно-правовые формы и методы обеспечения информационной безопасности в таможенной сфере	167
<i>Könül Məmmədova.</i> İnzibati icraatın nəzəri və hüquqi əsasları	175
<i>Нугяр Мамедова.</i> Совершенствование патентного законодательства Азербайджанской Республики в свете действующих международных соглашений	184

<i>Sevinc Hüseynova.</i> İnsan alveri cinayət tərkibinin subyektiv əlamətləri	198
<i>Fərdin Xəlilov.</i> Bəzi “yüvenal istintaq” normaları barədə mülahizələr	205
<i>Чыраглы М.А.</i> Ретроспективный взгляд на международное право по защите и поощрению иностранных инвестиций	216
<i>Orxan Bayramov.</i> Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin hüquqi bazası	225

YENİ KİTABLAR

Prezident İlham Əliyev: "Vətənə bağlılıq və milli dəyərlər hər şeydən üstün olmalıdır" **231**

RƏSMİ SƏNƏDLƏR

Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi haqqında Əsasnamə”nin təsdiqi və “Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi və “Azərbaycan Respublikası İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli 504 nömrəli fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2014-cü il 20 fevral tarixli 111 nömrəli fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 911 nömrəli fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	232
“Elektron məhkəmə” informasiya sistemi haqqında Əsasnamə	255
“Aviasiya təhlükəsizliyi üzrə Dövlət Proqramı”nın və “Aviasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2012-ci il 24 aprel tarixli 613 nömrəli fərmanında dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı	264
Aviasiya təhlükəsizliyinə dair Dövlət Proqramı	265
“ASAN müraciət” informasiya sisteminin yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	275
Azərbaycan Respublikasında Anım Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	276
Azərbaycan Respublikasında Zəfər Gününün təsis edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı	276

Jurnal Azərbaycan Respublikası Əqli Mülkiyyət Agentliyində
19 fevral 2020-ci il tarixdə qeydə alınmışdır (Şəhadətnamə № 11479)

**JURNALDA ÇAP OLUNAN ELMİ MƏQALƏLƏRƏ
DAİR ƏLAVƏ TƏLƏBLƏR**

Word proqramı

Səhifənin formatı – A4

**Azərbaycan, rus və ingilis dillərində mətnlər «Times New Roman»,
Az_Times_lat şriftləri ilə verilsin**

Əsas mətn – 14 pt

Sətirlərarası məsafə – 1,5 interval

**Vərəqin sağ və sol hissəsindən 2 sm, yuxarı və aşağıdan isə 3 sm ölçüdə
zolaq ayrılın**

Məqalənin həcmi – 10 səhifəyədək

Məqalə fiziki kağız və elektron versiyada verilməlidir.

“Hüquqi müstəvi” elmi-nəzəri, təcrübi jurnalın
Redaksiyası” MMC-nin direktoru:
Faiq HÜSEYNOV, hüquqşünas.

Əlaqə telefonları:

+ 99450-210-24-42

+ 99455-210-24-42

«Adiloğlu» nəşriyyatı.
Ofset üsulu ilə çap edilmişdir.
Formatı 70×100 1/16.
Şərti çap vərəqi 17,5. Tirajı 300.

Ünvan: AZ 1102. Bakı şəh., Nəsimi r-nu, Tbilisi pr, 44.

Telefon: (+994 55) 339-75-77, (+994 50) 593-27-77

E-poçt: adiloglu2000@gmail.com

Bank of Baku ASC-nin “MXD” filialı

AZN

Müştəri kodu	A48398
Hesab sahibi	“Hüquqi müstəvi elmi-nəzəri, təcrübi jurnalının redaksiyası” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti
Hesab nömrəsi	38090000184190A72
VÖEN	1306401681
İBAN	AZ34JBBK00038090000184190A72
Bankın adı	Bank of Baku ASC-nin “MXD” filialı
VÖEN	1700038881
KOD	506924
Müxbir hesab	AZ27NABZ01350100000000007944
S.W.I.F.T	JBBKAZ22

ISSN 2218-5178

